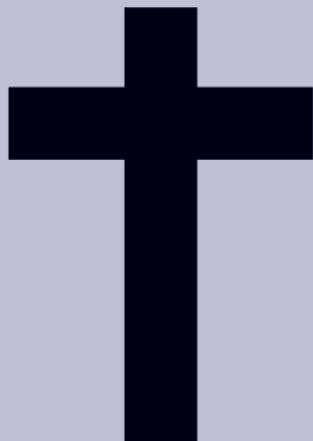

Tuparã Majaroka

NT Portions in Tanimuca-Retuarã

Tuparã Majaroka

NT Portions in Tanimuca-Retuarã

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Tanimuca-Retuarã

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The Portion only

in Tanimuca-Retuarã

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-08-06

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 29 Jan 2022

4e379460-3432-5782-bd03-3b795b62c06a

Contents

San Marcos	1
Los Hechos	69
1 Corintios	163
2 Corintios	208
Filipenses	240
1 Tesalonicenses	251
2 Tesalonicenses	261
Santiago	266
1 San Juan	278
Apocalipsis	289

Evangelio según San Marcos

*Ruþuko'a jūjerimaji, Juan imae kaki, þo'imajare wārōekaki
(Mt 3.1-12; Lc 3.1-9,15-17; Jn 1.19-28)*

¹ Ikuþaka sime Jesús, Jā'merükika Tuþarāte wā'mae kaki marok a. Tuþarā Maki kime. Ā'mitirikōrī je'e: jiitakaja ima sime kimajaroka.

² Ikuþakaja simaroyireka're ãriwa'ri Tuþarāro'si bojaþirimaji Isaías wāmeiki imae kakis o'oeka, Tuþarāte Kimakire jaika mirāka:

"Miruþubaji aþika yirika bojirimajire yiþüatarāñu. Suþa imarī meyarüki ruþu yirika bojaweirimaji kimarāñu, ba'iaja nabaaiaka naja'ataokaro'si.

³ Po'imajamatorā kimarāñurō'ðrā kire ã'mitirirī etarāñurāte jājirokapi ikuþaka kērīrāñu: 'Imatikaja, suþabatirā jia þupajoekaja mij a imabe, Maiþamakire ikuþarō'ðpiji etarāka simamaka. Ba'iaja baabekaja jia oyiaja þupajoabaraka mij a imabe', kērīrāñu, Tuþarāte ãrīka", ãriwa'ri Isaías imaroyirekakite o'oeka.

Juanre baarükkia þupajoaweibaraka i'suþaka Isaías imaroyikakite o'oeka.

⁴ I'suþaka kio'oeka be'erō'ð, ñoaka sajaritikarā Juanre etaeka po'imajare imaberikarō'ðrā. Suþa imarī, po'imajare ruþuko'a jūjebaraka, ikuþaka nare kijaika: "Ba'iaja mij a baaika ja'atatirā Tuþarārika bojariroka ñu upakaja mij a baabe. I'suþaka mij a baamaka ñawa'ri, ba'iaja mij a baakopeikareka ye'kariabaraka Tuþarāte mijare wayuñarāñu. I'suþaka mij a baarāka be'erō'ðpi ruþuko'a mij a jūjerüjebé", Juanre nare ãrīka. ⁵ Ríkimarāja Judeakarā, suþabatirā Jerusalénkarāoka po'imajare kiþō'irā etarijarika kire ã'mitiyakaro'si. I'suþaka netamaka ritaja po'imajare imae kwa'wājtāji, "Ikuþaka ba'iaja baaiki ñime", ãriwa'ri Tuþarāte nabojaroyika be'erō'ðpi Jordán wāmeiriarā Juanre nare ruþuko'a jūjeroyika.

⁶ Ruþuko'a nare jūjerimaji camello þoyaþi kíkeka jariroiki kimaeka. Suþabatirā wa'ibikirāwēko ajeakaka kiwa'eyoka imae kaka. I'suþakajaoka eorā ñimia, mumiokoapitiyika ba'rijayuka kimaeka.

⁷⁻⁸—Yibe'erō'ðpi þuri aþika etarāki. Yi'i þuri, i'suþakamaríka ñime. Yire tēriwa'ribaji ñuka kimamaka, yi'i þuri marákā'ã baatirā kiþuko'a kuterā yuruþaberijíki ñime. Tuþarāte mij a ã'mitiripēamaka ñawa'ri, okoaþitakaja mijare ruþuko'a

yijūjeyu. Yibe'erō'ōpi etarāki þuri Espíritu Santo mijare ña'ajāärāki. I'supaka mijare kibaarāka simamaka, Tuparāte yapaika upakaja jia baarijayurā mijā imarāñu, — äparaka Juanre nare wārōroyika.

*Juan pō'irā eyatirā "Ruþuko'a yire mijūjebe", Jesúre ärika
(Mt 3.13-17; Lc 3.21-22)*

⁹ I'sia þoto Galilea ka'iapi Nazaret wāmeika imaekarō'ōrā Jesúre a'rika. Topi a'ririñari Juan pō'irā keyaeka. Torā keyaeka þoto Jordán wāmeiriarā ruþuko'a Juanre kire jūjeka.

¹⁰ Riakapi Jesúre marírikaekarō'ōjite wejepemarā yu'awa'ri, kñaeka þoto, wejepema wiritaeka. I'supaka sabaaeka þoto okoiþakoa upaka imaekarā ña'rījāitirā Espíritu Santore kireka ña'rīro'ika.

¹¹ I'supaka sabaaeka be'erō'ōjite wejepemarō'ōpi, ikuþaka Tuparāte ärika:

—Mi'i imaki Yimaki wātaka ñoñuka. Jia jījimaka ñime mikā,— kire kērika.

*Satanáre korikopeka Jesúre ba'iaja baarika ūaokaro'si
(Mt 4.1-11; Lc 4.1-13)*

¹² Topi mae þo'imajamatorā Jesúre ke'ewa'rika Espíritu Santo.

¹³ I'supaka kire kibaaka þoto ūparā þo'imajarakařmi Jesúre torā imataþaeka. Torā kimaeka þoto, “;Yaje ritaitaka Tuparāte takaja yi'yuka kime?”, äriwa'ri kire korirī Satanáre kiþō'irā þemakotowirika. I'supaka kire kibaako'omakaja ba'iaja baaberikaki Jesús. Supabatirāoka þo'imajamato imaekarō'ō simamaka, werika wa'iro'sitakaja imaekarō'ō simako'omakaja ángelrākare kire ūarīrīroyika.

*Galilea ka'iarā mamarītaka Jesúre wārōñ'mueka
(Mt 4.12-17; Lc 4.14-15)*

¹⁴ Juanre wēkomaka imariwi'iarā Herodete tarūjeka be'erō'ō Galilearā Jesúre a'rika. Torā keyaeka þoto, “Ikuþaka Tuparārika bojariroka ima”, äriwa'ri þo'imajare kiwārōeka.

¹⁵ Torājīrā mae,

—Mae sarā seyarūkia, koyiaja sajariwa'yu, mamarokapi Tuparāte þo'imajare jā'meñ'murūkia. I'supaka simamaka ba'iaja mijā baaika i'yoþiparaka saja'atatirā, Tuparārika bojariroka takaja mijā ä'mitiriþēabe kirirā mijā imaoporto'si,— äriwa'ri nare kiwārōeka.

Wa'ibaarimaja imaekarāte Jesúre akaeka kika wārūrimaja nimaokaro'si

(Mt 4.18-22; Lc 5.1-11)

¹⁶ I'tojīrā mae, Galilea þa'warijepi a'ririþaparaka, Simón, supabatirā kibe'erō'ōkaki Andrés wa'ibaarimaja imaekarāte

Jesúre īatōpoeka. I'supakaja pa'warā wāpua taabaraka ni-maekarō'ōrā naþō'irā keyaeka.

¹⁷ Naþō'irā eyatirā,

—Dajoa yika. Wa'ibaarimaja imariþotojo, mae þuri yire ã'mitiriþēawa'ri, þo'imajare yiro'si rēarimaja mijare ñimarūjerāñu,— nare kērīka.

¹⁸ I'supaka nare kērīka þotojo sarāja nawāpua yiatatirā kika na'rīka.

¹⁹ Toþi ate sa'riwa'ribaji a'ririþaparaka, Santiago, kibe'erō'ōkaki Juanka nimaeka poto Jesúre nare īatōpoeka. Írā Í'parā nimaeka Zebedeo makarā. Kūmuarā wāpua jiebaraka nimaeka.

²⁰ I'supaka imaekarāte īatōþotirā nare kiakaeka. I'supaka nare kēþakā'ā kika na'rīka naro'si mae. I'supaka simamaka nakūmuarā naþaki Zebedeo tuika, kire jeyobaari-majapitiyika.

*Satanárika ima ña'rījāikakite Jesúre jieka
(Lc 4.31-37)*

²¹ Galilea pa'warō'ōpi a'ritirā Capernaúm wejearā kika wārūrimajapitiyika Jesúre eyaeka. Judíotatarāte jērītaroyikarīmi simaeka poto narērīwi'iarā Jesúre kākaeka. Torā kākatirā mae þo'imajare kiwārō'u'mueka.

²² Tuparāte kire ãrīrijayu upakaja jia nare kiwārōeka ã'mitiritirā, "Kiwārōika upaka wārōirāte ã'mitirikoribeyurā yija ime. Jia wājítāji þupajoaiki imarī tērītaka wārōrimaji kime", narīþupajoaeka.

²³⁻²⁴ I'supaka nimaekarō'ōrā Í'rīka Satanárika ima ña'rījāikakite imaeka.

—Jesús, Nazaretkaki, ¿dakoa oka mika yijareka imamaka, yijare mijo'ayu? ¿Kopakaja yijare riatatiyarīji mi'tayu bai je'e? Mire ñiawārūyu, Tuparāte þūataekaki mima imarī, ba'iaja baakoribeyuka mime,— Jesúre kērīka akaserebaraka.

²⁵ I'supaka kēþakā'ā,

—Mijaia'si. Kire mijā'atabe,— Jesúre kire ãrīka.

²⁶ I'tojíte mae þo'imajire taratatirā jājia akasererikapi ikiþi Satanárika kireka ima þorika.

²⁷ I'supaka ima īakoriberikarā imarī, ritaja torā imaekarāte marākā'ā baawārūberijīka najarika. I'supaka imawa'ri, natiyi-aja ikupaka narību'aea:

—¿Marākā'ā kibaayu? Mamaka wārōrimiji simarijiju. I'supakajaoka kijā'meika upakaja Satanárika ima þoriji kire yi'yua,— þo'imajare ãrīka.

²⁸ I'supaka kibaaekarō'ōjíte ritaja Galilea ka'iakarāre sōrīþataeka.

*Pedro mañeko wāmarña imaekakote Jesúre tāäeka
(Mt 8.14-15; Lc 4.38-39)*

²⁹ I'supaka baaweatirā Jesúre þoriwa'rika narērīwi'iareka kimaekarō'õpi. Santiago, Juan Jesúka a'rikarā Simón, Andréka ñ'parārika wi'iarā.

³⁰ Torā neyaeka þoto ikupaka Jesúre naríka:

—Simón mañeko wāmarñtaka imako. Suþa imarī koþeyurūkiareka takaja þeyuko koime,—naríka.

³¹ Topi koþð'irā eyatirā koþitakarā ñi'atirā kore kibaimi'mataeka. I'supaka kore kibaaeka þotojo wāmarña koimakopeka koreka o'rika. I'supaka jariwa'ri, nare ba'arij'i'abaraka koimaeka mae.

Rikimarāja risirika nareka imamaka wāmarña imaekarāte Jesúre jieka

(Mt 8.16-17; Lc 4.40-41)

³² I'sirīmi aiyate ka'raeka be'erō'õ rikimarāja jīñurā, Satanárika ima ña'rījākarāteoka Jesús þð'irā ne'eeyaeka.

³³ Nimaupatiji i'sia wejeakarā rērīkarā kimaeka wi'ikoperekarā.

³⁴ I'supaka nabaamaka, ritajakaka risirika nareka imaekarāte kijieka. Suþabatirāoka Satanárika ima ña'rījākarāte jiebaraka, "Tuparā Maki mime", kire ãrīwārürükirā nimako'omakaja, sakijairûjeberika.

Galilea ka'iarā tuþaraka, judíorākare rērīwi'iarā Jesúre wārōroyika

(Lc 4.42-44)

³⁵ Topi ate, bikitojo ñamiji þo'imajamatorā Jesúre a'rika, Tuparāka jairī.

³⁶ I'supaka baarī ke'rika be'erō'õ kimabepakā'ã ñawa'ri, Simón kijeyomarāpitiyika kire mo'arī na'rika.

³⁷ Suþa imarī, kimaekarō'õrā eyatirā,

—Ritaja þo'imajare mire mo'ayuma,— kire narīeyaeka.

³⁸ I'supaka kire naríko'omakaja ikupaka nare kiyi'rika:

—Dajoa, aþewejeearā Tuparārika mabojataþarī, i'supakaro'siji yi'taeka simamaka,— nare kērīka.

³⁹ I'supaka nare kērīka be'erō'õpi Galileaka'ia ritatojo kijeyomarāpitiyika kituritaþaeka mae. I'supaka tuþaraka torā narērīwi'ia imaekarō'õrā rakakaja kiwārōroyika. I'supaka baataþabaraka Satanárika ima ña'rījākarāteoka kijieka.

Kipo'iarā kāmia þo'ijirikakite Jesúre jieka

(Mt 8.1-14; Lc 5.12-16)

⁴⁰ I'supaka turitaþabaraka kimaeka þoto kipo'iarā kāmia þo'ijirikakite* Jesús þð'irā etaeka. Kipð'irā etatirā, kiwājítaji

* 1:40 Leproso

kiñukurupaea ka kire jiypayee wa'ri. I'supaka baatirā ikupeka kire kērīka:

—Yire mijieriyapaye'e, yire mijiebe.—

⁴¹ I'supaka kēpakā'ā, Jesúre kire wayuñaeka mae. Supa imarī kire rabetirā ikupeka kire kērīka:

—Ā'ā yiypaika sime. I'supaka simamaka jia mijape mae,— kire kērīka.

⁴² I'supaka kire kērīkarō'ōjiteje kāmia kireka imakopeka yayaeka.

⁴³⁻⁴⁴ I'supaka imakopekakite a'rirā baaeka ruþu ikupeka Jesúre kire ārīka:

—Mia'mitiþe. Mire yibayaika majaroka ritaja þo'imajare bojaþibabekaja, wārūaja a'ritirā miþo'ia mibeape kurarākakakite. Kire samibeawearāka þoto Moisés imaekakite nare jā'meroyika upakaja mibaabe. I'supakajaoka jia miþo'ia jayua imarī, jijimaka imawa'ri ūparā wī'ñaka wēkoakaka Tuparāro'si kurare joeñirā kire mijibe. I'supaka kibaarāka be'erō'ōpi, "Kāmika rataki imakoþeroyirapakiji jia kiþo'ia jayu mae", þo'imajare mireka ārīwārūrāñu,— kire kērīka.

⁴⁵ I'supaka kire kērīko'omakaja ritaja þo'imajare sakibojaþibapataeka. I'supaka kēñua ā'mitiritirā, Jesúr þo'irā rīkimarāja þo'imajare rērīka kire ūarika yaþawa'ri. I'supaka nimaeka simamaka, wejeñe'metājirā þuri kituriberiroyika. I'supaka simako'omakaja rīkimarā þo'imajare imabeyurō'ōrā þuri kituritaparoyika. I'supaka kimaroyika simako'omakaja ritaja wejeakarā rīkimarāja þo'imajare kiþo'irā etaeka.

2

Ritaja kiþo'ia rī'mepatabeyuka imariþotojo õñia imakakite Jesúre jieka

(Mt 9.1-8; Lc 5.17-26)

¹⁻² I'supaka ñoapañaka kimataþaea ka be'erō'ō, Capernaúm wejearā Jesúre pe'rietaeka ate. I'supaka simamaka ā'mitiritirā, rīkimarāja þo'imajare kiþo'irā rērīka mae. I'supaka baawa'ri wi'ia þurutērībakarāja nimaeka. I'supakajaoka simaeka þētepē'rōtōpioka koþereka wā'ta. I'supaka nimamaka nare kiwārōeka mae.

³ I'supaka baabaraka kimaeka þoto botarakamarāre kiþo'irā etaeka. Ritaja kiþo'ia rī'mepatabeyukate* kiþeyurūki þemapi ne'era'aea.

⁴ Rīkimarāja þo'imajare imakeka imarī marākā'ā baatirā kākawārūberiwa'ri, wi'ipema ūrātiji imakarō'ōrā kire ne'emirīwa'rika. Topi mae, Jesúre imakeka ko'apito

---

* 2:3 Paralítico

wi'irupututua naþoaeka. I'suþaka baatirã kiþeyurükiaþi Jesúš þõ'irã kire naja'aruetaeka.

⁵ "Jia yire yi'riwa'ri, i'suþaka nabaayu", nareka kéríþuþajoaeka. I'suþaka þuþajoabaraka,

—Yijeyomaki, mae ba'iaja mibaaikareka mireka sayijieyu,— ritaja kiþo'ia rí'meþatabeyukate kéríka.

⁶⁻⁷ I'suþaka kire kéríka þoto, ikuþaka þuþajoabaraka Moiséte jã'meka wärörimajare rupajiyeka: "¿Dako baaerã i'suþakataka ñ'ire jaiyu je'e? I'suþaka äþaraka 'Tuparã uþakatakaja ñime', kiðríkopeyu ruku bai je'e. Tuparã ñ'ríkaja imaki ba'iaja mabaaika jüjewärürimaji", naríþuþajoaeka.

⁸ I'suþaka þuþajoabaraka nimaeka Jesúre ñríwärüeka.

—¿Dako baaerã suþa mijá þuþajoayu?

⁹⁻¹⁰ ¿Diroka kire ñaríjíkareka jia mijá þuparijínu ruku? "Ba'iaja mibaaikareka jia mijayu mae", kire ñaríjíka, "¿Yaje rita kire kérítiyayu?", ni'ioka äñríwärüberijíka sime. "Mi'mitirã, miþeyurükia me'ewa'þe", kire ñaríjíka þuri ñaþnu uþakaja simamaka ñatirã "Rita këñu", yireka mijá äñrãñu. Po'imaja Ma'mi ñimamaka, Tuparäte yire þuþataeka ika ka'iareka ba'iaja þo'imajare baaika yijüjeokaro'si. Suþa imarí "Rita, i'suþaka kibaakaro'si Tuparäja kire jã'meiki", yireka mijá äñríwärüerã, ikuþaka mijare yibeauerã baayu,— nare kéríka.

Toräjírã mae, ritaja kiþo'ia rí'meþatabeyuka imaekakite ikuþaka kéríka:

¹¹ —Mi'miríkatirã miþeyurükia me'eþe'riwa'þe miwi'iarã,— kire kéríka.

¹² Suþa kéríka þotojo kimi'miríkaeka. Po'imajare ríkimaräja ñaeka wäjitäji mi'miríkatirã, kiþeyurükiaþituyika kiþoriwa'rika. I'suþaka nare kibaabeamaka ñatirã ritaja torã imaekarã þo'imajare jíjimaka jarika. Suþa imarí Tuparäreka jia þuþajoawa'ri ikuþaka naríka:

—Jütakaja Tuparäte baaika maekaka þuri samaiyu. Ikuþaka kibaaika ñakoribeyurã maimaroyiraþe ruþu,— naríka.

*Levíre, "Dajoa yika wärürimaji mimaerã", Jesúre ñríka
(Mt 9.9-13; Lc 5.27-32)*

¹³ Toräjírã ate, Jesúre þa'warijerã a'rika. Ríkimaräja þo'imajare kiþo'irã etamaka, Tuparärika nare kiwäröeka.

¹⁴ Suþa nare baaweatirã, topi o'riwa'rikõrõ Leví, Alfeo makire kíatõþoeka. Romatatarã ñparímaräro'si niñerû[†] jëñeljirükirõ'þrã ruþaki. Naro'si i'suþaka baarimaji imarí, ritaja þo'imajare imþuesto kíjirüjerijarika. Kire ñatõþotirã ikuþaka Jesúre ñríka:

—Dajoa yika.—

I'suþaka këþakã'ã ã'mitiritirã, Levíre Jesúka a'rika mae.

¹⁵ Kika ke'rika simamaka kiwi'iarā eyatirā Jesúre kika ba'aeka. I'supakajaoka rīkimarāja Romawejeakarā ūparimarāro'si nañu upakaja wapa jēñeijirimajare, supabatirā aperā "Ba'iaja baarimaja nime", po'imajare ārīroyikarā parihi Jesúka ba'aekarā. I'supaka nabaaeka kire ā'mitiripēairā jariwa'ri. Supabatirā kika wārūrimajaka imaebarā naka.

¹⁶ Jesúre i'supaka baabaraka imaebarā poto fariseokaka puþpajoairā imariþotojo, Moiséte jā'meka wārōrimajare nare ūaeka. Nare ūatirā, ba'iaja baarimajaka imarika yaþabeyurā imarī, Jesúka wārūrimajare ikupaka narīka:

—¿Dako baaerā ba'iratarāka mijare wārōrimajire ba'ayu?—narīka.

¹⁷ I'supaka napakā'ā ñ'mitiritirā, ikupaka Jesúre nare yi'rika:

—Jia dako risiriji'yumarīaja imarā puri ikobaarimajire yaþabeyurā. Wāmarīa imarā puri ikobaarimajire nare ikobaarika yaþpairā. I'supakaoka sime yiro'si. "Ba'iaja baabeyurā yija ime", ñurāte jeyobaaokaro'simarīa yi'taeka. "Ba'iaja yija baarijayaureka i'yoa yija ime", ñurāte ba'iaja baaika naja'ataokaro'si yi'taeka. I'supaka simamaka naka ñimarijayu, —nare kērīka.

"*¿Marākā'ā simamaka, ba'abekaja imatirā Tuparāka jairika sime?*", ārīwa'ri Jesúre najērīaeka

(Mt 9.14-17; Lc 5.33-39)

¹⁸ Í'rākuri, Juan ruþuko'a jūjerimajika wārūrimajaka, supabatirā fariseokaka puþpajoairā í'rārīmi Tuparāte takaja puþpajoabaraka ba'abekaja imaroyikarā. I'supaka nimarijayua ūairā imarī, ikupaka Jesúre najērīaeka í'rārimarā:

—Juanre wārūekarā Tuparāte takaja puþpajoabaraka nimarīmi ba'abeyurā. I'supakajaoka fariseokaka puþpajoairāte ime. ¿Dako baaerā mika wārūirā puri i'supaka baabeyurā je'e?— kire narīka.

¹⁹ I'supaka napakā'ā ikupaka nare kērīka:

—Ikuþaka sime. Napitañi'aika niaeñu no'yibojairā puri sīawa'ri jījimaka imarā. Kika nimarō'ðjite takaja jījimakapi kika naba'ayu ruþu. I'supakajaoka imarā nime yika wārūrimajaka. Yika wārūbaraka nima poto takaja jījimaka ba'abaraka nime ruþu.

²⁰ Yire nañi'arāñurīmi puri, yika nimabesarāka simamaka, ba'iaja puþpayurā nima imarī, ba'abekaja nimarāñu.

²¹ Aperoka ñ'mitirikōř je'e: Saya bikijakaka, mamakaþi maþpājīl'aberijīka. Mamaþpāipi samaþpājīl'ajīka, samajūjeika poto, baie'ewa'ri bikijakato beriwa'ri jā'rībaji sajarijīka simamaka. Ikuþaka ārīrikopakaja sime saya bikijakakaþi mijare yibojawārōika: Mamakukukaka majaroka mijare yiwārōika marī imara'aekakuku þitiyika mijah puþpajoarukea'si.

²² Ā'mitirikōrī je'e: Iyaokoa mamaka ima wa'ibikirāwēko ajea bikijaka baaeka wajorā mapaaaberijīka. Bikijaka wajorā samapaamaka berijīka simamaka.[‡] I'supaka simako'omakaja i'supakarāja samapaajīka, sarāja saririjīnū. I'supaka simamaka, mamaka ima iyaokoa wa'ibikirāwēko ajeakaka baaeka mamawajorā samapaajīkareka jia simajīnū. Ā'mitirikōrī je'e: mamakukukaka majaroka mijare yiwārōika ā'mitiriþēatirā, bikija mamarī mijā baaroyika upakatakaja baabekaja mijā imabe,— nare kērīka.

Jērītarirīmi simako'omakaja Jesúka wārūrimajare trigo rika e'etirā ba'aeka
(Mt 12.1-8; Lc 6.1-5)

²³ Judiotatarāte jērītaroyikarīmi riao imaekarō'ōpi Jesúre tērō'rika kika imaekarāka. Torā a'ririjsaparaka kika wārūrimajare ūterikia e'etirā naba'aeka.

²⁴ I'supaka sanaba'amaka ūtirā, fariseokaka þupajoairā ikuþaka Jesúre najērīka:

—Yaje. Jērītarirīmi ba'iraberika imabeyua. Mika wārūrimaja ūterikia e'etirā naba'aika, ba'irabeirā upaka nabaayu. Irīmi i'supaka baarika jājika maro'si sime,— fariseokaka þupajoairāte ārīka.

²⁵ I'supaka kire narīko'omakaja ikuþaka nare kiyi'rika:

—Davidka imaroyikarā ba'arika naro'si imabepakā'ā kēsia imawa'ri, marākā'ā nabaaka ¿yaje mijā ðñu je'e?

²⁶ Ā'mitirikōrī je'e: Tuparāte jiyipuþaka ūrīriwi'ia ajeakaka baaeka imaroyika poto, kurarāka þipamaki imatiyaiki Abiata wāmeiki kimaeka. Kēsirabawa'ri Tuparāte jiyipuþaka ūrīriwi'iarā kākatirā þan imatiyaika Tuparāte jia baawa'ri naþāroyikakaka Davidre ba'aeka. Moisés imaroyikaki kurarāka imarātakaja “Sanaba'arū”, kērīka simako'omakaja i'supaka kibaaeka. Sakiba'aeka poto kijeyomarāteoka Davidre saji'aeka. I'supaka nare kiruþutamaka ūtirā, Tuparāte kire boebariberika,— nare kērīka.

²⁷ I'supaka nare ārīweatirā, ikuþaka Jesúre nare ārīka ate:

—Jia þo'imajaro'si simaerā Tuparāte jērītarirīmi baaeka. “Jērītarirīmi nimarūkiakaka takaja yi'þparaka þo'imajare imarāñu”, ārīwa'rimarīla Tuparāte nare þo'ijiaeka.

²⁸ Supa imarī Po'imaja Ma'mi ñimamaka, jērītarirīmi imarikakaka Tuparāte yire jā'mewārūrūjeka. I'supaka ñima simamaka, “Ikuþaka irīmi mijā baabe, ika þuri jiamarīma”, ārīwārūiki ñime,— nare kērīka.

[‡] 2:22 En el proceso de fermentación, vino nuevo hace inflar la bolsa de cuero. Si el cuero de la bolsa es viejo y no flexible, puede reventarse.

3

Kipitaka baikōkotaeka imaeakakite Jesúre jieka

(Mt 12.9-14; Lc 6.6-11)

¹ I'sia be'erō'ō narērīwi'iarā Jesúre kākaeka ate. Torā ū'rīka kipitaka baikōkotaekakite imaeaka.

² Jesúre torā kākamaka ūatirā ikuþaka fariseokaka þupajaoairāte ikuþaka þupajaoaka: "Jērītarīmi ba'irabebeburā maima simako'omakaja, ȝkipitaka baikōkotaekakite Jesúre jierāñu ruku?", kireka narīþupajaoaka. "I'sirīmi i'suþaka kibaarākareka, kire mokabaarāñu. 'Tuþarāte Moisés imaeakakite o'orūjeka yi'riberiwa'ri ba'iaja kibaayu', marīrāñu", narīþupajaoaka.

³ I'suþaka naþupajaoako'omakaja ikuþaka Jesúre ūrīka kipitaka baikōkotaekakite:

—Po'imaja wājítāji mimi'mirīkabe.—

⁴ I'suþaka kire ūrīweatirā, ikuþaka Jesúre ūrīka torā imaekarāte:

—ȝMarākā'ā jērītarīmi nimarijarirū ūrīwa'ri Tuþarāte i'sirīmi maro'si þo'ijiaeka je'e? ȝJía, ba'ia, suþabatirā þo'imajare tāärika, nare jāärika, diba'i jiibaji ima je'e?— nare kērīka.

I'suþaka nare kērīko'omakaja okamarīja kire na'mitirika.

⁵ I'suþaka nimamaka boebakaþi nare ūabaraka, ba'iaja kipuþarika simauþakaja kipitaka baikōkotaekakite nawayuþabepakā'ā. I'suþaka imariþotojo mae ikuþaka kire kērīka:

—Miþitaka mitiþatabe.—

I'suþaka kire kērīka þotojo kipitaka tīþatatirā jia kijarika mae.

⁶ I'sia kibaamaka ūatirā fariseokaka þupajaoairāte þoriwa'rika Herodes þo'imajapitiyika jaiokaro'si. "ȝMarākā'ā baatirā Jesúre majāñjīñu?", ūrīokaika naka najaibu'aeka.

Rīkimarāja þa'warijerā Jesúre imaekarō'ōrā þo'imajare kipō'irā etaeka

⁷ I'sia be'erō'ō kimaekarō'ōþi þoriwa'ritirā Galilea þa'warijerā Jesúre a'rika kika wārūrimajapitiyika. Torā ke'rika þoto tokarā þariji rīkimarāja þo'imajare kika a'rika.

⁸ Torājīrā mae, "Jiitaka Jesúre baabearijayu", þo'imajare ȝþakā'ā ã'mitiriwa'ri, rīkimarāja þo'imajare kipō'irā etaeka. Judea, Jerusalén, Idumea, Jordánria i'siþē'rōtorā, Tiro suþabatirā Sidónkarā nimaeka. I'siaraka wejekarā ñoakurirā imarā imariþotojo kire ūarī netaeka.

⁹⁻¹⁰ I'suþaka netaeka imarī, rīkimarāja jīñurāte tāärijayuka kimamaka, "Kire yija rabejíkareka, jia yija jaríjīñu", ūrīþupajaoawa'ri kire naraberiyapæeka. I'suþaka simamaka kika wārūrimajare ikuþakā'ā kērīka: "Kūmua mijá mo'abe,

po'imajare r̄ikimarāja yire rabewā'imirīrijitoika simamaka. Yire natērītajīkareka kūmuarā yijājīñu", nare kērīka.

11 Supabatirā Jesúre īatirā Satanárika ima ña'r̄ijāikarā ī'rīka upakaja kiwājtāji ñukuruþatirā ikuþaka nakasereroyika:

—Tuþarā Makitakiji mime,— kire narīka.

12 I'supaka napakā'ā,

—Po'imajare samija bojaþiba'si,— jājirokapi nare kērīroyika.

Ípoū'puarāe'earirakamarā kika wārūbaraka imarūkirāte Jesúre wā'maeka

(Mt 10.1-4; Lc 6.12-16)

13-15 I'sia be'erō'ō ìmimapemarā mirīwa'rīrā kibaaeka poto, kire jiuyuekarakamakire kiakaeka. Ìmimapemarā kika neyaeka poto Ípoū'puarāe'earirakamarāre kiwā'maeka kijeyomarāro'si. I'supaka nare baatirā, "Yirika po'imajare wārōtarparī mijare yiþūatarāñu. Supabatirā Satanárika ima ña'r̄ijāirāte po'imajareka 'Mija þope', mija ãrīrāka upakaja naþorirāñu", nare kērīka.

16 Ípoū'puarāe'earirakamarā kiwā'maekarā ikuþaka nawāmea imaeka: Simón wāmeikiteje ëparoka wāmeiki kimarika yaþawa'ri, Pedro Jesúre kire wāmej'laea.

17 Aþerā kijeyomarā wāmea ikuþaka imaeka: Santiago, kibe'erō'ökaki Juanþitiyika, Zebedeo makarā nimaeka. Írā ëparāte Boanerges Jesúre wāmeyeeka. Nokaþi samarījkareka, "Wíþo makarā", ãrīrika simaeka.

18 Aþerā imaekarā: Andrés, Feliþe, Bartolomé, Mateo, Tomás, Alfeo maki Santiago, Tadeo, supabatirā imaekaki, Simón, Celotekaka þupajoaeka mirāki.

19 Supabatirā Judas Iscariote. Iki imaerā baaekaki Jesúre bojajāärimaji.

"Satanárikapi Jesúre ba'irabeyu", ãrīwa'ri kire nokabaaeka
(Mt 12.22-32; Lc 11.14-23)

20 Nare e'eweatirā, kika wārūrimajaka wi'iarā ate Jesúre pe'rika. Torā neyaeka poto r̄ikimarāja po'imajare naþo'irā rērīka ate. Supa imarī no'oþiteoka maba'awārūberijīka naro'si simaeka.

21 I'supaka kire nabaaika ã'mitiriwa'ri, "Jiamarā þupajoaiki kime je'e mae", kirīrāre kireka ãrīka. Supa imarī kire akarī netaeka nawi'iarā kire e'ewa'yaokaro'si.

22 Moiséte jā'meka wārōrimaja Jerusalénpi etaekarā ikuþaka Jesúreka ãrīkarā:

—Satanárika ima ïþamaki Beelzebú kiþupakarā ña'r̄ijāikaki kime. Supa imarī Beelzeburikaþi ba'iaja nareka ña'r̄ijāikarāte kiþoatayu,— ãrīwa'ri ba'iaja kireka najaika.

23 I'suþaka naþakā'ã ã'mitiritirā, "I'suþakamarĩa sime", ãrīwa'ri nare bojaokaro'si Jesúre nare akaeka:

—¿Yaje ikuþaka kirikaja Satanáre baajīñu ruku? "Po'imajire ba'iaja jūerā kireka miña'rījāibe", ãrīriþotojo ¿marākā'ã baatirā "Kireka miþope", ãrīwa'ri kirikaja kērīwārūjīñu ruku? I'suþakamarĩa sime.

24 Ikuþaka sime aþea: Í'rātata imariþotojo najāäribu'atirā, jia Í'rātiji þuparitiirā nimawārūberijīñu.

25 I'suþakajaoka simajīñu Í'rāwi'irekaja imarāro'si.

26 I'suþakajaoka simajīñu Satanáro'si. Kirika imaka kijījīka jājimarīka jariwa'ri dakoa kibaawārūberijīñu, — Jesúre nare ãrīka.

27 Ikuþaka aþeroka nare kibojaeka ate:

—Í'rīka o'yiokaki wi'iarā kiba'irījia ë'marī eyajīkire, "Ãja'a, miro'si simarū", ãrīwa'ri kire ïjiberijīki. I'suþaka baabeyuka kimamaka, o'yiokakire werika baatirā, kire kiþi'þejika be'erō'þpi þuri kiba'irījia kē'majīñu. I'suþakajaoka sime yiro'si. Satanáre tērīwa'ribaji imaki imarī, Satanárika ima ña'rījāikaräre yipoatarijayu. I'suþaka baawa'ri kijā'mekopeiräte kiro'si yikūmuriarijayu. Suþa imarī i'suþaka yibaaokaro'si yire jeyobaabeyuka kime Satanás, — Jesúre nare ãrīka.

28 Ikuþaka nare kibojañujuka:

—Rita mijare ñañu. Po'imajare ritaja ba'iaja baarijayua, supabatirā ritaja ba'iaja Tuparäreka najaika, i'yopí'riwa'ri kire sanaye'kariarüjemaka, ye'kariawārūiki kime Tuparā.

29 I'suþaka simako'omakaja Espíritu Santorikaþi Satanárika ima ña'rījāikaräre yijiemaka ïatirā, "Beelzeburikaþi nare ki-jieyu", ãñuräte, ba'iaja nabaaika ye'kariaberijīki kime Tuparā, — Jesúre nare ãrīka.

30 "Beelzebú kiþupakarā ña'rījāikaki imarī, i'suþaka Jesúre baawārūyu", kireka Í'rārimakire ãrīka ã'mitiritirā, i'suþaka Jesúre nare ãrīka.

"Ikuþaka imarā nime yibe'erō'þkarā, supabatirā yipakoarā", Jesúre ãrīka

(Mt 12.46-50; Lc 8.19-21)

31 Torā po'imajaka jaibaraka Jesúre imaeaka poto kiþakore etaeka, kibe'erō'þkarāþpitiyika. Torā eyatirā þeteräja natuika. Pëteþi imatirā kire nakarüjeka.

32 I'suþaka naþakā'ã Jesús wã'tarā ruþataekaräte ikuþaka kire ãrīka:

—Miþako, mibe'erō'þkarāþpitiyika þeterä imarā. Mire niariyaþayu nañu,— kire narīka.

33 I'suþaka naþakā'ã ikuþaka nare kērīka:

—¿Mako koime yiþako? ¿Nirã nime yibe'erõ'õkarã? Mae mijare yibojaerã baayu.—

³⁴ Suþa nare ãrítirã kiþõ'irã ruþaekarâte ïabaraka ikuþaka kẽrïka:

—Yibe'erõ'õkarã, suþabatirã yiþakoarãjaoka mijá ime yika imarã.

³⁵ Mia je'e, ikuþaka sime: Tuþarâte yapaika uþaka yi'yurã imarã yibe'erõ'õkarã, suþabatirã yiþakoarã,— nare kẽrïka.

4

*Õterikia Õterimajire Õteika þuþajoatirã Jesúre nare bojawärõeka
(Mt 13.1-23; Lc 8.4-15)*

¹ I'sia be'erõ'õ Galilea þa'warijerã Jesúre wärõeka ate. Torã ríkimarãja þo'imajare kiþõ'irã etaeka. I'suþaka nimamaka ïawa'ri kumuarã kijäiruþaeka. Po'imaja þuri nimaupatiji þa'warije ka'iareka oyiaja imaekarã.

² I'suþaka nimamaka ï'rãba'ikakamarãþi bojawärõbaraka ikuþaka nare kẽrïka:

³⁻⁸ —Ã'mitirkörí je'e: Õterimaji õterikiyapea õterí ke'rika. Sakiõterükirõ'õrã eyatirã sakitaaeka þoto ï'rãri'o ma'arã jüjika wîñaka ba'aeka. Aþea ña'rïka ãta watopekarã kûþají ka'ia imarõ'õrã. Torã ña'rïka wärüaja þu'ririþotojo aiyapeka sajomaka jia ríkoariberiwa'ri sajirïka. Aþea ña'rïka wi'siwatopekarã. I'suþaka imaekarõ'õrã ña'rïka þuri þu'ririþotojo jia jääjiberiwa'ri saruiberika. Aþea jia ka'ia imaekarõ'õrã ña'rïka. I'suþarõ'õrã ña'rïka þuri jia jääjirã þu'rika. Suþa imarí ï'rãrijüki treinta rakao sarikarika, aþerijüki sesenta rakao, aþerijüki þuri cien rakao rikarika,— ãrïwa'ri nare kibojaeka.

⁹ I'suþaka simamaka ikuþaka nare kẽrïka mae:

—I'tojiräja sime sakaka majaroka. Samija ã'mitiriwärüye'e jia samija þuþajoabe þuri,— nare kẽrïka.

¿Marâkâ'ã simamaka bojawärõrikakakaþi þo'imajare miwäröyu? ãrïwa'ri Jesúre najërläka

(Mt 13.10-17; Lc 8.9-10)

¹⁰ I'sia be'erõ'õ Jesúre ï'rïkaja imaeka þoto kiþõ'irã imaekarã suþabatirã kika wärürimajapitiyika rẽrítirã ikuþaka kire narïka:

—¿Marâkâ'ã ãrïrika mibojawäröyu?—

¹¹ I'suþaka naþakâ'ã, ikuþaka nare kẽrïka:

—Bikija þo'imajare sõrïberika simako'omakaja maekaka þuri ritaja kirirâte jã'mebaraka jia mijá imaerã Tuþarâte mijare sõrïrüjerijayu. Aþerâte þuri kire ã'mitiriþebeyurã nimamaka bojawärõrikakakaþi yibojarijayu.

¹² Æ'mitirkörí je'e, bikija Tuþarã majaropüñurã no'oeka ikuþaka ãñua: “Saniaika simako'omakaja ïabeyurã uþakaja

nimarijau. I'suþakajaoka yibojaika ã'mitirityipotojo ã'mitiripéabeyurã upakajaoka nimarijau. I'suþaka imabekaja, kire takaja ã'mitiripéairã imawa'ri, 'Ba'iaja yibaaika miye'kariabe', ãrïwa'ri Tuparâte jêñeirã nimajääeka. I'suþaka ãñurã nimarikareka sareka nare kiwayuñajääeka",— Jesûre nare ãrïka.

"Ikuþaka ãrïrika sime õterikia õterimajire sõteika majaroka", ãrïwa'ri Jesûre nare sabojawaþu'ataeka

(Mt 13.18-23; Lc 8.11-15)

¹³ Suþabatirã mae ikuþaka Jesûre nare ãrïka ate:

—¿Yaje õterikia õterimaji majaroka mijia õrïwärübeyu bai je'e? I'suþaka mijare yimajarobojako'a mijia õrïþüabesäräkareka, aþea mijare yibojakoperäkaoka mijia õrïþüabesäränu je'e,— nare kërïka.

¹⁴ I'suþaka ãrïtirã ikuþaka nare sakibojajiika:

—Õterikia õterimaji ãrïwa'ri mijare yibojako'a Tuparârika bojataþarimaji upakaja sime. Suþa imarî Tuparâmajarouþakaja sime õterikiyapea.

¹⁵ Í'rârimarâ þo'imaja imarâ ma'arâ õterikiyapea ña'ataeka upaka imarâ. I'suþaka imarâ nimamaka Tuparârika na'mitirikopeika be'erõ'õ Satanâre nareka saye'kariayu, kûþajîji sanorïkopeikareka.

¹⁶ Aþerâ þo'imaja imarâ, ãta watopekarâ kûþajî ka'ia imarõ'õrâ õterikiyapea ña'rîka upaka imarâ. Tuparârika ã'mitirirâ jijimaka nimakoþeyu.

¹⁷ I'suþaka nimako'omakaja Tuparârika jia nare ña'rîjääbeyurã imarî, nayi'yuapi ãrïwa'ri oka nare imamaka, suþabatirâ sapareaoka aþerâte nare ïariþe'jomaka, ñojimarîji Tuparârika na'mitirikopeika naja'atayu.

¹⁸⁻¹⁹ Aþerâ þo'imaja imarâ wi'siwatopekarâ õteriki yapea ña'rîka upaka imarâ. Tuparârika ã'mitiriripotojo naþupakarâja jüttaka oyiaja imarika jitoirâ nime. I'suþakajaoka "Ríkimakaja niñerû yija rikarâka jia yija imarânu", aþparaka waþuju naþupaka nare þakiyu. I'suþaka imawa'ri, sareka takaja þuparibaraka imarijayurã imarî, Tuparârika naye'kariyu. Suþa imarî saye'kariyurã imarî kiyapaika upakaja baabeyurâ nime.

²⁰ Aþerâ þuri Tuparârika jijimakapi ã'mitiririjayurã. Ikuþaka nime: Jia ka'ikirõ'õrâ õterikiyapea ña'rîka jia jâjia þu'riwa'ri ríkimakaja saruika. Í'rârijûki treinta rakao sarikarika, aþerijûki sesenta rakao, aþerijûki þuri cien rakao rikarika. I'sia rikarika upaka imarâ nime Tuparârika jia ã'mitiripéairã. Jia kire yi'jurâ imarî, kiyapaika upaka oyiaja baairâ nime,— nare kërïka.

*Peria yaaboaika upaka pupajoatirā, Jesúre nare bojawārōeka
(Lc 8.16-18)*

²¹ Ikupaka nare kērīka ate:

—Peria mawā̄yu, jia yaaboairō'ō imarika yapawa'ri. I'supaka simamaka jotorokarā mu'apārūkimarña sime.

²² I'supakajaoka sime ika mijare yibojaika jia po'imajare ūrīpūabeyua simako'omakaja Tuparāja “Ikupaka sime”, kērīrāka poto sanorīrāñu.

²³ Mijare yibojaika jia mijā ūrīwārūriyapaye'e, jia samija pupajoabe puri,— nare kērīka.

²⁴ I'supakajaoka nare kērīka:

—Mijare ñañua mijā ā'mitiripēabe. Samija ā'mitiripēaika ko'apitorāja, “Ikupaka simekā'ā”, mijā ūrīwārūokaro'si Tuparāte mijare jeyobaarāñu. I'supaka pemawa'ribaji kibaarāñu jiitakarāja mijare jeyobaarūkika imarī.

²⁵ I'supakajaoka jiibaji ūrīrika yapawa'ri sā'mityukate sapemawa'ribaji sakiōñaoakaro'si Tuparāte kire jeyobaarāñu. Sā'mitiripēariyapabeyukate puri kūpajī kiōrīkopeika, Tuparāte kireka saye'kariarāñu,— nare kērīka.

²⁶⁻²⁷ I'supaka pupajoatirā ikupakaoka Jesúre nare ārīka:

—Maipamaki Tuparārirā jiikuku kio'arūjerūkiakaka mijare yibojaerā baayu mae. Ōterikiyapea jia pu'yu upaka nime. Ÿakōrī je'e: Ōterimajire ōterikia ūteika be'erō'ō ūnamiareka, ūmiarekaoka, kikāñu poto, kārībeyuka kima potooka sakipu'rīrūjemakamarña pu'ritirā, sapu'riweiyu. I'supaka sime “Sōñu upakaja sapu'yu ikupaka sime”, kērīberiko'omakaja.

²⁸ Jia ka'ia imawa'ri, sōñu upakaja jājia sajayurō'ōrāja pu'rīrijayua sime ōterikia. Mamarī sapu'yu poto ritabijūkaja sime. I'supaka sima be'erō'ō jo'babajijūki jariwa'ri sapūñuayu. Torājīrā kopakaja saruiyu mae.

²⁹ Ōterikia bopakā'ā īatirā, “Saye'eye'e”, ārīpupajoatirā saba'ipte se'erī a'yu. Ōterikia pu'rīrijayu upakajaoka sime Tuparārirāro'si. “I'supaka sime”, narīwārūberiko'omakaja, Tuparāte yapaika upaka jia baairā nare kijarirūjerijayu,— nare kērīka.

“Ōterikia mostaza wāmeijūki yape upaka sime”, āparaka Tuparāte jā'merūkiakaka Jesúre wārōeka

(Mt 13.31-32; Lc 13.18-19)

³⁰ Aperoka ikupaka nare kibojaeka ate:

—Tuparāte ritaja kirirā imarāte jā'merūkiakaka jiibaji mijā ūñiaokaro'si, ikupaka majaroka mijare yiwārōerā baayu.

³¹ Ōterikia mostaza yapea moteika upaka nime Tuparārirā. Ritaja apea ōteriki yapea kūpajībajirījiaka sime mostaza yapea.

32 I'supaka simako'omakaja sapi pu'ritirā apea ūteriki tērīwa'ribaji ūmirā sapu'riweiyu. I'supaka imawa'ri rīkimakaja ūnoaka sarīpia imamaka ijia jājia yaaika poto wī'ñaka sarā ru'yu. Ā'mitirkōri, i'supakajaoka nime Tuparārirā naro'si. Mamarī rīkimamarārāja kire ā'mitiripēairāte imako'omakaja, sabe'erō'obaji puri rīkimarāja kire ā'mitiripēairāte imarijarirāñu,— nare kērīka.

33 Norīwa'pu'ataekarō'ōjīrā, i'supaka rīkimaka majarobajarikāpi po'imajare kibojawārōroyika.

34 I'supakāpi oyiaja po'imajare kiwārōroyika. Supa simako'omakaja ūrīkaja kika wārūrimajapētiyika kimaroyika poto puri, bojawārōrirokakaka jia nare kibojawa'pu'ataroyika.

Werika wejea nare baaeka Jesúre o'ataeka

(Mt 8.23-27; Lc 8.22-25)

35 I'sirīmiji na'irā simaeka poto iku'paka kika wārūrimajare Jesúre ārīka:

—Dajoa, pa'wa mawaata'riwa'rīrā.—

36 I'supaka kēpakā'ā, po'imajare a'ribojaweatirā, Jesúre jāmaeka kūmurā najāika. Supa imarī sapi naka ke'rika mae. Apea kūmuareka imaekarāoka nabe'erō'ō tērīwa'rikarā.

37 Torā natērīrijarika poto jājia wīrōa baeū'mueka. Sabae-maka jājia pakuwa'ri kūmuarā jimarān okoa jāika. Supa imarī kūmuarā okoa purueka mae.

38 I'supaka simako'omakaja kirupuko'a ñu'takarā peatatirā kūmui'topearā Jesúre kārījāmaeka. I'supaka kimamaka ūatirā, kika wārūrimajare kire tōrōeka.

—Mia'mitipe wārōrimaji. Maña'mirā baayu. ¿Jia bai miro'si sime je'e?— kire narīka.

39 I'supaka na'pakā'ā ā'mitiriwa'ri, mi'mirīkatirā iku'paka kērīka:

—Mibaea'si wīrōa, i'supakajaoka pakuri,— sakēpakā'ā so'rika mae.

Wīrōa baetiyika, supabatirā okoa pakurimariā jarika

40 Torājīrā mae,

—¿Dako baaerā mijā kīkiko'o je'e? ¿Jia yire yi'riberiwa'ri "Yijare ūarīwārūki kime", yireka ārībeyukajirā mijā ime bai?— nare kērīka.

41 I'supaka kērīko'omakaja jimarān pu'patawa'ri, "¿Maki kime ruku ū'i? Wīrōa, okoa parihi kire yi'yua", āparaka najērīabu'aeka.

5

Gerasa ka'iareka Satanārika ima ña'rījākaki majaroka
(Mt 8.28-34; Lc 8.26-39)

¹ I'suþaka simaeka be'erõ'õ Jesúre kika imaekarãþitiyika Geresa ka'iarã tẽr̄eyaka.

² Tẽr̄eyatirã Jesúre marĩwa'rika poto ũ'r̄ika Satanárika ima ña'r̄ijäikakite kire torika. Majaka ãta wi'iarã nataroyikarõ'õpi Jesús põ'irã ketaeka.

³ Torã kimaeka wejabiritika uþaka oyaja imaroyikaki imarã. Perumijiapí kire naþi'þeroyika simako'omakaja ñojimarõji þi'þeberikaki uþaka kijariroyika.

⁴ Í'r̄akurimarañia kiäñaraka, kiþitakaoka kire naþi'þeko'omakaja sakitûrütataroyika. I'suþaka kimamaka po'imajare marãkã'ã kire baawãrûberiroyika.

⁵ I'suþaka imaki imarã, ïmi, ñamioka, ïmima watopekarã, majaka nataroyikarõ'õrã akaseretapabaraka kituritaþaroyika. I'suþaka imataþabaraka tûmarõji ãtaþi kiþo'ia kiwa'etaþaroyika.

⁶ I'suþaka kimaekarõ'õpi Jesúre ïatirã kiþo'irã kirirõra'aka. Kiþo'irã eyatirã kiwâjítaji kiñukuruþaeka, "Marãkã'ã yibaaberijiki kime", kiþuþaka kire ãrïka simamaka.

⁷⁻⁸ I'suþaka kimamaka, ikuþaka Jesúre kire ãrïka:

—Mia'mitiþe Satanárika ima. Í're kiþuþakareka mimarõ'õpi miþope,— kire kẽrïka.

I'suþaka kẽþakã'ã,

—Jesús, Tuþarã tẽr̄rikaja imatiyaiki Maki mime. ¿Marãkã'ã yire mibaaerã baayu mae je'e? Tuþarâte ïaika wâjítaji, "Ba'iaja mibaaika þarea ba'iaja mire baabesarãki yi'i mae', yire meþe",— akasererikaþi Satanárika ima ña'r̄ijäikakite ãrïka Jesúre.

⁹ I'suþaka kẽþakã'ã ikuþaka Jesúre kire ãrïka:

—¿Marãkã'ã miwãmea?—

I'suþaka kire kẽþakã'ã,

—Legión ñime, r̄ikimarã ba'irã yija ima simamaka.—

¹⁰ Suþabatirã "Ika ka'iaþi yijare miþoata'si", jimarã Jesúre kẽr̄irijarika.

¹¹ I'suþaka simaeka poto nakoyikurirã r̄ikimakaja ba'abaraka j ew ko pa'itaeka ïmimajã'ãreka.

¹² I'suþaka simamaka ikuþaka Satanárika ima kire ãrïka:

—Kireka yijare miþoataye'e, "J ew ko þuþakarã mijia ña'r̄ij ibe", yijare meþe,— ãparaka kire naj nuka.

¹³ I'suþaka naþakã'ã,

—Torã mijia a'þe,— nare kẽrïka.

Toþi mae ïmirijireka ña'r̄ij itiirã imakoþekarãre þorika, j ew ko imaekarã ña'r̄ij okaro'si. Suþa imarã j ew ko dos mil rakamaki imaekarã Satanárika ima nare ña'r̄ij imaka j jia narirõwa'rika. Rirõwa'ritirã þusipemarã eyatirã toþi naña'r̄ika pa'warã. I'suþaka baawa'ri nimauþatiji naña'miþataeka.

¹⁴ I'suþaka sabaamaka sīarīrīrimaja rīrīwa'ritirā, wejearā, wejematorāoka þo'imajare sanabojaeka. Topi mae "¿Dakoa suþa baaika?", ãrīwa'ri þo'imajare ãtarī a'rika.

¹⁵ Jesúre imaekarō'õrā eyatirā, ikuþaka Satanárika ima kireka ña'rījäika imakoperoyikakite imamaka niaeaka: "Jariroaka jääekaki, i'suþakajaoka kimaroyika uþakamarīja, jia kiþupaka jaþakā'ã, ña'rīyaakaja ruþaki kime mae", þo'imajare ãrīþuþajoayaeka. I'suþaka kimamaka ãtatirā, jimarīa Jesúre nakñika "Tērīritakiji kime", ãrīwa'ri.

¹⁶ Suþabatirā Satanárika ima kireka Jesúre þoataekakaka, suþabatirāoka jējewēko baaekakaka ãækarāte bojaeka aþerāte.

¹⁷ I'suþaka kibaaika ã'mitiritirā Gerasakarā Jesúre kīkiwa'ri nawejeapi kiþe'rrika nayaþaeka.

¹⁸ I'suþaka nimamaka topi þe'rira'aerā kūmuarā kijäika þoto ikuþaka Satanárika ima kireka þoritaþaekakite kire ãrīka:

—Mika a'rrika yaþatiyarīji yiyaþayu yi'ioka,— kire kērīkopeka.

¹⁹ I'suþaka kērīko'omakaja ikuþaka Jesúre kire ãrīka:

—Yika a'þekaja, miwi'iarā miþe'riwa'þe. "Yire wayuñaiki imarī, jia Maiþamakire yire baayu", ãrīwa'ri mirīrāre mibojakaro'si,— kire kērīka.

²⁰ I'suþaka kērīka yi'riwa'ri kiþe'rrika. Pe'riwa'ritirā Decápolireka imaeka wejearā Jesúre kire baaeka majaroka kibojataþaeka. I'suþaka kibaaeka ã'mitiritirā marākā'ã þo'imajare ãrīwārūberika, i'suþaka ima ã'mitirikoriberikarā imarī.

Jairo makore Jesúre tāäeka

(Mt 9.18-26; Lc 8.40-56)

²¹ Torājīrā kūmua ke'rikaþiji Jesúre þe'rira'aeka ate. Sapi þe'rietatirā þa'warijerā kiríkamarika þoto, rīkimarāja þo'imajare kiþo'irā rērīka.

²² I'suþaka nimaeka þoto judíorākare rērīwi'i ïþamaki, Jairo wāmeikite Jesús þo'irā etaeka. Suþabatirā kiwājtāji kiñukurupæka.

²³ Suþabatirā ikuþaka kire kērīka:

—Yimakore þuþaririrā baayu. Miþitaka kopo'iarā mijaapearika yiyaþatiyayu kojājiokaro'si,— kire kērīka.

²⁴ I'suþaka kire kēþakā'ã, Jesúre kika a'rika mae. Topi kopakaja rīkimarāja kūrīka þo'imajare kika a'rika.

²⁵ Na'rika nawatopekaþi ðrāko wāmarīa imaekakote torā imaeka. ðþoð'þuarāe'earirakakuri wejejē'rāka koeyawa'rika þu'uriweoko jīsia ka'wisijüabaraka.

26 Í'ríkaremarña ïkobaarimajare kore nikobaarñukepoyerika. I'supaka nabaaika wapa koniñerū imakoþeka ritaja nare kõjipataroyika. I'supaka baariþotojo jã'ríbaji kojaririjarika.

27 I'supaka baabaraka koimaeka þoto "Wãmarña imarâte jimarña Jesúre bayayu", ãrïrika koä'mitiriyoyika. I'supaka simamaka koimaeka wã'tarã Jesúre etamaka ïatirã, ríkimarãja þo'imajare imaeka watopekaþi kipëterõ'ðrã koeyaeka.

28 Jesúre imaekarõ'ðrã eyatirã "Kijariroaka yiraberâkareka jia yijarirãñu", köríþupajoaeka koþuparõ'ðpi. I'supaka þupajoawa'ri kijariroaka korabeka mae.

29 I'supaka kobaaeka þotojo koreka so'rika mae. "Risirika yireka imakoþeika o'yua mae", köríwärüeka.

30 Kijarioaka korabeka be'erõ'õ, "Têrïrika ñimaþi Í'ríkate tääñu", kipupakaþi Jesúre ãrïtika. Suþa imarñ jorowa'ritirã ikuþaka þo'imajare këřika:

—¿Maki yijarioaka rabeko'oka?—

31 I'supaka këþakã'ã kika wärürimajare ikuþaka ãrïka:

—Mipõ'irã ríkimarãja imarã mire rabeirã. ¿Marãkã'ã simamaka "¿Maki yijarioaka rabeko'oka?", meñu?—

32 I'supaka kire narïka simako'omakaja þo'imajare ïabaotabaraka kire rabekakite kimo'arijarika.

33 I'supaka kimaeka þoto "Yi'i, risirika ñima yire o'yaokaro'si mire rabeko'oko", ãrïþupajoawa'ri kiþõ'irã koeyaeka. I'supaka koþupaka imako'omakaja kire kikiwa'ri tarariþotojo kiwâjitäji koñukurupaeka. I'supaka baatirã kobaakeka uþakaja kire kobojaeka.

34 I'supaka kõþakã'ã, wayuñarimaji imarñ, ikuþaka kore këřika:

—Mae mia'mitiþe yiwâyuñai. Yire yi'riwa'ri, jia mijayu mae. "Yirisirika yire o'yua", ãrïwa'ri jijimaka miþe'riwa'þe mae,— kore këřika.

35 I'supaka kore këřika þoto judíorâkare rẽrïriwi'i ïþamaki Jairo wi'ikarâre etaeka. Torã eyatirã ikuþaka Jairote narïka:

—Mimako þupaririko'oko. "Yimakore mibayaþe", wärðrimajire merñsi mae,— kire narïka.

36 I'supaka narïko'omakaja,

—Ba'iaja þuparibekaja, yire miyi'þe,— Jesúre kire ãrïka.

37 Pedro, Santiago, suþabatirã Santiago rí'í Juan maekarakamarã tarâreje Jesúre akawa'rika.

38 Naka a'ritirã, rẽrïriwi'i ïþamaki wi'iarã jimarña oþaraka nimaekarõ'ðrã keyaeka.

39 I'supaka nimamaka, ikuþaka nare këřeyaeka:

—¿Dako baaerã mijä oyu? Þupariribeyuko me'rõre ime. Käríkako koime,— këřika oþaraka imaekarâte.

⁴⁰ “Kopakaja þuparirityaekako koime”, ãrïwa'ri Jesúre neeka. I'supaka nimamaka īatirā, nare kiþorirüjeka. Supabatirā þuparirikakote imaeka kurarakarā kopakiarā, supabatirā kika imaekarā maekarakamarãpitiyika kikâkaeka.

⁴¹ Naka kãkatirā kopitakarā kore ñi'atirā ikupaka kore kẽrïka:

—Talitá cum,— kore kẽrïka. (Mokarokaþi marijikareka, “Me'rõ, mimi'mibe, mire ñañu”, ãrïrika sime i'siroka).

⁴² I'supaka kẽrïka þotojiji mi'mirikatirā, kojaarikawa'rika. Ípoñ'þuarëe'earirakuri wejejë'raka eyawa'yuko koimaeka. Õnia kojariþe'þakä'ã ïawa'ri, maräkä'ãoka ãrïwärüberijïka na-jarika kika imaekarā, i'supaka ima ïakoriberikarā imarí.

⁴³ I'tojite,

—Aþeräte samija boja'si,— nare kẽrïka.

Supabatirā ba'arika koro'si nare ke'era'arüjeka.

6

Nazaretwejarå Jesúre a'rika

(Mt 13.53-58; Lc 4.16-30)

¹ Toräjirä mae, kika wärürimajapitiyika Jesúre a'rika, kime'räri kimaeka wejearä.

² Torä eyatirä jêritaririmi simaeka þoto po'imajare kiwäröö'mueka judioräkare rëriwi'iarä. Kire ã'mitiritirä, “Jiitakaja õñuka kime”, ãrïwa'ri maräkä'ã narïwärüberika, i'supaka jaikite ã'mitirikoriberikarä imarí. I'supaka kibaamaka ikupaka po'imajare kireka ãrïka:

—¿Maräkä'ã baatirä jiitakaja ï're õrïþüayu? ¿Maki kire wärökaki ruku? Maikoribeyua þarji ritaja baabeaiki kime,— narïka.

³ Supabatirä ikupaka narïka aþea:

—María maki, õ'õrä yaþua yi'yerimaji kime. Supabatirä Santiago, José, Judas, Simónþitiyika nama'miji kimema. Iki kima simamaka kibe'erõ'ðkarä rõmijäoka õ'õrä makaja imarä,— torä imaekaräte ãrïka.

I'supaka simamaka “Yija upakaja imaki imarí imatiyabeyuka kime”, ãrïwa'ri kire na'mitiriþeariyapaberika.

⁴ I'supaka naþuþajoamaka, ikupaka nare kẽrïka:

—Tuparäro'si bojañjirimajire “Jiitaka mare kibojayu”, ritaja po'imajare kireka ãñuka kime. I'supaka simako'omakaja kiþo'ijirika wejareka, kitä'omajataka þuri i'supaka ãrïbeyurä,— kẽrïka.

⁵ Suþa imarí jia kire nayi'ribepakä'ã, maikoribeyua nare kibeawärüberika. I'supaka imariþotojo ï'rârimarâre takaja kiþitaka ja'aþeatirä wãmarã nimaeka nareka kijieka.

⁶ Kitā'omajare kire ā'mitiripēabepakā'ā marākā'ā ārīwārūberijīka Jesúre jarika. I'supaka imariptojo aapea wejearā po'imajare wārōtaþarī ke'rika mae.

Jesúre kika wārūrimajare Tuþarārika nawārōtaþaokaro'si marī kiþūataū'mueka

(Mt 10.5-15; Lc 9.1-6)

⁷ Ī'þoū'þuarāe'earirakamarā kika wārūrimaja imaekarāte Jesúre akaeka. Suþabatirā kirika nare ja'ajiyetirā,

—Satanárika ima po'imajareka ña'rījāikarāte mijā poatabe mijaro'sioka,— nare kērīka.

I'supaka nare ārīweatirā ī'parimaki oyiaja Jesúre nare þūataeka aapea wejearaka imaekarāte wārōtaþaokaro'si.

⁸ —Torā mijā a'rirāka poto þan, yaip'i'ia, niñerūoka mijā e'ewa'ria'si. I'supaka simako'omakaja mijā tu'ua takaja mijā e'ewa'pe.

⁹ Suþabatirāoka ū'þuko'a, jariroaka mijā jāäika takapiji mijā a'pe,— nare kērīka.

¹⁰ Ikuþakaoka ate nare kērīka:

—Wejearā yirika bojarī mijā eyaū'murāñu, wi'itakarāja mijā imabe, aþe wi'i, aþe wi'irā baabekaja. Aþea wejearā mijā a'rirāka poto takaja topi mijā poþe.

¹¹ Mija eyarijarirāka wejerakakaja mijare e'etoriberiwa'ri, Tuþarārika ā'mitiripēarika nayaþabesarākareka, jājiapi nare jaika ka'wisijūabekaja nare mijā ja'atabe. Topi a'rirāka poto, ikuþaka mijā baabe: Mija ū'þuko'arā ka'ia uyua eika mijā þajepatebe "Yijare mijā ā'mitiripēabeyua simamaka, Tuþarāte mijare ba'iaja mijare baarāñu",— ārīwa'ri kika wārūekarāte kērīka.

¹² I'supaka nare kērīka be'erō'ð po'imajare wārōrī na'rika mae. Suþa imarī napō'irā eyatirā ikuþaka nare narīka: "Ba'iaja mijā baaiaka ja'atatirā Tuþarāte mijā ā'mitiripēabe", neyaekarō'ðrā imaekarāte nabojarijarika.

¹³ I'supakajaoka Satanárika ima ña'rījāika imaekarāte nareka sanajieroyika. I'supakajaoka rīkimarāja wāmarīna imaekarāte iyebakaþi yo'yebaraka, narisirika nareka ima no'ataroyika.

Ikuþaka sime Juanre reyaekakaka

(Mt 14.1-12; Lc 9.7-9)

¹⁴ Ritaja maikoribeyua Jesúre baabeeroyika ā'mitiritirā po'imajare sabojaþibaeka. Po'imajare i'supaka ãñua īpi Herodesoka sōrīkaki. I'supaka po'imajare ãñua ā'mitiritirā ikuþaka ī'rārimarāre ãrīka:

—Juan, po'imajare ruþuko'a jūjerimajiji kime je'e aþeyari. Reyariþotojo ate õñia jarijīki imarī, maikoribeyua kibeayu je'e aþeyari,— narīka.

15 Aperā ikuþaka ārīkarā:

—Tuþarāro'si bojañjirimaji imaroyikaki Elías kime je'e aþeyari,— narīka.

I'suþaka narīko'omakaja aþerimarā þuri ikuþaka ārīkarā:

—Bikija Tuþarāro'si bojañjirimaja imaroyikarā uþaka kime je'e aþeyari,— narīka.

16 I'suþaka najaimaka ā'mitiritirā, ikuþaka Herodete ārīka kiro'si:

—Juan bikija kiruþuko'a yita'terüjekaki imariþotojo õñia jariþe'ritirā i'suþaka kibaabearijayu je'e aþeyari ate,— kērīka.

17-18 I'suþaka kēþakā'ã, Juanre najāærā baaeka ruþu, kirī'í Felipe rūmu Herodías wāmeikore ē'matirā Herodete koka imaeka. I'suþaka kibaamaka, ikuþaka Juanre kire ārīka:

—Herodías mirī'í rūmure me'maeka ba'iaja mibaayu, Tuþarāte jā'meika yi'riberiwa'ri,— ārīwa'ri kire kibojakoperoyika.

I'suþaka kēþakā'ã, koka jia imarika yaþawa'ri Herodete kire ñi'arūjeka kisuraraþkare. Kire ñi'atirā þerumijiaþi pi'petirā, wēkomaka imariwi'iarā kire natarika.

19-20 "I'suþaka kijaika waþa kire jāärika sime", ārīþuþajoaekako imarī, Herodíare kire jāärüjerika yaþaeka. I'suþaka koþuþajoako'omakaja, Herodes puri "Tuþarāte yaþaika uþakaja jia wājia baaiki Juanre ime", ārīwa'ri jia jiyiþuþaka kireka õrīkaki. Suþa imarī Juanre kojāärüjeriyapako'omakaja kiyaþaberikoþeka. I'suþakajaoka Juanre bojaroyika jijimakaþi ā'mitirikaki imariþotojo "Kiboaika uþakaja yiyi'riye'e", ārīþotojo, sareka ña'rīyaarī kimawārūberika.

21 I'suþaka Juanka kimako'omakaja "Ikuþaka yibaajíkareka, yiþuþajoaika kitá'tewārūberijíñu je'e", Herodíasre ārīþuþajoaekarīmi seyaeka. I'suþaka kōrīþuþajoaekarīmi Herodete po'ijirika wejejē'rāka sarākutorika. Suþa imarī kiro'si ba'irabeñjirimaja ïþarimarāre, suþabatirā surararāka ïþarimarāreoka, Galilea ka'iakarā imatiyarimajareoka kiakaeka, "Mabayaarirā", ārīwa'ri.

22 Ritaja kiakaekarāte rērīkarō'õrā kākatirā Herodías makore nare bayatāâbeaeka jijimaka nimaokaro'si. "Jiitaka mare kobaabeayu", Herodes kijeyomarāþitiyika ārīþuþajoaekarā. I'suþaka imawa'ri ikuþaka kore kērīka:

—¿Dakoa mire ñijirika miyaþayu maekaka jiitakaja mibaaika waþa? Miyaþaikaja mire ïjirā i'suþaka ñañu.

23 Mire þakibeyuka yi'i, ika ka'iakaki ïpi imarī, ritaja yiba'irījia waþajā'rīkaka ñe'metâjirō'õjīrā mire ïjijíki imarī suþa mire ñañu,— Herodías makore kērīka.

24 I'suþaka kore kēþakā'ã, koþakore jērīarī ko'rika mae.

—¿Dakoa kire yijëñerāñu ruku, ma'i?— kore kōrīka.

I'supaka kōpakā'ā,

—“Juan po'imajare ruþuko'a jūjerimaji ruþuko'a yiyaþayu”, kire meþe,— kore kōrïka.

²⁵ I'supaka kore kōpakā'ā, jajuaja a'ritirā koþamaki Herodes þo'irā koeyaeka. Kiþo'irā eyatirā ikupaka kire kōrïka:

—Juan ruþuko'a yiyaþayu. I'supaka simamaka kimarð'õrā a'ritirā, sata'tetirā, seroarā saþeatatirā yire samijibe maekakaja,— kire kōrïka.

²⁶ I'supaka kōpakā'ā jimariña Herodete ba'iaja þuparika. Juanre jäärika yaþabeririþotojo, mamarñji kore kērïka kijaita'ariyaþaberika. Po'imajare ã'mitirika wājítäji, “Miyaþaikaja mire ñijiräñu”, kērïtika simamaka, kojéñeikaja kore kijirä baæeka.

²⁷ I'supaka simamaka ñojimarñji ï'rïka kisuraraté Juan ruþuko'a ta'terí kiþüataeka.

²⁸ Torā eyatirā Juan ruþuko'a ta'tetirā, seroþemarā saþeatatirā sake'era'aeka. I'supaka baarī ke'rikarð'õpi pe'rietatirā Herodías makore sakñjika. Supa imarī iko mae kopakore sñjikako.

²⁹ I'supaka Juanre nabaaeka ã'mitiritirā, kika wārûeka mirärâte kiþo'imiräka e'erí etaeka sayayeokaro'si.

Cinco mil rakamarā imaekarâte Jesúre ji'aeka

(Mt 14.13-21; Lc 9.10-17; Jn 6.1-14)

³⁰ I'supaka simaeka be'erõ'õ Jesúka wārûrimaja kirika bojataþarī turikarâte pe'rietaeka. Supa imarī kiþo'irā etatirā nawârõtaþaeka majaroka kire nabojaeka.

³¹ I'supaka simaeka þoto torā rïkimarâja po'imaja i'tarijayurâ, pe'ririþayurâoka imaekarâ. I'supaka simamaka kika wārûrimajaka no'oþiteoka maba'awârûberijika Jesúro'si simaeka. Supa imarī ikupaka kika imaekarâte kērïka:

—Dajoa, po'imajamatorâ kûþají majérïtaerâ,— nare kērïka.

³² I'supaka nare kērïka be'erõ'õ, kûmuapi po'imajamatorâ naka ke'rika mae.

³³ Na'rîrâ baaeka ruþu rïkimarâja ïawârûekarâ. I'supaka nabaamaka ïatirâ, ritaja wejeakarâre rîrîwa'rika Jesúre a'rikarð'õrâ. I'supaka baaekarâ imarî, kijeyomarâþitiyika torâ keyabeyukajiji torâ neyaweweitika jâjia rîrîwa'rikarâ imarî.

³⁴ I'supaka nabaaeka simamaka waata'rieyatirâ marîwa'rikorî rïkimarâja po'imajare imamaka Jesúre ïaeka. Torâ eyatirâ, ovejawëko nare ïarîrîrimajire imabeyurâ upaka po'imajare imamaka kïaeka. I'supaka nimaeka Tuparârika nare wârûrimajire imaberika simamaka. I'supaka imaekarâ nimamaka “Jia õrwârûbeyurâ nime. Supa imarî marâkâ'ā baawârûberijñurâ nime”, ãrîwa'ri wayuñaekaki imarî, ritjakaka nare kiwârõõ'mueka mae.

³⁵ Aiyate ka'rawa'rirā baaeka poto kika wārūrimajare kika jairī etaeka. Ikuþaka kire narīka:

—Na'irā sajaritiyu mae. Pō'imamato sime ñ'õ. Suþa imarī ba'arika imabeyua.

³⁶ Suþa imarī wejekoyikurirā ba'arika waruaþparaka pō'imajare imarō'ðrā sawaþaþiþa'arī na'rirū,— kire narīka.

³⁷ I'suþaka napakā'ã ikuþaka nare kērīka:

—Mijaja ba'arika nare mijja ji'abe.—

I'suþaka kēþakā'ã ikuþaka kire narīka:

—¿Pan yija waþaþirāñu bai je'e waþajā'rītaka simako'omakaja? Rīkimarāja pō'imajare imamaka, dosciento rakato denario sawaþa simarāñu,— kire narīka.

³⁸ I'suþaka napakā'ã ñ'mitiritirā, ikuþaka nare kērīka:

—¿No'ojírākato þan mijja rikayu je'e? Mija ūabe ruþu.—

I'suþaka kēþakā'ã,

—Í'rāþitarakatojíkaja sime. Suþabatirā wa'iaoka ñ'þarajíkaja ima,— kire narīka.

³⁹ I'suþaka napakā'ã ikuþaka nare kērīka:

—“Ritario'ro jia taya imarō'ðrā mijja ruþabe”, pō'imajare mijja ñape.—

⁴⁰ I'suþaka kēþakā'ã, kērīka uþakaja pō'imajare nabaarújeka. Suþa imarī nare najā'meka uþakaja nimaekarō'ðrā ñ'rā'o'roreka cincuenta, aþerio'roreka cien rakamarā nimaeka.

⁴¹ Suþa imarī þan Í'rāþitarakato imaeka, wa'ia ñ'þarā imaekaoka Jesúre e'erikaeka. Suþabatirā wejeþemarā yu'ayoitirā, “Jia mibaayu a'bi”, ãrīweatirā, þan kiña'kata'ruika mae. Suþabatirā “Pō'imajare samija þibabe”, ãrīwa'ri kika wārūrimajare sakíjika mae. I'suþakajaoka kibaaka ñ'þarā wa'ia imaeka ritaja pō'imajaka sanapibaba'aerā.

⁴² I'suþaka kibaamaka ritaja pō'imajare ba'aeka, jia ña'þirika najarikarō'ðjírā.

⁴³ Sabe'erō'õ, ñ'þoú'þuar 'earirakap 'i þururika kika wārūrimajare r  eka na  a'þika þiyia.

⁴⁴ Cinco mil rakamar   ñimir  ja nimaeka saba'aekar  .*

Okopemapi Jes  re turika

(Mt 14.22-27; Jn 6.15-21)

⁴⁵ I'suþaka baaweatir   kika wārūrimajare ikuþaka Jes  re ãr  ka:

—K  muar   j  titir   i'sip  e'r  tor   mijja waata'riwa'þe.

Suþabatir   Betsaida wejee  a yire mijja ta'abe.—

Kika wārūrimajare waata'riwa'rika poto pō'imajare a'yaokaro'si kimajaroka bojabaraka kimaeka ruþu.

* **6:44** Tal vez la cifra fuera mucho más que cinco mil que comieron, si hubiera contado las mujeres y los niños.

⁴⁶ I'suþaka baaweatirā, ïmimakarā kimarïwa'rika, Tuparäka jairi.

⁴⁷ Aiyate ka'raeka be'erö'õ Galilea þa'wa ñe'metäjiräja kümua eyawa'rika, sarijepi rïkamaritirä Jesûre ïamaka.

⁴⁸ Wîrõa jääja baemaka jääja nawë'äko'omakaja sa'ribeþakä'ä kääka. Suþa imarî bikiitojo ñamiji okopemapi turitirä nakoyikurirä keyaeka. Nare kio'riwa'rirä baatikarä kire niatõþoeka.

⁴⁹⁻⁵⁰ Okopemapi kituþakä'ä ïatirä, jimarïa nakasereka, "Po'imaja oþireko sime je'e", äriþuþajoawa'ri. I'suþaka nimaeka jéräko'atirä, ikuþaka nare kërika:

—Rikitubaka mijia jaþe, kïkibekaja. Yi'iji ñime,— kërika.

⁵¹ Suþa nare äriþirä naþö'i kümuarä kijäika mae. Sarä kijäika þoto wîrõa o'rika mae. Suþa imarî i'suþaka kibaamaka ïatirä maräkä'ä äriwärüberijïka najarika, i'suþaka ïakoriberikarä imarî.

⁵² Saruþubaji, þan küpajï imako'api po'imajare Jesûre ji'amaka ïako'omakaja, "Tëriwa'ribaji imaki Jesûre ime", äriþbeyukajirä nimaeka, õriwärüberikarä imarî.

Genesaretka'iakarä jïñuräte Jesûre tâäeka

(Mt 14.34-36)

⁵³ Pa'wa waata'riwa'ritirä Genesaret wämeika ka'iarä neyaeka.

⁵⁴ Waata'rieyatirä nakümuja ji'apäätitirä namarïwa'rika þotojïteje torä imaekaräte Jesûre ïawärüeka.

⁵⁵ Kire ïatirä jajuaja na'rika aperäte bojarï. Sä'mitiritirä wämarïa imaekaräte naþeyurükiapi ne'era'akea kiþö'irä.

⁵⁶ Ke'riroyikarö'ðräja küpajïriwejerä, jo'bariwejerä, wi'imatoräoka, kiþö'irä neyaroyïka. Suþabatirä rïkamaräja ba'irïjia ïjibaraka po'imajare imaekarö'ðrä, jïñuräte naþääjiyeroyika nare kitääokaro'si. Kijariroaka küpajïji nare kiraberüjerika yaþawa'ri jimarïa jïñuräte kire akaeka. Kijariroaka rabekarakamaräreje narisirika o'riþataeka mae.

7

"Mañekiaräte baaroyika uþakaja yi'yurä imarî, Tuparäte jâ'meka yi'ribeyurä nime", äriwa'ri Jesûre bojaeka

¹ Fariseokaka þuþajoairä, suþabatirä judiotataräte jâ'meka wärörimajaoka Jesús pö'irä etaekarä, Jerusalénrö'ðpi i'tatirä.

² Kiþö'irä eyatirä ï'rärimarä kika wärürimajare þitajüjebekaja ba'amaka niaeka. I'suþaka nabaamaka ïatirä "Mañekiarä þitajüjetirä oyiaja mare ba'arüjekarä. Kika wärürimaja þuri baliaja baawa'ri þitajüjebekaja ba'airä", narïþuþaoeka.

³⁻⁴ (Ikuþaka nime, fariseokaka þuþajoairä, suþabatirä aperä natâ'omaja judioräkaoka: Nañekiaräte baaroyika uþakaja

yi'yurā imarī, "Tuþarāte jia yijare īajiyurūkiaro'si sime", ārīwa'ri naba'aerā baaika ruþu naþuriakaja þitajūjeroyiaya nabaayu. I'suþakajaoka nabaarijau ba'rika waþaþiþe'rietatirā. Suþabatirā ko'a, jotoa, seroa þeruakaka baaeka najūjerijayu.* I'suþakajaoka nabaayu naba'awearijayu rakakaja ī'rātiji naruparikūmuja jia najūjerijayu. "Mañekiarāte yijare wārōeka yija yi'riberryika yaþabeyuka Tuþarā. Suþa imarī kīika wājítāji ba'iaja baairā yija imakoreka nawārōeka uþakaja yija baayu", ārīþuþajoawa'ri, i'suþaka nabaakoþeyu).

⁵ Suþa imarī Jesúka wārūirāte þitajūjebekaja ba'amaka īatirā, —¿Dako baaerā mikā wārūrimaja þuri mañekiarāte jā'meka yi'riberryurā? Miabe, þitajūjebekaja naba'ayu,— kire narīka fariseokaka þuþajoairā, suþabatirā judiorākare jā'meka wārōrimajaoaka.

⁶ Sā'mitiritirā ikuþaka Jesúre nare ārīka:

—"Tuþarāte yaþaika uþakaja jia baairā yija ime", ārīriþotojo mijā þuþajoïka uþakamarīa mijā ime. I'suþaka mijā imakaka þuþajoaweibaraka, Tuþarāro'si bojaþiokaro'si Isaías imaekakite o'oeaka:

"Ikuþaka ika po'imajareka Tuþarāte āñu: 'Yire jiyipuþaka ññurā uþaka najaiko'omakaja, naþuþarō'þpi yire jiyipuþayeebeyurā nime.

⁷ Suþabatirā po'imajare jā'meka uþakaja nawārōikakakaja "Tuþarāte jā'meka sime", narīrijayu. Suþa imarī dakoa waþamarīja yire najiyipuþayeeekopeyu' ", kio'oeaka,— nare kērīka.

⁸ Toþi mae, ikuþaka Jesúre nare ārīka ate:

—Tuþarāte jā'meika ã'mitiriþēabeyurā imarī, mañekiarāte mijare wārōeka þuri jia mijā ã'mitiriþēayu,— nare kērīka.

⁹ I'suþakajaoka ikuþaka nare kērīka:

—Mañekiarāte wārōeka takaja ã'mitiriþēaokaro'si, Tuþarāte jā'meika ja'atarika þuri jiitakaja ññurā mijā imema.

¹⁰ Ikuþaka Moiséte ārīka mijā īabe: "Miþakire, miþakoreoka yi'riwa'ri jia nare mibaabe", ārīwa'ri kio'oeaka. I'suþakajaoka, "Ī'rīka kiþakire, kiþakoreoka ba'iaja baarijayukate majāâkopejīnu", ārīwa'ri kio'oeaka.

¹¹ Mija þuri "Mañekiarāte ikuþaka mare wārōeka", ārīwa'ri sayi'yurā imarī, ikuþakakakaþi jā'merijayurā: "Yiþakire, yiþakoreoka jeyobaaberijíki yi'i. Ritaja yirikaika Tuþarāro'si

---

* **7:3-4** Marcos explica que según las tradiciones de sus antepasados, si algo o alguien no aceptable a Dios, hubiera tocado el objeto, el objeto se quedaría mal frente a los ojos de Dios. Así que cualquier persona que utilizaría el objeto después también se pondría mal en los ojos de Dios. Entonces, lavaban todos los artículos para evitar la posibilidad de ser mal (o impuro) en los ojos de Dios.

oyiaja ima. Iki ūrīkateje sapi yijeyobaarāñu”, ãñurāteje, “Jia nabaayu”, mijā ãñu.

¹² I'supaka þupajoairā'o si, kiþakiarāte kīarīñberikopējika marāñ imabeyua”, mijā ãrīrijayu.

¹³ I'supaka mijā jaiyu, mañekiarāte baaroyiroka yi'yurā imarī, Tuþarārika yi'ribeyurā mijā jayu. Supabatirāoka aþea rīkimakaja ima i'supaka mijā baarijayua,— nare kērīka.

¹⁴⁻¹⁶ I'supaka nare ãrītirā þo'imajare kiakaeka ikupaka nare ãñaokaro'si:

—Mae mijā imaupatiji yire ã'mitiritirā mijā õrīþüabe. Ba'arika mijā ba'aikamarīa sime ba'iaja mijare baarūjeika Tuþarā ñakoareka. Mija þupakaþi “Ikuþaka yibaaye'e”, ãrīþupajoatirā ba'iaja mijā baariþarea Tuþarāte mijare ïariþe'yoyu,— nare kērīka.

¹⁷ I'supaka nare ãrīweatirā wi'itōsiarā kika wārūrimajapitiyika Jesúre nare kākataþawa'rika mae. Wi'itōsiarā kika kākatirā,

—Po'imajare miwārōko'akaka yijare mibojajiibe,— kika wārūrimajare kire ãrīka.

¹⁸ I'supaka naþakā'ã ikupaka nare kērīka:

—¿Yiwārōko'a jia mijā ã'mitiriwārūberiko'o bai je'e mijaro'sioka? “Po'imajare ba'aikamarīa ba'iaja nare baarūjeika Tuþarā ñakoareka”, ñarīko'oþikaja ¿mija õrīwārūberiko'o bai je'e?

¹⁹ Maba'aika maþupaka ña'rījāibeyua. Maba'aika mañe'mearā takaja ña'rījārijayu. Supabatirāoka maþo'iapí þorirūkiaja sime,— nare kērīka.

(Supa imarī “Ritaja maba'aika jājibaarimajimarīka Tuþarāte ime”, ãrīwa'ri i'supaka nare kērīka).†

²⁰ Ikuþakajaoka nare kibojajiika ate:

—Ba'iaja þupajoairā imarā ba'iaja baarijayurā. I'supaka imarā nimamaka, Tuþarā ñakoareka ba'iaja nare sabaarūjerijayu.

²¹ I'supaka imarā imarī, ba'iaja þupajoairā najayu. Supabatirā “Yirūmumarīko iko, yitūmimarīka ūrī”, ãrīrimarīaja ba'iaja naka nabaawā'imirīrijayu. Supabatirā karee'erimaja, jāärimaja, rōmikirā imariþotojo aþerā rōmijāka ba'iaja baarijayurā, rōmijā tīmiairā imakopeirāoka i'supakaja baarijayurā naro'si.

²² I'supakajaoka aþikate ba'irījia rikaika oakiyurā, ritaja dika jariwa'ririmarīaja ba'iaja baarijayurā, þakirimaja, supabatirā nayaþaika upakaja i'yoþipékaja ba'iaja baarijayurā, aþerā jia kiro'si imarijayurāte ã'mijāirā imarā. Supabatirā aþerāte ba'iaja jaijairibyaokaro'si þakirika nareka jairijayurā, “Aþerāte tērīwa'ribaji imatiyairā yija ime”,

† 7:19 Esta frase es una explicación o comentario de Marcos, el escritor.

ãñurã, i'supakajaoka Tuparãte yapaikakaka þupajoabekaja, waþuju naþupaka nare ãñu upakaja baarijayurã nime.

²³ Naþuparõ'ðpi ba'iaja þupajoairã imarã, i'supaka ritaja nabaarijayu. I'supaka imarã nimamaka Tuparã ñakoareka ba'iaja nimarijayu,— nare kẽrïka.

*Judíotatamarïko imariþotojo Jesúre ã'mitiripëaekako
(Mt 15.21-28)*

²⁴ I'supaka kibojaeka be'erõ'õ a'ritirã Tiro‡ wãmeika we-jewã'tarã Jesúre eyaeka. Torã keyaeka poto kareaaja wi'iarã keyariyapakopeka. I'supaka kiþupajoaeka imako'omakaja þo'imajare sõrïtika.

²⁵ I'supaka simamaka sã'mitiritirã ikuparõ'ðpiji ï'rãkote kiþõ'irã etaeka. Satanárika ima ña'rïjäikako þako koimaeka. I'supaka komakore imamaka, kore kiwayuñarika yaþawa'ri kiwâjítaji koñukurupaeka.

²⁶ Sirofeniciaka'iakako, judíotatamarïko koimaeka. Topi mae ikupaka kire kõrïka:

—Yire mijeyobaabe. Yimako Satanárika ima ña'rïjäikako koime. I'supaka simamaka koþupakareka simakopeika miþoatarika yiyaþayu mae,— kire kõrïka.

²⁷ I'supaka kõþakã'ã ikupaka kore kõrïka:

—Mae judíotatarã, yika wãrürimajaka takaja ñimarãñu ruþu. Supa imarã mimakore jierã nare ya'ritaþajïka, jiamarã naro'si simajïñu. ïakõrï je'e: I'supaka mire yibaajïkareka þuri me'rãka ña'þibeyukajirã ba'arika ë'matirã nayaiwëkorijäka[§] yiji'aika upaka nare yibaajïñu,— kore kõrïka.

²⁸ I'supaka kõþakã'ã ikupaka kire koyi'rika:

—Rita meñu, ñiþamaki. I'supaka simako'omakaja ba'arika þeatarükia rokarã me'rãka ba'aña'ruika saba'ayu yaiwëkorijäka,— kõrïka. (Ikuþaka ãrïrika i'supaka kire kõrïka: "Mika wãrürimajare wãrõbaraka mimako'omakaja, kûþajï yire mijeyobaarãka jia yiro'si simarãñu").*

²⁹ I'supaka kõþakã'ã ikupaka kore kõrïka:

—Jia miþupajoaika simamaka, i'supaka yire miyi'yu. I'supaka simamaka Satanárika imakopeika þoyua mimakoreka mae. Supa imarã miwi'iarã miþe'riwa'þe,— kore kõrïka.

³⁰ Kowi'iarã þe'rieyatirã kopeyurükiþemarã jia jãjiko komakore þeyumaka kõieyaeka. Kopakaja Satanárika ima koreka þorikako.

‡ 7:24 Una región de gente no judío   § 7:27 Los judíos nombraron a los no judíos perros. En una manera más tierna, a ellos Jesùs les refirió como perritos en este ejemplo.   * 7:28 Esta frase es información añadida para ayudar los lectores entender la respuesta de ella.

Ã'mitiribeyuka imarĩ jaiwãrãbeyukate Jesúre jieka

³¹ I'tojírã ate Tirowejeaþi Jesúre o'rika. Topi o'riwa'ritirã Sidón wãmeika wejearã keyaeka. Topi ke'rika, Decápolispi kio'rika. Suþabatirã topi o'ritirã Galilea þa'warã keyaeka.

³² Torã kimaeka þoto ã'mitiribeyuka, jaiwãrãbeyuka kiþo'irã po'imajare e'eeyaeka. Kire e'eeyatirã "Miþitaka kiþo'iarã mij'aþeabe kijiiokaro'si", kire narïka.

³³ I'tojíte ã'mitiribeyukate kire takaja aþerõ'õrã ke'ewa'rika. Torã mae kika takaja kimaekarõ'õrã ã'mitiribeyuka ã'mukopea ï'þapõ'rõtowã'tarãja kiþitawãjoa kikãkataeka. Suþabatirã kiþitawãjoaþi rijo'kaka e'etirã kirêrõkakarã kirabeka.

³⁴ Suþabatirã wejeþemarã yoimiatatirã, kire wayuïawa'ri Jesúre yiataeka. I'suþaka baatirã ikuþaka kire kẽrïka mae:

—Epatá,— kire kẽrïka. (Kiokapi þuri "Sawiritarû", ãrïrika simaeka).

³⁵ I'suþaka kẽrïka þotojo ã'mitiribeyuka imakoþekakite ã'mitiyuka jarika. I'suþakajaoka jia jaiwãrãbeyuka kimakoþekareka jia jaiki kijarika mae.

³⁶ I'suþaka kire baaweatirã, po'imaja þo'irã etatirã ikuþaka Jesúre nare ãrïka:

—Aþerâte samija bojaþiba'si.—

I'suþaka nare kẽrïrijarika simako'omakaja, jãjibaji aþerâte sanabojarijariroika.

³⁷ I'suþaka kibaamaka jijimaka imawa'ri, ikuþaka narïka:

—Ã'mitiribeyurã, jaiwãrãbeyurãte þariji jieiki kime. I'suþaka simamaka ritaja kibaaika jiitakaja sime,— narïka.

8

*Cuatro mil rakamarã imaekarã po'imajare Jesúre ji'aeka
(Mt 15.32-39)*

¹ Torãjírã ate ríkimarãja po'imajare kiþo'irã rẽrïka. Kika nimekã'ãja naba'arika þurika mae. I'suþaka simamaka kika wãrãrimajare akatirã ikuþaka nare kẽrïka:

² —Irãre wayuoka ñoñu, maekarakarõmi sajariiyu yika nima. Suþa imarã naba'arika þuyua mae.

³ Naba'arika þuyua simamaka, "Mija þe'þe", nare ñarãjíkareka, ma'a ñe'metãjirãja nakësirabaña'rõjíñu yoepi i'taekarã þariji nima simamaka. I'suþaka simamaka nare yiji'ariyapayu ruþu, ba'aweatirã naþe'yaokaro'si,— kika wãrãrimajare kẽrïka.

⁴ I'suþaka kẽþakã'ã, ikuþaka kire narïka:

—Po'imajare imabeyurõ'õ simamaka, marãkã'ã baatirã ba'arika nare maji'awãrãberijíka sime,— kire narïka.

⁵ I'suþaka naþakã'ã ikuþaka kẽrïka:

—¿No'oþrã ba'arika mij'a rikayu je'e?—

I'supaka kẽpakā'ā,
—Í'potēñarirakato sime þan,— naríka.

⁶ Topi mae po'imajare ka'iarā kiruparūjeka. Pan e'erikatirā ikupaka kērīka: "Jia mibaayu Tuparā", kire kērīka. Supabatirā pan ū'a'kata'ruitirā kika wārūrimajare sakijika. Í'rā ritaja po'imajare sapībaekarā mae.

⁷ Suþabatirðoka wa'imirakā kūþajī imaeka. Wa'ia e'erikatirā, "Jia mibaayu Tuþarā", kērīka ate. Suþabatirā kika wārūrimajare sakipibarūjeka.

⁸ Nimaeka upatiji po'imajare ba'aea, jia ña'pirika na-jarikarō'ojirā. Sabe'erō'ō, i'potēñarirakap'i pururika kika wārūrimajare rēaea nañapika piyia.

⁹ Cuatro mil rakamarā eyaerā baakōrī nimaeka saba'aekarā. Naba'aweaeka be'erō'ō nare ke'ribojaeka.

¹⁰ I'sia be'erō'ō kika wārūrimajaka kūmuarā kijāika ate. Sapī Dalmanutaka'iarā na'rīka.

*“Maikoribeyua yijare mibaabeabe”, Jesíre naríkopeka
(Mt 16.1-4; Lc 12.54-56)*

11 Torā keyaeka poto kire korirā kiþō'irā fariseokaka þupajoairāte eyaeka. "Majēñerāka upakaja kibaawārūbesarākareka 'Tuparāte þūataekakimarīka kime mariye'e", narīka. I'supaka simamaka ikupaka kire narīka:

—“Tuparāte pūataekaki kime”, mireka yija ārīrā, yija īakoribeyua yijare mibearika yija yaþayu,— kire narīka.

¹² I'supaka naþakā'ā ã'mitiritirā, ba'iaja þuþariwa'ri jājia kiyiataeka kire yi'riberikarā nimamaka. I'supaka imawa'ri ikuþaka nare kērīka:

—¿Dako baaerā maikoribeyua nare yibearika
maekukukarāte yaþayu je'e? Ritama sime, mijā ūakoribeyua
mijare beabesarāki yi'i,— nare kērīka.

¹³ Su²pabatirā Galilea pa'wa i'sipē'rōtorā kika
wārūrimajapitiyika nare kiwaata'rita²pawa'rika.

*Levadura upaka sime fariseokaka puþajoarika
(Mt 16.5-12)*

¹⁴ Torā Jesúka a'rikōrī wārūrimajare naba'arika ye'karirika. Suşa imarī l'rātojíkaja þan narikaeka kūmuarā.

—Fariseokaka püpajoarika levadura upaka sime. Supa imarī samija rakajebi. I'supakajaoka Herodere imakakaoka mija rakajebi.— kika wärürimajare kërika.

¹⁶ I'suþaka nare kẽrïka, norïwärüberika. I'suþaka kẽþakã'ã nativiaja jaibu'abaraka ikuþaka narïka:

—Pan marikabe pækā'ā, supa kēñu,— narīka.

¹⁷ I'suþaka najaika Jesúre õrïka. Sõrítirã ikuþaka nare kërika:

—¿Dako baaerā, “Pan imabeyuakaka”, mijā jaiyu? ¿Yire ñr̄ibeyukajirā mijā ime ruku bai je'e? I'supakajaoka, ¿pupajoarika ñr̄ipūaberitiyairāja mijā ime bai?

18-19 Mija ñakoa imako'omakaja mijā ñawārūbeyu. Supabatirā ã'mukopea mijareka imako'omakaja mijā ã'mitiriwārūbeyu. ¿ñ'rāpitarakato þan cinco mil rakamarā imarā po'imajare yiji'arapakakaka mijā ye'kariritiyu bai je'e? ¿Naba'arapaka be'erō'õ, piyia dikarakapi'i sajariwa'rapaka mijā rēarape je'e?— nare kērīka.

I'supaka kēpakā'ã, ikuþaka narīka:

—Í'poñ'puarāe'earirakapi'i yija porotaraþe.—

20 —Í'potēñarirakato þan, cuatro mil rakamarā po'imajare yiþibarapaka, naba'arape piyia saro'si, ¿dikarakapi'i sajariwa'rapa je'e?— nare kērīka.

—Í'potēñarirakapi'i saþiyia yija porotaraþe,— kire narīka.

21 I'supaka napakā'ã ikuþaka nare kērīka ate:

—I'supaka yi'riwārūirā imariþotojo, ¿dako baaerā “Pan marikabeyuakaka mare kibojabeyu”, ñr̄iñwārūbeyurā mijā ime ruþu bai je'e?— nare kērīka.

Betsaidawejeakaki ñakoätimaríka imaekekakite Jesúre jieka

22 I'sia be'erō'õ kika wārūrimajaka Betsaida wejearā Jesúre eyaeka. Torā neyaeka þoto ñakoätimaríkate po'imajare e'eetaeka kiþo'irā. Torā kire e'eyyatirā kire kijierika yapatiyawawa'ri “Kire mirabebe”, ãþaraka kire najēñeka.

23 I'supaka napakā'ã Jesúre kire tñtiwa'rika weje a'riwa'ri pañakarā. Torā kire e'eyyatirā, rijo'kakaþi kiñakoa wi'etirā, kiþitaka kire kija'apeaeka. Supabatirā ikuþaka kire kērīka:

—¿Yaje miyoiyu?—

24 I'supaka kērīka be'erō'õ kūþajī kĩaü'mueka. Supa imarī ikuþaka kiyi'rika mae:

—Mae þuritaka kūþajī yiyoixa'tawa'yu. I'supaka simako'omakaja po'imajare ñiakopemaka, yapua rñ'meika upaka oyiaja simamaka ñiayu,— kērīka.

25 I'supaka kire kēpakā'ã kiñakoarā Jesúre kiþitaka ja'apeaeka ate. I'supaka kire kibaape'aeka be'erō'õþi þuri, ñr̄akð'rñimatorāja ñakoaparaka jia warioyiaja sõiþataeka kiro'si mae.

26 I'supaka kijapakā'ã ikuþaka Jesúre kire ñr̄ika:

—Miwi'iarā miþe'riwa'þe, wejeaþi o'þekaja þuri,— kire kērīka.

*“JÃ'merûkika Tuþarâte wÃ'maekaki mime”, Pedrote ñr̄ika
(Mt 16.13-20; Lc 9.18-21)*

27 I'sia be'erō'õ Jesús kika wārūrimajapitiyika a'ririjarikõõ, Cesarea de Filipo wãmeika wejekoyikurirā neyarijarika. Torā ma'þpi na'ririjarika þoto, kika wārūrimajare ikuþaka kijerñaeka:

—Yireka püpajoatirā, “¿Maki kime”, po'imajare yireka ãñu?
—nare kērīka.

²⁸Topi,

—Ikupaka po'imajare mireka ãñu: “Juan po'imajare rupuko'a jūjerimaji kime”, aperā puri, “Elías imaeakaki kime”, ãñurā. Aperā imarā, “Bikija ī'rīka Tuparāro'si bojaījirimaji imaeakaki kime”, mireka nañu,— narīka.

I'supaka napakā'ā ikupaka nare kijērīka:

²⁹—Mija je'e, “¿Maki kime”, yireka mijā ãñu?—

Topiji ikupaka Pedrote kire yi'rika:

—Mi'i ji mime Jā'merūkika Tuparāte wā'maekaki,— kire kērīka.

³⁰ I'supaka kire kēpakā'ā,

—I'supaka aperāte mijā bojaþiba'si rupu,— nare kērīka.

“Najāärūkikaro'siji ñime”, Jesúre ārīka

(Mt 16.21-28; Lc 9.22-27)

³¹ I'tojīte ikupaka Jesúre nare wārōñ'mueka:

—Yi'i ji imaki Po'imaja Ma'mi. Bikija i'supakaja yireka Tuparāte püpajoatika simamaka, ba'itakaja jūarūkikaro'si ñime. I'supaka simamaka kurarāka īparimarā, Moiséte jā'meka wārōrimaja, supabatirā judiorāka īparimarāte yire īariþe'yotirā yire najāärūjerañu. Suþa yire nabaako'omakaja maekarakarīmi be'erō'õjo õñia yijariþe'rirāñu,— nare kērīka.

³² I'supaka nare sakibojaeka jia sanoñaokaro'si. I'supaka Jesúre äþakā'ā ã'mitiritirā, aperō'õrā Pedrote kire e'ewa'rika. Torā mae,

—I'supaka simarāñu”, yijare meñua mibojarika yaþabeyuka yi'i,— Pedrote kire ārīkopeka.

³³ I'supaka kēpakā'ā, jorowa'ri kika wārūrimajare Jesúre īaeka. I'supaka nare īatirā ikupaka Pedrote kērīka:

—Yika wārūrimaji mima simamaka, yibe'erō'õrā imarūkika mime. I'supaka simamaka, marākā'ā baatirā yire jā'merimajimarīka mime. Suþa imarī, Satanáre jaika upakaja mijaiyu. Tuparāte yaþaika upaka püpajoarikopakaja waþuju po'imajare yaþaika upakaja püpajoaiki mime,— Pedrote kērīka.

³⁴ I'supaka kire ārīweatirā aperā kika wārūrimajare, supabatirā ritaja aperā torā imaeakarāte kiakaeka. Nare rērākū'atirā, ikupaka kērīka:

—Í'rīka yiriki imarika yaþarākiro'si, kiyaþaikakaka, supabatirā kirikarākakaka püpajoabekaja yire yi'ririþpareaja ba'aja kijūarāñu. Ikupaka sime: Ba'aja jūabaraka yaþua teteka kōkeiki kiyaþaika upakaja baawārūbeyuka. I'sirokaþi püpajoaiki imarī, yika a'rirūkika kime.

³⁵ Ba'aja jūabaraka reyarika yaþaberíwa'ri “Jesúre yaþaika upakaja baabesarāki yi'i”, ãñuka õñia imajiparika tōþobesarāki. Yire ã'mitiriþeaiki imawa'ri, yirika bojariroka

kibojaika ã'mitiriþe'yowa'ri najääräki þuri õnia imajiparika tõporäki.

36-37 Ì'rïka õnia kima poto ba'irïjiareka takaja þupariwa'ri ritaja tõpoiki puri, kireyaräka poto ba'iaja imarika tiyibeyurõ'õrã a'riräki. Ritaja ba'irïjia tõpoeka miräki imariþotojo, dakoa imabeyua sapi õnia imajiparika kiwapaïjirükia. Suþa imarï ba'irïjia kitõþokopeka, dako waþamarïaja kiro'si sajariränu.

38 Ikuþaka sime ïakörï je'e: Maekaka þo'imaja ba'iaja baarijayurä nima simamaka, Tuparäte ja'atairä nime. Mia, i'suþaka imaräte ïaika wâjitäji, yire yaþaberiwä'ri "Jesúrikimarïka ñime, suþabatirä kiwäröikaoka ã'mitiririyapabeyuka ñime", ãñuräte puri yipe'reietaräñurïmi i'suþakajaoka naka ñimaränu yiro'sioka. I'suþaka naka ñimaräka simamaka "Yirirämarïrã mijä ime", nare ñariränu yiro'sioka. I'sia poto Po'imaja Ma'mi imarï, Yipaki Tuparärika yaaboarikapi yipe'reietaränu. Suþabatiräoka jiirä ángelräka yika etaräñurä,— Jesúre ãrïka.

9

¹ Ate ikuþaka Jesúre nare ãrïka:

—Rita sime, têrïwa'ribaji kirikaþi Tuparäte jäämerükia eyaränu. I'suþaka simamaka õnia nimañujuju, Ì'rärimarä õ'õrã yika imaräte sîtaränu,— nare kërïka.

*Kika wärürimajare ũaeka wâjitäji aþeaja ũoika Jesúre jarika
(Mt 17.1-13; Lc 9.28-36)*

2 Ì'rõtëñarikarïmi be'erõ'õ Pedro, Santiago, Juan maekarakamaräre Jesúre þusipemarä akawa'rika. Torä neyaeka poto aþea ũoika Jesúre japakä'ä niaeaka.

3 Kijariroaka boitakaja ya'tarika sajarika, samajüjekopemakaoka þemawa'ribaji boiya'tarika sajarika.

4 I'suþaka Jesúre jarika poto, torä Elías, Moisés imaroyikarä kipõ'irä þemakotowirikarä. I'suþaka baatirä kika najaimaka maekarakamarä kiakawa'rikaräte sñaeka.

5-6 I'suþaka sima ïatirä naþupataeka. I'suþaka simamaka þupatawa'ri, marâkä'ä ãrïwärüberiwa'riji ikuþaka Pedrote ãrïka:

—Mia'mitiþe wärürimaji, õ'õrã maimajïka jiitaka sime. Mijaro'si maekarakawi'i þesiwi'ia yija baaränu. Miriwi'i, Moisériwi'i, suþabatirä Elíariwi'ioka yija baaränu,— kire kërïka.

7 I'suþaka kimaeka poto oko ümakaka uþaka ruira'atirä nare sarubu'ataeka. I'suþaka baatirä ikuþaka nare sajaika sawatopekapi:

—Ì'í, kime Yimaki. Yiwätaítakiji kime. Suþa imarï jia kire mijä ã'mitiriþeabe,— sãrïka.

⁸ I'supaka nare sārīka be'erō'ō, ūabaotaerā baakōrī ūrīkaja Jesúre rīkakamapakā'ā niaeaka mae.

⁹ Ūmimapemarā nimaekarō'ōpi kika torā a'rikarāpitiyika Jesúre tu'ara'aeka ate. Natu'arijarika poto ikuþaka nare kērīka:

—Mija ūako'a aperāte mijā boja'si. Yi'i, Po'imaja Ma'mire reyarāka simako'omakaja õñia yijariþe'rirāka be'erō'ō aperāte samija bojarāñu,— nare kērīka.

¹⁰ I'supaka kērīka jia yi'rikarā imarī, aperāte sanabojaberika. I'supaka simako'omakaja natiyija puri ikuþaka narību'aeka:

—¿Marākā'ā ūrīwa'ri “Reyariþotojo ate õñia yijariþe'rirāñu”, kērīko'o ruku?— narīka.

¹¹ I'supaka ūrīkarā imarī ikuþaka kire najērīka:

—¿Dako baaerā, “Po'imajare jā'merūkika”^{*} Tuþarāte þūataerā baarāka ruþu Elías imaki mamarī etaū'murāki”, Moiséte jā'meka wārōrimajare ãñu?— narīka.

¹² I'supaka naþakā'ā,

—Rita sime supa nañua. Elías imaekakite baaeka upaka baarimaji etarāki mamarī. Etatirā, ritaja imatikaja nimaokaro'si ikuþaka po'imajare kērīrāñu: “Koyiaya sajariwa'yu Tuþarāte þūatarākire etarūkia. I'supaka simamaka Tuþarāte yaþaika upakaja baabaraka, kire ta'atikaja mijā imabe.” Ikuþaka ñañua ðrīriþotojo “Ketarāka potorā jia kire mabaaye'e”, po'imajare ūrīþuþajoakoþeyu. I'supaka naþuþajoika simako'omakaja, ikuþaka kijūarāñu ūrīwa'ri Tuþarārika bikija o'ora'aekarāte yireka ūrīka: “Po'imaja Ma'mire ba'iaja ã'mika jūarāñu. Suþabatirā ‘Tuþarāte þūataekakimarīka mime', ãþaraka po'imajare kire þe'yorāñu.”

¹³ Rita sime. Elías imaekaki upaka baarimaji etatirapaki mae. I'supaka simamaka nayaþaika upakaja ba'iaja po'imajare kire baaraþe. I'supaka kijūarūkia upakaja ãñua Tuþarārika no'oeka þūñurā,— nare kērīka.

Me'rī þuþakareka Satanārika ima ña'rījāikakite Jesúre poataeka

(Mt 17.14-21; Lc 9.37-43)

¹⁴ Torājirā mae aperā kika wārūrimaja þō'irā Jesúre þe'riyeaeka ate. Torā keyaeka poto kika wārūrimaja þō'irā rīkimarāja po'imajare imaeka. Suþabatirā Moiséte jā'meka wārōrimajare kika wārūrimajaka okabojibu'abaraka nimamaka kīaeyaeka.

¹⁵ “Ikuþarō'ōpiji Jesúre etarāñu je'e”, ūrīþuþajoabekaja imaekarā imarī, ketamaka ūawa'ri, jījimaitakaja po'imajare jarika. Jījimaka jariwa'ri kiþō'irā narīrīwa'rika kire jēñari.

* 9:11 Mesías

16 I'supaka po'imajare imaekarõ'õrã eyatirã ikupaka kika wârûrimajare kijérñaeka:

—¿Dakoakaka naka mijá okabojiko'o?— nare kérïka.

17 I'supaka këpákä'ã, ikupaka ñ'rïkate po'imaja watopekapi kire yi'rika:

—Mia'mitipe wârõrimaji. Yimaki kipupakarã Satanárika ima kireka ña'rïjäika imaki, supabatirãoka okamarïka kime. I'supaka imaki kimamaka, mipõ'irã kire ye'era'ako'o.

18 Ikupaka kire sabaarijayu: Yimakire ba'iaja sabaaika rakakaja jääja kire sañ'a'atarijayu. I'supaka kire sabaaika poto kirijeapí jõpotakaja ðoririjayua. Supabatirãoka kiopía kã'rïpaatabaraka ritikaja kijiyirijayu. I'supaka kimamaka "Yimaki pupakarã Satanárika ima ña'rïjäikite mijá ðoatabe", ñarïkopeko'o mika wârûrimajare. Supa ñarïko'omakaja sanapoatawârüberiko'o,— kire kérïka.

19 I'supaka këpákä'ã ã'mitiririrã, ikupaka Jesúre ãrïka po'imajare:

—Yika ñoaka yibaarijayua ñarijayurã imariðotojo, "¿Yaje rita Tuparârikapi yijare kijeyobaatiyajíñu ruku?", ãñurã mijá ime bai je'e rupu. I'supaka imarã imarã, yire mijá ã'mitiriðeaokaro'si ¿no'ojírã takaja mijare yiwârõrãñu je'e? Mae, yipõ'irã me'rïre mijá e'era'abe,— nare kérïka.

20 I'supaka këpákä'ã Jesúr ðõ'irã kire ne'ewa'rika. Jesúre ñawa'ri, ikuparõ'õpiji me'rïreka imaekakire kire tarataeka. I'supaka kire sabaaamaka, jírñña'rïtirã kitürüeka. I'supaka baabaraka jõpoaja kirijokopea jarika.

21 I'supaka kibaamaka ñatirã ikupaka kipakire kijérñaeka:

—¿Dikarakakuri wejejé'räka mimakire eyawa'yu i'supaka kima?— kire kérïka.

I'supaka këpákä'ã, ikupaka kiyi'rika:

—Kûpajíka kimaeka ðotorâja i'supaka yimakire imaõ'mueka.

22 ñ'râkurimarã ðekaõ'toarã Satanárika ima kire ña'atarape, supabatirã okoarãoka kire sañ'a'ataroyirape kire riatariyapawa'ri. I'supaka simamaka sakaka jiewârûiki mimaye'e, yijare miwayuñarâkareka yijaro'si kire mijiebe,— kire kérïka.

23 I'supaka këpákä'ã ã'mitiriwa'ri, ikupaka kire kérïka:

—¿Dako baaerã, "Jiewârûiki mimaye'e", yire meñu je'e? Yire ã'mitiriðeaiki mimarâkareka, "Dakoa ka'wisika imabeyua miro'si", yire merîrâñu,— kire kérïka.

24 I'supaka këpákä'ã ã'mitiririrã, ikupaka kipakire ãrïka:

—"Yimakire kijiejíñu je'e aþeyari", ãrïwa'ri mire ña'mitiriðeaayu. Supa imarã jiibaji mire ña'mitiriðeaokaro'si yire mijeyobaabe,— akasererikapi kire kérïka.

²⁵ I'supaka jaibaraka Jesúre imaeka poto ríkimabaji po'imajare naþð'irã ríríra'amaka kñaeka. Ríkimarãja ni'tamaka kñaekarãre kiþð'irã etabeyukaji ikuþaka Satanárika ima kẽrïka:

—Mia'mitiþe, po'imajare okamarña imaeerã, ã'mitiribeyurã nimaokaro'sioka nare imarüjeiki mimamaka me'rí þupakareka mire yiþorirüjeyu. Supabatirã aþekurioka kireka miñä'ríjäbesarãñu,— sakêrïka.

²⁶ I'supaka këþakä'ã ã'mitiriwa'ri tímaríji akasererikaþi, tararikapitiyika kire sariaña'taeka. Supa kire baatirã kiþupakareka ña'ríjäikakite þorika mae. Kiþoritaþaeka be'erõ'õ þuparirikaki uþaka me'ríte jarika. Topi kire ïatirã, "Koþakaja jírïka kimajaka ime", po'imajare ãrïka.

²⁷ I'supaka narïko'omakaja kiþitakaþi kire ñi'atirã Jesúre kire baimi'mataeka. Ikuþaka kire kibaaeka potojo jia ríkamañuka kijarika mae.

²⁸ I'sia be'erõ'õ wi'iarã Jesúre kákawa'rika. Torã kika wärürimajaka takaja kimaeka poto ikuþaka kire narïka:

—¿Dako baaerä yija þuri Satanárika ima þoatawärüberiko'orã je'e?— kire narïka.

²⁹ Topi ikuþaka nare kiyi'rika:

—Tuþarâte takaja jënetirã, i'supaka ima mijia þoatawärürãñu. Ikiþi takaja sime i'supaka baawärürika, dakoa imabeyua aþea,— nare kẽrïka.

"Najäärükika ñime", ãrïwa'ri Jesúre nare bojaeka ate

(Mt 17.22-23; Lc 9.43-45)

³⁰⁻³¹ Topi no'rika poto Galilea ka'iarã a'ririþaparaka kiwärürimajare kiwärörijarika. Nare wäröbaraka kimaekarõ'õ po'imajare õrïrika kiyaþaberika. Ikuþaka nare kiwäröeka:

—Í'rïka imaki yire bojajääþükika po'imajare yire ñi'aokaro'si. Po'imaja Ma'mire ñi'atirã, najäärãñu. Supa yire nabako'omakaja maekarakarimi be'erõ'õ õñia yijariþe'rirãñu,— nare kẽrïka.

³² I'supaka nare kijaþojarijarika kika wärürimajare õrïwärüberika. Sõrïwärübeririþotojo, "Õrïþüawärüþeyurã mijia ime ruþu bai je'e', mare kẽrïjïñu aþeyari", ãrïþupajoawa'ri kire sanajërïberika.

“¿Maki imaki makaki maro'si imatiyarükika?”, ãþaparaka natiyiaja Jesúka wärürimajare jaibu'aeka

(Mt 18.1-5; Lc 9.46-48)

³³ Topi no'riwa'rika Capernaúm wejearã neyaeka. Torã eyatirã wi'iarã nakäkaeka. Wi'itõsiarã nimaeka poto, ikuþaka nare kijëriäka:

—Ma'api mai'tarijariko'o poto ¿dakoakaka mijia jaibu'arijariko'o?— nare kẽrïka.

³⁴ I'supaka kērīko'omakaja, kire nayi'riberika. “¿Maki imaki ruku imatiyaiki?”, ārīwa'ri ma'aipi i'tarijaþaraka najaibu'arijarika kire nabajaribi'aeaka.

³⁵ Kire nayi'ribeþakā'ā, yuruþatirā kika wārūrimajare ki-akaeka.

—I'rīkate imatiyaiki imariyaþarāka, “Yipemawa'ribaji imarā aþerā”, ārīwa'ri dako okamirāmarīja ritaja po'imajaro'si ba'irabeijirimaji kimarāñu,— nare kērīka.

³⁶ Suþa imarī nawatopekarā imaekaki me'rīre e'erikatirā ikupaka nare kērīka:

³⁷ —I'ī me'rī imatiyaikimarīka kime. I'supaka kimako'omakaja, yire yi'riwa'ri I'rīkate jia kire baajīka, jia yirebaarika kopakaja i'supaka kire kibaayu. Suþabaawa'ri yire þūataekakiteoka i'supakaja baaiki kime,— nare kērīka.

“Ba'iaja maka imabeyuka þuri majeyomaki kime”, Jesúre ārīka
(Mt 10.42; Lc 9.49-50)

³⁸ Ikuþaka Juanre kire bojaeka:

—Wārōrimaji, miwāmeapi Satanárika ima þoatarapakire yija ñaraþe. Maka imakoribeyuka kimaraþe. Satanárika ima þoatarika mijā'meberikaki kimamaka, “I'supaka mibaa'si”, kire yija ārāþe,— Juanre kire ārīka.

³⁹ Suþa kire kēþakā'ā, ikupaka kiyi'rika:

—Jia kibaaraþe. I'supaka baaikite mijā jājibaa'si. I'rīka yire ã'mitiripéawa'ri maikoribeyua kibaabeaika be'erō'ō ba'iaja yire jaiyuyebeyuka kime.

⁴⁰ Ba'iaja mare baabeyuka imarī, maka imatikaki upakaja kime.

⁴¹ Rita mijare yibojayu. Yirirā mijā imamaka ñawa'ri mijare jeyobaaiika jia jījimaka Tuþarāte imarāñu. Okoa kūþajī kislarāka ārīwa'ri pariji “Jiika kime”, Tuþarāte kireka ārīrāñu. I'supaka kibaaiika waþa jia Tuþarāte kire jeyobaarāñu,— nare kērīka.

“Ba'iaja baarika rakajekaja mijā imabe”, ārīwa'ri Jesúre nare wārōeka

(Mt 18.6-9; Lc 17.1-2)

⁴² Me'rīre ɻatirā ikupaka nare kērīka:

—Me'rārījaka ima upaka yire yi'yurāte imarijayu. Suþa simamaka, ba'iaja nare baarūjeikite jimarība'iaja Tuþarāte kire baarāñu. I'supaka kijūakoreka aþikate ba'iaja kibaarūki ruþubaji, ãta jo'baka kiwāmuarā ji'abaatirā kire naña'metarikareka jia simajāäeka kiro'si.

⁴³⁻⁴⁴ Ba'iaja baarika mijā ja'atabe. Íakōř je'e: Mija þitakaþi ba'iaja mijā baarijariye'e samija toata'tabe sapi ba'iaja mijā baakoreka. Mija þitaka I'rāþē'rōto imabepakā'ā jiamarī

mijaro'si simakoþeko'omakaja Tuþarā þð'irā mijā a'rirāñu. Þ'þapē'rōto þitaka mijareka imamaka, ba'iaya mijā baaika, tēriwa'ribaji ba'iaya mijaro'si simarāñu ba'iaya imarika tiybeyurō'ðrā mijā a'rirūkia. Peka jū'rēika yaribeyua ima torā.

⁴⁵⁻⁴⁶ Mija ū'þuaþi ba'iaya mijā baarijariye'e Þ'rāþe'rōto mijā toata'tabe. Mija ū'þua Þ'rāþe'rōto imabepakā'ã jiamarīa mijaro'si simakoþeko'omakaja Tuþarā þð'irā mijā a'rirāñu. Þ'þapē'rōto mijā ū'þua imamaka, ba'iaya mijā baaika tēriwa'ribaji ba'iaya mijaro'si simarāñu ba'iaya imarika tiybeyurō'ðrā mijā a'rirūkia.

⁴⁷ Mija ñakoþi ba'iaya mijā baarijarirākarekaoka samija e'etabe. Mija ñakoa Þ'rāþe'rōto imabepakā'ã jiamarīa mijaro'si simakoþeko'omakaja Tuþarā þð'irā mijā a'rirūkirā mijā jarirāñu. Þ'þapē'rōto mijā ñakoa imamaka, ba'iaya mijā baaika tēriwa'ribaji ba'iaya mijaro'si simarāñu ba'iaya imarika tiybeyurō'ðrā mijā a'rirūkia.

⁴⁸ Peka jū'rēika yaribeyua ima torā. Suþa imarī jiamarīa naþo'ia bekoe ba'arijarirāka.

⁴⁹ Mae imarā þo'imaja ba'iaya jūþatarūkirā nime. "Pekaþi mooika be'erō'ð rakajekaja maimaye'e", ãriwārūirā mijā ime. I'supakajaoka ba'iaya jūakoritirā, ba'iaya baarika mijā ja'atarāñu, jiibaji Tuþarāte ã'mitiripþeaokaro'si.

⁵⁰ Mija ñabe. Ba'arika yukiraika simamaka jia sajayu. I'supaka simako'omakaja okaka sima sawayu þoto þuri, marākā'ã baatirāoka okaka samabaawārūbeyu ate.[†] I'supaka simamaka sataarikaja sime i'tojirā. Yukira þupajoatirā, yukira majāämaka jia maba'arika jayu upaka jia mijā baabu'aikaþi ãriwa'ri jiibaji imarā mijā jarirāñu. Suþa imarī Tuþarāte yapaika upakaja baarija'atabekaja mijā imarijaþe dakoa okamirāmarīa mijā imaokaro'si,— nare kērīka.

10

*"Mija rōmia taabekaja", ãriwa'ri Jesúre nare wārōeka
(Mt 19.1-12; Lc 16.18)*

¹ Caþernaúm wejeaþi imatirā Judea ka'iarā Jesúre a'rika. A'ririjarikorī, torā eyatirā Jordán wāmeiria kiwaata'rika. Aþepē'rōtorā keyaeka þoto, ríkimarāja þo'imajare kiþð'irā rērīka ate. Neyairō'ðrāja, nare kiwārōrijariroyika upakaja nare kiwārōeka.

² Po'imajare wārōbaraka kimaeka þoto fariseokaka þupajoairāte kiþð'irā etaeka. "Jia kiyi'riwārūberirū", ãriwa'ri ikupaka kire najērīeka:

[†] **9:50** Frecuentemente, la sal de la región no era pura, sino que fue mezclada con otros minerales. Si la sal se derretiría por la humedad, los minerales sin sabor que se quedarian, no servían para la comida.

—¿Ímiríji kirūmure kija'ataika, ba'iajabaarika sime bai?—
kire naríka.

³ I'suþaka naþakā'ã ã'mitiritirã ikuþaka nare kiyi'rika:

—¿Marákä'ã Moiséte mijare jã'meka je'e?—

⁴ I'suþaka këþakä'ã ã'mitiritirã, ikuþaka kire nayi'rika:

—Ikuþaka simaeka Moisés imaroyikakite bojaeka: “Í'ríkate kirūmure taarika yaþajíka, þapera kio'oþínu. ‘Mire yitaaerä baayu’, ãríwa'ri þapera o'oe ka kore ðiweatirã naja'atabu'ajínu”, Moisés imaekakite ãríka,— fariseokaka þuþajoairáte ãríka.

⁵ I'suþaka naþakä'ã ã'mitiritirã, ikuþaka nare kéríka:

—Tuparáte ã'mitiripéarika yaþaberikarã mijá ñekiaráte imamaka i'suþaka Moiséte naro'si so'oe ka. I'suþakajaoka sime mijaro'si.

⁶⁻⁷ I'suþaka kibaaeka simako'omakaja þo'imajare kiþo'ijiaeka þotorája “Ímiríji suþabatirã römoreoka Tuparáte þo'ijiaeka. Suþa imarí römie'etirã kiro'siji Ímiríjite imarãnu koka. I'suþaka simamaka kiþakiarãre körötapatirã kiþuþayariji kimarãnu koka mae.

⁸ I'suþaka imaki imarí kirūmuka þuri rakakaja þuþajoabeyurã najayu mae. Í'þarã imariþotojo í'ríka uþakaja sime naþuþaka”, ãríwa'ri sabojayu Tuparárika o'oe ka þapera þuþurá.

⁹ “I'suþaka nimarü”, Tuparáte ãñua simamaka, mijá römia taabekaja mijá imabe,— nare kéríka.

¹⁰ Wi'iarã kákawa'ritirã kijaikakaka kika wärürimajare kire jéríeka.

¹¹ I'suþaka naþakä'ã ikuþaka nare kiyi'rika:

—Mamarí kirúmu imaekekote ja'atatirã aþeko ke'ekopeiko kirúmumaríko koime Tuparã ñakoareka. Kirúmumaríkoteje kiwâ'imañua mamaríkako kirúmutakore ba'iupakaja baawa'ri i'suþaka kibaayu.

¹² I'suþakajaoka sime römo kotîmite ja'atatirã aþikaka kotîmiarikopeiki kotîmimaríka kime Tuparã ñakoareka. Kotîmitakimaríkaka kowâ'imañua simamaka mamaríkaki kotîmitakire ba'iupakaja baawa'ri i'suþaka kobaayu,— Jesúre nare ãríka.

“Me'râka yiþô'irã i'tairáte mijá jâjibaa'si”, Jesúre ãríka
(Mt 19.13-15; Lc 18.15-17)

¹³ Jesúr þo'irã me'râka þo'imajare e'era'aeka. “Nare rabebaraka 'Jia nare mibaabe, Tuparã', ãþarakaka naro'si kijéñerü”, ãríþuþajoawa'ri kiþo'irã me'râka ne'ewa'rika. I'suþaka nabaamaka ïatirã, ikuþaka Jesúka wärürimajare nare ãríka:

—Jesúre najo'akoreka, kiþo'irã nare mijá e'era'a'si,— þo'imajare naríka.

¹⁴ I'suþaka naþakā'ã ã'mitiritirā Jesúre boebarika. I'suþaka imawa'ri kika wärürimajare ikuþaka kiboaeka:

—Yipõ'irā me'rāka etarika mijā jājibaa'si. Jiiþuparāte jia ã'mitiriþairā nime me'rāka. Nimaþaka yire ã'mitiriþairāte jia Tuþparāte imaruþutarāñu.

¹⁵ Rita mijare yibojayu. Me'rārījaka jia yi'yuakaka þuþajoatirā Tuþparāte jia mijā yi'ririjarijīñu. I'suþaka yi'ribeyurāte þuri Tuþparāte e'etoribesarāñu kijā'merükirāro'si imarāñurāte,— kika wärürimajare kērīka.

¹⁶ I'suþaka nare ãrīweatirā me'rīre ke'erikaeka. Ke'erikaeka rakamarāre naruþuko'arā kiþitaka ja'aþeatirā ikuþaka kērīka: "Jia nare mibaabe", ãþaraka Tuþparāte naro'si kijēñeka.

Írīka niñerū ba'ipite Jesúka jairī eyaeka

(Mt 19.16-30; Lc 18.18-30)

¹⁷ Toþi Jesúre a'rirā baaeka þoto kiþõ'irā Írīka ñimirījite rīrīeyaeka. Jesús wājítāji ñukurupatirā ikuþaka kire kērīka:

—Jiitaki mime wärõrimaji. Tuþparāka õñia ñimajipariyapayu. I'suþaka imaokaro'si ðmarākā'ã yibaajjīñu ruku?— kire kērīka.

¹⁸ I'suþaka kēþakā'ã ã'mitiritirā, ikuþaka kire kērīka:

—ðDako baaerā, "Jiitaki mime", yire meñu je'e? Tuþparā Írīkaja imaki jiika.

¹⁹ Tuþparāka õñia imajiparika miyaþaräkareka kijā'meika upakaja miyi'ririþaþe. Æ'mitirkõrī je'e: "Po'imaja jääbekaja. Rõmika imako'omakaja, aþekoka wā'imaribekaja. Karee'erimarīa sime. 'Ba'iaja kibaaraþe', ãþaraka waþuju aþerāte bojaþakibekaja. Po'imajare ba'iaþiji þakitirā naniñerū mijā ë'ma'si. Miþaki, miþakoreoka jia mijā ã'mitiriþeabe", ãþaraka sabojayu Tuþparā majaropüñurā o'oeka. I'sia õñuka mime,— kire kērīka.

²⁰ I'suþaka kēþakā'ã ã'mitiritirā, ikuþakā'ã kire kērīka:

—Mia'mitiþe wärõrimaji. Tuþparāte jā'meika õrīwa'ri yime'rärīräja jia sayi'ririþarakaki ñime,— kire kērīka.

²¹ I'suþaka kēþakā'ã ã'mitiriwa'ri, Jesúre kire wayuñaeka mae. Suþa imarī ikuþaka kire kērīka:

—Írāba'ikaka mibaarika jariwa'yua ruþu. Miba'irījia aþerāte mijipatabe sawaþa tõþoerā. Suþabatirā wayuoka baairāte samijibe. Suþa mibaaräkareka Tuþparā põ'irā eyatirā ríkimabaji sawaþa mitõþorāñu. Suþa imarī ñaÑu uþakaja miyi'ririþaþa be'erõ'õpi yika wärürimaji imaokaro'si mi'tabe,— kire kērīka.

²² I'suþaka kire kēþakā'ã ã'mitiritirā, ríkimakaja ba'irījika imaki imarī, ba'iaja kiþupariwa'rika.

²³ Ke'rika be'erõ'õ kika wärürimajare ïatirā ikuþaka Jesúre ãrīka:

—R̄ikimakaja ba'ir̄ijia rikairāro'si "Tuparāte takaja yi'riwa'ri kiyaþaika uþakaja yibaarāñu", ãr̄iþuþajoarika ka'wisika sime,— nare kēr̄ika.

²⁴⁻²⁵ I'suþaka kēþakā'ã ã'mitiritirā, marākā'ã marīwārūberijīka naro'si simaeka. I'suþaka nimamaka ikuþaka nare kibojaeka ate:

—Mija ã'mitiþe yijeyomarā. "Ritaja Tuparāte yaþaika uþakaja yibaaye'e", ãr̄itirā kirirā najayaokaro'si ka'wisitaka sime þo'imajaro'si. Æ'mitirkōrī je'e: Camello jo'baki imarī, þeruþota koþea kiwaþu'ribeyu. I'suþakajaoka "Ñipamaki kimamaka, Tuparāte takaja yaþaika uþaka yibaarāñu", r̄ikimaka ba'ir̄ijia rikairāte ãr̄iþwārūbesarāñu,— kēr̄ika.

²⁶ I'suþaka kēþakā'ã ã'mitirkoriberikarā imarī, natiyiaja jaibu'abaraaka ikuþaka narīka:

—I'suþaka simarākareka maki Tuparāka õňia imajiþarūkika imabeyuka mirākiyu,— narīka.

²⁷ I'suþaka nimamaka ïatirā ikuþaka Jesúre nare bojaeka:

—Naþupayariji tār̄ibeyurā þo'imaja. I'suþaka simako'omakaja kire yi'yurāte Tuparā þō'irā a'rirūkia, ritaja baawārūiki kimamaka,— nare kēr̄ika.

²⁸ Suþa kēþakā'ã, ikuþaka Pedrote kire yi'rika:

—Jia mia'mitiþe. Yija ba'ir̄ijia ja'ataraparā imarī, mika yija imarijayu,— kire kēr̄ika.

²⁹⁻³⁰ Topi ikuþaka kire kiyi'rika:

—Rita mijare yibojayu. Aþerāte Tuparārika bojarī a'yurā, narīrāre ja'atawa'rirāñurā. Nabe'erō'ókarā, naþaki, naþako, namakarā, nawi'ia suþabatirā narioaoka naja'atawa'ririjarirāñu, yirika bojariroka bojarī na'ririjarirāka þoto. Yirirā imarī yirika bojaokaro'si narīrāre ja'atawa'yurāte, jia Tuparāte baarāñu. Maekaka ritaja rikabaraka nima r̄ikimabaji Tuparāte nare ïjirāñu. Wi'ia, rioa, nabe'erō'ókarā, naþakoarā suþabatirā r̄ikimarāja makarāritiirā nimaerā Tuparāte nare ja'atarāñu. I'suþaka simako'omakaja yire na'mitiriþēaika simamaka ba'iaja aþerāte nare baarāñu. I'suþaka naro'si simarāka simako'omakaja õňia imajiþarika Tuparāte nare ja'atarāñu.

³¹ R̄ikimarāja maekaka imatiyarimaja imakopeirā, Tuparā þō'irā neyarāka þoto imatiyabeyurā najarirāñu. Aþerā r̄ikimarājaoka maekaka imatiyarimajamarīrā imarā, Tuparā þō'irā neyarāka þoto imatiyairā najarirāñu,— nare kēr̄ika.

"Najāärūkika ñime", ãr̄iþwa'ri Jesúre nare bojaeka ate
(Mt 20.17-19; Lc 18.31-34)

³² I'suþaka nare kēr̄ika be'erō'õ Jerusalénrā eyairō'õrā imaeaka ma'api na'rika. Torā a'ririjaparaka kika wārūrimajare kiruþutawa'rika. Kibe'erō'õpi a'paraka

ikuþaka najaibu'arijarika: “¿Dako baaerä kirupu wayupi'ribekaja Jerusalénrä ke'yu?”, narïka. Kibe'erõ'öpi i'tarijarikarä po'imaja þuri jimarña ba'iaja þuparikoþekarä. I'supaka nimamaka ïatirä, kika wärürimajaka takaja jaiokaro'si, po'imajamatorä nare ke'ewa'rika. Torä eyatirä “Ikuþaka simarãñu”, ãrïwa'ri nare kibojaeka ba'iaja kire nabaariwã'imarirä baaekakaka.

³³ —Jia mijä ã'mitiþe. Jerusalénrä ma'rirä baayu. Torä ï'rïka imaki Po'imaja Ma'mire bojajääärükika. I'supaka kibaa-maka kuraräka ïparimarä põ'irä, supabatirä Moiséte jã'meka wärürimaja põ'iräoka yire ne'ewa'rirãñu. Supa imarï yire ne'etoriräka poto “Majääärükika kimarü”, yireka narirãñu. Supabatirä “Äja'a, kire mijä jääbe”, ãrïwa'ri judíotatamariräte yire nijirãñu.

³⁴ Supabatirä ba'iaja yire naþo'imajï'irãñu. I'supakajaoka yire nario'kapaterãñu. Ajeaþi yire naþajeräka be'erõ'ö yire najääärãñu. I'supaka nabaako'omakaja, maekarakarïmi be'erõ'ö õnia yijariþe'rirãñu,— nare kërïka.

Santiago Juanþituyika “Ikuþaka yija yaþayu”, ãrïwa'ri Jesúre najëñeka

(Mt 20.20-28)

³⁵ Toþi Zebedeo makarä Santiago, Juanþituyika Jesúr põ'irä eyatirä, ikuþaka kire narïka:

—Mia'mitiþe wärürimaji. Mire yija jëñeika miyi'ririka yija yaþayu,— kire narïka.

³⁶ I'supaka kire naþakä'ä, ikuþaka kiyi'rika:

—¿Maräkä'ä mijaro'si yibaarika mijä yaþayu?—

³⁷ I'supaka këþakä'ä ikuþaka kire narïka:

—Pemawa'ribaji wejeareka ritaja po'imajare mijä'meräñurïmi seyaräka poto ikuþaka yijare mibaarika yija yaþayu: ï'rïkate ritapë'rõto, aþikate kâkope'rõtopi yijare miruparüjebe mire jeyobaabaraka yija imaokaro'si,— kire narïka.

³⁸ I'supaka naþakä'ä, ikuþaka nare kërïka:

—Yire mijä jëñekeþeikakaka jia õrïwärübeyurä mijä ime. Ba'iaja po'imajare yire jüarüjerãñu. Yijüaräka upakaja jüaokaro'si ¿yaje mijä rakajeþäawärüjïñu je'e mijaro'sioka?— nare kërïka.

³⁹ —Ä'ä, rakajeþäawärüjïñurä yija,— kire narïka.

I'supaka naþakä'ä ikuþaka nare kërïka:

—Rita mijare yibojayu. Ba'iaja yijüaräka upakaja ba'iaja mijä jüarãñu mijaro'sioka.

⁴⁰ I'supaka simako'omakaja mijä yaþaika upaka mijare ñimarüjewärübeyu. Ritaþe'rõto, kâkope'rõtorä yika ruþarükiräte Yipaki Tuparäte wä'marãñu,— nare kërïka.

⁴¹ I'suþaka kire narïka, aþerä Jesúka wärürimaja ï'þapitarakamarä imae karäte ã'mitirika. Suþa imarï Santiago, Juanre ã'mitiritirä, “Aþeräte têrïwa'ribaji yija ime”, noñu ruku”, ãrïwa'ri naboebarika.

⁴² I'suþaka nimamaka ïatirä, nare akatirä ikuþaka Jesúre nare ãrïka:

—Ritaja wejeakarä ïparimarä naþo'imajare jääjiaþi jäämerijayurä, nayaþaika uþakaja nare baawä'imaparaka. I'suþaka nare nabaaika ðñurä mijä ime.

⁴³ Mija þuri, nuþaka imabekaja. Yirirä imaräro'si ikuþaka sime: Mija watopekarä ïpi imariyayaþaiki, “Ikuþaka þo'imajare yaþayu”, ãrïwa'ri nayaþaika uþakaja aþeräte jia kibaajikareka jia sime.

⁴⁴ Imatiyarimaji imarika yayaþaiki þuri, aþeräte kijeyobaajikareka jia sime. I'suþaka imawa'ri naro'si ba'irabeijirimaji uþakaja kiba'iraberijarijikareka jia sime.

⁴⁵ I'suþaka simamaka, Po'imaja Ma'mi ñimako'omakaja “Yiro'si þo'imajare ba'irabeijirü”, ãrïwa'rimeränä ð'örä yi'taeka. I'suþaka imabekaja þo'imajare jeyobaarimaji imaokaro'si ð'örä yi'taeka. Suþa imarï ba'iaja nabaaika waþa naro'si reyarï ð'örä yi'taeka,— nare kërika.

Bartimeo ñakoa Jesúre jieka

(Mt 20.29-34; Lc 18.35-43)

⁴⁶ Jesús kika wärürimajaþitiyika Jericó wejearä nimaeka be'eröð, toþi na'rika rïkimaräja aþeräþitiyika. Naka ke'rika ma'arijerä ïabeyuka Timeomaki, Bartimeore ruþaeka. Wayuoka baaiki imarï, niñerü aþeräte kijëñeroyika.

⁴⁷ “Jesús Nazaretkaki o'yuka”, naþakä'ä ã'mitiritirä jääjia akasererikaþi ïabeyukate kire akaeka.

—Mia'mitiþe Jesús. ïpi David imae kaki riþarämi mime. Ritaja þo'imajare mijä'meokaro'si Tuparäte wä'maekaki, yire miwayuþabe,— ïabeyukate kire ãrïka.

⁴⁸ I'suþaka kiakasere makä ã'mitiriwa'ri, rïkimaräja þo'imajare kire waþeka “Miakaserea'si”, äþaraka. I'suþaka narïkoþeko'omakaja jääjibaji kiakasereka.

—Mia'mitiþe David riþarämi. Yire miwayuþabe,— kire kërika.

⁴⁹ I'suþaka kiakasereka ã'mitiritirä, Jesúre tuiþikaeka mae.

—Kire mijä akabe yiþö'irä ki'taokaro'si,— þo'imajare kërika. Suþa këþakä'ä ïabeyukate nakaeka.

—Okajääjia mijäþe. Suþabatirä mimi'mirïkabe. Jesúre mire akayu,— þo'imajare kire ãrïka.

⁵⁰ I'suþaka naþakä'ä ã'mitiritirä, þemakato kijariroaka e'etatirä, mi'maari ñojimarijí Jesús þö'irä ke'rika.

⁵¹ Kiþö'irä keyaeka þoto, ikuþaka Jesúre kire ãrïka:

—¿Maräkä'ä mire yibaarika miyaþayu?—

—Mia'mitiþe wārōrimaji. Jia ūaiki yire mijariþe'rirūjerika yiþayu ate,— kire kērīka.

⁵² I'supaka kēþakā'ā, ikuþaka kire kiyi'rika:

—Yire ã'mitiripēawa'ri “Jesúre yire jierāñu”, meriþupajoamaka, mire yijieyu mae,— kire kērīka.

I'supaka kērīka þotojo ūabeyukate yoiki jarika mae. Supa imarī,

—Miþe'ririyaþaye'e, miþe'þe mae,— Jesúre kire ārīka.

I'supaka kērīko'omakaja Jesús be'erō'ō ūabeyuka imakoþekakite a'rika.

11

Jerusalénrā Jesúre eyaeka

(Mt 21.1-11; Lc 19.28-40; Jn 12.12-19)

¹⁻² Jerusalén i'tara'arī Olivos wāmeika ūmimakarā neyaaka. Torā ūpawewe wejea imaea. Betagé, Betania wāmeika simaeka. Jerusalén koyikurirā eyatirā, ikuþaka kika wārūrimaja ūparāte kērīka:

—Maruþurō'ōrā imawejeearā mijā a'þe. Torā burrowēko makarāka ūrīka ji'apāäeka mijā tōþorāñu. Ni'i ūrīkaoka þo'imajire marīþeikoribeyuka kime ruþu. Kire kutetirā, kire mijā e'era'abe.

³ Aþerāte mijare jērīamaka: “¿Dako baaerā kire mijā e'ewa'yu?”, narīrāka, ikuþaka mijā yi'þe: “Maiþamakire kire yaþayu. Supa imarī sayija e'ewa'yu. Ñojimarīji sakiþe'atarāñu ate”, ārīwa'ri nare mijā bojabe,— nare kērīka.

⁴⁻⁵ I'supaka kērīka ã'mitiritirā, na'rika. Torā eyatirā ma'arā burrowēko makarāka niatōþoeka. Kopereka wā'tarā nai'apāäekaki kimaeka. Kire tōþotirā kire nakuteka. I'supaka nabaamaka ūatirā torā imaekarāre ikuþaka nare jērīeka:

—¿Dako baaerā burrowēko makarāka mijā kuteyu?— narīka.

⁶ I'supaka naþakā'ā ã'mitiritirā, Jesúre nare ārīrūjeka upakaja nare nayi'rika. Supa imarī “Jee, samija e'ewa'þe”, narīka burrowēko ba'iþparā.

⁷ Supa imarī Jesús þō'irā sane'ewarika. Supabatirā sayapāia nacamisa þemarā natapiaeakaþi burrowēko makarā þemarā naþa'eka. Saþa'aweatirā ne'eeyaaka þotojo saþemarā ki-marīro'ika.

⁸ Ríkimarāja þo'imaja sayapāia þemakato e'etatirā ke'rika wājítāji sanajitaþāþeka. “Yija ūpamaki mime”, ārīwa'ri i'supaka nabaaeka jiyiþupaka kire ðrīwa'ri. Aþerā wejeripūñua e'etirā ja'apāþekarā ke'rika wājítāji.

⁹ Supa imarī Jesúre ruþputaekarā, kibe'erō'ō imaekarāoka jimarī najiiwariarika jíjimaka imawa'ri.

—“¡Jiitaki kime Tuþarâl”, þo’imajare ãrîrû. ¡Mare kijâ’mekaro’si Maiþamakite þüataekakire etayu! Jia Tuþarâte kirebaarû ãrîwa’ri.

¹⁰ Mañeki David imaekaki riparâmite etayu mae. Suþa imarî jia maro’si sime Tuþarâte maro’si þüataekakipi ãrîwa’ri. I’suþaka kibaamaka “Tuþarâ, mabo’ikakuriþi imaki, têrîwa’ribaji jiika mime”, nimaupatiji þo’imajare ãrîrû, — ãrîwa’ri najaika jîjimaka imawa’ri.

¹¹ I’suþaka nañuju Jerusalén wejearâ Jesúre eyaeka. Torâ eyatirâ Tuþarâte jiyipuþaka õrîriwi’iarâ kikâkaeka. Torâ kâkatirâ ritaja kîapibataeka. I’sia be’erô’õ sarâ’irâ baamaka, Betaniarâ kiþe’riwa’rika, ï’þoü’þuarâe’earirakamarâ kika wârûrimajapitiyika.

*Rikamarîjûki simariþareaja Jesúre higuera kumuþurika
(Mt 21.18-19)*

¹² Aþerîmi Betaniawejeaþi no’riwa’rika. O’riwa’ritirâ na’ririþrika poto Jesúre kësirabaeka.

¹³ Yoepi higuera wâmeika õteriki ritajükia õimaka kîaeka. Jia þüñuijûki sôimaka “Rikimakaja rikaika sime je’e”, kérîþupajoaeka.* I’suþaka simako’omakaja sawâ’tarâ eyatirâ saþüñutakaja simamaka kîaeka. Rikamarâ simaeka, sarikayu jê’râmarâ simaeka imarî.

¹⁴ Rikamarîjûki simamaka ïatirâ, ikuþaka sakêrîka:

—Aþekurioka mirika þo’imajare ba’arûkimarâ mimarâñu, — ãrîwa’ri sakikumuþurika. I’suþaka kijaika kika wârûrîte ã’mitirika.

Tuþarâte jiyipuþaka õrîriwi’iaþi waruarimaja suþabatirâ waþaþirimajare Jesúre þoataeka

(Mt 21.12-17; Lc 19.45-48; Jn 2.13-22)

¹⁵ Ate Jerusalénwejearâ eyatirâ Tuþarâte jiyipuþaka õrîriwi’ipëte imaekarô’ðrâ kikâkaeka kika wârûrimajapitiyika. Torâ kâkaeyatirâ waruaparaka, waþaþibaraka imaekarâte kîaeka. Suþabatirâ aþetatarârika niñerû o’ae’ebaraka imaekarâte ïatirâoka nare kîþoataeka. Niñerû o’arimajare naniñerû þeatarûkirô’ð kituriña’rupateka. Suþabatirâoka niñerû e’ekaro’si okoiþakoa† ïjirimaja ruparikumua kituriña’rûeka.

¹⁶ I’suþakajaoka, “Tuþarâte jiyipuþaka õrîriwi’ipëtepi koyikuriji sime”, ãrîwa’ri ba’irîjia ne’ewa’rioyikarô’ðpi nare sake’ewa’rirûjeberika.

¹⁷ Suþabatirâ ikuþaka þo’imajare kiwârõeka:

---

* **11:13** La apariencia de muchas hojas señala que la higuera carga higos no maduros, pero comestibles. † **11:15** Ellos vendieron palomas para los sacrificios.

—Kimajaroþūñurā o'oekarā ikupaka Tuparāte bojayu: “Ritaja tatarāte yika jaiokaro'si narērīrūkiwi'i simarāñu yiwi'ia”, ãrīwa'ri sabojayu Tuparārika o'oeka. Suþa imarī torā ba'irījia ñitirā niñerū e'ebaraka mijā ima kareba'arimaja wi'i upaka samija baayu,— nare kērīka.

¹⁸ I'suþaka kēþakā'ā ã'mitiritirā, “¿Marākā'ā baatirā kire majāðjīñu?”, kurarāka ïparimarāre ãrīþupajoaeka, Moisete jā'meka wārōrimajaoka. “Jiitaka kiwārōika”, ãrīwa'ri ritaja þo'imajare jaimaka ã'mitiritirā Jesúre nakikika.

¹⁹ Na'irā sajaþakā'ā Jerusalénrō'õpi kika wārūrimajapitiyika Jesúre þe'rika.

Rikamarjūki higuera jīrīka

(Mt 21.20-22)

²⁰ Aþerīmi bikitojo na'rika þoto higuerajūki rikamarña imaeaka wā'tarā neyaeka. Torā eyatirā sarīkoa pitiyika ritaja jīrīþataeka simamaka niaeaka.

²¹ Topi mae Jesúre jaika mirāka Pedrote þupajoatõþoeka.

—Miabe wārōrimaji. Samikumuþuraþaka be'erō'õ sajīrīka ime mae,— kire kērīka.

²² I'suþaka kēþakā'ā ã'mitiritirā, ikupaka Jesúre bojaeka kika wārūrimajare:

—Tuparāte mijā ã'mitiriþēabe. “Kire yija jēñerāka kiyi'rīrāñu”, ãrīþupajoairā mijā imabe.

²³ Rita mijare ñañu. Tuparāte ã'mitiriþēaki imarī, “Ímimaka riakarā ka'raña'rīrū”, kēñu upakaja kiro'si sabaarāñu. I'suþaka “Tuparāte yiro'si baabesarāñu je'e”, ãrīþupajoabekaja mijā jēñebe. “Yijēñeika upakaja kiyi'rīrāñu”, ãrīþupajoabaraka kire mijā jēñebe. I'suþaka mijā þupajoarākareka mijā yaþaika upakaja simarāñu.

²⁴ Suþa imarī Tuparāte jēñetirā, “Yijēñeika kiyi'rītiyayu”, mijā ãrīþupajoabe mijā þupakapi. I'suþaka mijābaarākareka “Tuparāte yi'rīrāñu”, ãrīwa'ri mijare yibojayu.

²⁵⁻²⁶ Tuparāte jaibarakaja, mamarī ba'iaja aþerāte mijare baaika mijā ye'kariþe. I'suþaka mijā baabe, Maþaki mabo'ikakurirā imakioka ba'iaja mijā baaika mijareka kiy'e'kariaokaro'si. I'suþaka simako'omakaja aþerāte ba'iaja baaika mijā ye'kaririberijíka, Maþaki mabo'ikakurirā imakioka ba'iaja mijā baaika ye'kariaberijíki kiro'si,— nare kērīka.

¿Makire mire jā'memaka i'suþaka mibaayu? ãrīwa'ri Jesúre najērīka

(Mt 21.23-27; Lc 20.1-8)

²⁷ I'sia be'erō'õ Jerusalén wejearā ke'rika ate kika wārūrimajapitiyika. Torā eyatirā Tuparāte jiyiþupaka õrīriwi'iarā kikākaeka þoto kurarāka ïparimarāre kipõ'irā

eyarīkaeka, Moiséte jā'meka wārōrimaja, supabatirā judíorāka īparimarāoka.

²⁸ Torā eyatirā ikuþaka kire najērīaeka:

—¿Dako baaerā Tuparāte jiyipuþaka õrīriwi'iapī po'imajare miþoatarapē? Supabatirā ¿makire jā'meikaþi i'suþaka mibaaraþe?— kire narīka.

²⁹ I'suþaka naþakā'ã, ikuþaka nare kiyi'rika:

—Yi'ioka ī'rāba'ikaka mijare jērīariyapāki. Yire mijā yi'þakā'ã a'mitiritirā, yire jā'meiki wāmea mijare yibojarāñu. Ikuþaka mijare yijērīariyapayu:

³⁰ ¿Juanre po'imajare ruþuko'a jūjeokaro'si maki kire jā'mekaki? ¿Tuparā kire jā'mekakikā'ã? ¿Po'imajaja kire jā'mekarā bai? Yire mijā yi'þe,— nare kērīka.

³¹ I'suþaka kēþakā'ã a'mitiritirā, natiyiaja najaika.

—¿Marākā'ã kire mayi'rijīñu ruku? “Juanre po'imajare ruþuko'a jūjerā Tuparāte kire pūataeka”, marījīka, “¿Dako baaerā Juanre bojarapaka mijā yi'riberaþe?”, mare kērīrāñu.

³² I'suþaka simako'omakaja, “Po'imajaja Juanre jā'mekarā”, marījīka, po'imajare mare boebarirāñu. “Tuparā Juanre pūataekaki kiro'si bojaþirimaji kimaokaro'si”, po'imajare ārīþuþajoaika simamaka, ¿marākā'ã Jesúre mayi'rīrāñu ruku?— natiyiaja najaibu'akea.

³³ Supa imarī,

—Órībeyurā yija,— kire narīka.

I'suþaka naþakā'ã,

—Jee, yire jā'mekaki wāmea mijare bojabesarāki yi'ioka,— nare kērīka.

12

“Yire mijā yi'ribesarākareka, 'Aþerāte Yimakire yi'rīrū', Tuparāte ārīrāñu”, Jesúre nare ārīka

(Mt 21.33-46; Lc 20.9-19)

¹ Bojawārōrikapi ikuþaka po'imajare kiwārōõ'mueka ate.

—Íakōrī je'e: ī'rīka iyarioa õterimajire imaeka. Sōteweatinā sakiwaeta'teka. Supabatirā iyaka mukerūkia kibaaeka iyaokoa e'eokaro'si. I'suþaka baaweatirā ìmipañakarā wi'ia kibaaeka sīarīþaraka nimarūkirō'õ. I'suþaka baaweatirā aþerāte ikuþaka kērīka: “Yirioa mijā tuerākareka iyaka mijā e'erākakaka mijare ñijirāñu.” Supabatirā turitaþarī nare ke'ritaþaeka mae.

² Iyaka rērīka poto ī'rīka kiro'si ba'irabeijirimajire kiþuataeka iyaka kiro'si imaeka ke'eokaro'si.

³ Iyarioarā keyaeka poto kire ñi'atirā rīoa tuerimajare kire þajeka, kire iyaka ïjiriþapaberīwa'ri. Topi mae “Me'þe”,

kire narīka. Supa imarī dakomarīja kiþe'rieyaeka kire jā'mepūataekaki þō'irā.

⁴ Iyaka ke'eetabepakā'ā īatirā, apika ba'iraberimajire kiþūataeka iyaka kire e'erūjebaraka. Iyarioarā keyaeka þoto, kirupuko'arā kire naþajeta'ruika. I'supaka kire baatirā tūmarīji kire najairiwā'imarīka.

⁵ I'supaka kire nabaamaka īatirā, apikate ate rioba'iþite þūataeka. Torā keyamaka, riao tuerimajare kire jāâtorika mae. I'supaka nare nabaawā'imapakā'ā īawa'ri rīkimarāre rioba'iþite þūataeka. I'supaka nare kiþūatak'o'makaja ī'rārimarāre jājia naþajeka, aþerāte þuri najāäeka.

⁶ Supa imarī kimaki ī'rīkaja jariwa'rikaki mae. Jimarīa kiwātaki kimaeka. "Yimakire þuri 'Rioba'iþi maki kime', ārīwa'ri kire nayi'rirāñu je'e", kērīþupajoaeka. I'supaka þupajoawa'ri kimakire þiyia kiþūataeka mae.

⁷ I'supaka kiþupajoaeka simako'omakaja rioba'iþi makire eyamaka īatirā, ikuþaka riao tuerimajare jaibu'aea: "Ika rioba'iþi maki kime. Kiþakire reyarāka be'erō'ō kiro'si jariwa'rīrūkia sime ika riao. Kire majāäerā ika riao maro'si sajariwa'yaokaro'si", narīka.

⁸ I'supaka þupajoawa'ri kire ñi'atirā kire najāäeka. Supabatirā kiþo'ia riorijerā nataaeka. I'tojīrāja sime ika majaroka,— Jesúre nare ārīka.

⁹ I'supaka nare bojaweatinā, ikuþaka þo'imajare kijērīaeka: —¿I'supaka kiro'si ba'iraberimajare baaekarāte marākā'ā rioba'iþite nare baarāñu ruku? Ikuþaka nare kibaarāñu: Riao tuerimajare jāärī ke'rirāñu. Supabatirā aþerāte riao kīarīrīrūjerāñu.

¹⁰⁻¹¹ Mija ã'mitipe. Tuparā majaroþūñu ī'rākō'rīmato ikuþaka bojaika ȝyaje mija īakoyu je'e? Ikuþaka Tuparāro'si bojañjirimajire o'oeaka:

"Wi'ia baarimajare ãta ī'rō taaeka. I'supaka simako'omakaja, apika i'sio ãtaþi wi'ia kibaamaka aþo ãta tēriwa'ribaji imatiyaio sajarika. Nayaþaberikao imako'omakaja, i'siþi ãrīwa'riji maiþamaki Tuparāte jia jiyia wi'ia baaeka. I'supaka baaiki kimamaka, 'Jitaka sime', jījimakapi marīþupajoayu", ārīwa'ri kibojaeka Tuparārika o'oeaki.—*

¹² I'supaka Jesúre ãþakā'ā ã'mitiritirā, judíotata ïþarimarāre kire ñi'ariyapaeka. " 'Riao ba'iraberimaja uþaka nime', mareka ārīwa'ri i'supaka majaroka Jesúre mare bojako'o",

* **12:10-11** Salmo 118.22-23. Estos versículos refieren a Jesús. Así quiere decir: Aunque Jesús fue despreciado por los líderes religiosos de Israel, Dios le hizo la persona más importante; el que salvará a su gente.

narīpuþajoaeka. I'suþaka simako'omakaja þo'imajare kíkiwa'ri kire nañi'aberika. Suþa imarī topi na'rika mae.

*"¿Yaje Romawejea ðpamakire impuesto mawaþaðijjñu?", ñrñwa'ri Jesúre najérñaeka
(Mt 22.15-22; Lc 20.20-26)*

13 Í'rārimaki fariseokaka þupajoairā, Herodes jeyomarāoka Jesú斯 þō'irā eyaekarā, niþamarāre nare þūataeka simamaka. "Jesúre jia yijare yi'riwārūbesarākareka, kire yija okabaarāñu", ñrñwa'ri kiþō'irā neyaeka.

14 Kiþō'irā eyatirā ikupaka narīka:

—Mia'mitiþe wārōrimaji. Rita oyajia bojaiki mime. Po'imajare mire jaiuyukopeika dakoa jo'abeyua mire. Imatiyairā, imatiyabeyurāro'sioka kíkibekaja Tuparārikakaka wārōiki mime. Suþa imarī ikupaka mire yija jérñayu: ¿Yaje Romawejeakaki ðpire jā'meika upakaja impuestos kire yija waþaðijjñu ruku? Kire yija waþaðijjkareka ¿Moisés imaekakite jā'meka ba'iaja baairā yija jarijñu bai?—

15 I'suþaka jiaþi kire narīko'omakaja kire þakirika naþakatarikopeka Jesúre ñrñka. Suþa imarī ikupaka nare kiy'i'rika:

—¿Dako baaerā mijare yiyi'yua ã'mitiritirā yire mijá okabaariyapayu? Í'rāto niñerū† yiro'si mijá e'era'abe ñiaokaro'si, —nare kérñka.

16 I'suþaka këþakā'ã ã'mitiritirā, Í'rāto niñerū kiro'si ne'era'aea. Síatirā ikupaka nare kérñka:

—¿Maki þema sime samija ñamaka? Suþabatirā, ¿maki wāmea sareka o'oeka sime?— nare kérñka.

I'suþaka këþakā'ã ikupaka kire nayi'rika:

—Íþi César þema upaka sime,— kire narīka.

17 I'suþaka naþakā'ã ã'mitiritirā, ikupaka nare kérñka:

—Íþi César rika ima kire samija ñjibe. I'suþakajaoka Tuparārika ima kireje samija ñjibe,— nare kérñka.‡ I'suþaka Jesúre ãþakā'ã ã'mitiritirā okamarñaja najarika ñrñtiyaiki kime ñrñwa'ri.

¿Reyariþotojo ñnia þo'imajare jaríþe'rirāñu ruku? ñrñwa'ri Jesúre najérñaeka

(Mt 22.23-33; Lc 20.27-40)

18 Suþa imarī Í'rārimaki saduceokaka þupajoairāte eyaeka Jesúka jairi. "Po'imajare reyaräka be'erõ'õ ñnia jaríþe'ririka imabeyua", ãñurā nimaeka. Suþa imarī Jesúre sakaka jérñiaokaro'si kiþō'irā neyaeka.

19 —Mia'mitiþe wārōrimaji. Ikupaka maro'si Moisés imaekakite o'oeka: "Kima'mi makarāmarñaja rūmure

† 12:15 Denario ‡ 12:17 Denle entonces al rey lo que es debido a un rey. Y denle a Dios lo que es de Dios: servirle a Él con todo.

kireyataþajika, kima'mi rūmu mirākote kibe'erō'õkakire e'ejika marā imabeyua kika komakarārirā", ãrīwa'ri Moisés imaekakite o'oeka,— kire narīka.

Suþabatirā ikupaka narīka ate:

²⁰ —Íakōrī je'e: Bikija Í'rīkate imaeka. Í'rōtēñarirakamarā kibe'erō'õkarāre imaeka. Mamarī kirōmie'eū'mueka nama'mi. Makarāmarīaja kirūmure kireyataþaeka.

²¹ Suþa imarī kotīmite reyataþamaka kibe'erō'õkakite kore e'eka ate. I'suþakajaoka makarāmarīaja kireyaeka kiro'si. Suþa imarī kibe'erō'õjítækaki koka imaekaki. Nuþakajaoka kireyaeka.

²² I'suþakaja oyiaja kirīrāre ritaja koka imakoripatakopeka. Koka makarāririmariñaja nareyapataeka. Nareyapataeka be'erō'õ koreyaeka narūmu imakoþeroyikako.

²³ "Po'imaja reyariþotojo õnia jariþe'rīrāñurā", ãñuka mime. Karemarī rita bojaiki mimarākareka, ¿ritaja narūmu koimaeka simamaka, ni'ika kotīmirityarāñu ruku õnia kojariþe'rīrāka þoto?— saduceokaka þuþajoairāte ãrīka Jesúre.

²⁴⁻²⁵ I'suþaka kire naþakā'ã, ikupaka kiyi'rika:

—Tuparā majaroþūñurā o'oeka ðrībeyurā mijā ime. Suþabatirā "Ritaja baawārūki kime Tuparā", ãrīwārūbeyurā mijā. I'suþaka imarā imarī, rukubaka þuþajoairā mijā ime. Õnia najariþe'rīrāka þoto rōmie'ebesarāñurā po'imaja. I'suþakajaoka simarāñu rōmijāro'si. Tuparāte imarō'õkarā ángelrāka uþaka po'imajare imarāñu.

²⁶ Mae reyariþotojo õnia po'imajare jariþe'rīrūkiakaka mijare yibojaerā baayu. ¿Moisés imaekakite o'oekakaka ïakoribeyurā mijā bai je'e? Yaþumakarāka jū'rēika watopekaþi Tuparāte ikupaka ãrīka Moisés imaekakite: "Mija ñeki Abraham imaekaki jia yire baarijayuka. I'suþakajaoka Isaac suþabatirā Jacob imaekarā jia yire baarijayurā", Tuparāte kire ãrīka.

²⁷ "Í'rā maekarakamarā jia yire baabaraka imarijayurā", Tuparāte ãrīka, õnia nimamaka. Tuparā þo'irā nime, reyaekarā imariþotojo naririberika simamaka. Suþa imarī "Õnia po'imajare jariþe'ribesarāñu", ãñurā imarī, tērīrikaja rukubaka þuþajoairā mijā ime,— saduceokaka þuþajoairāte kērīka.

*Imatiyairokakaka Tuparāte jā'meika Jesúre bojaeka
(Mt 22.34-40)*

²⁸ Topi mae saduceokaka þuþajoairāte Jesúka jaika þoto Moiséte jā'meka wārōrimajire sā'mitiritirā, "Jia Jesúre nare yi'yu", kērīþuþajoaeka. Suþa ãrīwa'ri Jesús þo'irā ke'rika kire jērīaokaro'si.

—¿Dika sime Tuparāte jā'meika imatiyaika?— ãrīwa'ri Jesúre kijērīaeka.

²⁹⁻³⁰ Supa imarī ikuþaka kire kiyi'rika:

—Tuparāte jā'meika imatiyaikakaka ikuþaka sabojayu: "Mija ã'mitiþe Israelka'iakarā. Tuparā ï'rīkaja imaki Maiþamaki. Aþerāte mawayuñaika tērīwa'ribaji jia maiþamaki Tuparāte mayi'ririjarijīñu. I'supakajaoka ritaja õrīriþupakirā maimaþitiyika jia Tuparāte mayi'rrijīñu. Supabatirā ï'rāmijiþiji þupajoatirā jia kire mabaarijarijīñu", ãrīwa'ri sabojayu imatiyaika Tuparāte jā'meika.

³¹ I'sia rokajītekaka ikuþaka bojaika: "Maþo'ia mawātaika upakajaoka aþerāte mawātajīñu." Dika apea ika ï'þakurikaka Tuparāte jā'meika tērīwa'ribaji imatiyaika imabeyua,— Moiséte jā'meka wārōrimajire kērīka.

³² Supa kēþakā'ā ikuþaka Jesúre kiyi'rika:

—Rita meñua wārōrimaji. ï'rīkaja kime Tuparā. Maki aþika imabeyuka kiuþaka imaki. I'supaka meñua rita sime.

³³ "Aþerāte mawātaika tērīwa'ribaji jia Tuparāte mayi'ririjarijīñu. Ritaja õrīriþupakirā maimaþitiyika jia Tuparāte mayi'rrijīñu. Supabatirā ï'rāmijiþiji þupajoatirā jia kire mabaarijarijīñu. I'supakajaoka maþo'ia mawātaika upakaja aþerāteoka mawātajīñu", ãrīwa'ri mibojaika imatiyaika sime. Moisés imaeakakite jā'meka upakaja Tuparāte jia baawa'ri wa'iro'si ri'ia kiro'si majoeñiyu. I'supaka mabaaiika jia ima simako'omakaja Tuparāte mayi'ririjayua, supabatirā aþerāte mawātarijayuaoka, tērīrikaja imatiyaika sime,— kire kērīka.

³⁴ Jia kiyi'þakā'ā ã'mitiritirā, ikuþaka Jesúre kire ãrīka:

—Yire meñua ña'mitiyuareka, "Tuparā, miyapåpaika upakatakaja yibaarāñu", ãrīwārürükika mime. Kirikitaki mimatiyarika kūþajīji mire jariwa'yua je'e,— kire kērīka.

I'supaka Jesúre ãþakā'ā ã'mitiritirā, ni'i ï'rīkaoka kire jērīaberikaki mae, "Mare tērīwa'ribaji õñuka kime", ãrīþupajoawa'ri.

"*Maki riþarāmi kime ruku Jā'merükika Tuparāte wā'maekaki mijareka?*", ãrīwa'ri Jesúre nare jērīaeka

(Mt 22.41-46; Lc 20.41-44)

³⁵ Tuparāte jiyiþupaka õrīriwi'iarā wārōbaraka kimaekaroð'öpi ikuþaka po'imajare kērīka:

—"Jā'merükika Tuparāte wā'maekaki § David imaeakaki riþarāmi kimarāñu", nañu Moiséte jā'meka wārōrimaja. ¿Yaje rita nañu ruku jee? ¿Yaje kiriþarāmitakioka kimarāñu je'e mijareka?

³⁶ I'suþaka naþuþajoika simako'omakaja, kiriþarãmireka ïpi Davidre jaika poto, "Ñipamaki mime", kireka kẽrïka. I'suþaka simamaka, David imaeakaki Espíritu Santore kire jeyobaaekaþi ikuþaka kio'oeka:

"Ñipamakire ikuþaka Tuþarãte ãrïka: 'Ritaja þo'imajare jã'merimaji mimarãñu. Suþa imarã yiritaþe'rõtorã miruþabe. I'suþaka mimarãka simamaka mimajamarãre yitêrïrãñu mire nayi'yaokaro'si', Tuþarãte kire ãrïka", ãrïwa'ri David imaeakakire o'oeka.

³⁷ "Ñipamaki mime", ïpi Davidre kire ãþakã'ã, ¿yaje ruku kiriþarãmitakiji kime je'e? Davidre têrïwa'ribaji kimema,—nare kẽrïka.

Jia nare kiwãrõmaka ã'mitiritirã, rïkimarãja torã imaekarãte jijimaka jarika.

"Moiséte jã'meka wärõrimaja ikuþaka ba'iaja baarijayurã", Jesúre ãrïka

(Mt 23.1-36; Lc 11.37-54; 20.45-47)

³⁸ Ikuþaka þo'imajare kiwãrõeka ate:

—Moiséte jã'meka wärõrimajare baarijayu uþaka mij a baako-reka jia mij a þuþajoabe. Mija ïabe, ikuþaka nabaarijayu. "Imatiyairã yija ime", ãrïþuþajoairã imarã, jariroaka jia jäätitã þo'imajare ïaika wäjítäji naturirijayu. Suþabatirã wejeñe'metäji na'ririþayu poto jiaþi aþerãte nare jẽñerika nayaþayu.

³⁹ Rêrïriwi'iarã nakäkaika poto imatiyirimajare ruþarõ'õrã oyiaja naruþariyaparijayu. Baya nabaarijayu poto i'suþakajaoka imarika nayaþayu.

⁴⁰ "Jia baairã maime", ãrïþipotojo, nañu uþakaja baabeyurã nime. Natîmiarãte reyataþaekarãte þakitirã, naba'irïjia, nawi'iaoka nareka ne'marijayu. I'suþaka wayuoka baairãte wayuþabeyurã imariþipotojo þo'imajare ïaika wäjítäji, ñoaka Tuþarãka najaiyu. "Tuþarãte yapaika uþakaja jia baairã nime", þo'imajare ãrïþuþajoarã ãrïwa'ri i'suþaka kika najairijayu. I'suþaka nabaakopeika jiamaria sime. I'suþaka ba'iaja nabaaika waþa, waþaþibaraka jiamaria ba'iaja najülarãñu. Nuþaka mij a baa'si jia mij a þuþajoabe,— Jesúre ãrïka ritaja þo'imajare.

Tümite reyataþaekako wayuoka baaiko imariþipotojo niñerû ðikako majaroka

(Lc 21.1-4)

⁴¹ Tuþarãte jiyiþuþaka õrïriwi'iarã niñerû jäärükia wä'tarã Jesúre ruþaeka. Þo'imajare niñerû jääika kïarijarika. Rïkimaka ba'irïjia rikairã rïkimakaja niñerû i'sikotorã jääekarã.

⁴² I'suþaka nabaairõ'õrã wayuoka baaikote eyaeka. Kotümite reyataþaekako koimaeka. Íþato niñerû yabisrïjia ka

i'sikotorā kojāāeka. Cobrekaka simaeka imarī, waþajā'rīmarīa simaeka koniñerūjīka.

⁴³ Suþa imarī kika wārūrimajare akatirā ikupaka nare kērīka:

—Jia mijā ã'mitipe. Wayuoka baaiko imariþotojo jia Tuparāro'si i'kore ījiyu. Rīkimaka ba'irījirā þemajrā ījiko koime.

⁴⁴ Rīkimakaja ba'irījirā þuri rīkimaka niñerū rikairā. Sakaka nijika simako'omakaja rīkimakaja sajariwa'yu narika ruþu. I'ko þuri wayuoka baaiko imariþotojo korikaikajīka simaupatiji ījipataiko. Ba'arika kowapāiþirūkia imakopeikaja Tuparāte kōjipatayu,— kika wārūrimajare kērīka.

13

Tuparāte jiyipupaka õrīwi'ia nakuyepaterāñu ãrīwa'ri Jesúre bojaeka

(Mt 24.1-2; Lc 21.5-6)

¹ Tuparāte jiyipupaka õrīwi'ia kimaekarō'õþi kiþorika þoto ikupaka ãrīka kika wārūrimajire kire ãrīka:

—Miabe wārōrimaji. Juitaka sime i'sia wi'ia. Jia jo'bari'o ãtakaka baaeka sime,— Jesúre kērīka.

² I'suþaka kēþakā'ã ã'mitiriwa'ri, ikupaka Jesúre kire yi'rika:

—Maekaka jiiwi'i samija ūaika simako'omakaja, ñamajī þo'imajare kuyepaterūkia sime. Suþa imarī ika wi'iakaka ãta ãpari'o tuapepeka þeyubesarāka, saririþatarāka simamaka,— nare kērīka.

"Ritatojo wejea ririrā baarāka ruþu ikupaka simarāñu", Jesúre ãrīka

(Mt 24.3-28; Lc 21.7-24; 17.22-24)

³ I'sia be'erō'õ Olivos wāmeika ñimimapemarā eyatirā Jesúre ruþaeka. I'sia ñimima wājitāji ñoakuri þañakarā Tuparāte jiyipupaka õrīwi'ia imaeaka. Pedro, Santiago, Juan, Andréþitiyika Jesús þõ'irā na'rika naro'siji kire jērīaokaro'si.

⁴ —Mibojaika, ðmarāþate i'suþaka simarāñu? I'suþaka simarūki ruþu, ðakoa yija ūaú'murāñu ruku?— kire narīka.

⁵ I'suþaka naþakā'ã, ikupaka nare kiyi'rika:

—Jia mijā þupajoabe aþerāte mijare þakikoreka.

⁶ Mija ūabe. "Po'imajare yijā'meokaro'si Tuparāte þūataekaki ñime", ãþaraka rīkimarāja þakirimajare eyarāñu. I'suþaka baawa'ri rīkimarāja þo'imajare naþakirāñu.

⁷ Mija koyikurirā imarāñurāte jīrīrāka ã'mitiritirā, mijā kīkia'si. Aþewejeakarāre þitā'mua jē'rāta'arāka ã'mitiritirā, mijā kīkia'sioka. I'suþaka simarijarirāka imariþotojo ñojimarātaka riribesarāka ritatojo wejea ruþu.

⁸ Í'rātata jīrīrāñurā aþetataka. Suþabatirā Í'rāka'ireka imarā, aþeka'ireka imarāþitiyika jīrīrāñurā. Í'rārikō'rīmatorā ka'ia iyirāka. Suþabatirā ba'arika þuþakā'ã, ba'arimariña

po'imajare jarirāñu. I'supaka jūairā imariþotojo satērīwa'ribaji najūarijarirāñu ruþu.

⁹ Rakajekaja mijā imabe. Mijare ñi'atirā ïparimarā þo'irā mijare ne'ewa'rirāñu. Supabatirā rērīwi'itðisiarā mijare naþajeriwā'imarirāñu. Yire ã'mitiriþeairā mijā imamaka, ïparimarā wājitāji mijare narikamarirūjerāñu. Na'mitirirāka wājitāji yirika nare bojabaraka, "Jesúre ã'mitiriþeairā yija ime", mijā ãrīrāñu.

¹⁰ Ritatojo wejea ririrā baarāka ruþu ritaja po'imajare yirika bojaþatarūkia simarāñu.

¹¹ Mijare ñi'atirā ïparimarā wājitāji mijare ne'ewa'þakā'ã, kíkiwa'ri "¿Marākā'ã nare mayi'rirāñu?", ãrīþupajoabekaja mijā imabe. Mija ãrīrūkirð'õjíte eyarāka þoto "Ikuþaka nare yija ãrīrāñu", ãrīþupajoairā mijā imaokaro'si Espíritu Santore mijare jeyobaarāñu. I'supaka mijare kijeyobaarāka simamaka, ikiþi ãrīwa'ri jia nare mijā yi'riwārūrāñu, mijā õñu upakaja mijā þupajoikaþimariña,— nare kērīka.

¹² Ate nare kērīka:

—Yire yi'yurāte ikuþaka nabaarāñu. Í'rīka makarā imariþotojo yire yi'riþarea Í'rīkate nañi'arūjerāñu kire najāäokaro'si. Supabatirā yire yi'yurā nimamaka naþakiji kimakarāte jāärūjerāki. I'supakajaoka yire yi'yurāte ã'mijīawa'ri naþakiarā majamarā jaritirā namakarāja nare jāärūjerāñurā.

¹³ Yire ã'mitiriþeairā mijā imamaka ñawa'ri, ritaja po'imajare mijare ã'mijīlarāñu. I'supaka simako'omakaja yire yi'ririja'atabeyurāte takaja ba'iaja imarika tiybeyurð'õrā a'rirūkirā nimakoþeikareka Tuþarāte nare wayuñarāñu.

¹⁴ Tuþarāte bojañirimaji imaeakakite o'oeka upakaja "Í'rārīmi Tuþarāte jiyipuþaka ðrīriwi'iarā Í'rīka ba'iaja baarimaji kimarükimatorāja kimarāka mijā ñarāñu." (Yi'i Marcos ika þapera yo'oika ñarāñurā, jia samija ðriwārūbe).* Tuþarāte yaþaberitiyaika kibaarāka þoto Tuþarāte jiyipuþaka ðrīriwi'ia ba'iaja kijarirūjerāñu. I'supaka simarāka ñawa'ri, ñojimarīji Judea ka'iarā imarāte þusiarā ru'rimirrākareka jia naro'si simarāñu.

¹⁵ Kiwi'i þemarā imarāki topi ruitirā, kiba'irījia e'erī kiwi'iarā kākabekaja ñojimarīji kiru'rirū.

¹⁶ Rioa ba'irabebaraka imarākioka, wi'iarā ima kicamisa þemapi kijāärijayuto e'erī kiþe'riberiññu.

¹⁷ Rōmijā yata imarāñurāro'si ka'wisika simarāñu naru'yaokaro'si. Úþubaka me'rāka rikarāñurāro'sioka i'supakaja simarāñu.

---

* **13:14** Esta advertencia es del escritor, Marcos. No es lo que dijo Jesús.

¹⁸ Pu'ejē'rāka simarāka poto i'supaka simakoreka Tuparāte mijā jēñebē.

¹⁹ I'supaka simarāka poto ba'itakaja ritaja po'imajare jūarāñu. Tuparāte wejea po'ijiaekarāja ba'iaja najūarijarika pemawa'ribaji ba'iaja po'imajare jūarāñu i'sia poto. I'supaka simarāka be'erō'ōpi puri apekurioka i'supaka imarūkiaro'si marīa simarāñu mae.

²⁰ I'supaka simako'omakaja "Ñoaitakaja i'supaka jūabaraka nima'si, i'tojirāja simarū", Tuparāte ãrīrūkimarīa simarikareka ritaja, ñ'rikaoka jariwa'ririmarīaja po'imajare purijāäeka. I'supaka imarūkia simako'omakaja kiwā'maekarāte wayuñawa'ri ñoaitakamarīaja i'supaka kimarūjerāñu.

²¹ "Mija ñabe õ'ōrā Cristore ime", ñ'rika mijare ãrīpakkikoperākite mijā ã'mitiripēa'si. Aþika ãrīkaki, "Mija ñabe õ'ōrā kime Mesías, Jā'merūkika Tuparāte wā'maekaki kime", mijare ãrīrākiteoka mijā yi'ria'si.

²² Ríkimarāja þakirimajare eyarāñu. ñ'rārimarā "Yi'i imaki Jā'merūkika Tuparāte wā'maekaki", ãrīrāñurā. Aþera imarāñurā "Yi'i imaki Tuparāro'si bojañirimaji", ñurā. Supabatirā po'imajare þakiokaro'si niakoribeyua nare baabearāñurā. Tuparāte wā'maekarā þariji nare ã'mitiripēarika yaþawa'ri, i'supaka nabaakoþerāñu.

²³ Jia ñrīwārūtirā, "I'supaka simarāka", mijā ñrīrā ikuþaka mijare ñañu. Supa imarī rakajekaja mijā imabe.

Po'imaja Ma'mire pe'rietarykiakaka

(Mt 24.29-35,42-44; Lc 21.25-36)

²⁴ Ba'iaja po'imajare jūarāka be'erō'ō aiyate ñamita'rirāñu. Ñamikakioka yaaboabesarāki.

²⁵ Tā'þia ña'rīrāka. Ritaja wejeþemareka ima Tuparāte rī'merūjerāñu.

²⁶ I'supaka simarāka potojī ritaja Po'imaja Ma'mire niarāñu ate. Oko ûmakaka watoþekaþi jia yaaboaika, supabatirā tēñwa'ribaji yirikaþi yi'tarāñu.

²⁷ Tuparāte imarō'ōkarā ángelrākare yiþūatarāñu yiwā'maekarāte narēaokaro'si. I'supaka nare yijā'memaka ritatojo wejeareka po'imaja ima upatataja rēarī naþibirāñu.

²⁸ Higuera wāmeika ðterikiakaka þupajoabaraka mijare yiwārōerā baayu mae. Higuera ritajūkia sapūñua so'aika ñatirā, "Kūþajī sajariwa'yu ijijē'rāka seyarūkia", marīwārūyu.

²⁹ Supa imarī yibojaika uþakaja simaū'murāka poto, "Kūþajī sajariwa'yu Po'imaja Ma'mire etarūkia", mijā ãrīwārūrāñu mae.

³⁰ Rita sime ika mijare yibojaika. Yibojaika uþakaja simarāka poto ñ'rārimarā maekaka imarāte ñia imarāñu ruþu.

³¹ Ika ka'ia, wejepeemaoka ririrūki oyiaja sime. I'suþaka simako'omakaja yirika[†] þuri ririrükimarña sime.

³² Maki ðrïbeyuka yetarükirïmikaka. Mabo'ikakurirä imarä ángelrâkaoka ðrïbeyurä. Yi'i, Tuþarä Maki imariþotojo ñorïbeyuoka yi'i. Maþaki Tuþarä ï'rïkaja õñuka yetarükirïmikaka.

³³ I'suþaka simamaka ðrïweitikaja mijá imabe. Sõrïbeyurä imarï, rakajekaja mijá imarijaþe.

³⁴ Jia mijá ã'mitiþe, ika bojawärörikaþi mijare yibojaerä baaika: Ì'rïka wi'iba'ipí imaekaki. Turitaþarí ke'rïka þoto, kiro'si ba'irabejirimajare wi'ia kïarñirüjeka. Ke'rïrïka baaeka rupu "Ika mijá ba'iraberika imarâka", nare kërika. Kopereka tuerimaji "Yire ta'abaraka, ð'ðrïja wi'ia ïarïþparaka mimabe", kire kërika.

³⁵ Kiupakaja ya'rirâñu yiro'sioka. Suþa imarï jia yire ta'abaraka mijá imabe, yi'tarükia mijá ðrïbeyua simamaka. "Na'irä, ñami ñe'metâji, karaka akarâka þotojí, wârïrika ru'ara'arâka þoto, i'tojite ki'tarâñu", yireka ãrïwärüþbeyurä mijá ime.

³⁶ Ikuparð'ðþiji etatirä, "¿Dako baaerä mijá kâñu, yiyapaika upaka baabekaja?", mijare ñarïkoreka, rakajekaja mijá imarijaþe.

³⁷ Mijaro'sitakamarña ikupaka yibojaweyu ritaja þo'imajaro'si. Jia imatikaja yire ta'atikaja mijá imarijaþe,— nare kërika.

14

"¿Marâkâ'ã marýlkareka Jesúre majâärüjejîñu ruku?", ãþparaka najaibu'aeka

(Mt 26.1-5; Lc 22.1-2; Jn 11.45-53)

¹ Topi mae, Ì'þarími sajariwa'rika Pascua baya rupu. Levadura rukeberika þan naba'aribaya simaeka. I'sia þoto þo'imajare ðrïbeyuju Jesúre ñi'arika kurarâka ïparimarâre þakatarikopeka, Moiséte já'meka wârõrimajapitiyika. "¿Dikaþi kire okabaatirä kire majâärüjejîñu?", ãþparaka najaibu'aeka.

² Ikupaka Ì'rärimakire ãrïka:

—Pascua baya simarâka þoto Jesúre mañi'ajïkareka, jimarña þo'imajare boebarijîñu. Boebariwa'ri ba'iaja nabaajïkareka, marâkâ'ã baatirä nare mokajâawärüberijîñu. Suþa imarï Pascua baya simarâka þoto, kire mañi'aberijîñu rupu,— narïka.

Rõmore Jesúr rupuko'a þemarä rupuko'awearûkia yo'yekako
(Mt 26.6-13; Jn 12.1-8)

³ I'sia rupubaji þañaka Betania wejeerä kimaeka þotojí, Simón kâmia rabaeka mirâki wi'iarä Jesúre imaeaka. Torä ba'abaraka nimaeka þoto Ì'râko rõmore

[†] 13:31 El mensaje de Jesús

napō'irā eyaeka, ãta alabastro wāmeikakaka jotoa baaeka rikatirā. Satōsiareka nardo wāmeika iyebaka imaeka jia jiijīsiakaka. Supabatirāoka waþajā'rítakakaka simaeka. Alabastrojotoku'rea þeþaru'atatirā Jesú ruþuko'arā iyebaka koyo'yeka kire jiyipupayeewa'ri.

⁴ I'supaka kire kobaamaka īatirā, jimarīa ū'rārimarāre kore boebarika. I'supaka imawa'ri,

—¿Dako baaerā kiruþuko'arā iyebaka koyo'yeyu? Waþuju sakowe'weþateyu.

⁵ I'sia iyebaka trescientos denario rō'ōjīrā waþajā'rīa sime. Sawaþa tōþotirā wayuoka baairāte koñjirī imakopeyu,—ãparaka ū'rārimarāre jaibu'aeka natiyiaja.

I'supaka ãparaka kore najaiuyuka.

⁶ I'supaka naþakā'ā, ikuþaka Jesúre nare ãrīka:

—Koimaþarū. Jia yire baawa'ri i'supaka kobaayu.

⁷ Mija watopekarā imajíþarūkirā nime wayuoka baairā. Suþa imarī mijayaþarāka þotojo nare mijayaþobarijarijīnū. Yi'i þuri mijaka imajíþabesaráki.

⁸ Iko þuri koþupaka kore jiyuika upakaja jia yire baaiko. Yireyarūki ruþu iyebaka jia jiijīsia yire koyo'yeyu. Yire nayay-erükia þupajoaweiko upaka i'supaka yire kobaayu.

⁹ Rita ika mijare yibojayu. Ritaja wejeareka Tuparārika wārōbaraka, jia yire kobaaeka mirāka po'imajare bojari-jarirānū. Suþa imarī jia kobaaeka þupajoabaraka, kore naye'kariribesarānū,— nare kērīka.

Jesúre nañi'aokaro'si karerō'ðþi Judare kire bojajāäeka

(Mt 26.14-16; Lc 22.3-6)

¹⁰ Torājīrā mae kurarāka ūparimarāka jairī Judas Iscari-otere a'rika. Jesúka wārūrimaja ū'poñ'þuarā'e'earirakamarākaki imaki kimaeka. "Jesúre mijaya ñi'aokaro'si, kimarō'ðrā mijare ye'ewa'rīrānū", nare kērīka.

¹¹ I'supaka nare kibojamaka ã'mitiritirā, jījimaka najarika. I'supaka jariwa'ri,

—Niñerū mire yija ñjirānū,— kire narīka.

Suþa imarī "Po'imajamatorā Jesúre nañi'aerā, ðmarākā'ā nare yibaarūjerānū ruku?", Judare ðrīþupajoaü'mueka.

Jesúre þiyia ba'aekakaka

(Mt 26.17-29; Lc 22.7-23; Jn 13.21-30; 1 Co 11.23-26)

¹² Pascua bayá ū'muroyikarīmi levadura rukeberika þan naba'aribaya seyaeka. I'sirīmi oveja makarāka jäätitrā naba'aroyika. Egiþtoka'iarā nañekiarāte imaeka þoto Tuparāte nare tāäka þupajoabaraka i'supaka nabaaroyika. Suþa imarī kika wārūrimajare ikuþaka kire jērīaeka:

—¿No'orā ba'arika baaweirī yija a'ririka miyaþayu, Pascua baya poto maba'arükia?— kire kērīka.

¹³ Topi ī'parā kika wārūrimajare pūataweibaraka ikuþaka nare kērīka:

—Wejearā mijā eyarāka poto torā ī'rīka jotoaþi okoa kōkewa'yukate mijā īatōporānu. Kibe'erō'ō mijā a'þe.

¹⁴ Kibe'erō'ō a'ritirā, wi'iarā kikākarāñurō'ō īatirā, ikuþaka āþarakā saba'iþite mijā jērīabe: "Yijare wārōrimaji ikuþaka ārīko'oka: '¿No'orā sime yika wārūrimajaka, Pascua baya poto ba'arükia nabaaweirükirō'ō?", kērīko'o", mijā āþe.

¹⁵ I'suþaka mijā āþakā'ā ã'mitiritirā, īmipē'rōtorā ima kuraraka jo'barō'ōjīte mijare kibearāñu. Kopakaja najietikarō'ō simarāñu. Supa imarī i'sia kurarakarā maba'arükia mijā baaweibe,— nare kērīka.

¹⁶ I'suþaka nare kērīka be'erō'ō, torā na'rika. Torā eyatirā Jesúre nare bojaeka uþakaja simamaka niaeaka. Torā Pascua bayarīmi naba'arükia nabaaeka mae.

¹⁷ Rā'iwa'ri neiþupurō'ō sajarika poto Jesúre torā eyaeka kika wārūrimaja, ī'þoū'þuarāe'earirakamarā kika imaroyikarāþitiiyika.

18 Naka ba'abaraaka ikuþaka nare kibojaeka:

—Mija ã'mitiþe. Rita mijare yibojayu mae. Mawatopekarā ī'rīka imaki maka ba'ariþotojo, yimajāmarāre yire ñi'aokaro'si yire bojajāärükika,— nare kērīka.

¹⁹ I'suþaka kēþakā'ā ã'mitiritirā, ba'iaja napuparika. Topi mae nimarakamakiji ikuþaka kire āþarakā najērīaū'mueka:

—¿Yi'imarīka i'suþaka baarāki ruku?— āþarakā kire najērīaeka.

²⁰ Topi mae ikuþaka nare kiyi'rika:

—Í'þoū'þuarāe'earirakamaki seroarā yika þan ñu'aba'airākaki kime.

²¹ Tuþarā majaroþūñurā sabojaika uþakaja simaerā baayu yiro'si. Po'imaja Ma'mi ñime. Yire ñi'atirā po'imajare yire jāärāñu. "Aþerāte kire ñi'arū", ārīwa'ri yire bojajāärāki þuri, jimarīa ba'iaja jūarāki. I'suþaka simamaka imaberiri ki-makopeka,— nare kērīka.

²² Ba'abaraaka nimekā'āja þan Jesúre e'eka. Sarikatirā, "Jia mibaayu Tuþarā", kērīka. I'suþaka ārītirā sañakatarutirā nare sakjījika.

—Āja'a, samija ba'abe. Ika þan kopakaja yiþo'ia sime,— nare kērīka.

²³⁻²⁴ Topi ate ko'a ke'eka. Sarikatirā, "Jia mibaayu Tuþarā", kērīka. I'suþaka ārītirā nare sakjījika. Supa imarī nimarakamakiji sanukueka be'erō'ō ikuþaka nare kērīka:

—Ika iyaokoa kopakaja yiriwea sime. Riweajurubaraka yireyarákapí ārīwa'ri rīkimarāre Tuþarāte tāärāñu. I'suþaka

yireyamaka ūatirā, “Ba’iaja nabaaika yijūjerāñu”, Tuparāte ūrīka uþakaja kibaarāñu mae.

²⁵ Rita mijare ñañu mae, Tuparāte yire jā'merūjerūkia seyabeyukaji iyaokoa mijaka ukuokaro’simarāñu ñime. Yijā'meñ'murāñurīmi seyarāka poto þuri, aþeupaka, mamaka iyaokoa yukurāñu mae,— nare kērīka.

“Jesúre ðrībeyuka yi'i, yireka merīrāñu”, Pedrote kērīka
(Mt 26.30-35; Lc 22.31-34; Jn 13.36-38)

²⁶ Suþa imarī Tuparā bayá koyaweatirā Olivos wāmeika þusiarā na'rika.

²⁷ Torā na'rika poto ikuþaka nare kērīka:

—Yire ã'mitirip̄eairā imariþotojo yire mijá ja'atarāñu. Suþa imarī yire ja'atawa'ri rakakaja mijá þibipaterāñu. Tuparā majaroþūñurā ãñu uþakaja simarāñu. Æ'mitirkōrī je'e: “Oveja ūarīrimajire yijāärāñu. I'suþaka yibaamaka kioveja ru'riþatarāka”, ãrīwa'ri sabojayu.

²⁸ Suþa imarī yire najāäko'omakaja ñnia yijariþe'rīrāñu. I'suþaka imatirā mijá ruþubaji Galileaka'iarā yeyarāñu. Suþabatirā torā mijare ye'etorirāñu,— nare kērīka.

²⁹ I'suþaka kēþakā'ã ã'mitiritirā, ikuþaka Pedrote kire ãrīka:

—Aþerā þuri nimarakamakiji mire ja'atarāñurā je'e. Yi'i þuri mire ja'atabesarāki,— kire kērīka.

³⁰ I'suþaka kēþakā'ã ã'mitiritirā, ikuþaka Jesúre kire ãrīka:

—Rita mire ñañu. Ire ñamiji karaka ūþakuri akaerā baarāka ruþubaji, maekarakakuri, “Jesúre ðrībeyuka yi'i”, nare merīrāñu,— Pedrote kērīka.

³¹ I'suþaka Jesúre kire ãrīko'omakaja, ikuþaka Pedrote kire ãrīka:

—Jēno'otaka, “Mire ñorībeyu”, ãrībesarāki yi'i. Mikaja reyarūkika þariji ñima simamaka, “Jesúre ðrībeyuka yi'i”, ñarībesarāñu,— Pedrote kire ãrīka.

Pedrote ãrīka uþaka oyiaja ūrīka uþakaja narīka aþerāoka.

Getsemaní wāmeirō'ðrā Tuþarāka jairī Jesúre a'rika
(Mt 26.36-46; Lc 22.39-46)

³² Topi mae Getsemaní wāmeirō'ðrā na'rika. Torā eyatirā kika imaekarāre ikuþaka kērīka:

—I'torā Tuþarāka jairī ya'yu. Õ'ðrāja mijá ruþabe ruþu,— nare kērīka.

³³ Torājīrā Pedro, Santiago suþabatirā Juanre, kika ke'ewa'rika. Torā na'ririþayukā'äja jimarī kiwayuþi'riü'mueka.

³⁴ I'suþaka imawa'ri ikuþaka nare kērīka:

—Yiþuþakaþi yiwayuþi'ritiyayu “Reyatiyaerā yibaayu”, ãñurō'ðjīrā. Õ'ðrā mijá tuibe ruþu. Kāþekaja yire mijá ta'abe,— nare kērīka.

35 Supabatirā ūoakuriipañakarā ke'rika. Torā eyatirā ka'iarā mo'iþañatirā, Tuparāka kijaika ba'iaja ã'mika jūarika yaþaberikopewa'ri.

36 Kika jaibaraka ikupaka kire kērīka:

—A'bi, ritaja baawärüki mime. Suþa imarī yire najāäkoreka, yire mijeyobaarika yiyaþayu. I'suþaka mire yijëñeko'omakaja yiyaþaika uþakamarāa mibaakoþejíkaoka marā imabeyua. Miyaþaika uþakaja simarū,— Tuparāte kērīka.

37 Tuparāka jaiweatirā kiþe'riwa'rika maekarakamarāte imaekarō'orā. Kārīrikarekaja nosika þotojī naþō'irā keyaeka. I'suþaka nimamaka ūatirā, ikupaka Pedrone kērīka:

—¿Simón, dako baaerā mikāñu? ¿I'l'rākuri aiyajērā rō'ðjirājíkaja kāþekaja imaberijíka mime bai je'e?

38 Rakajekaja Tuparāte jēñebaraka mijā imabe, ba'iaja mijā baakoreka. “Tuparāte yaþaika uþakaja yiþa baarāñu”, ãñurā imariþotojo, mijā po'iapi þuri samija rakajeþääwärübeyu. Suþa imarī Tuparāte yaþaika uþakaja mijā baawärübeyu,— nare kērīka.

39 I'suþaka nare ãrīweatirā Tuparāka jairī ke'rika ate. Marā kire kijëñeka uþakajaoka kire kērīka ate.

40 I'suþaka baaweatirā kijeyomarā þō'irā kiþe'riwa'rika. Jimarāa õõmaka nare baaeka simamaka kārīkarā nimaeka. I'suþaka nimaekarō'orā naþō'irā keyamaka, türütirā kirupu ni'yoþi'rika. Suþa imarī marākā'ā kire ãrīwärüberijñurā nimaeka.

41 Suþa nimekā'āja Tuparāka jairī ke'rika ate. I'sia be'erō'õ naþō'irā etatirā,

—¿I'suþakaja kāþarakaja mijā imañuju ruþu? Kopakaja yire nañi'arijë'rāka seyayu mae. Po'imaja Ma'mite nañi'aokaro'si bojajäärimajire kopakaja etayuju mae. Ba'iaja baarimajare yire kiñi'arüjerā baayu.

42 Mija mi'mibe. Dajoa kire matoyari,— kika wärürimajare kērīka.

Jesúre nañi'akea majaroka

(Mt 26.47-56; Lc 22.47-53; Jn 18.2-11)

43 I'suþaka Jesúre jaiyuju Judare etaeka. Jesúka wärürimají iþoþ'þuaræ'earirakamaräkaki Judare imaeaka. Ríkimarāja þo'imajare i'taeka kika. Sara, yaþua rikabaraka Jesúre ñi'arí ni'taeka. Kuraräka iþparimarā, Moiséte jā'meka wärörimaja, supabatirā judioräka iþparimaräre þuataekarā nimaeka.

44 “Ikupaka kire yibaarāñu”, ãrīwa'ri Judare nare bojatikarā nimaeka.

—Jesúre mijā ñawärüokaro'si u'surikaþi kire yijëñerāñu. I'suþaka yibaaräka be'erō'õ kire ñi'atirā jia kire mijā ñarīrīwa'þe,— nare kērīka.

45 I'supaka nare kērīweaeka be'erō'ō Jesús pō'irā eyatirā ikupeaka kire kērīka:

—¿Yaje mime wārōrimaji?—

I'supaka kire āritirā kire kiu'sueka.

46 I'supaka kibaamaka īatirā, Jesúre nañi'aea.

47 I'supaka kire nabaamaka īatirā, Jesús wā'tarā rīkamarikaki sara baiwararī ke'etaeka. Sapi kurarāka īpamaki imatiyaiki ba'irabeijirimaji ã'mua kitoakōrōtaeka.

48 —¿Dako baaerā sara, yaþuapitiyika yire ñi'arī mijā i'tayu? ¿Karee'erimajire ñi'arirokapi yire mijā ñi'ariþakatayu bai?

49 Í'rārīmi jariwa'ririmarīja mijā watopekarā Tuparāte jiyipupaka õrīriwi'iareka mijare wārōbaraka ñimaroyi. Torā ñimarijaraþaka þoto yire ñi'arī mijā etaberaþe ruþu. Yire mijā ñi'aika, Tuparā majaroþūnurā sabojaika uþakaja sime yiro'si,— Jesúre nare ãrīka.

50 Supa imarī kire nañi'amaka īatirā, kika wārūrimajare ni-mauþatiji kire ru'ritaþawa'rika.

51 Kire ne'ewa'rika þoto Í'rīka bikirimaji kibe'erō'ōpi a'ririjarikaki. Sayapājīka takaja wā'oñ'atirā kimaeka. Kibe'erō'ō ke'ririjarika þoto torā imaekarāte kire ñi'ape'rotaeka.

52 I'supaka kire baakopewa'ri kisayaþaitakaja kireka naba'itamatama, dakomarīja kiru'riwa'rika.

Judíotatarā īparimarā imatiyaitata imaekarā, "Oka mireka ima", Jesúre narīka

(Mt 26.57-68; Lc 22.54-55,63-71; Jn 18.12-14,19-24)

53 Supabatirā kurarāka īpamaki imatiyaiki imaekaki wi'iarā Jesúre ne'ewa'rika. Kire ne'eeyaeka þoto kurarāka īparimarāre nimaupatiji torā rērīka. Moiséte jā'meka wārōrimaja, supabatirā judíorāka īparimarāoka rērīkarā.*

54 I'supaka nabaaeka þoto Pedore ñoakuriþi a'ririþaparaka kurarāka īpamaki imatiyaiki wi'i þeteta'teka imaekarō'ōra keyaeka. Torā kākatirā Tuparāte jiyipupaka õrīriwi'ia tuerimajaka kiþekajüríruþaeka.

55 I'supaka simaeka þoto kurarāka īparimarā, supabatirā judíotatarā īparimarā imatiyaitataoka “¿Dakoapi Jesúre majāärüjejñu?”, ãrīwa'ri jaibu'abaraka nimaeka. Supa imarī “Ikupeaka ba'iaja Jesúre baaraþe”, ãrīwa'ri bojarükirāte nayaþakopeka. I'supaka nayaþaeka simako'omakaja ba'iaja oka kireka imaeka natōþoberika.

56 “Ika ba'iaja Jesúre baaraþe”, rīkimarāja narīþakiko'omakaja Í'rīkate bojaeka uþakamarīna nabojakopeka.

* 14:53 La Junta Suprema (Sanedrín) de líderes judíos que gobernaba asuntos religiosos.

57-58 Í'rārimarā mi'mirīkatirā imabeyuaþiji ikuþaka ãþaraka kire nokabaaeka:

—“Tuþarāte jiyipuþaka õrīwi'ia þo'imajare baaeka yiþoapaterāñu. I'suþaka simako'omakaja maekarakarīmi be'erō'ðjo ate sayibaarāñu, þo'imajare baaekamarīa”, Jesúre ãþakā'ã yija ã'mitirape,— narīka.

59 I'suþaka bojariþotojo Í'rīka uþakamarīa rukubaka oyiaja naboþakikopeka rupu.

60 Suþa imarī kurarāka ðpamaki imatiyaiki nimauþati wājitāji mi'mirīkatirā ikuþaka Jesúre kijērīaeka:

—¿Dako baaerā nare miokae'eberitiyyu je'e? ¿Dakoapi ãrīwa'ri i'suþaka tīmarītakaja mire nokabaayu je'e?— kurarāka ðpamakire kire ãrīka.

61 I'suþaka kērīko'omakaja Jesúre kire okae'eberika. I'suþaka kimekā'äja ikuþaka kurarāka ðpamakite kire jērīaeka ate:

—¿Mi'iji bai mime Jā'merūkika Kiwā'maekaki,† Tuþarā Maki?— kire kērīka.

62 I'suþaka kire kēþakā'ã ikuþaka Jesúre kire yi'rīka mae:

—Ã'ã, yi'iji ñime. Suþabatirā ñamajī Tuþarā þō'i ritapē'rōtorā Po'imaja Ma'mite rupamaka mijā ïarāñu. Suþabatirā ðimiþi oko ûmaka watopekaþi yiruira'amakaoka mijā ïarāñu,— kire kērīka.

63 I'suþaka kēþakā'ã ã'mitiritirā, boebariwa'ri kiõñu uþakaja kijariroaka þemakato kurarāka ðpamakire baibebataeka. “‘Tuþarā uþakaja ñime’, kēñu ruku”, ãrīwa'ri i'suþaka kibaaka. I'suþaka baawa'ri ikuþaka aþerā ðparimarāre kērīka:

—Dika ba'iaja baaiki kime aþerāte ãrīrūkia jariwa'ribeyua mae, koþakaja ritaja ba'iaja kēñua moriñwārþpatayu.

64 Mijaoka ã'mitiriko'orā ba'iaja Tuþarāreka kijaiko'a. Suþa imarī ¿marākā'ã kire mabaarāñu je'e mijareka?— ãrīwa'ri kijērīaeka kíþparimarā jeyomarā imaekarāte.

I'suþaka kēþakā'ã ã'mitiritirā,

—Oka ba'iaja kiro'si ima simamaka jāãrikaja sime kire,— nimarakamakiji narīþataeka.

65 Suþabatirā Í'rārimarā Jesúre rijo'kataþatebaraka kiñakoa þi'þetätetirā kire naþajeka. Kire þajebaraka ikuþaka kire najērīlaroyika:

—¿Maki mire þajeiki? Karemarīa Tuþarāte mire bojarākareka, “Iki yire þajeko'oka”, meriñrāñu, — kire narīwā'imarīka.

Kire e'ewa'þaraka Tuþarāte jiyipuþaka õrīwi'ia tuerima-jaoka kiþema þajerijarikarā.

*“Jesúre õrībeyuka yi'i”, Pedrote ãrīkarō'ð
(Mt 26.69-75; Lc 22.56-62; Jn 18.15-18,25-29)*

⁶⁶ I'supaka ba'aja Jesúre baabaraka wi'itōsiarā nimaeka poto pēterāja Pedrote imaea ruþu. Torā kimaeka poto kurarāka īpamaki imatiyaikiro'si ba'iraberirōmore kiþō'irā etaeka.

⁶⁷ Pedrote pekaõ'to wā'tarā jūrīrupamaka īatirā, ñoaka kire koyoirīkaeka. Topi ikupaka kire kōrīka:

—Mi'ioka Jesú Nazaretkakika turiroyiraþaki mime,— kire kōrīka.

⁶⁸ I'supaka kire kōþakā'ā, ikupaka kore kiyi'rika:

—I'supaka meñua õrībeyuka yi'i, mijaiakaoka ã'mitiriwārūbeyuka yi'i,— kore kērīka.

I'supaka kore ãrīweatirā, koþereka imaekarō'ðpi kiþoriwa'rika poto karaka akaeka.

⁶⁹ Topi ate kire īatōpotirā ikupaka torā imaekarāte kōrīka:

—Í'í imaki Jesúka wārūrimajakijioka kime,— nare kōrīka.

⁷⁰ I'supaka kōþakā'ā “Kika wārūrimajimarīki yi'i”, Pedrote ãrīka ate. Ñoapañaka imatirā ate torā imaekarāte ikupaka kire ãrīka:

—Mi'ioka naka imaeakaki, Galileakaki mime je'e aþeyari,— kire narīka.[‡]

⁷¹ I'supaka napakā'ā ikupaka nare kiyi'rika:

—¡I'supaka mijai ãñukate õrīberitiyaiki're yi'i! Waþuju yiþakijikareka ba'aja Tuparāte yire baajīñu,— kērīka.

⁷² I'supaka kēñukā'āja ate karaka akaeka. Sakamaka ã'mitiritirā, Jesúre kire bojaeka kiþupakarā kire ña'rījāirarika, “Í'þakuri karaka akaerā baarāka rupu maekarakakuri, ‘Jesúre õrībeyuka yi'i, merīrāñu.’” I'supaka Jesúre ãrīka kire ña'rījāirapakā'ā, jimarīa Pedrote orika.

15

Pilato þō'irā Jesúre ne'eeyaeka

(Mt 27.1-2,11-14; Lc 23.1-5; Jn 18.28-38)

¹ Suþabatirā aþerīmi bikitojo īþarimarañ imatiyarimaja ni-mauþatiji rērīkarā ate. Kurarāka īþamarā, Moiséte jā'meka wārōrimaja, suþabatirā judiorāka īþarimarañoka torā nimaeka. Rērītirā “Ikupaka Jesúre mabaajīñu”, ãþaraka najaibu'aeka. Topi mae, Jesú pitaka pi'þetirā Pilato þō'irā kire ne'ewa'rika.

² Kiþō'irā kire ne'eeyaeka poto ikupaka Pilatore kire jērīeka:

—¿Mi'i bai judiotatarā īþamaki?— kire kērīka.

I'supaka kire kēþakā'ā, ikupaka Jesúre kire ãrīka:

—Mi'iji ãñuka i'supaka,— kire kērīka.*

[‡] **14:70** Por el acento de Pedro, adivinaron que él era de Galilea. Todos los discípulos de Jesús eran de Galilea menos Judas. * **15:2** La respuesta puede entenderse como “Sí, como usted dice”, o “Usted es quien lo dice.” Probablemente Jesús no afirmó claramente que era rey de los judíos para que Pilato no pensara que él refiere a un rey político como César o Herodes.

³ Suþabatirã kurarãka ïpamarã rïkimaka ba'iaja Pilato wãjitãji Jesûre nokabaaeka.

⁴ Suþa imarã ikuþaka Pilatore kire jërika ate:

—¿Dako baaerã miokae'eberitiyayu je'e? ¿Ritaja mire nokabaaika mia'mitiribeyu bai je'e?— kire kërika.

⁵ I'suþaka kire këriko'omakaja Jesûre okae'eberika ruþu. Kiokae'ebeþakã'ã ïawa'ri, i'suþaka imaekakite ïakoriberiroyikaki imarã, marãkã'ã ãrïberijïka Pilatore jarika.

“Jesûre najâþparû”, narïkakaka

(Mt 27.15-31; Lc 23.13-25; Jn 18.38-19.16)

⁶ ï'râkuri wejejë'rã rakakaja Pascua bayá simaroyika poto ï'rïka wëkomaka imariwi'iarã imakite Pilatore poataroyika. I'suþaka kibaaroyika simamaka ï'rïka sareka imaekakite kipoatarika po'imajare yapaeka.

⁷ I'suþaka nabaaeka poto wëkomaka imariwi'iarã Barrabásre imaeka kika ba'iaja baaekarâpitiyika. Roma ïpamakire yi'riberiwa'ri tokarã surararâkaka jïþaraka po'imajare jääeka miräki kimaeka.

⁸ Suþa imarã rïkimarãja eyaekarã ikuþaka Pilatore narïka:

—Mibaarijariroyika uþakaja, ï'rïkate miþoatarika yija yaþayu,— kire narïka.

⁹ I'suþaka kire naþakã'ã ikuþaka nare kërika:

—¿Makire yiþoatarika mijá yaþayu? ¿Yaje judiotatarã ïpamakire yiþoatarika mijá yaþayu je'e?— nare kërika.

¹⁰ “Jesûre ã'mijâirã imarã, yiþð'irã kurarãka ïpamarâre kire e'eetayu”, ãrïþupajoaekaki imarã, kire poatarika yaþakopekaki imarã, i'suþaka kërika.

¹¹ Jesûre poatarika kiyaþako'omakaja kurarãka ïparimarã þuri jääjirokapí ikuþaka ritaja po'imajare ãrïkarã:

—“Barrabásre miþoatabe Jesú o'toarã”, Pilatore mijá ãþe,— kurarãka ïpamarâre ãrïka.

¹² “Barrabásre miþoatabe”, naþakã'ã ã'mitiritirã ikuþaka Pilatore nare yi'rika:

—I'suþaka yibaarâkareka, “Judiotatarã ïpamaki”, mijá ãñukate þuri ¿marãkã'ã yibaarãñu je'e?— nare kërika.

¹³ I'suþaka këþakã'ã ã'mitiritirã, akasererikapi,

—¡Yapua tetekarã kire miþatakïarüþepabe!— kire narïka.

¹⁴ I'suþaka narïko'omakaja,

—¿Dakoa ba'iaja kibaaeka je'e?— nare kërika.

I'suþaka këþakã'ã, jääjibaji nakasereka ate,

—¡Yapua tetekarã kire miþatakïarüþebe!— narïka.

¹⁵ Suþa imarã po'imajaka jia imarika yaþawa'ri Barrabásre kipoataeka mae. Jesûre þuri, ajeakaka þajerükia nabaaeka imaroyikapi surararâkare kiþajerüjeka. I'suþaka kire

nabaaeka be'erō'ōpi, "Yaþua tetaekarā kire þatakīarī mijā e'ewa'pe", Pilatore nare ãrīka.

¹⁶ I'suþaka kijā'meka simamaka topi a'ritirā ñpi Pilato wi'itōsiarā† nakākaeka mae. Suþabatirā torā imaekarā surararākare nakaeka nimaupatiji Jesús þo'irā narēñaokaro'si.

¹⁷⁻¹⁸ Wi'itōsiarā nimaupatiji rēriþatatirā jairoþemakato iyayaþea uþaka ñoika Jesúre najāwā'imarīka, ñpire jääroyikakaka. Suþabatirā þotatākobu'ya baatirā, kiruþuko'arā tuatirā ikuþaka kire nawapeperiwā'imarīka:

—Jia ritaja mire najiyipuþayerū, judiotata ñpamaki,— kire ãparaka, ba'iaja kire najaiwā'imarīka.

¹⁹ Suþabatirā yaþuapi kiruþuko'arā þajerijaþaraka kire narijo'kataþaterijarika. Kiwājítaji ñukurupatirā eewā'imarīka kire nawapeka. "¿Mi'i imaki ñpi imatiyaiki bai?", ãparaka kire nawapeka.

²⁰ Kire eewā'imarīweatirā kijairoþemakato iyayaþea uþaka ñoika e'etirā mamarī kijāäkatojo kire najāäka ate. Suþabatirā yaþua tetaekarā þatakīarī kire ne'ewa'rika mae.

Yaþua tetaekarā Jesúre þatakīarī ne'ewa'rika

(Mt 27.32-44; Lc 23.26-43; Jn 19.17-27)

²¹ Kire ne'ewa'rika þoto Simón, Cirenewejeakakire naþo'irā etaeka. Alejandro, Rufopitiyika ñþarā þaki kimaeka. Jerusalénwejearā eyatirā Jesús wā'tapi Simónre o'riwa'rīrā baaeka þoto Jesúre naþatakīarūkia yaþua tetaeka surararākare kire kõkerūjeka.

²² Suþabatirā Gólgota wāmeirō'orā Jesúre ne'ewa'rika. "Ruþuko'a û'â þusia", ãrīrika simaeka Gólgota.

²³ Torā eyatirā iyaokoa, mirra ñko rukeka‡ kire nasñamaka sakiukuberika.

²⁴ Torājírā mae Jesúre kijariroaka e'etatirā, yaþua tetaekarā kire naþatakīaeka. Kijariroaka yaþawa'ri ikuþaka narīka: "Ni'i kijariroaka e'rika mairā", ãparaka barewā'imarīrikapi surararākare sakorika. I'suþaka barewā'imarīrirokapi kijariroaka kijāäkato ne'eka mae.

²⁵ Bikitojo botarakaoteñiarirakakuri aiyajérā eyawa'rika þoto kire naþatakīaeka mae.

²⁶ Kiruþuko'a bo'irā yaþuþāia o'oeka najī'ataeka. "Oka kireka imaea ðpareaja i'suþaka kijūayu", narīrū ãrīwa'ri i'suþaka nabaaeka. "Í'í kime judiotata ñpamaki", ãrīwa'ri sarā no'oñj'aeka simaeka.

²⁷ Torā ñþarā karee'rimajareoka naþatakīaeka. Í'rīka kiritapē'rōtopi, apika kikākopē'rōtorā nimaeka.

† 15:16 Llamado pretorio en latín. ‡ 15:23 Un sedante para que no sufra tanto

28 I'suþaka Tuparã majaroþüñureka sabojatika simamaka i'suþaka kiro'si simaeka. Ä'mitirkörí je'e: "Ba'iaja baaírãþityika kimamaka, ba'iaja baaiki kime kiro'si", þo'imajare kireka ãrïrãñu, ãrïwa'ri o'oeka simaeka.

29 Jesú斯 wã'tapi o'rikarã kire jiyipuþayeberiwa'ri naruþuko'a narí'meka. Ikuþaka ãrïroyikarã:

—¡Yaa! "Tuparãte jiyipuþaka õrïriwi'ia yipoapaterãñu. I'suþaka baatirã, maekarakarími be'erõ'õ sayibaarãñu ate", merãþe.

30 I'suþaka baaiki mimaye'e, mirikaþi miõñu uþakaja miþo'ia mitâbe. Suþabatirãoka yaþua tetaekarã mire naþatakïiaþioka miruira'abe,— jaiyuyebaraka kire naríka.

31-32 Kurarãka ïþarimarã, Moiséte jã'meka wãrõrimajaoka ikupaka ãþarakaka kire jaiyuyekarã:

—Aþerâte tâækaki imariþotojo kiõñu uþakaja kiþo'ia þuri kitawärüþbeyu. Karemaría Mesías, Israelka'iakarã ïþamakitaki kimarãkareka, kiruirãñu. Yaþua tetaekapi kiruimaka ðatirã, "Rita, ikiji mime", kire marírãñu,— þo'imajare naríka.

Jesú斯 wã'tarã yaþua tetaekarã patakïaþkarãoka naka ð'râtiji kire jaiyuyekarã.

Jesúre þuparirika

(Mt 27.45-56; Lc 23.44-49; Jn 19.28-30)

33 Wãjítaji aiyate eyawa'rika þoto wejea ñamita'rika. Maekarakakuri aiyajérã be'erõ'ðjírã saborika ate.

34 Saborika þoto jãjirokapi ikupaka Jesúre jaiwataeka:

—Eloí, Eloí, ¿lama sabactani?— kéríka. (Hebreo okapi ikupaka ãrïrika simaeka: "Tuparã, Yíþaki, ¿dako baaerã yire miarírïija'atayu?", ãrïrika simaeka).

35 Kire ä'mitiritirã, ð'râtimarã torã imaekarâte ikupaka ãrïka:

—Tuparâte bojaíjirimaji imaekaki Elásre kiakakoyu,— naríka.

36 Suþa imarí ð'rïka torã imaekaki okoarã samañu'amaka u'rie'eika[§] e'erí rírïwa'rikaki. Se'eetatirã iyaokoa kã'marikarã sakiñu'aea. Suþabatirã Jesú斯 rijearã yaþuaþi sakitaaruþakopeka sakimi'mirítaokaro'si. I'suþaka kire baakopetirã ikupaka þo'imajare kéríka:

—Jaïka ruþu mijá ta'abe. Elás imaeakakire kire ruetamaka mairã,— nare kéríka.

37 I'suþaka kéríka be'erõ'õ jãjirokapi akaseretirã Jesúre þuparirika mae.

38 Kiþuparirikarõ'ðjíte Tuparâte jiyipuþaka õrïriwi'iarã, sayapäia mo'rïa baata'teka imaeaka ðimipi beriruika ka'iarã eyabaka. 39 Jesúre þuparirika þoto surrararâka ïþamakire yaþua tetaeka wãjítaji yoiríkamaríka. Kiþupariþakã'ã ðatirã,

—Tuþarā Makitakiji ū'ire imakoþeka mirākiyu,— kērīka.

⁴⁰ ÑoakuriþaÑakapi rōmijā ū'rārimarāoka kiþupariþakā'ā kire ūaekarā. Nawatopekarā nimaeka ikarakamarā aperā: María Magdalena, supabatirā María, José, kirī'í Santiago ū'parā þako koimaeka María. Supabatirā aþeko Salomé imaekako.

⁴¹ Galileawejeearā Jesúre imataþeka poto kire jeyobaaeka mirārā nimaeka ū'rā rōmijā. Rikimarāja rōmitika Jerusalénrā kika eyaekarāoka kiþupariþakā'ā ūaekarā.

*Jesúre þupariþakā'ā ūatirā ãta wi'iarā kire ne'ewa'rika
(Mt 27.57-61; Lc 23.50-56; Jn 19.38-42)*

⁴²⁻⁴³ Torā aþika, José Arimateawejeakakire imaeka. (Judiotatarā ū'parimarā imatiyaitatakaki kimaeka). Supabatirāoka jiyipuþaka þo'imajare kire õñuka kimaeka. "Tuparāte wā'maeakaki imarī, ritaja þo'imajare jia Jesúre jā'merāñu", ãrīrikaoka õñuka Josére imaeka. Jesúre þuparirika poto rā'irikoyiaja sajaritika simamaka, kūþajījī sajariwa'rika jērītarīmi ruþu jieweibaraka nimaroyikarīmi þuririka. Suþa imarī ñojimarīji ãta wi'iarā Jesús majaka natariyapaeka. Suþa simamaka okajājia jaritirā kikirimarāja Pilato þō'irā a'ritirā Jesús þo'ia Josére jēñeka.

⁴⁴⁻⁴⁵ I'suþaka kēþakā'ā ã'mitiritirā, "Yee, ðkoþakaja kiþuparirityu bai?", Pilatore ãrīþupajoaeka. Suþa imarī surara ūpamakire Pilatore akaeka "ðYaje rita simatiyayu?", kire ãñaokaro'si. "Rita sime", surararāka ūpamakire kire ãrīka ã'mitiritirā, Jesús þo'ia Josére ke'erüjeka.

⁴⁶ I'suþaka kēþakā'ā ã'mitiritirā, Jesúre buteokaro'si ū'rāto sayapāia boia jíakaka Josére waþaïjika. Supabatirā kiþo'ia ruerī ke'rika mae. Kire rueweatirā sayapāiaþi Josére kire buteka. I'suþaka kire baatirā ãta wi'ia þo'imajare baaekarā kire kitaeka. Sarā kire tatirā ãta jo'bakaþi sakitāteka. ⁴⁷ María Magdalena, María, José þakopitiyika kire kitaekarō'õ niaeaka.

16

*Õñia Jesúre jariþe'rika
(Mt 28.1-10; Lc 24.1-12; Jn 20.1-10)*

¹ Jērītarīmi, aiyate ka'raeka be'erō'õ María Magdalena, María Santiago þako supabatirā Salomé wāmeikopitiyika maekarakakorā ruþuko'a wearükia jia jiijísia nawapaijika, Jesús þo'iarā yo'yeokaro'si.

² Ba'irabeñ'murirīmi* bikitojo wārīrika ña'rīþataeka poto na'rika ãta wi'iarā. Aiyate warara'aekarō'õjite torā na'ririþarika.

³⁻⁴ Supabatirā natiyiaja ikuþaka najaibu'arijarka:

* **16:2** Domingo

—Āta jo'bakaapi āta wi'ia natāteka, ¿maki maro'si se'etarāki ruku?— narību'arijarika.

Torā neyaeka poto āta jo'baka aperō'ōrā sataþamaka ni-aeka.

⁵ Āta aperō'ōrā taþamaka īatirā, sarā nakākawa'rika. Torā kākawa'ritirā īapūataerā baakōrī nakākawa'rika koperitapē'rōtopi, ī'rīka bikirimaji saya boia jāāikite ruþamaka niaeka. Kire īatirā rōmijāte þupatatiyaeka.

⁶ Naþupatamaka īawa'ri, ikupaka nare kērīka:

—Mija puþata'si. Jesúś Nazaretkaki yaþua tetaekarā naþatakīaraþakite mo'arī mijā i'tayu. I'suþaka simako'omakaja kimabeyu õ'ōrā. Kiþupariþakā'ā õ'ōrā kire nayayeraþaka be'erō'ō koþakaja õñia kijariþe'yu. Mia, õ'ōrā kire natakoþeraþarō'ōrā karemariña kimajíka.

⁷ Mija a'þe. Kika wārūrimaja mirārāte, suþabatirā Pedroreoka ikupaka mijā bojaþe: “Mija ruþubajirā Galilearā eyaokaro'si a'riweitiki Jesúś. Mijare kibojatika uþakaja torā kire mijā īatōþorāñu”, ārīwa'ri nare mijā bojabe,— nare kērīka.

⁸ I'suþaka kērīka ã'mitiritirā, þupatatiyawa'ri tarabaraka rōmijāte ru'riþoriwa'rika. I'suþaka simaeka īatirā naþupataeka simamaka, aperāte samajaroka naboyaþibaberika.

Õñia kijariþe'rika be'erō'ō María Magdalena wāmeika imaekekakote Jesúre þemakotowirika

(Jn 20.11-18)

⁹ Najērītaroyikarīmi be'erō'ōkarīmi bikitojo õñia Jesúre jariþe'rika. Bikitojo ñamiji õñia jariþe'ritirā María Magdalena þō'irā mamarītaka Jesúre þemakotowiriū'mueka. Í'potēñarirakamaki Satanárika ima koreka ña'rījāikarāte kiþoataeka mirāko koimaeka.

¹⁰⁻¹¹ Kire īatirā, kika turitaþaeka mirārāte bojarī ko'rika. Ba'iaja þuþariwa'ri oþarakaka nimaekarō'ō naþō'irā eyatirā ikupaka nare kōrīka: “Õñia Jesúre jayu ate. Kire ñiako'a simamaka ñañu”, ãþarakaka nare kobojakopeka. I'suþaka nare kobojako'omakaja kore nayi'riberika.

Kika wārūeka mirārā ï'þarā þō'irā Jesúre þemakotowirika
(Lc 24.13-35)

¹² I'suþaka nare kōrīkoþeka be'erō'ō ï'þarā Jesúka wārūeka mirārā Jerusalénpi na'rīrījarika poto nare kiþemakotowirika apeaja ïoiki jaritirā.

¹³ Pe'riwa'ritirā aperā Jesúka wārūeka mirārāte sanabojaeka. “Jesúre yija ïako'o”, nare nabojako'omakaja nare nayi'riberika ate.

“Ikuþaka yirika þo’imajare mijā wārōrāñu”, ãrīwa’ri Jesúre bojaeka

(Mt 28.16-20; Lc 24.36-49; Jn 20.19-23)

¹⁴ I'sia be'erõ'õ kika wārūeka mirārā ñ'rõ'þuarāe'earirakamaki imae karāre ba'arupaekarõ'õrā Jesúre þemakotowirika. Naþo'irā þemakotowiritirā, ikuþaka nare kērīka:

—Öñia yijariþe'rapaka be'erõ'õ, ¿dako baaerā aþerā yire ñaraþarāte bojaraþaka mijā yi'ririyaþaberitiyaraþe?— ãrīwa’ri nare kiwaþeka.

¹⁵ I'suþaka nare ãrītirā, ikuþaka nare kērīka:

—Ritatojo wejearā mijā a'þe, yirika ritaja þo’imajare õrīþatarū, ãrīwa’ri nare sabojataþaokaro'si.

¹⁶ Yirika ã'mitiriþeawa'ri, “Jesúre yi'yuka ñime mae”, ãrīwa’ri kiruþuko'a jūjerüjeiki, ba'iaja imarika tiybeyurõ'õrā a'ribesarāki. I'suþaka simako'omakaja yirika ã'mitiriþeabeyukaro'si þuri ba'iaja kibaai ka waþa ba'iaja imarika tiybeyurõ'õrā Tuþarāte kire þüatarāñu.

¹⁷ Mija ñabe. Ikuþaka yire ã'mitiriþeairāte nabaabearāñu: Yirirā nimamaka tērīwa'ribaji yirikaþi Satanárika ima ña'rījäikarāreka þoatarijarirāñurā. Suþabatirāoka aþerā oka noríþeyua najairāñu.

¹⁸ Äñaka nañi'akoperāka, suþabatirā okoa rīmaka nukukoperākaoka dakoa nare o'ribesarāñu. Po'imaja jīñurā þo'iarā naþitaka naja'apearāka þotojo þo’imajare jājirijarirāñu, — nare kērīka.

Mabo'ikakurirā Jesúre a'rika

(Lc 24.50-53)

¹⁹ I'suþaka maiþamaki Jesúre nare ãrīka be'erõ'õ Tuþarāte mabo'ikakurirā kire e'emiawa'rika. Suþa imari kiþo'irā kiritaþe'rõtopi Jesúre ruþe mae, tērīrikaja jiyiþuþaka õrīrūkika imari. ²⁰ Kimirīwa'rika be'erõ'õ kika wārūeka mirārāte kirika bojataþarī a'rika. I'suþaka bojataþabaraka nimaeka þoto, niakoribeyua þo’imajare nabeaokaro'si Maiþamakite nare jeyobaaroyika, “Rita sime nabojaika”, þo’imajare äñaokaro'si.

I'tojírāja sime ruþu.

Hechos de los Apóstoles

Espíritu Santore mijare yiňa'ajāärāňu, Jesúre ārīka

¹⁻² ¿Yaje mime Teófilo? Bikija þápera miro'si yiþüataü'murape. Jesúre imaroyirapaka, supabatirä kiwäröroyirapakakaka sapi mire yibojaþüarape. Ritaja mire yibojaikareka mabo'ikakurirä Tuþaräte kire e'emiaekarõ'õjirä miro'si yo'otiyirape. Mabo'ikakurirä Tuþaräte kire e'emiaeरä baaeka ruþu kirika bojariroka bojirimaja kiwā'maekaräka kimaeka. Espíritu Santore kire jeyobamaka kiyaþaeka upakaja nabaarükia kaka nare kibogaeka.

³ Reyariþotojo ñnia kijariþe'rika be'erõ'õ ī'räkurimaräa ki-majaroka bojataþarükiräte kiþemakotowiriroyika. ī'parä po'imajarakarimi i'supaka nare baabaraka Jesúre imaeaka. "I'kitakijioka kime", nañaokaro'si supa kibaaroyika. Supa baabaraka "Ikupaka yire yi'yuräte jā'mebaraka Tuþaräte nare imaruþutaräňu mae", äþaraka nare kiwärörijarika.

⁴ ī'räkuri naka rērítirä ba'abaraka kimaeka þoto, ikuþaka Jesúre nare bojareka're:

—Jerusalénräja mijá imabe ruþu. Maþaki Tuþaräte mijare bojaeka upakaja Espíritu Santore mijare kiþüataräňu. Supa imarī õ'õrääja kire mijá ta'abe. Koþakaja mijare yibojaroyirapaka ä'mitiriyiraparä mijá ime.

⁵ Mamarī þuri okoaþi takaja ruþuko'a po'imajare Juanre jüjeka. Maekaka þuri no'oþirämäraja Espíritu Santore Tuþaräte mijare ña'ajääräňu kiyaþaika upakaja mijá imawärüokaro'si,—kika wärüekaräte këřika.

Mabo'ikakurirä Jesúre a'rika

⁶ ī'rärimi ate Jesúka rērítirä ikupaka kire narïka:

—Yija īpamaki, "Maekaka þuri Romatataräte þoatatirä Israel ka'iakaräre yijä'meräňu Tuþaräte þüataekaki imarī", ¿yaje meňu je'e?— kire narïka.

⁷ Supa naþakä'ä ikuþaka nare këřika:

—Maräkä'ä baatirä mijá õrřükimaräa sime. Maþaki Tuþarä ī'rïkaja sõñuka.

⁸ I'supaka simako'omakaja Espíritu Santore mijare ña'rïjäiräka þoto, okajäjia mijá jariräňu. I'supaka jariwa'ri apea wejeearä a'ritirä, yika imaekeä imarī, yimajaroka nare mijá bojaräňu. Jerusalénräja, Judeaka'iarä, Samariaka'iarä, supabatirä ritatojo wejearekaoka, yimajaroka mijá bojarijariräňu,— nare këřika.

⁹ I'supaka nare kērīka be'erō'ō, kire nayoiyukā'āja, mabo'ikakurirā ke'rika. Oko ūmakakarā keyawa'rika poto kopakaja kiōberika.

¹⁰ Ke'pakā'ā wejepemarāja nañakoarika. I'supaka nimekā'āja ikuþarō'ōþipi ð'parā ángelrāka boia jariroaka jääekarā naþo'irā pemakotowiririkaekarā.

¹¹ Toþi ikuþaka nare narīka:

—Galileakarā, wejepemarāja mijā ñakoaria'si mae. Mijaka imaroyiraþaki mabo'ikakurirā Tuþarāte kire e'emiamaka mijā īaikejoka toþi mijā þo'irā etarāki ate ke'yū uþakajaoka,—nare narīka.

Judaswāsa ð'torā Matíare ne'eka

¹² Olivos wāmeika þusiarā nimaeka apóstolrāka. I'sia be'erō'ō Jerusalénrā naþe'rika mae, nimaekarō'ōþi koyikuriji simaeka simamaka.

¹³ Wejearā eyatirā wi'iarā neyaeka. Ímika wi'iareka mirīwa'ritirā, kurarakarā ð'rākō'rīmatorāja neyaeka. Ikuþati nimaeka torā eyaekarā: Pedro, Juan, Santiago, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Alfeo maki Santiago. Suþabatirā aperā imaekekarā Simón Celote, suþabatirā Santiago maki Judas.

¹⁴ Jesúz be'erō'ōkarā, kiþako María, suþabatirā aperā rōmijāpitiyika ð'rākō'rīmatorāja narērīroyika ð'rīka uþakaja þuþajoawa'ri Tuþarāka jairā.

¹⁵ I'supaka nabaaroyika poto Jesúre ã'mitiriþearī naka narērīroyika, ciento veinte rō'ðjīrā þo'imaja nimaeka. ð'rākuri i'sirakamarā watopekaþi mi'mirīkatirā ikuþaka Pedrore nare bojaeka:

¹⁶ —Wātaka ñoñurā, mijā ã'mitiþe. Bikija mañeki David imaroyikaki Espíritu Santore kire ãþakā'ā, Jesúre nañi'aerā Judare bojajāärükiakaka, kio'oeka.

¹⁷ Mia je'e, yijkakiji Judare imakoperoyirape. Jesúka yija imaokaro'si yijare kiwā'maeka uþakaja kiwā'maekaki.

¹⁸ (I'supaka imariþotojo niñerū yaþawa'ri Jesúre kibojajāäräpe. Kibojajāäräpaþaka waþa mirāka kipe'atarapakaþi ka'ia nawaruuarape. Sarā mae kiruþuko'api ña'riñirā, kiñe'mea kijāwatarape kitapisia poripateribaka.

¹⁹ I'supaka kibaaeka ã'mitiritirā, Acéldama Jerusalénkarāre sawāmējī'akea i'sia ka'ia. Nokapi, "Riweka'ia", ãñrika simaeka).*

²⁰ Ikuþaka Davidre bikija o'oeka:

---

* **1:19** Probablemente la información en versículos 18 y 19 no fue dicho por Pedro, sino es añadida por Lucas, el escritor para ayudar el lector entender que pasó a Judás.

“Baipearāmarīa wi'ia jariwa'rīrāka sarā imaeakakite a'ritaþawa'rika simamaka. Aþika etatirā sarā imaberijīki.”

Topi þuri,

“Aþika o'atirā kiba'iraberū”, ãrīwa'ri David imaroyikakite o'oeaka upakaja Judare baaeka.

21-22 I'suþaka kibaaeka simamaka kire o'arika sime mae. Mia, maiþamaki Jesúre maþō'irā imaroyiraþaka poto makaja imaroyiraþakite ma'eye'e. Juanre ruþuko'a Jesúre jūjemaka ñækaki, mabo'ikakurirā Jesúre a'rikarō'õjīrā maka imaroyiraþaki kimajīñu. Suþabatirā reyariþotojo õňia Jesúre jaríþ'rika be'erō'õ kire ñækakioka kimarākareka jia simarāñu, – Pedrote nare ãrīka.

23 Torājīrā mae, i'þarā torā imaekarāte nawā'maeka. “José, Matíasþitiyika nime jia þupakirā”, narīka. José Barsabás kiwāmea imako'omakaja aþewāme Justo kire narīka.

24-25 Torājīrā mae,

—Yija ñeþamaki Jesús, mi'i imaki ritaja þo'imajare þupajoaika õñuka. I'suþaka simamaka “I'ñ kime Judas õ'toarā o'arūkika mijaka wārōrimaji”, ãrīwa'ri yijare miõrīrūjebe. Mia je'e, Judas þuri yijare a'ritaþaraþaki ba'iajabaarika yaþawa'ri. Suþa imarī maekaka ba'iajabaarika tiybeyurō'õrā kime, – kire narīka.

26 Suþa imarī José wāmea ãtarā no'ojī'aea, suþabatirā Matías wāmea aþorā. Topi mae jotoarā jäätitirā, sanajäjeeka mamarī ña'rīrāñuo ñaokaro'si. Sïtatirā, “Matías kime Tuþarāte wā'maiki”, narīka. Torājītepi i'þoü'þuarāe'earirakamakiro'si kijarika mae.

2

Espíritu Santore nare ña'rījäika

1 Pentecostés* bayarīmi seyaeka poto Jesúre yi'yurāte nimaupatiji i'rākō'rīmatorāja narērīkū'ika.

2 Ikuþarō'õþiji jääjia wīrōa baeika upaka sokaarika wejeþemapi. I'sia wi'iarā ruþataekarā nimaupatiji jia sana'mitirika.

3 Suþabatirā þekajū'rēika upaka simamaka niaeaka. I'suþaka þekajū'rēikapi pibitirā nimaekarakamakireje saña'rīþeika.

4 Saþi Tuþarāte þuataekaki Espíritu Santore nare ña'rījäika. Nareka ña'rījāitirā aþerā oka na'mitiribeyua imakopeikaja nare kijaiwārūrūjeka. I'suþaka kibaamaka nimaekarakamakiji rakakaja jairā najarika kijā'meka upakaja.

5 I'sia poto judiotatarā imariþotojo aþerō'õrā þo'ijirikarāoka Jerusalénwejearā imaeakara. I'sirokapí ãrīwa'ri rakaka

---

* **2:1** Fiesta judía que se celebraba cincuenta días después de la Pascua.

oyiaja jairā nimaeka. I'supaka imariþotojo jia Tuparāte jiyipupayeeirā nimaeka.

6-7 Torājīrā mae wīrōa baeika upaka okaaririka ã'mitiritirā, ñ'rāoka torā rērīkarā. Torā eyatirā rakakaja jairā imariþotojo nokarokaþi jairāte ã'mitiyurā nimaeka. I'supaka simamaka jimarāna þupataeka. Topi natiyajia ikuþaka najaibu'aea:

—Galileakarā nime.

8 Tokarā imariþotojo ðmarākā'ā mijā oka, supabatirā yija oka þariji najaiyuje'e?

9-11 Í'rātatamarā maime. Mija īabe: Partia, Media, Elam, Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto, Asia, Frigia, Panfilia, Egípto, supabatirā Cirenewejea a'riwa'ri Libia, supabatirā Romakarā maime. Creta, Arabiaþi i'taekarāoka imarā maka. Supabatirā Romaþi i'taekarā, judíorāka, supabatirā Tuparāte jiyipupayeerijayurāoka imarā naro'si. Suþa imariþotojo, tērīwa'ribaji jia Tuparāte baarimajaroka mokaþiji maka Galileakarāre jairijiyu,— ãrību'abaraka nimaeka.

12 Pupatatiyawa'ri, marākā'ā ãrīrika imabepakā'ā ikuþaka narīka:

—¿Dakoþi ãrīwa'ri suþa nabaayu?—

13 Supabatirā aþerimara þuri,

—Nukuwejabiyu,— ãþaraka ba'iaja neewā'imarīka.

Torā etaekarāte Pedrote bojawārōeka

14 I'supaka nañua ã'mitiritirā, Pedro, kijeyomarā ñ'rōu'þuarāe'earirakamarā þitiyika jia wāärō'ðrā nawirirīkaeka. Torājīrā jājirokaoþi ikuþaka Pedrote ãrīka ritaja torā imaekarāte ã'mitiyakaro'si:

—Judíorāka aþerō'ðpi i'taekarā, supabatirā Jerusalénkarāoka jia mijā ã'mitiþe rupu.

15 “Nukuwejabiyu”, yijareka mijā ãrīko'omakaja wejabiribeyurā yija. Sajē'rākamarā simamaka imabeyurā rupu ukuwejabiyurā.

16 Ikuþaka simatiyayu. Yijare mijā īaika, “I'supakaja simarāñu”, Tuparārika bojañirimaji, Joel imaeakakite ãrīka. Mia je'e:

17 “Ó'ðjiteþi ñamajī wejetiyia seyarāñurð'ðjīrā Espíritu Santore ritatojo wejeareka imarāte yiña'ajāärāñu. Suþa imari mijā makarā yirika bojarimaja nimarāñu. Bikirimajare þuri wāärō'ðrāja yibaarükia ñiarðjerāñu. I'supaka simako'omakaja þakiarāte þuri nakärōmarð'ðpi nare sayibearāñu.

18 Torājīrā mae, Espíritu Santore yiña'ajāärāñu yijā'meika upakaja baairāte. Rōmijāte, ñimirjareoka i'supaka yibaarāñu yirika bojariroka bojarimaja nimaokaro'si.

- 19 Mija jērāko'abeyua wejeþemarā mijare yibearāñu. Supabatirā ritaja wejeareka i'supaka yibaamaka, 'Tērīriki kime Tuþarā', þo'imajare ãrīrāñu. I'supakajaoka þitā'muapi þuyurā, supabatirā þeka jū'rēika ūmakapupakā'ñ niarāñu.
- 20 Mia je'e, ūmikaki aiyate neiñamita'rimaka, ūnamikakioka, riwerō'õjirā jū'aka jarirāki. I'supaka simarāka poto wejetiyia seyamaka, jia supabatirā ba'iajaoka þo'imajare baaeka ñatirā, sawapa maiþamaki Tuþarāte nare baarāñu. Imatiyairīmi simarāñu i'supaka kibaarāñurīmi.
- 21 'Ñiþamaki, ba'iaja baaiki ñime. Ba'iaja yibaaika miye'kariabe', yire ãrīrāñurāte þuri, ba'iaja nabaaeka waþa Tuþarāte nare baabeserāñu", Tuþarāro'si Joelre o'oeka,— ãrīwa'ri Pedrote nare bojaeka.
- 22 Sabe'erō'õjite ikupaka Pedrote nare ãrīka ate:
—Mija ã'mitiþe Israelkarā. Jesús Nazaretkaki Tuþarārikapi maikoribeyua mijare baabearoyikaki. I'supaka Tuþarāte baaeka simamaka "Kijā'meka upakaja Jesúre baaeka", ãrīwārūirā mijaiime.
- 23 I'supaka simako'omakaja, Jesúre ã'mijilaraparā, kire okabaaraþparā mijaiime. Supabatirā yaþua tetaekarā kire mijai patakñarūjeka. I'supaka mijai baarükia õrítikaki Tuþarā þuri. "Ba'iaja kire nabaaþka imako'omakaja yi'i þuri jia þupajoawa'ri Jesúre þüatarāki", Tuþarāte ãrīka.
- 24 Ba'itakaja jūabaraka Jesúre reyako'omakaja Tuþarā þuri õnia kire jariþe'rirūjekaki, reyariba'imarīka Jesúre imaeaka simamaka.
- 25 Supa imarī mañeki, David, Jesúre imarākakaka þupajoawa'ri, ikupaka kio'oeka:
"Maiþamaki, yikaja yire jeyobaabaraka mime. Supa imarī wayuþi'ribeyuka yi'i.
- 26 Supa imarī jijimaka yipupakaþi ñime. I'supaka simamaka jijimakaþi mikai yijaiyu. Supabatirāoka 'Reyariþotojo õnia yijariþe'rirāñu', ãñuka ñime.
- 27 Maiþamaki, miyaþamaka, reyairāte nayayeirō'ðrā imarükimarīka ñime. Supabatirā mirikitaki imawa'ri, miyaþaika upakaja baarimaji ñimamaka yipoi'a mirabarüjebesarāñu.
- 28 Supa imarī õnia yire mijariþe'rirūjerāñu. Supabatirā jia jijimaka ñimamāñu ate mikai imawa'ri", ãþparaka David imaeakakire o'oeka're.
- 29 Mija ã'mitiþe yijeyomarā. Mañeki David imaeakakite reyamaka õ'ðrāja kire nayayeka supakaja kimajaþema õiñujuarupu.

30 Supa imarī kiro'si imarūkiakakamarīa pūpajoabaraka supa Davidre ārīka. Ņamajī imarūkiakaka bojirimaji ki-mae ka. I'supaka imarī, "Ņamajī ū'rīka yiriparāmi kimarāñu Tuparāte pūatarūkika, yupakajaoka ūpi imarūkika", ārīwa'ri David imaroyikakite pūpajoeka, Tuparāte kire ūrīrūjemaka.

31 Sōñuka imarī, "Jā'merimaji Tuparāte pūatarāñuka reyariþotojo ūñia jariþe'rīrāki. Supabatirā reyaekarāte imarō'orā imabesarāki imarī, kip'o'iaoka rababesarāka", ārīwa'ri kio'oeka're.

32 Jesúre reyaraþaka be'erō'ō, kire yija ūarape ate. Supa imarī "Tuparāja supa kire baarapaki", yija ārīwārūyu.

33 Mabo'ikakurirō'ōpi imatirā Tuparāte akaeka Jesúre. Supa imarī Tuparāte imarō'orā kiritapē'rōto jiyipupayeerūkirō'ōpi kirupe mae. "Ō'orā jā'mebaraka ūima upakaja Espíritu Santore miþūatabe", Jesúre kērīka. Supa imarī Jesús mae yijare Espíritu Santore ū'aþāekaki. Mae mijā ūako'a, mijā ū'mitiriko'a, Espíritu Santore yijare ū'aþījākakaka sime.

34 Ate David imaekakirika ikupaka mijare yibojayu. "Yi'iji i'supaka ūimarāñu", ārīwa'rimarīa Davidre so'oeka. Dakoapi ārīwa'ri ritikaja Tuparā pō'irā kip'o'ia mirīwa'ribérijīki iki. I'supaka simamaka Jesúre mirīwa'rīukia simamaka ikupaka Davidre o'oeka:

"Yiritaþē'rōto jiyipupayeerūkirō'ōpi mirupabe,

35 mimajamarāre yitērīþatayuju', Tuparāte ūnu ūipamakire", ārīwa'ri David imaekakite o'oeka.

36 Supa imarī ritaja Israelkarā, ika jia mijā ūpe: Yaþua tetaekarā mijā jāþekakitejeoka Jesúre, Tuparāte pō'imaja ūipamaki imarūjeka, supabatirā Jā'merūkika kire kiwā'maeka,— ārīwa'ri Pedrote nare bojaeka.

37 I'supaka kēþakā'ā ū'mitirirā, jimarīa ba'iaja pūpariwa'ri ikupaka Pedrorākare narīka:

—Yija jeyomarā, marākā'ā yija baarāñu je'e mae?—

38 Toþi ikupaka nare kērīka:

—Ba'iaja mijā baaika ja'atatirā jia mijā imabe. Supabatirā, rupuko'a mijā jūjerūjebe, "Yijare tārimaji Jesúre ime", ārīwa'ri. I'supaka mijā baamaka, ba'iaja mijā baaika ye'kariatirā Espíritu Santore Tuparāte mijare ū'aþāärāñu.

39 Espíritu Santore mijare kipūtarāñu, supabatirā mijā makarā, mijā riþarāmerā, supabatirā yoepi i'taekarāteoka. "Yimakarā upakaja mijā imarāñu", kērīka upakaja yi'rīrāñurā upatireje Espíritu Santo kiña'ajāärāñu,— Pedrote ārīka.

40 Torājīrā mae ikupaka nare kiokajāärījarika:

—Ba'iaja yija baaika yijareka ye'kariatirā, yijare mitāäbe", ārīwa'ri Tuparāte mijā jēñebe ba'iaja imarika tiybeyurō'orā

ba'iaja baairā po'imajaþitiyika mijā a'ria'si ãrīwa'ri, — nare kērīka.

⁴¹ I'supaka kibogaeka j̄jimaka ã'mitiriwa'ri tres mil rakamaki Jesúre yi'rikarā. I'supaka imawa'ri ruþuko'a najūjerūjeka mae.

⁴² Supabatirā apóstolrākare wārōika ã'mitirirā naþo'irā narērīroyika. Nawārōika yi'riwa'ri sana'mitiriþearija'ataberika. Supa imarī ï'rīka ta'iarāja þupajoairā najarika mae. I'supaka imawa'ri, ï'rākuri jariwa'ririmarīja rērīkū'itirā naþibaba'aroyika, supabatirā Tuþarāka najaika. Supabatirā, "Ika ima Jesús po'ia upaka ima. Mare tārimaji kime", ãrīþupajoabaraka þan naþibaba'arijarika.

Jesúre yi'yurā ikupaka imakekarā

⁴³ Apóstolrāka rīkimakaja maikoribeyua beaekarā, i'supaka nabaarūkia Tuþarāte nare ja'ataeka simamaka. I'supaka nabaaika ïawa'ri jimarīja ritaja Jerusalénkarāre þupataeka.

⁴⁴⁻⁴⁵ Jesúre yi'yurā þuri ï'rīka ta'iarāja þupajoakarā. Supa imawa'ri natiyajia nayaþaika uþakaja najeyobaabu'aea. Aperikuri naba'irījia, naka'iaoka nijika sawapa e'etirā najeyomarāte yaþaika ko'apitorāja niñerū nare ïjirā.

⁴⁶⁻⁴⁷ ï'rārīmi jariwa'ririmarīja, ï'rīka ta'iarāja þupakirā imarī, Tuþarāte jiyipuþaka õrīwi'i þēterā narērīroyika. Supabatirā najeyomarāre akawa'ritirā nawi'iarā þiyia Jesúre ba'aea uþakaja þan naþibaba'aea kire jiyipuþaka õrīwa'ri. I'supaka baatirā jiiroka þuparitirā ba'arika naþibaba'aroyika, Tuþarāte jiyipuþaka õñurā imawa'ri. I'supaka nabaamaka ïatirā "Jiitaka baairā nime", ritaja po'imajare nareka ãrīþupajoakarā. ï'rārīmi uþakaja torā rīkimabaji Maiþamakire tāäkarāte þubuwa'rika, kire yi'yurā kimarūjekarā imarī.

3

Bitamajite Pedrote jieka

¹ ï'rārīmi uþakaja rā'irā Tuþarāka jairījudiorākare eyaroyika Tuþarāte jiyipuþaka õrīwi'iarā. Torājīrā mae ï'rārīmi Pedro, Juanþitiyika torā Tuþarāka jairī na'rika.

² Torā ï'rīka bitamaji po'ijirikakite koþerekarā ruþaeka. I'supaka kimamaka ï'rārīmi uþakaja kijeyomarāre kire kōkewa'riroyika. I'supaka kire baatirā koþereka Jiyurika ãñua wāmeika rō'õrā kire naruþataroyika. Torā ruþatirā wayuoka kibaayu ãrīwa'ri "Niñerū kūþajī yire mijā ïjibe", ãþarakaka kimaeka.

³ Pedrorākare torā kākaerā baaeka ïatirā,

—Yire mijā wayuñabe kūþajī,— nare kērīka.

⁴ Toþi,

—Õ'õrā miabe,— Pedrote kire ãrīka.

5 Supa kēpākā'ā “Mae kūpajī yire nijirāñu je'e”, ārīwa'ri jia nare kiyi'rika.

6 —Niñerū pūri yire imabeyua. Apeakaka imatiyaika mire yijeyobaarāñu. Jesucristo Nazaretkakire yire jā'mekapī ārīwa'ri, “Mi'mirīkatirā jia a'yuka mijape”, mire ñāñu,— Pedrote kire ārīka.

7 I'supaka kire ārītirā kipitaka ritapē'rōtopi ñi'atirā Pedrote kire mi'marīkaeka. I'supaka kire kibaamaka kiū'pua, kiāñarakaoka jiika mae.

8 Supa imarī kibu'rīkaeka. Supabatirā Pedrorākāpitityika Tuparāte jiyipupaka ūrīwi'iarā buþurīkewa'ritirā kikākawa'rika mae. “Jia Tuparāte yire baayu, bitamaji upaka ñimareka yire kijieyu”, ārīwa'ri jijimaka kimaeka.

9 Kituritaþamaka torā imakekarāre kire īaeka. Supabatirāoka “Jiitaka Tuparāte yire baayu!”, kēpākā'ā na'mitirika.

10 Supa imarī kire īatirā “Niñerū jēñebaraka Jiyurika ãñua wāmeika koþereka rō'ōrā ruþako'okaja kimema. ¿Marākā'ā simamaka i'supaka kijayu je'e?”, narīka.

Tuparāte jiyipupaka ūrīwi'i pēte Salomón wāmeika imakekarō'ōrā po'imajare kiboaeka Pedro

11 Bitamaji imakopekaki, Pedrorākakaja kimajipaeka. Tuparāte jiyipupaka ūrīwi'i pēte Salomón wāmeika imakekarō'ōrā i'supaka nimaeka. I'supaka kima īatirā þupatawa'ri, rīrīra'atirā rīkimarāja po'imajare torā etaeka.

12 Torā netamaka īatirā, ikupaka Pedrote nare ārīka:

—Mija þupata'si yitā'omaja Israelka'iakarā. Yijaþi ārīwa'rimarīa i'supaka kijayu. Supabatirā “Tērīritarā imarī noñu upakaja kire najieko'o”, yijareka mijā ārīþupajoa'si. Supabatirā “Aperā bo'ibajirā jia Tuparāte yi'yurā imawa'ri supa kire nabaako'o”, mijā ārīa'sioka.

13 Ikupaka simatiyayu: Mañekiarā, Abraham, Isaac, supabatirā Jacobrākare jiyipupaka ūrīkaki Tuparāte yapaeka upakaja baaekaki kime Jesús. I'supaka kimamaka ritaja po'imajare jiyipupaka ūrīrūkika Tuparāte kire imarūjeka. Kire īariþe'yowa'ri īparimarāre kire mijā okabaaeka “Kire mijā jāabe”, ārīwa'ri. I'supaka mijā ārīko'omakaja Pilato pūri ba'iaja kire baarika yaþaberikopekaki.

14 Tuparāte yapaika upakaja baaiki Jesúre poatarikopakaja Barsabás, po'imajare jāārimajiratakiteje Pilatore mijā poatarūjeka.

15 I'supaka baawa'ri po'imajare õñia imajiparika ja'atarimajire mijā jāärūjeka. I'supaka kire mijā baako'omakaja, Tuparāte pūri õñia kire jariþe'rīrūjekaki. Kire īaekarā imarī, “Óñia kime mae”, yija ārīwārūyu.

16 Í'í bitamaji imakoperoyirapakite ñurā mijā ime. Jesúre yi'yurā yija imamaka kiū'pua kire kijieyu. Kire īatirā "Rita sime, Jesúre kire jieika", mijā ārīwārūyu.

17 Ñoñua sime yijeyomarā, mijā īparimarāpitiyika ñrīpūaberowi'a Jesúre mijā jāärūjeka.

18 "I'supaka simarāñu", Tuparāte ārīka simamaka supa simaraþe. Mia je'e, bikija ikupaka Tuparāro'si bojañirimajare ārīka: "Cristore ba'iaja baawā'imarītirā kire najāärāñu", narīka.

19 Sōñurā imarī, "Ba'iaja kire yija baaraþaka yijareka samiye'kariabe", Tuparāte mijā āþe mijare sakiye'kariaokaro'si. I'supaka mijā baarākareka mijare kijeyobaaika jia ñurā mijā imarāñu.

20 I'supaka mijā imamaka Cristore mijā þō'irā Tuparāte pūatarāñu ate. Bikijarāja "Í'í nare Jā'merūkika", Tuparāte ārītikaki kime Jesús.

21 Maekaka mabo'ikakurirā Jesucristore ime rupu. "Mae ritatojo wejea jierī me'þe", Tuparāte kire ārīñurīmi ð'ðrā etarūkika kime. Ika yibojaika upakaja Tuparāro'si bojañirimaja bikija kirirā imai'tara'akekarāte ārīka.

22 Mia je'e, ikupaka Moisés imaroyikakite bojaeka mañekiarāte: "Maiþamaki Tuparāro'si bojirimaji ñima upakaja aþika kirika bojirimajire kiþūatarāñu. I'supaka baarāñuka matataki imarāki, supabatirā ritaja kērīrāka upakaja mijā yi'þe.

23 Kēnu upakaja yi'ribeyurāte puri topi kire poatatirā, kire kiriatarāñu", ãrīwa'ri Moisés imaroyikakite bojaeka.—

24 Aþea ikupaka Pedrote ārīka:

—Samuel imaroyikaki, supabatirā kibe'erō'ð Tuparāro'si bojañirimajaoka, maekaka imarūkiakaka, simauþakaja bojaekarā naro'si.

25 Bikija, mañekiarāte Tuparāte bojatika nabujaeka kiro'si bojañirimaja. "Moisé imaeka upaka aþika yirika bojañirimajire yiþūtarāñu", ãrīwa'ri mañekiarāte Tuparāte bojatika simamaka, simauþakaja sime maro'si mae. Ikuþaka Abraham imaekakite Tuparāte bojaeka: "Jia ritaja þo'imajare yibaarāñu, miriparāmipi ãrīwa'ri", Tuparāte kire ārīka.

26 Mia yijeyomarā Israelkarā, Tuparāte yaþaika upakaja baarimaji kime Jesús. Ó'ðrā Tuparāte kire pūataeka þoto mamarī maro'si kire kiþūataeka jia mare kibaaokaro'si. Ba'iaja mabaaiaka majaa'ataokaro'si i'supaka Israelkarāro'si kibaaeka,— Pedrote nare ārīka.

4

1-2 "Najāäekaki imariþotojo ñnia Jesúre jariþe'rika. I'supaka kibaaeka simamaka mareoka Tuparāte ñnia

jaripe'rirūjerāñu", Pedro Juanpitiyika po'imajare bojabaraka imaeakapoto napō'irā netaeka kurarāka, saduceokaka pūpajoairā, supabatirā Tuparāte jiyipupaka ūrīriwi'ia ūrīrimajapamakioka. Kopakaja na'mitiritika simamaka, jimarānboebaka nimaeka.

³ Supa nabaamaka Pedro, Juanka ūparāte wēkomaka imariwi'iarā nare ne'ewa'rika. Na'itakarā sajapakā'ā "Waeroka bikitojo naka majaiye'e", narīpupajoaeka.

⁴ I'supaka nare nabaako'omakaja, Jesús majaroka kibojamaka ā'mitiritirā sayi'yurāte rīkumarāja imaeaka. Mia je'e, ūmirījatakaja majoajikareka cinco mil rakamarārō'ōjirā Jesúre yi'yurāte imaeaka Jerusalénreka.*

⁵⁻⁶ Topi mae bikitojo Jerusalénrājaoka, judiotatarā ūparimarā, supabatirā Moisére jā'meka wārōrimaja, supabatirā pakiarimarāpitiyika torā narērīka. Kurarāka ūpamaki imatiyaiki Anás, supabatirā Caifás, Juan, Alejandrórākaoka imaekarā. Supabatirā Anás tā'ōmajaoka torā imaekarā.

⁷ Supa imarī Pedro, Juanpitiyika wēkomaka imariwi'iarā imaekarāte Anáre akarūjeka. Mae kiþō'irā eyatirā kiwā'tarā narīkataeka poto, ikuþaka nare kijerīaeka:

—¿Maki i'supaka baarika mijare jā'meraþaki? Supabatirā, ðmarākā'ā simamaka bitamajite mijajierape?— nare kērīka.

⁸⁻⁹ I'supaka kēpakā'ā, Espíritu Santore kire jeyobaamaka ikuþaka Pedrote yi'rīka:

—Yija ūparimarā, pakiarimarāoka, mijajā'mitiþe ruþu. Makire yijare jā'memaka bitamajite wātawa'ri kire yija jierape ūrīwa'ri mijare sayija bojaerā baayu mae.

¹⁰ Mija ā'mitiþe Israelkarā. Jesús Nazaretkakite jā'meikapí ūrīwa'ri ūtī bitamajite yija jierape. I'supaka yijare baarūjeraþakite yaþua tetaekarā mijajā'raþaka simako'omakaja ūnia Tuparāte kire jaripe'rirūjeraþe.

¹¹ Mija ā'mitiþe, bikija David imaekekakite ikuþaka o'oeka: "Wi'ia baarimaja, ãta i'rō mijajaaeka. I'supaka simako'omakaja apika i'sio ãtaþi wi'ia kibaamaka apo ãta tērīwa'ribaji imatiyaio sajarika", ūrīwa'ri David imaroyikakite o'oeka, Tuparāte pūtarūkikate pūpajoawebaraka.†

¹² Jesucristo ūrīkaja imaki ritatojo wejeareka po'imajare tārūkika Tuparāte pūlataekaki. Maki apika imabeyuka Jesús upaka baaiki,— Pedrote nare ūrīka.

---

* **4:4** Probablemente hubo mucho más creyentes contando las mujeres y niños también. † **4:11** La figura de la piedra quiere decir: Ustedes, los jefes de los judíos rechazaron a Jesús. Aunque ustedes lo hicieron así, él es el único que pueda reconciliar la gente con Dios.

¹³ Pedro, Juanpitiyika kïkirimarïja najaimaka ã'mitiritirã, ïparimarãre þupataeka. "Jia þapera wärütiyaberikarã imariþotojo jiitakaja najaiyu, Jesúsjeyomarã mirärã imarã", naríþupajoaeka.

¹⁴ Bitamajite Pedroräkaka imamaka ïawa'ri, "Ba'iaja mijabaayu", ïparimarãre nare ãrïwärüberika.

¹⁵⁻¹⁶ Torâjirã mae, pëterã ïparimarãre nare porirüjeka. Pëterã na'rika be'erõ'õ natiyiaja ikuþaka najaibu'aea:

—¿Marâkã'ã nare mabaarãñu mae? Ritaja Jerusalénkarãre õrïpatayu bitamajite najieka. Suþa imarã "Wapuju þakirimaja nime", marïwärüberijika sime.

¹⁷ I'suþaka simamaka bitamaji majaroka ã'mitiririmarã sime. Suþa imarã ikuþaka nare marîye'e mae: "Jesúrika þo'imajare mijajaimiririkawa'rirkareka ba'iaja mijajüarãñu", nare marîye'e,— ãrïwa'ri ïparimarãre jaibu'aea.

¹⁸ I'suþaka baaweatirã nimaekarõ'õrã nare akatirã, ikuþaka nare narïka:

—Jesúmajaroka þo'imajare mijajwärö'si mae,— nare narïkopeka.

¹⁹ I'suþaka ïparimarãre nare ãþakã'ã, ikuþaka nare nayi'rika:

—Mija ãñua yija yi'rijikareka, Tuparäte yi'ribeyurã yija jar-ijïñu. ¿Tuparäte yi'rirkopakaja, mijare yija yi'rijïñu bai je'e? Tuparäte ïaika wäjítäji, ¿dika jiiibaji imaje'e, mijapuþajoikareka?

²⁰ Jesúre ãrïka yija ã'mitirika miräka, kibaaroyika yija ïaekaoka, bojarija'ataberijirã yija ime,— narïka.

²¹⁻²² I'suþaka napakã'ã,

—Samija bojirimiririkawa'ria'si. I'suþaka mijajibaaräkareka, ba'iaja mijajüarãñu,— ïparimarãre nare ãrïka.

Bitamaji imakopekakire tupakã'ã ïawa'ri, jia þo'imajare jiyipuþaka Tuparäte õrïka. Suþabatirã najiekaki, ïparã þo'imaja þemawa'ribaji wejejë'räka eyawa'yuka kimaeka. I'suþaka þo'imajare imamaka kïkiwa'ri ba'iaja Pedroräkare baabekaja ïparimarãre nare þoataeka.

"Jesúrika bojariroka bojabaraka nimarû", ãrïwa'ri, yijare mijeyobaabe", ãþarako Tuparäte najëñeka

²³ Poriwa'ritirã najeyomarã þõ'irã Pedroräkare eyaeka. Napõ'irã eyatirã kuraräka, suþabatirã þakiarimarãre jaika nare nabojaeka.

²⁴ Sã'mitiritirã ï'rïka ta'iaräja þupakirã imarã ikuþaka Tuparäte najëñeka:

—Yija ïpamaki, ritaja õñuka mime. Suþa imarã mi'ijioka imaki wejeþema, ka'ia, riaþakiaka, suþabatirã ritaja sareka imarükia baaekaki.

²⁵ Bikija, yija ñeki David, miyaþaika upakaja baaroyikaki Espíritu Santore kire jeyobaamaka ikuþaka kio'oeka:

“Dako baaerā judiotatarā, judiotatamarīrāoka Tuparāte boebariwa'ri, ba'iupakaja kire nabaariþupajoaeka?

²⁶ Ritatojo wejareka imarā īparimarā, supabatirā po'imajare imaruþutrimajaka rērītirā, imaweitikaja nimaeka ba'iaja mire baaerā. Supabatirā 'Jā'merimaji kimarū', ārīwa'ri miþūataekiteoka ba'iaja baaokaro'si nimaeka", ārīwa'ri kio'oeka.

²⁷ Rita Davidre o'oeka upakaja simaraþe yija wejearā. Īpi Herodes, supabatirā Poncio Pilato, apetatarā, supabatirā Israelka'iakarāoka ī'rīka ta'iarāja þuparitiirā nimaeka. Miyapaika upaka baarimaji miþūataekakire ba'iaja baaokaro'si i'supaka naþupajoaeka.

²⁸ Bikijarāja "I'supaka nabaarāñu", merīka upakaja imawa'ri supa nabaaraþe.

²⁹ Yija īpamaki, yijare mia'mitiþe. "Ba'iaja mijā jūarāñu", yijare nañua miye'kariria'si. Jia mire yi'yurā yija imamaka yijare mijeyobaabe. Supabatirāoka dako werikimarijā Jesú斯 majaroka yija wārōerā yijare mijeyobaabe.

³⁰ Tērīriki imarī wāmarīa imarāte jiebaraka maikoribeyua mibeabe, "Jesúþi ārīwa'ri i'supaka sime", po'imajare āñaokaro'si,— Tuparāte narīka.

³¹ Tuparāte najaiweaeka þoto, nimaekarō'õ ka'ia iyika. I'supaka sabaaeka watopekapi, Espíritu Santore nare ña'rījāika. Saþi ārīwa'ri dakoa werikimarijā Tuparātē majaroka po'imajare nabojaeka.

Jesúre yi'yurā tiyijā ba'irījā naþibabu'aeka

³² Jesúre yi'yurā ī'rīka ta'iarāja þupakirā imaekarā. Supa imarī narikaika, "Yirikatakaja sime", ārībeyurā imarī "Maro'siji sime", ārīwa'ri najeyomarāre najeyobaaka.

³³⁻³⁵ ī'rārimarā naro'siji ka'iareka imarā, supabatirā wi'ia aperāte nijirükia nareka imarā, sawaþa niñerū natðpoika apóstolrākare nijika, wayuoka baairāte najeyobaaerā. Supa imarī nakaki ī'rīkaoka wayuitaka baaikite imaberika. Supabatirā Tuparāte nare jeyobaamaka jiitakapiji "Maiþamaki Jesú斯 reyariþotojo õñia jariþe'rikaki", ārīwa'ri apóstolrākare wārōrija'ataberika. Supa imarī Jesúre yi'yurā rakamarāja jījimaka nimaokaro'si Tuparāte nare jeyobaaeka.

³⁶ Mia, Jesúre yi'yurā watopekareka José wāmeiki levita imaeka. Chiþre wāmeika jūmurikarā po'ijirikaki kimaeka. Apóstolrāka, José Bernabé kiwāmea no'aeka. Griego okapi, "Jījimaka aperāte imarūjerimaji", ārīrika simaeka.

³⁷ Kiro'siji kika'ia kirikaeka José. I'sia apikate kijika sawapa tōpotirā apóstolrākare ījiokaro'si, wayuoka baairāte najeyobaaokaro'si.

5

Ananías kirūmu Safiraپitiyika ba'iaja nabaaeka

¹ Ananías kirūmu Safiraپitiyika þuri ikupaka nabaaeka: Ananías kirūmuپitiyika narioa ījitirā sawapa niñerū natōþoeka.

² ī'rātiji þupakirā imarī ka'i waþa imaekakaka kūþajī naya'eka. Supabatirā sapiyia apóstolrākare kijika poto,

—Ö'ðjirāja yitōþoko'o,—kērīþapakika.

³⁻⁴ I'supaka kēþakā'ā ikupaka Pedrote kire ārīka:

—Ananías, ðdako baaerā Satanáre miyi'yu? Mirioaja sime mijirapaka. ðSawapa mire nawapaþajika mirikamarīa sime bai je'e? I'supaka simako'omakaja “Simaja riowaþa mijare ñijipatayu”, merīþakiyu. I'supaka meñua yijare takajamarīa miþakiyu. Tuþarāte, supabatirā Espíritu Santoreoka þakiwa'ri supa mibaayu,—kire kērīka.

⁵ I'supaka kire kērīkarō'ðjiteje Ananíare þupaririña'rīka. I'supaka ima ā'mitiritirā, jimarīa tokarāre þupataeka.

⁶ Topi mae ī'rārimarā bikirimaja kire butetirā kire yayerī na'rīka.

⁷ Torājirā mae, maekarakakuri aiyajérā be'erō'ō Ananías rūmu mirākote etaeka, i'supaka kibaaeka ðrībekaja.

⁸ Koetaeka poto,

—ðSimaupatiji bai sime ika riowaþa mijā tōþorapaka?—Pedrote kore ārīka.

—Ā'ā, simaupatiji sime,—kōrīka.

⁹ I'supaka kōþakā'ā ikupaka kore kērīka:

—ðDako baaerā mitīmika ī'rātiji þupajoatirā, Tuþarāte þūataekaki Espíritu Santore miþakiyu je'e? Pēterā netara'ayu mitīmite yayerī turiko'orā. Mire yayerī na'rīrāñu ate,—kore kērīka.

¹⁰ I'supaka kērīka potojo, kopupaririña'rīka koro'sioka. Torā kākatirā, bikirimajare kore īatōþoeka. Topi mae kore e'ewa'ritirā kotīmite nayayekarō'ōrā kore nayayeka.

¹¹ Nimarakamakiji Jesúre yi'yurā, supabatirā ritaja þo'imaja, “I'supaka sime're”, napakā'ā ā'mitiritirā jimarīa napupataeka.

Apóstolrāka rīkimakaja maikoribeyu upakakaka nabaaeka

¹² I'sia poto Jesúre yi'yurā ī'rīka jariwa'ririmarīaja ī'rīka ta'iarāja þupakirā imarī, Tuþarāte jiyipupaka ðrīwi'i wā'tarā Pórtico de Salomón wāmeirō'ōrā narērīrijarika. Jerusalénkarāre

ĩaeka wājitāji Tuparāte kirikaipi nare kijeyobaamaka rīkimakaja maikoribeyu uþaka ima apóstolrākare baabeaeka.

¹³ Jesúre yi'yurāte jiyipuþaka õrīwa'ri "Jiirā nime Jesúre yi'yurā", Jerusalénkarāre ãrīko'omakaja marā kire yi'yurāka rērīberikarā, "Werika sime je'e", ãrīpuþajoawa'ri.

¹⁴ Topi rōmijā, īmirījaoka rīkimabaji Maiþamakire yi'yurāte þuburijarika.

¹⁵ Maikoribeyua uþaka ima Pedrote baabeaeka ã'mitiritirā, wāmarīa imarāte naþeyurūkiapi e'era'atirā ma'arijerā nare naþāðiyeka. I'suþaka nabaaekarā, Pedrote o'ririka nata'aeka, "Yire kiraberū", ãrīwa'ri. "Mare kirabeberikoþerākaoka, kirārārika mabo'ipi o'rirākapiji matārīrāñu je'e", ãþaraka kire nata'aeka.

¹⁶ I'suþakajaoka Jerusalén koyikuri imaekarā, wāmarīa imarāte, suþabatirā naþupakareka Satanárika nā'rījāikarāreoka naþō'irā ne'ewa'rika. Topi mae, i'suþaka nimaupatiþi jia oyiaja najarika.

Aþóstolrākare ba'iupaka nabaaeka

¹⁷ I'sia ã'mitiritirā kurarāka ðamaki imatiyaiki, suþabatirā kijeyomarā saduceokaka þuþajoairāoka aþóstolrākare jimarīa ã'mijī'aebarā ba'ajaa naka imawa'ri.

¹⁸ I'suþaka imawa'ri nare ñi'arūjetirā Jerusalénrā imaeka wēkomaka imariwi'iarā, nare natarūjeka.

¹⁹ Torā nimaeka simako'omakaja i'siñamiji ángel Tuparāte þuþataekakite naþō'irā þemakotowirika. Suþabatirā koþereka wiwatatirā nare kipoataeka.

²⁰ Nare þoatatirā,

—Tuparāte jiyipuþaka õrīwi'iarā mijā a'þe. Torā eyatirā, Tuparārā þō'irā ñnia imajiparikakaka þo'imajare mijā bojabe,—nare kērīka.

²¹ I'suþaka kēþakā'ã bikitojo ñamiji, Tuparāte jiyipuþaka õrīwi'iarā þo'imajare nawārōeka mae.

I'suþaka nare wārōbaraka nimaeka þoto, kurarāka ðamaki imatiyaiki, kijeyomarāþitiyika, Israelka'iakarā ðparimarāre nakaeka, naka rēñaokaro'si. Torājīrā wēkomaka imariwi'iarā surararākare naþuþataeka aþóstolrākare nakayaokaro'si.

²² Wēkomaka imariwi'iarā eyatirā niamaka torā nimaberika. Torā ñakopetirā, surararākare þe'riwa'rika ðparimarāre bojarī.

²³ —Wēkomaka imariwi'ia jia tāteka imarō'orā yija eyako'o. Satuerimajaoka sakoperekarāja imako'orā. I'suþaka simako'omakaja koþereka wiwatatirā, yija ñamaka, torā nimaberiko'o,— narīka.

²⁴ Sā'mitiritirā, kurarāka ðamaki suþabatirā Tuparāte jiyipuþaka õrīwi'ia tuerimaja ðamakioka, marākā'ã

baaberijïka najüaeka. Suþa imarï “¿Maräkä'ätaka ruku simaräñu mae?”, narïka.

²⁵ I'suþaka äþaraka nimaeka þoto ï'rïka naþö'irä eyatirä ikupaka nare äriþka:

—Mia, wëkomaka imariwi'iarä mijä takopekarä, Tuþaräte jiyipuþaka õrïriwi'iarä þo'imajare wäröbaraka imarä maekaka,— nare kërika.

²⁶ Suþa këþakä'ä Tuþaräte jiyipuþaka õrïriwi'ia tuerimaja ïþamaki, kisuraranäkaka apóstolräkare e'erï ke'rika. Naþö'irä eyatirä ba'iupakaja nare baabekaja nare ne'ewa'rika. “Ba'iaja nare mabaamaka, ätaþi þo'imajare mare jääräñu je'e”, narïþuþajoaeka kikiwari.

²⁷ Nare e'ewa'ritirä, ïþarimarä þö'irä nare ne'eyeaeka. Torä ne'eyamaka ïatirä ikupaka kuraräka ïþamakire nare ärika:

²⁸ —Mijare taka þuri “Jesús majaroka mijä boja'si”, yija äräþe're. I'suþaka yija äräþaka simako'omakaja ritaja Jerusalénkaräre samija wäröyu. Suþa imarï nimaupatiji sanorïþatayu mae. “Naþareareka Jesúre najääeka”, yijareka mijä äñu,— kuraräka ïþamakire nare ärika.

²⁹ Toþi ikupaka apóstolräkapitiyika Pedrote kire yi'rika:

—Tuþarä kime yi'ritiyarükika, þo'imaja bo'ibajirä imaki kimamaka.

³⁰ Jesús yaþua tetäekarä mijä jääräýekakite, Tuþaräte öñia jarirüjeka. Iki Tuþarä imaki, bikijaräja mañekiaräte jiyipuþayeera'aekaki.

³¹ Mabo'ikakuriþi Tuþaräte kire akaeka simamaka kiritapë'röto jiyipuþayeerükirö'õrä Jesúre ruþe maekaka. “Po'imaja ïþamaki mimabe”, kire kërika. I'suþakajaoka þo'imajare ba'iaja baaikareka tääräýika Tuþaräte kire imarüjeka. “Mi'ipí ãriwa'ri Israel riþarämeräte ba'iaja baaika naja'ataerä nareka sayiye'kariaräñu”, kërika.

³² Ritaja Jesúre imaroyiraþaka ïaekarä imarï, þo'imajare sayija bojarijayu. Suþabatiräoka “Rita sime nabojarijayua”, þo'imajare ãñaokaro'si Espíritu Santore i'suþaka baarijayu. Tuþaräte jää'meika yi'yurä rakakaja, Espíritu Santore yijare kiňa'ajääroyiraþe,— Pedrote nare ärika.

³³ I'suþaka këþakä'ä ä'mitiritirä, jimarä boebariwa'ri nare jäärika nari'kaeka.

³⁴ Naþitiyika ï'rïka fariseokaka þuþajoaiki, Gamalielte imaeaka. Moisés imaroyikakite jää'meka jiitakaja wärörimaji kimamaka þo'imajare jiyipuþaka kire õrïka. Aþerä ïþarimaräþitiyika jaiokaro'si wirirïkatirä, toþi Pedroräkare kiþorirüjeka.

³⁵ Suþabatirä ikupaka kijeyomaräka kijaika:

—Jia mijā ã'mitiþe yitā'omaja Israeltatarā. Í'rāre baarika mijā yapaikakaka, jia mijā þupajoabe.

³⁶ ¿Teudas wāsare baaroyikakaka mijā ye'kariritiyu bai je'e? "Imatiyaiki imarī pítā'mua Romakarāka ko'apiriritirā nare yipoatarāñu maka'iapi", kéríkopeka be'erō'õ dikarakakuri wejejē'rākamarāja seyawa'yū. Sā'mitiritirā, "Rita sime je'e", ārīwa'ri cuatro cientorakamarā Teudare nayi'rika. Simako'omakaja surararākare kire jāäeka. Suþa imarī kika imakopekarāre nayaþayu uþaka þibipatemaka, kijā'mekopekaoka ritaariberika.

³⁷ Sabe'erō'õ "I'siarakamarā þo'imajare ime", ārīwa'ri nawāmea no'oirīmi seyaeka þoto Galileakaki, Judare ð'ōrā etaeka. Kireoka kijaika yi'riwa'ri ríkimarāja þo'imajare kika imakopeka. Teudare nabaaeka uþakajaoka surararākare kire baaeka. Suþa imarī kika imakopekarāoka þibipatekarā.

³⁸ I'suþaka simaeka ðrīwa'ri "Ba'iaja baabekaja Í'rāre mijā ja'atabe", mijare ñañu. Wapuju napuþaka nare ãñu uþakaja nabaaikareka ritaariberijika sime ārīwa'ri ñañu.

³⁹ I'simajaroka bojarī Tuparāte þūtaraparā nimajíkareka þuri marākā'ã nare mijā tā'tewārūbesarāñu. Ba'iaja nare mijā baariyaþparākareka jia mijā þupajoabe rupu, Tuparāte yaþaika uþakamarāja mijā baa'si,— Gamalielre nare ārīka.

I'suþaka nare kēþakā'ã,

—Rita meñu,— kire narīka.

⁴⁰ Torājīrā Pedrorākare nakaeka ate. Napō'irā netaeka þoto nare þajerūjetirā,

—Jesús majaroka mijare bojarika imabeyua mae,— ārītirā nare naþoataeka.

⁴¹ Topi mae jijimakapi Pedrorākare þorika ðparimarā þō'iþi. "Jesúre yi'riwa'ri kire ja'atabeyurā imarī ba'iaja þo'imajare mare baamaka, jiyiþuþaka Tuparāte mare õnu", Pedrorākare ārīka.

⁴² "Po'imajare tāokaro'si Tuparāte þūataekaki kime Jesú", bojarika ðparimarāre jājibaako'omakaja þo'imajare Tuparāte jiyiþuþaka ðrīwi'iarā Í'rārīmi uþakaja aþóstolrākare sawārōroyika. Suþabatirāoka nawi'iarā þo'imajare imarō'õra i'suþaka oyiaja nabaaroyika.

6

Í'potēñarirakamarā nare jeyobaarimajare ne'eka

¹ Torājīrā i'sijē'rāreka ríkimabaji Jesúre yi'yurāte imarijarika. Suþa imarī griego oka jairā ikuþaka ārīkarā hebreo oka jairāte:

—Í'rārīmi uþakaja ba'arika þibariþotojo, jia Í'rātiji samija ïjbeyu. Natūmirāte reyatapaekarā hebreo oka jairā rōmijāte takaja ríkimabaji mijā ïjirijayu,— narīka griego jairā.

² I'suþaka najaimaka ã'mitiritirã, Jesúre yi'yurâte nakaeka apóstolrãka. Suþabatirã ikuþaka nare narïka:

—Yija wärõrijayua ba'arika þibarika þemawa'ribaji imatiyaika sime yijaro'si þuri. I'suþaka simamaka ba'arika takaja yija þupajoarikareka yija ima ja'atarimaja yija imajääeka.

³ I'suþaka simamaka yija jeyomarã, ï'potëñarirakamarã jia þupajoairã, jiyiþuþaka noñurã imawa'ri Espíritu Santore jia yi'yurâte mijá wä'mabe, “Ba'arika þibarimaja mijá imabe”, nare yija ãñaokaro'si.

⁴ Yija þuri, Tuþarâte takaja jairimaja, suþabatirã kirika bojariroka wärõrimaja imarã,— apóstolrãkare nare ãrïka.

⁵ I'suþaka naþakã'ã “Rita sime”, ãñurã oyiaja nimaeka Jesúre yi'yurã. Suþa imawa'ri “Esteban imaki jia Tuþarâte yi'yuka imarã, kiyapaika uþakaja baarijayuka Espíritu Santore kire jeyobaamaka”, ãrïwa'ri kire ne'eka. Suþabatirã ne'eka Felipe, Prócoro, Nicanor, Timón, Pármenas, suþabatirã Antioquíakaki Nicolás, judiorãkamarïka imariþotojo jia nare yi'yukaþitiyika nimaeka ba'arika þibarimaja ne'ekarã.

⁶ Suþabatirã apóstolrãka þö'irã nare ne'ewa'rika. “Í'rã nime ba'arika þibarimaja yija wä'mako'orã”, nare narïka. Suþabatirã apóstolrãka naþitaka naruþuko'a þemarã ja'aþeatirã, “Miyaþaika uþakaja nabaaokaro'si nare mijeyobaabe”, Tuþarâte najëñeka.

⁷ Saþi ãrïwa'ri Jesúrika bojariroka yi'yurâte bojaeka ã'mitiritirã ríkimabaji sayi'yurâte Jerusalénrã þuburijarika. Suþabatirãoka kurarãkaoka ríkimarãja kimajaroka ã'mitiriþeakarã.

Estebanre nañi'akea

⁸ Tuþarâte kire jeyobaamaka jimariña maikoribeyua po'imajare ñeka wäjitâji Estebanre baabearoyika.

⁹ I'suþaka baabaraka kimaekarõ'õrã judiorãkare rẽrõriwi'iaþi i'taekarâte eyaeka ikuþaka kibaarijarika yaþabereriwa'ri. “Poyerare a'ritaþaekawi'i”,* ãrïrika uþaka wämeirõ'õ simaeka. Cirenkarã, Alejandríakarã, Ciliciakarã, suþabatirã Asiaka'iakarãþitiyika nimaeka torã rẽrõkarã. Í'rã Estebanka okabojikarã.

¹⁰ I'suþaka kire nabaako'omakaja jia Estebanre nare yi'riwärüeka, Espíritu Santore kire jeyobaamaka. Suþa imarã marãkã'ã baatirã kire nokatérwärüberika.

¹¹ Kire okatérwärübereriwa'ri, aþerâte niñerû nawapajika, Estebanre nabojaxääokaro'si. Se'ekarã “Tuþarâte, suþabatirã Moisés imaroyikakiteoka Estebanre jaiuyueraþaka ã'mitiraparã yija ime”, ãrïwa'ri aþerâte naþakibojaeka.

* **6:9** Sinagoga de Esclavos Libertados

¹² Napakika ã'mitiritirã, jimarã wejeakarã, supabatirã pækariamarã, Moisés imaroyikakite jã'meka wärõrimajaoa kire boebariwa'ri Estebanre ñi'atirã judíorãka ïparimarã põ'irã kire ne'ewa'rika.

¹³ ïparimarã põ'irã kire ne'eeyaeka poto majaroka pækirimajare nakaeka. Niñerũ nawapañjimaka ikuþaka nabojapakika:

—Í'râkurimarã Tuparâte jiyipupaka õrîriwi'ia supabatirã Moiséte jã'mekaoka kijaiyuyemaka yija ã'mitiyu.

¹⁴ Supabatirã “Jesús Nazaretkaki Tuparâte jiyipupaka õrîriwi'ia kuyepaterãki, supabatirã Moisés imaekakite jã'meroyika sapi þupaika maima kio'arãñu”, i'supaka Estebanre ãpakã'ã yija ã'mitiyu,— ãrïwa'ri nabojapakika.

¹⁵ Suþa imarã torã imaekarâte kire yoirïkaeka. I'supaka kire nabaamaka ángel þema upaka ya'tarika kiþema jarika.

7

“Oka yire imabeyua”, Estebanre ãrïka kurarãka ïpamakire

¹ Torãjirã mae ikuþaka Estebanre kërikä kurarãka ïpamaki imatiyaiki:

—¿Yaje rita sime i'supaka nañua?— kire kërikä.

² I'supaka këþakã'ã, ikuþaka kire kërikä:

—Mija ã'mitiþe yitã'omaja. Bikija mañeki Abraham imaekakite Mesopotamiaka'iarã kimaeka poto têrïwa'ribaji õñuka Tuparâte kire þemakotowirika, Haránwejearã ke'rirã baaeka rupu.

³ Ikuþaka sãñu Tuparã majaroþñurã: “Mimarõ'õ miþoritapabe, supabatirã mirîrâreoka topi me'ewa'þe apea ka'ia mire yibearãñurõ'õrã”, Tuparâte kire ãrïka.

⁴ I'supaka Tuparâte kire ãpakã'ã ã'mitiritirã, Caldearõ'õpi þoritirã Haránwejearã imarã ke'rika. Torã keyaeka be'erõ'õ mae kiþaki wãsare kire reyatapæka. I'sia be'erõ'õ ika maka'iarã Abrahamre imaeerã Tuparâte kire þüataeka.

⁵ “Torã mimabe”, Tuparâte kire ãrïko'omakaja, saba'iþimariña kimaeka rupu. Suþa imarã “Yirika sime ika ka'ia”, Abrahamre ãrïwärüberika. Topi mae ikuþaka simatiyayu Tuparâte kire ãrïka: “I'sia ka'ia mire ñijirãñu. Mireyarãka be'erõ'õ, miriþarãmerãrika simarãñu”, kire kërikä, makarãmarãka ki-mako'omakaja.

⁶ Topi ikuþaka Tuparâte kire ãrïka ate: “Ñamají topi þoritirã aþerã ka'iarã miriþarãmerâte imarãñu. Torã nimarãka poto cuatro ciento rakakuri wejejë'râkarõ'õjirã nare najã'mewã'imarñrijarirãñu.

⁷ I'supaka simako'omakaja miriþarãmerâte ba'iaja nabaarãka waþa ba'iaja nare yibaarãñu yiro'si. Suþa

yibaamaka topi pe'rira'atirā ika ka'iarā miriparāmerāte etarāñu ate. Torā imatirā ñamajī yire jiyipupaka õrīwa'ri yika najairijarirāñu", Tuparāte ārīka mañeki Abraham imaroyikakite.

⁸ Supabatirā ikupaka Abrahamre kērīka ate: "Mire yibojaika ā'mitiriþēatirā, 'T'supaka yibaarāñu', merīrākareka, mimakire po'ijirirāka be'erō'õ circuncisión kire mibaabe. 'Tuparāriki kime', ārīwa'ri i'supaka kire mibaarāñu", Abrahamre kērīka. I'supaka Tuparāte kire ārīka simamaka, kimaki Isaacre po'ijirika maekarakaotēñarirakarīmi seyawa'rika poto circuncisión Abrahamre kire baaeka. Supabatirāoka Isaac, kimaki Jacobre i'supakajaoka kibaaeka. Jacobooka i'supakaja baaekaki kimakarā mañekiarā ī'poú'puarāe'earirakamarā imaekarāre.

⁹ Jacob makarā, narī'í Josére jimarāna'mijīaeka, (napakire wātatiyaekaki kimamaka)*. Supa imarī Egip̄tokarāre kire ījitirā kiwapa nare najēñeka. Supa kire nabaamaka Egip̄tokarā naba'iraberimaji upaka kimaokaro'si kire ne'ewa'rika. I'supaka kire nabaako'omakaja Tuparā puri jia kika imaekaki.

¹⁰ Egip̄torā Josére ba'iaja jūarūkia imakopekareka Tuparāte kire tāäeka. I'supaka kire kibaamaka tokaki īpi Faraón po'irā Josére imaeka. I'supaka kimaeka poto jia kiōrīwārūrūkia Tuparāte ja'ataeka Josére. Saþi ārīwa'ri Faraónte jījimaka Joséka imarijarika. I'supaka kika imawa'ri "Egip̄tokarā imauþatireje yiwi'iakarāreoka jā'merimaji mimabe", Faraónre kire ārīka.

¹¹ I'sia poto Egip̄torā ba'arika þurika. Supabatirā Canaán ka'iarekaoka i'supakaja sajarika. Supa imarī ba'arika imabepakā'ā kēsirabawa'ri, jimarāna'iaja najūaeka. I'supaka najūaeka mañekiarā no'orā ba'arika tōpowārūberiwa'ri.

¹² Supa imarī mañeki Jacob, "Egip̄torā trigo nawaruayu're", ārīrika majaroka ā'mitiriwa'ri, José ma'merāre kiþūataeka "Samija waþaþiþape", ārīwa'ri.

¹³ Supa imarī torā ba'arika e'erī natuyarika. Sabe'erō'õ torājaoka na'rika ate. I'supaka nabaamaka ikupaka Josére nare ārīka: "Yire mijā ñawārūbeyu, mijā rī'īji ñime", nare kērīka. I'supaka Josére nare ārīka majaroka po'imajare kire bojamaka, "Jee, hebreotataki kime kā'ā", Faraónre ārīka.

¹⁴ Torājīrā mae, kirīrā nimaupatiji kiþakiþitiyika setenta y cinco rakamarā imaekarāte Josére akarūjeka Egip̄torā ni-maokaro'si.

¹⁵ Torājīrā mae, Egip̄torā imarī, Jacobre a'rika. Ñoaka torā kimaeka be'erō'õ kireyaeka. Supabatirā kimakarā mañekiarā wāsarāoka torāja reyaekarā.

---

* **7:9** Esta frase es información añadida para ayudar los lectores entender la envidia de ellos. Véase Génesis 37.3-4

16 Nareyaeka rakakaja Siquem wāmeirō'ōrā nare ne'ewa'rika, ãta wi'iarā namajaka tarī. Abraham wāsare Hamor makarāte waþaþikarō'ō simaeka nare nataekarō'ō.

17 I'suþaka simako'omakaja rīkimabaji Egiþtorā mañekiarāte imarijarika. I'suþaka nimekā'äja, koyia sajaririjarika "Miriparāmerāte ka'ia ñijirāñu", ãrīwa'ri Abrahamre Tuþarāte ãrīka uþaka seyarükia.

18 I'suþaka simarijarika poto Josére imaroyika õrïbeyuka, suþabatirā mañekiarāte imaroyikaoka jiyiþuþaka õrïbeyuka Egiþtorā mamaka ïþire imaeka.

19 Iki ïpi imaekaki þakibaraka ba'iaja mañekiarāte baaekaki. I'suþaka baabaraka, "Rõmijäre makarāäririrā, ïmirïji kimajïkareka kire mijā taabe kijïñaokaro'si", nare kijā'meka.

20 I'suþaka kijā'meka poto jiyuritakijïka Moiséte þo'ijirika. Suþa imarī maekarakamaki aiya kire ja'atabekaja kiþakiarāte kire ba'iarika.

21-22 Marākā'ä baatirā wi'iarā kire ya'ewārûberiwa'ri kiþakore kire taaeka, topi Faraón makore kire e'eeka komaki uþaka kire ba'ayaokaro'si. Koka kimarijayukä'äja Egiþtokarāre þuþajoikakaka jia Moiséte õrïwârûeka. Suþa imarī jia jaiwârûiki, suþabatirâoka imatiyaika oyiaja baaiki kimaroyika. I'suþaka kimamaka ïatirā jia jiyiþuþaka kire norïka.

23 ï'þarā þo'imajarakakuri wejejë'râka keyaeka poto "Matikuri yitâ'omajare ïarî ya'riye'e mae", kêrîþuþajoaka.

24 Torā keyaeka poto, kitâ'omajire kiþajeka ï'rîka Egiþtoka'iakaki. Suþa kibaamaka, ruþuwaþae'erâ baakôrî, Moiséte kire jääeka.

25 "Egiþtoka'iakarāte ba'iaja mare baamaka mare e'eru'awa'ririmaji Tuþarāte jâ'mekaki Moiséte ime', yitâ'omajare yire ãrîrû", kêrîþuþajoaka. I'suþaka kiþuþajoako'omakaja, sayi'ribeyurâ uþaka nimaeka.

26 Topi mae aþerîmi ï'þarâ Israelkarâ þajairâte kïaeka. Nare ïatirâ ikuþaka nare kêrîka: "Mija ã'mitiþe. ¿Dako baaerâ ï'râtomaja imariþotojo mijâ jîñu?", nare kêrîka.

27 I'suþaka kêþakâ'ä, Moiséte turitatirâ ikuþaka þajabaraka imaekakite kire ãrîka: "¿Maki 'Maiþamaki mimabe', mire ãrâþaki?

28 ¿No'oka Egiþtoka'iakakire mijâaþapaka uþaka yire jääerâ mibaayukâ'ä?", Moiséte kêrîka.

29 I'suþaka kire kêþakâ'ä "Koþakaja Faraónte sôrîrâ baayu", ãrîwa'ri Egiþtopi Madián ka'irô'õrâ Moiséte ru'riwa'rika. Torâ mae rõmie'etirâ ï'þarâ kimakarârika.

30 Torājīrā ī'parā po'imajarakakuri wejejē'rā be'erō'ō, ī'rārīmi Sinaí wāmeika pusiwāta po'imajamatorā Moiséte imaeka. I'suparō'ōrā imariþotojo, kiwā'tarā ī'rābi yaþumakarāka jū'rēka watopekaþi ángelte kire þemakotowirika.

31-32 Yaþumakarāka jū'rēka yoitirā, Moiséte þupataeka. Þupataripotojo jia īatiyaokaro'si sawā'tabajirā ke'rīka poto ikuþaka Tuþarāte kire ārīka: "Yi'i imaki Tuþarā. Miñekiarā Abraham, Isaac, Jacobrāka jiyipuþaka norþroyikaki", kire kērīka. Sā'mitiritirā kiþupaka kīkiwa'ri yaþumakarāka jū'rēka kiyoberika. 33 Toþi mae ikuþaka maiþamaki Tuþarāte kire ārīka: "Ö'ōrāja ñima simamaka ba'iajabaarükimato sime. Suþa imarī miñ'þuko'a e'etatirā yire mijiyipuþayeebe.[†]

34 Yirirā Israelkarā, Egiþtorā ba'iaja najūamaka ñiayu. I'supaka imawa'ri ba'iaja najaijoamaka ña'mitiyu. Suþa imarī 'Egiþtokarā imarā judiorākare ru'rīrū', ārīwa'ri nare jeyobaarī yi'tako'o. Suþa imarī Egiþtorā mire yiþüatayu mae", Tuþarāte ārīka Moiséte,— ārīwa'ri Estebanre bojaeka īþarimarāre.

35 Toþi ikuþaka kērīka ate:

—Aþika marīka Moiséjeoka kime, mañekiarāte kire yi'riberiroyikaki. "Yija īþamaki marīka mi'i. Suþa imarī ba'iaja yija baaika īarīrimajimarīka mime", mañekiarāte kire ārīka. I'supaka narīka simako'omakaja Tuþarāte Egiþtorā imakekarāre Moiséte e'ewa'rirūjeka niþamaki kimaokaro'si. Ika ñañua kūþajīka yaþua jū'rēka watopekaþi kiángelþi Tuþarāte bojaeka Moiséte.

36 I'sia poto rīkimakaja maikoribeyua baabeabaraka Egiþtorā Moiséte imaeka. I'supaka baarika pīkowearitirā mañekiarāte ke'era'aeka mae. Toþi i'tarijaþaraka, riaþakiaka Oko Jū'ayakareka, supabatirāoka po'imajamatorā maikoribeyua Moiséte baabearijarika ī'parā po'imajarakakuri wejejē'rākarō'ōjīrā. 37 Ikijioka imakekaki ikuþaka mañekiarāte bojaekaki: "Tuþarāte yire ārīka upakaja kiro'si jaijirimaji i'tarāki aþika. I'supaka Tuþarāro'si baarimaji matā'omajijioka imarāki", Moiséte nare ārīka.[‡]

38 I'sia bojaekakijioka kimaeka mañekiarāka Sinaí wāmeika pusiwāta po'imajamatorā rērīroyikaki. I'supaka imabaraka ī'rīkaja þusipemarā marīwa'ritirā ángelka jairī ke'rīka. Torā Moiséte eyaeka poto Tuþarāte jā'meka ángelte kire bojaeka. Sabe'erō'ō kire kibojaekakaka mañekiarāte bojirimaji ki-maeka Moisés. Suþa imarī maimajiþarukiakaka kibojaeka upakaja simara'aeka maro'sioka.

[†] 7:33 Según las costumbres de los judíos, para mostrar reverencia, no se permitía llevar sandalias o zapatos en un lugar sagrado. Véase Josué 5.15   [‡] 7:37 Véase Deuteronomio 18.15,18. Pasaje referido al futuro Mesías (Cristo).

³⁹ I'suþaka simako'omakaja kibojaeka uþaka ima mañekiarâte yi'ribérioyika. I'suþaka imawa'ri, Egiþtorâ þe'ririka nayaþaeka ate.

⁴⁰ I'suþaka simaeka þoto þusipemarâ Moiséte imekâ'âja, ikuþaka kima'mi Aarónte narîka: "No'orâ kime mirî'î, Egiþtoka'iarâ maimaraþaka þoto mare e'era'arapaki. Torâ kime morîberijîki kime mae. Suþa imarî, jérâka yija jiyiþupayeerûkirâte[§] mibaþo'ijiabe. Mare imaruþutarimajaka maimajîkareka, jia maro'si simarâñu. I'suþarâre imarâkareka ma'ririyaþairô'ðrâja mare na'rîrûjerâñu", Aarónte narîka.

⁴¹ I'suþaka þupajoawa'ri wa'ibikirâwëko makarâka uþaka ïoika jérâka nabaaeka. I'suþaka saþo'ijiatirâ wa'iro'sia sana-joeþjiroyika. Suþabatirâ nabaþo'ijiaeka jiyiþupaka ðrîwa'ri nabayaarika.

⁴² I'suþaka nabaamaka Tuparâte nare ïarîja'ataeka, "Nayaþayu uþakaja nabaarû", ðrîwa'ri. Suþa imawa'ri tâ'þia, aiyaka, ñamikaki aiyateoka jiyiþupayeebaraka nimaeka. ïakõrî je'e: Tuþparâro'si bojaþjirimaji imaroyikaki Amós ikuþaka ðrîkaki:

"Israélkarâ, yire mijâ ã'mitiþe ruþu. ï'þarâ þo'imajarakakuri wejejê'râka þo'imajamatorâ mijâ imataþaeka þoto yire jiyiþupayeeberikarâ, wa'iro'sia yiro'si mijâ joeþjiberika.

⁴³ Yire jiyiþupayeerimâja mijâ þuþaka mijare ðrîka uþakaja mijâ baaeka jiyiþupaka ðñurâ mijâ ime. ïakõrî je'e: Kûþajîka wi'ia baatirâ, sareka Moloc wâmeikite kôketirâ mijâ jiyiþupayeerijariroyika. I'suþakajaoka tâ'þi uþaka mijâ baaekaki Refán wâmeikiteoka jiyiþupaka mijâ ðrîroyika. I'suþaka mijâ baamaka, Babilonia a'riwa'rîrâ mijare yitaarâñu", Tuparâte ðrîka,— ðrîwa'ri Estebanre bojaeka ïþarimarâre.

⁴⁴ Toþi ikuþaka nare këñka ate:

—Mañekiarâte þo'imajamatorâ imaroyireka þoto cabra ajeakaka baaeka wi'i wâ'tarâ imatirâ Tuparâte najiyiþupayeeroyireka. I'sia imaea "Tuparâte makaja ime", ðrîwa'ri kire najiyiþupayeerûkirô'ð. Pusipemarâ Tuparâte kire sabeaeka uþakaja þo'imajamatorâ ruitirâ Moiséte sabaarûjeka.

⁴⁵ Toþi mae Moiséte reyaeka be'erô'ð Josuére kiõ'toarâ o'aeka. Kio'aeka be'erô'ð i'sia wi'ia namakarâ mirârâte e'ewa'rika Canaán wâmeirô'ðrâ. Na'rikarô'ð namajamarâ ka'ia simako'omakaja, naka jîrîkarâte Tuparâte þoataeka. Cabra ajeapi wi'ia nabaaroyika imaea ruþu Davidre judíotatarâte jâ'meyukâ'âja.

⁴⁶ Jia jījimaka Tuþarāte imaeka mañekiarā ïpamaki David imaroyikakika. Suþa imarī Tuþarāka jījimaka imawa'ri kitā'omajaþitiyika Tuþarāte jiyiþupaka kiõñaokaro'si wi'ia kiro'si baarika kiþupajoakoþeka. I'suþaka simako'omakaja Tuþarāte kire sabaarüjeberika.

⁴⁷ David maki Salomón þuri Tuþarāro'si wi'ia baaekaki mae.

⁴⁸ I'suþaka simako'omakaja þo'imajare baaeka wi'iarā imabeyuka kime Tuþarā, þemawa'ribaji imatiyaiki imarī. Mia je'e ikupaka bikija kiro'si bojaþirimajire o'oeka:

⁴⁹⁻⁵⁰ "Ritajakaka ïpamaki ñime. Suþabatirā yi'iji imaki ritaja þo'ijiaekaki. Suþa imarī yiro'si wi'ia mijā baarāka, ÿikoyiaja simarāñu bai je'e?", Tuþarāte ãrïka,— ãrïwa'ri Estebanre bojaeka.

⁵¹ I'suþaka nare ãrïweatirā, ikupaka nare kērïka ate:

—Mija ã'mitiþe, Tuþarāte yi'ririyaþabeyurā mijā ime. Suþabatirāoka kirika ã'mitiririyapabeyurā mijā ime. I'suþaka imawa'ri mañekiarā wāsarā uþakaja Espíritu Santore yi'ribeyurā mijā ime mijaro'sioka.

⁵² Ritaja Tuþarāro'si bojaþirimajare ba'iaja jūarüjerimaja mijā ñekiarāte imaeka. Suþabatirāoka Tuþarāte yaþaika uþakaja yi'ririþayuki etarükia bojirimajare najāäeka mijā ñekiarā. Suþa imarī maekakaja ketaeka þotojo "Kire najāärū", ãrïwa'ri kire mijā okabaaeka.

⁵³ Tuþarāte jā'meika mijā yi'ribeyu, ángelräkapi ãrïwa'ri mijā ñekiarāre Tuþarāte sabojaeka simako'omakaja,— Estebanre ãrïka ïparimarāre.

Estebanre najāäeka

⁵⁴ I'suþaka kēþakā'ã yaiwëko boibayua uþaka noþia Estebanre nabeaeka, boebatakaja jariwa'ri.

⁵⁵ I'suþaka nabaako'omakaja, Espíritu Santore jia kire jeyobaaikaki imarī, yu'awa'ri ñaerā baakörí, yaaboaika Tuþarārika kñaeka. Suþabatirā Tuþarā ritapë'rōtorā Jesúre ríkamarika.

⁵⁶ I'sia ñatirā, ikupaka ïparimarāre kērïka:

—¡Aya! Mabo'ikakurirā ñiayu mae. Tuþarā ritapë'rōtopi Po'imaja Ma'mire ríkamayu,— Estebanre ãrïka.

⁵⁷ Toräjírāja þuri koþakaja kijaika ã'mitiririka yaþaberiwāri, na'mukopea natâteka. I'suþaka baatirā okajäjirokapi akaserebaraka kiþö'irā narñiwa'rika.

⁵⁸ Suþabatirā weje a'riwa'rirā kire ne'ewa'rika, ãtaþi kire jääriataokaro'si. Torā kire e'eeyatirā najariroaka þemakato e'etatirā, Saulote sanijika sakñarññaokaro'si. Sakñarñukä'äja ãtaþi Estebanre najāäbareü'mueka.

⁵⁹ I'suþaka kire nabaayukä'äja, ikupaka Jesúre kērïka:

—Ñipamaki Jesús, yire me'etope,— kērïka.

60 I'supaka ãrĩweatirã ñukuruþatirã, akasererikaþi,
 —¡Ñipamaki, ba'iaja yire nabaaika nareka
 samiye'kariabe!— Jesûre kẽrïka.
 I'supaka kijaika be'erõ'õjite kopakaja kiþuparirika mae.

8

Jesûre yi'yurãte ba'iaja Saulote baariyaþaeka

1-3 Topi mae, jia Tuparâte yi'yurã imaekarã judiotatarã Estebanre nayayeka. I'supaka kire baatirã ñajoabara ka jamarã kire norika. I'sirimjioka tokarã Jesûre yi'yurãka jiamarã imarijayurãte ba'iaja nare baañ'mueka. Íakõrõ je'e: Saulo, "Estebanre najãäþarõ", ãrîþupajoaekaki, i'supakaja ba'iaja nare þupajoaþerã baaekaki. Í'rãwi'i jariwa'ririmarãja mo'abaraka Jesûre yi'yurãte tõpotirã ïmiriõja, rõmijäte oka wêkomaka imariwi'iarã nare kitaroyika. I'supaka simamaka Judea ka'iarã, supabatirã Samaria ka'iarã Jesûre yi'yurãte ru'riwa'rika. I'supaka aþerâte baaeka imako'omakaja apôstolrãka þuri Jerusalénrãja tuikarã.

Samaria ka'iarã Jesúrika bojariroka Felipete wãrõeka

4 Jerusalénrõ'ðpi ru'riwa'rikarã imariþotojo aþerõ'ðrã eyatirã Jesúrika bojariroka nawãrõeka.

5 Felipe Jerusalénpi ru'riwa'ritirã, Samariaka'iarã imawejearã eyaekaki. Torã eyatirã, "Po'imajare tãokaro'si supabatirã nare jã'merimaji kimaokaro'si Tuparâte kire þuataeka", ãrîwa'ri Jesúrikakaka Felipe nare bojaeka.

6 Torãjirã mae, ríkimarãja po'imajare kiþõ'irã rẽrïka kire ã'mitiririyapawa'ri. Supabatirã, maikoribeyua kibaabeamaka oka ñawa'ri kibojaeka jiaþi na'mitirika.

7 I'supaka maikoribeyua baabeabaraka ríkimarã po'imaja þupakarã Satanárika ima ña'rîjäkarãreka Felipete þoataeka. I'supaka kibaamaka nareka imaekarã akaserebaraka þorika. Supabatirãoka ríkimarãja bitamajare oka kijieka.

8 Supa imarã i'sia wejeakarãre jijimaarika.

9-11 I'sia wejeearã Simónre imaeka. Í'râkuri wejejë'rãmarã ye'oiki imarã, kiþupakapi baabeabaraka kimroyika. I'supaka baarijaþaraka "Yi'i imaki imatiyaiki", tokarãre kẽrïroyika. I'supaka nare kibaamaka ríkimarãja imatiyairã, imatiyabeyurã þariji kire nayi'rika. "Tuparâte kire jeyobaamaka têrítaki kime", ãrîwa'ri jiyiþupaka noñuka kimaeka.

12 I'supaka nimako'omakaja Felipe þuri Jesucristo rika bojariroka nare wãrõekaki. "Tuparâte þuataekaki kime Jesús. Supabatirãoka kire yi'yurã þuri jia Tuparâte nare imaruþutarãñu", ãrîwa'ri nare kibojaeka. I'sia ã'mitiririkã

Jesúre ñimirija, rōmijāoka kire nayi'rika. I'supaka imawa'ri Feliþete narupuko'a najüjerüjeka "Kopakaja Jesúre yi'yurā yija ime mae", ãrīwa'ri.

¹³ Simónoka, ye'oiki imariþotojo, Jesúrika bojariroka yi'ritirā ruþuko'a kijüjerüjeka. Torājitepi mae Feliþeka kijeyoariú'mueka. Kika imarijaþaraka Tuþarārikapi maikoribeyua Feliþete baabeamaka ïatirā marákā'ã baaberijíkarõ'ðjirā Simónre jarika i'supaka ima ïakoriberikaki imarí.

¹⁴ Apóstolrāka Jerusalénpi, "Samariaka'iakarā ríkimarāja Tuþarārika na'mitiriþéayu", ãrīrika na'mitirika. I'supaka simamaka Samariarā Pedro supabatirā Juanka ï'paráte naþüataeka.

¹⁵⁻¹⁶ Samariaka'iarā eyatirā torā Jesúre ã'mitiriþeairā ruþuko'a jüjekarā imariþotojo "Tuþaráte þüataekaki Espíritu Santore nareka imabeyurā nime ruþu", naríwärüeka. I'supaka nimamaka "Espíritu Santore nare ña'ríjäirū", ãrīwa'ri Tuþaráte naro'si najëñeka.

¹⁷ Supabatirā Jesúre ã'mitiriþeairáte ï'ríkate jariwa'ririmaríaja narupuko'a narabemaka Espíritu Santore nare ña'ríjäika.

¹⁸⁻¹⁹ Pedrorāka nare narabemaka Espíritu Santore nare ña'ríjäimaka Simónre ïaeka. I'sia ïatirā niñerü nare ïjirika yaþawa'ri ikupaka nare kéríka:

—Mija baaeka upaka yibaamaka Espíritu Santore nare ña'ríjärika yiyaþayu yiro'sioka. Suþa imarí ika sime i'supaka yire mijia baarüjerüki waþa,— nare kéríka.

²⁰ I'supaka këþakā'ã, ikupaka Pedrote kire ãrīka:

—Waþamaríaja Tuþaráte ja'ataika, mawaþaþirükimarí sime. I'supaka miþuþajoaika simamaka, miniñerüþitiyika ba'ajaya imarika tiybeyurð'ðrā me'rirü ãrīwa'ri.

²¹ Ba'ajaya miþuþajoaika ñuka Tuþarā. Suþa imarí, yijaka aperáte Espíritu Santore ña'ajäärimajimaríka mime.

²²⁻²³ Kopakaja mae ba'ajaya miþuþaka mireka ñiawärüyu. Mia, Tuþaráte têrírika imakakaþi yija baarijayua mioakiyu. Supabatirā ba'itakaja baarimaji imarí, marákā'ã baatirā aþe upaka imarimajimaríka mime. Ba'itakaja miþuþajoaika ja'atadirā Tuþaráte mijëñebe, "Ba'ajaya yiþuþajoaika yireka miye'kariabe", ãrīwa'ri,— Pedrote kire ãrīka.

²⁴ I'supaka këþakā'ã ikupaka Simónre kire ãrīka:

—Maipamaki Tuþarāka yiro'si mijia jaibe. "I'supaka mijüarāñu", yire meñua jüarika yaþabeyuka yi'i þuri,— Pedrorákare kéríka.

²⁵ I'sia be'erð'ð Jesúre baaroyika niaeaka miräka, supabatirā nare kibojaroyikakaka tokaräre naboyaeka. Po'imajare wärðweatirā, Jerusalénrä pe'riwa'rikörí Samariaka'iarä wejerakakaja Jesúrika nawärðrijarika.

Etiopíaka'iakakire Felipete ruþuko'a jüjeka

²⁶ I'sia be'erõ'õ Tuparã Felipete þõ'irã ángelte þúataekaki ikupaka kire këñaokaro'si:

—Jerusalénrã me'pe. Torã meyarâka þoto, Gaza wâmeika wejearã a'yu ma'arã me'pe. Yaþumatoþi o'yuma'a sime i'sima'a,— Felipete këřika.

²⁷ Suþa imarã kire këřika upakaja Felipete a'rika mae. Topi a'ririþaparaka Etiopíaka'iakakire kïaeka. Etiopíaka'iakarã ïþamakore niñerû ïarîrîrijeyobaarimaji imatiyaiki kimaeka. Jerusalénrã Tuparâte jiyipuþayeri turikaki, torajite kiþe'rieyawa'rika.

²⁸ Kawarure kitûrûrûkiaþi kire yierijayukâ'âja Tuparâro'si bojarimaji Isaías wâsare o'oekakaka kïarijarika.

—Torajirã mae, ikupaka Espíritu Santore ãrïka Felipete:

—Kire eyatirã, kiwâtaþiji me'ririþaþe,— kire këřika.

³⁰ Suþa imarã kire rîrîyatirã, Tuparâte bojaþirimaji Isaíare o'oekakaka ïabaraka kijaiþatemaka, kiâ'mitirika. Topi mae,

—Torã mijaiþateika ¿yaje miõrîwârûyu?— Felipete kire ãrïka.

³¹ I'suþaka këþakâ'â,

—“I'suþaka sâñu”, ãrîwârûbeyuka yi'i, maki yire sabojabeyua simamaka,— kire këřika mae.

Topi mae,

—Yipõ'irã mimarîjâibe yire samiwârõkaro'si,— Etiopíakakire kire ãrïka.

³² Isaías Tuparârika o'oeka kijaiþatekarõ'õ ikupaka bojaeka: “Oveja jääokaro'si ne'ewa'yu upakaja ï'rîkate ne'ewa'rîrâñu.

Kiþoya nata'amaka oveja akaserebeyua sima upakaja ba'ija kire nabaako'omakaja kiakaserebesarâñu.

³³ Rîkimarâja þo'imajare ïarâka wâjitâji ba'ija kire nabaarâñu.

‘Ba'ija baaiki kime’, kireka naþakâ'â ki'yoþi'rîrâñu ba'ija baabesarâki imarã. Suþabatirã þo'imajare kire jäämaka, kiriþparâmerâ imabesarâñurâ”, ãrîwa'ri o'oekarõ'õ Etiopíakakire jaiþateka.

³⁴ Suþa imarã kiþo'irã Felipete marîjâika.

—Tuparâro'si bojaþirimajite o'oekakaka ïatirã yire mibojabe. ¿Yaje kirikakakaja kio'oeka bai? ¿Aþikareka þuþajoawa'ri i'suþaka kio'oeka kâ'â?— Felipete këřika.

³⁵ Topi mae, Isaíare o'oekakaka ã'mitiritirã, ikupaka Felipete kire ãrïka:

—Isaías i'suþaka o'oekaki Jesúre ba'ija jüarûkiakaka þuþajoawa'ri.—

Suþabatirã jía Jesúmajaroka kire kibojaeka.

³⁶ A'ririþari ma'arijerâ þa'wa imaekarõ'õrâ neyaeka.

—Íakõrî, õ'õrâ sime okoa. Maekaka ruþuko'a yire mijûjebe ñarîjîka ¿yaje rukuya jia simajîñu?— Etiopíakakire kire ãrïka.

³⁷ I'suþaka kẽþakã'ã, ikuþaka kire kẽrõka:

—Yi'ritiyarõji Jesucristore miyi'rijika, ruþuko'a mire yijõjerãnu.—

I'suþaka kẽþakã'ã,

—Ã'ã, Tuparã Makiji kime Jesucristo,— Etiopíakakire ãrõka.*

³⁸ Suþa imarõ “Ó'õrã mituibe”, tûrûrûkia tuarimajite ãrítirã, saþi merîrîkatirã pa'warã natu'arõkaeka Felipete Etiopíakaki ruþuko'a jûjeokaro'si.

³⁹ Pa'waþi namarõrõkaeka þoto, ikuþarõ'õþiji Felipete Espíritu Santore e'ewa'rika. Sabe'erõ'õ þuri Etiopíakakire kire ñaberika ate. I'suþaka simako'omakaja jijimakapi Etiopíakakire o'rika.

⁴⁰ Apewejeearã Espíritu Santore kire e'ewa'rika be'erõ'õ, “Azotowejeearã ñimekã'ã mae”, Felipete ãrõþuþajoaeka. Toþi o'riwa'rikõri wejerakakaja Jesúrika wãrõrijaþaraka Cesareawejeearã keyaeka.

9

Saulote yi'riü'mueka Jesúre

(Hch 22.6-16; 26.12-18)

¹ Saulo Jesúre yi'yurãte jäärika ri'kawa'ri ba'iaja nareka kijairoyika ruþu. Suþa imarõ “Ba'iaja nare yibaaerã”, ãrõwa'ri kurarãka ñpamaki imatiyaiki þõ'irã ke'rika.

² “Í'í Saulo, yiþuataiki Jesúre ã'mitiripéairâte kiñi'arõ”, ãrõwa'ri þapera kio'ookaro'si kijëñeka, Damascorã judiorâkare rẽrõriwi'ia imaruþutarimajare beaokaro'si.

—Ika mijã'meikapi nare ñiatõporâka uþakaja ñimirõja, rõmijäteoka ñi'atirã Jerusalénrã nare ye'era'arãnu,— Saulote kire ãrõka.

³ Suþa imarõ ma'api a'ririñari Damasco wejeearã keyaerã baaekarõ'õjite, ikuþarõ'õþiji mabo'ikakuriþi yaaboaika kire jääta'aeka.

⁴ Toþi mae marãkã'ã baaberiwa'ri sarãja Saulote ña'rõka. Torãjite mae, ikuþaka kire sãrõka:

—Saulo, Saulo, ¿dako baaerã ba'iaja yire mibaariwã'imañu?

— kire sãrõka.

⁵ Sã'mitiritirã,

—¿Maki mime je'e Ñipamaki?— kẽrõka.

—Ba'iaja mibaawã'imarõrijayuka Jesús ñime,— kire kẽrõka.

⁶ I'suþaka kire ãrítirã,

—I'suþaka baarikoþakaja, mi'mitirã, Damascorã me'þe. Torã meyarãka þoto, “Ikuþaka mibaabe”, ï'rõkate mire ãrõrãnu,— Saulote kẽrõka.

* **8:37** La mayoría de las traducciones de la Biblia no incluyen versículo 37 porque no aparece en las copias de la Biblia más antiguas.

7 Sauloka a'rikarā, sajaikakite ã'mitiririþotojo kire niatðpoberika. Pupataekarā imarī torā najiyirikataeka supabatirā jaiberijikaoka najarika.

8 Sabe'erõ'õ mi'mirikatirā yoibaotaerā kibaakopeka. Torajirā mae ðibeyua kiñakoa jarika simamaka Damascorā kijeyomarāre kire t̄itiw'rika.

9 Torā kire ne'eeyaeka be'erõ'õ maekarakarīmi yoibeyuka, ba'abekaja, supabatirā dakooka ukurimarijā Saulote imaea.

10 I'sia wejearā Jesúre yi'yuka, ï'rīka Ananías wāmeikite imaea. Makārārūñuroka upakaþi kire þemakotowiritirā,

—¿Yaje mime Ananías?— Jesúre kire ãrīka.

—Ã'ã Ñipamaki, ð'orā ñime,— kire kērīka.

11 —Ã'ã, mae Wājima'a wāmeirõ'ðpi me'pe. I'sima'api a'ririjari Judas wi'iarā meyarāñu. Torā eyatirā “¿Yaje ð'orā Saulo, Tarsowejeakakire ime?”, kire mepe. Mia, i'supaka merirāñu yire jēñebaraka imaki kimamaka.

12 Makārārūñuroka upakaþi ikupaka kiro'si simako'o: ï'rīka Ananías wāmeikite kire yibeako'o. Supa imarī kiþ'irā kākaeyatirā miþitaka kiþemarā mij'aþearāka þoto, ate yoiki kijarirāka, kire yibeako'o,— Ananíare kērīka

13 I'supaka kire kēþakā'ã ikupaka Ananíare ãrīka:

—Jimarīa kimajaroka ña'mitiyu, Jerusalénkarā mire yi'yurāte ba'iaja kibaarijayuakaka.

14 Supabatirā kurarāka ïpamarāre kire jā'meþüatamaka, ð'orā Saulote etaeka. Supa imarī mire ã'mitiripëairā yija imamaka, wēkomaka yijare baaokaro'si Jerusalénrā yijare e'ewa'ririmaji kime,— Ananíare kire ãrīka.

15 I'supaka kērīko'omakaja ikupaka Jesúre kire bojaeka:

—Mire ñañu upakaja kiþ'irā me'pe. Yimajaroka þo'imajare wārōrimaji kimaerā kire yiwā'maeka. Judiotatarā, judiotatamarirā, supabatirā niþarimarāteoka sawārōrimaji kimarāñu.

16 I'supaka baarimaji kimamaka “Saþi ï'rākurimarijā jimirīa ba'iaja mijūarāñu”, kire ñarirāñu,— kireka Jesúre ãrīka Ananíare.

17 Torajirā kiþ'irā Ananíare a'rika mae. Kimaeka wi'irā kiþ'irā eyatirā kiþitaka Saulo þemarā kija'apeaeka. Supabatirā ikupaka kire kērīka:

—Yijeyomaki mia'mitiþe. Maiþamaki Jesú, mi'tarijaraþaka þoto mire þemakotowiraþakiji, yire þüatako'oka miñakoa jiirū ãrīwa'ri. Supabatirāoka Espíritu Santore mire ña'rñjairū ãrīwa'ri þariji yire kiþüatayu,— kire kērīka.

18 I'supaka kērīkarō'ðjiteje, wa'it̄i upaka ïoika Saulo ñakoapi ña'rīka. Torajirā þuri jia kiñakoa jarika. I'supaka kire kibaamaka, kimi'mirikaka þoto Ananíare kire ruþuko'a jūjeka.

¹⁹ I'supaka kijarika be'erō'ō ba'atirā okajājia kijarika. I'supaka jaritirā ñoapañaka Jesúre yi'yurāka Damascorā kimaeka.

Damasco wejeakarāre Jesúrika bojariroka Saulote bojaū'mueka

²⁰ Torājīrā mae judíorākare rērīwi'iarā kākatirā, Jesúrika bojariroka wārōbaraka "Tuparā Maki kime Jesús", Saulote nare ārīka.

²¹ I'supaka kibaamaka, koþakaja þo'imajare þupataeka.

—Mia, ū'ji kime Jesúre yi'yurāte ba'iaja baarimaji Jerusalénrā. Ō'ōrā kime Jesúre yi'yurāte ñi'atirā, kurarāka īpamarā þo'irā nare e'ewa'yaokaro'si,— þo'imajare ārīka.

²² I'supaka naþuþajoako'omakaja Tuparāte kire jeyobaa-maka, jiibaji Jesúrika bojariroka kibojamirīkawa'rika. "Rita sime, Jā'merūkika Tuparāte wā'maekaki kime Jesús", nare kērīroyika. Jia sakibojamaka, Damascokarā judíorāka īparimarā marākā'ā kire nokatērīwārūberika.

Judíotatarāte kire jāārika ri'kamaka Saulote ru'rīka majaroka

²³ Damascorā ñoatakaja sawārōbaraka Saulote imamaka, "Kire majāāerā", judíorāka Jesúre yi'ribeyurāte ārīþuþajoaeka.

²⁴ Suþa imarī ñami, īmioka kire naþāñaroyika wejeaþi þoriwa'rirūkirō'ō koþerekarā kire jāāokaro'si. I'supaka nabaako'omakaja Saulote sōrīka.

²⁵ Kiõrīka simamaka kibojaka yi'yurāte kire jeyobaaeka, kiru'yaokaro'si. Torājīrā mae, ñami wejea nata'tekarō'ōþi imatirā þi'i uþaka ïoikarā kire jāātirā aþeþe'rōtorā kire naruet-aeka kiru'yaokaro'si.

Jerusalénrā Saulote imaeka mae

²⁶ Toþi, ru'riwa'ritirā Jerusalénrā keyaeka mae. Torā Jesúre yi'yurāka jeyoaririka kiyapakoþeka. I'supaka kiyapako'omakaja "Jesúre yi'ribeyuka kime Saulo þuri", ārīwa'ri kire nakikika.

²⁷ I'supaka nimako'omakaja, Bernabé wāmeiki, Saulote jeyobaaekaki. "Mi'tabe, aþóstolrākaka majairā", kire kērīka. Sauloka naþō'irā eyatirā ikuþaka Bernabére nare ārīka:

—Saulo kime ū'ji, ma'api ke'ririþayukā'ā maiþamaki Jesúre kire þemakotowirika. Suþabatirā kika kijaika. I'supaka Jesúre kire baaeka be'erō'ō Damascorā dako werikimariða þo'imajare Jesúrika bojariroka wārōraþaki kime,— Bernabére nare ārīka.

²⁸ I'supaka nare kēþakā'ā "Maka imarūkika Saulote ime mae", kireka narīka. I'supaka naþakā'ā, Jerusalénrā naka ki-maeka. Naka imarijari dako werikimariða tokarāre Jesúrika kibojaka.

²⁹ Judótatarā imariþotojo griego oka jairāka Saulote jaibaraka imaeka. Tuparā majaroþūñu ãñua nare bojabaraka, “Sāñu uþakaja Jā'merükika Tuparāte wā'maekaki kime Jesús”, nare kērīka. I'suþaka kēþakā'ā ã'mitiriwa'ri kire jäärika nari'kaeka.

³⁰ I'suþaka kika nima ã'mitiriwa'ri, Cesarearā kijeyomarāre kire e'ewa'rika. Torā eyatirā Tarsowejearā kire naþe'riwa'rirūjeka.

³¹ I'sia þoto puri Judea, Samaria, suþabatirā Galilea ka'iarāoka ba'iaja Jesúre yi'yurāte jūaberika. Suþa simamaka Espíritu Santore nare jeyobaamaka jijimakapi Jesúre jiibaji yi'yurā nimamirfrīkawa'rika. Suþa imarī rīkimabaji Jesúre yi'yurāte imarijarika. Suþabatirāoka ritaja jiyipuþaka Maipamakire ðþaraka nimarijarika.

Bitamajite Pedrote jieka

³² Suþa imarī Jesúre yi'yurāte ī'rāweje jariwa'ririmarīja Pedrote īataþaroyika. I'suþaka imawa'ri Lida wāmeirō'orā naþō'irā turirī keyaeka.

³³ Torā eyatirā Eneas wāmeikite kīaeka. Bitamaji imarī, maekarakaotēñarirakakuri wejejē'rāka keyawa'rika kikārīrūkirō'orāja þeyubaraka.

³⁴ Torājīrā mae, ikuþaka Pedrote kire ãrīka:

—Eneas, mia'mitiþe, Jesucristore mire jieyu mae. Suþa imarī mimi'mirikabe. Suþabatirā mikārīrūkia mibuþebe,— kire kērīka.

I'suþaka kire kērīkarō'õjiteje, bitamaji imakoþekakite mi'mirikaeka.

³⁵ Rīkimarāja Lidakarā suþabatirā Sarónka'iakarāoka īaekarā suþa kibaaeka. Suþa imarī nimauþatiji Jesúre yi'yurā oyiaja najarika.

Reyaekakote Pedrote tāäeka

³⁶ ī'rāko Joþe wāmeirō'ðkako Tabítá wāmeikote imaeka, Jesúre yi'yuko. Griego okapi þuri Dorcas wāmeiko koimaeka. Jiiko þo'irōmo imarī wayuoka baairāte jia kojeyobaaroyika.

³⁷ I'suþaka imariþotojo ikuþarō'õþiji wāmarīa jariwa'ri koreyaeka mae. Koreyamaka īatirā reyairāte nabaaika uþakaja kopo'ia najūjeka korīrā. Suþabatirā īmiþē'rōtorā imaeka kurarakarā koro'siji kore nataeka.

³⁸ I'suþaka kore baatirā “Lidarā Pedrote ime”, þo'imajare ãñua Joþekarā Jesúre yi'yurāte ã'mitirika. Sā'mitiritirā ī'þarāte Pedrote akarī naþūataeka, koyikurirāja kimaeka simamaka. Kipō'irā eyatirā ikuþaka kire narīka:

—Dajoa wārūaja yijaka.—

³⁹ I'suþaka naþakā'ā ã'mitiriwa'ri, naka Pedrote a'rika Joþerā. Torā eyatirā Dorcas majaka nataekarō'orā kire ne'ewa'rika.

Suþa imarí koþo'irã ríkimarãja natimiarâte reyataþaekarâre oþaraka imamaka kĩaeka. Ketamaka kiþo'irã narêrïka kika jaiokaro'si.

—Dorcate reyaerã baaraþaka ruþu ríkimakaja saya yijare koþu'aþjirape,— ãþaraka Pedrote sanabeaeka.

⁴⁰ I'suþaka kire naþakã'ã,

—Mija þoriwa'þe ruþu,— nare kêrïka.

Naporiwa'rika be'erõ'õ, ñukurupatirã Tuparâka kijaika. Kika jaiweatirã, reyaekakote jorowa'ri ñatirã,

—Tabitá mimi'mibe,— kore kêrïka.

I'suþaka kêrïka þotojo koñakoa wiritaeka. Suþa imarí Pedrote ñatirã komi'miruþaeka.

⁴¹ Topi mae, koþitakapi ñi'atirã Pedrote kore mi'mataeka. Suþabatirã "Mija þope ruþu", kêrïkarâte kiakaeka.

—Koþakaja õnia kojayu. Ate kore mijia ñaraþe mae,— Jesûre yi'yurã natimiarâte reyataþaekarâ, suþabatirã aþerâ najey-omarâreoka kêrïka.

⁴² I'suþaka kojarika ritaja Joþekarâre ã'mitiriþataeka. Sâ'mitiritirã ríkimarãja Jesûre nayi'rika.

⁴³ Sabe'erõ'õ torã ñoaka Pedrote imaeka, wa'iro'si ajea ba'iraberimaji Simón þo'irã.

10

Cornelio þo'irã Pedrote a'rika

¹ Cesareawejeearã Cornelio wãmeikite imaeka. Torã ríkimarãja surararâka Italiakarâkaki imatirã ï'râpitarakamarâ þo'imajarakamaki surararâka ïpamaki kimaeka.

² Judiorâkimarïka imariþotojo Tuparâte jiyipupaka õñuka, kiwi'areka imarâþitiyika. Judiorâka wayuoka baairâte ríkimakaja niñerû jeyobaarimaji, suþabatirâoka Tuparâte jaijiþaki kimaeka.

³ I'suþaka kimamaka ï'rârîmi tres rô'ðjirã aiyate eyawa'rika þoto makârârûñuroka upakaþi Tuparâte þûataekaki ángelte kiþo'irã etaeka. Jia Corneliore kire ñatiyaeka. Suþabatirã kiþo'irã kâkaeyatirã,

—Cornelio,— ángelte kire ãrïka.

⁴ Topi mae, kireka ñakoariji,

—Aya, ¿marâkã'ã sime je'e ñiþamaki?— þupatawa'ri kire kêrïka. I'suþaka kêþakã'ã

—Tuparâte mijerijayu rakakaja mire kiã'mitiyu. Suþabatirã wayuoka baairâte mijeyobaaikarekaoka jijimaka kime. I'suþaka mimamaka mireka þupajoajipaiki kime.

⁵ Suþa imarí Joþewejeearã imaki Simónre akarí a'rirûkirâte miþûatabe. Kiwâmeaoka Pedro.

⁶ Aþika Simón wa'iro'si ajea ba'iraberimaji riaþakirijerā imaki þō'irā kime. Torā Simón Pedrote natōþorāñu miþüatarāñurā,— ángelte kire ãrïka.

⁷ I'supaka kire ãrīweatirā ángelte a'rika. Sabe'erō'ð i'þarā kiba'iraberimaja, supabatirā i'rïka surara jia Tuþarāte yi'yuka imaekekiteoka kiakaeka.

⁸ Suþa imarī kiþō'irā netaeka þoto, ángelte kire ãrïkakaka Corneliore nare bojaeka. Nare sabojaweatirā Joperā nare ke'rirûjeka.

⁹ I'supaka kēþakā'ã a'ritirā, aþerīmi wâjitâji aiya simaeka þoto Jope koyikurirā neyaeka. I'toþite wi'i ruþututuarā Pedrote mirïka Tuþarāka jairī.

¹⁰ Tuþarāka jaibaraka kimaeka þoto koþakaja kikësirabaeka. I'supaka kimamaka aþerâte ba'arika kiro'si baayukâ'ãja ikupaka makârârûñuroka upakaþapi kiro'si simaeka:

¹¹ Mabo'ikakurirā kïaeka þoto sayapâia jo'bato i'þapë'rôto ñi'atirā maj'aaruetaika upaka saruira'akea.

¹² Satôsiarā ritajakaka wa'iro'sia, wa'iro'siwëko pariji imaecka. Wa'ibikirâka upaka tuyua, wiyua, supabatirâ yiibaraka tuyuaoka simaeka. *

¹³ Supa imarī ñipi ikupaka Pedrote sajaikorika:

—Pedro mimi'mibe. Samijâ'ba'abe, — kire sârïkorika.

¹⁴ I'sia oka ã'mitirítirâ ikupaka kiyi'rika:

—Marâkâ'ã baatirâ yibaaberijïka Ñipamaki, Moisés wâsare jâjibaaeka ba'akoribeyuka ñime ruþu.—

¹⁵ Topi ate sajaikorika

—“Jâjika yiro'si sime”, merïa'si, Tuþarâte ba'arûjeika þuri “Miba'abe”, — mabo'ikakuriþapi sârïkorika.

¹⁶ Maekarakakuri i'supaka Pedrote sabaaeka. Sabe'erō'ðpi mae sayapâia Tuþarâte e'eka.

¹⁷ I'sia ñawa'ri “¿Dako baaerâ supa yire sabaayu jee?”, Pedrote ãrîþupajoaeka. I'supaka þupajoabaraka kimekâ'ãja, “No'orâ Simónre ime”, ãþaraka þo'imajare jêrïarijariji, Simón wi'iarâ neyaeka Corneliore þüataekarâ.

¹⁸ Torâ eyatirâ ikupaka najêrïaeka:

—¿Ö'ðrâ yaje Simón Pedro wâmeikite ime? — narïka.

¹⁹ Kïaeka mirâka þupajoabaraka kimekâ'ãja, Espíritu Santore kire jaika,

—Mia'mitiþe. Maekarakamaki ñimirïja mire mo'arî etairâ.

²⁰ Mae miruiwa'þe, naka me'yaokaro'si “¿Yaje judîorâkamarîrâka ya'rijñu je'e?”, ãrîþupajoabekaja mimabe. Yipûatairâ nime, — Espíritu Santore kire ãrïka.

* **10:12** Fue prohibido en la ley de Moisés comer animales tal como reptiles, culebras, marranos, perros, varios insectos, etc. Véase Levítico 11

21 Supa imariñ Corneliore pūataekarā maekarakamaki pō'irā Pedrote ruiwa'rika.

—Yi'iji ñime mijā mo'aiki. ¿Dakoa ãrīwa'ri mijā i'tako'o?—nare kērīka.

22 I'supaka kēpakā'ã ikupaka nayi'rika:

—Yija īpamaki Cornelio miþō'irā yijare pūatarapaki. Jiika po'imaji kime Cornelio. Supabatirā Tuparāte jiyipupayeeiki. Ritaja judiotatarāoka kire jiyipupayeeirā. Supa imariñ ikupaka ángelte kire ãrāpe're: "Mia'mitiþe Cornelio, Simón Pedrote mikaþüabe. Supabatirā mire kibojarāka jia mia'mitiþe", ángelte yija īpamakire ãrāpe,— Simón Pedrote narīka.

23 Supa naþakā'ã,

—Ó'õrā kākara'atirā yiþō'irā mijā kāþe ruþu,— Pedrote nare ãrīka.

Aþerīmi þuri naka Pedrote a'rika mae. Jopewejeakarā ï'rārimarā Jesúre yi'yurāoka, naka jeyoariwa'rikarā.

24 Aþerīmi Cesareawejeearā neyaeka. Neyaerā baaeka ruþu, kirīrā supabatirā kijeyomarāþitiyika rērītirā Corneliore imaeka, "Simón Pedrote bojarāka ma'mitiriye'e", ãrīwa'ri nare kioyiboaeka.

25 Torā neyaeka þoto Pedrote e'etorirī Corneliore þorika. Supabatirā Corneliore ñukurupäeka kire jiyipupayeeokaro'si.

26 I'supaka kibaamaka kiþitakarā ñi'atirā,

—Mimi'mibe. Miúþakaja po'imaji ñime yiro'sioka,— Pedrote kire ãrīka.

27 I'supaka kēpakā'ã kimi'mika mae. Supa imariñ jaibu'arikapiji wi'iarā nakākaeka mae. Torā kākawa'ritirā rīkumarāja po'imaja rērīkarāte Pedrote ñaeka.

28 I'supaka nimamaka ñatirā, ikupaka Pedrote nare bojaeka:

—Yija judiotatarā aþetatarāþitiyika rukubaka imarika, supabatirā naþō'irā turirikaoka jājibaairā yija ime. I'siakaka õrīwārūirā mijā ime. I'supaka simako'omakaja Tuparā þuri ikupaka yire bojarapaki: "Jājibaarimarā sime", ñaÑua 'Jājibaarika sime', mijā ãrīa'si", Tuparāte yire ãrāpe. Supa imariñ "Judiotataki imariþotojo aþetatarāka rukubaka ñima jājibaarükimarā sime", ñarīwārūyu maekaka þuri.

29 Supa imariñ Cornelio majaroka yire nabojaraþaka þotojo ñojimarāji miþō'irā yi'taraþe. Supa imariñ ¿marākā'ã ãrīwa'ri oka yire mijā pūatarape?— Pedrote nare ãrīka.

30 I'supaka kēpakā'ã, ikupaka Corneliore kire ãrīka:

—Botarakarīmi sajaritiyu tres rō'õjirā aiyate eyawa'raþaka þoto, Tuparāka jaibaraka ñimaraþaka be'erō'õ. Ikuþarō'õpiji ángelte saya yaaboaika jāätirā yiþō'irā kiþemakotowirape.

31 Toþi ikupaka yire kērāpe mae: "Cornelio. Tuparāte mi-jēñeika jíjimakapí kiâ'mitiyu. Supabatirā wayuoka baairāte mi-jeyobaaika jiaoka kiro'si sime. Sapí ãrīwa'ri jia mire kibaayu.

³² Suþa imar  Jopewejeear  imaki Sim n Pedro w ameikite mi-akar jebe. A ika Sim n wa'iro'si ajea ba'iraberimaji wi'iar  kime riapakirijer ,  ngelte yire  r pe.

³³ I'suþaka yire kibojamaka  'mitiriwa'ri,  nojimar ji oka mire yiþuatarape. Jia oka mi'tayu  ' r . Tupar te  aika w ajit ji yija r r ko'o kioka simaupatiji  n okaro'si. Tupar te mire bojaika yija  'mitiririyapayu,– Corneliore kire  r ka.

Cornelio jeyomar re kiw r eka Pedro

³⁴ S 'mitiritir , ikupaka Pedrote jai 'mueka mae:

–“A perimar re kiw taika  emawa'ribaji  'r tatareje w tabeyuka kime Tupar ”,  nar w r yu mae.

³⁵ Ritatojo wejeareka po'imajatata imaupatirekaja jiyipuþaka kire  r wa'ri, kiyapaika upakaja baair ka j jimaka kimarijaya.

³⁶ Yija t 'omaja Israel w sa riþpar mer 'si Jesucristo, ritatojo wejeareka imar   pamakite baaekapi  r wa'ri jia Tupar ka nimar kiakaka nare kibojaeka.

³⁷⁻³⁸ Mamar  Galileaka'iar , suþabatir  ritaja Judea ka'iareka Jes s Nazaretkakire baaeka  n ur  mij  ime. Po'imajare w r baraka Juanre narupuko'a j jeyuk ' ja, mae kirika i baaw r uki Jes re kima 'mur jeka Tupar . Suþabatir  Esp ritu Santore kire kija'ataeka. I'suþaka kibaaekaki imar , Galileakar re suþabatir  Judeaka'ikar reoka jia kibaaeka. Suþa imar  ritaja Satan re ba'aja j ar jeroyikar te kit  royireka. I'suþaka kibaaroyireka, Tupar te kika imaeak simamaka.

³⁹ Yija, a ostolr ka, Jerusal nwejeear , suþabatir  jud otatar  ka'iar  ritaja Jes re baaeka  aekar . Sabe'er '  Jerusal nr  jud otatar   parimar te yaþua tetekar  kire j  r jeka.

⁴⁰ I'suþaka kire nabaako'omakaja maekarakar mireka, Tupar  puri Jes re  nia jarir jekaki. Suþabatir  Jes re yijare kiþemakotowiataeka.

⁴¹ Jud otatar te nimaupatiremar  Jes re  emakotowirir  Tupar te baaeka. Mamar taka kiw 'maekar  yija imamaka i'suþaka kibaaeka, “ nia Jes re ime ate”, yija  r w r okaro'si. Ate  nia Jes re jariþe'rika be'er '  kika ba'aekar  yija ime.

⁴² “  nia imar te suþabatir  reyaekar teoka, ba'aja nabaaka wa a nare j  rimaji mimabe’,  r wa'ri Tupar te yire j 'meka  r wa'ri po'imajare mij  bojabe”, Jes re yijare  r ka.

⁴³ Tupar ro'si boja jirimaja imaeak rakamakiji Jes re imar kiakaka  upajoawa'ri no'oeka. Suþa imar  Jes re yi'yur te ba'aja baaeka wa a Tupar te ye'kariar kiakaka no'oeka,– Pedrote nare  r ka.

Judíotatamarīrāteoka Espíritu Santore ña'rījāika

⁴⁴ I'supaka āparaka Pedrote imekā'āja Espíritu Santore nare ña'rījāika.

⁴⁵⁻⁴⁶ Supa imawa'ri ī'rārokamarīa po'imaja oka noribeyuaja jaibaraka nimaeka Tuparāte jiyipuipayeebaraka. Sīatirā "Judíorākamarīrāteoka Espíritu Santore ña'rījāiyu mae", ārīwa'ri napupataeka judíorāka Pedroka ī'rātiji etaekarā.

⁴⁷ Topi ikuþaka judíorākare Pedrote ārīka ate:

—Mija ā'mitiþe yijeyomarā. Muþakajaoka Espíritu Santore nare ña'rījāimaka õ'õrā imarāte ī'rīkaoka "Ruþuko'a nare mijā jūjea'si", ārīrika imaberijīñu,— judíorākare kērīka.

⁴⁸ Supabatirā,

—"Jesucristore yi'riwa'ri kirirā maime mae", ārīwa'ri ruþuko'a mijā jūjerüjeb,— Corneliorākare kērīka.

Supa imarī naruþuko'a najūjeka Pedroka imaekarā. Sabe'erō'ō,

—Me'ria'si ruþu. Yijaka mimabe ñojimarīji ruþu,— Pedrote narīka Cornelioka imaekarā.

11

Jerusalénkarā Jesúre yi'yurā imaekarāte Pedrote majaroboa

jaeka

¹ Topi mae, apóstolrāka, supabatirā Judeaka'iakarā Jesúre ā'mitiriþeaekarāoka, "Judíotatamarīrā imariþotojo, Jesúre na'mitiriþeayu're", ārīka majaroka na'mitirika.

²⁻³ Supa imarī Jerusalénrā Pedrote þe'rieyaeka poto, ikuþaka kire narīka:

—¿Dako baaerā judíotatamarīrā wi'iarā mikākarape? Supabatirāoka ¿marākā'ā ārīwa'ri naka miba'araþe?— Pedrote narīka.

⁴⁻⁵ I'supaka kire napakā'ā ikuþaka wājirokapi Pedrote nare bojajiika:

—Jopewejeearā Tuparāte jaibaraka ñimaraþaka poto ikuþaka simaraþe. Makārārūñuroka upakapi ikuþaka yire saþemakotowiraþe: Mabo'ikakuriþi sayapāia jo'bato ī'þapē'rōto ñi'atirā maya'aruetaika upaka ūika ima yipō'irā etaraþaka.

⁶ "¿Dakoa satōsiareka ima?", ārīwa'ri jia sañiatiyaraþe. Ritajakaka wa'iro'sia, wa'iro'siwēkoa þariji imaraþaka. Wa'ibikirāka upaka tuyua, wiyua, supabatirā yiibaraka tuyuaoka simaraþe.

⁷ Sañiawearaþaka poto mabo'ikakuriþi ikuþaka yire sārīkorape: "Pedro mimi'mibe. Jāätirā samiba'abe", yire sārīkorape.

⁸ "Marākā'ā baatirā yibaaberijīka Ñipamaki, Moisés wāsare jājibaaeka ba'akoribeyuka ñime ruþu", ārīwa'ri yiyi'raþe.

⁹ Suþa ñapaká'ã ikuþaka yire sârïkorape ate: “ ‘Jâjika yiro'si sime’, mer a'si, Tupar te ba'ar jeika þuri ‘Miba'abe’ ”, sârïkorape.

¹⁰ Maekarakakuri i'suþaka yire sâr pe. Sabe'er ' pi mae Tupar te sayap ia e'emiarape mabo'ikakurir .

¹¹ Ikuþar ' piji i'suþaka simaraþaka be'er '  maekarakamaki þo'imajare ñimaraþar '  eyarape. Cesareawejeakaki Cornelio nare þuatarap ki, yire ne'eayaokaro'si.

¹² “Netar ka þoto, ba'iaja þuparibekaja naka me' e”, Esp ritu Santore yire  p ak 'ã, ya'rape. Suþabatir   r t n arirakamar  Jes re  mitiriþ air  yika  ' r  imar  yijeyoa turap ra. Naka mae Cornelio wi'iar  yija k karape.

¹³ Yija k kaeyaraþaka þoto, ikuþaka Corneliore yijare bojarape: “Yiwi'iareka ñimaraþaka þoto  ngelte yire pemakotowirir karape. Mia je'e ikuþaka yire k r pe: ‘Jopewejeear  Sim nre akar  a'rir kir te miþ atabe. Pedrooka kire na u.

¹⁴ Mija þ ' r  eyatir , “Mire, miwi'iareka imar teoka ba'iaja imarika tiybeyur ' r  mija a'rir kia imako eikareka ikuþaka Tupar te mijare t  r n u”,  r wa'ri mijare kibojar n u, Corneliore yijare  r pe”,  ngelte kire  r ka bojabaraka.

¹⁵ I'suþaka yire k r p ka be'er ' , yi'i ate nare boja 'muraþaki. Nare yijai 'muraþaka þotojo, ikuþar ' pi Espíritu Santore nare  a'rij air pe, mare mamar  kibaaraþaka upakajaoka.

¹⁶ I'suþaka simakaka  awa'ri, Mai amakire bojaeka yiþupajoat porape. Mia, ikuþaka k r ka: “Bikijar  þuri okoa  Juanre ruþuko'a mijare j jeka. Tupar  þuri Espíritu Santo mijare  a'aj  r ki, kiya aika upakaja baaw r uir  mija imaokaro'si”, i'suþakajaoka mamar r ja Jes re mare bojatika.

¹⁷ Jesucristore yi'yur  maimamaka, Espíritu Santore Tupar te mare  a'aj  rap ka upakaja jud r kamar r  nimako'omakaja nareoka Espíritu Santore ki a'aj  rap . I'suþaka Tupar te nare baamaka “I'suþakamar  sime. Jud r kamar r  mija þuri mar k '  baatir  yijaka imaberij r  mija”,  r berij ka ñimaraþpe,— Pedrote nare  r ka.

¹⁸ I'suþaka k p k '  kire naj riatiyika. Topi mae ikuþaka napuþaka no'aea:

—Jiitakaja baaiki kime Tupar . Jud r kamar r teoka ba'iaja nabaaika naja'atar ka, nare kiye'kariar n  jia kika nimajip r ,—  r wa'ri nar ka.

Antioqu akar  Jes re nayi'ri 'muela

¹⁹ I'sia ruþubaji Jes re yi'ribeyur  Estebanre j  ekar . Suþabatir  aper  kiuþaka imaekar  Jes re yi'yur teoka ba'iaja nabaaeka. Suþa imar   r rimar  Jes re yi'yur 

Feniciaka'iarā, Chiþrejūmurikarā imawejeareka, supabatirā Antioquía wejeearāoka naru'riwa'rika. Torā eyatirā, judiorākare takaja Jesúrika bojariroka nabogaeka.

²⁰ Aþerā þuri, Chiþrekarā, Cirenekarā a'ritirā Antioquiarā eyaekarā. Torā eyatirā judiorākamarīrā imaekarāteoka maiþamaki Jesúrika nabogaeka.

²¹ "Jia nabojawārūrū", ãrīwa'ri Tuparātē nare jeyobaaeka. Supa imarī rīkimarāja Jesúrika nabogaeka ã'mitiritirā, mamarī nayi'rīkoperoyika naja'ataeka, kire yi'riwa'ri.

²² Antioquíawejarā Jesúre nayi'yua majaroka, Jerusalénkarā Jesúre yi'yurātē ã'mitirika. Sā'mitiritirā Antioquiarā Bernabére napñūataeka.

²³ Supa kire napakā'ã ke'rika. Torā eyatirā, Tuparātē jia nare baaeka kīaeyaeka. I'supaka nimaeka ñatirā ikuþaka jījimakapī nare kibojaeka:

—Ika mijā ima upakaja jiibaji Jesúre mijā yi'ririmirīrīkawa'þe,— nare kērīka.

²⁴ Espíritu Santore kire jeyobaaikaþi jiiþupaki kimaeka. Tuparātē yapaika upakaja oyajā imaki imarī, jia Jesúre yi'yuka Bernabére imaeka. Supa imarī rīkimarāja kibojaeka ã'mitiritirā, Jesúre nayi'rika.

²⁵ I'sia be'erō'õ Tarso wāmeika wejeearā Bernabéte a'rika, Saulote mo'arī.

²⁶ Kire tōpotirā, "Dajoa Antioquiarā", kire kērīka. Supa kire kēþakā'ã ï'þarā najeyoariwa'rika torā. ï'rākuriwejejē'rāka torā nimaeka, Jesúre yi'ririmajaka. Torā imatirā rīkimarāre Jesúrika nawārōeka. I'sia wejeakarā Jesúre yi'yurātējeoka "Christianorāka nime", þo'imajare ãrīñ'mueka.*

²⁷ I'sia þotojo Jerusalénkarā, Tuparāro'si bojañjirimajare eyaeka Antioquiarā, Jesúre yi'yurātē rērītirā imaekarō'õrā.

²⁸⁻³⁰ Torā eyaekarākaki ï'rīka imaekaki Agabo wāmeiki. Jesúre yi'yurātē rērītirā imaekarō'õrā eyatirā, Espíritu Santore jeyobaaikaþi þupajoatirā, ikuþaka nare kērīka: "Ritatojo ka'iarā nakēsirabarāñu, ba'arika torā þurirāka simamaka", Agabote nare ãrīka. (Ñamajibaji ba'arika torā þurika Romaweya ïþamaki Claudiore imaeka þoto). Sā'mitiritirā, "Judeakarāre ba'iaja jūaerā baayu're, niñerū nare maþüataye'e", Antioquíakarā Jesúre yi'yurātē ãrīka. Narīka upakaja, narikaeka ko'apitorāja Saulo, Bernabéþituyika ï'þarāwā'taja nijika, "Judeakarā Jesúre yi'yurātē imaruputarimajare samija ïjibe", ãrīwa'ri.

---

* **11:26** El nombre Cristiano quiere decir "Cristo es nuestro Señor."

12

*Santiagore najāāeka, supabatirā wēkomaka imariwi'iaipi
Pedrote pōrika*

¹ I'sia poto ritaja Jesúre yi'yurā upatireje ba'iaja Herodere kisuradarākarebaarūjeū'mueka. Supa imarī ū'rārimarā nare imaruputarimajare wēkomaka imariwi'iarā nataeka.

² Supabatirā, Juan ma'mi Santiagore nañi'aþakā'ā, "Kiwāmua mijā toata'tabe", nare kērīka.

³⁻⁴ I'supaka kērīka ā'mitiritirā, jījimaka judíorāka ū'parimarāre jarika. Topi jījimaka nimamaka ū'awa'ri þan levadura rukeberika naba'aroyikarīmi Pedroteoka kiñi'arūjeka wēkomaka imariwi'iarā kire tayaokaro'si. Pedrote ru'rikoreka jia kisuradarākare kīarūrūjeka Herodes. Botarakatata imatirā rakaka tatareka botarakarimarā nimaeka. I'sirakamarā imarī,

—Botarakamaki oyajā mijā o'arijarirāñu kire tuerikareka,— nare kērīka.

Supabatirā "Pascua bayā o'riwa'rīrāka poto, po'imajare ū'arāka wājitāji Pedrote ba'iaja jaiwā'imarītirā, kire yijāārūjerāñu", Herodes pūpaka imaeka.

⁵ Supa imarī ū'rārimi upakaja jiitakaja Pedrote natueka. I'supaka nima ā'mitiritirā, kijeyomarā Jesúre yi'yurā jimariā Tuparāte kiro'si jaiñjika.

⁶ Torā kimaeka ñami simakoþeka Herodete kire jāārūjerūkirīmi. Mia, wēkomaka imariwi'iarā ū'parā surararāka kire tuerimaja watopekarā ū'pamiji þerumijiapi pi'þekaki kikārīþañaeka. ū'arūrītiyarūkirō'ō simamaka aþerā surararāka koþerekarā tuekarā.

⁷ Ikuparō'ōþiji, ángelte kipō'irā etaeka. Supabatirā kimaeka kurara yaaboaea ka jājia jāta'airō'ō jarika. Topi mae, kārīka imaekaki Pedrote ángelte rabetōrōtaeka. Kitūrūeka poto,

—Wārūaja mimi'mibe,— kire kērīka.

I'supaka kire kērīka potojo þerumijiapi kipita arikaka napi'þekoþeka kutueka.

⁸ I'supaka kijarika poto,

—Mijariroaka mijāāñu'mube, miñ'þuko'aoka,— Pedrote kērīka.

Topi ikupaka kire kērīka ate:

—Mijariroaka þemakatoaka mijāābe. Supabatirā yibe'erō'ō mi'tabe,— ángelte kire ārīka.

⁹ I'supaka kire kēþakā'ā, Pedrote kibe'erō'ō a'rika. I'supaka baariþotojo "Supa sime", marīwārūberijika simaeka kiro'si. "¿Yaje ritaitaka sime je'e?", ū'rīþotojo "Makārārūñuroka upaka yiro'si sime je'e", kērīþupajoaeka.

¹⁰ A'rīrījariji mamarīkaki surarate tueirō'ō o'ritirā, aþikate imarō'ōoka no'rika. Sa'riwa'ri jiyiakaka þeuakaka baaeka

wejekuraraka koþerekarā neyaeka þoto sōñu upakaja sawiri-taeka. Topi þoritirā na'ririjayukā'āja ikuparō'ðipi ángelte ririwa'rika. I'supaka simamaka ñrīkaja Pedrote tuika.

11 Topi mae, "Rita sime. Kárärüríbeyuka yi'i. Herodete yire jääkoreka yire kipoaerā ángelte kiþuatayu Tuparā. I'supaka simamaka judíorāka ñamarā ba'iaja yire nabaariþakatayuareka, yiwapu'yu mae", Pedrote ñrīþupajoaeka.

12-13 I'supaka kiþupaka imekā'āja Juan Marcos pako, María wi'iarā ke'rika. Satōsirō'ðrā ríkumarāja Tuparāte jaibaraka po'imajare imaeka. I'supaka nimaekarō'ðrā eyatirā koþerekapi,

—¿Yaje mijia ime?— nare kérīka.

Sā'mitiritirā ñrīko torā ba'iraberimajo, Rode, koþerekarā eyaríkaritirā, ã'mitirikako, "¿Maki kime?", ñrīwa'ri.

14 Sakowierā baaeka ruþu, Pedrote jaika koã'mitiriwārūeka. Sā'mitiriwārūtirā jíjimaka jariwa'ri koþerekaka wiebekaja,

—Péterā Pedrote imakoyu,— ñrīwa'ri torā imaekarāte bojarī ko'rika.

15 I'supaka nare kóþakā'ā,

—Miwejabiyu je'e,— kore narīka.

Topi,

—Ritama ñañu,— nare körīka.

I'supaka nare kóþakā'ā,

—Kire ñarírīka miráki ángel kime je'e aþeyari,— kore narīka.*

16 I'supaka naríko'omakaja,

—¿Yaje mijia ime?— pëtepi Pedrote ñrīrīkamarika.

I'supaka simamaka koþerekaka wiwatatirā kire ñawa'ri koþakaja naþupataeka.

17 I'supaka nimamaka, kiþitaka kimimataeka "Kareaja mijia imabe", ñrīwa'ri. Topi mae, "Wëkomaka imariwi'iarā ñimako'orð'ðpi ikupaka Tuparāte yire baako'o", nare kérīka. I'supaka nare ñrītirā,

—Majeyomarā Jesúre yi'yurāte samija bojabe. Supabatirā i'supakajaoka mijia ãpe Santiagoreoka,— nare kérīka.†

I'supaka nare ñrīweatirā aþerð'ðrā ke'rika.

18 Kiru'rika ñamibikitijo torā ñarírīrimaja imaekarā surararākare jimaria ba'iaja þuparika Pedrote imabepakā'ā ñatirā. "¿Marákā'ā Pedrote baatiyako'o je'e? Ba'itakajama sime", narīka.

* 12:15 Algunos judíos creyeron que Dios enviaba ángeles para cuidar su gente. Creyeron que el ángel podía aparecer en una forma similar a la persona que cuidaba. Posiblemente la gente en la casa pensaron que un ángel llegó para avisarles que Pedro ya fue matado. † 12:17 Refiere a Santiago, el hermano de Jesús que era un líder de los creyentes en Jerusalén. El otro Santiago (el apóstol) había muerto (véase 12.2)

¹⁹ Kimabepakā'ā īatirā, Herodete kire mo'arūjeka. Kire natōpobepekā'ā Herodete nare jērīapeatiyaeka. I'supaka nare kijēpakkā'ā marākā'ā nayi'riwārüberijīka simaeka naro'si. Supa imarī Herodete nare jāārūjeka mae. I'supaka nare baatirā Judeapi ke'rika Cesarearā imarī.

Tuparā reyarūjekaki Herodete

²⁰ Tirowejeakarā supabatirā Sidónwejeakarāka jiamariā imawa'ri boebaka naka Herodete imaeka. I'supaka tokarāka imawa'ri, niñerū e'eokaro'si ba'arika nare pūatarika kika'iakarāre kijājibaaeka. Herodes ka'iapi naba'arika e'etoyurā nimaeka Tirowejeakarā supabatirā Sidónwejeakarāoka. Supa imarī ī'rīka upaka pupajoawa'ri Herodes pō'irā okajierī po'imajare napūntaeka. Herodete najairā baaeka rupu, kijeyomaki imatiyaiki, Blastoka najaika. Jiaipi kire najaijemaka "Jia mika imariyapairā nime", ārīwa'ri Blastore kire ārīka. I'supaka kēpakkā'ā, "Ī'rārīmi naka yijairānu rupu", Herodete kire ārīka.

²¹ Naka kijairā baaekarīmi, īpi imarī, jia jariroaka īparimarāre jāāroyika upakakaka kijāāeka. Supabatirā īpire ruparoyikarō'orā imatirā, torā rērīkarāre kijaika.

²² Torājīrā mae, sā'mitiritirā,

—Mia, majiyipupayeeroyikite[‡] mare jaiyu, īmirīji upakamarīa kime.— āparaka jimarīa po'imajare akasereka jijimaka imawa'ri.

²³ I'supaka āparaka nimaeka poto, Tuparāte pūataekaki ángel, jimarī ba'iaja Herodete kimarūjeka. "I'supaka yireka ārībekaja Tuparāte mijā jiyipupayeebe", kērīberiripareareka, wājua Herodete ba'ariataeka.

²⁴ I'supaka simaeka be'erō'ō Jesúre yi'yurāte kirika bojamaka rīkimabaji sayi'yurāte pubueka.

²⁵ I'tojítejeoka Bernabé, Saulo^{pe}tiyiika Jerusalénkarāre niñerū ījirī na'rika. Nare ījiweatirā, Juanre Antioquiarā ne'ewa'rika. Juanrejeoka nawāmeyeeka Marcos.

13

Bernabé Saulo^{pe}tiyiika, Jesúrika bojariroka nabojata^{pa}eka

¹ Antioquiarā Jesúre yi'yurāte rērībaraka imaroyika. ī'rārimarānakarā jia kirika bojawapu'atarimaja Tuparāte nare imarūjeka. I'supaka imarā imari^{po}tojo, "Iku^{pa}ka po'imajare mijā bojawapu'atarija^{pe}", ārīwa'ri kiro'si bojañirimaja pārijī nimaeka. Mia, Bernabé, Simón (kirejeoka narīka Neika), Lucio Cirenakaki, Menahem Galileakaki (īpi Herodes^{pe}tiyiika pākiarikaki), supabatirā Saulooka imaeakani naka.

[‡] 12:22 Un dios

² Maiþamakika jaiokaro'si rẽritirã torã nimaeka. Suþa imarõ Tuparâte þupajoabaraka ba'abekaja kire jaibaraka nimaeka. I'suþaka nimaeka þoto ikuþaka Espíritu Santore nare ãrïka:

—Bernabé, Sauloteoka yiyaþaika uþakaja baarimaja ni-maokaro'si nare ye'eraþe. Suþa imarõ yimajaroka wärõtaparõ nare mijas püatabe nare yijã'metika uþakaja,— nare kẽrïka.

³ I'suþaka kẽrïka ã'mitiritirã ba'abekaja Tuparâka jaibaraka nimaeka ruþu. Suþabatirã, Bernabé'si, Sauloro'sioka jaiþibaraka naþo'iarã napitaka naja'aþeamomeka, Tuparâte nare jeyobaaru ãrïwa'ri. I'suþaka baatirã nare na'rirûjeka.

Chiþre wãmeika jãmurikarã na'rika

⁴ Suþa imarõ Espíritu Santore nare ãrïka uþakaja Seleuciarã Saulote a'rika, Bernabépitiyika. Torã eyatirã waþuruþi na'rika Chiþre wãmeika jãmurikarã.

⁵ Torã, Salamina wãmeika wejea imaekarõ'õrã namarïka. Torã eyatirã judiorâkare rẽriwi'iarã Tuparârika nawãrõeka. Juan Marcos naka imaekaki, nare jeyobaarimaji imarõ.

⁶⁻⁸ I'sia jãmurikareka turitaþabaraka Pafoswejea Wãmeirõ'õrã neyaeka. Neyaekarõ'õrã judiotataki Barjesús wãmeikite imaeka. Elimas wãmeiki kimaeka griego okaþi þuri. Maikoribeyua beaþakibaraka "Tuparâro'si jairimaji ñime", þo'imajare ãrïrijayuka kimaeka. Jãmurika ðamaki Sergio Pauloka jeyoayuka kimaeka. Sergio Paulo þuri jia õrïwärûrika þupajoaiki kimaeka. I'suþaka imawa'ri Tuparârika ã'mitiritirã Bernabé, Sauloteoka kiakarûjeka. Elimas, maikoribeyua beaþakirimaji þuri Bernabé, Saulopituyika naþupajoaika uþakamarã þupajoaekaki. Suþa imarõ "Jesucristorika najaika mia'mitiriþea'si", i'sia wejeakaki ðpire kẽrïrijarika.

⁹⁻¹⁰ Suþa imarõ Espíritu Santore jeyobaaekapi kire ãrïkatirã ikuþaka Saulote kire ãrïka (kiwãmeaoka imaeka Pablo):

—Satanáre yaþaika uþakaja baarimaji mime. Suþabatirã ritaja jia ima yaþabeyuka mime. Saþi ãrïwa'ri þakibaraka ba'iaja þo'imajare mibaarijayu. Maiþamaki Tuparârika bo-jarirokamarã mibojaþakiyu. I'suþaka mibaaika mijas'atabe.

¹¹ I'suþaka mibaaika waþa maekakaja ba'iaja Tuparâte mire júarûjerã baayu. Suþa imarõ miñakoa yarirã baaika mae. I'suþaka simamaka ñabeyuka mimatarãñu. Aiyate yaaika þariji miabesarãñu,— Pablote kire ãrïka.

I'suþaka kẽrïka þotojo kiñakoa ta'sikã'aja ririwa'rika mae. I'suþaka imawa'ri kire títirimaji ðrîkate kiyapakopeka.

¹² I'suþaka kijapakã'â þupatawa'ri jãmurika ðamaki þuri, Jesûre kiã'mitiriþea. "Ritaitaka sime nabojaika", ãrïwa'ri sakiyi'rika.

Pisidiareka imaeka Antioquiarã Pabloraþkare eyaeka

13 Toþi mae, Pablo kijeyomar  pitiyika Pafoswejeap  nak  muj  ika Panfilia ka'ia, Perge w  meir  'o wejee  r   a'yaokaro'si. Tor   nare maatatir   Juan Marcos puri Jerusal  n   pe'rikaki.

14 Toþi mae, Pergepi imatir   Antioqu  wejee  r   na'rika, Pisidiaka'iw  ta imaekar  'o  r  . Toþi imatir   j  r  tarir  mi simaeka poto, jud  r  kare r  r  riwi'iar   nak  kaeka.

15 Tor   naruþayuk  'aja Mois  s imaekekakite j  mekakaka supabatir   Tupar  ro'si boja  jirimajare o'oekakaka   abaraka   r  kate sajaiþateka. Kibojaeka be'er  'o, jud  r  ka r  r  riwi'i   parimar   Bernab  , Pablopitiyika   par  te ikuþaka nar  p  uaeka:

—Yija jeyomar  , jia majaroka yijareka mij   bojar  kia simaye'e, maekaka samija bojabe,— nare nar  ka.

16 I'suþaka naþak  'a  , Pablote mi'mir  kaeka. “Jaibekaja mij     mitipe rupu”,   r  wa'ri kiþitaka kimimataeka. Tor  j  r   ikuþaka nare k  r  ka:

—Yija jeyomar   Israelkar  , supabatir   jud  r  kamar  r   imariþotojo jia Tupar  te yi'yur  oka, jia samija   mitipe.

17 Jiyipuþaka kire moñuka Tupar  ja, Israel ka'iareka imar     nekiar  te w  'maekaki. Nare w  'matir   jia Tupar  te nare baaeka. Egiþtoka'iar   nimaeka, naka'iar  mar  a nimako'omakaja r  kimabaji nak  r  poyaokaro'si nare kijeyobaaeka. Narejeoka kirikaþi Egiþtoka'iar   nimaeka poto kiru'r  r  jeka.

18 Toþi ru'ritir  , po'imajamator     par   po'imajarakakuri wejeej  r  ka Israeltatar  te imaeika. Tor     r  kurimara   kire   mitirip  ebekaja nimako'omakaja nare   ar  r  rimaji Tupar  te imaeika.

19 Cana  n w  meika ka'iakar     pot  narirakatatar  te Tupar  te riataeka, naka'ia Israeltatar     nekiar  te k  jikaro'si.

20 Suþa imar   Egiþtoka'iar   nima  'mueka be'er  'o Cana  n ka'ia ne'maekar  'o  j  r   cuatrocientos cincuentarakakuri wejeej  r  ka sajarika.

Sabe'er  'o, Samuel, Tupar  ro'si boja  jirimaji kimaer   baaeka rupu, Israeltatar  te   ar  r  rimaja nimaokaro'si   r  rimar  re Tupar  te imar  jeka.

21 Samuelte nare imaruputayuk  'aja “I  r  ka yija   p  amaki yija yaþayu”, mañekiar  te   r  ka Tupar  te. I'suþaka naþak  'a  , Sa  l, Quis maki, niþamaki kimaer   Tupar  te kire w  'maeka. Suþa imar     par   po'imajarakakuri wejeej  r  ka r  'o  j  r     pi kimaeka. Benjam  n imaekekaki riþpar  mer   riþpar  mi kimaeka Sa  l.

22 I'toj  r   be'er  'o Sa  lre þoatatir   Davidre   pi Tupar  te imar  jeka. “David, Jes   maki, yipuþajoika uþakaja þuþajoaike imaki   iamaka. I'suþaka imaki imar   yiyapaika uþakaja kibaar  nu”, Tupar  te kireka   r  ka.

23 David riþarãmerã riþarãmi kimaeka Jesús. Bikija Tuparãte bojara'atika uþakaja Israel ka'iakarãre kitãäokaro'si Tuparãte kire püataeka.

24 Jesúre etaerã baaeka ruþubaji Juan, Israelkarãre Tuparãrika wärökaki. Suþa imarã ritaja tokarãre ikuþaka kẽrïka: "Ba'iaja mij a baaika ja'atatirã ruþuko'a mij jüjerüjebe", nare kẽrïka.

25 Suþabatirã kireyaerã baaeka ruþupañaka uþakaja ikuþaka Juanre ãrïka: "Tuparãte püataekakiji kime", yireka mij a ãrïkoþeyu. Jëno'o i'suþakamarã sime. No'oþirãmarãsajariwa'yu yire þemawa'ribaji imakite etarükia", Juanre nare ãrïka're,— ãrïwa'ri Pabloterare bojaeka.

26 —Yijeyomarã Abraham riþarãmerã, suþabatirã judiorãkamarãrã imariþotojo jia Tuparãte yi'yurãoka, jia mij a'mitipe. Jesúre yi'riwa'ri ba'iaja imarika tiybeyurð'orã ma'rirükia imakoþeikareka Tuparãte mare tääekakaka mare kiä'mitirirüjeyu.

27 I'suþaka simako'omakaja Jerusalénkarã suþabatirã niþarimarãoka, "Mare täärimaji kime", ãrïwärüberikarã. Suþabatirã jẽritarirõmi rakakaja Tuparãro'si bojaþirimajare o'oeka ñatirã aþeräte sabojako'omakaja sanorïwärüberika. I'suþaka imawa'ri Jesúre ñariþotojo, "Tuparãte püataekakiji kime", narïwärüberika. Sapí ãrïwa'ri Jesúre najääärüjemaka, Tuparãro'si bojaþirimajare o'oeka uþakaja sajarika.

28 "Ikaþi kiþareayu", ãrïwärübeyurã imariþotojo, "Kire mijääärüjebe", ãrïwa'ri Pilatore naþakatarika.

29 I'suþaka baawa'ri Jesúre najääämaka, Tuparãro'si bojaþirimajare o'oeka uþakaja sajarika. I'suþaka kire nabaaeka be'erð'ö yaþua tetakareka kimakoþekarð'öþi aþeräte kire rueka. I'suþaka kire baatirã ãta wi'iarã kire natarika.

30 I'suþaka kire nabaaako'omakaja Tuparãte õnia kire jaripë'rirüjek.

31 Galileapi Jerusalénrã kika a'rika mirärâte ð'râkurimarã kiþemakotowirika. I'suþaka nare kibaabeaeka ñaeka mirärã nime maekakaoka "Rita sime, õnia jarikaki Jesús", ãrïwa'ri þo'imajare bojirimaja.

32-33 Suþa imarã Bernabéþitiyika jía majaroka mijare yibojaetayu. "Jia nare yibaarãñu", ãrïwa'ri mañekiarâte Tuparãte bojaeka uþakaja mare kibaabeaeka nariþarãmerã mirärã maimamaka. Mia, Jesúre najääeka simako'omakaja õnia kire kijariþe'rirüjek. I'suþaka Tuparãte baarükia þuþajoaweibaraka Salmo segundo wãmeþüñurã ikuþaka Davidre o'oeka: "Maki, yimakitakiji mima simamaka, mae ritaja þo'imajare sañorïrüjeyu", Tuparãte ãrïka Jesúreka þuþajoabaraka.

³⁴ “Kireyako’omakaja ñña kire yijaripe’rirüjeräka simamaka reyarükimarika kimaräñu mae”, Tuþparäte ãrika. I’supaka simamaka ikuþaka sãñu kimajaropüñurä: “Davidre ñarïtika uþakaja, jia mijare baarimajiji ñimaräñu”, Tuþparäte ãrika.

³⁵ Mia aþea: “Jiyipuþaka mire ñuka imarí, miyapaika uþakaja baaiki ñime. I’supaka simamaka, yipo’ia rabakoreka ñña yire mijaripe’rirüjeräñu”, ãparaka Davidre o’eka.

³⁶ Ñña kimaeka þoto Tuþparäte yaþaika uþaka baaiki Davidre imaeka. I’sia be’erö’ð kireyaeka. Kireyamaka kiñekiaräte nayayeka wã’tarä kire nataeka. Torä kiþo’ia rabaeka. Suþa imarí aþikate þuþajoawa’ri majaroka kio’eka.

³⁷ Jesú斯 puri rababerikaki Tuþparäte ñña kire jaripe’rirüjeka simamaka.

³⁸⁻³⁹ Mija ã’mitiþe yijeyomarä, ikuþaka mijia ñrïrika yija yaþayu: Moiséte jã’meka ma’mitiriþeakopemaka, ba’iaya mabaaikareka mare tãäbeyuka Tuþparä. I’supaka simako’omakaja Jesúre ã’mitiriþeairäte takaja ba’iaya baarikareka Tuþparäte ye’kariayu. Suþa imarí Jesúre baaekaþi ãrïwa’ri, ba’iaya baakoribeyurä maime Tuþparä ñakoareka.

⁴⁰⁻⁴¹ Rakajekaja mijia imabe, bikija Tuþparäro’si bojaþirimajare bojaeka uþaka mijare sima’si ãrïwa’ri. Mia je’e, ikuþaka sime:

“Jia mijia ã’mitiþe yire eebaraka, yire jaiwã’imañuräoka. Mija ruþurö’ðrä ima ikuþarö’ðþiji mijare þuþataräka. I’supaka baawa’ri, mijare sariataräñu. Mija ñaräka wãjítaji majéräko’abeyua yibearäñu. Írïkate mijare sabo-jarikareka samija ñrïwärüberijääka’, Tuþparäte ãrika”, ãrïwa’ri kirika bojarimajire o’eka,— ãrïwa’ri Pablote wãrðeka Antioquíakarâre.

⁴² I’supaka jaiweatirä Pabloraþkare þoriwa’rika judíoräka rẽrïriwi’iapi. Naporiwa’rika þoto,

—Aþea jërïtarikareka ate yijare sawäröri mijia i’tabe,— nare narïka.

⁴³ Toþi naporiwa’rika þoto rïkimaräja judíoräkare Pablo, Bern-abépitiyika nayejoariwa’rika. Suþabatirä judíoräkamaräñi imariþotojo Moiséte jã’meka yi’riwa’ri judíoräkare baaroyika uþakaja baarimajaoka naka a’rikarä. I’supaka nabaamaka ikuþaka Pabloraþkare nare bojaeka:

—“Mare wayuñariwa’ri Jesúre reyaekaþi ãrïwa’ri jijimaka Tuþparäte maka ime”, ãrïwa’ri mijare yija bojako’a mijia yi’ririþa’ata’si,— nare kërïka.

⁴⁴ I’sia be’erö’ð jërïtaririmi imaekareka, rïkimabaji i’sia we-jeakarâre torä rẽrïka Tuþparärika ã’mitiþaokaro’si.

⁴⁵ I’supaka nabaamaka jiamarä simaeka judíotatarä ñparimaräro’si. I’sirokaþi ãrïwa’ri Pablote bojamaka

ã'mitiritirã aþerõ'ðrã oyaja nayi'rika. Suþabatirã kiwãrõeka okae'ebaraka ba'iupakaja kire najairiwã'imarïka.

⁴⁶ I'suþaka nabaamaka, okajãjiaþi ikuþaka Pabloraðkare nare ãrïka:

—Judíorãka mijia imamaka Tuþarãrika mijare yibojað'mutirape. I'suþaka simako'omakaja samija yi'ribeyu ruþu. I'siaþi ãrïwa'ri, Tuþarãka õnia imajiparika yaþabeyurã upakaja mijia ime. Mijare yija bojaika yaþabeyurã mijia imamaka judíorãkamarirãte Tuþarãrika yija bojaerã baayu mae.

⁴⁷ Mia, ikuþaka Tuþarãte yijare ãrïka:

“Judíorãkamarirã þo'irãoka mire yiþüyatayu yimajaroka miboaerã. ‘Ritaja þo'imajare Tâärükikate yi'yurãte takaja õnia kika Tuþarãte imajiparüjerãñu’, ãparaka ritaja þo'imajare mibojabe”, ãrïwa'ri Tuþarã majaroþñurã sabojayu,— nare narïka.

⁴⁸ I'suþaka naþakã'ä judíorãkamarirã imae karã jijimaka imawa'ri “Jiitaka sime Tuþarãrika bojariroka”, narïka. I'suþaka imawa'ri kika õnia imajiparükirãte kire ã'mitiripëaeka.

⁴⁹ Suþa imarï Pablo, Bernabéþitiyika nabojaeka ã'mitiritirã tokarã sakoyikuri imae karãoka sabojaþibaekarã.

⁵⁰ I'suþaka simako'omakaja judíorãka ðparimarã þuri i'sia wejeakarã imatiyairãte suþabatirã judíorãka þupajoaimiji yi'yurã rðmijã imatiyairãþitiyika najaibu'aeka. Bernabé Pabloka boebaka imawa'ri, þo'imajare naboibataeka. I'suþaka baawa'ri toþi nare naþoataeka.

⁵¹ I'sia wejeaþi naþorika þoto nu'þuarã ka'ia eika naþajeþateka. “Ika wejeakarã Jesúrika bojariroka ã'mitiriripe'yoirã imarï ba'aja najüarükiareka waþu'ribeyurã nime”, ãrïwa'ri i'suþaka nabaaeka. I'suþaka baatirã, Iconio wâmeika wejee ña'rika.

⁵² I'suþaka nabaako'omakaja Antioquíawejee ña'rika nabojaeka yi'rikarã þuri jijimaka imae karã. Suþabatirã Espíritu Santore nare jeyobaamaka ritaja Tuþarãte yaþaeka upakaja nabaarijarika.

14

Iconiowejee ña'rika imae karã Pabloraðkare wârõeka

¹ Iconiowejee ña'rika eyatirã judíorãkare rðrîwi'irã Pabloraðkare kâkaeka. Suþabatirã Jesúrika bojariroka nare nabojaeka. Sanabojamaka, judíorãka, judíorãkamarirãoka rîkimarâja sanayi'rika.

² I'suþaka simako'omakaja ðrârimarã judíorãka Jesúre ã'mitiripëaberija'ri judíorãkamarirã imae karã Pabloraðkare

naboebayaokaro'si nare waþuju najaiþakirijarika. I'suþaka nabaamaka, "Ba'irã nime", nareka naríþuþajoaeka.

³ I'suþaka nare nabaata'ako'omakaja Iconiorã ñoaka Pabloraðkare imataþaeka. Torã imataþabaraka okajãjirã imari, "Po'imajare wayuñawa'ri jia Cristore mare baaeka", ãrïwa'ri namajaroboþaeka. "Ritatakama sime", po'imajare ãñaokaro'si, majérâko'abeyua þariji Pabloraðkare beaerã Tuparâte nare jeyobaaeka.

⁴ I'suþaka simako'omakaja tokarâre ï'rïka ta'iarâja þuþajoaberika. Mia je'e: ï'rârimarã judiorâka uþaka þuþajoariþotojo aþerã Pabloraðkare uþaka þuþajoaekarã.

⁵ Suþabatirã Pabloraðkare ba'iaja baariþuþajoawa'ri, judiorâka, judiorâkamarirã, ïþarimarâkaoka jaitirã, "Ãtaþi Pabloraðkare majâäye'e", narïka.

⁶⁻⁷ I'suþaka nareka narïka rakajewa'ri, Licaonia ka'iarã Pabloraðkare ru'riwa'rika. Torã eyatirã tokarâre Jesúrika bojariroka nabojataþaeka. Listra wâmeirõ'õ suþabatirã Derbe wâmeika wejearäoka sanawârõtaþaeka. I'suþakajaoka nabaaeka sawâ'tarã imaekarâte.

Listrakarã Pablotë ãtaþi najâäbareka

⁸⁻⁹ Listrarã ï'rïka bitamaji turiwârûbekaja po'ijirikakite imaeka. Tokarâre Pablotë jaimaka kiâ'mitirrupaeka kiro'si. Kire ïarîkatirã, "Yire jiejiki Tuparã", ãrîþuþajoaiki kime", Pablotë kireka ãrîþuþajoaeka.

¹⁰ Toþi mae,

—Mi'mitirã jia meyarîkaþe,— Pablotë kire ãrïka.

I'suþaka kire kêrïka þotojo bu'rîrîkatirã kituriû'mueka.

¹¹ I'suþaka nabaamaka ïawa'ri,

—Yeeja'a, ï'râ ï'parâ majiyiþupayeyeroyirã nime. Po'imaja po'iþakaþi ña'rîjâtirã ïmipi mapõ'irã netayu,— ãrïwa'ri tokarâre akasereka aþetomaja okapi.

¹² I'suþaka imawa'ri Bernabére Zeus, narïka, suþabatirã Pablotë Hermes* narïka, "Zeusro'si jia bojawaþu'atarimaji kime", ãrïwa'ri.

¹³ I'sia wejeata'i a'riwa'ri rô'õrã Zeusrre jiyiþupayeyeriwi'ia imaeka. Tokaki kura uþaka naro'si imaekaki Pabloraðkare jiyiþupayeyeriyapækaki. Suþa imari wa'ibikirâwëkoarã õ'õrika ja'aþeatirã, wejeakuraraka koþerekarã sake'ewa'rika. Torã eyatirã wa'ibikirâwëkoja jäärika nayaþaeka, Pabloraðkare jiyiþupayeeokaro'si.

¹⁴⁻¹⁵ I'suþaka naro'si nabaariyaþamaka ïatirã, Pabloraðkare najariroaka baibebaruika. "Jiamarïa mijá baariyaþayuma",

---

* **14:12** Zeus y Hermes eran dioses en la mitología de los griegos. Zeus era el capitán de los dioses y Hermes el mensajero de los dioses.

ãr̄iwa'ri i'suþaka nabaaeka. Suþabatirã, þo'imaja watopekarã jorobaraka jãjirokapi ikuþaka nare najëriäka:

—¿Dako baaerã i'suþaka mijā baariyapayu? ¡Mija uþaka þo'imajajaoka yija ime! Tuþarârika bojariroka mijare bojari yija i'tayu, mijā õñu uþakaja mijā baapo'ijiaekarâte mijā jiyipupayeerija'ataokaro'si. I'suþaka simamaka Tuþarã õñia imajipakite mijā jiyipupayeebe. Mia je'e, iki imaki ka'ia, wejeþema, riaþakiakaoka, suþabatirã ritaja sareka imaoka þo'ijiaekaki.

¹⁶ Bikija imaekarã nayaþaika uþakaja waþuju imaja jiyipupayeeera'aekarã. Sayaþaberiko'omakaja, Tuþarâte nare saja'atarüþeberika.

¹⁷ Kire najiyipupayeeberiko'omakaja jia nare kibaaeka, "Jia baaiki Tuþarâte ime", narïwärüokaro'si. Mia, okoa kijarirüþeyu, jia ba'arika bikiokaro'si. I'suþaka ima ba'atirã ña'þirika maimaerã, suþabatirã jijimaka maimaerã mare kijeyobaayu,— Pabloraðkare nare ãrïka.

¹⁸ I'suþaka narïko'omakaja wa'ibikirawëkoा þo'imajare jääriyaþaeka Pabloraðkare jiyipupayeeokaro'si. I'suþaka nabaamaka ïawa'ri, "Yijare jiyipupayeewa'ri puri wa'ibikirawëkoा mijā jää'sima", Pablote þo'imajare ãritataeka.

¹⁹ Torâjirã judiorâka Antioquíakarã suþabatirã Iconiokarâoka etaekarã. Torã eyatirã torã imaekarâre kire nokabaaeka Pablote niariþe'yoerã. I'suþaka naþakâ'ã Pablote ãtaþi najääbareka. Topi "Koþakaja kire mariatayu mae", ãrïwa'ri weje a'riwa'rîrâ kire nayiewa'rika.

²⁰ I'suþaka nabaako'omakaja Jesûre yi'yurâte kiþõ'irâ eyaeka þoto Pablote jâjika. I'suþaka imawa'ri wejearâ naka kiþe'riwa'rika ate. Aþerîmi mae Derbe wãmeirõ'õrâ ke'rika Bernabéþitiyika.

²¹ Torã eyatirã Jesúrika bojariroka þo'imajare nawärõeka. Sanabojamaka ã'mitiritirã rïkimarâja sanayi'rika. Torã imatatirã, Listrarâ, Antioquiarâ, Iconiorâoka ate nawi'ituririjarika þe'ririjaparaka.

²² Wejerakakaja neyarijarikarõ'õrâ Jesûre ã'mitiriþeairâþitiyika najaika. Sanajaimaka ã'mitiriwa'ri, jiibaji Jesûre yi'riwa'ri okajâjia tokarâre jarika. "Jesûre mijâ yi'yua mijâ ja'ata'si. Tuþarâte jâ'meirõ'õrâ maeyaerã baarâka ruþu rïkimakaja ba'iaja jüarijarirükirâ maime", ãparaka nabojarijarika.

²³ Wejerakakaja neyarijarika uþakaja Jesûre yi'yurâte imaruþtarimaja imarûkirâte nawâ'maeka. Maiþamaki Jesûre jiyipupayeewa'ri ba'abekaja ruþu ikuþaka kire najaika: "Õ'õrâ mirirâte imaruþtarimajare jia mijeyobaabe", Pabloraðkare kire ãrïka.

Siria ka'iakaka Antioquiarā Pablorākare pe'riwa'rika

²⁴ I'suþaka nabaaeka be'erō'õ Pisidiarō'õpi o'riwa'ritirā Panfiliaka'iarā neyaeka.

²⁵ Perge wāmeika wejearā Jesúrika bojariroka wārōweatirā, Atalía, riaþakirijerā imaekarō'õrā na'rika.

²⁶ Atalíarō'õpi kūmujāitirā Siria ka'iarā imaeka Antioquiarō'õrā na'ririñjarka. Mamarī i'sia wejearā Jesúrika bojariroka nabojataþaerā baaeka ruþu, "Mirika ba'iraberika nare mij'a'ataeka uþaka oyajā nabaawārūerā nare mijeyobaabe", Jesúre ã'mitiripēækārāte ãrīka Tuþarāte. Suþa imarī narīka uþakaja baataþaweatirā Antioquiarā Pablorākare pe'rietaeka.

²⁷ Torā pe'rietatirā Jesúre ã'mitiripēækārāte narērīrūjeka. Suþabatirā ritaja Tuþarāte nare jeyobaaekakaka tokarāre nabojaeka. "Jia Tuþarāte yijare jeyobaaraþe. Suþa imarī judiorākamarīrā imarāoka Jesúrika bojariroka jia ã'mitiyurā imarī Jesúre nayi'yu", ãrīwa'ri nabojaeka.

²⁸ Ñoaka torā Jesúre ã'mitiripēairāka Pablorākare imaeka.

15

Jerusalénrā Pablorākare eyaeka þoto aþóstolrāka, imaruþutarimajaka narērīka

¹ Antioquiarā nimaeka þoto Judeaka'iaþi judiorāka Jesúre yi'yurāte etaeka. Torā eyatirā Jesúre yi'rikarāte judiotatarākare baaroyika nare nawārōeka.

—Bikija Moisés imaekakite jā'meka uþaka circuncisión mijā baabesrākareka, Tuþarāte mijare tāäbesrāñu,— nare narīka.

² I'suþaka narīka ã'mitiritirā Pablorākaro'si jiamariña simaeka. Suþa imarī ï'þapē'rōtorāja jājiapí najaibu'aeka. Suþa imarī "Ritamarīa simeje'e nawārōika", ãrīþupajoawa'ri Jerusalénrā Pablotē kijeyomaki Bernabépitiyika, suþabatirā ï'rārimarā naka imaekarāteoka na'rīrūjeka, aþóstolrāka, suþabatirāoka Jesúre yi'yurāte imaruþutairāka jaiokaro'si. "Torā eyatirā '¿Dako baaerā circuncisión baarika sime?', ãrīwa'ri nare mijā jēþe", narīka.

³ Toþi a'ritirā Fenicia, Samaria ka'iarāoka eyatirā, Jesúre yi'rikarāte ikuþaka nabojaeka: "Judiorākamarīrā imariþotojo yija bojaika yi'riwa'ri jiyiþuþaka norīkopeka ja'atatirā Jesúre yi'yurā", ãrīwa'ri nare nabojaeka. Suþa narīka ã'mitiritirā jijimaka najarika.

⁴ Jerusalénrā neyaeka þoto aþóstolrāka, suþabatirā Jesúre yi'yurā, nare imaruþutarimajaka jia nare e'etorikarā. Toþi mae, Tuþarāpi ãrīwa'ri ritaja nabaaroyika majaroka nare nabojaeka.

⁵ I'supaka naþakā'ā, ñ'rārimarā fariseokaka þupajoairā imariþotojo Jesúre yi'rikarā imarī, aþerā Jesúre yi'yurāka jairā namí'mirikaeka.

—Judíotatamarīrā imariþotojo Jesúre yi'yurāteoka circuncisión baarika, supabatirā Moiséte jā'meka upakaja yi'rrika sime,— narīka.

⁶ Supa imarī apóstolrāka, Jesúre yi'yurāte imaruþtarimajaoka rērīkarā sajaiokaro'si.

⁷ Ñoaka jaibaraka nimaeka be'erō'õ, mi'mirikatirā ikuþaka Pedrote nare ãrīka:

—Yupaka imarā, mijā ã'mitiþe. Bikija mijakakiteje e'etirā, Tuþarāte yire þūataeka judíorākamarīrāte Jesús majaroka yiboaerā. Sã'mitiritirā Jesúre nayi'riri ãrīwa'ri nare sayibojaeka. I'supaka mijare ñañua õñurā mijā ime.

⁸⁻⁹ Tuþarā imaki ritaja þo'imajare þupajoaika õñuka. I'supaka imaki imarī "Judíorākamarīrāoka yirirā nimarū", ãrīwa'ri Espíritu Santore nare kiñ'aþaeka, mare kiñ'aþaeka upakaja. Supa imarī "Judíorākamarīrā nimamaka ba'iaja nabaaika nareka yiye'kariabesarāñu", kẽrīberika. Muþakaja Jesúre yi'yurā nimamaka kireyaekapi ãrīwa'ri ba'iaja nima nareka jõjotatirā jiþuparā nare kimarūjeka.

¹⁰ I'supaka simako'omakaja "Jijimaka mijaka Tuþarāte imaerā mijā baarūkia jariwa'yua ruþu", Jesúre yi'yurāte mijā ãrīrijayu. I'supaka jā'mebeyuka maekaka Tuþarā. I'supakamarīa simako'omakaja mijā þakatayuaþi ãrīwa'ri jiamarīa mijaka Tuþarāte ime. Mia, Moisés imakakite jā'meka simaja yi'riwārüberikarā mañekiarāoka. Sanayi'riþatawārüberika upakajaoka maro'si sime maekaka.

¹¹ Ikuþaka simatiyyayu: Jia maiþamaki Jesúre mare baaekapi ãrīwa'ri ba'iaja mabaaikeka Tuþarāte mare tāÿyu. I'supakajaoka judíorākamarīrāro'si sime,— Pedrote nare ãrīka.

¹² I'supaka Pedrote ãrīka ã'mitiritirā nimaupatiji nokata'rika. I'supaka nimaeka þoto, Tuþarāpi ãrīwa'ri maikoribeyu upaka ima judíorākamarīrāte nabaabeaeka, Pablo, Bernabéþitiyika nare naboyaeka.

¹³ Sabe'erō'õjite Santiacote ikuþaka ãrīka:

—Ñañua jia mijā ã'mitiþe yijeyomarā.

¹⁴ Judíorākamarīrā majaroka Simónre mare bojaweayu. Sã'mitiritirā, "Judíotatamarīrāteoka kirirā nimaerā jia Tuþarāte baañ'mueka", mariwārūyu.

¹⁵ I'supakajaoka Tuþarāro'si bojaþjirimajare bikija o'oeka:

¹⁶ "David wi'ia* þo'imajare riatako'omakaja ñamajī ate jia sabaapē'aokaro'si yetarāñu.

---

* 15:16 El reino de David

17-18 I'supaka yibaarāñu 'Tuparāte mayi'riye'e', judiorākamarīrā yiwā'maekarāte āñiaokaro'si. Yi'i, mijā īpamakiji, i'supaka ñañu, bikijarāja yirirāte sōrīrūjera'aekaki imariñ."

19 Ika yijaiweikaipi ārīwa'ri: Matā'omajamarīrā imarā ba'iaja nabaaika ja'atairā nime Tuparāte yi'riwa'ri. I'supaka simamaka, "Mañiekiarāte imara'eka upakaja baarika sime", nare ārīrūkimarñā sime.

20-21 I'supaka nare ārībekaja, pāpera nare maþūataye'e ikupaka nare okajāäokaro'si: "Waþuju imaja jērāka† jiyipupaka ūrīwa'ri sawā'tarā ri'ia naþāäeka mijā ba'a'si. Rōmikirā, tūmiairā, rōmimarīrā, tūmiamarīrāoka ba'iaja baabekaja mijā imabe. Supabatirāoka wa'iro'sia sawāmua namokoru'ataeka mijā ba'a'si, i'supakajaoka sariwea." Jērītarirīmi rakakaja judiorākare rērīwi'iarā i'supaka nabojara'eka nimataþaekarō'ōrā. Supa imariñ, i'supaka ñañu, jiyubeyua judiorākare naka jarikoreka,— Santiago nare ārīka.

Judiorākamarīrāte pāpera naþūataeka

22 I'supaka kēþakā'ā, aþóstolrāka, Jesúre yi'yurāte imaruþutarimaja, supabatirā kire yi'yurā nimaþatiji ikupaka ārīkarā: "I'supaka mare kibojaika simamaka, ī'rārimarā maka imarāte maþūataerā Pablorākaka ika pāpera ne'ewa'rīrā", narīka. Sayi'rikarā imariñ Judas (kirejeoka narīka Barsabás) supabatirā Silas nimaeka Antioquíarā Pablorākaka jeyoariwa'rīrūkirā. Jesúre yi'yurāte imaruþutarimaja nimamaka i'supaka nare nabaaeka.

23 Ikuþaka sabojaeka i'sia pāpera:

"Aþóstolrāka, supabatirā kire yi'yurāte imaruþutarimaja ika pāpera þūatairā. Antioquía, Siria, Ciliciað'ōrā imarāro'si oka yija þūatayu. Judiorākamarīrā imariþotojo Jesúre yi'yurā imariñ, yija jeyomarā mijā ime.

24 Ikuþaka sime, mia: ī'rārimarā yijakarā mijā þō'irā eyatirā rukubaka nare naþuþajoarūjeraþe ārīrika majaroka yija ā'mitiyu. I'supaka mijare wārōrī nare yija þūataekamarīrā nime.

25-27 I'supaka simamaka ī'rīka ta'iarāja þuþajoatirā 'Naka jairimajare maþūataye'e', yija āñu. I'supaka þuþajoawa'ri, Judas, Silas, wayuoka moñurā Pablo, Bernabéþitiyika mijā þō'irā yija þūatarāñu. Pablorāka aþerāte nare jāãrika yaþakopeko'omakaja Jesúrika bojariroka bojarija'atabeyurā imarā nime ī'þarā naruþuko'amarā. Mija þō'irā eyatirā ika yija o'oika upakaja mijare bojirimaja nime.

† 15:20-21 Ídolo

28 Espíritu Santore yijare jeyobaaikapi püpajoirā imarī, 'Mañekiarāte imara'eka uþakaja yi'ririka sime', mijare yija ãriþakataribeyu. Suþa imarī ika takaja mijare yija ãñu:

29 'Wapuju imaja jéräka jiyipupaka ñrïwa'ri sawã'tarã ri'ia naþääika mijra ba'a'si. Suþabatirā wa'iro'sia mijra jääika poto sariwea juruikaoka mijra ba'a'si. Sawãmua namokoru'ataikaoka ba'abekaja. Mia, römkirā, tñimairā, römarirā, tñimamariräoka ba'aja baabekaja mijra imabe.' Samija yi'riräkareka, jia mijra imarãnu, mijare yija ãñu. Jia mijra imabe", ñrïwa'ri no'oeka.

30 I'suþaka nare ñrïtirā nare sane'ewa'rirüjeka. I'suþaka na'þakä'ã Antioquiarā eyatirā Jesúre yi'yurâte narërtäeka. Narërlka poto þapera nare nijika.

31 Nare nijika ïatirā jijimaka tokaräre jarika, jia nare sabojaeka simamaka.

32 Suþa imarī Judas, Silasoka Tuþaräro'si bojañirimaja imarī, tokarā Jesúre yi'yurā imaekarâte rïkimarâre kirika nabojawäröeka. I'sia majoroka ã'mitiritirā jiibaji Jesúre yi'riwa'ri okajäjia najarika.

33 Torä nuþaka imaekaräka imatatirā "Yijare püataraparä þö'irä yija pe'rirä baayu mae", narïka. I'suþaka na'þakä'ã "Jia nimarū mijare püataraparä", nare narïka Tuþarâte yi'yurā.

34-35 Topi naþe'riwa'rika poto Antioquiarā Pablo, Bernabéþituyika natuika Jesúrika bojariroka bojarï aþerä najeyomaräþituyika.‡

Pablote Jesúrika bojaþe'arï a'rika

36 Suþa imarī ï'rärïmi ikupaka Pablote ñrïka Bernabére:

—Jesúrika mawäröekarâte ïarï ma'rirä, Jesúre yi'yurâte maräkä'ã ime ñrïwa'ri.—

37 I'suþaka këþakä'ã, "Jee, dajoa, suþabatirā Juan Marcore maka ma'ewa'riye'e", Bernabére kire ñrïka.

38 I'suþaka kërïko'omakaja, Pablote yaþaberika, "Panfiliarä yija imaeka poto yijare ja'atatirä Jerusalénrä Juan Marcore yijare pe'ritaþawa'rika", ñrïwa'ri kibojaeka. Suþa imarī Pablote kire akariyapaberika ate.

39 I'suþaka simamaka ñoaka najaibu'aea simako'omakaja ï'rïka uþakaja naþuþajoaberika. I'suþaka imawa'ri pibitirä rakaka oyiaja na'rika. Juan Marcos, Bernabéka waþuruþi, Chipre wãmeika jümurikarä na'rika.

40 Pablo jeyomaki Silas imaekaki kika a'rirükika. Torä na'rirä baaeka ruþu jia Tuþarâte nare baarü ñrïwa'ri, naro'si kire najëñeka tokarä Jesúre ã'mitiriþeairä. I'suþaka nabaaeka be'erõ'õ kopakaja na'rika mae.

‡ 15:34-35 Algunos textos antiguos incluyen el versículo 34: "Ó'orä yituiräñu", këñþuþajoeka Silas.

⁴¹ Torā a'ririjarikōrī Siriarā, supabatirā Ciliciarō'ōrāoka Jesúrika bojariroka nabojaeka. Jesúre yi'rikarāka jaitirā jiibaji Jesúre yi'paraka okajājia nimaerā i'supaka Pablorākare nare jeyobaaeka.

16

Pablorākaka Timoteore jeyoariwa'rika

¹ Topi Pablorākare Derbewejearā a'ritirā, Listra wāmeika wejearā neyaeka. Torā eyatirā Jesúre ā'mitiriþēaikite niatōþoeka. Timoteo wāmeiki kimaeka. Kiþako imaekako judiotatako, Jesúre yi'yuko. Kiþaki þuri griegotataki kimaeka.

² Listrawejeakarā, supabatirā Iconiowejeakarā Jesúre ā'mitiriþēairā jia þupajoabaraka najaika Timoteoreka.

³ I'sia õrīwa'ri Timoteore naka a'ririka Pablote yaþaeka. Naka ke'rika ruþubaji, circuncisión Pablote kire baaeka. "Judiotatamarīki kiþakire imamaka circuncisión Timoteore kibaarüþeberika. I'supaka kireka nimaupatiji noñu", ãrīwa'ri i'supaka Pablote kire baaeka judiotatarāte kire ūariþe'yoa'si ãrīwa'ri.

⁴ Listrarā nimaeka be'erō'ō apea wejearā na'rika. Suþa imarī Timoteore naka jeyoariwa'rika. Í'rāweje jariwa'ririmarīja ikupaka Jesúre yi'yurāte nabojarijarika: "Jerusalénrā apóstolrāka supabatirā Jesúre yi'yurāte imaruþutarimajare rērītirā ikupaka mijare narīþūayu: 'Judiotatarā ñekiarāte imara'aeka upakaja yi'ririka sime', mijare yija ãrībeyu.' Í'rāriroka takaja mija yi'rijīñu", apóstolrākare ãrāþakakaka nare nabojaeka.

⁵ I'supaka napakā'ā ā'mitiriwa'ri, Jesúre yi'rikatatarāre jiibaji kire ā'mitiriþēamirírkawa'rika. Supabatirā Í'rārīmi upakaja ríkimabaji naþuburijarika.

Makārārūñuroka upakapi Macedoniakakire Pablote ūaeka

⁶ Asiaka'iarā Jesúrika bojariroka nabojataþaarika naþupajoako'omakaja, topi no'rirükimariña simaerā Espíritu Santore nare õrīþjeka. Suþa imarī Frigiaka'ia, Galaciaka'iarā Pablorākare o'ritapawa'rika.

⁷ Topi o'riwa'ritirā Misiaka'ia ta'irō'ōrā neyaeka. Topi Bitiniaka'iarā a'ririka naþupajoakoþeka. I'supaka simako'omakaja Espíritu Santore topi nare a'rirüþeberika.

⁸ Misiaka'iaþi o'riwa'ritirā Tróade wāmeika wejearā natu'aeyaeka.

⁹ I'sia wejearā eyatirā i'sirīmi ñami makārārūñuroka upakapi Macedoniakakire ríkamapakā'ā Pablote ūaeka.

—Ó'ōrā Macedoniarā mi'tabe, yijare jeyobaaokaro'si,— Macedoniakakire Pablote ãrīka.

10 “Ikuþaka yikarärürïko'o”, Pablote ãþakä'ã ã'mitiriwa'ri, “Macedoniarä kirika bojariroka wärðrï Tuparäte mare þüatayu”, yija ãrâpe.* Suþa imarï a'yaokaro'si yija ba'irïjia yija jierape.

Filipos wejearä Pabloräkare etaeaka

11 Tróade wejeaþi kümujäitirä, wâjiaja Samotracia wâmeika jümurikarä yija a'raþe. Aþerîmi Neápolisrä yija eyaraþe.

12 Topi Filiposrä yija a'raþe. Rïkimaräja Romawejeakaräre imaraþe torä. Macedonia ka'iareka imatiyaiweje simaraþe. Noapañaka yija imaraþe torä.

13 Jëritarirîmi simaraþaka þoto weje a'riwa'ri imaraþaka riakarä yija turape. “Isia wejearä imaräte Tuparäka jairijayurð'õ sime je'e”, yija ðrïkoperaþe. Torä eyatirä, yija eyaruþarimomeraþe. Topi ruparïjî, torä rðrïbaraka imaraþarä römjäte Jesúrika bojariroka yija bojaraþe.

14 Ð'râko Lidia wâmeiko, Tiatirawejeakako, naka imaraþako. Suþabatirä sayapäia jíia iyayaþea ðoika waruaka ðjirirõmo koimaraþe. Judioräkamarîko imariþotojo Tuparäte jiyipuþaka ðñuko imarï, Pablote jaimaka Tuparäte kore ã'mitiripëarüjeraþe.

15 Jesúre koä'mitiripëamaka, ruþuko'a kore yija jûjeraþe suþabatirä korîrâreoka. I'suþaka kore yija baaraþaka be'erð'õ ikuþaka yijare kojairape:

—“Ritaoka Jesúre yi'yuko koime”, mijä ãrîye'e, mijä i'tabe yiwi'iarä,— jiaþi yijare kôrâpe.

I'suþaka kôþakä'ã kowi'iarä tuirî yija a'raþe.

16 Ð'rârîmi po'imajare Tuparäka jairoyikarð'õrä a'rikõri bikirirõmore yija ðatðoporaþe. Satanârika ima ña'rîjäikako koimaraþe. I'suþaka imaraþako imarï, ñamajî wejareka o'rîrûkia kobojarape. Suþa imarï koþparimaräre rïkimaka niñerû tðporape, i'suþaka bojaiko koimamaka.

17 Iko bikirirõmo yija be'erð'õpi rîrîra'atirä ikuþaka koakasererape:

—Ð'râ ðimirîja imarä imatiyaiki Tuparäte yi'yurâ. “Jesúre mijä yi'rîrâkareka, mijare kitâârâñu”, ãrîwa'ri mijare nabojayu,— ãrîokaika ritaja po'imajare kobojarape.

18 Ð'rârîmi uþakaja i'suþaka kire koakasererîrka. I'suþaka jajua kobaata'amaka ðawa'ri, ba'iaja simaeka Pabloro'si. Suþa imarï jororïkatirä Satanârika ima koreka ña'rîjäikakite ikuþaka Pablote ãrîka:

—Jesucristorikaþi koreka mire yiþorirûjeyu,— Pablote ãrîka Satanârika ima.

I'suþaka kêrîka þotojo kore ña'rîjäikopékakite koreka þorika.

---

* **16:10** El uso de “nosotros” (yija) en los versículos 16.10-17 indica que el autor Lucas estaba presente con Pablo, Silas y Timoteo en el viaje a Filipos.

¹⁹ Koreka kiporitapaeka be'erō'ō, ñamajī o'rirūkia kobojawārūberika mae. I'supaka koimamaka īatirā, "Apekurioka ate niñerū tōpobesarāñurā maime mae", koiparimarāre ārīpuþajoaeka. Supa imarī Pablotē, Silareoka naboebarika. Supa baatirā nare ñi'atirā wejeñe'metāji imatiyairō'ō īparimarā pō'irā nare ne'ewa'rika.

²⁰ īparimarā wājitāji nare e'eeyatirā ikupaka narīka:

—Irā judítatarā mawejeakarāre rukubaka þupajoarūjerimaja imarā. I'supaka imarā imarī mawejeearā oka naþo'ijiayu mae.

²¹ Romatatarārebaaroyika upakamarī nawārōrijayu. Supa imarī nawārōika upaka mabaaberijīñu,— narīka niþparimarāre.

²² I'supaka napakā'ā ã'mitiriwa'ri, Pablōrākare jimarā naboebaeka þo'imaja. Supa imarī nare naþajeū'mueka. Topi jariroaka[†] nare ne'etarūjeka i'sia wejeakarā īparimarā. Supabatirā wajoapi nare naþajerūjeka.

²³ I'supaka jājiapi nare þajetirā, wēkomaka imariwi'iarā nare natarūjeka. Supabatirā,

—Jia nare miariþe naru'rikoreka,— wēkomaka imariwi'ia ñarīrīrimajire narīka.

²⁴ I'supaka īparimarāre ãþakā'ā ã'mitiriwa'ri, wēkomaka imariwi'i tōsibajirā imaeka kurarakarā maporiwārūberijīrō'ōrā nare kitarika. Supabatirā nu'þua yaþupāia koþeru'aika watoþekarā kiþi'þeka.

²⁵ I'supaka kibaako'omakaja Pablo, Silasþitiyika Tuþarāka jaitirā ñami þoto nabayakoyaeka. Aþerā wēkomaka imariwi'iarā imaekarā nabayakoyamaka ã'mitirikarā.

²⁶ Ikuþarō'ōþiji ka'ia jājia iyika. Supabatirā wēkomaka imariwi'ia iyika. I'supaka sabaayuju koþereka wiritaþataeka. I'supaka sabaamaka torā imaekarāte þerumijia nare naþi'þeka kutuþataeka.

²⁷ I'supaka simamaka wēkomaka imariwi'i ñarīrīrimajire tūrūeka. Írākopeka rakakaja wiritaþataeka imamaka, ñawa'ri, "Wēkomaka imariwi'iarā imakopeirāte ru'riþatayu je'e", kērīpuþajoakopeka. Supa imarī kisara e'etirā kiõnu upakaja jāðririrā kibaakoþeka.

²⁸ I'supaka kibaerā baaeka þoto ikupaka Pablotē kire ãrīka:

—¡Mipo'ia jāðbekaja! Yija imauþatiji õ'ōrā yija imauþatayu.—

²⁹ Supa imarī yaaboaika wēkomaka imariwi'ia ñarīrīrimajire jēñeka. Supabatirā Pablōrāka pō'irā rīrīkākawa'ritirā nawājítaji kiñukurupaeka, kikiwa'ri tarabaraka.

³⁰ Aþerō'ōrā nare e'ewa'ritirā, ikupaka nare kijerīaeka:

—¿Marākā'ā yibaajīñu, ba'aja yibaaikareka Tuþarāte yire wayuñaokaro'si?— kērīka Pablōrākare.

³¹ I'suþaka k  pakan  '  , ikuþaka nayi'rika:

—Maipamaki Jesucristore mia'mitiriþ  r  kareka, Tuþar  te mire t  r  n  , suþabatir   mir  r  reoka,— kire nar  ka.

³² Suþabatir   maiþamaki Jesucristorika bojariroka kire nabojaeka. Kiwi'iar   imaekar  teoka nabojaþataeka.

³³ I'siñamiji nare naþajeka k  mia kij  jeka Pablora  kareka. I'suþaka nare baaweatir   kiruþuko'a kij  jer  jeka, kirir  reoka.

³⁴ I'sia be'er  '   kiwi'iar   Pablora  kare kiakawa'rika nare ba'ariji'aokaro'si. “Tuþar  te yi'yur   yija ime mae”,   riwa'ri kirir  pitiyika jia j  jimaka nimaeka mae.

³⁵ Bikitojo i'sia wejeakar     parimar   surarara  kare p  uataekar  , w  komaka imariwi'ia   ar  r  rimajire bojar  ,

—Nare mij'a'atabe mae, na'yaokaro'si.—

³⁶ Suþa imar   w  komaka imariwi'ia   ar  r  rimaji ikuþaka   rkaki Pablotे:

—  parimar  re j  'meika uþakaja mijare yija'ataer   baayu. Suþa imar   dakoa ba'iaja þuþaribekaja mij'a a'þe mae,— k  r  ka.

³⁷ I'suþaka k  pakan  '     'mitiriwa'ri, ikuþaka Pablotе bojaeka surarara  kare:

—Dakoa þarea yijare imaberiko'omakaja ika wejea   parimar   po'imaja w  j  t  ji yijare naþajer  jeraþe. I'suþaka yijare nabaar  jeraþe   dakoa ba'iaja nabaako'o?   pekaja. Suþabatir   ika w  komaka imariwi'iar   yijare natar  jeraþe. Romakar  [‡] uþaka yija imako'omakaja naj  'meika yi'ribekaja i'suþaka yijare nabaaraþe. Suþa imar   maekaka po'imajare   rbeyukaji yijare naja'atariyaþakopeyu. I'suþakamar   simar  n  . No  n uþakaja yijare þoar   ni'tar  ,— Pablotе   rkika surarara  kare.

³⁸ I'suþaka k  pakan  '     'mitiritir     parimar  re bojar   surarara  kare a'rika. I'suþaka nabojamaka   'mitiritir  , Romakar  ja Pablora  kare imamaka   r  w  r  tir     parimar  re k  kika.

³⁹ Suþa imar   Pablora  ka þ  'ir   okajier     parimar  re a'rika. I'suþaka baaweatir  , nare naja'ataeka. “Aþea wejear   mij'a'þe ruþu”, jiaþi nare nar  ka.

⁴⁰ W  komaka imariwi'iaþi þoritir   Lidia wi'iar   Pablora  kare a'rika. Tor   eyatir   Jes  re   'mitiriþ  aekar  te nar  r  taeka. Jesúrikakaka nare nabojaeka jiibaji Jes  re yi'þaraka okaj  jia nimaer  . I'suþaka naka najaika be'er  '   aþea wejear   na'rika mae.

17

Tesal  nica wejear   oka po'ijirika

¹ Filiposwejeaþi a'ritir  , Anf  poliswejea, suþabatir   Apoloniawejeaþi Pablora  kare o'ririjarika. I'sia be'er  '  

[‡] 16:37 Ciudadanos de Roma

Tesalónica wāmeika wejearā neyaeka. I'sia wejearā judiotatarāte rērīwi'ia imaeaka.

² Pablo, kibaaroyika upaka baarī, judiotatarāte rērīwi'iarā a'rikaki. Supabatirā maekarakakuri jērītarīmi Tuparārika bojariroka torā rērītirā imaeakarāte kibojawaapu'ataeka. Tuparāro'si bojañirimaja imaeakarāte o'oeka pupajoatirā, ikupaka po'imajare kiboaeka:

³ —“Po'imajare Jā'merūkika, Tuparāte pupatarāñuka ba'iaja jūrāki. Supabatirā kireyarāñu. Reyakoperipotojo ate ñnia kijaripe'rīrāñu”, ārīwa'ri Tuparāro'si bojañirimajare ārīo'oekakiji kime Jesucristo, mare Jā'merūkika Tuparāte wā'maekaki, — Pablote nare ārīka.

⁴ I'supaka kēpakā'ā ñ'mitiriwa'ri, ī'rārimarā judiotatarā Jesúre yi'rikarā mae. Supa imarī Pablo, Silaspitiyika ī'rīka upakaja pupajoaekarā imarī nare najeyoarika. Rīkimarāja judiotatamarīrā imariptotojo Tuparāte jiyipupayeekarāte kibojamaka ñ'mitirītirā, Jesúreoka na'mitiripēaeka mae. Rīkimarā tokarā rōmijā imatiyairā Jesúre ñ'mitiripēaekarā naro'si. ī'rājaoka jeyoarikarā Pablote, Silaspitiyika.

⁵ Pablorañkare rīkimarāja po'imajare ñ'mitiripēamaka īawa'ri, tokarā judiotatarāte Pablorañkare ñ'mijīaeka. Supa imarī i'sia wejearaka imaeakarā ba'iaja baairāte narērātaeka. “Yijare mijā jeyobaabe. Ika wejearaka imarā wājītāji Pablorañkare ba'iaja majairāñu, Pablorañkare naboebayaoakaro'si po'imaja”, judiotatarāte nare ārīka. I'supaka baawa'ri, rīkimarāja po'imajare narērātaeka. Supa imarī Jasón wi'iarā Pablorañkare mo'arī na'rika, nare e'epoatirā po'imajare nare ījiriyapawa'ri.

⁶ Nare tōpoberiwa'ri, Jasónre, supabatirā ī'rārimarā Jesúre ñ'mitiripēaekarāte īparimarā pō'irā ne'ewa'rika. Ikuþaka jājirokapi īparimarāre naboyaeka:

—Pablo, Silaspitiyika rīkimakaja wejearaka rukubaka oka baataþaraþarā imarā. Mawejearāoka rukubaka baarī netayu.

⁷ ī'ī Jasón kiwi'iarā nare e'etorapaki. ī'rīka Jesús wāmeikireka, “Iki kime īpi imatiyaiki”, ārīwa'ri maiþamaki Césarte jā'meka yi'ribeyurā nime,— niþamarāre narīka.

⁸ I'sia oka ñ'mitiriwa'ri i'sia wejeakarā, niþamarāþitiyika jiamarīa naro'si simaeka.

⁹ “Mijare yija ja'atarika mijā yaþaye'e, yijare mijā waþañjibe”, narīka Jasónrākare. Supa imarī īparimarāre nawapañjika.

Pablorañkare Bereawejarā imataþaeka

¹⁰ Sarā'ika be'erō'õ ñami Jesúre ñ'mitiripēaekarā Pablorañkare napuñataeka Bereawejarā. Torā eyatirā judiotatarāte rērīwi'iarā nakākaeka.

¹¹ Bereawejeareka imaeakarā Tesalónicawejakarāre jiibaji Pablórākare ã'mitiririyapaekarā. Torā Jesúrika bojariroka kibojamaka jia jíjimakapí na'mitirika. Suþabatirā kire ã'mitiritirā, “¿Yaje Tuþarā oka ãñu upakaja yijare kibojayu?”, ãrīwa'ri Tuþarā majaroþūnu niarijarika.

¹² “Rita sime kibojaike”, ãrīwa'ri ríkumarāja judíorākare Jesúre yi'rika. I'suþakajaoka ñ'rārimarā judíotatamarñrā imatiyairā ñimiríja, rōmijäþitityika Jesúre yi'rikarā.

¹³ “Berearā Pablote Tuþarārika bojarikaroka bojayu”, ãrīwa'ri majaroka Tesalónicakarā judíotatarāte ã'mitirika. I'sia ã'mitiriwa'ri naboebarika. Suþa imarī Bereawejeearā a'ritirā þo'imajare rukubaka naþupajoarñjeka. Suþa imarī Bereawejeakarā Pablote boebarikarā.

¹⁴ I'suþaka nimaeka ã'mitiriwa'ri, ñojimarñji ñ'rārimarā tokarā Jesúre ã'mitiripéairā Pablote riþakirijerā e'ewa'rikarā. Silas, Timoteoþitityika þuri tuikarā, naka a'ribekaja.

¹⁵ Riþakiakarā tu'aeyatirā waþurupi Atenas wāmeika wejeearā Pablote ne'ewa'rika. Torā kire taritirā Berearā naþe'rika ate. Naka Pablote majaroka þuataeka, “Silas, Timoteoþitityika ñojimarñpañaþakaja ni'tarū”, ãrīwa'ri.

Atenawejeearā Pablote imataþaeka

¹⁶ Silare, Timoteoþitityika ta'abaraka Atenawejeearā ñataþarī Pablote a'rika. I'sia wejeearā ríkimaka waþuju imaja jérāka najiyipuþayeeika ñawa'ri ba'aja kiþuparitiyaeka.

¹⁷ Suþa imarī judíorākare rērīwi'iarā Jesúrika Pablote bojaeka judíotatarāte, suþabatirā judíotatamarñrā imariþotojo Tuþarāte jiyipuþayeekarāte. I'suþakajaoka ñ'rārimi jariwa'ririmarñaja wejeñe'metāji* turitaþarāte i'sirokajaoka Pablote bojaeka.

¹⁸ Tokarā epícureoskaka wārūrimaja, suþabatirā estoicoskaka wārūrimajaoka Pablota nokatotoeka. Jesús majaroka, suþabatirā reyakoþeriþotojo ate ñña kijariþe'rika majaroka nare kibojaka. Suþa imarī ñ'rārimarā ikuþaka ãrīkarā:

—¿Dakoakaka ñrīþüabeyukate i'suþaka jaiyu?— narīka.

Aþerā þuri:

—Aþeto wejeakarā najiyipuþayeeroyirñreka† kijaiyu je'e aþeyari,— narīka.

¹⁹ Suþa imarī “Areóþago‡ wāmeirõ'ðrā dajo majaiari”, ãrīwa'ri Pablote ne'ewa'rika. Torā rērītirā imaeakarā ñþarimarñre ikuþaka ãrīka:

—Mamaka majaroka mibojaika ã'mitiririka yija yaþayu.

* **17:17** En la plaza de la ciudad

† **17:18** Dioses de extranjeros

‡ **17:19** Una corte compuesta de jueces griegos para decidir, más que todo, questiones de religión o moralidad.

20 Yija ã'mitirikoribeyua majaroka miwãrõyu. ¿Marãkã'ã ãrãrika miwãrõyu? Yijare mibojabe ruþu,— kire narïka.

21 Atenakarã, suþabatirã aþeto ka'iakarã torã imaekarã mamaka þupajoariroka þupajoabaraka jaikarã, aþea baabekaja. Suþa imarã mamakukukaka majaroka Pablote bojarika na'mitiririyaþaeka.

22 Suþa imarã nawatopekaþi mi'mirïkatirã ikuþaka Pablote nare bojaeka Areóþago wãmeirõ'õrã:

—Mija ã'mitiþe Atenareka imabayurã. Rïkimaka jéräka jiyeka mijia jiyipuþayeemaka ñiayu.

23 Mija wejearã, turitaþabaraka jéräka jiyipuþayeerĩ mijia rẽrïrijayurõ'õ rakakaja ñiataþaraþe. Í'rãkõ'rïmato ikuþaka ãrõ'oekarõ'õ yitõþoraþe: “Õ'õ sime Maikoribeyukate jiyipuþayeerükirõ'õ”, ãrõ'oeka simaraþe. Mija õrïbeyuka majaroka yibojaerã baayu mae.

24 Ika ka'ia, ritatojo ika wejeareka ima þo'ijiaekaki Tuparã. Ritaja ika ka'iareka imarã, mabo'ikakurirã imarã ïþamaki imarã, þo'imajare baaþo'ijiaeka kire jiyipuþaka õrïriwi'iarãmarã kime.

25 Dika jariwa'ribeyua kiro'si. Kiro'si mabaarijitokopeika yaþabeyuka. Iki imaki ritaja õñia maimarãkia mare ja'ataiki.

26 Mamarítaka ïmirijite takaja Tuparâte þo'ijiaeka. Ikiþi ãrïwa'riji ritaja þo'imajatatarâte Tuparâte kãrïþoaeka. Ika ka'iarã rakakaja nimaokaro'si Tuparâte nare þibataeka kiyaþaeka uþakaja. Iki imaki “Ika ka'iareka nimarãñu, suþabatirã i'tojírã wejeareka õñia nimarãñu”, ãrïrûkika.

27 I'suþaka Tuparâte baaeka “¿Marãkã'ã Tuparâte morïjñu je'e?”, þo'imajare ãrïrû ãrïwa'ri. “Yire õrïriyaþawa'ri yirirã þo'imajare imarû”, Tuparâte ãrïka. Kire morïriyaþajikareka puri, yoerãmarãja Tuparâte ime. Makaja imaki kime.

28 “Tuparâpi ãrïwa'ri õñia maime, marã'meyu, suþabatirã ika ka'iarã mare kimarûjeyu. Kimaberirikareka maimaberijääeka.”§ Ikuþaka ãparaka ï'rârimarã mijaro'si majaroboþari-majare o'oeaka: “Tuparã makarã maime”, ãrïwa'ri.*

29 I'suþaka simamaka “Ikuþaka kime Tuparã”, ãrïþupajoawa'ri, ãtakaka, orokaka, þlatakakaoka najiyipuþayeerükika þo'imajare jia baaþo'ijiako'omakaja, Tuparã makarã imarã “I'suþaka nabaþaþo'ijiaeka ðoiki Tuparâte ime je'e”, marãþupajoaberijñu.

30 I'suþaka þo'imajare jia õrïþuabeririþotojo ba'iaja baaeka waþa Tuparâte nare jëñeberika ruþu. I'suþakamarã sime

§ 17:28 En 600 a.C. el poeta griego Epimenides escribió esa poema en que alguien dijo estas palabras pensando en Zeus, el capitán de los dioses. * 17:28 Dos poetas griegos escribieron esta frase (300 a.C.) pensando en Zeus.

maekaka. Supa imarī maekaka ritaja ba'iaja mabaaika ja'atarika Tuparāte mare jā'meyu.

³¹ Ñamajī ba'iaja po'imajare baaika waña kijēñerūkirīmi õrītiki Tuparā. Jia oyajia baaiki imarī, nabaeka takaja sawaña nare kijēñerāñu. Í'rīka kiwā'maekaki i'supakabaarāki. "Reyakoperipotojo ñōnia Tuparāte kire jaripe'rirūjeka simamaka Cristo imaki Tuparāte wā'maekaki", ritaja po'imajare ãrīwārūyu,— Pablote nare ãrīka.

³² Ñōnia jaripe'ririkakaka ã'mitiriwa'ri eebaraka Pablote Í'rārimarāre boiwā'imarīka. I'supaka nabaako'omakaja aperā puri ikupaka ãrīkarā:

—Ate samijaipe'rika ã'mitiririka yija yaþayu,— Pablote narīka.

³³ Supabatirā rērībaraka nimaekarō'õpi Pablote poritapawa'rika.

³⁴ Í'rārimarā kiupaka þupajoatirā Jesúre ã'mitiripēaekarā. Í'rīka Dionisio wāmeiki naka imakaki, Areópago rērīroyikarākaki. Í'rāko Dámaris wāmeikooka Jesúre ã'mitiripēaekako. Supabatirā aperāoka kire yi'rikarā naro'si.

18

Corintowejearā Pablote imataþaeka

¹ I'sia be'erō'õ Atenawejeapi Pablote a'rika, Corintowejearā.

² Torā eyatirā Í'rīka Aquila wāmeiki, Pontoka'iakakika Pablote tōþobu'aeka. Aquila kirūmu Priscilapitiyika Italiaka'iapi a'ritirā Pablo ruþubaji Corintorā neyaweweika. Romakaki ìpi Claudio wāmeiki Italiaka'iarā judiotatarāte imarika yaþaberewa'ri, nare kipoataeka. Supa imarī Corintorā Aquilate a'rika kirūmupitiyika, judiotatarā imarī. Sabe'erō'õ naþō'irā wi'iturirī Pablote a'rika.

³ Pablo upakaja sayapāia mo'rīakakapi Aquilate wi'ia^{*} baaeka kirūmupitiyika. Supa imarī Í'rākō'rīmatorāja ba'irabeokaro'si naka kituika naw'i'iarā.

⁴ Í'rākuri jērītarirīmi jariwa'ririmarā judiorākare rērīwi'iarā Jesúrika bojariroka bojarī Pablote a'riroyika. Judiotatarā supabatirā judiotatamarīrāteoka Jesúrika na'mitiripēaokaro'si nare kijaijeriyapāeka.

⁵ I'sia be'erō'õ, Macedoniaapi i'tatirā, Silas, Timoteopitiyika neyaeka Pablo þō'irā Corintowejearā. Neyaeka poto kiba'iraberika ja'atatirā Jesúrika bojarirokatakaja bojabaraka Pablote imaeka. Ikuþaka judiotatarāte wārōbaraka kijaika: "Jā'merūkika Tuparāte wā'maekaki, kirejeoka yija ãñu Jesú", kērīka.

---

* 18:3 Tiendas de campaña

6 I'supaka kērīko'omakaja, aperā aþeupaka þuþajoawa'ri, jajua kire baata'aekarā. Supabatirā ba'iaja kire naþipeka. I'supaka naþakā'ā ã'mitiriwa'ri, kijariroaka kijāðþateka "Koþakaja mijare yokajāðkoþeko'o", ãrīþuþajoawa'ri. Supabatirā ikupaka kērīka:

—Tuparāte yire jā'meka uþakaja kirika bojariroka mijare yibojakopeyu. Supa imarīmija reyarāñurīmi ba'iaja imarika tiyibeyurō'orāmija a'rirāka, oka yire imabesarāka. Supa imarīmija ã'mitiririyapabeyua īawa'ri, irīmipi judiotatamarīrā imarāte Jesúrika bojariroka yibojaū'muerā baayu,—kērīka.

7 Topi þoriwa'ritirā Ticio Justo wi'iarā Pablote a'rika þo'imajare wārōrī. Judiorākamarīki imariþotojo Tuparāte jiyipuþaka ðrīkaki kimaeka Ticio Justo. Kiwi'i wā'tarā simaeka judiorākare rērīwi'i.

8 Crispó wāmeiki imaekaki judiorākare rērīwi'i ðþamaki. Iki, kirīrāoka maiþamaki Jesúre ã'mitiripēairā nimaeka. I'supakajaoka Corintowejeakarā Jesúrika ã'mitiritirā rīkimarāja kire ã'mitiripēaekarā. Supabatirā ruþuko'a najūjerūjeka.

9-10 Í'rāñami makārārūnuroka uþakapi Jesúre jaika Pablote,

—Mikaja ñime. Supa imarī mikīkia'si. Aperā ba'iaja mire baawārūbesarāñurā. Okajājia jaritirā yimajaroka þo'imajare mibojajipabe. Ika wejeareka rīkimarāja yire ã'mitiripēarūkirā imamaka, samibojarija'ata'si,—Pablote kērīka.

11 Supa imarī Corintorā Í'rākuri wejejē'rā aþejē'rā ñe'metājirā þo'imajare Jesúrika bojariroka bojabaraka kimaeka.

12 I'sia be'erō'õ Galión wāmeiki Acaya ka'iarā ðpi† kimaeka poto Í'rīka uþaka oyajia þuþajoawa'ri Pablote judiotatarāte ñi'aeka. Supabatirā Galión wājítāji kire ne'ewa'rika.

13 Ikuþaka kire nabojaeka:

—“Ikuþaka Tuparāte majiyipuþayeeyu”, ãrīwa'ri Moiséti yijare jā'meka uþakamarīa kiwārōtapse Í'í,—Galiónre narīka.

14 Pablote jairā baaeka potojo ikupaka Galiónre nare ãrīka:

—Ba'iaja baaiki kimarikeka, supabatirā Romatatarāre jā'meika yi'ribeyuka kimarikeka, mijare ña'mitirijíñu imakoþeyu.

15 Mija õñu uþakaja mijajā'meika simamaka, mijapayariji oka mijajiebe. Yi'i þuri i'sia oka jierimaji marīka imarika yapaalki,—judiotatarāte kērīka.

16 Supabatirā judiotatarāte Galiónre þoatarūjeka surararākare.

17 Supabatirā judiorākare rērīwi'i ðþamaki Sóstenere nañi'aeka þo'imaja. I'supaka baatirā Galión wājítāji kire naþajeka. I'supaka nabaako'omakaja, “¿Dako baaerā kire

† 18:12 Gobernador

mija pajeju?", Galiónre ãrīberika. "Marā imabeyua yire", kērīpupajoaeka.

Antioquiarā pe'rieyatirā ate Tuþarā oka Pablote bojataþaeka

¹⁸ Corintorā matikuri Pablote imaeka rupu. I'sia be'erō'ō Jesúre ã'mitiriþeaekarāte kimajaroka kibojaeka a'yaokaro'si. Supabatirā Aquila, kirūmu Priscilaþitiyika Siriaka'iarā a'yaokaro'si, Cencreaswejeearā natu'awa'rika. Cencreaswejeaþi na'rirā baaeka rupu, "Tuþarā, miwājitāji mire yibojaraþaka upakaja yibaako'o", ãrīwa'ri kirupua Pablote wi'lepaterūjeka.

¹⁹ Waþurupi a'ritirā Éfesowejea þapitakarā neyaeka. Torā eyatirā Aquila, kirūmu Priscilaþitiyika torā natuika. Pablo þuri marīwa'ritirā, judiorākare rērīwi'iarā eyatirā, "Jā'merūkika Tuþarāte wā'maekaki kime Jesús", ãrīwa'ri nare jaiëjerī.

²⁰ Matikuriji naka kimarika judiotatarāte yaþakopeka. I'supaka simako'omakaja Pablo þuri yaþaberikaki.

²¹ Suþa imarī ikuþaka nare kimajarobojaeka topi o'yaokaro'si:

—Í'rārīmi Tuþarāte yaþarākareka, mijare ïarī yi'tarāñu ate,—nare kērīka.

I'sia be'erō'ō waþurupi Éfesowejeaþi ke'rika.

²² Cesarea þapitakarā eyatirā Jerusalénkarā Jesúre ã'mitiriþeaekarā þō'irā Pablote wi'ituriwa'rika. Naka imatirā Antioquiarā ke'rika ate.

²³ Torā kimataþaeka be'erō'ō ke'riü'mueka ate. Galaciaka'iarā imatirā, topi Frigiaka'iarāoka keyaeka. I'sia ka'iareka Jesúre ã'mitiriþeairā imaekekarāte Jesúrika bojariroka kiwārōtapaeka. I'supaka kiwārōmaka ã'mitiriwa'ri, jiibaji Jesúre yi'riwa'ri okajājia najarika.

Éfesorā Tuþarā oka Aþolore wārōeka

²⁴ I'sia poto Í'rīka judiotataki Aþolos wāmeiki Éfesorā eyaekaki. Alejandríawejeakaki kimaeka. Po'imajare ïaika wājitāji jia jaiwārūki kimaeka. Supabatirā Tuþarā majaropūñu o'oeka jia kiðrīka.

²⁵ "Jesúre yaþaika upakaja maimajīñu", aþerāte wārōmaka, jia ã'mitiriþeaekaki kimako'omakaja Juanre rupuko'a po'imajare jūjekakaka takaja õñuka kimaeka rupu. Tēritaka Jesús majaroka ðrīberikoþeripotojo kiðrīkarō'ðjīrā kireka wājiajia okajāabaraka jijimakapi po'imajare kibojaeka.

²⁶ Í'rārīmi judiorākare rērīwi'iarā, dakoa kíkirimarījaja jia po'imajaka kijaika. Aquila kirūmu Priscilaþitiyika kijaimaka ã'mitirkarā. Kijaika be'erō'ō kika jaiokaro'si aþepañarō'ðrā kire ne'ewa'rika. Jesúrika jia kiðrīþūawārūberikakaka jia kire nabojawaþu'ataeka.

²⁷ I'sia be'erõ'õ Acayaka'iakarãre Jesúrika bojariroka bojarí ke'ririyaþaeka. "Jia sime. Me'þe", naríka Éfesokarã Jesúre ã'mitiripéaekarã. Suþa imarí "Aþolore jia mijá e'etope", ãrïwa'ri þáþera no'oeka Acayaka'iakarãro'si. Torã eyatirã jia nare kijeyobaaeka. "Jesúre mijá yi'þe", Tuparãte ãrïkarã nimaeka.

²⁸ Po'imaja wâjítäji, Tuparã majaroþüñu o'oekakaka bojabaraka,

—Jâ'merükika Tuparãte wâ'maekaki kime,— ãrïwa'ri judiotatarãre kiwäröeka.

I'suþaka jiitaka nare kibojamaka, "I'suþakamarãa sime", judiotatarãte ãrïwärüberika.

19

Éfesorã Pablotemataþaeka

¹ Aþolore Corintowejeearã imañujuju, þusi watopekarã imakea ka'ia o'riwa'ritirã Éfesewejeearã Pablotemataþaeka. Torã eyatirã Jesúre ã'mitiripéaekarã ï'rârimarãre kïatõþoeka.

² Suþa imarí ikupaka nare kijërika:

—Jesúre mijá ã'mitiripéaekarã poto ȝyaje Espíritu Santore mijare ña'rïjäärapé?— nare kërika.

I'suþaka këþakã'ã ikupaka kire nayi'rika:

—“Espíritu Santore ima”, maki yijare bojaberaþaki,— kire naríka.

³ Suþa imarí Pablotemataþaeka:

—¿Makire yi'riwa'ri ruþuko'a mijá jüjerüjerapé?— nare kërika.

—Juanre wâröeka upakaja ruþuko'a yijare najüjerapé,— naríka.

⁴ I'suþaka naþakã'ã ikupaka Pablotemataþaeka nare ãrïka:

—Po'imaja ba'aja nabaaika ja'ataekarãre ruþuko'a Juanre jüjeka. Suþabatirã ikupaka Juanre nare bojaeka: "Yibe'erõ'õ etarükikate mijá yi'ririþape", ãrïwa'ri kiwäröeka. I'suþaka kërikkakiji kime Jesús,— Pablotemataþaeka nare ãrïka.

⁵ I'suþaka ã'mitiritirã, naruþuko'a najüjerüjeka "Maipamaki Jesúre yi'yurã yija ime", ãrïwa'ri.

⁶ Suþabatirã kiþitaka Pablotemataþaeka naþo'iarã ja'apeaeka poto Espíritu Santore nare ña'rïjääika. I'suþaka simamaka noribeyua imakopeka oka najaika. Suþabatirã Tuparãte nare õrîrûjeka nabajaeka.

⁷ Í'þoü'þpuaræ'earirakamaki rô'þjirã nimaeka.

⁸ Maekarakamaki aiya jëriñtarirími rakaka judiorákare rëriwi'iarã nare kibojaka na'mitiripéaokaro'si po'imajare jaijeriyapäiki Pablotemataþaeka. "Ikuþaka Jesúre yi'yurâte jâ'mebaraka Tuparãte nare imaruþutarãñu", ãrïwa'ri kïkirimarãja nare kibojaka.

9 I'supaka simako'omakaja ñ'rārimarā kijaika ã'mitiripēaberikarā, aþekurioka sā'mitiririka yaþaberikarā ate. Po'imaja wājitāji Jesúre po'imajare tāika majaroka ba'iaja najaika. Suþa imarī nare a'ritapatirā Jesúre ã'mitiripēaekarāte kika ke'ewa'rika, Tirano wāmeiki wārōriwi'iarā. Torā ñ'rārīmi jariwa'ririmariða nare kiwārōroyika.

10 Torā ñ'þakuri wejejē'rāka wārōbaraka kimaeka. Suþa imarī Asia wāmeika ka'iakarā, judíotatarā, judíotatamarīrā imaekarāoka maiþamaki Jesúrika bojariroka ã'mitiripataekarā.

11 Pabloþi ãrīwa'riji ríkimakaja maikoribeyua Tuparāte beaeka.

12 Suþa imarī Pablote rabeka mirāka sayapāia, jariroakaoka po'imaja jíñurā þō'irā ne'ewa'þakā'ā narisirika o'riroyika. Suþabatirā Satanárika ima ña'rījākarāteoka þorikarā.

13-14 I'sia þoto ñ'rārimarā judíotatarā po'imajareka Satanárika ima ña'rījāika imaekarāte naþoatataþaeka. Pablote ñaji'awa'ri, "Jesús, Pablote kireka bojaiki wāmeapi nareka mijā þope", mariū'mukoyeye'e", narīka. I'supaka baairā upakajaoka Esceva, kurarāka ðamaki makarāte baataþaeka. Í'potēñarirakamaki nimaeka.

15 Ñ'rārīmi i'supaka narīko'omakaja, ikupaka Satanárika ima nare yi'rika:

—Jesúre ñoñu, suþabatirā Pabloteoka yijērāko'ayu. Mijare þuri ñiawārūbeyu. ¿Marā je'e mijā?— nare kērīka.

16 Suþabatirā Satanárika ima ña'rījākite naþō'irā teritaeka. Tērīrikaja jājiaþi ba'iaja nare kibaaeka. Suþabatirā naþariroakaoka kibaiwa'ruika. Suþa imarī riwejuþaraka wi'iaþi naru'riwa'rika.

17 Éfesowejeakarā nimaupatiji, judíotatarā suþabatirā judíotatamarīrāoka i'sia majaroka ã'mitiripataekarā. Sā'mitiritirā nakikika. "Tērīritaki kime Jesús", ãrīwa'ri ríkimarā maiþamaki Jesúre jiyipupaka ðrīkarā mae.

18 I'sia majaroka ã'mitiriwa'ri ba'iaja nabaaika ríkimarāja Jesúre ã'mitiripēaekarāte bojaeka.

19 Suþabatirā ikupaka ye'okirāre baaeka ñ'rārimarā ye'oroka koririmajare: Ye'orokakaka bojaika naþaperā, po'imaja wājitāji e'ewa'ritirā najoeka. I'sia þaperā najoeriataeka cincuenta mil rakato þlata rō'ðjīrā waþajā'rīa ririka.*

20 I'supaka simamaka maiþamaki Jesús majaroka ñ'rākō'rīmatomaria saþibimaka, ríkimarāja Jesúre na'mitiripēaeka.

21 I'supaka so'rika be'erō'õ Jerusalénrā þe'ririka Pablote þupajoaeka. "Macedoniaka'ia, suþabatirā Acayaka'ia

* 19:19 Cincuenta mil dracmas. Una dracma (moneda) valía un día de trabajo.

yo'riwa'rirāñu. Jerusalénrā ñimarāka be'erō'õ, Romawejeearā a'ririka ima yiro'si", kērīpuþajoaeka.

²² I'supaka ãrīpuþajoatirā Timoteo supabatirā Erastoka kire jeyobaarimajare kiruþu kiþūataeka Macedoniaka'iarā. Iki þuri Asiaka'iarā[†] matikuriji kituika ruþu.

Éfesorā rukubaka naþuþajoamaka oka þo'ijirika

²³ Pablote Éfesorā imaeka poto, "Jesús ï'rīkaja imaki þo'imajare tāãrimaji", ãrīwa'ri þo'imajare yaþabeþakā'ã jimariña oka naþo'ijiaeka i'sia wejeeearā.

²⁴ Demetrio wāmeiki kimaeka i'sia oka bitamataü'muekaki. Artemisare[‡] naiyipuþayeerükiwi'i upaka ïoikarījaka þlatakaka baarimaji kimaeka. Aþerāoka kiupaka baarimaja imarī, aþerāte sījibaraka rīkimakaja niñerū natōþoroyika.

²⁵ Supa imarī kire jeyobaarimajare, supabatirā nuþakajaoka ba'iraberimajareoka kirērātaeka. Supabatirā ikupaka nare kērīka:

—Maa, ika ba'irabeirā þuri, rīkimaka niñerū tōþoirā maime.

²⁶ ¿Pablote þo'imajare bojaika ã'mitirikoribeyurā mijabai? "Mija õñu upakaja baatirā mijā jiyipuþayeeika, jiyipuþayeerükimariña sime", kēñu. Kijaika ã'mitiritirā rīkimariña þo'imajare kire ã'mitiriþeayu. Éfeso wejeakarā takajamarīa kire ã'mitiriþeairā. Ritaja Asia ka'iarā imarā kire ã'mitiriþeairā oyiaja nime.

²⁷ Ba'ajā maro'si simarāñu. Supa imarī mabaapo'ijiaika þo'imajare waruaribesarāñu. Supa simamaka sawapa matōþowärübesarāñu. Supabatirā Artemisare jiyipuþayeeriwi'iarā þo'imajare a'ribesarāñu. Ritaja Asiaka'iarā, supabatirā ritatojo wejearaka Artemisare jiyipuþaka õñurā. I'supaka simako'omakaja, Pablote ã'mitiriþeawa'ri "Imatiyaikamarīko Artemisare ime", þo'imajare ãrīrāñu,— Demetriore nare ãrīka.

²⁸ I'supaka kēþakā'ã ã'mitiritirā, jimariña naboebarika. Supabatirā ikupaka ãþaraka nakasereka:

—¡Éfesokarāre jiyipuþayeerijayuko, Artemisa jiitako koime!— narīka.

²⁹ Nakasereka ã'mitiritirā, rīkimariña þo'imajare naþo'irā a'rika. ï'rāoka boebaritirā, akaserekarā. Supa imarī ritaja wejearaka oka þo'ijirika. I'supaka simamaka Gayo, Aristarco Pabloka jeyoariwa'rikarāte nañi'aeka. Macedoniakarā nimaeika. Po'imajare rērīriwi'iarā nare ne'ewa'rika.

[†] **19:22** En Éfeso   [‡] **19:24** Artemisa era la diosa principal de Éfeso. Los Romanos la llamaba Diana. Su templo en Éfeso era magnífico.

30 Kijeyomarāre jaijeyobaarī torā Pablotē kākariyapakopeka. Kākarika kiyaþamaka īatirā, “Mikāka'si”, Jesúre ã'mitiripēaekarāte kire ãrīka.

31 Í'rārimarā i'sia ka'ia ïparimarāre§ torā imaeka. Pablo jeyomarā imarī, majaroka kiro'si þūataekarā: “Naka Í'rātiji baabekaja”, ãrīwa'ri.

32 Rērīükikō'rīmatorā rukubaka nakaserekā. Aþeupaka, aþeupaka nakaseremomeka. Í'rīka uþaka þupajoaberīwa'ri rukubaka þupajoabaraka nimaeka. “¿Dakoa baaerā yija rērīko'o?”, ñarīwārüberika.

33 Judiotataki naka imaekaki Alejandrole þo'imaja wājitāji naro'si kire jairūjekarā judiorāka. Torā rērītirā imaekarāte jaiokaro'si, Alejandrote kipitaka mi'mataeka “Mija jai'a'si ruþu”, ãrīwa'ri. I'suþaka kibaako'omakaja nokata'ribberika. “Dakoa oka imabeyua judiorākaro'si”, ãrīwa'ri nare kibojaerā baakopeka.

34 Judiotataki kimaeka õrīwa'ri judiorākamarātē tērīwa'ribaji akaserekā,

—¡Éfesokarāre jiyipuþayerijayuko, Artemisa jiitako koime!—

Í'þakuri aiyajērārō'ðjīrā i'suþaka Í'rīka uþakaja akaserebaraka nimaeka.

35 Í'rīka tokaki imaruþutarimaji þo'imajare okata'rīrūjekaki, supabatirā ikuþaka nare kērīka:

—Mija ã'mitiþe Éfeso wejareka imarā. Majiyipuþayeeiko Artemisa wi'ia ñarīrīrimaja maime ika wejareka imarā. Supabatirā kopo'ijērāka ñipi ña'rīka maiarīrīrijayu. “I'suþaka imarā nime”, ritaja þo'imajare ãrīwārūþatayu mareka.

36 Nirā þo'imaja “Pakirika sime”, ãrībeyurā. Suþa imarī mijā jo'ria'si, i'tojīrāja samija ja'atabe. Ba'iaja mijā baa'si, jia mijā þupajoabe.

37 Írā ñimirīja mijā e'era'airā majiyipuþayeeiko Artemisarika kare'eþbeyurā. Supabatirā ba'iaja koreka jaibeyurā nime.

38 Demetriore kika ba'irabeirāþitiyika aþerāte nare okabaajíkareka, niþparimarā þo'irā oka jierī nare e'ewa'ritirā jia simajīñu. Oka naro'si imajíkareka, ïparimarāre nabojajīñu. ïparimarā, jā'merimaja nime oka jierimaja.

39 Aþea oka bojarika mijā yaþajíka, Romakarāre jā'meka ãñu uþakaja ïparimarāre rērīrāka þoto nawājítāji mijā bojajíkareka jia simajīñu.

40 Mia, ¿marākā'ã Romatatarā ïparimarāte þupajoarāñu ruku i'suþaka þo'imajare oka þo'ijiamaka? Ikuþaka naþupajoarāñu je'e aþeyari: “Mare boebariwa'ri

Í'rãþe'rõtorãja mare nabaariyapayu Éfesokarã", naríþupajoarãñu je'e. I'supaka simamaka werika maro'si simajíñu. Supa imarí "¿Marãkã'ã oka imamaka, i'supaka piþebaraka mijá ime?", Romatatarate ãrãkareka, marãkã'ã nare yi'riwãrûberijïka maime,— torã imaruþutarimajite ãrïka.

⁴¹ Sabe'erõ'õ "I'tojírãja simarû", ãrãtirã nare kipe'rirûjeka.

20

Macedoniarã Pabloté a'rika

¹ I'supaka oka imaeka be'erõ'õ Jesúre ã'mitiriþeaekarâte Pabloté akaaka. Ke'rirã baaeka ruþu "Jesúre yi'riri jariwa'ri jia mijá imabe", ãrïwa'ri naka kijaika. I'supaka ãrãtirã, nare kimajaroka kiboaeka a'yaokaro'si. Supabatirã Macedoniaka'iarã ke'rika.

² Macedoniaka'iarã a'riri jaþaraka Í'râweje uþakaja Jesúre ã'mitiriþeaekarã þõ'irã kituririjarika. Napõ'irã eyatirã "Jia Jesúre ã'mitiriþeabaraka okajâjia mijá imabe", nare kërïka. I'sia be'erõ'õ Greciaka'iarã keyaeka.

³ Maekarakamaki aiya torã kimaeka be'erõ'õ Siriaka'iarã waþuruþi a'rirã kibaaeka. I'supaka simako'omakaja judiotatarâte kire jääerã nari'kaika majaroka kiã'mitirika. Supa imarí "Yi'taraþarõ'õrã Macedoniaka'iarã yiþe'riwa'rîrãñu bo'ipí", Pabloté ãrãþupajoaeka.

⁴ Kika jeyoariwa'raþarã ikarakamaki yija imaraþe: Sóþater Bereakaki Pirro maki, Segundo supabatirã Aristarco, Tesalónicawejeakarã, Gayo Derbewejeakaki, Timoteo supabatirã Tíquico, Trófimo Asiaka'iakarã, supabatirã yi'i Lucas. I'siarakamarã Pabloka yija jeyoariwa'raþe.

⁵ Filíposwejea eyatirã, yijaka imaraþarâte a'riweirape Tróadewejeearã yijare ta'arî.*

⁶ Pan levadura rukebekaja ba'aribayarã yija imaraþaka be'erõ'õ Filípospi yija a'raþe waþuruþi. Í'rãþitarakarõmi be'erõ'õ Tróadewejeearã yija eyaraþe. Yija ruþu a'raþarã, yija jeyomarâre torã yija eyaraþe. Torã Í'þotëñarirakarõmi yija imaraþe.

Tróadewejeearã Pabloté imataþaeka

⁷ Ba'irabeü'murirõmi† yija rẽrãþe Jesúre yi'yurãþitiyika. Maro'si Jesúre reyaeka þupajoabaraka kijã'meka uþakaja þan þibaba'aerã yija rẽrãþe. Yija ba'aerã baaraþaka ruþu Pabloté yijare bojarape. Aþerõmi ke'rirã baaraþaka simamaka yijare kiwãrõyuju ñami ñe'metâji seyarape.

* **20:5** El uso de "nosotros" (yijare) indica que el autor Lucas estaba presente con Pablo hasta versículo 21.25   † **20:7** Domingo

⁸ I'sia wi'ia maekarakakuku yuraika ima wi'ireka, piyikukurō'ðrā rērītirā yija imaraþe. R̄ikimakaja yaaboaika imaraþaka i'sia kurararakarā.

⁹ Suþa imarī ñ'rīka bikirimaji Eutico wāmeiki ñimirā kurarakapi yoirükia kopereka ‡ imaraþarō'ðrā ruþaraþaki. Ñoaka Pablote jaimaka, kopakaja ðõmaka bikirimajite riaraþaka. Kopakaja kāñtiyawa'ri kiñ'a'rāþe mae. Poriwa'ritirā kire yija kõae'ekoperaþe. Kopakaja reyaekaki kimaraþe.

¹⁰ Suþa imarī ruiwa'ritirā, kimajakarā eyapañnaritirā Pablote kire wā'woj̄'araþe. Suþabatirā ikupaka yijare kērāþe:

—Mija þupata'si. Õnia jariþe'yuka kime,— yijare kērāþe.

¹¹ I'sia be'erō'ð Pablopitiyika yija mirīwa'raþe ate. Torā mirīeyatirā þan kiþibarape. Yija ba'araþaka be'erō'ð jairīji Pablote wārāþe. I'sia be'erō'ð Asowejarā turitaþarī ke'raþe.

¹² Jia jājika bikirimajite jaþakā'ã, kiwi'iarā þo'imajare kire e'ewa'raþe. I'suþaka kimamaka jia jījimaka najaraþe.

Miletowejarā Pablote a'rika

¹³ Pablote ãrāþaka upakaja waþuruþi Asowejarā yija a'raþe. Topi waþuruþi a'ritirā kire yija ta'araþe, ma'api ke'raþaka simamaka.

¹⁴ Asorā keyaraþaka poto waþuruþi kire yija jāñtorape. Kire jāñtoritirā Mitilene wāmeika wejearā yija a'raþe mae.

¹⁵ Aþerīmi topi yija a'raþaka be'erō'ð Quío wāmeika jūmurika yija o'raþe. Aþerīmi Samos wāmeika jūmurikarā yija eyaraþe. Topi a'ritirā aþerīmi Miletowejarā yija eyaraþe.

¹⁶ “Asiaka'iarā Jesúre ã'mitiriþeairā þo'irā ya'rijikareka yiba'ejñu”, Pablote ãþakā'ã ã'mitiriwa'ri, Éfesowejea wājiaja yija o'ritapawa'raþe. “Jerusalén wejearā Pentecostés baya ñaokaro'si wārūaja ma'rijikareka jia simajñu”, ãrīþupajoawa'ri, “Jajuaja ma'riye'e”, Pablote yijare ãrāþe.

Éfesokarā imaruþutarimajare piyia jia kiokajāäeka Pablo

¹⁷ Miletorā imatirā, Éfesowejarā Jesúre ã'mitiriþeairāte imaruþtarimajare Pablote oka þüatarape: “Mija i'tabe ð'ðrā. Éfesorā a'riberijika ñime”, ãrīwa'ri nare kibojaþüarape.

¹⁸ Suþa imarī yija þo'irā neyaraþaka poto ikupaka Pablote nare ãrāþe:

—Mamarī Asiaka'iarā eyatirā jia mijaka ñimaroyiraþaka mijā õñu.

¹⁹ Mijaka ñimarapaka poto Maiþamakiro'si ba'irabejibaraka, “Mija tērīwa'ribaji õñuka ñime”, ãrīberapaki yi'i. Suþabatirāoka þo'imajare Jesúre ã'mitiriþeabeyua ñawa'ri yoraþe. Suþabatirā judiotatarāte ba'iaja baaokaro'si yire nari'kamaka ba'iaja yijüarape.

‡ 20:9 Ventana

20 Jesúrika bojariroka mijare yibojaraþaka þoto, dakoa jia bojarika mijaro'si ma'rãþâberaþaki yi'i. "Kirika bojariroka ã'mitiritirã jia nimarû", ãrïwa'ri mijare sayibojaþatarape. Ríkimarã wâjítaji, supabatirã mijra wi'iarâoka mijare sayibojaroyiraþe.

21 "Ba'iaja mijra baaika þuþajoariwa'ri samija ja'atabe. I'supaka Tuparâte yi'ririwa yapawa'ri maiþamaki Jesucristore mijra ã'mitiripêabe", ãrïwa'ri judiotatarâ supabatirã judiotatamarîrã imarâteoka yibojaroyiraþe.

22 Espíritu Santore yire jã'meika upakaja maekaka Jerusalénrã ya'rirã baayu. Torã yire o'rirükia õrïbeyuka yi'i.

23 Ikatakaja mijare yibojawârûyu. Ritaja wejeearã ya'ririjayurõ'õrã ikuþaka Tuparâro'si bojañirimajare yire bojayu Espíritu Santore nare sôrîrûjemaka: "Wêkomaka imariwi'iarã mire natarãñu. Supabatirã ba'iaja mijuarãñu", yire nañu.

24 Maiþamakiro'si yiba'iraberûkia yire kija'ataeka jia simauþatiji yibaawearâka be'erõ'õ yire najâjikareka marã imabeyua. "Po'imajare wayuâawa'ri Kimakire Tuparâte reyarûjeka mare tâækaro'si", ãrïwa'ri þo'imajare yiboaerã maiþamaki Jesûre yire þuataeka.

25 "Kire ã'mitiripêairâte Tuparâte jia jã'merãñu", ãrïwa'ri ritaja mijare yibojaraþe. Mae þuri "Aþekurioka yire niabesarãñu", mijareka ñarîþuþajoayu.

26-27 Ritaja Tuparâte þo'imajare bojariyaparaþaka upakaja mijare yibojaraþe, kûþajî ma'rãþâbekaja. Supa imarî ika mijare yibojayu: Í'rîka mijakaki Tuparâ þo'irã eyabesarakareka, kireje oka imarâka, yiremarîa.

28 Supa imarî rakajekaja mijra õñu upakaja jia mijra þuþajoabe, Jesûre yapaika upakaja mijra baarijayaokaro'si. I'supakajaoka Éfesowejearã þe'rieyatirã, Espíritu Santore mijare jã'meika upakaja jia Jesûre ã'mitiripêairâte mijra ñarîpe. Maiþamaki Jesûre maro'si riwejurubaraka reyaekapi ãrïwa'riji, Tuparârirâ maime. Supa simamaka jia nare mijra imaruþutabe, oveja ñarîrîrimajare ñarîñu upaka.

29 Yipuþajoaikareka, ya'ritaþarâka be'erõ'õ aþerâ, þakirimajaroka bojirimajare etarãñu. Yaia oveja saba'ariataika upaka Jesûre ã'mitiripêairâte þakirimajaroka nawârõrãñu, Jesûre nayi'ririwa'atarû ãrïwa'ri.

30 Mija watopeka Í'rârimarâ imarâ þariji þakirimajaroka Jesûre yi'yurâte wârõrãñurâ. "Yija þuþajoaika upaka naþuþajoarû naro'sioka", ãrïwa'ri supa nabaarãñu.

31 Supa imarî rakajekaja mijra imabe Jesúrika bojariroka imatiyaika mijra ã'mitiripêaria'atakoreka. Maekarakakuri wejejë'râka, ñami, ñmioka mijare yiwârõraþaka mijra õrîrijaþe.

Í'rākurimarañ oþaraka mijare yokajääroyirape.

³² Yijeyomarā, mijaro'si Tuparāka yijairā baayu, mijare kīarīñaokaro'si. "Mare wayuñawa'ri ba'iaja mabaaika waþa, Tuparāte ye'kariayu", ãrīwa'ri mijā þupajoamaka, jiibaji kirika bojariroka mijā ã'mitiripēerā Tuparāte mijare jeyobaarāñu. Suþa imari "Yirirāte jia yibaarāñu", kērīka upakaja Tuparāte baarāñu.

³³ Aþerā niñerū, najoroakaoka oakiriberaþaki yi'i.

³⁴ Ikuþaka simaraþe: Ñoñu upakaja ba'irabetirā ba'arika, jariroaka yitõþorape. Suþabatirā yika imaraparāteoka yitõþoþjirape. I'sia ññurā mijā ime.

³⁵ Ritaja yiba'irabeka ïapatawā'ri, "Pablote baaika upaka, jia maba'irabejīñu sawaþapi wayuoka baairāte majeyobaaokaro'si", mijā ãrīwārūeka. Ikuþaka maiþamaki Jesúre bojaraþaka mijā ye'kariria'si: "Se'etoyukate tērīwa'ribaji jījimaka kime sījirimaji", Jesúre ãrīka, — Pablote nare ãrāþe.

³⁶ I'suþaka Pablote ãrāþaka be'erō'õ naka ñukuruþatirā Tuparāka kijairape.

³⁷ Tuparāka kijaiwearaþaka þoto oþaraka kire nawā'oj'arape, suþabatirā kiye'tearā nu'surape.

³⁸ "Aþekurioka yire ïabesarāñurā mijā mae", Pablote ãrīka simamaka, jimarāna ba'iaja naþuparaþe. I'sia be'erō'õ þapitakarā kire najeyoariwa'rapē.

21

Jerusalénrā Pablote a'rika

¹ Jesúre ã'mitiripēairāte a'ribojaweatirā waþururā yija jāirape. Suþabatirā wājiaja Cos wāmeika jūmurikarā yija a'rapē. Aþerīmi Rodas wāmeika jūmurikarā yija a'rapē. Topi Pátararā yija eyarape.

² Suþa imari marīrūkirō'õrā yija imarapaka þoto, "Feniciaka'iarā sa'rīrā baayu ika waþuru", naþakā'ã, i'sia waþuruþi yija a'rapē.

³ A'ririþari Chipre wāmeika jūmurika yija ïao'rapē. Wejerīrīka þē'rōtōpi yija o'rapē i'sia jūmurika. Siriaka'i wājítāji yija a'ririþarape. Waþuruþi ne'ewa'rapaka ba'irījia Tirowejearā namaataerā torā yija þāârapē.

⁴ Torā Jesúre ã'mitiripēairāte ïatõþotirā ï'þotēñarirakarīmi naka yija imarape. "Jerusalénrā Pablote ba'iaja jūarāñu", ãrīwa'ri Espíritu Santore nare õrīrūjemaka, "Jerusalénrā me'ria'si", kire narīka.

⁵ I'suþaka narīko'omakaja ï'þotēñarirakarīmi be'erō'õ a'rīrā yija baaeka ate. Torā Jesúre ã'mitiripēairā imaraparā, narōmia, namakarāoka yijaka wejeaþi jeyoariwa'ritirā þapitakarā

eyaraape. Pō'sirō'ōrā eyatirā ū'rākō'rīmatorāja ūukurupatirā Tuparāka yija jairape.

⁶ I'sia be'erō'ō nare yija majaroka yija bojaraape a'yaokaro'si. I'supaka baaweatirā waþururā yija jāirape. ū'rā puri topi pe'raparā.

⁷ Tirowejeapi a'ritirā Tolemaidawejarā yija eyaraape. Torā eyatirā Jesúre ā'mitiriþēairāte ūatōpotirā “¿Yaje mijā imē?”, nare yija ārāpe. Supabatirā ū'rārīmi naka yija imaraape.

⁸ Aperīmi topi a'ritirā Cesarea wāmeika wejeezarā yija eyaraape. Torā eyatirā Jesúrika bojariroka bojataparimaji Felipe wi'iarā yija a'rapē. Iki imaekaki ū'potēñiarirakamarākaki Jerusalénrā Jesúre ā'mitiriþēairā apóstolrākare jeyobaarūkika najā'mekaki.

⁹ Botarakakorā makarōmiki kimaraape. Tīmiamarīrā nimaraape. Supabatirā Tuparāte nare ūrīrūjeikakaka aperāte bojirimaja rōmijā nimaraape.

¹⁰ Torā ū'rārīmimarā yija imatirapakarā, Judeaka'iapi Tuparāro'si bojañjirimaji, Agabo wāmeikite etaraape.

¹¹ Yija pō'irā eyatirā Pablo wa'eyoka kiwareraape. Saipi kiōñu upakaja kiū'þua, kiþitaka kip'i'perape. Supabatirā ikuþaka kibojaraape:

—“Jerusalénrā ikuþaka judiotatarāte ika wa'eyoba'ipite pi'perāñu. Kire pi'petirā judiotatamarīrā imarāte kire nijirāñu”, ārīwa'ri Espíritu Santore yire bojayu,— Agabote ārāpe.

¹² I'supaka kēþakā'ā ā'mitiriwa'ri “Jerusalénrā me'ria'si”, ārīwa'ri Pablote yija bojaraape Cesareakarāpitiyika.

¹³ I'supaka yija ārīko'omakaja ikuþaka Pablote yi'rapē:

—Mija oria'si. Mija oþakā'ā ūawa'ri, yirīomayu. I'supaka simako'omakaja yipupaka puri simauþakaja ima. Jerusalénrā yire napi'perāka takamarā, yire jāärika nari'karākareka, “Yire mijā jāä'si”, ūnarībesarāñu. Maiþamaki Jesúre jā'meka upakaja baarimaji ūime,— Pablote yijare ārāpe.

¹⁴ Yija ārāpaka upaka kiyi'riþeþakā'ā, i'tojirāja kire yija jaiëjerija'atarape. Supabatirā ikuþaka kire yija ārāpe:

—Maiþamakire yapaika upakaja simarū.—

¹⁵ I'supaka ārīweeatirā yija ba'irījia jieweatirā Jerusalénrā yija a'rapē.

¹⁶ Cesareawejeakarā ū'rārimaki Jesúre ā'mitiriþēairāka yijaka jeyoariwa'raparā. ū'rīka Mnasón wāmeiki wi'iarā yijare ne'ewa'rapē torā tuiokaro'si. Chiþrekaki mirāki kimaraape. ū'rājē'rāmarā Jesúre ā'mitiriþēatiki kimaraape.

Santiago pō'irā wi'iturirī Jerusalénrā Pablote eyaeka

¹⁷ Jerusalénrā yija eyaraapeka poto jia jījimakapi Jesúre ā'mitiriþēairāte yijare e'etoraape.

¹⁸ Aperīmi bikitojo Santiago pō'irā wi'iturirā Pabloka yija a'rapē. Nimaupatiji Jesúre ā'mitiripēairāte imaruputarimaja imaþataraparā Santiago pō'irā.

¹⁹ “¿Yaje mijā ime?”, ārīweatirā, “Judíotatamarīrāte Jesúrika bojariroka yibojamaka, jimarī jia Tuparāte baaraþe”, ārīwa'ri ritaja o'rikakaka Pablote nare bojarape.

²⁰ I'sia ā'mitirirā jijimaka imawa'ri, “Jiitaka baaiki kime Tuparā”, narāpe. Supabatirā ikuþaka Pablote narāpe:

—Yija jeyomaki, matatarā rīkumarāja imarā Jesúre yi'yurā. Kire ā'mitiripēairā imariþotojo Moiséte jā'meka upaka oyajā mabaarijau ruþu. I'sia miðñu.

²¹ Aperā þuri õ'orā imarāte ikuþaka bojairā: “Judíotatamarīrā ka'iarā Pablote imataþapoto ‘Moisés imaekakite jā'meroyika mayi'rīja'atajīñu’, ārīwa'ri judíorāka torā imarāte kibojayu. I'supakajaoka ‘Mija makarā circuncisióñ baarika, supabatirā matatarāte baarijariroyika yi'rīrīja'atarika sime', kēñu”, ī'rārimarāte ārīrijayu, — Pablote narāpe.

²² —Metaika norīrāñu. “Kireka þo'imajare bojakoþeika marokā ritamarā sime”, nañaokaro'si ¿marākā'ā mibaarāñu?

²³ Ikuþaka mibaajīkareka jia simajīñu. Õ'orā maka botarakamaki īmirīja imarā, “Miaika wājitāji ikuþaka yija baarāñu”, Tuparāte ārīkarā nime. “Tuparāte yija ārīka upakaja, yija baaraþe”, ārīwa'ri, Tuparāte jiyipuþaka õrīriwi'iarā narupua wi'epaterūjerī na'rīrāñu.

²⁴ Mi'ioka naka me'þe. Ba'iaja nabaaikareka jūjerika yaþawa'ri judíotatarāre baaroyika upaka naka mibaabe. Oveja joejíokaro'si mijaro'si samiwaruape. Tuparāro'si sajoejíxitirā, kurarākare mijā ruþua mijā wi'epaterūjebe “Tuparāte yija ārīka upakaja, yija baaraþe”, ārīwa'ri. I'supaka mibaamaka īawa'ri, “‘Moiséte jā'meroyika yi'rībeyuka Pablote ime’, aperāte āñua þuri þakirika sime. Simauþakaja kiyi'yu”, matatarāte ārīrāñu.

²⁵ Judíotatamarīrā Jesúre ā'mitiripēairāte þapera yija puatarape. Ikuþaka bojabaraka naro'si yija o'oraþe: “Ikatakaja mijare yija bojaþūayu: Waþuju imaja jērāka jiyipuþaka õrīwa'ri ri'ia naþāñikakaka mijā ba'a'si. Riweaoka mijā ukua'si. I'supakajaoka wa'iro'sia wāmuña namokoru'ataeka ri'ia mijā ba'a'si. Supabatirā rōmikirā, tūmiakirā, rōmimarīrā, tūmiamarīrāoka ba'iaja baabekaja mijā imabe”, ārīwa'ri yija o'oraþe,— Pablote narāpe.

Tuparāte jiyipuþaka õrīriwi'iarā Pablote nañi'aeka

²⁶ Supa imarī aperīmi botarakamaki imaekarāte Tuparāte jiyipuþaka õrīriwi'iarā Pablote e'ewa'rika. Ba'iaja nabaaika najūjeroyika upaka naka kibaaeka. I'supaka baatirā, ikuþaka

kurarākare kibojaeka: “Ikarakarīmi sajariwa'yu ruþu ba'iaja yija baaika yija jūjewearūkia. Piyirīmi seyarāka poto Tuparāro'si oveja mijā joeijirika yija yaþayu, yija imarakamakiro'si”, nare kērīka.

²⁷ Íþotēñarirakarīmi seyaerā baaeka poto Tuparāte jiyipupaka ðrīwi'iarā Pablote imamaka, Írārimarā Asiaka'iakarā judiotatarāte kire īatōpoeka. Jājirokapi po'imaja wājitatāji ba'iaja kireka akaserebaraka kire nañi'aea.

²⁸ Ikuþaka kire nokabaaeka:

—Yija tā'omaja, Israeltatarā, yijare mijā jeyobaabe. Íi ñimirīji imaki ba'iaja mare jaitaparimaji. I'suþakajaoka “Moiséte jā'mekakaka mayi'rirūkimarā sime”, ãþaraka po'imajare kibojapibayu. Suþabatirā ika Tuparāte jiyipupaka ðrīwi'ia ba'iaja jaiyuyeiki kime. Judiotatamarīrāte þariji Tuparāte jiyipupaka ðrīwi'iarā ke'eetamaka ba'ia sakimarūjeyu Tuparā ñakoareka,— ãrīwa'ri aperāte nabojaka.

²⁹ (I'sia ruþubaji Írārīmi wejeñe'metāji Trófimo wāmeikipituyika Pablote imamaka niaeaka. Éfesowejeakaki kimaeka Trófimo. Suþa imarī, “Kika kime je'e”, ãrīþupajoakoþewa'ri “Juditatamaríkate Tuparāte jiyipupaka ðrīwi'iarā ke'ewa'yu”, narikoþeka).

³⁰ Tuparāte jiyipupaka ðrīwi'iarā oka po'ijirika majaroka ã'mitiriwa'ri, i'sia wejeareka imaekarāte torā rīrīwa'rika. Pablote ñi'atirā kire nayieþoaeka. I'sia wi'iaþi þoritirā, simauþatiji koþereka natāteþataeka, torā oka po'ijirikoreka.

³¹ I'suþaka kire jāäerā nabaaeka poto, Jerusalénwejeareka imaekarāte oka po'ijiaeka majaroka Romakaki surararāka ïþamakire ã'mitirika.

³² I'sia majaroka ã'mitiritirā kisurararākare, suþabatirā kirokajitekarā ïþarimarā imaekarāteoka kiakaeka. Suþabatirā rīrīwa'ritirā rukubaka þupajoabaraka po'imajare boebarikarō'ðrā neyaeka. Surara ïþamakire kisurararākapituyika ketamaka ïawa'ri, Pablote naþajerija'ataeka.

³³ Suþa imarī surara ïþamaki Pablote ñi'arūjekaki kisurararākare. Kire ñi'atirā, ïþamiji þerumijiaþi nare kire kiþi'þerüjeka. Suþabatirā po'imajare kijērīka: “¿Maki kime ïi? ¿Dakoa kibaako'a?”, kērīka.

³⁴ Rakaka oyajia þupajoawa'ri akasererikapi najaika. Nakaseretaruþamaka ã'mitiriwārūberiwa'ri, “I'suþaka oka kireka ime”, kērīwārūberika. Suþa imarī surararāka wi'iarā Pablote ke'ewa'rirüjeka surara ïþamaki.

³⁵⁻³⁶ Surara wi'iarā kire ne'ewa'þakā'â ëatirā rīkimarāja po'imajare kibe'erō'ð a'rika. “Kire mijā jāäþabe”, ãþaraka nakasererī'rīka. Surara wi'ia mirirūkirō'ðrā neyaeka poto,

jājibaji boebariwa'ri okajājia najarika. Supa imarī po'imajare kire jāā'si ārīwa'ri Pablotē surararākare e'emiawa'rika.

Po'imajare ūaeka wājītāji, "Dakoa oka yire imabeyua", Pablotē ārīka

³⁷ Surara wi'iarā kire ne'ekākaerā baaeka poto, ikuþaka niþamakire Pablotē ārīka griego okapi:

—Mika jairika yiyaþayu,— kērīka.

I'sia ã'mitiritirā,

—¿Yaje griego oka jaiki mime?

³⁸ "Bikitakamarīa Egiptokakite cuatro mil rakamaki ba'iaja baairāka jeyoariwa'ritirā po'imajamatorā kimaruþutaeka. Roma ñparimarāre ñ'rāþē'rōtorāja kibaariyapakopeka. I'supaka baaraþaki kime", mireka ñarīþupapajoako'o. I'supaka yiþupapajoakoþeko'omakaja griego oka mijaikeka, Egiptokakimarika mime,— kire kērīka.

³⁹ I'supaka kēþakā'ā ikuþaka Pablotē kire ārīka:

—Jēno'o aþika ñime. Judíotataki ñime yi'i þuri. Tarso wāmeika wejeakaki ñime. Imatiyaiweje Ciliciaka'iarā sime. ¿Yaje po'imajaka yire mijairūjejīñu?— Pablotē kire ārīka.

⁴⁰ I'supaka kēþakā'ā,

—Naka mijaiibe,— kire kērīka.

Supa imarī mirirūkirō'ðrā rīkamaritirā po'imajare wiriwirijayaokaro'si kiþitaka kimi'mataeka. Po'imajare okata'rika be'erō'õ hebreo okapi Pablotē jaika:

22

¹ —Yijeyomarā judíorāka, þakiarimarāoka mijai ã'mitiþe rupu. "Dakoa oka kire imabeyua", mijai ãñaokaro'si yimajaroka mijare yibojaerā baayu rupu,— Pablotē ārīka.

² Nokapi kijaimaka ã'mitiriwa'ri, wiriwiri najaritiyaeka. Ikuþaka Pablotē nare bojaeka:

³ —Judíotatakiji ñime yiro'si oka. Cilicia ka'ia, Tarso wāmeika wejeareka po'ijirikaki ñime. Supabatirā ð'õ Jerusalénrā yiþakiarika. Gamaliel wāmeikiþi ārīwa'riji þapera yiwārūrapē. Mañekiarāte jāmekakaka jia yiwārūrapē. Maekaka Tuparāte mijai yi'yu uþakaja yi'ririya yiþaparoyirapē yiro'si oka.

⁴ "Jia Tuparāte yi'yuka ñime", ārīwa'ri, Jesúre ã'mitiriþeairāte ba'iaja jūaerā supa yibaaraþe. Aþerikuri nare yijāärūjerapē. Ímirīja, rōmijāteoka ñi'awa'ritirā wēkomaka imariwi'iarā nare yitarūjerapē.

⁵ Kurarāka ñþamaki imatiyaiki supabatirā ñparimarā imatiyarimajaoka "I'supaka kibaaraþe", yireka ārīwārūirā. Í'rājaoka þapera yire baaþiraþarā, matā'omaja Damascowejakarāre yibearūkia imakoperapaka. I'sia þapera e'etoritirā, so'oeka yire jāmeika uþakaja Jesúre ã'mitiriþeairāte mo'arī

ya'rikoperape. Jerusalénrā nare e'era'atirā īparimarāte wēkomaka nare baarūjerā yibaakoperape.

"Ikupaka Jesúre yiysi'riū'murape", ārīwa'ri Pablotē bojaeka (Hch 9.1-19; 26.12-18)

⁶ I'supaka baarī īmi ñe'metāji ma'api ya'rapaka poto, Damascowejewā'tarā ñimaraþaka poto, ikuparō'ōpiji wejepemaþi jājia yaaboaika yire yaaraþaka.

⁷ Suþa imarī ka'iarā yiña'rāþe mae. Suþabatirā ikupaka yire sajaikoraþaka ña'mitirape: "Saulo, Saulo, ¿dako baaerā ba'iaya yire mibaarijayu?"

⁸ I'sia ã'mitiriwa'ri ikupaka yiysi'raþe: "¿Ñipamaki, maki mime?", ñarāþe. I'supaka ñapakā'ā ikupaka kiyi'raþe: "Yi'iji ñime Jesú, Nazaretkaki. Ba'iaya mibaarijayuki ñime", yire kērāþe.

⁹ I'supaka sayaaboamaka īatirā yika a'raparāre þupatarape. I'supaka sayaaboamaka īatirā yika a'raparāre þupatarape. Írā þuri i'supaka yaaboaraþaka īakoperipotojo yire jairaþaki oka na'mitiriberaþe.

¹⁰ I'supaka yire kijaimaka ã'mitiriwa'ri kire yijērīraþe: "¿Marākā'ā yibaarika miyaþayu Ñipamaki?", ñarāþe. I'supaka ñapakā'ā ikupaka yire kiyi'raþe: "Mi'mitirā Damascorā me'þe. Torā í'rīkate mire bojarāñu ritaja mibaarükia miro'si yija'ataeka", yire kērāþe.

¹¹ I'sia yaaboaika ñiarapaka poto yiñakoyarape. Suþa imarī yika a'raparā Damascorā yire tītieyaraþarā.

¹² Torā í'rīka Ananías wāmeikite imaraþe. Moisés imaekakite jāmekakaka simauþakaja yi'riþataiki kimaraþe. Tokarā judíotatarā, "Jia baaiki kime", ārīwa'ri kireka najairaþe.

¹³ I'sia wejearā yeyarapaka be'erō'ō yiþō'irā Ananíare etaraþe. Yiwā'tarā rīkamaritirā ikupaka yire kērāþe: "Yijeyomaki Saulo, miyoibe ate." Ikuparō'ōpiji kire ñiarape.

¹⁴ Suþa imarī ikupaka yire kērāþe: "Tuparā, mañekiarāte jiyipupayeeroyikakite wā'maiki mime kiyapaika upakaja mibaarükia miõñaokaro'si. Suþabatirā kiþūataekaki, ba'iaya baakoribeyukate* miaerā, suþabatirā kijaika mia'mitiyaokaro'si Tuparāte miþō'irā kire þūatarape.

¹⁵ Jesú majoroka mibojataþarijarirāñu. Miaeaka mirāka, mia'mitirikaoka ritaja þo'imajare mibojataþarāñu.

¹⁶ Miba'ea'si. Jesúre ã'mitiriþéatirā, ba'iaya mibaaika kijüjerā kire mijéñebe. Suþabatirā ruþuko'a mijüjerüjebe", yire kērāþe.

¹⁷ Ñoþaþaka Jerusalénrā imakopeka yiþe'riwa'raþe. Torā í'rārīmi Tuparāte jiyipupaka õrīwi'iarā Tuparāka jairī ya'raþe.

* **22:14** Refiere a Cristo, el Mesías

Tuþparäka jaikörï makärärüñuroka upakaþi Maiþamakire jaimaka ñiarape.

¹⁸ Toþi ikupaka yire kéräpe: “Ñojimarïji Jerusalén wejeapi me'þe. Õ'ðrä imarä po'imaja yimajaroka nare mibojakopemaka ã'mitiripëabesaräñurä”, yire kéräpe.

¹⁹ I'supaka këþakä'ã ã'mitiritirä ikupaka kire yiþi'rape: “Maiþamaki, õ'ðrä imarä ritaja yibaaeka miräka õñurä. Mire ã'mitiripëabaraka judioräkare rërriwi'iarä imaräte e'epoatirä wëkomaka imariwi'iarä nare yitaroyirape. Supabatirä nare yiþajewä'imarïroyirape.

²⁰ Mimajaroka bojirimaji Estebanre najäämaka yiyoirikamaräpe. Kire jääbaraka jariroaka nawarataraþaka ïarïrïrimaji ñimaraþe. Supa imarï Estebanre jääweatirä, ‘I'supakaja kire mabaajïka jia sime’, ñarïþupajoarape yiþo'sioka”, Maiþamakire ñaräpe.

²¹ I'supaka ñarïko'omakaja ikupaka yire kiyi'rape: “Me'þe. Yoerä mire yiþüatayu judiotatamarïrätë miwärökaro'si”, yire kéräpe,— ãrïwa'ri po'imajare Pablote bojaeka.

Surararäka ðpamaki Pablote ñi'arüjekaki

²² I'supaka judiotatamarïräreka kérïka poto po'imajare kire ã'mitirityika. Ate boebariwa'ri akasererikaþi kire naþipeka.

—Kireyaþarü. Õnia imaberijïki kime,— narïka.

²³ Ña'rïyaarïmariïja naþipeka. Supabatirä najariroaka þemakato[†] waratatirä ka'ia uyuakaka ïmirä nabaremiaruika. “Boebaka yiþa ime”, ãrïrika i'supaka nabaaka.

²⁴ I'supaka nabaamaka ïawa'ri, surara ðpamaki kisurararäkare nawi'iarä Pablote ke'ekäkawa'rirüjeka. “¿Dakoa oka imamaka, po'imajare mire ã'mijïayu?”, ãrïwa'ri, “Pablote ajeapi mijä þajebe”, surara ðpamakire nare ãrïka.

²⁵ Kire þajerä naþi'þerikawaeaaka poto ikupaka Pablote jaika tokaki ðpamakire:

—¿Í'rikä Romatatakite mijä þajejïka jia simajïñu ruku? ¿Ba'iaya yibaaika ïakoribekaja yire mijä þajerä baayu bai?— Pablote kire ãrïka.

²⁶ I'supaka këþakä'ã ã'mitiritirä, kïþamaki þö'irä a'ritirä, ikupaka kire kibojaeka:

—Jia mirakajebe, i'supaka mibaarüki ruþu. Í'í ïmirïji miþajerüjeiki Romatatakî kime,— kérïka surara ðpamakire.

²⁷ I'supaka këþakä'ã ã'mitiriwa'ri surara ðpamakire ikupaka Pablote jëriñaeka:

—¿Yaje rita sime Romatatakî mima?—

—Ikijioka ñime,— Pablote ãrïka.

28 —R̄ikimaka yiwaþaþirape Romatataki imaokaro'si,— surara ð̄pamakire kire ãr̄ika.

I'suþaka kẽþakã'ã,

—Romatataki po'ijirikakiji ñime,— Pablotे ãr̄ika.

29 Suþa imar̄i kire þaþerika yaþakopekarã kãkiwa'ri aþero'ðrã kire na'ritapawa'rika. “Ba'iaja Romatatakite yiþaþerüjekopeyu”, ãr̄iwa'ri surararãka ð̄pamakioka kãkikaki.

Ð̄parimarã imatiyairã wãjítaji Pablotе jaika

30 “¿Dakoa oka imamaka, po'imajare Pablotе ã'mijñaeka?”, ãr̄iwa'ri aþerimí, kurarãka ð̄pamarã, judiotatarã ð̄parimarã imatiyaitataoka surararãka ð̄pamakire r̄erätaeka. Suþabatirã Pablotе þerumijia kutetirã, nawãjítaji kire e'ewa'ritirã kire kija'ar̄ikaeka.

23

1 Judiotatarã ð̄pamarãre ð̄ar̄ikatirã ikuþaka Pablotе ãr̄ika:

—Yitã'omaja, õñia ñimatiyikuriji Tuparâte yaþaika uþaka baarimaji ñime. Suþa imar̄i kiwãjítaji jajumarñaja ñime, — Pablotе nare ãr̄ika.

2 I'sia ã'mitiritirã kurarãka ð̄pamaki imatiyaiki, Ananías* wãmeiki Pablo põ'irã r̄ikamarikarâte “Kirijea mijâ paape”, kẽr̄ika.

3 I'suþaka nabaamaka ikuþaka Pablotе kire ãr̄ika:

—“Jia baaiki ñime”, ãñuka imariþotojo, ba'iaja mibaayu. Suþa imar̄i sawaþa ba'iaja mijúerã Tuparâte ba'iaja mire baarãñu. “Moiséte jã'meika yi'ribeyuka mime”, yireka meriko'omakaja kijã'meika yi'ribekaja yire miþemapaarüjeyu, — Pablotе ãr̄ika kurarãka ð̄pamaki imatiyaikire.

4 I'suþaka kẽþakã'ã ã'mitiriwa'ri, torã imakekarâte ikuþaka Pablotе ãr̄ika:

—Tuparâte wã'maeakaki kurarãka ð̄pamaki imatiyaikite ba'iaja mijaiyu.—

5 I'suþaka naþakã'ã ã'mitiritirã, ikuþaka Pablotе ãr̄ika:

—Yitã'omaja, “Kurarãka ð̄pamaki imatiyaiki kime je'e”, ñarïwärübeyu. “Mija ð̄pamakire jaiyuyebekaja”, ãr̄iwa'ri Tuparã majaroþüñu bojaika. “ð̄pamaki imatiyaiki kime”, ñarïwärürükareka, kire yijaiyuyeberijääeka,— Pablotе ãr̄ika.

6 Judiotatarã ð̄parimarã rakaka oyiaja þupajoairã nimaeka. Ð̄r̄imakire saduceokaka þupajoakarã, aþera fariseokaka þupajoakarã. I'sia õr̄iwa'ri ikuþaka jãjirokaþi Pablotе jaika:

—Yitã'omaja, fariseokaka þupajoaiki ñime yiro'sioka. Yirïrãoka i'suþakaja þupajoairã imarã. “Reyakoþeriþotojo po'imajare õñia jaripe'rîrãñu ate”, ãr̄iþupajoaiki ñime. I'suþaka þupajoaiki ñimamaka, mijâ wãjítaji “Oka kire ima”, ãr̄iwa'ri i'suþaka yire mijâ jëriayu,— Pablotе nare ãr̄ika.

* 23:2 El sumo sacerdote de los años 48-58 d.C.

⁷ I'suþaka kẽþakā'ã ã'mitiriwa'ri, saduceokaka þupajoairā okatotoõ'muekarā fariseokaka þupajoairāka, rakakaja þupajoekarā imarī.

⁸ (Ikuþaka nañu saduceokaka þupajoairā: "Reyairā þo'imaja ate õnia jariþe'ribesarāñurā, ángelrākaoka imabeyurā, supabatirā Satanárika imaoka imabeyua", narīþupajoayu. Fariseokaka þupajoairā þuri, i'suþaka ãrīþupajoabeyurā).

⁹ Suþa imarī rakaka oyiaja þupajoairā imarī, jãjirokapí nokatotoeka ruþu. Topi mae Moiséte jã'meka wärōrimaja mi'mirikaekarā jaiokaro'si. Fariseokaka þupajoairā nimaeka naro'sioka.

—Dika ba'iaja baabeyuka kime ññ. Damascorā ke'raþaka poto ángelte kire jairaþe je'e aþeyari. "I'suþakamaría sime", marīberijññu,— ãrīwa'ri najaibu'aeka.

¹⁰ Jimaria jãjirokapí okatotobu'abaraka, boebaitaka nimamaka ñawa'ri, "Pablote ba'iaja baawã'imarítirā kire na-jãäriatarãnu je'e", surara ïþamakire ãrīþupajoaeka. Suþa imarī kisururarãkare akatirā ikuþaka nare kijã'meka: "Pablote nawatopekaþi e'eþoatirā mijá wi'iarā kire mijá taþe ate", nare kẽrïka.

¹¹ I'siñami Pablo þõ'irā maiþamaki Jesúre þemakotowirika. Kiwã'tarā eyaríkaritirā, ikuþaka Jesúre kire ãrïka:

—Okajäjia mimabe Pablo. Jerusalénrā mima poto yimajaroka mibojaika uþakajaoka Romawejeearā mimarãka poto mibojarãnu,— Pablote kẽrïka.

Pablote jãärika naþakatarika

¹² Aþerími ñ'rãrimarā judiotatarā takaja kareaja rẽritirā, "Pablote majãäjññu", narīþupajoaeka. "Õnia kimarãkarõ'ðjírã maba'abesarãnu, supabatirā okoa mukubesarãnuouka. Kire majãäbesarãkareka, Tuþarâte mare jãärü", natiyiaja naríbu'aeka.

¹³ ñ'rïka uþakaja i'suþaka jaibu'abaraka imaekekarā ñ'paräþo'imajarakamarā têrïwa'ribajirõ'ðjírã nimaeka.

¹⁴ I'sia be'erõ'õ kurarãka ïþamarã, judiorãka ïþarimarãka jairi na'rika. Naþõ'irã eyatirã ikuþaka narïka:

—Yija ñ'rïka uþaka þupajoawa'ri, "Pablote õnia imarãkarõ'ðjírã, ba'abekaja, okoa ukubekaja maimaye'e. Kire majãäbesarãkareka, Tuþarâte mare jãärü", yija ãrïko'o.

¹⁵ Mija, judiotatarã ïþarimarã imatiyaitatarãoka ikuþaka mijá baajikareka jia simajññu: Maekakaja surara ïþamakire oka mijá þüatabe, waeroka bikitojo mijá þõ'irã Pablote ke'era'arü. "Yaje rita oka þarea kire imarika yija õrïriyapayu. Suþa imarī õ'õrã Pablote me'era'abe", ãrīþakitirã oka kire mijá

pūatabe. I'suþaka mijā ãrīkareka ð'ðrā Pablote etabeyukajiji kire yija jäätorirāñu,— narīka.

16 Pablo þaka'imaki i'suþaka oka imamaka ðrīkaki. Suþa imarī i'sia oka Pablote bojarī, surara wi'iarā kikākaea.

17 Torā eyatirā Pablote kibojaeka. Suþa imarī torā imaekaki ð'rīka surara ruþuko'amakite Pablote akaeka.

—Í'í bikirimajire miþamaki þð'irā me'ewa'þe. Oka bojaerā kibaarijiju,— Pablote kire ãrīka.

18 I'suþaka këþakā'ã ã'mitiritirā surararāka ðpamaki þð'irā kire ke'ewa'rika. Ikuþaka kïþamakite kibojaeka:

—Yija ðarīñuka Pablo yire akatirā, “Í're miþamaki þð'irā me'ewa'þe”, këþakā'ã kire ye'era'ako'o. Mire oka bojarika kiyaþarijiju,— kire kërīka.

19 I'suþaka këþakā'ã ã'mitiriwa'ri, aþerð'õ pañakarā kire e'ewa'ritirā kire kijërñaeka,

—¿Dakoa yire bojarika miyapayu?— kërīka.

20 Suþa imarī ikuþaka kire kibojaeka:

—Judiotatarā ð'rīka uþakaja þuþajoawa'ri niþarimarā wäjitäji Pablote mijā e'ewa'yaokaro'si oka püatarāñurā. “Yaje rita oka kire imarika ðrīrika yija yaþayu”, narīþakirāñu.

21 I'suþaka mijare narīkopeþaka miyi'ria'si. Naka imarā ð'parā þo'imajarakamarā tērīwa'ribajirð'ðjirā ma'a ñe'metäji Pablote jääerā nata'arāñu. “Pablote ðñia kimaräkarð'ðjirā, ba'abekaja, okoa ukubekaja maimarāñu. Kire majääbesarāka, Tuþaräte mare jäärū”, ãñurā nime. Mire najëñeräka uþakaja mijä'merükia ta'atikaja nime,— surara ðpamakire kërīka.

22 —Me'þe. Yire mibojaika aþeräte mibojaþiba'si,— surara ðpamakire kire ãrīka.

Félix þð'irā Pablote ne'ewa'rirūjeka

23 Suþa kibaaeka be'erð'õ surararäka ðpamaki, kirokajite imaeakarā ðparimarā ð'paräte akatirā ikuþaka nare kibojaeka:

—Ire ñami nueve rð'ðjirā aiyate eyawa'riräka þoto Cesarearā Pablote mijā e'ewa'rirāñu. Ikarakamaki mijaka a'rirāñurā: Doscientorakamarā imarāñurā ð'þuapi a'rirāñurā. Suþabatirā setenta rakamarā a'rirāñurā kawaru þemapi. Suþabatirā doscientorakamarā imarāñurā bejoarikawa'ririmaja.

24 Suþabatirā kiþemapi Pablote a'yaokaro'si kawaru tðþoweitikaja mijā imabe. Ípi Félix þð'irā ðñikaja Pablote eyarika yiyaþayu,— nare kërīka.

25 Ikuþaka ðarīwa'ri naka surara ðpamakire þaperā püataeka Félixre:

26 “Yi'i Claudio Lisias ika þaperā püataiki. ¿Yaje mime Félix, Ípi imatiyaiki?

27 Judíotatarā ū'ī Pablote ū'i'atirā kire jāāerā nabaakopearape. 'Romatataki kime', naþakā'ā ū'mitiriwa'ri, kire najāā'si ãrīwa'ri yisuraranākapitiyika a'ritirā kire yija ē'marape nareka.

28 'T'siakaka oka kire ima', naþakā'ā ū'mitiyaokaro'si, judíotatarā ūparimarā imatiyaitata pō'irā Pablote ye'ewa'rapē.

29 'Yija ūekiarāte jāmekakaka yi'ribeyuka kime', ãrīwa'ri kire naboebarape. Pablo puri Romakarā ūparimarāre jā'meika yi'ribeyukamarāka imarī, wēkomaka imariwi'iarā imaberijīki, majāāberijīkioka.

30 Judíotatarā kire jāārika nari'kaika ūritirā miþō'irā kire yiþūatayu. Kire okabaarimajareoka yiþūatayu. Suþa imarī torā na'yu 'Ikuþaka sime oka kiro'si', mire nañaokaro'si. 'Itojīrāja sime', ãrīwa'ri Félixre þapera kiþūataeka.

31 Suþa imarī surara ūpamakire jāmeka upakaja Pablote e'ewa'ritirā Antíþatriswejearā neyaeka.

32 Aþerīmi surararāka ū'þuapi a'rikarāte nawi'iarā pē'rieyaeka ate. Cabaru þemapi a'rikarā takaja Pabloþitityika o'rikarā.

33 Cesarearā eyatirā ūpi Félixre þapera naja'ataeka. Suþabatirā Pablote kiþō'irā natarika.

34 I'sia þapera ūaweatirā ikuþaka Pablote kijērīaeka:

—¿No'okaki mime?— kire kērīka.

I'suþaka kēþakā'ā,

—Ciliciaka'iakaki ūime,— Pablote ãrīka.

I'suþaka kēþakā'ā ū'mitiriwa'ri,

35 —“Mire þarea ima”, ãrīrī mire okabaarimajare etarāka poto nare mijairika ū'a'mitirirāñu rupu,— Félixre kire ãrīka.

Suþa imarī, ūpi Herodes wāsare baarüjekawi'iarā kisuraranākare kire kīarīrūjeka.

24

Félixre ūaeka wājitāji, "Oka imabeyua yiro'si", Pablote ãrīka

1 Úrāþitarakarīmi be'erō'õ kurarāka ūpamaki imatiyaiki Ananías, suþabatirā judíotatarā þakiarimarāþitityika Cesarearā neyaeka. Nare jaïjirī Térbulo wāmeikite naka eyaeka. Cesarearā eyatirā ūpi pō'irā na'rika, “Pablote oka ima”, ãrīrī.

2 Suþa imarī ūpi Félixre akaeka Pablote. “Oka Pablote ima”, ãrīwa'ri ikuþaka Tértulote ãrīka Félixre:

—Jia mibaayu ūpamaki. Miõñuapi ãrīwa'riji, werika imabeyua maro'si. Suþabatirā jia mijéräko'aikaþi ritaja jiibaji simamaka ika ka'iareka imarāte jia mijeyobaayu.

3 I'suþaka mibaarijayua ūritirā ritaja po'imajare jijimaka mika ime. “Ñiþamaki jia yija jiyiþuþayeeiki, jia mibaayu”, yija ãñu.

⁴ Ima aþea miba'iraberika je'e. Suþa imar   n  oaka mika yijaiberij  nu miba'iraberika yiriatakoreka. N  ojimar  ji yijaika mia'mitiþe rupu.

⁵ I   imaki, Pablo kiokaþi þo'imajare rukubaka þupajoar  jeiki. I  r  wejer  mar  a turitir   jud  otatar  te rukubaka kipuþajoar  jetape. Jes  s Nazaretkakire   mitirip  air   rupuko'amaki kime.

⁶ Tuþar  te jiyipuþaka   r  riwi'ia Tuþar   n  akoareka ba'iaja baar  jeriyaþawa'ri tor   k  kaberij  r   uþar  ka tor   kik  karape.* Suþa imar   kire yija n  i'rap  . Yija n  ekiar  te j  meku uþaka, "Oka kire ima",   r  rika yija yaþakoperape.

⁷ I'suþaka baarika yija yaþako'omakaja surara   pamaki, Lisi  s yija p  'ir   eyatir  , okaj  jia baatir   yijareka Pablote k  'maraþe.

⁸ Ikuþaka yijare k  r  pe: " 'Oka Pablote ima',   r  rika mij   yapar  kareka, ika ka'i   pamaki F  lix p  'ir   mij   a'þe", yijare k  r  pe. Suþa imar  ,   pamaki F  lix, mi  n   uþakaja kire j  r  ak  r   je'e parea kire imakaka. I'suþaka mij  r  ar  ka be'er  o "Kire nokabaaika rita sime", mer  r  n  u, — T  rtulote   r  ka F  lixre.

⁹ Tor   jud  otatar   kika imae kar  oka "Rita sime",   r  kar  .

¹⁰ Suþa imar   F  lix j  r  baaekaki Pablote kipitakapi, "Mijaibe",   r  wa'ri. I'suþaka kibaamaka   latir  , Pablote jai  'mueka,

—N  n  u, ika ka'iar   bikija   pi ima  'muekaki mime. Suþa imar   miw  j  t  ji "Dakoa oka imabeyua yiro'si",   r  wa'ri j  jimakapi yijair   baayu.

¹¹ I'þo  'þuar  e'earirakar  mi r  'oþj  r  ja seyawa'yu rupu Jerusal  nr   Tuþar  te jiyipuþayer   yituraþaka be'er  o. "Rita sime je'e", mer  r  kareka, aper  te mij  pe.

¹² Mar  pateoka Tuþar  te jiyipuþaka   r  riwi'iar   r  r  titir   imar  ka yokatotomaka   berapar   I  r  . Suþabatir   simauþatiji jud  or  kare r  r  riwi'ia yituriroyiraþpar  'o  r   r  r  par  re rukubaka þupajoar  jeberapaki yi'i. Jerusal  n wejareka oka yipo'ijiaberaþaka simamaka, "I'suþaka Pablote ba'iaja baaraþaka poto kire yija   tarape", maki   r  w  r  berij  ki.

¹³ Suþa imar   "Pablote yija okabaaika ritataka sime", nar  w  r  berij  n  u.

¹⁴ Ika mijare yibojawaþu'aer   baayu. Tuþar  , yiñekiar  te jiyipuþayeekakite jiyipuþaka n  n  u yiro'sioka. I'suþaka imariþotojo Jes  re yijare w  r  eka uþakaja Tuþar  te yijiyipuþayeeyu. Jud  otatar     parimar   puri "Jesúrika bojariroka þakirimajaroka sime",   n  ur  . Tuþar  te yi'yuka

* **24:6** La segunda parte de la frase es información añadida para ayudar los lectores entender a que refiere el abogado T  rtulo.

imarī, Moisés imaeakakite jā'mekakaka, supabatirā Tuparāro'si bojañjirimajare o'oekaoka yi'yuka ñime.

¹⁵ "Nimaupati ji reyairāte ate Tuparāte ñnia jaripe'rirūjerāñu", ñ'rārimarā ñ'õrā imarāte ãñu upaka ãñuka ñime yiro'sioka. Ba'iaja baairā reyairāte, jia baarijayurā reyairāteoka i'supaka kibaarāñu.

¹⁶ Supa imarī jia oyiaja yibaariyapayu, Tuparā wājitāji, po'imaja wājitājioka, yire oka imakoreka.

¹⁷ Í'rājē'rāmarā, apea wejearā turitapatirā, Jerusalénrā yipe'e'rietaraape. Torā pe'rieyatirā wayuoka baairāte niñerū yipibaraape. Supabatirā Tuparāte jiyipupayeebaraka wa'iro'sia kiro'si torā yijoeñjirūjeraape.

¹⁸ Tuparāte jiyipupaka ñrīwi'iareka i'supaka baabaraka ñimaraþaka poto ñ'rārimarā judiotatarā yire ñatōporaparā. Yija tatarā ba'iaja nabaarijayua najüjeika upakaja yibaawearapaka poto, yire niatōporape. I'sia poto rikimarā imaberaþparā po'imaja yika, supabatirāoka, oka imaberaþpaka.

¹⁹ Aperā judiotatarā Asiaka'iakarā puri yire ñatōpotirā oka po'ijiaraþparā. I'supaka imarā imarī "Oka kire ima", ãrīwa'ri, bojarī ni'tarū maekakaja.

²⁰ Bojarī ni'tabesarākareka, ñrā ñ'õrā imarāja bojarū. ñ'poñ'puarāe'earirakarīmi rō'õjírāja seyawa'yru ruþu Jerusalénrā yija judiotatarā ñparimarā imatiyaitata wājitāji yimajaroka nare yibojaraþaka be'erō'õ. ñ'õrā imarā, sā'mitiraparā imarī "Ikuþaka Pablote ba'iaja baaraape", ãrīwa'ri yijare nabojañkareka jia simajīñu.

²¹ Apeyari "Reyariþotojo ate ñnia jaripe'rirāñurā po'imaja", ika takaja jājirokapi torā ñarāþaka ñ'mitirirāja "Oka kire ima", mijā ññuje'e,— Pablote ãrīka.

²² Jesúre po'imajare ñ'mitiripéaika majaroka ñritikaki Félixre imaeaka imarī ikuþaka nare kērīka:

—I'tojírāja ña'mitirirāñu ruþu. Surara ñpamaki Lisiare etarāka poto, "Oka kire ima, oka imabeyua kiro'si", ñarírāñu, — Félixre ãrīka.

²³ Supa imarī ikuþaka surara ñpamakire kērīka:

—Wēkomaka imariwi'iarā Pablote mijā ñarípē. Torā tīmarīji kire mijā baa'si. Kijeyomarāre etarākareka kire najeyobamaka mijā jājibaa'si,— kērīka.

²⁴ I'sia wārīwa'ri aperīmirō'õjírā be'erō'õ Félixre etaeka ate kirūmu Drusilaþitiyika. Judiotatako koimaeka. Torā eyatirā Pablote kiakarūjeka. Ketaeka poto, Jesucristore ñ'mitiripéarikakaka kibojamaka Félixre ñ'mitirika.

²⁵ Ikuþaka Pablote kire bojaeka: "Jia ñrātiji þupajoawa'ri i'supaka mijā imabe", ãrīwa'ri Tuparāte mare bojayu. Ba'iaja baarika mare jitoko'omakaja ba'iaja baabekaja maimajīñu.

Í'rārīmi ba'iaja mabaaika waapa Tuþarāte mare jēñerāñu", Pablotē ãrīka. I'supaka kēþakā'ã ã'mitiriwa'ri, Félixre þupataeka.

—Me'þe ruþu. Dakoa baabekaja ñimarāñurīmi ate mire yakarāñu i'siakaka ríkimabaji ña'mitiyaokaro'si,— Pablotē kērīka.

²⁶ "Niñerū yire kñjirākareka, kire yija'atarāñu", ãrīþupajoawa'ri, ñemeaja Pablotē kiakaeka, kika jairā. I'supaka simako'omakaja kiyapaeka upakamaría Pablotē baaeka.

²⁷ I'supaka kibaayukā'ãja ï'þakuri wejejë'rāka so'rika. I'sia be'erō'õ ïpi kimaekareka Félixre þorika. Supabatirā Porcio Festo wāmeiki kiõ'toarā ïpi jãikaki. Félix ïþamaki kimaeka kiþorirā baaeka ruþu judiotatarāþituyika jia imarika yaþawa'ri Pablotē kija'ataberika ruþu.

25

Festo wājítaji Pablotē jaika

¹ Festo ïpi imarī kikākaeka be'erō'õ maekarakarīmi simaeka þoto Cesareapi imatirā Jerusalénrā turirī ke'rika.

² Torā keyaeka þoto kurarāka ïþamarā supabatirā, judiotatarā ïþarimarā imatiyairā "Oka ima Pablotē", ãrīwa'ri Festore bojarī netaeka.

³ —Jia yijare mibaabe. Õ'õ Jerusalénrā Pablotē etaerā kire miakapüabe,— ãrīwa'ri Festore naþakatarika.

Sarupubaji natiyiaja ikupaka najaika simamaka: "Pablotē kiakarāka þoto ma'a ñe'metâjirõ'õrā kire majâaye'e."

⁴ I'supaka naþakā'ã, ikupaka Festore nare ãrīka:

—Cesarearā wêkomaka imariwi'iarā Pablotē ime. "Supa imarī ñojimaríji yiþupayariji torā ya'rirāñu", ñaríþupajoayu.

⁵ Yika na'rirū ï'rârimarā ïþarimarā mijaka imarā. Oka kire imarâkareka þuri, yika a'ritirā, "Oka kire ima", narírū,— Festore nare ãrīka.

⁶ ï'þapitarakarīmi Jerusalénrā imatirā, Cesarearā Festore þe'riwa'rika ate. Aþerīmi oka jieriwi'iarā ke'rika. Torā eyatirā Pablotē kiakaeka.

⁷ Pablotē kâkaeyaeka þoto judiotatarā Jerusalénpi i'taekarāte kiþõ'irā narâkutorirîkaeka. "Ríkimakaja oka kire ima", ãrîkoperipotojo, "I'siakaka oka kire ima", naríwaþu'awârûberika.

⁸ I'supaka naþakā'ã ã'mitiritirā, "Oka yire imabeyua", ãrīwa'ri ikupaka Pablotē ãrīka:

—Yija judiotatarâte jâ'meika ã'mitiriþeabeyukamaríki ñime. Tuþarâte jiyipupaka õrîriwi'iarā ba'iaja baarî kâkaberapaki yi'i. Supabatirā ïpi Césarte* yi'ribeyukamaríki yi'i,— Pablotē ãrîka torâ ã'mitirirupaekarâte.

⁹ Judíotatarāka jia imarika yaþawa'ri, ikupaka Pablotekijér̄ea ka Festo:

—¿Yaje Jerusalénrā me'ririyaþayu? Jerusalénrā po'imajare ūtarāka wājitāji, “¿Yaje oka mire ima?”, ārīwa'ri yijér̄iarika, “¿Yaje miyaþayu?”,— Festore kire ārīka.

¹⁰ I'suþaka kēþakā'ā ã'mitiriwa'ri, ikupaka Pabloteyi'rika:

—Jēno'o. Õ'õrā miwājítāji yiríkame “Oka mire imabeyua, oka ima miro'si”, yire meñaokaro'si. I'suþaka õ'õrā baarimaji Ípi Césarte mire imarújemaka, õ'õrāja yire mijér̄abe. Judíotatarāte ba'iaja yibaaberaþaka jia miõñu.

¹¹ Ba'iaja yibaaeka miõr̄íkareka þuri, yire mijāärüjebe. “Yire mijāärüjea'si”, ārīberijíki yi'i. “Oka kiro'si ima”, yireka nokabaaiaka ritamaría simarákareka, ūrīkaoka judíotatarā pō'irā yire mija þūatawārūberijíñu. Suþa imarī, Ípi César kiþupakarāja, “Oka mire ima, oka mire imabeyua”, yire kērīrika yiyaþayu,— Pablotekiríka Festore.

¹² I'suþaka kēþakā'ā ã'mitiriwa'ri, kire jaijeyobaarimajaka Festore jaika. Suþabatirā ikupaka Pablotekērīka:

—Suþa sime, “Ípi Césare yire ārīrika yiyaþayu”, meþakā'ā ã'mitiriwa'ri, kiþo'irā mire yija þūatarāñu,— Festore kire ārīka.

Ípi Agripare ūaekā wājítāji Pablotejika

¹³ I'sia wārīwa'ri aþerímirõ'õjírā Ípi imatiyaiki Agripa wāmeiki kibe'erõ'õkako Bereniceþitiyika, Cesarearā neyaeka. Festore mamaka Ípi jāika simamaka, “Jia mimabe”, kire ārīri na'rīka.

¹⁴ Ñoapañaka torā imatirā Pablo majaroka Festore bojaeka Ípi Agripare.

—Ípi Félixre imaeaka þoto wēkomaka imariwi'iarā ūrīkate kitaeka, õ'õrāja kime ruþu.

¹⁵ Jerusalénrā ñimaraþaka þoto kurarāka ūpamarā suþabatirā judiorāka ūparimarā, “Oka kire imamaka kire majāäjíkareka jia simajíñu”, yire narāþe.

¹⁶ Ikuþaka nare yiyi'raþe: “Yija Romatatarāte jā'meika ikupaka sime: ‘Oka kire ima’, ñurā wājítāji ríkamaparaka, ‘Ikuþaka simamaka, oka yire imabeyua’, nare kērībeyukaji kire jāärika imabeyua”, nare ñarīka.

¹⁷ Suþa imarī õ'õrā judíotatarāte etaraþaka þoto, yiba'eberaþe. Aþerími ūparimarāre oka jieirõ'õrā naka eyatirā, Pablotekakarújeraþe.

¹⁸ Yipúparõ'õpi, “I'siakaka ba'iaja baaraþaki kime”, õ'õrā etairā judíotatarāte kireka ārīrāñu je'e”, ñaríþupajoakoperáþe. I'suþakamaría simaraþe. Aþeakaka oyiaja kire nokabaaraþe.

¹⁹ “Tuparāte yija jiyipúþayerijayu uþaka yi'ribeyuka kime”, ārīwa'ri “Oka kire ima”, kireka narāþe. Suþabatirā

Í'rīka Jesús wāmeikireka "Reyakoperiþotojo ate ññia kijariþe'rika", Pablote ãþakā'ã kire nokabaaraþe. I'sia takaja nabojarape.

²⁰ Marákā'ã i'siakaka nare jēñawārūberiwa'ri ikuþaka Pablote yiþeríarape: " 'Jerusalénrā, oka kire ima, oka kire imabeyua', ãrīwa'ri, oka najieirō'ðrā ¿yaje me'ririyaþayu?", kire ñaríkoperape.

²¹ "Jēno'o, Romakaki ïþi César, 'Oka kire ima, oka kire imabeyua', yire kērīrika yiþayayu", Pablote ãrāþe. I'suþaka këþakā'ã ã'mitiriwa'ri, "Romawejeearā kipō'irā mire yiþüatarākarō'ðjīrā wēkomaka imariwi'iarā mimarāñu rupu", kire ñarāþe,— Festore ãrīka Agripate.

²² Suþa imarī ikuþaka Agripate ãrīka Festore:

—Yi'ioka Pablote jairika ã'mitiriyaþaiki.—

—Jee, waeroka bikitojo kijaimaka mia'mitirirāñu,— Festore kire ãrīka.

²³ Suþa imarī bikitojo Agripa, Bereniceþitiyika, Pablote jaimaka ã'mitirirī neyaeka. Torā eyatirā "Tērīrikaja imatiyairā nime", þo'imajare ãrīþuþajoakaro'si jíá jariroaka waþajā'rīkaka jäätitrā, rērīrūki wi'iarā nakäkaeka. Surararāka ïþamarāþitiyika, suþabatirā i'sia wejeareka ïþarimarā imatiyairāþitiyika nakäkaeka. Nakäkamaka ïatirā, Festore akarüjeka Pablote.

²⁴ Pablote etamaka ïatirā, torā rērītirā imae karäte ikuþaka Festore ãrīka:

—Ñiþamaki Agripa, suþabatirā yijaka rērītirā imarā, mijabe, ði kime Pablo. Ríkimarāja judiotatarā "Oka kire imamaka, kireyaþajīñu", ãrīwa'ri akaserebaraka kire nokabaarijayu yire, Jerusalénrā suþabatirā ði Cesarearāoka.

²⁵ Yiþuþajoakareka, oka imatiyaika imabeyua kiro'si. Suþa imarī "Kireyaþarū", ñarīwārūbeyu. "Maiþamaki César wājitāji, 'I'siakaka oka mire ima, i'sia oka mire imabeyua', yire kērīrika yiþayayu", kērāþaka upakaja " ïþi þo'irā kire yiþüatarāñu", ñarīþuþajoayu.

²⁶ "I'siakaka Pablote oka imatiyaika", ãrīwa'ri ñiþamakiro'si þapera yo'owārūbeyu. Suþa imarī Pablote yakako'o, kire mijēñaokaro'si rita bojarikareka ñiþamaki Agripa. I'suþaka mijérītarāka be'erō'ð i'sia oka ã'mitiritirā ïþi César ro'si yo'orāñu.

²⁷ Waþuju "I'siakaka oka kire ima", ãrīwārūberikoperiþotojo, Pablote yiþüatajīka waþuju ðiþüabeyuka upaka yibaajīñu,— Festore kire ãrīka.

26

"Yibojaika mia'mitiþe, ïþi Agripa", Pablote ãrīka

¹ I'suþaka këþakā'ã ã'mitiriwa'ri, Pablote kijairüjeka Agripa.

—Miōñu uþakaja, “Oka yire imabeyua”, ãrïwa'ri mibojabe,—kêrïka.

I'supaka kêþakâ'ã ã'mitiritirâ, Pablote kiþitaka mi'mataeka jiyipuþaka ðpire õrïwa'ri. Suþabatirâ ikupaka kijaika mae:

²⁻³ —Ñipamaki Agripa, mia'mitiyaokaro'si jijimakapî yijairâ baayu. Yija judiotatarâte baarijayua jia miōñu. Puþajoatirâ yija jaikaoka jia miōñu. Suþa imarî judiotatarâte, “Oka kire ima”, ãnuakaka mae sayibojaerâ baayu. Jia jajumarïja ritaja yibojaika mia'mitiþe,— Pablote kire ãrïka.

⁴ —Yitâ'omaja judiotatarâritaja ñimaeka mirâka õñurâ nime. Yiwejeareka me'rî ñimaeka supabatirâ Jerusalénrâ ñimataþaeka mirâkaoka jia noñu. “Me'rârïrâja mañekiarâte baaroyika uþakaja kiyi'rika”, yireka nañu ruþu.

⁵ Yitatarâ fariseokaka puþajoairâ, ð'râ imarâ têrïrikaja Moisés imakakite jâ'meroyikakaka yi'yurâ. Me'rî ñimaeka þotorâja fariseokaka naþupuþaoika yipuþajoaroyika. “I'supaka kimaroyika”, narïjka, rita sime.

⁶ “Reyairâte ate õñia yijariþe'rîrûjerâñu”, ãrïwa'ri Tuþarâte bojaþüaeka yija ñekiarâte. Mia, i'supaka yipuþaoamaka, “Oka kire ima”, ãrïwa'ri õ'ðrâ yire ne'era'ayu.

⁷ “Tuþarâte ãrïka uþakaja kibaarâñu”, ãrïwa'ri nata'ayu judiorâka ð'þoñ'þuarâe'earirakatata imarâ. Suþa imarî ðmi, ñamioka Tuþarâte jiyipuþayeebaraka nime. Nuþakaja i'siakaka yipuþajoako'omakaja “Oka kire ima”, yireka nañu.

⁸ “Reyairâte õñia Tuþarâte jariþe'rîrûjerâñu”, ãñurâ imariþotojo ðdako baaerâ “Jesûre õñia jariþe'ribberika”, mijâ ãñu je'e, judiotatarâ õ'ðrâ imarâ?— Pablote ãrïka.

“Jesûre yi'yurâte ba'iaja yibaaraþe ruþu”, Pablote ãrïka

⁹ Aþea ikupaka Pablote jaika:

—“Jesús Nazaretkakire ã'mitiriþeairâte ba'iaja yibaaparû”, ñarïroyirape ruþu mamarî.

¹⁰ I'supaka yipuþajoaraþaka uþakaja yibaaraþe Jerusalénrâ. Kurarâka ðpamarâre jâ'memaka, Jesûre ã'mitiriþeairâte wêkomaka imariwi'iarâ yitarûjeroyirape. Jesûre yi'yurâte najââmaka, “I'supaka mabaapajîñu”, ñarïpuþajoaraþe yiro'si.

¹¹ ð'râkurimaria Jesûre ã'mitiriþeairâte ba'iaja yibaaraþe, “Jesûre yi'ribeyurâ yija ime”, narîrû ãrïwa'ri. Ritaja judiorâkare rðrîwi'irâ nare e'ekâkatirâ i'supaka ba'iaja nare yibaaroyirape. Suþabatirâ, jimaria nare boebariwa'ri aþewejejarâ ya'raþe ba'iaja nare baaokaro'si.

*“Ikupaka Jesûre yiþi'riñ'muraþe”, Pablote nare ãrïka
(Hch 9.1-19; 22.6-16)*

¹² Kurarâka ðpamarâre jâ'meika yi'riwa'ri i'supaka baarî Damascowejejarâ ya'raþe.

¹³ Ñipamaki Agripa, ma'api ya'ririjaraþaka þoto, aiyate tēriwa'ribaji jājia yaaboaika ñiarape ïmiñe'metāji seyawa'rapaka þoto. I'supaka yaaboarapaka ãäтика yire jāata'araþaka supabatirā yika a'raparâteoka.

¹⁴ Supa imarī yija imarakamarāja yija ña'rāþe ka'iarā. Supabatirā hebreo okaþi ikuþaka yire sajaimaka ña'mitirape: "Saulo, Saulo, ¿dako baaerā ba'aja yire mibaarijayu?", ãrīwa'ri sajaikoraþe ïmipi. "I'supaka mibaakopeika miþo'aja ba'aja mibaayu. Pota miterujíkareka, mire sayi'arāñu. I'supaka baariupaka mibaayu", ãrīwa'ri yire sajaikoraþe.

¹⁵ I'supaka sajaimaka, "¿Maki mime je'e Ñipamaki?", ñarâþe. I'supaka ñapakā'ã ikuþaka Maiþamakire yire ãrâþe: "Yi'iji oka ñime, Jesús ba'aja mibaaiki.

¹⁶ Mimi'mirikabe. 'Yiyaþaika upakaja kibaarū', ãrīwa'ri, miþo'irā yiþemakotowiyu. Supa imarī yimajaroka þo'imajare mibojapibarāñu. Maekaka miaika, supabatirā ñamajī mire ylbearükiaoka þo'imajare mibojapibarāñu.

¹⁷ Judiotatarā, supabatirā judiotatamarīrā imarâte mire jārika ri'karâka þoto mikä ñimarāñu. 'Ritaja þo'imajare yimajaroka Pablote bojarū', ãrīwa'ri naþo'irā mire yiþuatayu.

¹⁸ Naþo'irā mire yiþuatayu, apeupaka naþupajoaokaro'si. Supa imarī þakirimajaroka yi'ribekaja, rita imakaka noriñwärürāñu. Supabatirā Satanáre ï'râþe'rõtorâja baatirā, Tuþarâte yaþaika upakaja nabaarāñu. I'supaka Tuþarâte na'mitiriþearâka ba'aja nabaakopeika kiye'kariarāñu. Supa imarī kirirā nimajiparāñu", ãrīwa'ri yire sajaikoraþe,— Pablote ãrïka Agripate.

"Jesúre jā'merapaka simauþakaja yiyi'raþe", Pablote ãrïka

¹⁹ —Ñipamaki Agripa, i'supaka ïmipi kijaimaka ã'mitiriwa'ri, kérâþaka upakaja Jesúre yiyi'raþe.

²⁰ Kérâþaka upakaja Damascokarâre Jesúrika bojariroka yiþobaü'muraþe. I'sia be'erö'õ Jerusalénkarā Judea ka'iakarâre nimaupatiji, supabatirā judiotatamarīrâteoka kimajaroka yibojataþaraþe. "Ba'aja mijä baaika ja'atatirā, Tuþarâte yaþaika upakaja mijä þupajoabe. Supabatirā jia baabaraka mijä imabe, 'Tuþarâte yi'yurā nime', aþerâte ãrīwärüokaro'si", nare ñarâþe.

²¹ I'supaka yibojamaka ã'mitiriwa'ri, Tuþarâte jiyiþuþaka õrîwi'iarâ judiotatarâte yire ñi'raþe. Supabatirā yire naþâriyaþaraþe.

²² I'supaka nabaariyaþako'omakaja, Tuþarâte yire jeyobaaraþe. Maekakaoka Tuþarâte yire jeyobaayu ruþu. Supa imarī õ'õrâ þo'imaja imatiyarimajare, supabatirā waþuju imabayurâteoka Tuþarârika yibojayu. "I'supaka simarâñu",

Moisés imaeakakite bojatika uþakaja, suþabatirā Tuparāro'si bojaþirimajare bojatika uþakaja i'siakaka mijare yibojayu.

²³ Moisés suþabatirā Tuparāro'si bojaþirimajaka ikuþaka narïka: "Tuparāte þüatarñuka ba'iaja jüatirā, reyarükika. Iki imaräki reyakoþeriþotojo mamarïji õnia jariþe'riräki. Ate õnia jariþe'ritirā Judiotatarā, judiotatamarñräteoka kitäärükia nare kiõrñrûjerâñu", ãrïwa'ri no'oeka. Nabojaeka uþakaja simaraþe,— Pablote nare ãrïka.

Cristore kiã'mitiriþeaokaro'si Agriþate jaiþeriyapækaki Pablo

²⁴ I'suþaka "Oka yire imabeyua", ãrïwa'ri Pablote jaiyukä'ãja jãjirokaþi Festore jaita'taeka,

—iWapuju jaiwejabiyuka mime Pablo! Tërñtaka þapera miwärñeka simamaka rukubaka miþuþajoayu,— Festore kire ãrïka.

²⁵ I'suþaka kẽþakä'ã ã'mitiriwa'ri, ikuþaka Pablote yi'rika:

—Jëno'o ñipamaki Festo, wapuju jaiwejabiribeyuka yi'i. Jia þuþajoatirā yijaiyu, suþabatirā ritaitaka oyiaja sime.

²⁶ Maipamaki Agriþa, yijaikakaka jia õrþüaiki. Suþa imarï kikirimarñaja i'siakaka kiwâjítaji yijaiyu. Wâârõ'õrâja Jesûre wârõeka, i'suþakajaoka þo'imajare kijeyobaaeka. Suþa imarï Jesûs majaroka nimaupatiji þo'imajare ã'mitiriþataika uþakaja, ikioka sã'mitiriþatarapaki ñarîþuþajoayu,— Festore kẽrïka.

²⁷ —Ñipamaki Agriþa, Tuparâro'si bojaþirimajare bojaeka ÿaje mia'mitiriþeayu? "Sã'mitiriþeaiki kime", mireka ñarîþuþajoayu,— Pablote kire ãrïka.

²⁸ —I'suþaka yire mijaiþajíkaþi "Jesûre kiã'mitiriþearâñu", yireka merîþuþajoayu bai?— Agriþate ãrïka.

²⁹ I'suþaka kẽþakä'ã ã'mitiriwa'ri, ikuþaka Pablote kire ãrïka:

—Rikimaka majaroka yijaijíka, kûþají yijaijíkaoka, miro'si Tuparâte yijëñeyu. Suþabatirâ õ'õ yijaika ã'mitiyurâ ritajaro'si Tuparâte yijëñeyu, Jesûre ña'mitiriþeaika uþaka mijâ ã'mitiriþeaokaro'si. I'suþaka simako'omakaja yuþaka þerumijiaþi þi'þekarâ mijâ imarika yiyapabeyu,— Pablote nare ãrïka.

³⁰⁻³¹ I'suþaka kẽrïka be'erõ'õ Agriþa, Festo, Berenice torâ ni-maeka uþatiþi aþerõ'õrâ na'rika, ikuþaka natiyiaja jaiokaro'si:

—Dakoa oka imabeyua kiro'si. Suþa imarï "Kireyaþarû", maki kireka ãrîberijíki. I'suþakajaoka wêkomaka imariwi'iþarâoka kimaberijíñu,— narïka.

³² Suþa imarï Agriþate ikuþaka ãrïka Festore:

—Ípi César þo'irâ oka jierika yiyapayu", kẽrîberirikareka, maekaka kire maja'atajíñu imakoþeyu,— kire kẽrïka.

27

Romawejeearā Pablotē naþūlataeka

¹ Torājīrā mae, “Pablotē, supabatirā kika wēkomaka baariwi'iārā imarāteoka Italiaka'iarā maþūatajīnū”, īparimarāre ārīka þoto surara īþamaki Julio wāmeikite Italiaka'iarā yijare ne'ewa'rīrūjeraþe.* Íþi César surara wāmeitatarā īþamaki kimaraþe.

² Suþa imarī Adramitio wāmeika wejeaþi i'taeka waþururā jāitirā yija a'riü'muraþe ate. Asia ka'iareka ima wejea þapitaka turitaþari a'yua simaraþe i'sia waþuru. Írīka Aristarco wāmeikite yijaka a'raþe. Macedonia ka'iarā Tesalónica wejeakaki kimaraþe iki.

³ Cesareaþi yija a'raþe. Aþerīmi Sidónwejeearā yija eyaraþe. Torā eyatirā jia Pablotē īawārūwa'ri jia Juliore kire baaraþe. I'sia wejeareka imarā kijeyomarāre Pablotē īarika yaþamaka jājibaaberaþaki Julio, “Kire jariwa'yua, ba'irījia kire nijirāñu je'e”, ārīwa'ri.

⁴ Sidónþi yija o'raþaka þoto jājia wīrōa yijare baeraþaka. Wājia a'riwārūberiwa'ri Chipre wāmeika jūmurika jājitaka wīrōa baeberaþaka þē'rōþopí yija o'raþe.

⁵ Ciliciaka'ia, Panfiliaka'ia, wājitatāji yija o'raþe. Topi o'ritirā Liciaka'iarā Mira wāmeika wejeearā yija eyaraþe.

⁶ Torā eyatirā surara īþamaki Julio Italiaka'iarā a'yua ī'rākūmu waþuru kīatōþoraþe. Alejandríakaka simaraþe i'sia waþuru. Sarā yija jāiraraþe sapi a'yaokaro'si.

⁷ Jājia wīrōa baemaka, ī'rārīmimariña a'ritirā, ka'wisi be'erō'ō Cnido wāmeika wejea ko'aþito yija eyaraþe. Wājitatāji sayija o'ritaþaraþe. Yija a'raþaka wājitatāji jājia wīrōa baemaka, wājia yija a'riwārūberaþe. Wejerīrīka þē'rōtorā tērīwa'ritirā Salmona wāmeika wejeearā yija o'raþe. Suþabatirā Creta wāmeika jūmurika, wīrōa rārīta'airō'ōpi yija a'ririjaraþe.

⁸ Topi rākuwa'ritirā, ka'wisi be'erō'ō Lasea wāmeika wejewā'tarā, Buenos Puertos nawāmeyeeirō'ōrā yija eyaraþe.

⁹ Í'rārīmimariña sajaritiraþe yija a'riü'muraþaka be'erō'ō. Pu'ea koyiaja sajariwa'raþaka simamaka werika simaraþe riaþakiaka mae. Suþa imarī ikupaka Pablotē nare okajāäraþe:

¹⁰ —Yijeyomarā yipuþajoaikareka õ'ōpi mo'yua, werika simarāñu maro'si. Waþuru ña'mirāka, suþabatirā waruakaka ña'mipatarāka je'e. Maririrāñu je'e aþeyari,— Pablotē nare ārāþe.

¹¹ I'suþaka kērīko'omakaja surara īþamakire kire ã'mitiriþēaberape. Waþuru īþamaki, suþabatirā waþuru temarīkarimajire takaja kiā'mitiriþēarape.

* **27:1** El uso de “nosotros” (yijare) indica que el autor Lucas estaba presente con Pablo hasta versículo 28.16.

12 “Pu'ea simarāka poto marakajeþābesarāñu õ'õrā”, ãrīþupajoawa'ri, i'sia þapitakarā pu'ea nare o'ririka aþerāte yapaberaþe, yijaka a'raparā. Suþa imarī “Fenicewejeaþa Cretajūmurikarā ma'riye'e. Torā pu'ea mareka o'rirū”, narāþe. Ka'arirō'õ þañaka simamaka waþuru þāðrūkirō'õrā jājia wîrōa baeberijïka simaraþe.

Werika wejea nare baaeka

13 Wejerîrkaþi jājimarña wîrōa baemaka ñawa'ri, “Fenicerā maeyarāñu je'e”, narīþupajoarape. I'supaka þupajoatirā Creta jūmurika rijeþe'rõtopi yija râkuñ'muraþe ate.

14 I'sia be'erō'õ no'oþirāmarña jājitaka ma'karoka þe'rõtopi waþururā wîrōa eiñ'muraþaka. Jājia wîrōa Nordeste wâmeika simaraþe.

15 Jājia wîrōa waþuru baemaka wâjítaji yija a'riwârûberaþe. Suþa simamaka wîrōa e'ewa'raþaka upakaja yija a'raþe mae.

16 Kûþajïka jūmurika Cauda wâmeika rârîta'aipê'rõtopi jājitaka baetiyabeyurō'õ yija o'raþe. Suþa imarī ka'wisi be'erō'õ kûmumakarāka naji'abaawa'raþaka ne'eraþe. Waþurureka sayieþâatirā sanapi'þeraþe.

17 Sanamaajâaþaka be'erō'õ þaukârõaþi waþuru napi'þeraþe jiyia sañi'aokaro'si, wîrōa baemaka saña'mia'si ãrîwa'ri. I'sia be'erō'õ, “Sirte wâmeika þo'sirō'õrā wîrōa baepüatarâkareka þuri saweriþaÑarañu”, ãrīþupajoawa'ri, wîrōa sarâ eirûkia sayapâia narueraþe mae, waþuru jājia turikoreka. Suþa imarī wîrōa baepüatarâþaka upakaja yija a'raþe mae.

18 Suþa imarī aþerîmi wîrōa jājia baetéatamaka, waþurureka imaraþaka waruaka riaþakiakarâ nabareñ'muraþe wiibaapâñaka sajayaokaro'si.

19 Aþerîmi ate waþurureka imaraþaka þaukârõa, sayapâia, waþuru tuarûkia ba'irijia riaþakiakarâ nabareraþe.

20 Þ'rârîmimarña jimarî okoa ûmakaka imamaka, tâ'þia, aiyakaoka ðiberaþaka. Suþabatirâ yijare jâjia wîrōa eimaka, “Óñia imaberijïka maime”, yija ãrīþupajoarape.

21 Þ'rârîmimarña ba'abekaja yija imaraþe. Suþa imarî i'supaka simamaka ñawa'ri mi'mirîkatirâ ikupaka Pablote jairaþe:

—Creta þapitakarâ yijairâþaka mijâ yi'ririkareka, ikupaka ba'iaja majûaberijâaþape. Suþabatirâ waþuru bitamarîberijâaþape, waruakaoka ririberijâaþape.

22 Maekaka þuri mijâ wayupi'ria'si. Ika waþuru ririko'omakaja, Þ'rîkaoka makaki riribesarâñuki.

23 Ikuþaka sime: Ñipamaki Tuparâ, kiyaþaika upakaja yiyi'ririjayuka, ñami yipô'irâ ángelte kiþuatako'o.

²⁴ Yipō'irā eyatirā, ikupaka yire kibojako'o: "Pablo, mikikia'si. Romawejeearā eyatirā īpi César wājítāji, 'Oka yire imabeyua', kire merirāñu. Supabatirā Tuparāte mijēñemaka mire kiā'mitirape. Supa imarī mikä waþuruþi a'yurā nimaupatiji tārīþatarāñurā", ángelte yire ãrīko'o.

²⁵ Suþa imarī okajājia mijā imabe yijeyomarā. Tuparāte yi'riwa'ri "Ángelte bojaika uþakaja simarāñu", ñarīþupajoayu.

²⁶ I'suþaka simako'omakaja, jūmurikarā waþuru eirāka þoto torā matuirāñu,— Pablote yijare ãrāþe.

²⁷ Í'þakuri jērītarika seyawa'raþe Adriático wāmeika riapakiakareka sayaþairō'ðrāja wīrōa yijare baepüatarapaka rupu. I'siñami ñe'metājirō'ðjirā, "Ka'iarā maeyaerā baayu", waþuru tuarimajare ãrāþe.

²⁸ Supabatirā ñutakārðapi ãta kārðbaatirā "¿No'ojírā ïki sime?", ãrīwa'ri najérābaaraþe. Treinta y seis metros rō'ðjirā ïki simaraþe. Ñoþaþakarā ate najérābaamaka veintisiete metros rō'ðjirā ïki simaraþe.

²⁹ Átarā eiwa'ri yija ñamia'si ãrīwa'ri, botarakao wakaika þota þakiaka[†] ñutakārða ñoþapi kārðbaatirā waþuru itopeþe'rōtopi sanaña'metaraþe. Waþuru meñamaka sabaiþarū ãrīwa'ri i'suþaka nabaaraþe. I'suþaka baatirā ñojimaríjí sawārīrika yaþawa'ri Tuparāte najēñeraþe.

³⁰ I'suþaka simeje waþuru tuarimajare ru'ririka þupajoarape. Suþa imarī waþuru þū'earā, wakaika þota þakiaka ña'metaerā nabaayu ãñu uþakaja kūmumakarāka nayieñ'aþarape.

³¹ I'suþaka nabaamaka ïawārūwa'ri, surararāka supabatirā niþamakireoka ikupaka Pablote bojaraþe:

—Waþuru tuarimajare rurirákareka, mijā tārīwārūbesarāñu, —surararākare kērīka.

³² I'suþaka kēþakā'ã ã'mitiriwa'ri, kūmumakarāka pi'þekoþeka nayiita'ruiraþe, "Sōñu uþakaja sameñaparū", ãrīwa'ri.

³³ Bikitojo ñamiji neiþupurō'ð ikupaka Pablote yijare ãrāþe:

—Mija ba'abe þaþakama kūþajī. Í'þakuri jērītarika sajaritiyu, wayuþi'þaraka, ba'bekaja mijā ima.

³⁴ Mae mijā ba'abe þaþakama kūþajī. "Jia rikitubaritirā, mijā tārīrāñu", ãrīwa'ri mijare yiba'arújeyu. Mija wayuþi'ria'si. Í'rīkaoka mijakarā reyabesarāñurā,— Pablote yijare ãrāþe.

³⁵ Supabatirā þan e'etirā, "Jia mibaayu", Tuparāte kērāþe yija ïarapaka wājítāji. Supabatirā kūþajī ña'kata'arī e'etirā kiba'arape.

³⁶ I'suþaka kibaamaka ïawa'ri, okajājia yija jaraþe. Suþa imarī yija imarakamakiji sayija ba'arape.

[†] 27:29 Ancla

³⁷ Doscientos setenta y seis rakamaki po'imaja yija imarape i'sia waþuruþi a'raparã.

³⁸ Yija ba'ariyaparaþarõ'ðjirã yija ba'araþe. Ba'aweatirã trigo nabarerape, waþuru wiibaka jayaokaro'si.

Waþuru ña'mika

³⁹ Sawârþaka poto waþuru tuarimajare jûmurika ïarikoperipotojo "I'suþaka wâmeika sime i'sia jûmurika", narîwârûberape. I'suþaka simako'omakaja jûmuri ritakarã þõ'sia ðimaka ïatirã, "Torã maþâaye'e", narîþupajoarape.

⁴⁰ Suþa imarî wakaika poto þakiaka waþuru ñi'aokaro'si mamarî naña'metaeka nayiitatarape. Suþa imarî ïkirã okowatopekarâja satuika. Suþabatirã waþuru temarîkarükia sarîmekoreka naþi'þekopeka nakuteþaterape ate sanatemarîkaokaro'si. Suþabatirã wîrõa eirûkia sayapâia sarupurõ'ðpi imaekato namiatarape. Suþa imarî þõ'sipë'rõtorã waþuru waawa'rapaka mae.

⁴¹ Torã sawaawa'rapaka poto koþakaja waþuru riarijerâeyaerâ baaraþaka poto þõ'siarã waþuru eitirape. Suþa imarî koþakaja sapû'erõ'ðpi þõ'siarã sayairape. Marâkâ'â baatirã mo'riberryika simekâ'âja waþuru i'topêpë'rõtopi jâjia sapâ'kumaka sawa'riû'murape.

⁴² I'suþaka sabaamaka ïawa'ri, wëkomarâre najââerâ baaraþe surararâka. "Nare majââþajînu, nabariru'ria'si ârîwa'ri", narîbu'araþe.

⁴³ I'suþaka narîko'omakaja surara ïpamaki þuri Pablote ðnia imarika yaþaraþaki. Suþa imarî kisurararâkare nare ki-jârûþeberape.

—Mija bariwârûirâ wârûaja bariwa'ritirâ riarijerâ mijâ a'þe mae,—kêrâþe waþurureka imaraþarâte mamarî.

⁴⁴ Suþabatirâ aþerâ bariwârûþeyurâte,

—Waþuru þâimirâkapî mijâ a'þe,—kêrâþe. Suþa imarî ï'rîkaoka riririmarîaja ka'iarâ yija eyaþatarape.

28

Malta wâmeika jûmurikarâ Pablote turitaþaeka

¹ Riarijerâ eyatirã, "Malta wâmeika sime ika jûmurika", yija ârîwârûþape mae.

² I'sia ka'iakarâ jia yijare baaraþarã. Okoa jarapaka imarî, jijia simamaka þeka naþë'araþe. I'suþaka baatirâ, "Mija þekajûþe", yijare narâþe.

³ Suþa imarî þeka þõþoa Pablote rëarape. I'sia þeka kislarapaka poto þeka jû'rëika ru'riwa'ri sapi âñaka þorapaka. Kipitakarâ sakâ'rijî'þarape.

⁴ Âñaka kire kukumaka ïatirã, i'sia ka'iareka imaraþarâ ikupaka natiyiaja najaibu'araþe:

—Po'imajare jäärimaji kimarijyu ū'ī. Supa imarī riapakiakarā kiriribeþakā'ā jiyipupaka moñuko* jia pupajoawa'ri ba'iaja kibaaika waþa kire koriatarūjeyu mae,— narāþe.

⁵ I'supaka nariko'omakaja Pablo þuri þekaõ'toarā ãñaka terataraþaki. Dakoaoka kire baaberaþaka. ⁶ Ritaja torā imaraparā þuri "Kire sapípirāñu je'e, supabatirā ñojimarīji kiþupaririña'rīrāñu je'e", narikoperape. I'sia be'erō'ō ñoaka ta'akopetirā kijiribepakā'ā ūawa'ri, ape upaka naþupajoarape ate: "Majiyipupayeerijayuka po'imaja po'iaþi ña'rījāitirā ketayu mae", narāþe.

⁷ Peka õ'towā'tarā simaraþe ū'rākō'rīmato ka'ia jūmurikarā imarā ñpamakirika. Publio wāmeiki kimaraþe iki. Kiwi'iarā yijare e'etoritirā maekarakarīmi torā yija imaraþaka poto jimarī jia yijare kibaaraþe.

⁸ Torā yija imaraþaka poto Publio þaki, yoyaka, joþirika þitiyika kijiribayurape. Kipō'irā ûarī Pablote a'raþe. Kipō'irā eyatirā Tuparāte kijēñerape. Supabatirā kiþitaka wāmarā imaraþaki þemarā kija'apearapaka poto kijājirape.

⁹ I'supaka kibaamaka ã'mitiriwa'ri, i'sia jūmurikareka aþerā wāmarā imaraþarāte kiþō'irā etaraþe. Suþa imarī wāmarā nima o'raþaka nareoka.

¹⁰ Yijare ã'mitiripēairā imarī, jia yijare nabaaraþe. Yija a'rirā baaraþaka rupu ritaja yija ba'awa'rirkia yijare nijirape dakoa jariwa'ririmarīaja.

Romawejarā Pablote eyaeka

¹¹ Maekarakamaki aiyaka i'sia jūmurikarā yija imaraþaka be'erō'ō a'yaokaro'si waþururā yija jāiraþe ate. Pu'ea o'yaokaro'si torā tuika simaraþe i'sia waþuru. Alejandría wāmeirō'ōpi i'taeka simaraþe. Sapū'erō'ōpi, jērāka najiyipupayeeika Cástor, supabatirā Pólux ruþuko'a upaka baaeka simaraþe.

¹² I'sia waþurupi a'ritirā Siracusa wāmeika wejea þapitakarā yija eyaraþe. Maekarakarīmi torā yija imaraþe.

¹³ Topi Regiowejarā yija eyaraþe. Wejeririkaþi wîrða baeraþaka jia yijare jeyobaarapaka. Suþa imarī aþerīmiji Pozzuolirā eyatirā torā yija marāþe.

¹⁴ I'sia wejeareka aþerā Jesúre yi'yurāte yija ūatōþorape. "Yija þō'irā ū'rākuri jērītarika mijá tuibe", yijare narāþe. I'sia be'erō'ō ma'aþi yija a'riü'murape Romawejarā.

¹⁵ Romareka Jesúre yi'yurā yija a'raþaka õrîweitirā nimaraþe. Yoe naro'si simako'omakaja ma'arā yijare torirī netaraþe. ū'rārimarā, Foro de Aþio wāmeika wejeare yijare toraparā. Supabatirā aþerā Tres Tabernas wāmeika wejeare

---

* **28:4** La diosa de justicia

yijare toraparā. Torā nare īatōpotirā, "Jia mibaayu", Tuparāte kērāpe Pablo. Suþa imarī jia jíjimakapí okajājia kimaraþe.

¹⁶ Romarā yija eyarapaka be'erō'õ wēkomaka imariwi'iarā Pablote nataberaþe. Kiyapaika uþakaja kiro'siji wi'iarā kire nimarūjeraþe. Torā ī'rārīmi uþakaja ī'rīka surara kire tueroyiraþe.

Romarā Pablote imaeka

¹⁷ Keyaeka be'erō'õ maekarakarīmireka judiotatarā imatiyarimajare Pablote akarūjeka. Narērīþataeka þoto ikuþaka nare kibojaeka:

—Yijeyomarā, dikaoka ba'iaja judiotatarāte baaberaþaki yi'i. Mañekiarāte baaroyikakakaoka ba'iaja jaiberaþaki yi'i. I'suþaka yibaaberiko'omakaja matatarā Jerusalénrā yire nañi'arape. I'sia be'erō'õ surara īþamakite Cesarearā yire þūatarape, "Oka kire ima, oka kire imabeyua", ārīwa'ri Romakarāre yire jērīaokaro'si.

¹⁸ Yire jērīatirā yire ja'atarika nayaþakoþeraþe, "Dika oka mire imabeyua. Suþa imarī mire jāäriatarika imabeyuaoka", ārīwa'ri.

¹⁹ I'suþaka simako'omakaja matatarā yire ja'atarika yaþaberaþarā. Suþa imarī "Nīþamaki Romakaki, 'Oka miro'si ima, oka mire imabeyua', yire kērīrika yiyaþayu", ñarāþe. Roma īþamaki wājitāji matatarāte yokabaaokaro'simarīa i'suþaka ñarāþe.

²⁰ Suþa imarī i'sia mijaka jaiokaro'si, mijare yakarūjepþuko'o. Judiotatarāte ta'aroyiki Jesucristo kime. Kire ā'mitiriþeaiki ñimamaka, þerumijiaþi þi'þekaki ñime, — Pablote ārīka.

²¹ I'suþaka kēþakā'ã ikuþaka kire narīka:

—Oka mire imakaka þaperá Judeaka'iakarāre þūataika e'etoribeyurā yija. Matā'omaja topi i'taraþarāoka dakoa mireka ba'iaja jaietaberaþarā.

²² "Jiamarīa sime po'imajare Jesúre ā'mitiriþearika", ārīrikakaka oyiaja yija ā'mitiyu. Suþa imarī ika mamaka þuþajoarikakaka, mi'i þuri, ȝmarākā'ã samiþuþajoayu? I'siakaka yija ā'mitiririyapayu,— kire narīka.

²³ Suþa imarī "T'sirīmi marērīye'e je'e", narīka. I'suþaka ārīweatirā naþibika. Najē'rāþāãekarīmi seyaeka þoto rīkumarāja po'imajaka jeyoariwa'ritirā neyaeka Pablote imaeakarō'õrā. Narēþakā'ã īatirā, "Ikuþaka Jesúre yi'yurāte jā'mebaraka Tuparāte nare imaruþutarāñu", ārīwa'ri Pablote bojaeka. Bikitojo ñamiji kibojaü'mueka, rā'itakarā kibojatiyika. Moisés imaroyikakite o'oekekaka suþabatirā Tuparāro'si bojaþirimajare o'oekekakakaoka kibojaeka "Jesúre na'mitiriþearū", ārīwa'ri.

24 Í'rārimarā Pablote jaika jia ã'mitirikarā. Aþerā puri sā'mitiriþeberikarā.

25 Suþa imarī Í'rīka uþakaja þuþajoaberowi'ri nokabojiú'mueka. Naþibirā baaeka rupu "Í'rārimarā yire ã'mitiririyapabeyurā", ãrþuþajoawa'ri, ikuþaka Pablote nare bojaeka:

—Isaíapi ãrīwa'ri ikuþaka wājia Espíritu Santore bojaeka mañekiaráte:

26 "Ikuþaka judiotatarāte yiro'si mijá bojaþe: Í'rākumariña yibojaika ã'mitirikoperipotojo, samija õrþuawārūbesarāñu. Yibaaroyika ïakoperipotojo, "I'suþaka Tuparāte baayu", mijá ãrīwārūbesarāñu."

27 Ikuþakaoka Tuparāte ãrīka Isaíare: "Yirika yi'ririþapabeyurā imarī, sõrþuawārūbeyurā nime. Suþa imarī na'mukopea natateyu. Suþabatirā naþþiyu, dakoa ïakoreka. Yirika nayi'riyaparikareka, nare ñañua, nare yibojaikaoka norþuajääeka. I'suþaka imawa'ri, ba'iaja nabaaika naja'atarikareka, nare yitääjääeka", Tuparāte ãrīka Isaíare.

28-29 Maekakaoka mijá judiotatarā Tuparārika bojariroka ã'mitiriyapabeyurā rupu. Suþa imarī Tuparāte þo'imajare tārimajaroka, judiotatamarīrā imarāte bojarika simarāñu. Í'rā puri sā'mitiritirā jijimaka sayi'rirāñurā,— Pablote nare ãrīka.

I'suþaka kẽþakā'ã ã'mitiriwa'ri, natiyiaja okatotobaraka judiotatarāte a'rika.

30 Í'þakuri wejejē'rāka jia Pablote torā imaeka. Wi'iareka kima waþa waþajibaraka kimaeka. Torā kire ðarī etaroyikarā rakamakiteje jia ke'etoriroiyika.

31 Kikirimarājaja, "Ikuþaka Jesúre yi'yurāte jā'mebaraka Tuparāte nare imaruþtarāñu mae", ãrīwa'ri nare kibojaroyika. Suþabatirā maiþamaki Jesucristorika kiwārðroyika. I'suþaka bojabaraka Pablote imaeka þoto makioka "Jesús majaroka miwārða'si", kire ãrīberika.

I'tojírāja sime rupu.

Primera carta de San Pablo a los Corintios

Pablotē pāpera pūataeka Corintoreka Jesúre yi'yurā imae karāro'si

¹ ¿Yaje mijā ime Corintokarā? Yi'i Pablo, Sóstenes majeyomakika, "Jia nimirū", mijare yija ārīpūayu ika pāperapi. Kiyapaeka upakaja aþóstol ñimaokaro'si Tuparāte yire wā'maeka. Suþa imarī Jesucristorika bojariroka wārōtapaiki ñime.

² Mija Corintowejeakarāoka Tuparāte jiyipupaka õñurā imarī, jia kire baawa'ri mijā rērīrijayu. Jesucristorirā mijā imamaka Tuparāte mijare wā'maeka kirirā mijā imae karāro'si. I'suþaka kibaaka "Ba'iaja baabekaja nimirū", ārīwa'ri. I'suþaka oyiaja sime ritaja wejeareka Jesucristore ã'mitiriþēairāro'si. Maiþamaki kima upakaja ritajaro'sioka niþamaki kime Jesucristo.

³ Maþaki Tuparā, suþabatirā maiþamaki Jesucristoreoka "Jia nare mijā baabe", aþparaka mijaro'si nare yija jēnerijayu. I'suþakaja yija baayu jījimaka þuþaparaka mijare nimirūjeokaro'si.

⁴⁻⁵ Jesucristorirā mijā imamaka jia Tuparāte mijare jeyobaarijayu. I'suþaka kibaamaka, "Jia mibaayu Tuparā", kire ñarīrijayu. Suþa imarī kioka jia mijā jaiokaro'si, suþabatirā kirikakaka jia mijā õrīwāpu'awārūokaro'si mijare kijeyobaayu. I'suþakajaoka ritaja kiyapaika upakaja mijā baawārūokaro'si kirika Tuparāte mijare ja'atayu Jesúrirā mijā imamaka.

⁶ I'suþaka mijaro'si kibaaka simamaka, "Jesucristorika bojariroka yijare nabojaeka rita sime", mijā ārīwārūeka.

⁷ Suþa imarī maiþamaki Jesucristore etarükirīmi ta'abaraka mijā ima þoto jia mijare jeyobaarijaþparaka Tuparāte ime. I'suþaka jia mijare kibaamaka dakoa jariwa'ribeyua mijaro'si, kirika mijā ba'irabewārūrijayaokaro'si.

⁸ I'suþakajaoka Jesucristore mijā ã'mitiriþēaria'ata'si ārīwa'ri Tuparāte mijaka imajiparāñu. Suþa imarī maiþamaki Jesucristore þe'rietaryñurīmi "Oka nareka ima", maki mijareka ārīwārūbesarāki.

⁹ Suþa imarī "Ikupaka yibaarāñu", kērīka upakaja Tuparāte mare baarāñu", ārīwārūrī mijā ime. Suþabatirāoka iki Tuparāja imaki Kimaki Jesucristo Maiþamakika jia jījimaka maimabu'arijarirā mare wā'maekaki.

Corintokarā t̄rīka ta'iarāja þuþajoarimarāja narakakaja naþuþajoaeka

10 Mija ã'mitiþe yijeyomarã. Jesucristore þüataekaki ñima imarã ikuþaka mijare ñaÑu: Ì'ríkate þupajoairokaþiji mijá imabe, rakaka þupajoabekaja. I'suþaka mijá baarâkareka Ì'ríka ta'iarâja mijá imarâñu.

11-12 "Rakakaja þupajoabaraka Corintokarâre ime", Cloe tâ'omajare yire ãñu. "Pablate yija ã'mitiripëayu", Yija þuri Aþolore ã'mitiripëairâ." Suþabatirâ 'Pedrote ã'mitiripëairâ yija ime', ãñurâ, aþerâ 'Jesûre yija ã'mitiripëayu', ãñurâ naro'sijo ka imarâ", ãrîwa'ri yire nabojayu.

13 ¿Dako baaerâ i'suþaka mijá jaibu'ayu je'e? "Cristo Ì'ríkaja kime Maiþamaki", ãñurâ imariþotojo "¿Ríkimarâja maþparimarâre ime", ãñurâ uþaka mijá ime bai je'e? ¿Yi'i bai yaþua tetekarâ mijaro'si reyaþiekaki? "¿Pablrorâ yija imaye'e", ãþarakaka ruþuko'a mijá jûjerûjeka bai je'e? Jêno'o Jesúrirâ imawa'ri ruþuko'a mijá jûjerûjeka.

14-15 Mija po'irâ imarâ, Crispo suþabatirâ Gayore ruþuko'a yijûjeraþe. Saþi ãrîwa'ri "Kiþaka oyiaja þupajoairâ yija imamaka, Pablate yijare ruþuko'a jûjeka", mijá ãñaokaro'simarâ simaraþe. Suþa imarâ Ì'þarâte takaja ruþuko'a yijûjeka simamaka, "Jia sime yiro'si", ñarîþuþajoayu.

16 (A'ã, mae aþea ñoÑu. Estéfanas rírâre ruþuko'a yijûjeka. I'suþaka baaekaki ñimako'omakaja aþerâ imabeyurâ ruþuko'a yijûjekarâ ñoÑuareka).

17 "Ruþuko'a mijûjetapaaþe", ãrîwa'rimarâ Jesûre yire þüataeka. "Po'imajare tâ'rimaji kime Cristo", ãþarakaka "Yirika bojariroka mibojataþaþe", ãrîwa'ri yire kiþuataeka. Jiyurika yoka ã'mitiririjyuwa'ri po'imajare yire yi'rirû ãrîwa'rimarâ Jesúrika bojariroka yiwârôyu. Yiþuþaka yire ãnu uþaka jiyurika na'mitiyuapitakaja nare yiwârôrikareka "Mare tâ'awa'ri yaþua tetekarâ Cristore reyaeka", ãrîrika ðrîbeyurâ po'imajare imajâæeka.

Maro'si Jesucristore reyaekaþi, ãrîwa'ri jia maimarijaya ñuua jairô'õ

18 Suþa imarâ Jesucristore yaþua tetekarâ napatakâækakaka majaroka ã'mitirikopetirâ, "Waþuju ðrîþamarâ oka sime", naÑu ba'aja imarika tiybeyurð'õrâ a'rirûkirâ. Tuþarâte yi'riwa'ri kiþo'irâ a'rirûkirâ þuri, "Têrîwa'ribaji imaki imarâ, ika majarokaþi Tuþarâte mare tâ'ärâñu", ãñurâ maime.

19 Mija ïabe, ikuþaka sabojayu mamarîji kiro'si o'orimajire Tuþarâ majaropðñurâ o'oeka:

"Jia þupajoarika ñurâ imarâ, jiitaka sime yija wârôika', naÑua dako waþamarâ ñamajî naro'si sayijarirûjeraÑu. Jia naþuþajoakoþeika ñiariþe'yorâñu", Tuþarâte ãrîka o'oeka þüñurâ.

²⁰ Jesúre reyaekaþi ãrïwa'ri bikija sabojatika uþakaja sa-jarika. Suþa imarî jia þupajoarika ðñurã, noñuaþi Tuþarâte ðrïwärübeyurã. I'suþakajaoka Moisés imaroyikakite jã'meka wärörimaja, sapi natãärükimarña sime. Suþabatirâ naþuþaka nare ãnu uþakaja þupajoatirâ jia jaiwärürrijayurãoka, sapi Tuþarã pð'irâ eyawärübesarãñurã. I'suþaka þupajoairâre dakoa waþamarña napupajoaika jarirüjeiki kime Tuþarã.

²¹ Ritaja jërâko'awärüpataiki imarî, "Naþuþaoikaþi yire ðrïbesarãñurã po'imaja", Tuþarâte ãrïka. I'suþaka simamaka ikuþaka simarika kiyaþaeka: Kirika bojariroka yi'yurâte ba'iaja jüuarükia imakoþekareka Tuþarâte nare tãäeka, "Waþuju þakiriroka sime Jesucristorika bojariroka", kire ã'mitiripëabeyurâte ãrïko'omakaja.

²² "Karemarña rita ima Pablotë yijare bojarikareka, maikoribeyua Tuþarâte jeyobaaikaþi yijare kibaabeajääeka", judiotatarâte ãrïþupajoayu. Judioräkamarîrâ þuri, "Yija ðñumijikamarña Jesucristorika bojariroka imamaka, sayija yaþabeyu", ãrïþupajoairâ.

²³ Tuþarâte yi'yurâ þuri, "Maro'si yaþua tetakerâ Jesúre reyaeka", ãnu majaroka bojarijayurâ maime. Samabojarika ã'mitiririyapabeyurâ imarî, judiotatarâte saþe'yoju. Judiotatamarîrâoka sâ'mitiritirâ, "Waþuju ðrïþüamarña sime", nañu naro'si.

²⁴ I'suþaka narïko'omakaja ï'rârimaki judioräka, suþabatirâ judioräkamarîrâoka Tuþarâte wâ'maekarâ imarî, Jesúrika bojariroka ã'mitiritirâ sayi'yurâ maime. Suþa imarî "Cristopî ãrïwa'ri mare tãäekaki imarî, ritaja têrïwa'ribaji kime Tuþarã. Suþabatirâoka ritaja ðñuka kime", marïþupajoarijayu.

²⁵ Tuþarã ðrïwärüriroka ðrïwärübeyurâ imarî, "Kimakire reyaerâ Tuþarâte þuatajama waþuju ðrïþüabekaja kibaaeka", nañu kire ã'mitiripëabeyurâ. "Dika jariwa'ririmarña yija ðñu", narïkopeko'omakaja, norïkopeika têrïwa'ribaji sime Tuþarâte ðñu. I'suþakajaoka, "Kimakire reyaerâ kiþuatajama têrïrimarîka kimaeka", nañu. I'suþaka narïko'omakaja "Têrïribajirâ yija ime", narïkopeika i'suþakamarña sime. Kimakire þuatawa'ri nare têrïwa'ribaji kimaeka.

²⁶ Mija ã'mitipe yijeyomarâ. "Kûþajjikaja ðrïþüairâ nime", po'imajare mijareka ãrïko'omakaja Tuþarâte mijare wâ'maeka. Suþabatirâ kûþajjikajaoka mijakarâ po'imajare jã'merimaja imaeaka. I'suþakajaoka nimaeka imatiyarimaja makarâ mija watopekarâ.

²⁷⁻²⁸ Tuþarâte mijare wâ'maeka "Jia ðrïþüabeyurâ nime", kire ðrïbeyurâre mijareka ãrïko'omakaja. "Jia ðñurâ yija ime", ãrïkopekarâte "Ba'iaja maþupajoayu", narïwärürû ãrïwa'ri, i'suþaka kibaaeka. Suþabatirâ i'suþakajaoka baawa'ri

"Imatiyabeyurā nime", narīkarāte Tuparāte wā'maeka kirirā nimaokaro'si. I'supaka kibaaeka "Tērīrā yija ime", ārīkopēkarāte wayupi'rirū ārīwa'ri. Suþabatirā po'imajare jiyipupaka ñribeyurāte kiwā'maeka, Tuparāte yi'ribeyurāte jiyipupayeeikakaka "Dako waþamarīa sime", po'imajare ārīwārūokaro'si.

²⁹ I'supaka baaiki Tuparāte imamaka, kīaika wājítāji, "Imatiyaiki ñimamaka, yire miwā'maeka", ārīpuþajoarika imabeyua.

³⁰ I'supaka simamaka Tuparāpi ārīwa'ritakaja Jesúre yi'yurā majayu. Kimakiþi ārīwa'ri mare kitāäeka ññurā imarī, "Ritaja þupaiki kime", marīwārūyu. Cristore reyaekaþi ārīwa'ri ba'iaja mabaakoþeka waþakoyika simamaka jiirā maime kiñakoareka mae. Suþa imarī kirirā mare jarirūjekaki imarī, ba'iaja mabaako'omakaja saja'atabaraka jiaþiji kika imari-jayurā Tuparāte mare imarūjeyu.

³¹ I'supaka maro'si kibaaeka simamaka, ikuþaka sabojayu kioka o'oeka þūñurā: "Maþupayariji maimakaka jíjimaka bojabekaja Tuparāte maro'si baarijayuakaka takaja jíjimakaþi mabojarijariye'e", ārīwa'ri sabojayu.

2

"Yapua tetaekarā Jesúre reyaeka", ārīwa'ri samajaroka Pablote bojaeka

¹ Mija þō'irā yeyaraþaka poto Tuparārika bojariroka, po'imajare ã'mitirikoribeyua mijare yiwārō'u'muraþaka jia mijā ñþe yijeyomarā. "Jiitaka ññuka kime", yireka narīrū", ārīwa'rimariña mijare sayiwārōraþe. I'supaka jaibekaja, jia mijā ñrīwaþu'airokaþi mijare yiwārōraþe.

² Mija þō'irā ñimarapaka poto "Yapua tetaekarā Jesúre reyaekakaka takaja nare yibojaye'e", ārīwa'ri mijare yibo-jaraþe.

³ Mija þō'irā yeyaraþaka poto "Nare bojawaþu'atawārūberijíki ñime", ārīwa'ri wājiaja yitararape.

⁴ Cristore reyaekakaka mijare yibojaraþaka "Jia ññurā yija ime", ãñurāte jairokaþimariña mijare yibojaraþe. "Pablote jia bojaika simamaka Cristore yija ã'mitiripéayu", narīrū", ārīwa'rimariña mijare sayibojaraþe. I'supaka imabekaja, Espíritu Santorikaþi maikoribeyua mijare yibaabearaþaka ñawa'ri yibojaraþaka mijā ã'mitiripéarape.

⁵ I'supaka simamaka jia jérāko'airā þupaka jiaþi yijaiiroka mijā ã'mitiripéarikopakaja Tuparārika ñatðþowa'ri Jesucristore mijā yi'ririka yiþaparaþe.

Jia Tuparāte mare baaeka morñwārūerā Espíritu Santore mare wārōyu

6 Suþa simako'omakaja jía þupaka yija wârøyu Jesucristorika jia ðñurâte. Kire ã'mitiripëabeyurã þuri, suþabatirã niþarimarã naro'siji, naþupamiji tîþikaþi najaka upaka yija wârðbeyu. Niþarimarâre reyarâñurîmi nakaja saririrâñu noríkopeika.

7 I'suþaka simamaka Tuþarârikaþi mijare yija wârøyu. Ika wejea kipo'ijiaerã baaeka rupubajirã, "Ikupaka baatirã po'imajare yitârâñu, suþabatirã jiitakaja nare yibaarâñu", kérñtika. Ruþu i'siroka po'imajare Tuþarâte ðrîrûjeberika imakopeika nare yija wârøyu.

8-9 Iroka i'sia ni'i ð'rîkaoka ðparimarâkaki ðrîwaþu'abeyua. Noríwaþu'arikareka Maiþamaki têrîrikaja imatiyaikite yaþua tetaekarã najâäberijâäeka. Iroka noríwaþu'aberiko'omakaja, ikupaka kiro'si bojaðjirimajite o'oekakaka morîye'e:

"Jijimakaþi kire ðñurâte jia imarûkia Tuþarâte jieweitika po'imajare ðakoribeyuakaka. Suþabatirã aþekurioka naþupajoabeyua, i'suþakajaoka na'mitirkoribeyua", sabojayu Tuþarâ majaroka o'oeka þüñurã.

10 I'suþaka po'imajare ðrîberika simako'omakaja, maekaka þuri sayija ðñu Espíritu Santore yijare sôrîrûjemaka. I'suþaka Espíritu Santore baayu dakoa jariwa'ririmaria ðñuka imarî. Suþa imarî ritaja Tuþarâte þupajoaimiji þariji ðrîþataiki kime.

11 Po'imaja matiyiaja, "Iki i'suþaka þupajoaiki mae", ðrîþupajoawârûbu'abeyurã maime. I'suþaka imarâ maimamaka, ð'rîka po'imajire þupajoaika, ð'rîkaja kiðrîrûkia sime. I'suþakajaoka sime Espíritu Santoro'si ð'rîkaja Tuþarâte þupajoaika ritaja kiðñua.

12 Jesûre ã'mitiripëabeyurã naro'siji naþupamiji tîþikaþi nabojakoþeika ã'mitiripëabeyurã yija ime. Espíritu Santore wârðika takaja yija ã'mitiripëayu. Jia Tuþarâte mare ja'ataekakaka morîwârûerã Espíritu Santore maro'si kiþûataeka.

13 I'suþaka simamaka Espíritu Santore yijare wârðikaþi yija jaiyu. Kire ã'mitiripëairã imarî, yijare kijeyobaaikaþi aþerâ kire ã'mitiripëairâte yija wârðwaþu'atayu. Yija þupajoaimiji tîþikaþimaria wârðrimaja yija ime.

14 Tuþarâte nayi'ribepakâ'ã Espíritu Santore nare ña'rîjâiberikarã þuri, kijeyobaaikaþi nare yija bojaika ã'mitiriwârûbeyurã. "Waþuju ðrîþûaberi oka sime", narîþupajoayu.

15 Espíritu Santore nare ña'rîjâikerâ ðuri po'imajare imarijayua ðatirã, "Ikupaka sime jia baarika, ika þuri ba'iaja baarika ima", ðrîþupajoawârûirã. Jesûre yi'ribeyurã þuri Espíritu Santore ña'rîjâiberikarã imarî, "I'suþaka ba'iaja nabaayu", ð'rîkaoka ðrîberijîki yijareka.

¹⁶ I'suþaka mijare yo'opüayu ikuþaka Tuþarä oka þüñu o'oekarä sabojaika simamaka: "Maiþamaki Tuþaräte þuþajoika maki ðrïbeyuka. I'suþakajaoka maki kire wäröberijïki", ãriwa'ri sabojayu Tuþarä oka þüñu.

I'suþaka simako'omakaja Cristore þuþajoaimijikakaþi maþuþajoarijayu Espíritu Santore mare ña'rïjäikarä imarï.

3

Ikuþaka nime Tuþarärika ba'iraberimaja

¹ Mija ã'mitiþe yijeyomarä. Mija þõ'irä ñimaraþaka þoto aþerõ'ðkarä Espíritu Santore ña'rïjäitikaräte yiwärörapaka uþakamarä mijare yiwärörape. Tuþaräte jia yi'riwärübeyukajirä mija imamaka, mijaro'siji mija þuþamiji ba'ia tïþikarä mija imaraþaka imarï me'räka wäröõ'muika uþaka Cristorika mijare yiwärörape.

² I'suþaka mija imaraþaka simamaka jia Jesucristore yi'yuräte õnuakaka mijare yiwäröberape ruþu. Maekakaoka i'suþakaja ka'wisikakaka mijare yiwäröwärübeyukaji ruþu.

³ I'suþaka mijare ñañu Tuþaräte ðrïbeyuräte baaika uþakaja baarika yaþairä mija ime ruþu ãriwa'ri. Æ'mitirikõrï je'e. Mija tiyajia oakiþaraka mija jaiuyuebu'arijayu. I'suþaka mija imamaka, ïatirä, "Espíritu Santore ña'rïjäiberikarä uþaka þuþajoawa'ri nayaþaika uþakaja nabaariyaþayu", mijareka ñañu.

⁴ I'suþaka imawa'ri, "Pablotë ã'mitiriþeairä imarä yija þuri", ðrïrimaräre ãþakä'ã, "Jeno'o, Apolare yi'yurä yija þuri", ãþaraka mija ðrïbu'arijayu. I'suþaka mija imamaka, Tuþaräte yi'ribeyuräte baaika uþakaja mija barijayu ruþu.

⁵ Yi'i Pablo, Aþoloþitiyika Tuþarärika ba'iraberimaja yija ime. I'suþaka simamaka, yija wärörapaka yi'riwa'ri Jesûre mija ã'mitiriþearaþe. "Ikuþaka rakakaja baarimaja mija imaränü", ãriwa'ri Maiþamakire yijare jã'meka uþakaja yija ba'irabeyu.

⁶⁻⁷ Yi'i mijare mamarï wäröõ'muraþaki. Yibe'erõ'ð Apolo i'suþakajaoka mijare wärörijaraþaki. I'suþaka simako'omakaja Tuþarä ðrïkaja imatiyaiki imarï, Jesûre yi'yurä mijare jarirüjetirä, saþi jia kirika mija ðrïmirïrïkawa'yaokaro'si jia mijare jeyobaarijayuka. I'suþaka kimamaka, mamarï kirika bojariroka aþeräte wärörimaja, sabe'erõ'ðpi sabojawaþu'atarimajaoka imatiyabeyurä imarä.*

* **3:6-7** La figura dice que Pablo era como sembrador de semillas y Apolo el que regaba agua al sembrado después. Pero Dios es el que hizo crecer lo sembrado y los creyentes son como su chagra.

⁸ Tuþarãrika bojariroka mamarã wãrõrimaja, sabe'erõ'õpi bojawaþu'atarimajaka ð'rãtijiji ba'irabeirã nime. Kirika naba'irabekamijkaka kiõñua simamaka sawaþa jia Tuþarãte nare baarãñu.

⁹ Yi'i, Apoloþitiyika ð'rïka uþakaja þupajoatirã Tuþarãrika takaja ba'iraberimaja yija ime. Kirirã mijia imamaka, mijia põ'irã Tuþarãte yijare þuataeka.

¹⁰ Suþa imarã jia yire jeyobaatirã, mamaritaka kirika bojariroka mijare yiwãrõõ'muerã Tuþarãte mijia põ'irã yire þuataeka. Sabe'erõ'õpi aþerã mijare sawãrõrimaja imarã mae. Jia wãjia þupajoabaraka sanawãrõrijarirãkareka jia simarãñu.[†]

¹¹ I'suþaka simamaka ikuþaka ãþarakaka mamarã mijare yiwãrõõ'mueka: "Jesucristopi Tuþarãte mare tããyu", ãþarakaka mijare yiwãrõrapë. Aþeupakaþi Tuþarãte mare tãärükia maki mijare wãrõberijiki.

¹²⁻¹³ I'suþaka simako'omakaja ð'rãrimarã imarã wãjimiji Tuþarãrika bojariroka wãrõruputairã. Aþerã þuri kirika wãrõrimaja imariþotojo i'suþakamarã baairã. Cristore wã'marãñurõmi, wãärõ'õräja "Ika jia ima, ika þuri jiamarã ima mirãkiyu", ãþarakaka kirika maba'irabeka mirãka jia ñatiyarõji sakñarãñu marãkã'ã sime ãrïwa'ri. ñakõri je'e. Wejejë'rãkaja simaokaro'si jiyiakaka wi'ia mabaajõñu. Jiamarãkaka samabaajika þuri, wejejë'rãkaja simaberijõñu. Wãärõ'õräja "Jiamarãkaka wi'ia nabaaraapë", po'imajare ãrïrãñu.[‡]

¹⁴ Jia po'imajare nawãrõeka mirãka kïarãkareka þuri, "Jia sime", kërïrãñu. Suþa imarã sñatirã jia sawaþa Cristore nare baarãñu.

¹⁵ Po'imajare jia wãrõberikarãte ba'irabekopeka ñatirã þuri "Jiamarã sime", kërïrãñu. Suþa imarã naba'iraberiwapa tõþobeririþotojo, Cristoka imarãkirã nimarãñu imarika. ã'mitirikõri je'e: ikuþaka sime: Wi'iba'ipí kiwi'ia oomaka, kiru'yu uþaka imarã nimarãñu. Ritaja kiwi'iareka ima ooþatariþotojo saba'ipí þuri ru'riþorikaki imarã, tãñuka. I'suþaka simarãñu wãjimijipi wãrõberikarãro'si.

¹⁶ Espíritu Santore ña'rïjäikarã imarã, mijia watopekarã Tuþarãte imamaka, jiyiþuþaka kire õrïriwi'i uþaka torã mijia ime. ¿l'siakaka õrïbeyurã mijia ime bai je'e?

¹⁷ Tuþarãka imarã maimamaka, ba'iaja baabekaja maimarika kiyaþayu. Suþa imarã ð'rãrimarãre rukubaka

[†] **3:10** La figura dice que los creyentes eran como la casa de Dios. Pablo y otros maestros ayudaron construir esa casa por medio de enseñar bien a los creyentes para que sean fuertes en fe. [‡] **3:12-13** La figura dice que las personas que enseñan correctamente son como los que construyen un edificio con materias buenas (oro, plata y piedras preciosas). Los que no enseñan enfocado en lo que hizo Jesucristo, son como los que construyen con materias que no dura (madera, paja y cañas).

wārōikaipi jiamarīa Jesúre yi'yurāre nimabu'arūjeika pareaja ba'iaja Tuþarāte nare jūarūjerāñu.

¹⁸ Mija þupakarāja þakirimaja mijā jaria'si. Tuþarāte yi'riþe'yobaraka naro'siji naþupamiji tīþikapi imarāte ñua ã'mitiripēatirā "Jia ñurā yija ime", mijā ãrīa'si. I'supaka þupakirāre bojaika yi'ribekaja Tuþarāte ñutakaja mijā ã'mitiripēajika jia sime. I'supaka mijā baamaka īatirā "Örþbeyurā nime", mijareka narīko'omakaja, Tuþarāte īaika wājītāji þuri jia ñurā mijā ime.

¹⁹ I'supaka Tuþarāte mijare īaika simamaka kire yi'ribeyurāte "Jia ñurā yija ime", ãrīkopeika dakowapamarīa sime Tuþarāro'si. Æ'mitirkōrī je'e. Ikuþaka sabojayu kimajaroþūñurā: "Tērīka ñurā imarī, aþerāte bo'ibajirā yija ime", narīþupajoakoþeikaþiji jiamarīa Tuþarāte naro'si sabaarāñu", ãrīwa'ri sabojayu.

²⁰ Toþi aþea ikuþaka sabojayu: "Yire yi'ririþe'yoirāte þupajoaika ñoríþatayu. "Ritaja ðrīþatairā yija ime", narīko'omakaja, norīkopeika dakoa wapamarīa sime", Tuþarāte ãñu", ãrīwa'ri sabojayu.

²¹⁻²² Suþa imarī mijare wārōrimajare īatirā "Í're yija ã'mitiripēayu, aþerā wārōrimajare tērīwa'ribaji ñuka kimamaka", ãþaraka jījimaka mijā þuparia'si. Jia jījimaka mijā imaokaro'si ritaja Tuþarāte mijare ja'atayu. Yi'i Pablo, Aþolo, Pedroþitiyika kirika bojariroka mijare yija wārōerā mijā þō'irā yijare kiþūataeka. Jia mijā imarūkia mijaro'si kibaatika simamaka ñia mijā imatiyikuri, reyaekarā mijā imarāka þotooka jia Tuþarāka mijā imarāñu. Suþabatirāoka maekaka, ñamajī mijā imarijarirūkia jia mijaro'si simarijarirāñu. Æ'mitirkōrī je'e, ritaja ð'orā imakaka, jia oyajā mijaro'si sime.

²³ I'supaka mijaro'si simarijayu Cristore yi'yurā mijā ima simamaka. Suþa imarī þemawa'ribaji mijā wārōrimaja þupajaoabekaja ikuþaka sime: Mija ruþuko'amaki kime Cristo. I'supakajaoka Cristo ruþuko'amaki kime Tuþarā.

4

Aþóstolrāka ba'iraberika

¹ "Jesúrikaitakaja ba'iraberimaja nime", yijareka mijā ãrīþupajoabe. I'supaka simamaka yijare kiþūataeka Tuþarārika bojariroka þo'imajare ã'mitirkoribeyumiji imakopekakaka yija wārōerā.

² Ikuþaka sime ba'irabejirimaja imarikakaka: Ba'iraberika nare naja'ataekareka jia naba'iraberika ime jījimaka ðparimarāre naka imaokaro'si.

³ Mija ūabe, ikuþaka sime kirika yiba'iraberikakaka. "Jesúre yaþaika upakaja jia Pablotē ba'irabeyu", mijā ãrījīka, mijā ãrīberijīkaoka marākā'ā imabeyua yiro'si. Suþabatirāoka ritaja aþerāte i'suþaka yire ãrīberikopejīka marākā'ā imabeyua. "¿Yaje ritaitaka jia Jesúrika yiba'irabeyu jee? Jiamariä yiba'irabeyu je'e aþeyari", ãrīwārūbeyuka ñime ñoñu upakaja puri.

⁴ Yipuþajoaikareka jia Jesúrika yiba'irabeyu. I'suþaka simako'omakaja, "Oka imabeyua yire", ãrīrūkimarīa sime. Maiþamaki Jesú ūrīkaja ñuka, "Jia Pablotē yirika ba'irabeyu", ãrīrika.

⁵ Suþa imarī kipe'rietaryñurīmi mabaakoþeka po'imajare õrībeyua wāärō'õrāja sakibojarāñu. I'suþakajaoka kibaarāñu maþuþajoaeka mirākakaka. I'sia poto ūrīka upakaja kirika maba'irabeka mirāka simamaka ūatirā mabaaeka upakaja sawaþa mare kibaarāñu. Suþa simamaka ketarūki ruþubajirā, aþerāte baaika ūatirā "Ba'iaja baairā mijā ime", aþekaja maimaye'e.

⁶ Mija ã'mitiþe yijeyomarā. ūrīka ta'iarāja mijā imaokaro'si yirikakaka suþabatirā Aþolorika kakaoka mijare yibojayu. Suþa imarī simara'aeka upakaja mijā þuþajoaerā ikuþaka sabojayu: "Po'imajareka mijā jairā poto Tuþarā majaroþūñu ãñu þemawa'ribajirā mijā baa'si", ãrīwa'ri sāñu. Suþa imarī "Yijare wārōrimaji puri mijariki wārōrimajire tērīwa'ribaji jia ñuka kime", mijā ãrību'a'si.

⁷ Dakoa aþea aþikate tērīwa'ribaji mijare imarūjeika imabeyua. Ritaja mijā baawārūika Tuþarāte mijare ja'ataeka sime. I'suþaka mijare kija'ataeka simamaka "Yija ñu upakaja jia kirika yija ba'irabewārūyu", mijā ãrī'a'si.

⁸ Suþabatirā "Maekaka puri ritaja Tuþarārikakaka ñurā yija ime", mijā ãrīkopeyu. I'suþakajaoka "Kirika yija ba'irabewārūra ritaja Espíritu Santore yijare ja'ataþataeka", mijā ãrīþuþajoakoþeyu, yipuþajoaikareka. Cristoka jā'mebeyukajirā yija imako'omakaja ¿mija puri kika jā'merimaja jaritirā bai je'e? Karemariþtaka mijā þuþajoaika upaka simarikareka, yijaro'sioka jia simajāâeka mijā upaka kika jā'merimaja yija imaokaro'si.

⁹ Aþe upaka sime yipuþakareka yiro'si puri. "Aþóstolrāka yija imako'omakaja jiyipuþaka po'imajare õrībeyurā upaka Tuþarāte yijare þuþataeka", yija ãrīwārūyu. Íakõrī je'e: Surararākare ñi'aekarā upaka imawa'ri, niþamakite jā'meika poto, po'imajare ūika wājítāji reyarükirā upaka yija ime. I'suþaka simamaka nimaupatiþi po'imaja, suþabatirā ángelrākaoka yijaro'si simarāka upakaja ūabaraka imarā.

¹⁰ Jesucristore yaþaika upakaja yija baamaka "Dako

õrībeyuratarā nime", po'imajare yijareka ãrīpuþajoayu. "Yija þuri, Cristorirā yija imamaka, dika jariwa'ririmarīa yijare kiõrīrūjeyu", mijā ãrīpuþajoakoþeyu. "Tuþarāro'si jia baakoþeirā nime", ï'rārimarāre yijareka ãñu. Mija þuri "Tērīwa'ribaji kiro'si baairā Tuþarāte yijare imarūjeyu", mijā ãrīpuþajoakoþeyu. Suþabatirā jijimaka po'imajare mijaka imako'omakaja yijare jiyipuþaka norībeyu.

11-12 Bikija ba'iaja yija jūara'aeka uþakaja maekakaoka yija jūarijayu ruþu. Í'rākurimarīa yija kësirabarijayu, okoa ukurijitokoþeko'omakaja okoa yijaro'si jia yija tõþowārūbeyu. I'suþakajaoka jarirorõõ, yija o'ajāärūkia imaberirijayua yijaro'si. Ba'iupaka yijare baawā'imaþaraka po'imajare yijare þajewā'imarīrijayu. Suþabatirā wi'imarīrā yija ime. Tuþarārika bojariroka yija wārōika simako'omakaja yija imarūkiwaþa, yija ba'arūkiwaþaoka tõþoerā jimarīa ba'irabejñaþarijayurā. Ba'iaja po'imajare yijare jaiwā'imarīko'omakaja, ba'irokapī nare yija okae'ebeyu. I'suþaka baabekaja "Jia nare mijeyobaabe, Tuþarā", ãþaraka naro'si kire yija jēñerijayu. Ba'iaja yijare nabaata'ako'omakaja nare yija ruþuwapae'ebeyu.

13 Ba'iaja yijareka najaiuyeko'omakaja jiaþiji naka yija imarijayu. Burua uþaka yijare norīrijayu. Bikija niaþe'yora'aeka uþakaja maekakaoka i'suþakaja niaþe'yoirā yija imarijayu ruþu.

14 Mijare waþewa'rimarīa ikuþaka mijaro'si yo'oyu. Mamakarāka mawātaika uþaka mijare yiwātayu. Suþa imari mijare okajāäwa'ri ikuþaka mijaro'si yo'oyu.

15 Diez mil rakamarā Jesúrika bojariroka mijare wārōrimajare imakoþeko'omakaja yi'i ï'rīkaja þuri kirika mijare wārōõ'muraþaki. Mijare yibojamaka ã'mitiritirā Jesúrirā mijā jarika. I'suþaka mijare wārōõ'muraþaki imari, mijāþaki uþakaja ñime.

16 Mijaþaki uþakaja imaki ñimamaka yibaaraþaka uþakaja mijā baarika yiyaþayu.

17 I'suþaka mijā imarika yaþawa'ri Timoteore jiibaji mijare wārōerā torā kire yiþuatayu. Yimaki uþakaja wātaka ñoñuki imari, Maiþamakire yaþaika uþakaja baaiki kime Timoteo. Suþa imari mijare yiwārōtirapaka mirākaja mijare kiwārōrāñu je'e ate. Suþabatirā "Jesúre yi'yuka imari, ikuþaka Pablote imarijayu", ãrīwa'ri mijare kibojarāñu. I'sirokajaoka aþerā Jesúre yi'yurāte yiwārōtiraparijayu.

18 "Maþo'irā þuri Pablote etabesarāñu je'e mare kíkiwa'ri", ãrīwa'ri ï'rārimarā mijā põ'ikarāre jiiwariarikoþeyu.

19 "Tuþarāte yire þüatarārīmi, mijare ãrī ya'rirāñu", ñarīpuþajoayu. Mija põ'irā yeyarāñurīmi, marākā'ã imawa'ri i'suþaka najaiyu ãrīwa'ri naka sayikorirāñu. "Waþuju

jairimirātakaja sanajaiyu je'e aþeyari", ãrīwa'ri nare ñiaeyarãñu. I'supakajaoka karemaritaka Espíritu Santore nare jeyobaikaþi najaika upakaja kika naba'iraberika jia naro'si simamaka ñiaeyarãñu.

²⁰ Naþupajoaika upakaja najairijayuaþi takaja Tuþarãrika naba'iraberijarirâkareka dako waþamarña simarãñu. Tuþarâte jâ'mekarâ þuri kijeyobaikaþi ãrīwa'ri kirika ba'iraberijayurâ.

²¹ I'supaka simamaka, ikuþaka mijare yijerayu mae: ¿Marâkâ'â mijâ yaþayu? "¿Dako baaerâ ba'iaja mijâ baabu'akû'ñu?", ãrīwa'ri ¿mijare yiwaþeeyarika mijâ yaþayu bai? Ba'iaja baarika ja'ataekarâ mijâ imamaka, ¿jijimakaþi mijâ þõ'irâ yeþarika mijâ yaþayukâ'â?

5

Waþuju rõmitika wâ'imarîrika imabeyua

¹ Aþea ikuþaka ima. Mijkakaki majaroka ikuþaka ña'mitiyu. "Kiþaki rûmuka ba'iaja kiwâ'imarîrijayu", ãrīwa'ri sime kimajaroka. I'sia ima ba'itakaja kibaaika. Aþerâ þuri Tuþarâte yi'ribeyurâ imariþotojo i'supakaitaka baabeyurâ.

² I'supaka mijâ watopekareka ba'iaja baabaraka imakite imako'omakaja "Aþerâ têrîwa'ribaji jia Jesûre yi'yurâ yija ime", ãparaka ¿jijimaka mijâ imarijayu bai je'e? I'supaka imabekaja ba'iaja kibaamaka i'yoþi'riwa'ri mijaka kire mijâ imarûjea'si.

³ Wâârõ'õrâ mijaka imabeririþotojo yiþupakaþi þuri mijâ þõ'irâ ñimarijayu. Mijkaka imabeririþotojo, "Ikuþaka ba'iaja kibaaika waþa kiwaþakoyirû", ãrîþupajoawiteitikakiji ñime.

⁴ "Ba'iaja baaiki kimamaka ikuþaka sawaþa kijûarãñu", ãñaokaro'si mijâ rêrîrika yiyaþayu. I'supaka mijâ baarâka þoto yiþupakaþi þuri mijâ þõ'irâ imaki upakaja ñimarijayu. Supabatirâ i'supakajaoka maiþamaki Jesucristore mijare jeyobaarãñu.

⁵ I'supaka simamaka rêrîtirâ mijâ jairâka be'erõ'õ kire mijâ ïapëa'si, kiyaþaika upakaja Satanâre kire baaokaro'si. I'supaka ba'iaja kijûarãñu kiþupape'yaokaro'si. Suþa imarî maiþamaki Jesucristore þe'rietarârîmi kire kitâärâñu.

⁶ I'supaka ba'iaja baaikite mijâ watopekarâ imakopeko'omakaja, "Aþerâ têrîwa'ribaji jia Jesûre yi'yurâ yija ime", ãpekaþi mijâ imabe. Mija ïabe. Pan baaokaro'si kûþajîji levadura marukekoþeko'omakaja, jia koyirika sarukuka upaka sime ba'iaja baarikakaka. Ba'iaja baaikite mijâ watopekarâ imajîka ba'iaja baairâ upaka oyiaja mijâ jariþatajîñu. ¿l'supaka simakaka õrbeyurâ bai je'e mijâ?

⁷ I'supaka mijaro'si simakoreka mijâ watopekarâ kire mijâ imarûjea'si, Tuþarâte yaþaika upaka oyiaja baairâ mijâ imaokaro'si. Mija ïabe, Pascua baya naro'si jê'râta'yu þoto

simaupatiji lefadura nawi'iarā ima judiorākare taarijau. Lefadura bikijaka nawi'iarā ima upaka naro'si sime ba'iaja baarika naupajoamaka. Supa imarī "Apekurioka ba'iaja baarūkimarīrā maimaye'e", ārīwa'ri lefadura nawi'iarā ima nataarijau. I'supakajaoka Pascua baya poto oveja weiwa'yua najāārijau upaka ba'iaja Jesúre maro'si jūaeka. Ba'iaja mabaaika maro'si waapañija'ri kireyaeka ñurā imarī, ba'iaja baarika majataye'e.

⁸ Supabatirā "Jimarīa ba'iaja Jesucristore jūaeka mare tāāokaro'si", ārīwa'ri ritaja ba'iaja mabaarijayua ja'atatirā jījimakapi, wājimiji takaja pupajoabaraka maimarijariye'e, pakirimarīaja.

⁹ Bikija mamarī papera mijare yipūataū'murapakaipi ikuupaka mijare yibojarape: "Rōmījā īmirījaka baariwā'imarīrijayurā, i'supakajaoka īmirīja rōmījāka baariwā'imarīrijayurāka mijā jeyoaria'si", āparaka o'oekaipi mijare yibojapūaraape bikija.

¹⁰ I'supaka mijare ñarāpe, "Jesúre yi'ribeyurāte mijā waapata'ritaþabe", ārīwa'rimarīa. Ikuupaka nime Jesúre yi'ribeyurā: Rōmījā īmirīja aperāka wā'imarīrijayurā upaka nime, rīkimakaja niñerū rikariþotojo rīkimabaji yaþarijayurā. I'supakajaoka karee'erimaja, supabatirā waþuju imaja jērāka jiyipupayeerijayurā nime Jesúre yi'ribeyurā. I'supaka baarimaja rīkimarāja nima simamaka, naka imarika yaþaberiwāri po'imajamatorā mijā a'rījīnū. I'supaka simako'omakaja maki i'supakaitaka baaberijīki.

¹¹ "Ikuupaka mijā baabe", ārīwa'ri i'supaka mijaro'si yo'opūaeka. "Jesucristore yi'yurā yija ime", ārīriþotojo rōmījā īmirīja aperāka wā'imarīrijayurāka mijā jeyoaria'si. Supabatirāoka rīkimakaja niñerū rikariþotojo rīkimabaji yaþarijayurā, i'supakajaoka waþuju imaja jērāka jiyipupayeerijayurā, aperāte jaiyuyeirā, wejabiaikaka ukutirā wejabiririjayurā, supabatirā waþuju þakitirā karee'erimajakaoka mijā jeyoaria'si. Supabatirāoka naka mijā ba'rijaria'si.

¹²⁻¹³ Jesúre yi'ribeyurāte ba'iaja baamaka "Ikuupaka nare mabaaye'e", āñaokaro'simarīa maime. Tuþarā ī'rīkaja imaki ba'iaja nabaaekapi ārīwa'ri sareka jiamarīa nare baarūkika. I'supaka simako'omakaja muþaka Jesucristore yi'yurā imariþotojo ba'iaja nabaaika ja'atarika yaþabeyurāka jeyoaribekaja maimaye'e. Āmitirikōrī je'e, ikuupaka sabojayu Tuþarārika bojariroka o'oeka þūñurā: "Mija þō'irā ba'iaja baabaraka imarijayukaka mijā jeyoaria'si", ārīwa'ri sabojayu.

6

Jesucristore yi'ribeyurā þō'irā okajierī a'þekaja, mijā tiyijaya

oka mijā jiebe

¹ Aþea mijare ñañu mae. Mija bojajääbu'aräka be'erõ'õ, Jesúre yi'yurã põ'irã ï'rätiji sajierõ a'þekaja, Jesúre yi'ribeyurã ïþparimarã* põ'irã sajierõ mijā a'yu. ¿I'supaka napõ'irã mijā baaika i'yoþi'ribeyurã bai je'e mijā?

² Jesúre yi'yurã imarõ, ñamajõ õ'õrã ate kiþe'rietaryñurõmi ritaja po'imajare baaeka miräka ðabaraka "Ika jiamarña ima, ika þuri jia ima", ãrõrûkirã maime. ¿Yaje sõrïwärûrûrã mijā ime je'e? Ika ka'iareka imaräte wã'marûkirã imariþotojo ¿maekaka dakomarijikaja oka dajaka imakoþeika mijā jiewärûbeyu bai je'e?

³ Ángelrâkare baaeka miräka þariji wã'marûkirã imarõ, õ'õrã dakomarijikaja oka mijare imakaka jia ðawärûrimaja mijā ime.

⁴ I'supaka imarûkirã imariþotojo ¿dako baaerã oka mijareka ima mijā tiyiaja sajiekajaja Cristore yi'ribeyurã põ'irã sajierõ mijā a'ririjayu je'e?

⁵ Mija i'yoþi'yaokaro'si i'supaka mijare yibojayu. Ni'i ï'rîkaoka mijā watopekakaki jiþpañaka õriþüatirã okajiewärûiki imaberitiyaikiji bai je'e? Imakoþeiki je'e apeyari yiþupajoaikareka.

⁶ Supa simako'omakaja ï'rârimarã mijaka imarã okajierikopakaja, nokatotorijayu. Jâ'rîbaji sime ïþparimaki Jesúre yi'ribeyurã põ'irã a'ritirã, nawâjitâji nabojaðäbu'aika.

⁷ I'supaka mijā tiyiaja mijā bojajääbu'arijayua, Jesúre yi'yurã baarûkimarña sime. I'supaka baarikopakaja ï'rârimarâre ba'iaya mijare baakoþeika samija rakajeþâabe. "Yire jaita'apakitirã me'maeka i'supaka simaparû", ãþarakaka mijā imabu'abe.

⁸ I'supaka baarikopakaja ï'rârimarã mijā põ'irã po'imajare jaita'apakitirã karee'rimaja imarijayurã. Najeyomarã Jesúre yi'yurã imariþotojo i'supaka nare ba'iaya nabaarijayu.

⁹⁻¹⁰ "Ba'iaya yija baarijayua marã imabeyua Tuþarâro'si", ãþarakaka þupajoabekaja mijā imabe. "Ba'iaya baarimaja imarõ, Tuþarâte jâ'meirõ'õrã eyarûkirâmarîrã nimarâñu", ãñua ¿mija õriþbeyu bai? Mija ã'mitipe, ikuþaka nabaayu ba'iaya baairã: Rõmijâ ïmirîjaka wã'imarîrijayurã uþaka nime, supabatirã waþuju imaja jêrâka jiyiþuþayeerijayurã. I'supakajaoka ïmirîja rõmikirã, rõmijâ tîmiakirâoka jeyoika jaritikarã imariþotojo aþerâka yaþabu'arijayurã, supabatirã ïmirîja natiyiaja yaþabu'arijayurã. Supabatirã karee'rimaja, supabatirã rîkimakaja niñerû rikairã imariþotojo rîkimabaji niñerû yaþarijayurâoka imarã. Aþerimarã imarã wejabiaikaka ukutirã wejabiririjayurã, aþerâte jaiyuyeirã. Supabatirã aþerâ imarã aþerâte rikaika jaiþakitirã

* **6:1** Jueces que no eran creyentes

nare ē'marijayurā. I'suþaka baarimaja Tuparā þo'irā eyabesarāñurā. Suþa imarī nupaka ba'iaja baariþotojo "Tuparā þo'irā eyarūkirā maime", mijā ãriþuþajoarijaria'si.

11 Bikija þuri nimaupaka baabaraka ï'rārimaki mijā imaeka ruþu. Maekaka þuri i'suþaka baabeyurā mijā imaokaro'si Espíritu Santore mijare jeyobaayu Jesucristore mijaro'si reyaeka simamaka. Ba'iaja mijā baaekareka Tuparāte mijare tāäeka, suþabatirā kirirā mijare kimarūjeka mae. I'suþakajaoka "Ba'iaja nabaaeka waþa yire waþariabeyurā nime", Tuparāte mijareka ãñurā mijā ime mae.

12 Ikuþaka ï'rārimarā mijā watopekareka imarāre ãñu: "Maekaka Jesúre yi'yurā imarī, ritaja yija yaþaika uþakaja baajīrā yija ime", narikoþeyu. I'suþaka simako'omakaja "Ritaja mabaariyaparijayuareka ï'rāriba'ikaka jiamariā imarijayua sime maro'si. Suþabatirā ï'rāriba'i mabaarijayua, marākā'ā baatirā majā'atawāruberijīka sime maro'si. Suþa imarī i'suþaka mabaaberjīñu", ñañu.

13 ï'rārimarā ikuþaka ãñurā: "Ba'arika maba'aika ña'rījāirūkiaro'si sime ñe'mea. I'suþakaja mamarīrāja Tuparāte þo'ijiatikarā maime. I'suþaka imarā imarī, imajiparūkimariā sime mañe'mea, ba'arikaoka", narikoþeyu.[†] Kēsia mare baamaka, ba'arijayurā maimako'omakaja rōmitika ïmirījaka ba'iaja wā'imañua baarika mare jitoika naka baarimajamarīrā maime. Cristore yaþaika uþakaja baairā maimaokaro'si Tuparāte mare þo'ijiaeka. Kirirā imarī, mapo'iaþi i'suþaka baarūkirā maime.

14 Tuparāte kirikapi maiþamaki Jesucristore õnia kijariþe'rirūjeka uþakajaoka mare kibaarāñu.

15 I'suþaka imarā imarī, Jesúþo'iakakaja sime maþo'ia Tuparāte ñamaka. I'suþaka ima õñurā mijā ime. ¿I'suþaka imariþotojo rōmitika ïmirījaka wā'imañua niñerūþi waþaþitirā, mijā yaþaika uþaka koka mijā baaika jia sime bai?

16 Ikuþaka mijare ãriþika ñariko'o, ï'rīka uþakaja imarā nime Tuparāte ñamaka. Ika ñañua ðrīwārūekaja mijā imabe. Tuparā majaropūñurā o'oeaka ikuþaka bojaika: "Rōmiki kirūmuþitiyika ï'rīka uþakaja imarā", ãriþwa'ri sabojayu.

17 Rōmika imarikakaka sabojaika uþakaja, Cristorirā maima simamaka kika ï'rīka uþakaja þupairā maime Tuparāte ñamaka.

18 I'suþaka mare kīaika simamaka, ba'iaja baabekaja maimaye'e. I'suþaka baairā þuri, aþerāka ba'iaja wā'imarīwa'ri ï'rīka þo'i uþakaja naka imarā. Suþa imarī naþo'ia nabitatayu.

[†] 6:13 Había una creencia o pensamiento que a Dios no le importa lo que uno hace con el cuerpo. Por pensar así, tener relaciones sexuales con cualquiera cuando uno tenía el deseo es lo mismo que comer cuando uno tiene hambre.

Apea ba'iaja baarika uþakamarĩa sime rõmitika ñimirõjaka ba'iaja wã'imañuaka baarika.

¹⁹ Espíritu Santore mare ña'ajääiki kime Tuparã. I'suþaka mare kiña'rõjäika þoto maþo'iaja kiwi'iupaka ima kiro'si. ¿Samija õrïkoþeyu bai je'e? I'suþaka simamaka Tuparärika sime maþo'ia, maro'sitakajamarĩa.

²⁰ Mija ñabe. Kirirã maimaerã Jesúre reyañjiekapi ãrïwa'ri kirirã Tuparäte mare imarüjeka. I'suþaka simamaka, maimarijayuareka kiyaþaika uþaka oyiaja baabaraka jiyipuþaka kire mijia õpe.

7

Rõmie'erika

¹ Õrïrika yaþawa'ri þaperaþi yire mijia jaiþüäika mijare yibojaerã baayu mae. "Tuparäte yaþaika uþakaja imawa'ri kirümuka baabekaja kimajïka ¿yaje jia simajïnu ruku?", ãparaka yire mijia jêrñiaþüaika.

² Suþa imarõ ikupaka mijare yibojaerã baayu mae: Torã rïkumarãja ba'iaja baabaraka mijia ima simamaka, rõmie'ekaki imaki þuri dakoa okamirämarïaja kirümuka imarimaji kime. I'suþakajaoka sime rõmoro'si.

³ Rõmika imakiro'si koyaþaika uþakaja kiyi'ririþariräkareka jia simaränu. I'suþakajaoka koimaränu kirümu koro'si.

⁴ I'suþaka simamaka "Yiþuþajoaika uþakaja yibaaye'e", kotümite kõrïberijïnu. I'suþakajaoka sime ñimirõjiro'si.

⁵ Suþa imarõ tõmiaiko tõmite baarika yaþamaka "Jëno'o, baabekaja imarimajaja maimaye'e", mijia ãrïrijayua mijia ja'atabe. I'suþakajaoka sime ñimirõji rõmika imakiro'si. "Tuparäka jaiokaro'sitakaja mako'apiribu'arijayua maja'ataerã rupu", ãrïwa'ri ïþparã wã'taräja sanayi'ribu'ajikareka jia sime. Sabe'erõ'õpi þuri nima uþakaja nimarijarijïnu, Satanäre yaþaika uþaka ba'iaja aþeräka mijia baawã'imarib'u'aa'si ãrïwa'ri.

⁶ Mija ko'apiribu'arijayua ja'atarükimarã mijaro'si simako'omakaja, Tuparäka jairã baaeka kõþajõ ja'atatirã i'suþaka mijia imatarijarijïnu mijia yaþajikareka. "I'suþaka oyiaja mijia baarijaþe", ãrïwa'ri mijare jâ'merimajimarã ñime.

⁷ Rõmimarõkaja ñimako'omakaja jo'ribekaja ñima uþaka oyiaja ritaja þo'imajare imarikareka jia simajääeka yireka þuri. I'suþaka simakopeko'omakaja ïrõka ta'iaräja imabeyurã maime. I'suþaka maima simamaka marakakaja maimarükia Tuparäte mare ja'ataeka. Suþabatirã rõmikiräja, rõmimarõkajaoka jia maimaokaro'si mare kijeyobaayu.

Rõmijä natñimiräre reyataþaekamarã, ñimirõja narõmia reyataþaekaräka Pablote jaika

⁸ Mae rōmijā natīmirāre reyatapaekamarā, īmirīja narōmia reyatapaekarāre ikuþaka ñañu: “Rōmimarā maekaka ñima uþaka, īmirīja rōmimarā imarā, i'supakajaoka rōmijā tīmiamarā imarā mijā imarijarijīka jia sime.

⁹ I'supaka simako'omakaja rakajeþāwärübeyurā þuri ne'ebu'ajīka marā imabeyua, dako okamirāmarīja nimarijayaokaro'si.”

“Tīmiairā, rōmikirākaoka, mijā ja'atabu'a'si”, Pablote ārīka

¹⁰ Mae “Ikuþaka Maiþamakire jā'meka”, ārīwa'ri tīmiakirāre, rōmikirāreoka yibojaerā baayu ate: Tīmiakirā imarā mijā ja'atabu'a'si. Ñoñu uþakaja yiþupajoaikaþimarā ikuþaka mijare yibojayu, i'supakaja Maiþamakire jā'meka simamaka.

¹¹ Ī'rāko kotīmite ja'atatirā aþika īmirījika tīmiaririka imabeyua. Aþikaka tīmiaribekaja kotīmi imatikakikaja jia imape'rīrā kika oka kojiejīka jia sime. I'supakajaoka sime īmirījiro'si.

Jesúre yi'yurā kire yi'ribeyurāka e'ebu'arikakaka “Ikuþaka sime”, Pablote ārīka

¹² Mae ate Jesúre yi'yuka kire yi'ribeyukoka ne'ebu'aekakaka mijare yibojaerā baayu. Maiþamakire bojaekamarā sime ika. Yiþupajoaika uþakaja ikuþaka mijare yibojayu: Ikuþaka simarijayu ī'rārimarāro'si: Jesúre yi'ribeyurā oyiaja imabu'atirā, be'erō'öpi þuri ī'rīka kire yi'yuka. I'supaka imariþotojo mijā rōmia mijare ja'atarika yaþabesarāka nare mijā ja'ata'si.

¹³ I'supakajaoka sime rōmijā Jesúre yi'ribeyurāka tīmiarikarāro'si. Jesúre yi'ribeyurā imariþotojo mijaka nimariyaþamaka nare mijā ja'ata'si.

¹⁴ Mija tīmiarā Jesucristore yi'ribeyurā nimako'omakaja, ī'parā imariþotojo ī'rīka uþakaja mijā ime Tuþarāte ðamaka, kirirā uþaka mijare kīarīrīrijayu. I'supakajaoka īmirīja Jesúre yi'yurāro'si sime. I'supakamarā simarikareka, kirirāmarīrā mijā makarāte imajāäeka Tuþarāte ðamaka. Kirirā uþaka mijare kīamaka þuri jiapi mijā makarāte kīarīrīrijayu.

¹⁵ Jesúre yi'yuka rūmu Jesúre yi'ribeyuko imarī, kire koja'atariyapajīka, koyapayu uþakaja ko'rījīka marā imabeyua. I'supakajaoka īmirīji Jesúre yi'ribeyuka kirūmu Jesúre yi'yukote kija'atariyapamaka kiyapayu uþakaja kibaajīnu. I'supaka nayaþayu uþakaja “Na'riþarū”, ñañua simako'omakaja ja'atabu'abekaja mijā imajīkareka jiibaji simajīnu. I'supakaja po'imajaka okamirāmarīja maimarika Tuþarāte yaþayu.

16 “Jia natūmiarāka imawa'ri Jesucristore nayi'rirāñu je'e naro'sioka aþeyari”, ãrīwa'ri i'supaka rōmijāro'si ñañu. I'supakajaoka sime ñimirijaro'si.

17 Rakakaja maimaokaro'si Tuþarâte mare ja'ataeka. Suþa imarî mare kiwâ'maeka þoto maimara'aeka upakaja maimarijikareka jia sime. Jesûre yi'yurâte rẽñurõ'õrã yeayaika rakakaja iroka nare yibojarijau.

18 Í'rârimarâ Jesûre nayi'rirâ baaeka ruþubajirâ judiotatarâ imarî, circuncisión baatikarâ imarâ. “Mae Jesûre yi'yuka imarî circuncisión kurare yire baakoþeka yo'arâñu”, ãrîrika imabeyua. Í'rârimarâ Jesûre nayi'rirâ baaeka ruþubajirâ judiorâkamarîrâ imarî, circuncisión baaberikarâ imarâ. “Jesûre yi'riwa'ri circuncisión yibaaerâ judiotatakaki jayaokaro'si”, ãrîrika imabeyua.

19 Circuncisión baaekarâ, circuncisión baaberikarâ maimajikaoka marâ imabeyua. Tuþarâte mare jâ'meika upakaja baarika sime imatiyaika.

20 Suþa imarî Tuþarâte mare wâ'maeka þoto maimara'aeka upakaja maimarijariye'e.

21 Mia, Jesûre yi'yurâ imariþotojo aþerâte ba'irabejibaraka “Ba'itaka naþoyarâ yija ime”, mijâ ãrâ'si. I'supaka simako'omakaja mijare naja'atarâkareka þuri wâjaja mijâ þope.

22 Ikuþaka sime: Aþerâro'si ba'irabejirimaja* mijâ imakoþejka marâ imabeyua. Jesûre yi'yurâ mijâ jarirûki ruþubaji ba'iaja baariroka yi'yurâ mijâ imaeka. Maekaka þuri Jesûrirâ mijâ imamaka, i'supaka mijâ imakoþeka kija'ataekarâ mijâ ime kiyapaika upaka baaokaro'si. I'supakajaoka aþerâte ba'irabejirimajamarîrâoka, kire yi'yaokaro'si mijare kiwâmamaka þuri kiro'si ba'irabejirimaja upaka mijâ ime mae.

23 Ba'iaja Jesûre jüaeka waþa kirirâ maimaerâ Tuþarâte mare wâ'maeka. Suþa imarî Tuþarâ Í'rîkaja kime Maiþamaki imatiyaiki. I'supaka simamaka, “Jia Tuþarâka mijâ imarijitoye'e yija ãñu upakaja mijâ imabe”, ãñurâte mijâ yi'ria'si.

24 Mija ã'mitiþe yijeyomarâ. Tuþarâte mare wâ'maeka þoto maimaeka upakaja maimamirîrâkawâ'rijikareka jia sime. I'supaka maimamaka jijimaka Tuþarâte maka imarijarirâñu.

25 Mae þaperapi yire mijâ jêrñapûaraþakakaka mijare yiboaerâ baayu ate. “Ikuþaka tûmiamarîrâre, rômimarîrâteoka Maiþamakire nare jâ'meyu”, ãrîwârûbeyuka yi'i. I'supaka simako'omakaja Jesûre yire jeyobaarijauaþi yipupajoaikakaka wâjiroka mijare yiboaerâ baayu. Suþa imarî yire mijâ ã'mitiriþearika yiyapayu.

* 7:22 Esclavos

26 "Cristore mijā yi'yuapi ārīwa'ri ba'itakaja jiamarīapi mijare nabaata'rijayua simamaka rōmimarīa mijā ima upakaja mijā imarijarijīkareka jia sime", ūnarīpupejoayu.

27 "Rōmie'etika imarā, mijā rōmia mijā ja'ata'si. Rōmimarīa imarā rōmie'erika pəkatapekaja mijā imabe", mijare ūnañu.

28 I'supaka ūnañua simako'omakaja ī'rīka īmirījī rōmie'erika yaþajīkite rōmie'ejīka marā imabeyua. I'supakajaoka tūmiaririyapeako, ba'iaja baawa'rimarīa kotūmiarirāñu. Ka'wisika jūarijayurā maime maekaka. I'supaka simamaka rōmika jaritikarā, tūmiaika jaritikarā'o'si ka'wisibaji simarāñu. I'supaka mijaro'si sima'si ārīwa'ri "Rōmimarīa mijā imarijarijīkareka jia sime", ārīwa'ri i'supaka mijare yibojayu.

29 Mija ā'mitiþe yijeyomarā. "No'oþirāmarīa sajariwa'yu ū'orā maima þurirūkia. Suþa imarī aþeakaka þupajoatiyabekaja Cristorika maba'iraberijariye'e", ārīwa'ri ikuþaka mijare yibojayu: Rōmika imarā rōmimarīrā upakaja kirika mijā ba'iraberijape.

30 Ba'iaja þupayurā, ba'iaja mijā þupayu takaja þupajoabekaja mijā imabe. Jījimaka imarāoka, jījimaka imarikatakaja mijā þuparibekaja mijā imabe. I'supakajaoka waruaka rīkimaka wapaþirijayurā, sarekaja þuparibekaja mijā imabe, "Ū'orā ūnoaka ūñia imarūkimarīrā maime", ūnarīpupejoawārūrā imarī.

31 "Maekaka ritaja mabaarijayua, ritaja ima maikaoka imajiparūkimarīa sime", ūñurā imarī, sareka þupajoatiyabekaja maimaye'e.

32 Ba'iaja mijā þuparirika yiþapabeyu. Maiþamakirika ba'irabeiki þuri rōmimarīka imarī, Jesúre yaþaikakaka takaja þupayuka.

33 Rōmika imaki þuri kirūmure jia jījimaka kika imaeřā jia koka imarikakaka þupajoarijayuka.

34 Īakōrī je'e, ikuþaka sime kiro'si: Tuparāte yaþaika upaka, supabatirā kirūmure yaþaika upakajaoka þupajoarijayuka kime. I'supakajaoka sime rōmijāro'si. Tūmiamarīrā maiþamaki Jesucristorika ba'iraberika þupajoairā, "Ritaja kiro'si yiþa baarijayua ūtirā jījimaka Cristore imarū", ārīrika þupajoarijayurā. Tūmiarīrā þuri natūmiarāte jia jījimaka imaeřā nimarūkiakakaoka þupajoarijayurā.

35 "Mija tūmiaria'si, i'supakajaoka mijā rōmie'ea'si", mijare ūrībeyuki yi'i. Tuparāte yaþaika upakaja jia mijā imarika yaþawa'ri i'supaka mijare ūnañu, aþerō'orā mijā þupajoakoreka.

36 Bikijarāja kirūmuro'si kijaiþātikakote ī'rīkate e'ebeyua simamaka, "Kopakaja þakiako kojayu mae, kore ye'epaye'e", ūnarīpupejoawa'ri kore ke'ejīka marā imabeyua.

³⁷ Aþika þuri kiþupaka kire ãñu uþakaja rõmimarõja ki-majïka marã imabeyua. Maki jãjiaþi kire jã'meberijïki imarï, kiyaþaika uþakaja jo'ribekaja kimarû ãrïwa'ri. Supabatirãoka rõmimarõja imarika rakajepãawârûtirã i'suþaka kimajïka jia sime.

³⁸ I'suþaka simamaka kirûmuro'si imatikakore e'eiki þuri jia baaiki. I'suþaka simako'omakaja rõmimarõja imarika þuþajoaiki imaki satêrïwa'ribaji jia þuþajoaiki.

³⁹ Tîmiaika jaritikako kotîmite õñia imañujukâ'aja aþikaka imaberijïko. Kotîmite reyajïka be'erð'õþi þuri, aþika Jesûre yi'yukakajaoka kotîmiarijïkareka jia sime.

⁴⁰ I'suþaka simako'omakaja aþikate tîmiaririka þuþajoabekaja koimajïka jiibaji koimajïñu yireka. Yi'ioka Espíritu Santore yire jeyobaaikaþi i'suþaka ãrïrijiyuka.

8

Aþerâte jia imarûkia þuþajoabekaja, "Dakoa jãjibaarika imabeyua yijaro'si", ãþaraka ba'ija aþerâte mijâ baarûjea'si

¹ Waþuju imaja jéräka jiyiþupayeewa'ri wa'iro'si ri'ia sawâjítâji ji'aika uþaka naþâârjauakaka þaperapi yire mijâ jérïþuaraþaka mijare yibojaerä baayu mae. "Waþuju naþuþajoaika uþakaja nabaaeka sime", ãrïwârûirä maime. I'suþaka simako'omakaja "Aþerâte têrïwa'ribaji õñurâ yija þuri", ãrïkopeirä mijâ ime. I'suþaka þuþajoabekaja, jia wayuñabu'abaraka majeyobaabu'arijariye'e.

² "Jia dakoa jariwa'ririmarõja õrïþuairä jaritikarâ yija ime", ãþaraka waþuju jaiirâ jia õrïþuabeyurâ imarâ rupu.

³ Aþerâ þuri, jijimakaþi Tuparâte noñua imarï, "Yirirâ nime", këñurâ nime.

⁴ "Waþuju imaja jéräka jiyiþupayeebaraka wa'iro'si ri'ia naji'aekakaka maba'ajïka", mijâ ãñuakaka mijare yibojaerä baayu mae. "Waþuju imaja jiyiþupaka noñua õñimarõa sime. Tuparâ ð'rïkaja imaki imatiyaiki", ãrïwârûirä maime.

⁵ Waþuju imaja jiyiþupayeerimaja þuri "Wejeþemarâ ðika, ka'iarâ ima oka majiyiþupayeerükia sime", narïþuþajoakoþeyu. Rita nañu, rïkimakaja sime waþuju imaja najiyiþupayekopeika.

⁶ I'suþaka naþuþajoaika simako'omakaja, "Maþaki Tuparâ ð'rïkaja imaki majiyiþupayeteiyarükika. Ritaja þo'ijiaekaki imarï, kiyaþaika uþakaja mabaerä mare kiþo'ijiaeka. I'suþaka simamaka Jesucristo ð'rïkaja kime Maiþamaki. Ikiþi ãrïwa'ri ritaja jia wejea Tuparâte baaeka. Supabatirâ ikiþi ãrïwa'ri õñia imajiparika maro'si ima", ãrïþuþajoairâ maime.

⁷ I'suþaka maþuþajoako'omakaja aþerimarâ Jesûre yi'yurâ imariþotojo jia sakaka õrïwaþu'abeyukajirâ. Jesûre

yi'yurā nimaerā baaeka ruþubajirā waþuju imaja jērāka najiyipuþayeeka. "Po'imaja baarirata sime", ãrīwārūbeyurā nime ruþu. Suþa imari tuþaräreka je'awa'ri "Ba'arika naþäakopeka miräka yija ba'aika sajiyipuþayeewa'ri yija baayu", naríþuþajoayu. I'suþaka puþajoawa'ri sanaba'akoþeika "Kire yi'ririjs'ataiki uþaka yibaayu Tuþaräte ñamaka", ãñurā najaxu.

⁸ I'suþaka simako'omakaja ba'irijia maba'aika, maba'abeyuaoka imatiyabeyua sime Tuþaräro'si. "Samaba'abesäräkareka Tuþaräte mare wayuñaräñu", ãrīrika puþi imabeyua. I'suþakajaoka "Samaba'aräkareka jíjimaka Tuþaräte maka imaräñu je'e", ãñaokaro'simarñaoka sime.

⁹ "Dakoa mare jääjibaabeyua", ãñurā mijā imako'omakaja mijā yaþaika uþakaja imarika mijā rakajebe. I'suþaka mijā imamaka jia Tuþaräte yi'riwaþu'abeyukajiräte ñaþikareka, mijā ima uþakaja nabaajñu je'e. "Tuþaräreka jia sime, jiamarña sime je'e", ãrīwārūbeyurā nimamaka ba'iaja nare mijā baaruþutaika.

¹⁰ Ikuþaka sime: Jia õrīwārūirā imawa'ri "Waþuju imaja jēräkaro'siji ri'ia naþäakopeka miräka samaba'aye'e", ãrīwa'ri ba'arí sajiyipuþayeeriwi'iarā mijā kãkayu. I'suþaka samija ba'amaka ñawa'ri, "Naba'aika uþakaja sayiba'aräñu yiro'sioka", jia Tuþaräte yi'riwaþu'abeyukajikate ãrīräñu kiro'si.

¹¹ I'suþaka simamaka "Waþuju imajaro'si ri'ia naþäakopeka miräka maba'ajika marä imabeyua", ãrīwa'ri, mijā ba'amaka ñatirä, jia Tuþaräte yi'riwaþu'abeyukajikate saba'awa'ri ba'iaja kibaape'ayu ate. "Jia õrīwārūirā yija", ãñurā imariþotojo mijā jeyomakiro'si ba'iaja kibaaika waþa Cristore reyañjika simako'omakaja ba'iaja kire mijā baaruþutayu. I'suþaka baawa'ri Cristore kiyi'rikoþeika ja'atatirä mamarí kimaeka mijiräja kijayua ba'itakaja sime.

¹² I'suþaka baawa'ri ba'iaja Jesucristore yi'yuräte mijā baaruþutayu. "I'suþaka yija baamaka, ba'iaja yijaro'si simaräñu", ãrīwārūriþotojo, i'suþaka mijā baaika ñatirä i'suþakajaoka aþeräte baayu. I'suþaka mijā baaika naro'si takajamarña ba'iaja ima. "Yiriräte ba'iaja nabaika simamaka, i'suþakajaoka yire nabaayu", mijareka Cristore ãrīþuþajoayu.

¹³ Suþa imari ikuþaka mijare ñaÑu: "Ritaja yibaajñika ñaji'atirä yibaaika uþakaja baawa'ri ba'iaja aþikate jüaa'si ãrīwa'ri i'suþaka yibaaberijñu."

ãr̄ika

¹ Ritaja Tuparāte mare jājibaabeyua yibaajīkareka, marā imabeyua. ¿Apóstolmarīka ñime bai je'e? ¿I'supakajaoka maiþamaki Jesúre ūaka mirāmarīka ñime bai je'e? I'supakajaoka apea, “Pablotē wārōmaka ā'mitiritirā Jesúre mayi'riū'murape”, ¿mija ãrbeyu bai?*

² “Apóstolmarīka Pablotē ime”, aperāte ãr̄iko'omakaja mijareka puri i'supaka þupajoarika imabeyua je'e. Yiwārōrapaka ā'mitiritirā Jesúre mijā yi'raþaka simamaka, “Cristo þūatarimaki kime Pablo”, ãnurā mijā puri.

³⁻⁴ Po'imajare yire kērājaimaka ā'mitiritirā ikupaka nare yiyi'yū: Apóstolrāka yija imakaka mijā þupajoabe. Mijare wārōrimaja yija imamaka, yijare mijā ji'aika, okoa yijare mijā sīaika e'etoririmaja yija ima mijā õñu.

⁵⁻⁶ Mia, apóstolrāka, Pedro, Jesús be'erō'ókarā narōmiaþitiyika Jesúre yi'yurāte turirijayu poto nare jeyobaarūkirā. Suþa imarī ritaja nare mijā jeyobaaika upakajaoka mijā baarūkirā yija ime. Apóstolrāka imarī, mijare yija wārōko'omakaja ¿yijare ruku mijā jeyobaaberijīñu bai je'e? I'supaka simako'omakaja, Bernabéka ba'irabetirā yija yaþaika yija tōporijayu.

⁷ Mija õpe. Waþa tōþoirā nime surararāka. I'supakajaoka, iyaka õteiki sarikayu poto ¿kākaerāmarīa sakiðteyu bai je'e? Aþea mia: Oveja ñarīrīrimaji sūþeokoa kibikerijayu poto ¿sukuberijīki bai je'e mijareka?

⁸⁻⁹ I'supakamarīa sime, maba'irabeikapi ãr̄iwa'ri sawaþa matðþoyu. Yija takajamarīa imarā i'supaka ãnurā. Tuparārika bojariroka o'oe ka þūñurāoka i'supakaja sabojayu. Tuparātē ikupaka Moisés imaekekakite kio'orūjeka: “Trigo yapea wa'ibikirāwēko rī'kati'baaruirāka ‘Sakaka kūþajī kiba'arū’, ãr̄iwa'ri kiðmea mijā þi'þea'si”, ãr̄iwa'ri sabojayu Tuparātē oka þūñurā. “Wa'ibikirāwēko takaja jia kimarū”, ãr̄iwa'rimarīa i'supaka Tuparāte bojaeka. ¹⁰ Po'imajaro'si þariji þupajoawa'ri i'supaka Tuparāte bojaeka. Ā'mitirkōrī je'e: Rioa ba'iraberimaja, supabatirā trigo yapea ka'rерimajaoka “Sakaka kūþajī yitðþoye'e yiro'sioka”, ãr̄iþupajoawa'ri sanaba'irabeyu.

¹¹ Suþa imarī Tuparārika mijare wārōñ'muraparā imarī, “Mare najeyobaarū”, mijareka yija ãr̄iþupajoaika, ¿jiamarīa sime bai je'e?

¹² Aperā Jesucristorika wārōrimajare “Mare wārōrimaja ni-marū”, ãr̄iwa'ri “Nare majeyobaaerā”, ãr̄iþupajoairā mijā ime. I'supaka mijā þupajoaika simamaka, “Mamarītaka mare wārōñ'muraparā nime Pabloraþka. Suþa simamaka

---

* **9:1** Pablo está afirmando que él es apóstol. Algunos en Corinto, por alegar que Pablo no era un apóstol, no prestaron atención a sus instrucciones y enseñanzas.

nare majeyobaatiyaye'e", aperāte tērīwa'ribaji yijareka mijā ārīpuþajoatiyarükirā yija ime. I'suþaka simamaka "Yijare mijā jeyobaabe", mijare yija ārījika, jia simakopeyu.

I'suþaka simako'omakaja, mijare yija jēñeberape. "Niñerū tōþoerā Pablorākare Jesúrika bojariroka wārōyu", po'imajare ārīpuþajoarikareka yija wārōika na'mitiriþeberijāäeka. Suþa imarī ríkimakaja yija yapaïka imako'omakaja sarakajeþpāäwa'ri mijare yija jēñeberape.

¹³ Tuparāte jiyipuþaka ñoríwi'iarā wa'iro'sia po'imajare kiro'si tarijayu. Sajāätirā kiro'si najoejirijayuakaka torā ba'iraberimajare ba'arijayua jia ñurā mijā ime. Bikijarāja "Yire najoejirikakaka naba'arāñu", Tuparāte ārītika.

¹⁴ I'suþakaja sime Jesúrika bojariroka wārōrimajaro'si. Maiþamaki Jesúre ārīka "Nawārōeka waþa koþakaja nare jeyobaarükirā nime naka wārūekarā."

¹⁵ "Tuparā þūatairāre majeyobaaye'e", ārīka simako'omakaja ñrākurioka mijare yijēñeberape. Yiwārōriwaþa mijare jēñeþeyuka imarī, kësia yijirikopejika marā imabeyua yiro'si. Ikuþaka mijaro'si yo'oika "Yire mijā ñjibe", ārīwa'rimarī sayo'oyu. "Waþamarīaja Jesúrika bojariroka yibojataþarijayu", ārīwa'ri ñjimaka nime.

¹⁶ I'suþaka þuþajoaiki imariþotojo Jesúrika bojariroka po'imajare wārōiki imarī, "Jiitaki nime", ñarīpuþajoabeyu. Kirika yibojataþerā Jesucristore þūatariki imarī, yire kijā'meka uþakaja baarijarirükika nime. Po'imajare kirika yiwārōberirikareka yire kijā'meka uþakaja baabeyuka ñimajñnu.

¹⁷ Ñoñu uþakaja þuþajoatirā yiwārōrikareka þuri, "Sawaþa yire nijirū", ñarījāäeka. I'suþakamarī sime. Cristore yire jā'meka uþakaja baaiki imarī, aperāte yiwārōrijayu. Suþa imarī yire najeyobaamaka, suþabatirā najeyobaaberikoþemakaoka nare yiwārōrijarirāñu.

¹⁸ Ikuþaka sime yiro'si: Sawaþa tōþorikopakaja, "Kire ã'mitiriþeairāre Tuparāte tāärū", ãþparaka yiwārōyu. Suþa imarī mijare yiwārōika waþa yiwaþajēñeþika simako'omakaja mijare yiwaþajēñeberape. I'suþaka baaiki imarī, ñjimaka nime.

¹⁹ Suþa imarī yire nawaþaþibeyua simamaka marākā'ã baatirā po'imajare yire jā'mewārübeyu. I'suþaka simako'omakaja jia þuþaiki imarī, "Ríkimabaji po'imaja Jesucristore na'mitiriþearijarirū", ārīwa'ri i'suþaka yibaayu.

²⁰ Mija ñabe: Judíotatarāka ñima þoto, nima uþakaja ñimarijayu. I'suþaka ñimamaka "Jesúrika bojariroka nare yibojarāka þoto yire ã'mitiriþe'yorimarīaja, sanayi'rirū", ārīwa'ri i'suþaka ñimarijayu. I'suþakajaoka Moisés imaekakite jā'meka yi'yurāka ñima þoto nuþakaja ñimarijayu. I'siakaka

yi'riberirūkika imariþotojo Jesúre na'mitiriþearika yaþawa'ri, i'suþaka yibaayu.

²¹ Judiotatamarīrā imarī Moisére jā'meka õrībeyurāte Jesúrika bojariroka yibojarijayu. Naka ñima nuþakaja baariþotojo, Tuþarāte īamaka ba'ia baabekaja, Jesucristore yaþaika uþakaja yibaarijayu "Jia Jesucristore nayi'rirū", ārīwa'ri.

²² Jia Tuþarārika õrīwapu'aberiw'a'ri "Iroka takapi imawa'ri jia kika maimajīñu je'e", āñurāka ñima þoto, nuþakaja ñimarijayu. Ritaja najājibaakakaka niaika wājítaji baabeyuka yi'i. Jia naka ñimamaka, yiwārōika ã'mitiritirā "Jiibaji Jesucristore na'mitiriþearū", ārīwa'ri i'suþaka naka ñimarijayu. Po'imaja aþetatarāka ñima þoto nuþakaja ñimarijayu. I'suþaka yibaarijayu "Kire ã'mitiriþairāte Jesúre tāärāñu", ārīwa'ri yiwārōika ã'mitiritirā ï'rārimarāre kire yi'yaokaro'si.

²³ "Kire ã'mitiriþairāte Jesúre tāärāñu", āñuakaka po'imajare ã'mitiriþataokaro'si i'siakaka yiba'irabeyu. "Napitiyika yijare jia Tuþarāte baarū", ārīwa'ri i'suþaka yibaarijayu.

²⁴ "Tuþarā pō'irā jia yija tōþorāñu", ārīwa'ri kiyaþaika uþakaja baabaraka mijā imarijaþe. Æ'mitirikōrī je'e. Rīrīrika po'imajare koyu þoto, rīkimarāja nime rīrīrimaja. Nakaki i'rīkaja imaki tērīkika. Iki imaki jājia rīrītirā aþerāte ruþubajirā eyaiki imarī, sawaþa tōþoiki. Mamarī eyaü'muiki uþaka jia okajājiþpi Tuþarāte yaþaika uþakaja baabaraka mijā imabe.

²⁵ Narīrīrā baaika ruþu "Aþerāte yitērīye'e", ārīwa'ri ï'rārīmi uþakaja narīrīkoririjayu. Rīrīkoparaka ka'wisitaka najūayu sawaþa tōþoerā. Suþa imarī rīþaraka tēñukate pūnuakaka kíkeka bu'ya nijiyu kiruþuko'arā tuaokaro'si. Pūnuakaka imarī, ñoaka imarūkamarīa sime. I'suþakamarīa sime maro'si þuri. Sawāþa imajiparūkia mo'abaraka maimarijayu.

²⁶ "Ikuþaka yibaarika Tuþarāte yaþayu", ārīþupajoawārūtirā Tuþarārika yiba'irabeyu. ï'rīka waþuju rīrīkopeiki uþakamarīa yibaayu. Aþea īakōrī je'e. ï'rīkaka yitutebu'ajīka þoto, waþuju kotorð'õrāja tuteberijīki yi'i. "Ikuþaka Tuþarāte yaþayu", ārīwārūtirā kirika yiba'irabeyu.

²⁷ I'suþaka ñimarijayu nare yiwārōeka be'erō'õ i'yoa yiþo'ia yibaakoreka. Suþa imarī "Jia Tuþarārika yiba'iraberū", ārīwa'ri ka'wisijūariþotojo yirakajeþäärijayu. Jia kirika yiba'irabeika waþa kiþo'irā yitþoye'e ārīwa'ri.

10

Bikija judiotatarāte baaeka majaroka õñurā imarī, nuþakamarīa maimaye'e Tuþarāte yi'riwa'ri

¹ Mija ã'mitiþe yija jeyomarā. Bikija judiotatarā ñekiarā imae karā majaroka mijā ye'kariria'si. Nimaupatiji oko

ūmakakarokapi* Tuparāte nare ruputawa'rika. Supabatirā Egīptoka'iakarāre ru'paraka Okojūaka wāmeika riapakiaka ū'puapi natērīwaata'yaokaro'si nare kijeyobaaeka. ² I'supaka Riapakiaka Okojūaka wāmeika tērīwaata'riwa'ri, oko ūmakakarokapi turitapawa'ri Moiséte bojaeka ā'mitiripēairā najarika. Cristore yi'riwa'ri ruuko'a majūjerūjeika upakaja naro'si simaeka.

³ Supabatirā īmipi Tuparāte ña'atarijarika maná nimarakanakiji naba'arijarika.

⁴ I'sia be'erō'ō okoa nare jitomaka, āta watopekaipi Tuparāte okoa jururūjeka sanukuokaro'si. Sukutirā, natārīka. Āta watopekaipi okoa jruika takajamarīa nare tāāeka. Kire jērāko'abeyurā nimako'omakaja na'yu upakaja Cristore nare īarīrīka imarī, ikiji i'supaka naro'si baañikaki. Īakōrī je'e: I'sia āta upaka Cristore imaeka.

⁵ Tuparā īrīkaja kibaawārūikaipi ba'rika, okoa nare kijika simako'omakaja rīkimarāja Tuparāte yapaeka upaka nabaaberika. Ba'iaja nabaarijarika simamaka, jījimaka Tuparāte naka imaberika. Supa imarī kire nayi'ribberika pi'iwa'ri po'imajamatorā nareyarijarika.

⁶ "I'supaka yija ñekiarāre jūaeka", īrīwārūripotojo nabaaeka upaka baabekaja maimaye'e.

⁷ Supa imarī waþuju imaja jērāka ī'rārimarā yija ñekiarāte jiyipupayeeka upaka mijā baa'si. Ritaja nimarrijarika mirākakaka Tuparā majaropūñurā ikupaka sabojayu: "Waþuju imaja jiyipupayeebaraka, ukurūkia ukuwejabiparaka, ba'abaraka nimaeka. Supabatirā ba'iaja baawā'imaparaka nabayatāäeka", īrīwa'ri sabojayu.

⁸ I'supaka baawa'ri īmirīja rōmijāpitiyika ba'iaja baawā'imaparaka nimaeka. Sapi īrīwa'ri 23,000 rakamarā ī'rārimiji nareyapataeka. I'supaka najūaeka ðñurā imarī nabaaeka upaka baabekaja maimaye'e.

⁹ Ika ruþubajirā, ba'iaja nabaarijarika simako'omakaja "Maiþamakite ba'iaja mare baabesarāñu", īrīwa'ri ī'rārimarā yija ñekiarāre baaeka upaka mabaaberiy'e. I'supaka ba'iaja nabaaeka īawa'ri ãñaka napō'irā kiþūataeka sapi ī'rārimarāre jīñiaokaro'si.

¹⁰ Ikuþaka sime apea īakōrī je'e: Niþamaki kimaerā Tuparāte wā'maeakakire nakērājaika ī'rārimarā. "Moisére kiwā'maberiri imakoþeraþe Tuparā", īrīwa'ri ba'iaja nabaariþareaja īrīka ángel Tuparāte þūataeka nare kiriataokaro'si. I'supaka najūaeka simamaka nabaaeka upaka baabekaja mijā imabe.

---

* **10:1** En el desierto Dios guió a los Israelitas durante el día mediante una columna de nube. Véase Éxodo 13.21, 14.19-22

¹¹ Ritaja yija ūekiarāro'si simaeka upakaja o'oeka sime Tuparā oka pūñurā. Wejetiyia eyaerā baawa'ri i'supakajaoka maro'si sime ika majaroka. I'supaka najūaeka ūritirā, nabaaeka upaka ba'iaja mabaakoreka kiriþūñurā o'oeka sime.

¹² Supa imarī "Tuparāte yi'rirkakaka jia ūritirā imarī, ba'iaja mabaabeyu", ārīriþotojo ba'iaja baarika marakajejīnu.

¹³ Supa imarī "Ba'iaja baarika yijare jitoika upaka jūabeyurā je'e aperā", mijā ārīþupajoaika, ritamarīa sime. I'supakajaoka sime aperāro'sioka. Mijare kērīka upakaja jeyobaarūkika kime Tuparā. Supa imarī "Ba'iaja baarika yijare jitoika", ārīþupajoariþotojo, mijā pūpaka mijare ãñu upaka baabekaja mijā imawārūrijayu. Ba'iaja baarika mijare jitokoþerāka þoto kirika Tuparāte mijare ja'atarāñu. I'supaka kibaamaka samija rakajeþārāñu.

¹⁴ Supa imarī ikupaka mijare ñañu yijeyomarā. Ba'iaja waþuju imaja jērāka þo'imajare jiyipupaka õñua īþēbekaja mijā imabe.

¹⁵ Jia ūrīþupakirā imarī, "Rita Pablote mare bojayu", ārīþupajoawārūrijārā mijā ime.

¹⁶ Piyia Jesúre ba'aekakaka þupajoabaraka maba'arāka þoto, "Yiriwea sime iyaokoa", āþaraka maro'si kija'ataeka simamaka iyaokoa maþibaukurijayu. Supa imarī sukuerā baaeka, "Jia mibaayu Jesús. Ba'iaja yija baaika waþaijirā yijaro'si mireyaeka", ãñaokaro'si marerīrijayu. I'supaka mabaaiaka simamaka "Kirirā maime", maririjayu. Supabatirā "Yipo'ia sime þan", ārīwa'ri maro'si sakija'ataeka simamaka, saþibaba'aerā baaeka, "Yaþua tetaekarā Jesúre maro'si reyaþikatatarā maime", mañu.

¹⁷ Jesúrirā maima simamaka ī'rātokakaja þan maþibaba'arijayu. I'supaka mabaaiaka simamaka, rīkimarā imariþotojo Tuparāka ī'rīka ta'iarāja imarā maime.

¹⁸ Israel ka'iakarāre baarijayua þupajoaikōrī je'e. Wa'iro'si ri'ia Tuparāte najoejirijayuakaka kūþajī naba'arijayu. I'supaka ba'airā imarī ī'rīka upakaja Tuparāte jiyipupayeeirā nime.

¹⁹ I'supaka simako'omakaja "Waþuju imaja jērāka þo'imajare baaeka simamaka, wa'iro'si ri'itakaja sanijirijayua, imatiyabeyua sime", ārīwa'ri i'supaka mijare ñañu.

²⁰ Ikuþaka simatiyayu mijare yibojaika: Tuparāte ūrīþeyurā waþuju imajaro'si ri'ia naþāika þoto Satanárika ima jiyipupayeewa'ri supa nabaayu. Supa imarī i'supaka baairāka jeyoaparaka mijā ba'aika þoto Tuparāte jiyipupayeerikopakaja, Satanárika ima jiyipupaka mijā õñu. Supa imarī i'supaka mijā baaika yiþapabeyu.

21 Maiþamaki Cristore reyaekakaka þupajoawa'ri iyaokoa þibaukubaraka, þan þibaba'abaraka imarijayurā maime kirirā imarī. I'supaka imarā imarī, waþuju imaja jiyipupayeeriwi'irā ba'arika naþääikakaka ba'abekaja, ukubekajaoka mijā imabe Satanárika imapitiyika mijā jeyoarikoreka.

22 "Yirirā imariþotojo ba'irāka najeyoarijayu", ãrīwa'ri Maiþamakire boebarirūjebekaja maimaye'e. Kire tērīwa'ribaji baawärübeyurā imarī ba'iaja mijare kibaarükiareka tārīwärübesarāñurā mijā ime.

Aþerāoka jia nimaokaro'si maro'si wājitāji takaja þupajoabekaja maimaye'e

23 Mia je'e, ikuþaka imaja yi'yurā mijā ime: "Tuparāreka marā imabeyua yijaro'si yija yaþaika uþakaja baarika", ãrīwa'ri mijā bojayu. I'supaka mapupaka mare ãñua simako'omakaja ritaja mabaariyaþaika mare jeyobaabeyua sime. I'supakajaoka Tuparāte yaþaika baairā majayaokaro'si ritaja mabaariyaþaika mabaajīka þoto mare jeyobaabeyua sime.

24 Suþa imarī jia maimarūkitakaja þupajoabekaja aþerāte jia imaoðaro'si nare jeyobaarikaoka mapupajoaye'e.

25-26 Mia, ika ka'iareka ima ritaja Tuparāte þo'ijiaeka sima imarī dika jariwa'ririmariña kirika oyiaja sime. Sapi ãrīwa'ri ritaja maba'aika jia oyiaja ima. I'supaka simamaka wa'iro'si ri'ia aþea ritaja nawaaþaïjirō "¿Waþuju imaja jiyipupayeeriwi'ikakamarī bai sime?", ãrīwa'ri jērībekaja sawaaþaïjirā, mijā yo'aba'abe.

27 Jesúre yi'ribeyuka, "Yiþō'irā mijā ba'araþe", ãrīwa'ri, mijare kibojarāka, mijā a'rirāka, kiruþutaba'arāka uþakaja kire yi'ribi'abekaja mijā ba'abe. Suþabatirā "¿No'okaka sime ika ri'ia?", aþparaka jērībekaja samija ba'abe.

28 Suþa simako'omakaja "Waþuju imaro'si naþääika mirāka simamaka ba'iaja sime je'e aþeyari", ðrīkate mijare ãrīrakareka, kire wayuñawa'ri, mijā ba'a'si. I'supaka mijā baamaka kiwayuþi'ribesarāñu.

29-30 "Ritaja ba'arika oyiaja sime", mijā ãñua simako'omakaja, "Samija ba'a'si", ãñukate ba'iaja þuparia'si", ãrīwa'ri i'supaka mijare ñaÑu.

Mija ã'mitiþe. "Ritaja maba'aika marā imabeyua", ãñuka imarī, aþerāte ba'iaja baawa'rimeria sayiba'aika imarī, ¿dako baaerā ðrārimarā jaijairiþareaja sayiba'aja'atajíñu je'e? Suþabatirā ba'aerā baaeka "Jia mibaayu Tuparā", ñarñrijayua simamaka ba'iaja yireka jairijaririka imabeyua.

31 Ikuþaka simatiyayu mijā ñabe. Ritaja maba'aika rakakaja, maba'abeyu þotooka, mukurijayu rakakaja, i'supakajaoka

ritaja mabaarijau rakakaja, Tuþarâte yaþaika uþaka oyiaja mabaarijariye'e þo'imajare jiyiþuþaka kire ðñaokaro'si.

³² Suþa imarî "Jia Jesucristore nayi'rirû", ãrîwa'ri judiotatarâ, judiotatamarîrâoka, aþerâ Jesûre yi'yurâre ba'iaja mijâ baaruþutakoreka, jia mijâ þuþajoabe.

³³ Yi'i þuri ikuþaka þuþajoaiki: Ritaja yibaaika jjimakaþi þo'imajare ñarika yiyaþayu. Suþa imarî ñimarûkia takaja yiþuþaribeyu. "Jesûre â'mitiriþeawa'ri jia þo'imajare imarû", ãrîwa'ri, ba'iaja imarika tiybeyurð'ðrâ na'rirûkia imakoþeikareka Tuþarâte nare tâärika yiyaþayu.

11

¹ Jesûre wâ'maekaki imarî kire â'mitiriþeawa'ri kimaeka uþakaja yibaayu yiro'si. Suþa imarî yibaaika uþakaja mijâ baabe mijaro'sioka.

"Marêrîrijau þoto ikuþaka rõmijâte baajïka jia sime", ãñua

² Mija â'mitiþe yijeyomarâ. Mijare yiwârðrapaka uþakaja baarijayurâ mijâ ime. Suþa imarî samija ye'kariribeyua simamaka jjimaka ñime.

³ Aþea ikuþaka ima mijâ ðrîrika yiyaþayu. Ímirîja ruþuko'amaki kime Jesûs. I'suþakajaoka rõmijâro'si nime natîmiarâ. I'suþakajaoka Jesûs ruþuko'amaki kime Tuþarâ.

⁴ Narêrîwi'iarâ Tuþarâte najaika þoto, kirika kiro'si bojañjibaraka sayapâiaþi naruþuko'arâ ja'aþeabekaja ïmirîjare jairijau. Írîka þuri kiruþuko'a kija'aþearikareka "Yiruþuko'amakimarîka kime Cristo", ãñu uþaka kire jiyiþuþayeebeyuka uþaka kibaayu.

⁵ Rõmijâ þuri, Tuþarâte jaibaraka, kirika bojariroka kiro'si bojañjibarakaoka, naruþuko'arâ sayapâiaþi ja'aþeaeaka imarûkirâ nime. Rõmo koruþuko'arâ ja'aþeabeyuko þuri kotîmite jiyiþuþaka ðrîbeyuko uþaka kobaayu. Koruþua wi'epeatekako uþaka i'yoa imako.

⁶ I'suþaka simamaka koruþuko'arâ ja'aþearika yaþabeyuko þuri, sarekaja koruþua kowi'eþataþarû. Sapi ãrîwa'ri "Jiamaria yiro'si sime", ãñuko imarî, koruþuko'arâ koja'aþearû.

⁷ I'suþaka simako'omakaja narêrîwi'iarâ Tuþarâte najairâka þoto ïmirîja þuri naruþuko'arâ ja'aþearûkimarîrâ imarâ Tuþarâte kirika uþakaja kiþo'ijiaeka maimamaka. I'suþaka mare kibaaeka simamaka "Ritaja jia baaiki Tuþarâ", mañu. I'suþakajaoka ïmirîjika rûmu imarî, koruþuko'arâ ja'aþeaiko koime "Kore imaruþutarimaji kotîmite ime", mañaokaro'si.

⁸ Ikuþaka sime: ïmirîjire Tuþarâte þo'ijiaeka þoto rõmo yatawi'iü'apimarîa kire kiþo'ijiaeka. Rõmore þuri ïmirîji yatawi'iü'a e'etatirâ kiþo'ijiaeka.

⁹ Suþa imar ,  mir jite jeyomar a imamaka,  awa'ri r more Tup r t te po'ijiaeka. R more, jeyomar a imamaka,  awa'rimar a.

¹⁰ Suþa imar  "Yijare imaruþutarimaja imar , yiþa ruþuko'amar  nime yiþa jeyomar ",  r wa'ri naruþuko'ar  ja'aþeatir , nar riwi'iar  najaika þoto jia sime r mij ro'si. Suþabatir  i'suþaka nabaamaka  awa'ri "Jia sime",  ngelr kare  n oakaro'si, naruþuko'ar  r mij re ja'aþear .

¹¹ I'suþaka simako'omakaja, maiþamaki Jesucristore yi'yur  imar , r mij  naro'siji,  mir ja naro'sijioka imaberij r .  r t ji þuþariwa'ri jeyoaþaraka imar kir  maime.

¹²  mitirk r .  mir ji yatawi'iþ'api r more Tup r t te po'ijiaeka. I'suþaka simako'omakaja r mij pi po'ijiyur  maime.  ph r w 'taja Tup r t te po'ijiaekar  oyiaja maime.

¹³ Jia þuþajoaeka mij  imabe. R r riwi'iar  sayaþ ia ruþuko'ar  ja'aþeabekaja Tup r t te kojaij ka  yaje jia simaj n  je'e mijareka? J no'o jiamar  simaj n .

¹⁴ Suþabatir oka, "Ruþua j l b yur  watopekar   r ka  mir jite ruþua j l j ka i'yoa simaj n  kiro'si",  r þuþajoapatair  maime.

¹⁵ R more þuri ruþua  oaka koj l m ka jiyuriko kore maiyu. Suþa imar  ruþua  oaka j l wa'ri koruþuko'ar  ja'aþeaiko koime.

¹⁶ Ika mijare yibojaika  mitiririyapaber wa'ri "I'suþakamar a sime",  r rimar re  r kareka ikuþaka nare  nar r n : Yija uþaka aþea wejeareka Jes re  mitiriþ abaraka imar  "Nare yiþa bojarijayua yi'riwa'ri  r t ji oyiaja simauþakaja sabaarijayur  nime",  r wa'ri yibojayu.

"Jes re þiyia ba'aeka uþaka ba'abaraka ba'iaja mij  baabu'arijayu", Pablote nare  r ka

¹⁷ Mae ate ika mijaro'si yo'oyu: Tup r t te jiyipuþayeeokaro'si r r t r  jia imar koþakaja ba'iaja mij  baabu'arijayua simamaka "Jia oyiaja baair  mij  ime", mijareka  nar b y .

¹⁸ "Nar r rijayu þoto  r t ji þuþajoaber ri ba'iaja naro'si simarijayu", na ua mij  majaroka  a'mitiyu. "Rita sime je'e aþeyari",  nar þuþajoayu.

¹⁹ Jia  r t ji imab ber wa'ri mij  pibikoþej ka mar  imab yua je'e. Mija rakakaja mij   r þuþajoairoka  r w r t r , " r a nime w j ia þuþajoatir  Tup r t te yap ika uþakaja baair ", mar w r y .

²⁰ Jes re þiyia ba'aeka uþaka r r t r  mij  ba'aika þoto mij  w j t ji takaja þuþajoair  imar , Maiþamakire jiyipuþayeeb y r  uþaka mij  baayu.

²¹  aik r  je'e. Ba'rika mij  ba'aika þoto wayuoka baair te pibabekaja mij  ba'ayu "Yijarikaja sime",  r wa'ri. I'suþaka

mija baamaka, ba'arimariña imarāre kēsirabarijayu. Aperā puri jia rīkimaka ba'atirā, jījimakaþi ukuwejabiririjayurā.

²² ¿Jia sime bai je'e? Mijaro'siji ba'arika mijia yaþaye'e mijia wi'iarā a'ritirā mijia ba'abe. Aperā jia ba'atōþobeyurāte ūaika wājitatāji mijia ba'aika ba'iaja i'yoa nare mijia jūarūjeyu. Suþabatirā Jesúre ã'mitiriþēairā nimako'omakaja nare ūariþe'yoirā uþaka mijia baayu. I'uþaka mijia baaika ðrīwa'ri, "Jia baairā mijia ime", ¿mijare ñarñrāñu bai je'e? Jēno'o, jiamaría sime.

Ikuþaka sime þiyia Jesúre ba'aeakaka

(Mt 26.26-29; Mr 14.22-25; Lc 22.14-20)

²³ Maiþamakire yire wārðekakaka, koþakaja mijare yiwārðtirape. I'uþaka simako'omakaja mijare sayibojaerā baayu ate. Maiþamaki Jesúre nañi'aerā Judare bojajāäeka ñami, þan Jesúre e'erikaeka.

²⁴ Se'erikatirā, "Jia mibaayu Tuþarā", kērīka. Sañakatarutirā ikuþaka kika wārðrimajare kērīka: "Ãja'a, mijia ba'abe. Ika sime yiþo'ia. Mijaro'si yireyarāñu. Yireyarāka be'erō'õ mijaro'si yibaaeka mirāka mijia þupajoabe. Yire þupajoarija'ataberiwa'ri ikuþakaja rērībaraka samija ba'arijaþe", kika wārðrimajare kērīka.

²⁵ Naba'aea ka be'erō'õ i'uþakajaoka iyaokoko'a Jesúre e'erikaeka. Torājirā ikuþaka nare kērīka: "Ãja'a, mijia ukube. Mijaro'si riwejurubaraka yireyarāñu. 'Kiriweapi ãrīwa'ri ikuþaka jia po'imajare yibaarāñu', Tuþarāte ãrīka uþakaja simarijarirāñu mae. Yireyarāka be'erō'õ mijaro'si yibaaeka mirāka þupajoabaraka yire ye'kariþekaja ikuþaka rērītirā samija ukurijape", nare kērīka.

²⁶ Pan maba'arāka, iyaokoa mukurāka koþakaja maro'si Jesúre reyaeka. Maiþamakire etarākarō'õjirā jērāika, ikuþaka baawa'ri maro'si Jesúre reyaekakaka po'imajare mijia baabeayu.

Ikuþaka baatirā þiyia Maiþamakire ba'aeakaka maba'aye'e

²⁷ Ikuþaka simatiyyayu: Jesúre ã'mitiriþēairāte wayuñabeyuka imariþotojo Maiþamakire þiyia ba'aea ka uþaka kibaajīka, jiamaría baaiki kime. I'uþaka baaiki þuri maro'sitaka Maiþamakire riwejurubaraka reyaeka ðrīwārðberiwa'ri, ba'iaja kibaayu.

²⁸ I'uþaka simamaka Maiþamakire þiyia ba'aeakaka ba'aerā baaeka, ukuerā baaekaoka jia maþupajoaye'e. "Cristorirāre wayuñabekaja ba'itakaja nare yibaayu", maþupakaþi marījikareka, ba'iaja nare mabaarijayua majaa'atajñu.

²⁹ Jesúrirāre wayuñabeyurā imariþotojo þan waþuju maba'amaka, iyaokoa mukumakaoka ba'iaja Tuþarāte mare jūarūjerāñu.

³⁰ I'suþaka simamaka waþuju saba'ae karā ríkimarāja mij a rüetaayu. I'suþaka imawa'ri ñ'rārimarāre reyarijau.

³¹ Maba'aerā baarāka ruþu maimakaka þuþajoatirā aþerāte mawayuñabeyua maj a'ataye'e. I'suþaka mabaamaka sawapa Tuþarāte mare waþajēñebesarāñu.

³² Maiþamakite ba'iaja mare jūarūjeyu ate ba'iaja mabaape'akoreka. I'suþaka baawa'ri kire yi'ribeyurāte ba'iaja baarūkirīmi seyarāka þoto naka ba'iaja mare kijūarūjebesarāñu.

³³ Yijeyomarā, Jesúre þiyia ba'ae kakaka ba'aerā baaeka mij a rērīrāka, ñ'rīka jariwa'ririmarīaja ñ'rātiji jajumarīaja mij a ba'abe.

³⁴ Mija wi'iaþi jia ña'þirika ba'atirā rērīwi'iarā mij a a'þe kësia torā mijare baakoreka. Rērīwi'iarā mij a ba'aika þuri jia mij a ña'þiokaro'simarīaja ima. I'suþaka ñ'rātiji jia jajumarīa mij a ba'arākareka ba'iaja Tuþarāte mijare baabesarāñu. Mija þo'irā eyatirā aþeakaka mijare yibojarāñu.

12

Jia kirika maba'irabewārūerā Espíritu Santore mare ja'ataika

¹ Mae aþea þaperapi yire mij a jérīapūataeka mijare yibojaerā baayu. Jia þuþajoabaraka Cristorika maba'irabewārūerā Espíritu Santore mare ja'ataekakaka mij a õrīrika yiyaþayu yijeyomarā.

² Jesúre mij a yi'rīrā baaeka ruþubajirā, Satanárika þakiriroka yi'rīra'ae karā imarī, waþuju imaja jérāka jiyeka maka jaibeyua mij a jiyipuþayeeka.

³ Suþa imarī ikuþaka mijare yibojañ'muyu: "Ba'iaja Jesúre jūarū", ãribeyuka kime Espíritu Santore kireka ña'rījāikamaki. Suþabatirā Espíritu Santore jeyobaaikaþi takaja "Maiþamakitaki kime Jesú", ñ'rīkate ãrīwārūrijau.

⁴ Cristorika ñ'rīka uþakaja maba'irabewārūokaro'si kirika Espíritu Santore mare ja'atayu. Rakakaja mabaarūkia mare kija'ataika simako'omakaja Espíritu Santo ñ'rīkaja imaki mare saja'atarimaji.

⁵ Tuþarāte yaþaika uþakaja Maiþamakirika maba'irabeyu. Rakakaja kirika maba'irabeika simako'omakaja Maiþamaki ñ'rīkaro'siji maba'iraberijau.

⁶ Kirika Tuþarāte mare ja'atayu, Jesúre yi'yurāte jia majeyobaaokaro'si. Marakakaja aþeba'ikaka kija'ataika imako'omakaja, Tuþarā ñ'rīkaja i'suþaka baaiki.

7-8 Ikuþaka Espíritu Santore rakakaja mare ja'ataeka majeyobaabu'awärűokaro'si: Í'rãrimarãre "Jia þupajoatirã bojawärűirã nimarû", ãrïwa'ri norïwärűokaro'si Espíritu Santore nare ja'atayu. Aþerä þuri Tuparâte kirika jia nare õrïwaþu'atarüjeyu, "Po'imajare sanabojawärűrû", ãrïwa'ri.

9 Aþerä imarã "Yija jëñeika uþakaja Tuparâte yi'ririijarirãñu", ãñurã. Jññurâte natääwärűerã kirika Espíritu Santore ja'ataekarã nime aþerä.

10 Espíritu Santo kirikapi aþerâte jeyobaaiki maikoribeyua nabaabeawärűerã. Aþerä "Nare yibojaika ã'mitiritirã yiro'si bojawaþu'atarimaja nimarû", ãrïwa'ri kirika Espíritu Santore nare ja'atayu. Aþerä imarã, "Í'í kime Espíritu Santore jã'meikapi jaiki. Í'í þuri Satanárika ima kire jã'memaka i'suþaka jaiki", narïwärűokaro'si Espíritu Santore nare jeyobaayu. Na'mitiribeyua aþerä oka imakopeikaja najaiwärűerã Espíritu Santore jeyobaayu aþerâte. I'suþakajaoka na'mitiribeyua simako'omakaja aþerâte jaika uþakaja nabojarikatawärűerã kijeyobaayu aþerâte.

11 Í'rïkaja kime Espíritu Santo kirikapi mabaarijau rakakaja mare ja'ataiki. Kiyapäika uþaka oyiaja mabaawärűerã i'suþaka mare kijeyobaayu.

Í'rätijimarïrã imariþotojo í'rïka uþakaja imarã maime ãñurô'õ

12 Maþo'iarã ritaja imariþotojo í'rã po'iji sime. ã'mitirkõrõ je'e. Pitaka, ñakoa, ã'mua, û'þua ritaja ima maþo'iarã. I'suþakajaoka maime Jesucristore ã'mitiriþeairã. Rïkumarãja imariþotojo Cristore oyiaja ã'mitiriþeairã imarî, jeyobaabu'abaraka í'rïka uþaka oyiaja imarã maime.

13 Ritaja tatarã maime. Judiotatarã, judiotatamarïrãoka, suþabatirã aþerâte ba'irabeijirã imarî, nayaþaika uþaka baawärűbeyurã, aþerä imarã nabaariyapäika uþaka baawärűrijayurã. I'suþaka maimako'omakaja ruþuko'a majüjerüjeka þoto í'rïka ta'iarãja Espíritu Santore mare imarüjeka. Jesucristore ã'mitiriþeairã Espíritu Santore ña'rïjäikarã oyiaja majorika.

14 Í'rã po'iji maþo'ia imariþotojo ritaja sime sareka.

15 Ú'þua jaika imarikareka, "Pitaka uþakamarã ñima simamaka, po'iarekamarã ñime", ãrïkopeko'omakaja po'iarekaja ima sime.

16 I'suþakajaoka ã'mua jaika simarikareka, "Ñakomarã ñima simamaka, po'iarekamarã ñime", ãrïriþotojo po'iarekajaoka ima sime.

17 Ñakotaojo maþo'ia imarikareka, dakoapi ma'mitiriberijääeka. ã'mutakaja simarikarekaoka dakoapi mawî'berijääeka.

¹⁸ Ikuþaka sime. Maþo'ia imarükia kiyapaeka uþakaja Tuparâte mare þo'ijiaeka. I'supakajaoka sime Jesucristore yi'yurâro'si. "Rîkimarâja imariþotojo ð'râtata uþaka nimarâñu", Tuparâte ãritika sime.

¹⁹ Ð'râba'ikakaja * maþo'ia imarikareka þo'imariña simajâæka.

²⁰ Ikuþaka simatiyayu: Maþo'iareka ritaja mareka simako'omakaja ð'râþo'iji sime maþo'ia. I'supakajaoka maime Jesûre ã'mitiriþeairâ. Rîkimarâja imariþotojo ð'rîka uþaka oyiaja þupajoawa'ri jeyobaabu'airâ maime.

²¹ Ñakoa jaika imarikareka "Yire jeyobaabeyua sime pitaka", sârîberijâæka. I'supakajaoka rupuko'a jaika imarikareka "Yire jeyobaabeyua sime ð'þua", sârîberijâæka.

²² Ikuþaka sime: Maþo'iakaka ima "Dako waþamarâ sime yiro'si", mañurð'õ simakoþeko'omakaja imatiyaika sime.

²³ Maþo'icareka ima "Jiyurimariña sime", ãriþupajoawa'ri jibaji aþerâte sayoikaro'si jia samairîrîrijayu. I'supakajaoka apea maþo'icareka ima ritaja þo'imajare ðakoreka jariroaka jäätirâ oyiaja maime.

²⁴ I'supaka simako'omakaja ð'rârikð'rîmato ima maþo'icareka ñiarîrîrimariña jarioaka râ'rîta'apatabeyurð'õ. Kiyapaeka uþakaja maþo'ia Tuparâte mare þo'ijiaeka. I'supaka kibaaka simamaka maþo'icareka ima "Imatiyabeyua sime yiro'si", mañua simakoþeko'omakaja jibaji mairîñurð'õ sime.

²⁵ Maþo'icareka ritaja mareka simako'omakaja ð'râtiji oyiaja sajeyobaabu'ayu. I'supakajaoka maime maro'si. Rîkimarâja maima simako'omakaja ð'rîka uþakaja þupairâ imarî, majeyobaabu'arijayu.

²⁶ Ð'râkð'rîmato maþo'ia mare yi'arâka poto mare yi'abeyurð'õ þariji sayi'apatayu. Supabatirâ ð'râkð'rîmato maþo'ia jiyurika þo'imajare ðaiþapî ritaja jîjimaka maime. I'supakajaoka maime Jesûre ã'mitiriþeairâ maro'si. Maka imakite ba'iaja þuparirâka, maimauþatiji kika ba'iaja maþupariþatarâñu. Supabatirâoka maka imakite jîjimaka imarâka, maimauþatiji kika jîjimaka maimauþatarâñu.

²⁷ Ikuþaka simatiyayu: Jesûrika ba'irabebaraka jeyobaabu'arijayurâ imarî, ð'rîka ta'iarâja Jesûs þo'iupakaja imarâ maime. I'supaka simamaka ð'rîka uþakaja imatiyairâ oyiaja maimarijayu. Maka imaki ð'rîkate maro'si ð'totoirâka maimauþatiji Jesûrika ba'irabeirâro'si jiamariña simarâñu.

²⁸ I'supaka Jesûs þo'iupakaja ð'rîka ta'iarâja maimamaka, ð'rîka jariwa'ririmariña kirika ba'iraberika Tuparâte mare ja'atayu majeyobaabu'aokaro'si. Mamarîtaka ð'rârimarâre Tuparâte wâ'meka apóstolrâka nimaokaro'si. I'supaka

---

* **12:19** Por ejemplo, si el cuerpo fuera compuesto solamente de ojos, o de orejas.

kibaaeka narokabajirā ū'rārimarāre naþuparō'ōpi nare kēñua kiro'si bojañjirimaja nare kimarūjeyu. Narokajite aperā kirika bojariroka wārōrimaja, suþabatirāoka aperā Tuparā ū'rīkaja kibaawārūka maikoribeyua bearūkirā'o si nare kimarūjeyu. I'suþakajaoka aperimarā jīñurāte tāärimaja nare kimarūjeyu. Aperā imarā aperāte jeyobaarūkirā, suþabatirā Tuparāte yi'yurā jia natiyiaja ba'iraberuþutarimaja nimaerā aperimarāre kijeyobaarijau. I'suþakajaoka aþetomaja oka na'mitiribeyua imakoþeikaja najaiwārūerā kijeyobaayu.

²⁹ ū'rāba'ikaka takaja kiro'si maba'iraberāmarīa Tuparāte ritaja ima mare ja'atayu. Ā'mitirkōrī je'e: ū'rīka ta'iarāja Jesucristorika bojataþarimaja oyiaja marīrā maime. I'suþakajaoka ū'rīka ta'iarāja Tuparāte mare ðrīrūjeika kiro'si bojañjirimaja oyiaja marīrā maime. Suþabatirā ū'rīka ta'iarāja kirika bojariroka wārōrimaja oyiajamarīa maime. I'suþakajaoka ū'rīka ta'iarāja Tuparā uþaka maikoribeyua baabearūkirāmarīrā maime.

³⁰ ū'rīka ta'iarāja jīrīrimajare tāärimaja oyiaja marīrā, suþabatirā ū'rīka ta'iarāja majaiwārūbeyua oka imakoþeika jaiwārūrimaja oyiaja marīrā maime. Najaika ā'mitiritirā, "Ikuþaka ārīrika nañu", ārīwārūrimaja oyiaja marīrā maime.

³¹ "Jia jeyobaabu'aokaro'si Espíritu Santore mare jeyobaaikaþi imatiyaika yibaariyapayu", ārīwa'ri Tuparāte mijia jēñebe. I'suþaka mijia baarākareka jia simarāñu.

I'suþaka mijia ārīrūkia simako'omakaja tērīwa'ribaji imaroka mijare yiwārōerā baayu mae.

13

Aperāte mawayuñajīka, ika sime imatiyaika

¹ Ritaja aþetomaja oka jairā imariþotojo, suþabatirā ángelrākare jaika þariji jaiwārūirā imariþotojo, aperāte wayuñabeyurā maimajīka, "Dakoa waþamarīja najaiyu", po'imajare mareka ārījīñu.

² Tuparāro'si bojañjirimaja maimaokaro'si ritaja mare kiõrīrūjerikareka, aperāte mawayuñaberijīka, dakoaþi ārīwa'ri imatiyairā maimaberijāäeka. I'suþaka imarā imarīkarerō'ōpi ritaja imarūkiakaka mare kibojarikareka, suþabatirā ritaja Tuparāte mare ja'ataika morīrikarekaoka, dako waþamarīa simajāäeka. Suþabatirāoka jia Tuparāte yi'riwa'ri "Ika þusia miwiarīkabe Tuparā", maþakā'ā kire mañu uþakaja kiyi'rījika simako'omakaja aperāte mawayuñaberijīka, dakowaþamarīa simajīñu.

³ Wayuoka baairāte jeyobaawa'ri marikaika ritaja ñjiriþotojo, aperāte mawayuñaberijīka, dakoa sawaþa Tuparā pō'irā matðþoberijīñu. Tuparārika bojariroka wārōrika

maja'atabeþakā'ā “Tuparā majamarāre yire joeriataþarū”, marījīka simako'omakaja aþerāte mawayuñaberijīka, dakoa sawaþa jia matōþoþoberijīnu.

⁴ Mija īabe. Ikuþaka sime wayuñabu'arikakaka: Po'imajare ba'iaja mare baako'omakaja, sarakajeþääekaja maimaye'e. Sarakajeþääirā imarī, nare boebaririka imabeyua. Supabatirā “Aþerā yijare jiibaji imarā”, ārīwa'ri nare ã'mijīl bekaja maimaye'e, ritaja imarā rokarā maimaokaro'si.

⁵ Po'imajare i'yopi'rikoreka niaika wājitāji ba'iaja nare mabaabeabesarāñu. Supabatirā maro'si wājitāji takaja jia þupajoabekaja jia po'imajare imarikakaka þupajoarika sime. I'supakajaoka ba'ijikaja mare naþakā'ā nare boebaririmarīa sime. Aþea i'supakajaoka aþikate mare ba'iaja baako'omakaja ñoaka saþi boebaka imapañarimarīa sime.

⁶ Po'imajare ba'iaja baaika īatirā, “Ba'iaja baairā nime”, ãparaka jījimaka imarimarīa sime. I'supakaja imabekaja Tuparāte yaþaika upakaja baairā imarāte īatirā jījimaka maimarāñu.

⁷ Wayuñariþupakirā imarī, aþerāte ba'iaja mare baako'omakaja nareka majaibeyu. Jia nare þupajoawa'ri “Öriþuarükirā nimamirīrīkawa'rirāñu je'e ruþu”, marīþupajoayu. Ba'iaja rakajepääbaraka aþerāte wayuñarija'atarika imabeyua.

⁸ Wātaka po'imajare öriþrika ja'atarükimarīa sime. Tuparāte mare ãñua kiro'si mabojaïjika puri tiyirāka. I'supakajaoka simarāñu po'imaja oka majaibeyua Tuparāte mare jairüjeika, supabatirā morirā Tuparāte mare ja'ataeka.

⁹ Ikuþaka sime: Maekaka öriþuarika Tuparāte mare ja'ataika simako'omakaja ritaja öriþatabeyurā maime. I'supakajaoka mare kiõrīrūjeika kiro'si mabojaïjirükia moriþatabeyuaoka.

¹⁰ I'supakaja maima simako'omakaja kiþo'irā maeyeräka poto puri jia öriwärüttyairā Tuparāte mare jarirūjerāñu. Supa imarī i'sirimi seyaräka poto maekaka morikopeika wapamarīa jarirāka.

¹¹ Mija īabe: Me'ri ñimaeka poto, ritaja jia yi-jaiwärüberika ruþu. Supabatirā, yipupaka, supabatirā öriwärü'atarikakakaoka, i'supakaja simaeka ruþu yiro'si. Pakiariwa'ri yime'rärī ñimaeka upakamarīa ñimarijau mae.

¹² I'supakajaoka maekaka maro'si simaňuju ruþu, ritaja Tuparārika moriþärübeyua simamaka. Üperia majakaþi maþema mayaakopeika upakaja maime Tuparārikakaka jia moriþbesarāka. I'supakaja simako'omakaja ñamajī Tuparā þo'irā eyatirā, kire mairāñu. I'sia poto mare kiõrīþataika upakajaoka kire moriþärüþatarāñu maro'sioka.

¹³ I'suþaka simamaka maekarakaba'ikaka ima maekaka mabaarijarirükia. Íaköríje'e: Jia Tuparäte ä'mitiriþearijaþaraka maimarijariye'e. Suþabatirä "Kiþö'irä maeyeräka þoto mare këñu uþakaja jia mare kibaarâñu", äriþuþajoabaraka imarijarirükia sime. I'suþakajaoka þo'imajare jia wayuñabaraka maimarijariye'e. Maekarakaba'ikaka mabaarijarirükia imako'omakaja wayuñabu'arikakaka sime têrïwa'ribaji imatiyaika.

14

Tuparäte mare jeyobaamaka ikupaka mabaabu'aye'e

¹ Suþa imarí þo'imajare jia mawayuñarijariye'e. I'suþakajaoka "Po'imajare miro'si yija bojañjiwärüerä yijare miõrïrûjeika yijare mij'a'atabe", äparaka Tuparäte mijä jéñebe.

² Ikuþaka sime: Rêrítirä nimirö'örä oka kiõrïbeyuaþi jaikite þo'imajare ä'mitiriwärübeyua. Kiþuþaka simamaka Tuparä ï'rïkateje sapi kijaiyu.

³ Aþika þuri Tuparäte kire bojarûjeika þo'imajare bojaiki. Kire ä'mitiritirä, jiibaji Tuparäte nayi'rirâñu. I'suþakajaoka jia okajäjia imatirä Tuparäte yaþaika uþaka nabaaokaro'si, suþabatirä jiiþuparä nimaerä i'suþaka kibojayu.

⁴ Oka kiõrïbeyuaþi Tuparäte jaiki, i'suþaka kibaaika kiro'si takaja jia sime. Tuparärika na'mitiyuþi aþeräte bojaikite þuri sã'mitiritirä jia þo'imajare sõrïwapu'atarijayu. I'suþaka kibaaika simamaka jia Jesûre yi'yuräte kiwärörijayu.

⁵ Í'rïka jariwa'ririmariä aþetatarä oka mijä õrïbeyua imakoþeika mijä jaiwärûrikareka, jia simajääka yiro'si. I'suþaka jia simako'omakaja aþerä oka kiõrïbeyua kijaika têrïwa'ribaji imatiyaika sime Tuparäro'si bojañjirika. Aþerä oka kijaika þo'imajare ä'mitiriwärübeyua í'rïka bojarikatarimajite imajïka þuri jia sime.

⁶ Mija ä'mitiþe yijeyomarä. Mija þö'irä eyatirä mijä ä'mitiribeyua yijaijika, dako wapamarä mijaro'si simajïñu. Tuparäte yire õrïrûjeika mijare yibojaþika þuri jia mijaro'si simajïñu. I'suþakajaoka sime Tuparärika mijä ä'mitiyurokaþi yiwäröika.

⁷ Ä'mitirkörí je'e. Í'rïkate ma'saka jia þupuwärübeyua ä'mitiritirä, "I'siroka kiþuþuyu", äriwärübeyurä maime. I'suþakajaoka arþa wameikapi bayaoka jia kibirewärübepakä'ä, "I'siakaka kibireyu", marïwärüberijïñu.

⁸ Aþea ima. Surararäkare akarimajire tromþeta wâmeika jia kiþuþuwärüberijika, namajamaräka jîrîrä imatikaja ni-mawärüberijïñu.

⁹ I'suþaka sime, aþetatarä oka mijä õrïbeyua mijä jaikoþeika ä'mitiriwärüberiwa'ri, "I'suþaka äriþika nañu", aþeräte

ãr̄iñwār̄überijñu. I'supaka simamaka, waþuju ko'torõ'õrāja jairā upakaja mijā baajíñu.

¹⁰ Rita sime, ika ritatojo wejeareka ritajatata þo'imaja rakakaja noka najaiyu. I'supaka simako'omakaja ï'râtataja imarā imarī najaika ã'mitiribu'awâr̄ûirā.

¹¹ I'supaka simako'omakaja majeyomarâkaki ña'mitiribeyuaþi yika kijaijïka ï'râtiji yija ã'mitiribu'abeþakâ'ä, "Aþetomaji upaka kime", ñarîrâñu. I'supakajaoka yireka kiþupajoarâñu kiro'sioka.

¹² I'supaka mijaro'si simakoreka, Espíritu Santore ja'atarijayua yaþairā imarī, "Jesúre yi'yurâte yija jeyobaarûkia yijare mijā'atarika yija yaþayu", kire mijā ãrîrjape.

¹³ I'supaka simamaka aþerâte jeyobaarika þupajoairā imarī, "Espíritu Santo yire jeyobaaikapi aþerâ oka ñorîbeyua yijaiko'omakaja aþerâte jia sayibojarikataokaro'si mirikakaka yire mijā'atabe", ãparaka Tuparâte mijā jênerijape.

¹⁴ Ikuþaka sime: Tuparâte jiþupayeebaraka aþerâ oka ñorîbeyua yiþupakarâ yire ña'rñjâikapi upakaja kire jairipotojo, "I'supaka yijaiyu", ñarîwârûbeyu.

¹⁵ I'supaka simamaka ikuþaka mabaaye'e: Aþerikuri aþerâ oka morîbeyua maþupakarâ mare ña'rñjâikapi upakaja Tuparâte majairijariye'e, i'supakajaoka mabayakoyaye'e. Aþerikuri þuri morîwaþu'ataikapi kika majairijariye'e, i'supakajaoka kiro'si mabayakoyarijarirâñu.

¹⁶ Ika mijare yibojaika upakaja mijā baabe. I'supaka mijā baaberijikareka, sâ'mitiriberiwa'ri "Jia mibaayu Tuparâ", mijare ã'mitiririmajare ãrîwârûberijñu.

¹⁷ Kire jiþupayeebaraka, "Jia mibaayu Tuparâ", jia mañua simako'omakaja, majaika ã'mitiriberiwa'ri jiibaji kire nayi'riwârûbeyu.

¹⁸ Mijare têrîwa'ribaji ñorîbeyua oka imakoþeika jaiwârûiki ñime. I'supaka imaki imarī, "Jia mibaayu Tuparâ", sapi kire ñañu.

¹⁹ I'supaka simako'omakaja Jesúre yi'yurâka rêrítirâ diez mil rakaroka na'mitiribeyuaþi nare yijaijïka dakowaþamarâja simajíñu. Na'mitiriwârûikapi þuri ï'râþitarakarokatakaja nare yibojako'omakaja sanõrîwârûjïka jiibaji sime yiro'si.

²⁰ Me'râka jia õrîþüabeyukajirâ upaka mijā þupajoa'si yijeyomarâ. I'supaka simako'omakaja me'rârjaka ba'iaja baako-ribeyurâ upaka Tuparâte yaþaika þupajoabaraka þakiayurâ upaka jia mijā imabe.

²¹ Mija ïabe, ikuþaka Tuparâ majaroþûñurâ sabojayu: "Judítatarâ þõ'irâ aþetomajare yiþütarâñu aþea okapi nare najaiokaro'si yire ã'mitiribeyurâ nimamaka. I'supaka nare

yibaako'omakaja, yire nayi'ribesarāñu rupu", ãrīwa'ri sabo-jayu Tuparā oka pūñurā.

²² Supa imarī i'supaka Tuparāte mare jairūjeka "Wēkomaka yijare baarāki Tuparā", kire ã'mitiririþe'yoirāte ãrīwārūokaro'si. Maro'si þuri kirika Tuparāte mare õrīrūjeika mabojamaka "Maka kime", marīwārūyu.

²³ Ikuþaka sime: Mija rēñurō'õrā aperā oka mijā õrībeyua ï'rīka uþakaja jaibaraka mijā imajīka þoto, Jesúre yi'ribeyurāte mijā þō'irā eyajīnu. I'supaka mijā jairijayu þoto īakoribeyurā imarī, "Wejabisimajataka ï'rāre ime", mijareka narīrāñu.

²⁴⁻²⁵ I'supaka baabekaja Tuparāro'si bojañibaraka mijā imarō'õrā ï'rīka Jesúre yi'ribeyuka kākatirā, Tuparāte mijare õrīrūjeikarō'õjīrāja mijā bojarāka jia sakiõrīwārūþatarāñu. Supa imarī, "Ba'iaja baatiyaiki ñime. Ya'erō'õrā yiþupajaoakoþeika Tuparāte õñua", kērīrāñu. Supabatirā Tuparāte jiyiþupayeewa'ri ñukurupatirā, "¡Mijaka Tuparāte ime mirākiyu!", kērīrāñu.

Jesúre yi'yurāka rērītirā, ikuþaka Tuparāte majiyiþupayeeye'e

²⁶ Mija ã'mitiþe yijeyomarā. Ikuþaka mijā baarijaþe mijā rērīrijarirāka þoto: ï'rārimarā imarā bayakoyariyapairā. Aperā imarā wārōrika yaþairā. Supabatirā Tuparāte nare õrīrūjeika bojariyapairā ñime aperā. Aperimarā imarā norībeyua simako'omakaja aþea okapi jairika yaþairā. Supabatirāoka imarā sabojarikatariyapairā. Ritaja mijā baarijayuapí Jesúre yi'yurāte jiibaji kire nayi'yaokaro'si nare mijā jeyobaarijarījka jia sime.

²⁷ Aperā oka mijā õrībeyua mijā jairiyaþaye'e, ï'parā, maekarakamaki rō'õjīrāja samija jaibe. ï'rīka mamarī, aþika kirokajīrā mijā jairijaþe. Ma'mitiribeyurokaþi jaikite jairāka be'erō'õ aþika sabojarikatarāñuka, aperāte sã'mitiyaokaro'si.

²⁸ Bojarikatarimajire imabesarākareka, mijā rēñurō'õrā aperokapi jaibekaja mijā imabe. ï'rārimarāja aperō'õrā Tuparāka i'supaka mijā jairijaþe.

²⁹ I'supakajaoka, Tuparāte mijare õrīrūjeika mijā bojariyaparāka, ï'parā, maekarakamaki rō'õjīrā mijā jaibe. ï'rīkaja mamarī aþika kirokajīrā mijā jairijaþe. I'supaka mijā jaimaka aperā Jesúre yi'yurā jia sã'mitirirāñurā, "Rita, Espíritu Santore kire õrīrūjeikapi kijaiyu", narīwārūrāñu.

³⁰ ï'rīkate jaika þoto aþika sã'mitiriruþakite kijairūkia Tuparāte kire õrīrūjejkareka, mamarīji jaiü'muikite okata'rījīñu aþikate jaiü'muokaro'si jia sime.

³¹ ï'rīkaja mamarī kirokajīrā aþika Tuparāro'si bojañirimajare jaimaka ï'rīka jariwa'ririmarāja mijā jaiwārūrījarirāñu.

I'suþaka mijā baarāka, jiibaji Tuþarārika õrīwa'ri okajāja þupaparaka jia mijā imarāñu.

³² Tuþarāro'si bojaþirimaji þuri, sakibojarükirō'ðjite ta'awārūiki kiþupayariji. Aþerāte jairāka þoto okamarāja kime ruþu.

³³ Rukubaka baarika yaþabeyuka kime Tuþarā. Suþa imarī ritaja jiyiþupaka õrību'abaraka mijā rērīrijarirāka jia simarāñu.

I'suþaka oyiaja aþerā Jesúre yi'urāte baarijayua sime narērīrijayurō'ð rakakaja.

³⁴ Rērītirā mijā imarāka þoto, jairīwiriwa'ribekaja ñimirījate jaikatakaja ã'mitirirükirā nime rōmijā. Kotīmite ã'mitirirükiko koime, i'suþakaja Moiséte o'oeka simamaka.

³⁵ Kojérīariyapajīka, nawi'iarā þe'rieyatirā kotīmite sakojérīarū. Mīa, narērīwi'iarrā ð'rāko rōmore jairāka, "¿Dako baaerā i'yoþipekaja kojaiyu?", aþerāte ãrīþupajoarāñu.

³⁶ ¿Marākā'ã mijā þupajoayu je'e? Mamarī Tuþarārika bojaþuemekamarārā mijā ime. I'suþakajaoka mijā tarāja kirika bojariroka yi'rikamarārā mijā ime. I'suþaka simako'omakaja aþerā Jesúre yi'urāte baarijayu uþaka baarükimarārā mijā ime bai je'e? Jēno'o i'suþakamarā sime.

³⁷ "Tuþarāte yijare kiðrīrūjeika bojaþirimaja yija ime", ãñurā imarā je'e torā. I'suþakajaoka "Kirikapi ba'irabeokaro'si Espíritu Santore yijare ja'atayu", aþerā ãñurā mijakarā. "I'suþaka kijeyobaairā yija ime", ãñurā nimaye'e, "Maipamakire jā'meika uþakaja Pablote maro'si o'oyu", naro'sioka narīrū.

³⁸ "Maipamakire jā'meka uþakamarā Pablote bojayu", ãñukate, "Kiþupajoaika uþakaja kijaiyu", Tuþarāte kireka ãrīrāñu.

³⁹ Mija ã'mitiþe yijeyomarā. Ikuþaka simatiyyayu maimarūkia: "Tuþarāte yire ãñua bojawārūiki ñimaerā yire kijeyobaarika yiyaþayu", aþparaka kire mijā jēñebe. I'suþaka simako'omakaja, aþerā oka na'mitiribeyua jairāte jājibaarükimarā sime.

⁴⁰ Mija rērīrijayu rakakaja, jia oyiaja mijā imabe rukubaka baabekaja.

15

Jesúre reyariþotojo, õñia kijariþe'rikakaka jiibaji Pablote nare bojajika ate

¹ Yijeyomarā, Jesúrikakaka mijare yiwārōrapaka jia mijā õrīrika yiyaþayu. Ika majaroka bikija mijā yi'riü'mutika sime. Sayi'rikarā imarī, jia Jesúre yi'rīrijayurā mijā imarijayu.

² Mijare yiwārōrapaka ã'mitiþe'awa'ri Cristore mijā yi'rīrija'atabesarākareka ba'iaja mijā jūarūkia imakopeikareka

Tuþarâte mijare wayuñarâñu. I'suþaka mijâ baabesarakareka, dakowaþamarâna kire mijâ yi'rikopeika jarirâka.

³ Imatiyairoka mijare yiwârõrapê Cristore mamarî yire sawârõrapaka uþakaja. Ikuþaka sime ïakôrî je'e: Ba'iaya mabaaiaka waþa Cristore reyaekakaka mijare yibojaraþe. I'suþaka Tuþarâna majaroþûñurâ bojatika uþakaja sajarika.

⁴ "Âta wi'iarâna kire natako'omakaja, maekarakarîmi be'erô'õ Tuþarâte ñnia kire jarirûjeka ate", ãriwa'ri bikija sabojatika Tuþarârika o'oeka pûñurâ.

⁵ I'suþaka simamaka ñnia kijarika be'erô'õ Pedrote kire ïaeka. I'sia be'erô'õ ï'þoú'puarâe'earirakamaki kika wârûeka mirâra pô'irâna kipemakotowirika mae.

⁶ I'sia be'erô'õ 500 rakamaki bo'ibajirâna kire yi'yurâ imae karâ pô'irâna keyaeka. I'suþaka kibaaeka ïaeka mirâra, rîkumarâna ñnia imarâ ruþu. ï'rârimarâ þuri reyatikarâ.

⁷ I'suþaka simaeka be'erô'õ Santiago pô'irâoka keyaeka. Sabe'erô'õ nimauþatiji kirika bojariroka nabojataþaerâ kijâ'mekarâ pô'irâoka keyaeka.

⁸ Nabe'erô'õpi yire oka kipemakotowirape. Aþerâ aþostolrâkare kiwâ'maeka uþakamarâna aþostol yire kimarûjerape.

⁹ "Yire têriwa'ribaji imatiyairâna aþerâ aþostolrâkare ime", ñarîpuþajoayu. Mia, Jesûre yi'yurâna ba'iaya baaiki ñimaeka ruþu. I'suþaka ñimako'omakaja aþostol ñimaokaro'si Tuþarâte yire wâ'maeka.

¹⁰ Yire wayuñawa'ri, kirika ba'iraberimaji ñimaokaro'si Tuþarâte yire jâ'meka. Jiitaka yire kibaaeka simamaka kirika jia yiba'irabeyu. Saþi ãriwa'ri "Yirika bojataþarimaji kimarû ãriwa'ri kire yiþuatakoþeka", yire ka ãriþbeyuka Tuþarâna. Aþerâ aþostolrâka imarâte þemawa'ribaji Tuþarârika ba'irabeiki ñimaeka jia Tuþarâte yire jeyobaaeka takapiji.

¹¹ Aþostolrâkare Tuþarârika mijare wârëka, suþabatirâna mijare yiwârõrapaka oka, marâkâ'ñ imabeyua ï'râtiji ima simamaka. Sâ'mitiritirâna samija yi'raþe.

Mareyarâna simako'omakaja ñnia Tuþarâte mare jariþe'rirûjerânu

¹² Aþostolrâka ï'râtiji oyiaja bojairâna yija ime. "Kireyaeka simako'omakaja ñnia Cristore jarika ate", ãriwa'ri yija bojarijau. Mijare sayija bojako'omakaja ðdako baaerâ "Ónia jariþe'rirûkumarâna maime mareyarâna be'erô'õ", ï'rârimarâ tokarâre ãñu je'e?

¹³ ïakôrî je'e: Reyariþotojo ñnia jariþe'rirûkumarâna maimaberirikareka karemara Cristore ñnia jariþe'riberryâna.

¹⁴ I'supaka simaberirikareka kirika bojariroka yija wārōika jiamarīa imajāāeka. Supabatirāoka dakoa waþamarīaja Cristore store mijā yi'rijāāeka.

¹⁵ Reyariþotojo ñnia jariþe'ririka imaberirikareka Tuþarāreka mijare þakirimaja yija imajāāeka, "Ñnia Cristore kijariþe'rirūjeka", äþaraka.

¹⁶ I'supakajaoka reyarijayurāte ñnia jariþe'ririka imaberirikareka, Cristooka ñnia jariþe'riberijāāekaki.

¹⁷ I'supaka Jesúro'si simaberirikareka waþuju kire mijā yi'rijāāeka. I'supakamarīa simarikareka ba'iaja mabaaiakareka Tuþarāte mare wayuñaberijāāeka.

¹⁸ I'supakajaoka ñnia Cristore jariberirikareka, kire yi'rikarā mirärā reyaekarā ba'iaja imarika tiybeyurō'orā na'rika.

¹⁹ I'supaka simarikareka, þakirika yi'rikopewa'ri, "Jesucristo upaka, Tuþarāte ñnia mare jariþe'rirūjerāñu", ãrīwa'ri ñnia maimatiyikuriji jia kire yi'rirkareka jiamaritaka simajāāeka. Ba'iaja jüariþotojo kire yi'rija'atabeyurā imarī, waþuju kire yi'rikopeirā maimarikareka, ritaja þo'imaja pemawa'ribaji mare nawayuñajāāeka.

²⁰ I'supakamarīa sime. Cristore reyaeka simako'omakaja Tuþarāte ñnia kire jarirūjeka. Suþa imarī iki imaki mamariñ ñnia jariþe'riñ'muekaki. I'supakajaoka kire yi'yurā upatiji i'supaka oyajia jarirāñurā.

²¹ Mamarī imañ'muekakire ba'iaja baaekaþi ãrīwa'ri reyarika imañ'mueka þo'imajaro'si. I'supaka simako'omakaja Jesúre maro'si reyaijiekapi ãrīwa'ri ñnia jariþe'rirūkia maro'si þo'ijirika.

²² Adán imaekaki riþarāmerā imarī, reyarūkirāro'si oyajia maime. I'supaka simako'omakaja Cristore yi'riwa'ri kirirā majarika simamaka Tuþarāte mare ñnia jarirūjerāñu.

²³ Suþa imarī sõrñtikaja maimarijau. Cristo imaki reyariþotojo wārō'orāja mamarī ñnia jariþe'riñ'muekaki. Ñamajī ketarāka þoto kire yi'rika mirärāte i'supakajaoka naro'si simarāñu.

²⁴⁻²⁵ Ritaja Tuþarāte ñariþe'yomijiþi jā'meirāte kitérñrāka be'erō'ð wejetiyia seyarāñu. I'supaka nare baatirā "Kopakaja yimajāmarāre yitérñtiyu. Mae miyapaika upakaja ritaja mijā'mebe", Kiþaki Tuþarāte kērñrāñu. I'supaka Cristore baarāñu "Nare mitérñtiyarāñurīmi rō'ðjirāja ritajare jā'merimaji mire ñimarūjerāñu", Tuþarāte kire äþakā'ä.

²⁶ I'supaka simarāka þoto þo'imajare reyaika þariji Cristore tiyetarāñu. Sapí ãrīwa'ri ritaja majamarāika maimaoka tiyipatarāka.

²⁷ Mia je'e, ikuþaka sabojayu Tuþarārika o'oeka þüñurā:

"Ritaja īpamaki imarūkikaro'si Tuþarāte kire pūataeka", ārīwa'ri sabojayu. I'suþaka simako'omakaja Tuþarāte þuri jā'mebeyuka kime Cristo, "Ritajate yiro'si mijā'mebe", kire kērīka simamaka.

²⁸ Suþa imarī ritaja kimajamarāre Cristore tērīrāka be'erō'ōpi nimaupatireje jā'merimaji kijarirāñu. Suþabatirā "Mae ñipamaki mime", Tuþarāte kērīrāñu. I'suþaka kire kēþakā'ā ritaja dika jariwa'ririmarīa īpamaki Tuþarāte jarirāñu.

²⁹ "Reyariþototaka õnia jariþe'ririka imabeyua", aþerāte ārīkoþeikakaka mijare yibojaerā baayu mae. I'suþaka ārīþupajoariþotojo ȝdako baaerā aþerāteje reyaekarāro'si ruþuko'a najūjerūjeyu ðrārimarā je'e? Reyaekarā õnia jariþe'ririka imaberirikareka þuri, waþuju dakowaþamarīaja ruþuko'a naro'si najūjeþikopejāæeka.

³⁰ Yijaro'si þuri, Tuþarārika yija wārōika þoto werika sime, rīkimarāja yijare jāãrika ri'kairāte imamaka. ȝMarākā'ā ārīwa'ri werika yijaro'si simako'omakaja sayija wārōrīja'atabeyu ruþu bai je'e?

³¹ Rita mijare ñañu yijeyomarā. ðrārīmi jariwa'ririmarīaja yire jāãrika nari'kayu. I'suþaka yiro'si simako'omakaja mijare yiwārōikaþi jia Jesucristore mija yi'yua simamaka jījimaka ñimarijayuaoka rita ima.

³² Éfesowejearā yiwārōraþaka þoto, yaiwēkoa boebaitaka ima uþaka imawa'ri yire jāãrika ri'kakoperaparā yire yi'ririyaþaberaþparā. I'suþaka yire nabaamaka "Reyariþotojo õnia majariþe'rirükia imabeyua", ãñuka ñimariþareka dako baaerā ba'aja jūariþotojo nare wārōka'wisijūaberijāæekaki yi'i. Reyariþotojo õnia majariþe'rirükia imaberirikareka þuri "Ñoaka õnia imarūkimarīrā maime. Suþa imarī õnia maimatiyikuriji mayaþaika uþakaja ukubaraka, ba'abaraka maimaerā", aþparaka Jesúre yi'ribeyurāte baaika uþakaja baairā maimajāæeka maro'si.

³³ I'suþaka simamaka waþuju bojaþakirimajare mija ã'mitiripþea'si. Ikuþaka sime: Ba'aja baairāka mija jeyoarirāka, jia baarijayurā imariþotojo nuþaka ba'aja baairā mija jarirāñu mijaro'sioka.

³⁴ Jia wājirokapi mija þupajoape'awa'ri ba'aja baarika mija ja'atabe. Mija þo'irā ðrārimarā Tuþarāte ðrībeyurā imarā je'e. Mija i'yoþi'yaokaro'si i'suþaka mijare ñañu.

Ikuþaka simarāñu mapo'ia õnia majariþe'rirāka be'erō'ō

³⁵ "Reyariþotojo õnia reyaekarāte jariþe'rirāñu", ñañua simako'omakaja, ikuþaka ðrārimarāre jērīajīñu je'e: ȝMarākā'ā simamaka reyaeka imariþotojo naþo'ia õnia

jariþe'ritiyaräka ruku? I'supakajaoka ðmaräkä'ä ñoirä nimaräñu ruku koþakaja rabaekarä imariþotojo?", nañu.

³⁶ I'supaka yire jërñairä jia þupajoabeyurä imarä. Ikuþaka sime ðakörí je'e: Õterikiyapea moteika sajetakaja rabaika. I'supaka simako'omakaja satôsirö'ðrä imaþi sapu'yu. Sajea rababerijikareka, maräkä'ä baatirä sapu'ribberijñu.

³⁷ ðakörí je'e: Trigo wämeika õterikia, sayaþeapi motemaka sapu'yu, samoteika upakamarña.

³⁸ Samoteräka be'erö'ð þu'ritirä Tuparäte yaþatika upakaja sajayu. Supa imarí õterikiba'i ima upakaja sapu'ririþayu saro'si.

³⁹ Supabatirä i'supakajaoka sime ika. Ð'mitirkörí je'e: Wa'ia, wa'iro'sia, wî'ñaka, þo'imajaoka ð'rïka ta'iarä oyiajamaria Þ'ikirä maime.

⁴⁰ I'supakajaoka mabo'ikakurirä imarükario'siji Tuparäte torä þo'ijiaeka. Supabatirä ð'ðrä imarükiräteoka kibaaeka. ð'rätijitakamarña imariþotojo ð'þaba'iwâ'taja jiyurika sime.

⁴¹ Aiyate yaaika upakamarña kiyaaboyeru ñamikaki aiya. I'supakajaoka sime tâ'þia saro'si. Tâ'þiräka natiyiaja rakaka oyiaja ya'tairä nime.

⁴² I'supakajaoka maimaräñu maro'si. Reyaekakite mayayeräka be'erö'ð kipo'ia rabaräka. I'supaka simako'omakaja Tuparäte ñnia kire jarirüjeräka be'erö'ð þuri, imajiparükikaja imarí, aþekurioka reyarükimarña kimaräñu.

⁴³ Reyaekakite mayayeika, jiamarña ima kipo'ia mayayeyu. I'supaka simako'omakaja ñnia kijariþe'rirärö'ðjirä þuri jia jiyurika, rikitubaka kipo'ia jariräka.

⁴⁴ "Jia ika ka'iareka nimarü", ãrïwa'ri Tuparäte mare þo'ijiaeka. I'supaka simako'omakaja mareyaräka be'erö'ð ñnia mare kijarirüjeräka þoto jiibaji kika imarükirä maime. ð'ðrä ñnia maime maþo'iaþi. I'supaka simamaka Tuparä þö'irä eyatiräoka aþeupakakaka þo'iaþi maimaräñu, torä jia imarükia.

⁴⁵ Ikuþaka sabojayu Tuparä majaropüñurä: "Mamarítaka Adán wämeiki þo'imajire Tuparäte þo'ijiaeka. Supabatirä ñnika kire kimarüjeka", ãrïwa'ri sabojayu. Cristo þuri, Adán upakamarña imaki, mareyaräka þoto Tuparä þö'irä ñnia mare imajiparüjerimaji kime.

⁴⁶ I'supaka simako'omakaja ð'ðrä maþo'ia ima sapiji ñnia mabo'ikakurirä kika maimajiparükimarña sime ruþu. Mareyaräka be'erö'ð mare kija'ataräñu þo'i imaräka þuri mabo'ikakurirä kika maimajiparükia.

⁴⁷ Mamarí imaü'muekakite ka'iaþi Tuparäte þo'ijiaeka. Sapı ãrïwa'ri ð'ðrä imarükikario'siji kimaeka. Kibe'erö'ð Cristo þuri mabo'ikakurikaki imaki.

48-49 Ika ka'iareka imarā maimamaka, Adán po'ia imaeka upakaja sime maþo'ia. Ímirā Tuþarā þõ'irā õñia majariråka poto þuri, Jesúþo'ia upakaja maþo'ia imaråka. I'suþaka maro'si simamaka, kiupaka maimarijariye'e mae.

50 Ikupaka mijare yibojaerå baayu yijeyomarå: Maekaka ima maþo'ia wejejë'râkaja imarükimarå imarå, Tuþaråte ritaja jâ'merö'õrâ imabesaråka.

51 Mija â'mitipe. Po'imajare õrîberika mijare yibojaerå baayu. Cristore pe'rietaerå baaråka ruþu ritaja reyapataekarämarå maimaråñu. I'suþaka simako'omakaja ï'rîka upakaja Tuþaråte maþo'ia o'aþataråñu.

52 Ikuparð'õþiji maþî'rûtaika upaka maþo'ia Tuþaråte o'aråñu. Tromþeta wâmeika okaariråka poto, "Wejetiyia seyayu miräkiyu", mariwârûrâñu. Sokaariråka poto reyakopekarâre mamaka naþo'iaþi õñia jariþe'rirâñu. I'sirîmi õñia imaråñurâteoka naþo'ia Tuþaråte o'aråñu.

53 Maekaka maþo'ia ima rabarûkia ima simamaka kika õñia maimajiparûkiapî Tuþaråte mare so'aråñu. I'suþaka kibaarâñurâ imarå aþekurioka reyarûkimarå maimaråñu.

54-55 I'suþaka Tuþaråte mare baaråñu kimajaroþûñurâ sabojaeka upakaja simamaka. Mia je'e: "Maþo'ia mare o'awa'ri po'imajare reyaika Tuþaråte tiyetamaka, reyarika imabesaråka. Suþa simamaka 'Yija reyarâñu', ârîwa'ri kikirika imabesaråka maro'si", sabojayu.

56 Ba'iaja baawa'ri mareyarâñu. Tuþaråte jâ'meika yi'ribeyuråte reyarika simamaka i'suþaka mare sariatayu.

57 I'suþaka simako'omakaja maiþamaki Jesucristopî ba'iaja imarika tiybeyurö'õrâ ma'rîrûkia imakopekareka mare kitâämaka "Jiitaka mibaayu Tuþarâ", jîjimakapî kire marîrijayu.

58 I'suþaka simamaka þuparukubekaja, jia Jesucristore yi'þaraka mijá imabe yijeyomarå. Suþabatiråoka "Waþuju Tuþarâro'si yija ba'irabekopeyu", ârîþuþajoabekaja, jiaþi kirika mijá ba'iraberijape.

16

Aþerâte jeyobaakaro'si niñerû rëarika

1 Aþerâ Jesûre yi'yurâte jeyobaabaraka niñerû mijá rëarûkiakaka mijare yijaijerå baayu mae. Jesûre yi'yurâ Galacia ka'iakarâre yibojarapaka upakaja mijá baajîkareka jia sime mijaro'sioka.

2 Ikupaka mijá baabe: Domingo rakakaja mijá tõþorijayu upaka kûþajîritirîjaka mijá jierijape. I'suþaka mijá baarijayua simamaka, yeyarâñurîmi imatikaja simarâñu.

3 Mija þõ'irâ eyatirâ, Jerusalénrâ niñerû e'ewa'rîrûkirâte "Írâ nime se'ewa'rîrûkirâ", mijá ârîrâñu. Suþa imarå "Jiirâ po'imaja

nime. Nare mijā e'etope", ārīwa'ri pāpera nare yo'oījirāñu Jerusalénkarāre nabeaeyaerā.

⁴ "Naka ya'riye'e je'e", ñarīpūpajoarākareka, naka ya'rīrāñu.

Corintowejearā a'rīrika Pablotē pūpajoaeaka

⁵ Ō'ōpi a'ritirā Macedonia wejearā yeyarāñu. Topi turita pabaraka mijā wejea Corintorā yeyarāñu.

⁶ Ñoapañaka mijā pō'irā ñimarrāñu je'e aþeyari. Pu'ejē'rākarō'ōjīrā torā ñimarrāñu je'e aþeyari. I'sia be'erō'ō aþea wejea yiyaþairō'ōrāja ya'yaokaro'si yire imabeyuakaka yire mijā ijjeyobaarākareka jia simarrāñu yiro'si.

⁷ Jajuapi mijā pō'irā īawa'rīka yaþabeyuka yi'i. I'supaka simamaka, karemarītaka Maiþamakire yaþarāka poto ñoaka mijā pō'irā ñimarrāñu je'e.

⁸⁻⁹ I'supaka simako'omakaja Éfeso wejearā yituirāñu Pentecostés bayā o'rīrāñurō'ōjīrā. Ō'ōrāja ñimariyapayu ruþu rīkimarāja yiwārōika īape'yoirāte imako'omakaja, rīkimarājaoka Tuþarārika yiwārōika jia sana'mitiririyapaika simamaka.

¹⁰ Timoteore mijā pō'irā eyarāka poto jia kire mijā baabe mijare kīkibekaja kimaokaro'si. I'supaka kire mijā baabe yupakajaoka Maiþamakirika ba'irabeiki kimamaka.

¹¹ Ba'iaja kire baabekaja kire mijā e'etope. Supabatirā jia kire mijā jeyobaabe yiþō'irā īarī ketaokaro'si. "I'supaka kire mijā baabe", ñañua simamaka ketarika yita'ayu, aþerā Jesúre yi'yurāþituyika.

¹² "¿Marāþate majeyomaki Apolore etarāñu ate?", aþparaka pāperapi yire mijā jērīaeka ñiarape. Supa imarī aþerā Jesúre yi'yurāka mijā pō'irā turirī keyaokaro'si kire yiþakatarikoperaþe. I'supaka yibaako'omakaja, "Torā ya'rīrika Tuþarāte yaþayu maekaka", kērīpūpajoabeyu ruþu. Supa imarī "Mae ya'rījikareka jia sime", kērīpūpajoarāñurīmi mijā pō'irā turirī ke'rīrāñu je'e.

Piyia jia Pablotē nare bojatiyaeka

¹³ Jia pūpajoatirā rakajetikarāja mijā imabe. Supabatirā maiþamaki Jesucristore yi'rīrīja'atabekaja, okajājiapi mijā pūpajoabe.

¹⁴ Rakakaja ritaja mijā baarijayua aþerāte wayuñarikapitiyika oyiaja samija baarijape.

¹⁵ Estéfanas imaki, kika imarāþituyika Acaya ka'iakarā mamarītaka Tuþarārika yibojarapaka yi'riñ'muraþarā. Supa imarī maekaka aþerā Jesúre yi'yurāte jeyobaarimaja imarī, i'supakajaoka nabaarijayu naro'si. I'supaka simaraþaka ñurā mijā ime.

16 I'supaka simamaka jiaipi nare mijā yi'ririjaririka yiyaþayu. I'supakajaoka naka Tuparārika ba'iraberimajaka jia mijā imarika yiyaþayu.

17 Mija tā'omaja Estéfanos, Fortunato supabatirā Acaicotatarāre etamaka jia jījimaka ñime. Mija puri yoepi imarā imarī, yire jeyobaawārūbeyurā. I'supaka simamaka mijā pō'ikarā yiþō'irā etairā tarāja puri yire jeyobaairā.

18 Okajājia mijā imaerā mijare najeyobaaika uþakaja yiþō'irā etatirā okajājia ñimaerā yire najeyobaayu. I'supaka baairāte majiyiþuþayeejikareka jia sime.

“Jia nimarū po'imaja”, Pablotē ãrīþūaeka

19 Asia ka'iakarā Jesúre yi'yurā, “Jia nimarū”, mijare ãrīþūairā. Aquila, kirūmu Prisca, supabatirā nawi'iarā Maiþamakire yi'riwa'ri rēñurāoka, “Jia nimarū”, mijare ãrīþūairā.

20 Õ'ðkarā muþaka Jesúre yi'yurāoka, “Jia nimarū”, mijare ãrīþūairā naro'si. Tuparāte yi'yurā imarī, jia jījimakaþi mijā jēñetoribu'abe.

21 Yi'i Pablo, ñoñu uþakaja “Jia nimarū”, ãrīwa'ri ikuþaka yiþitakapi mijaro'si yo'oþayu.*

22 Torā maiþamaki Jesucristore yaþabeyurāte “Ba'aja Tuparāte nare baarū”, ãrīwa'ri i'supaka mijare ñañu. “No'oþrāmarīaja Maiþamakire þe'rietarykirīmi seyaþarū”, ãrīwa'ri yaþatiyaiki ñime.

23 “Jia maiþamaki Jesúre mijare baarijarirū”, mijare ñarīþūayu.

24 I'supakajaoka “Jesucristore ã'mitiriþeairā mijā imamaka, jimarītakaja nare yiwayuñayu”, mijareka ñarīþūatayu.

I'tojīrāja sime ruþu.

---

* **16:21** Después de dictar la carta a otra para escribir, Pablo añade su firma para que los lectores sepan que la carta realmente es de él. (Véase 2 Tesalonicenses 3.17)

Segunda carta de San Pablo a los Corintios

Ate Corintowejeakarāro'si Pablote pāpera pūataeka

¹ ¿Yaje mijā ime yijeyomarā? Yí'i Pablo, yijeyomaki Timoteo'pitiyika, "Jia nimarū", mijareka yija āñu. Tuþarāte yire jā'meikapí ãrīwa'ri Jesucristorika bojariroka bojataþarimaji ñime*. Corintowejeareka supabatirā Acayaka'iarāoka imarā Tuþarāte jiyipuþayeeokaro'si rērīrijayurāro'si ika pāpera yipūtatayu.

² Maþaki Tuþarā, supabatirā maiþamaki Jesucristo'pitiyika jia mijare nabaarū. Supabatirāoka jia þupaparaka mijā imaokaro'si mijare najeyobaarū.

Pablote ba'iaja jūako'omakaja Tuþarāte kire jeyobaaeka

³ Maiþamaki Jesucristo Pakika jījimaka imawa'ri "Jia mibaayu Tuþarā", kire yija ãrīrijayu. Maþaki imarī, mare kiwayuñayu. Supabatirā ba'iaja maþuparirijayu þoto mare jeyobaaokaro'si maka imaki kime Tuþarā.

⁴ Ritaja ka'wisika yijaro'si simako'omakaja ba'iaja yija þuparikoreka yijare jeyobaaerā Tuþarāte yijaka imajíþe. Supa imarī yijare kijeyobaaika upakaja aþerā ka'wisika jūairāte ba'iaja naþuparikoreka nare yija jeyobaawārūyu.

⁵ Cristore yi'yurā imarī, ba'iaja kijūaeka upakaja yija jūayu yijaro'sioka. I'supaka simako'omakaja Cristorirā yija imamaka, ba'iaja yija þuparikoreka Tuþarāte yijare jeyobaayu.

⁶ Jesucristorika bojariroka bojariþareaja ba'iaja yija jūarijayu. I'supaka simako'omakaja, sayija rakajepāãrīrijayu jia mijare jeyobaaokaro'si. I'supaka mijaro'si yija imamaka Cristore mijā yi'yua ja'atabeyurā mijā imarijarirāñu. Ba'iaja yija jūarijayu þoto Tuþarāte yijare jeyobaarijayu. I'supaka yija imarijjayua õñurā imarī, ba'iaja jūariþotojo okajājia imawa'ri samija rakajepāãyu mijaro'si.

⁷ Yija upakaja Cristore yi'yurā imarī, ba'iaja jūarijayurā mijā ime. Supa imarī "Yijare kijeyobaaika upakaja Tuþarāte nare jeyobaarāñu, jia kire nayi'yaokaro'si", mijareka ãrīþupajoairā imarī, ba'iaja yija þuparibeyu.

⁸ Mija ã'mitiþe yija jeyomarā. Asia ka'iarā tuþaraka jimirāba'iaja yija jūaraþakakaka mijā õrīrika yija yaþayu. Jimarítaka ba'iaja jūawa'ri, okajājimarā sarakajepāãwārūbeyurā rō'õjīrārāja yija jaraþe. Supa imarī "Reyarükirāja yija ime je'e mae", ãrīþupajoabaraka ba'iaja yija þuparape.

---

* **1:1** Apóstol

⁹ Supabatirā “Najāärūkirāja yija ime”, yija äriþupajoaraþe. Supa imarī yija þupayariji marākā'ā yija þo'ia īarīrīwārūbeyu. I'supaka simako'omakaja “Reyaekarā imakopeirāte þariji öñia jariþe'rirüjeiki imarī, Tuparā ð'ríkaja imaki yijare īarīrīwārūki”, yija äriwārūerā i'supaka yijaro'si simaraþe.

¹⁰ “Yija reyaerā baayu”, yija äriþirapakarā werikareka Tuparāte yijare o'atarape. Supa imarī, “Namajīoka i'supaka oyiaja Tuparāte werikareka yijare baajiparijarirāñu”, äriþupajoawa'ri ba'aja yija þuparitityabeyu.

¹¹ I'supaka yijaro'si simaerā Tuparāte mijā jēñeñijirijayuaþi äriwa'ri yijare kijeyobaarijau. Jia Tuparāte yijare jeyobaamaka ñawa'ri, “Jia mibaayu Tuparā. Mire yija jēñeika upakaja mibaaraþe Pabloraðakaro'si”, ríkimarāja þo'imajare kire äriðrāñu.

Ikuþaka simamaka Corintowejearā Pablotē a'ribērika

¹² Aþea ikuþaka þupajoawa'ri jijimaka yija ime. “Tuparāte yaþaika upakaja wāärō'ðrāja þo'imajare jia yija baarijau, nare þakibekaja”, yija þuparð'ðpi yija äriþupajoayu. Ika wejeareka imarā waþuju þupajoatirā nawārōika upakaja mijaka yija imawārūbeyu. I'supakamarā sime, Tuparāte yijare jeyobaamaka jia mijaka yija imawārūrijayu.

¹³ Supa imarī rukubaka mijā þupajoaoakaro'simariä þaperā o'otirā mijaro'si sayija þuatarijayu. Yija wārōika jia mijā öñaokaro'si mijaro'si sayija o'oyu.

¹⁴ Ika mijare yibojaika, “Pablo kijeyomarāþitityika wājia bojairā nime”, jia äriwārūbeyukajirā ð'rārimarāre ime ruþu. ð'rārimi jia yijare ðrītirā “ð'rā þuri jiitaka yijare wārōkarā”, yijareka nimauþatiji narīrika yija yaþayu. I'supakajaoka maiþamaki Jesucristore þe'rietarāñurīmi “Jia yijare ä'mitiriwa'ri mire nayi'rika”, jijimakapi kire yija äriðrāñu.

¹⁵ “Jia yika nime je'e. Supa imarī Macedonia ka'iarā ya'rirāka þoto naþð'i ñimatawa'rirāñu, supabatirā yipe'rirāka potoooka i'supakajaoka yibaarāñu ate”, ñarīþupajoakoþeraþe. I'supaka yibaarikareka ð'þakuri mijā þo'irā eyawa'ri jiibaji mijare yijeyobaajääeka.

¹⁶ “Macedonia ka'iarā ya'rirāka þoto naþð'i ñimatawa'rirāñu, supabatirā yipe'rirāka potoooka i'supakajaoka yibaarāñu ate”, ñarīþupajoakoþeraþe. “Judeaka'iarā yeyawārūokaro'si Corintowejekarā yire jeyobaarāñurā”, ñarīþupajoaraþe.

¹⁷ “Jia þupajoarimariäja i'supaka yijare kērāþe bai je'e”, yireka mijā äriþupajoayu bai? Tuparāte ðrībeyurā þuri nañu upakaja baabeyurā imarī, “A'ã, i'supaka yibaarāñu”, äriþipotojo ñamajī ate “Jēno'o, aþe upakaja yibaarāñu”, äñurā. I'supaka äriþbeyuka ñime yi'i þuri.

¹⁸ Kēñu upakaja baaiki kime Tuparā. I'supakajaoka, “Ikuþaka yibaarāñu”, ñañua aþe upakaja baabeyuka ñime.

19 Kēñua upakaja baarijayuka Tuparā Maki Jesucristo. Suþa imarī “Ã'ã ikuþaka yibaarāñu”, ãrïriþotojo, aþe upaka baabeyuka kime. Kirika bojariroka mijare yija wârõrijayu, yi'i Pablo, Silvano suþabatirā Timoteopitiyika. I'suþaka simamaka “Ikuþaka yija baarāñu”, ãrïriþotojo aþe upaka yija baabeyu yijaoka.

20 “Ikuþaka jia yibaarāñu yirirâte”, kërkä upakaja ritaja Tuparâte baaeka Kimaki Jesucristoþi ãrïwa'ri. Suþa imarī jia Jesucristoþi mare kibaarijayua ññurâ imarī “Rita, kërkä upakaja baaiki kime”, ãrïwa'ri Tuparâte majiyipuþayerijayu.

21-22 Jesucristore mayi'yua maja'atakoreka Tuparâte mare jeyobaayu. Suþa imarī ikijioka kime Jesucristorirâ maimaokaro'si mare wâ'maekaki. Suþabatirâ kirirâ maima beaokaro'si Espíritu Santore maþupakarâ kiñ'aþjääeka. I'suþaka kibaamaka, “Jia yirirâte yibaarāñu”, kërkä upakaja Tuparâte mare baarāñu”, marîþupajoayu.

23 “Mija þõ'irâ ya'rirâñu”, ññarâþaka mijare þakiberaþaki yi'i. Okajâjiaþi mijare okajâäriyaþaberiwa'ri mija þõ'irâ ya'riberape ruþu. Tuparâte ñaika wâjítâji ikuþaka mijare ñañua rita sime.

24 Mijare okajâätkarâ imariþotojo, “Ikuþaka mija baabe, ikuþaka puri mija baa'si”, ãrïwa'ri mijare jâ'meriyapabeyurâ yija. Cristore yi'ritikarâ mija imamaka, jijimaka mija imaokaro'si wârõbaraka mijare jeyobaarika yija yaþayu.

2

1 Bikija mija þõ'irâ eyatirâ, mija þupape'rirâ okajâjia mijare yijaimaka ba'iaja mija þuparaþe. I'suþaka simako'omakaja, “Tuparâte yaþaika upaka baabeyurâte puri yokajâäñu je'e ruþu”, ñnarîþupajoarape. I'suþaka simamaka “Ba'iaja naþuparia'si ate”, ãrïwa'ri mija þõ'irâ turirî ya'ribeyukaji ruþu.

2 Jijimaka yire imarûjerimaja mija ime. Suþa imarî okajâjiaþi mijare yijaijika ba'iaja þupariwa'ri, marâ aþerâ jijimaka yire imarûjerimaja imaberijîñurâ.

3 “I'suþaka naþuparijîñu”, ãrïwârûtirâ ba'iaja mija þuparirika yaþaberiwa'ri mija þõ'irâ ya'ribeyu ruþu. Mija þõ'irâ yeyarûki ruþu mijaka okajierika yaþawa'ri “Ikuþaka mija baabe”, ãþaraka þapera takaja mija þõ'irâ yipuþatarape. Okajietirâ ba'iaja þupapekaja jijimaka yire þuparirûjerûkirâ mija imaokaro'si mijare sayipuþatarape. Suþa imarî “Naþõ'irâ yeyarâka þoto jia simamaka ñatirâ jijimaka nimarâñu je'e naro'sioka”, ñnarîþupajoayu.

4 I'sia þapera mijaro'si yo'oraþaka þoto jimariâ ba'iaja yipuþparape yoraþarõ'ðjîrâ. Suþa simako'omakaja sñatirâ ba'iaja mija þupayaokaro'simariâ þapera mijare yipuþatarape.

“Jia mare wayuñaiki kime Pablo”, mijā ārīwārūokaro'si mijare sayipūatarape.

Ba'iaja mare baakoperaþakiteoka mijā wayuñabe, Pablotē ārīka

⁵ Ba'iaja mijā watoþekarā baaraþakite jia imarika yapawa'ri jājia kire mijā baaraþakakaka mijaro'si yo'oerā baayu mae. Ba'iaja kibaaraþaka ā'mitirirā, ba'iaja yiþuparapaka simamaka saþemawa'ribaji mijā imaraþe je'e, mijaro'sioka. I'suþaka simako'omakaja “Ba'itakaja mijare þuparirūjetiyaberaþaki kimaraþe je'e”, ñañu ba'itakaja kijūarika yaþaberiwa'ri.

⁶ Ba'iaja kibaaraþaka simamaka mijā rērāþaka poto “Ikuþaka kire mabaaye'e kiþupaþe'yaokaro'si”, mijā ima uþatiþaňakaja ārītirā i'suþaka kire mijā baaraþe. I'suþaka simamaka maekaka þuri þupaþe'yuka kijayua simamaka koþakaja samija ja'atabe.

⁷ I'suþaka kire baabekaja, ba'iaja kibaakopekareka ye'kariritirā jia kire mijā jeyoþe ate. I'suþaka kika mijā imabe, tērīritakaja ba'iaja þupariwa'ri “Marākā'ā baatirā jia naka imawārūbeyuka yi'i”, kērīþuþajoakoreka.

⁸ Kika mijā jeyoþakā'ā, “Rita yire nawayuñayu ate”, kēñaokaro'si i'suþaka kika mijā imarika yiþaþayu.

⁹ Kire yibaarūjerapaka uþakaja mijā yi'rīrā þaperā mijare yiþuþatarapaka imarī, “Maekakaoka nare ñañu uþakaja baairā nime”, mijareka ārīþuþajoaiki ñime.

¹⁰ Suþa imarī ba'iaja baakopekakite ba'iaja baaeka mijā ye'karirirākareka i'suþakajaoka simarāñu yiro'sioka. Yire ba'iaja kibaaika imakoþejika sareka kire yiwayuñajīñu. Ī'rīka uþakaja jījimaka mijā imarika yapawa'ri Cristore ūaika wājtāji i'suþaka ñimarijayu.

¹¹ Kire mawayuñaye'e, ba'iaja þupawa'ri Satanáre yaþaika uþakaja kibaa'si. I'suþakajaoka maro'si sima'si, majeyomakite mawayuñajīñu. Satanáre mare þakiriyaþaikakaka ñurā maime.

Corintokarā majaroka Pablotē ā'mitiririyapaeaka

¹² Tróadewejeařā yeyaraþaka poto Maiþamakire yire jeyobaaikaþi ārīwa'ri imatikaja po'imajare imaraþe yire na'mitiyaokaro'si. Suþa imarī Jesúrika bojariroka nare yiwārōmaka jījimakaþi tokarāre yire ā'mitirape.

¹³ I'suþaka simako'omakaja Tróaderā majeyomaki Titore imabeþakā'ā ba'iaja yiþuparape. Torājīrā mae, tokarāre yimaþaroka bojaweatiřā Macedoniaka'iarā ya'raþe Titore mo'arī.

¹⁴ Ba'iaja yiþupariko'omakaja Cristorirā yija imamaka dakoa imabeyua yijare tērīrūkia mae. Suþa imarī “Jiitaka mibaayu Tuparā”, þparaka jia yija þuparijayu. Suþabatirā

Cristorika bojariroka bojaþibarimaja yija imaokaro'si Tuparâte yijare þuataeka ritaja þo'imajare sõñaokaro'si. I'suþaka simamaka ï'râkõ'rîmato jariwa'ririmarîja sayija bojatapamaka ã'mitiritirâ, Cristore nayi'yu. ïakõrî je'e, ikuþaka sime: Mapaõmea majoeika þoto ritaja sajîsia þibika ritaja þo'imajare wî'ika uþaka simarijayu.

¹⁵ Cristorika bojariroka yija bojaþibamaka ïawa'ri jjimaka Tuparâte yijaka ime. Kirika yija wârõtaþa, Tuparâ þõ'irâ a'rîrûkirâ, suþabatirâoka ba'iaja imarika tiybeyurõ'õrâ a'rîrûkirâ þariji sã'mitiririjayurâ.

¹⁶ Cristore yi'riberirika ima, "Ba'iaja imarika tiybeyurõ'õrâ a'rîrîwaþaka", ãriwa'ri nare yija bojamaka nayi'ribeyu Cristorika yija wârõika ã'mitiririyapabeyurâ. Tuparâ þõ'irâ a'rîrûkirâ'si þuri nare yija wârõika nayi'yu õnia nimajiparûkiroka naro'si simamaka. I'suþaka Cristorika yija wârõrijayua þemawa'ribaji imatiyaika simamaka Tuparâte yijare jeyobaaberirikareka, marâkâ'ã baatirâ wâjia sayija bojawârûberijâæka.

¹⁷ I'suþaka ñañua simako'omakaja, rîkimarâja nime niñerû tõþoriyaþawa'ri takaja Cristorika bojariroka wârõtaþarimaja. Nuþaka baarijaribeyurâ yija þuri. Jesúrirâ imarî, kirika bojariroka þakirimarîja þo'imajare wârõerâ Tuparâte þuatairâ yija ime. I'suþaka þupajoairâ yija ima simamaka kïlaika wâjitâji wâjirokaþi yija wârõrijayu.

3

"Mamarî imara'aekakukukaka be'erõ'õ mamakukukaka majaroka mayi'ririþarîrûkia ikuþaka sime", Pablote ãrîka

¹ I'suþaka yo'oko'omakaja "Yija imarâ imatiyarimaja", ãriwa'rimaria i'suþaka mijare yija bojayu. Aþerâ wârõrimaja þuri "Imatiyarimaja yija ime", ãrîkoþerijayurâ. Mija þõ'irâ netarijayu þoto þapera naro'si aþerâte o'oeka mijare nabearijayu. I'suþaka mijare nabeaika þapera ima, "Jia wârõirâ nime", ãriwa'ri nawârõirõ'õkarâre no'orûjerijayu. I'suþakajaoka aþerõ'õrâ na'yu þoto mijare nawârõikakaka þapera no'orûjerijayu. Yija þuri, i'suþaka baabeyurâ.

² Mijaja imarâ "Jia wârõirâ yija ime", aþparaka þapera yija bearûkirâ uþaka yijaro'si imarâ. Yija wârõika yi'riwa'ri ba'iaja mijaja baaika ja'atatirâ aþeupaka mijaja o'amaka ïatirâ, "Jia Cristorika bojariroka Pablôrâkare nare wârõyu", ritaja þo'imajare ãrîþupajoarijayu. I'suþaka mijaja baaika yija þupakarâ sayija õñu.

³ Cristo þapera maika uþaka imarâ mijaja ime. Kirika bojariroka yija wârõikapi ãriwa'ri Cristore mijaja þupaka jia o'aika ritaja þo'imajare ïawârûþpatayu. Aþerâ wârõrimaja

þapera o'oeka narikaika upakamarĩa mijā ime. Tuparā, ñňia imajiparimaji Espíritu Santore mijā þupakarā mijare kiňa'ajāäka simamaka i'supaka sime. Moisés imaroyikakiro'si ātaþāiarā Tuparāte o'oeka upakamarĩa sime mae. I'supakamarĩa simamaka maþupaka Espíritu Santojo mare o'arijayuka.

⁴Jia mijare yija wärōerā Cristore yijare jeyobaayu. I'supaka simamaka "Nare yija wärōikapi ãrīwa'ri Cristore yapaika upaka baairā nime", Tuparāte īaika wājitāji yija ãrīwärūyu.

⁵I'supaka jijimaka yija ãñua simako'omakaja yija þupayariji yija ñňuapi ãrīwa'rimarā jia yija wärōyu. Tuparāte yijare jeyobaaikaþi ãrīwa'ri takaja ritaja yija baawärūyu.

⁶Tuparājaoka imaki kimajaroka mamakukukaka bojaþirimaja yija imaokaro'si yijare jeyobaaiki. Suþa imarī "Yimakire ã'mitiriþeairāte yitāärāñu", Tuparāte ãñua bojaika sime mamakukukaka majaroka. Suþa imarī bikija Moisés imaroyikakite o'oeka ãrīroyika upakamarĩa yija wärōyu mae. Espíritu Santopi ãrīwa'ri maþupaka o'amaka kire mayi'rirükiakaka sabojayu mamakukukaka majaroka. Bikija Tuparāte jā'meka o'oeka yi'rikopeirā þuri nareyarāka be'erō'õ kika imajipabesarāñurā. I'supakamarĩa sime mamakukukaka majaroka yi'yurāro'si þuri. Espíritu Santore nare ña'rjāimaka Tuparāka ñňia nimajiparāñu ãrīwa'ri sabojayu.

⁷⁻⁸Kijā'meika ãta þāiarā o'otirā, Moisés imaroyirekakite mamarī Tuparāte kire saja'ataeka. I'sia kire kija'ataekarīmi Tuparāte kĩaeka be'erō'õ simamaka jimarī jājia Moisés þema yaaboaeaka. I'supaka simamaka Israeltatarā marākā'ã baatirā sarakajeþāberiwa'ri kiþema niariyaþaberika. Bikija Tuparāte jā'meka jiitaka simaeka. I'supaka simaeka koþakaja Moisés þema jājia yaaboaeaka. Suþa imariþotojo ï'rārīmi upakaja sariririjarika. Bikija Tuparāte jā'meka o'oeka jājia yaaboaiþapitiyika þo'imajaro'si kire sakija'ataeka simako'omakaja sayi'riwärüberiwa'ri, Tuparā þo'irā þo'imajare a'ribikerika ãrīwa'ri sabojayu. Mamarī kijā'meroyika yaaboaiþapitiyika sakija'ataeka simako'omakaja satērīwa'ribaji jia sime ika mamakukukaka majaroka. Suþa imarī ñňia imajiparükiakaka Espíritu Santore maro'si e'era'aeka. I'supaka ima imarī, ñamajī aþerikurioka þurirükimariña sime.

⁹Bikija Moisés imaroyikakite kijā'merükia Tuparāte kire ïjikakaka þuri sayi'riberiwa'ri "Tuparāte yapaika upaka þo'imajare baabeþakā'ã ba'iaja nare kimarüjerāñu", sāñu. I'supaka imariþotojo jājia yaaboaiþapitiyika setaeka. Ika mamakukukaka majaroka þuri Tuparāte īaika wājitāji

wājia po'imajare imarūjerikaka mare bojaika. Suþa imarī bikijakaka jājia yaaboaikapi setako'omakaja mamakukukaka þuri tēriwa'ribaji imatiyaika majaroka sime.

¹⁰ Jia simaroyika mamarī Moiséte jā'meroyika. Suþa simako'omakaja satēriwa'ribaji imatiyaika sime ika mamakukukaka majaroka. I'suþaka maþupajoaika simamaka, "Mamarī imara'aeka majaroka imatiyabeyua sime mae", marīþupajoayu.

¹¹ Ñoaka imarūkimariña imariþotojo Moiséte jā'meroyika jājia yaaboaika watopekapi etaeka. I'suþaka simamaka, ika mamakukukaka majaroka Tuparāte mare ja'ataeka þuri imajiparūkia imarī, tēriwa'ribaji imatiyaika sime.

¹² "Imajiparūkia sime", jia ñorwārūirā imarī, kīkirimariña po'imajare sayija wārōrijayu.

¹³ Imajiparūkia simamaka, Moisés imaroyirekaki uþaka yija imabeyu. Kipema jājia yaaboaeka yaririjarika Israelkarāre ïakoreka sayapāiaþi kipema kirārīta'aroyika. Kipema jājia yaaboaeka yaririjarika ãrīrikopakaja mamarī Moiséte jā'meroyika tiyirijayu.

¹⁴ I'suþaka simarijariko'omakaja Israelkarā þuri satiyirijayua ã'mitiriþeberikarā imarī, maekakaoka i'suþakaja imañujurā rupu. I'suþaka imarā nimamaka, Moiséte jā'meroyirekaka niaika þoto, "Kopakaja Tuparāte satiyetaeka", ãrīwārūbeyurā nime. I'suþaka imabekaja, Cristore takaja yi'yurā nimajíkareka þuri jia sanorīwārūjīnū.

¹⁵ I'suþaka imariþotojo maekaka þariji Moiséte o'oeka wārūriþotojo sanorīwārūbeyukaji rupu.

¹⁶ I'suþaka simakopeko'omakaja Maiþamakire ï'rārimarāre yi'riū'mumaka ïatirā nare kijeyobaayu "Saniawārūrū", ãrīwa'ri.

¹⁷ Espíritu Santopi ãrīwa'ri Maiþamakire mare jeyobaayu. I'suþaka mare jeyobaabaraka maka kimarijayua simamaka, Moiséte jā'meroyika mayi'rikopaka ja'atatirā, Cristore yapaika uþakaja baawārūirā maime mae.

¹⁸ Kopakaja jia sōrīwaþu'atairā jariwa'ri, Maiþamakire þuþapajoarijaþarakā, tēriwa'ribaji kima morīwārūrijayu mae. I'suþaka maimapi ï'rārīmi uþakaja jiibaji Maiþamaki uþakaja maimarijarirā Espíritu Santore maþupaka mare o'arijayu.

4

¹ Yijare wayuñawa'ri, yijare wā'matirā kimajaroka mamakukukaka po'imajare wārōrimaja Tuparāte yijare imarūjeka. I'suþaka simamaka, ba'iaja aþerikuri yijaro'si simarijayua imako'omakaja, sayija wārōrīja'atabeyu.

² Suþa imarī aþerāte kareaja i'yoa baarijayu uþaka baabeyurā yija ime. I'suþakajaoka "Jia po'imajare yijare

yi'rirū", ārīwa'ri waþuju nare þakibeyurā yija ime. I'suþaka imarā imarī, Tuþarārika bojariroka aþemijiþi so'atirā yija õñu upakaja yija þupajoaika wārōbeyurā yija ime. Suþa imarī Tuþarāte ūaika wājítaji jia wājiroka noriþaþu'atawārūirokaþi þo'imajare Tuþarārika yija wārōyu. I'suþaka yija baamaka "Pakibeyurā nime", þo'imajare yijareka ārīwārūyu.

³ I'suþaka yija wārōika simako'omakaja "Pablorākare wārōika ūrārimarāre õrīwaþu'atabeyu", āñurā mijā ime ūrārimarā. Ikuþaka sime: Maiþamakire yi'ririyaþaberíwa'ri, ba'iaja imarika tiyibeyurō'orā a'rirükirā imarī, yija wārōika noriþaþu'atawārūbeyu.

⁴ Cristore nayi'ribeyuaþi ārīwa'ri þo'imajare kiþakika upakaja Satanáre nare imarūjerijayu ruþu. Suþa imarī Jesúrika tērīwa'ribaji imatiyaiki bojariroka õrīwaþu'atabeyaka nare kimarūjerijayu. I'suþaka nimarijayua simamaka, "Tuþarāte ima upakaja Jesúre ime", narīwārūbeyu.

⁵ Jesucristore jiyipuþaka õñurā imarī, yija baarijayuakaka takaja þupajoabaraka þo'imajare wārōbeyurā yija. "Imatiyairā Pablorākare ime mirākiyu", mijā ārīrika yaþaberíwa'ri i'suþaka yija baabeyu. I'suþaka baabekaja "Jesucristo kime Maiþamaki", āþaraka yija wārōrijayu. Suþa imarī mijare ūarīþaraka yija ba'irabeijirā Jesúre yijare þuataeka simamaka, kiyapæka upakaja yija baarijayu.

⁶ Tuþarā þuri ika wejea rubu'ataeka, neia simakoþekareka saborirūjekaki. I'suþakajaoka Cristore yija õrīberikopékareka, yijare kire kiõrīwārūrūjeka. Suþa imarī Jesucristore yija yi'þakā'ā Tuþarāja tērīriki kimaoka yija þuþarō'orā yijare õrīrūjerapaki.

⁷ Tērītakakaka Tuþarārika bojarī kiþuataekarā imariþotojo "Tērīrā yija ime", ārībeyurā yija. ūakōri je'e: Waþajā'rimarāa jotoka'i jottedisiarā waþajā'rīa jāma upaka imarā yija ime. I'suþaka simamaka yija þupakarā Tuþarārika yijareka imarā yija ime. Suþa imarī "Naþupajoaikaþimarāa wārōrimaja nime. Tuþarā tērīrikaja imakite nare jeyobaaikaþi jia nabaayu", þo'imajare yijareka ārīwārūyu mae.

⁸ Po'imajare Jesúrika bojariroka wārōriþpareaja, ūrākurimarāa ba'iaja yija jūarijayu. I'suþaka simako'omakaja, sarāja sayija ja'atarijariþbeyu. I'suþakajaoka "¿Marākā'ā yija baarāñu mae?", ārīþupajoako'omakaja "Tuþarāte yijare ja'atayu", ārībeyurā yija ime.

⁹ Ríkimarāja yijare ã'mijlairāte imako'omakaja Tuþarā þuri yijare ja'atabeyuka. ūrākurimarāa yijare jāãrika ri'kakopeirā imarī, yijare nakāmibaaeka simako'omakaja Tuþarāte yijare jeyobaaika simamaka yijare najāwārūbeyu.

¹⁰ Yija turirijayurō'ð rakakaja nime ūrārimarāa yijare

jäärika ri'karijaturā. Jesúre najääeka upakajaoka yijare najääriyapayu. I'supakajaoka ba'iaja kijūaeka upakaja jūariþotojo jia sayija rakajepäämaka īawa'ri, "Napupakareka Jesúre imamaka, kirikapi i'supaka nime", po'imajare äriwärñokaro'si suþa yija imarijaya.

¹¹ Jesúrika bojariroka yija wäröripareareka, ī'rärīmi upakaja yijare jäärika nari'kaika watopekarekaja yija imarijaya. I'supaka yijaro'si simako'omakaja "Jesúre napupakareka imapi äriwa'ri kiupaka jia sanarakajeþäärijaya", yijareka po'imajare äriwärñokaro'si i'supaka yija jūarijaya.

¹² I'supaka ba'iaja yija jūaika simako'omakaja, yija wäröika ä'mitiritirä samija yi'yuapi äriwa'ri Tuparäka önia mija imajiparänu.

¹³ I'supaka simamaka ba'iaja yija þuparibeyu. Mija īabe, ikupaka sāñu Tuparäma jalaropūnu o'oekara: "Tuparäte yi'yuka imarī, kirika bojariroka po'imajare yiwäröyu", ī'ríkate ärika. I'supakajaoka yija þupajoayu yijaro'si. Tuparäte ä'mitiripéairä imarī, kirika bojariroka ja'atarimarīja yija wärörijaya.

¹⁴ I'supaka þupajoairä imarī, po'imaja yijare jäärika ri'kakopeika yija kíkibeyu. Maiþamaki Jesucristo reyaekakite önia Tuparäte jariþe'rirüjeka ate. Suþa imarī Jesúrirä yija imamaka, "Yija reyakopeko'omakaja önia Tuparäte yijare jariþe'rirüjeränu ate", yija äriþupajoayu. I'supakajaoka mijare kibaaränu. Suþabatirä kimarö'örä Tuparäte mare e'ewa'riränu.

¹⁵ Suþa simamaka, "Jia mijaro'si simarū", äriwa'ri ba'iaja jūariþotojo Tuparärika bojariroka mijare yija wärörijaya. I'supaka yija baaika simamaka ī'rärīmi upakaja ríkimabaji Jesucristore yi'yurä po'imajare imarijaya. Kire nayi'yuapi äriwa'ri jia Tuparäte nare baamaka "Mare wayuñaiki imarī, jia Tuparäte mare baayu", naririjaya. Suþa imarī "Tëririkaja imatiyaiki kime", äriwa'ri po'imajare kire jiyipupayeerijaya.

¹⁶ I'supaka simamaka ba'iaja þupapekaja Jesúrika bojariroka ja'atarimarīja yija wärörijaya. Yija po'ia ba'iaja jūabaraka rüetaka sajaririjariko'omakaja ī'rärīmi upakaja yija þupaka okajäjia imaokaro'si Tuparäte yijare jeyobaarijaya.

¹⁷ Ritaja wejea yija turitaparö'ö ba'iaja yija jūarijaya puri wejejë'räkaja imarükimariä sime. Suþa yija jūako'omakaja, "Kika önia yija imajiparükia puri tëriwa'ribaji jia imarükia sime yijaro'si", äriþupajoawa'ri, maekaka jimarī ba'iaja yija jūakopeika marä imabeyua yijaro'si.

¹⁸ Suþa imarī ika ka'iareka yija īarijaya puri purirükia sime. I'supakamarī yija īabeyua puri imajiparükia ima. I'supaka simamaka, maekaka yija īarijaya þupajoatiyabekaja yija ime. Mabo'ikakurirä maimarukiakaka puri sīaberiripotojo sayija

puþajoatiyarijayu.

5

¹ Ika maþo'ia wejejë'râkaja õñia imarûkiro'simarã sime, ñojimarijji reyarükia. I'suþaka simako'omakaja "Mareyarâka be'erõ'õ õñia mare jariþe'rirüjetirâ maþo'ia Tuþparâte mare o'arãñu", marîpuþajoayu. I'suþaka mare kibaarûki þo'ipuri maekaka maþo'ia ima uþakamarã imarâka, õñia imajiparûkia imarî.

² Ika ka'iareka imabaraka ka'wisika majûarijayu poto Tuþparâ þo'irâ mamaka þo'iaþi imarika maþuþajoarijayu.

³ Yiaþuþaka takaþijimarijia Tuþparâ þo'irâ maimarâka simamaka i'suþaka ñaÑu. Mamaka þo'ia mare kio'arâkapî kiþo'irâ maimarâñu.

⁴ Ba'iaja imarikareka rûñurâ imariþotojo dakoa okamirâmarâja aþekukurâ imarika maimariþuþajoayu. I'suþaka maþuþajoika, "Po'imarîrâ maimariyapayu", ãriwa'rimarijia samaþuþajoayu. Wâârõ'õrâ maima ja'atatirâ, reyariba'ikakamarã þo'ikirâ maimariyapayu.

⁵ Suþa imarî mareyarâka be'erõ'õpi, þo'ia mare kija'atarâkapî maimaokaro'si Tuþparâte mare þo'ijiaeaka. Suþa imarî "Tuþparâ imaki i'suþaka mare baarûkika", marîwârûokaro'si Espíritu Santore mare kiña'ajâæeka.

⁶ I'toþitepi ãriwa'ri maka kima moÑua simamaka, Tuþparâte mayi'yu. Õ'õrâ maima poto þuri, maiþamaki Jesucristo þo'irâ maimabeyua simako'omakaja "Mareyarâka be'erõ'õpi þuri kika maimarâñu", jijimaka marîrijayu.

⁷ Maekaka wâârõ'õrâ kire maiþeyukajia simamaka i'suþaka maÑu. Jesûre yi'yurâ imarî, "Mare kêrîka uþakaja maro'si simarâñu", marîpuþajoayu samaibeyua simako'omakaja.

⁸ Suþa imarî "Tuþparâte ãrika uþaka baaiki imarî maþo'ia mare kio'arâñu", maÑu. I'suþaka simamaka, reyatirâ sarekaja Maiþamakika maimariyapakopeyu.

⁹ I'suþaka puþajoariþotojo ika ka'iareka õñia maimatiyikuriji jijimaka kîajiyuika mabaarijayu. Õ'õrâ maima poto mabaarijayu uþakajaoka mareyarâka be'erõ'õpi maimarâñurõ'õrâ mabaarâñu. I'suþaka imarijarirûkirâ maime.

¹⁰ I'suþaka simamaka ritaja ika wejeareka kiro'si mabaaijika ï'rârîmi Cristore ïarâñu. I'suþaka kibaarâñurîmi jia, ba'iaoka kiro'si mabaaijika ko'apitorâja sawaþa matôþorâñu.

Ikuþaka sime Tuþparâka jia imarika

¹¹ I'suþaka kiro'si yija baaijika "Kîarûkia sime", ãriwa'ri Tuþparârika bojariroka þo'imajare yi'yaokaro'si jia oyiaja

nare yija wārōrijayu sayija ūñwārūirō'ōjīrāja. I'supaka yija baaika, supabatirāoka kiyapaika upakaja yija imarijayua ūñuka Tuparā. I'supaka simamaka samija ūñu je'e mijaro'sioka.

¹² Mija īabe. "Jiirā nime", yijareka mijā ãñaokaro'simarīa i'supaka mijare yija bojayu ate. I'supaka baabekaja "Pablōrākare waپju mijā jaiyuyeyu", yijare jaiyuyeirāte mijā ãñaokaro'si mijare sayija bojarijayu. Ikuپaka nime yijare jaiyuyeirā: "Jia wārōrimaja nime", po'imajare nareka ãñaokaro'si nawārōrijayu. I'supaka baariپotojo "¿Yaje yija puپarō'ōpi puri jia Tuparāka yija ime?", narīri imakoپeyu.

¹³ Tuparāte yijiyipupayeeti�ariپareaja "Waپju wejabir-itikakiji kime Pablo", ī'rārimarāre yireka ārīkoپeika, marā imabeyua yiro'si. I'supaka narīko'omakaja "Jia ūñpūairā imarī, Tuparārika bojariroka jia yijare nawārōrijayu", yijareka mijā ārīپupajoajīka jia sime. Jia mijare jeyobaaokaro'si i'supaka yija baayu.

¹⁴ "Cristore mare wayuñatiyayu", ārīپupajoairā imarī, jērītarimarīaja kirika bojariroka yija wārōrijayu. Mare wayuñawa'ri ba'iaya mabaaika waپa maro'si kireyañika simamaka, kika reyaekarā upakaja maime maro'sioka.

¹⁵ Ritaja po'imajare wayuñawa'ri ba'iaya nabaaeka waپa Jesúre naro'si reyañika. Ikiжioka imaki reyariپotojo ūñia jariپe'rikaki. Suپa imarī "Jijimaka maimarūkia takaja puپajoabekaja maimaye'e mae", ārīپupajoawa'ri kīarijijuika takaja mabaarijariye'e.

¹⁶ Suپa imarī po'imajare īatirā "I'supaka nime", Tuparāte ūñbeyurāte ārīka upaka yija ārībeyu mae. Cristore yi'ribeyukajirā yija imaroyiraپaka poto puri "Muپakaja imaki kime", kireka ārīپupajoairā yija imaroyiraپe. Maekaka puri jia Cristore yi'yurā imarī, aپe upaka kireka yija puپajoayu.

¹⁷ Supabatirā Jesucristoriki puri Tuparāte kiپupaka o'aekaki imaki. Bikija kimaroyika mirākareka aپeupaka kiپupaka o'aekaki imarī, mamarokaپi oyija puپajoaike kime mae.

¹⁸ Tuparā ī'rīkaja imaki maپupaka o'aiki. Bikija puri kire jo'ata'arimaja maimaeka simako'omakaja Jesucristore reyaekaپi ārīwa'ri "Jia yika mijā imabe", Tuparāte mare ārīka. Suپa imarī i'sia majaroka po'imajare yija wārōikaپi jia kika nimaerā, nare bojirimajaro'si yijare kiپuataeka.

¹⁹ Mija īabe, ikuپaka sime po'imajare yija wārōika: Ritaja po'imaja Tuparāte jo'ata'arimaja upaka nimako'omakaja jia kika nimirika kiyapaeka. Suپa imarī ritaja ba'iaya nabaaika waپa Jesucristore naro'si reyañjikaro'si kire kiپuataeka. Supabatirā kire nayi'yuapī ārīwa'ri dakoa oka

nare imabeyua Tuþarâte ïika wâjítâji. Suþa imarî jíjimakapî kirirâ nare kimarûjeyu. Ika majaroka ritaja þo'imajare yija wârõtaþaokaro'si Tuþarâte yijare þúataeka.

²⁰ I'suþaka simamaka Cristoro'si kirika bojariroka bojaþirimaja yija ime. Po'imajare yija bojaika Tuþarâja etatirâ kibojari koþakaja nare sayija bojayu. I'suþaka yija ima simamaka, "Kirika bojariroka yi'riwa'ri jia kika mijâ imabe", þo'imajare yija ãnuapî ãrïwa'ri Tuþarâte nare okajâãrijayu.

²¹ Mija ïabe. Í'râkurioka ba'iaja baakoribeyuka Jesûre imako'omakaja, ba'iaja baarimaji uþaka reyarûkika Tuþarâte kire imarûjeka. I'suþaka kibaaekapî ba'iaja mabaika waþa kiwaþakoyika simamaka "Ba'iaja nabaaikaþitiyika nimabesarâñu mae Yimakirirâ imarî", mareka Tuþarâte ãnu.

6

¹ Tuþarâte yijare jeyobaamaka kimajaroka wârõrimaja imarî, ikupaka mijare yija ãnu: "Mijare wayuñabaraka, jia Tuþarâte mijare baaika simamaka jia kire ã'mitiripëarijaparaka mijâ imabe. Kire mijâ yi'riþakiwâ'imiria'si."

² Mija ïabe, kimajaroka o'oeka imapî ikupaka këřika: "Mijare yijeyobaarûkirîmi seyaeka þoto, mijâ jêñerijayua ã'mitiritirâ jia mijare yijeyobaaeka ba'iaja mijâ jüækareka mijâ waþu'yaokaro'si", ãrïwa'ri sabojayu.

Mija ã'mitiþe yija jeyomarâ. Maekaka þuri þo'imajare ã'mitiritikaja, suþabatirâ ba'iaja nabaaikareka nare tâærâ imatikakiji Tuþarâte imarijayu. Suþa imarî maekaka þuri, kire najêñerâka uþakaja kibaarâñu.

³ Kirika bojariroka wârõtaþabaraka ba'iaja yija baabeyu, "Pakirimajaroka nawârõyu je'e", þo'imajare yijareka ãrîa'si ãrïwa'ri.

⁴ Suþa imarî "Rita sime, wâjia Tuþarâro'si ba'irabejirimaja nime", þo'imajare ãñaokaro'si Tuþarâte yapaika uþakaja baabaraka yija imarijayu. Suþa imarî Í'râkurimarîa ba'iaja aþerâte yijare baako'omakaja nare yija rûþuwaþae'ebeyu. I'suþakajaoka ba'iaja yija jüarijayu þoto, sarekaja þuþapekaja Tuþarâte yapaika uþakaja baabaraka yija ime. Mija ïabe, ikupaka sime ba'iaja yija jüarijayua:

⁵ Yijare napajerijayua, wêkomaka imariwi'iarâoka Í'râkurimarîa yijare natatikoþeyu. Aþerikuri boebarâ oyiaja rêrítirâ, þiperikapî "Nare majâãerâ", ãþaraka nakasererijayu. Suþabatirâ rîkimakaja ba'iraberika yijaro'si imamaka, jimariâ aþerikuri yija rûrîrijayu. I'suþakajaoka ñamiareka kâþekaja yija imarijayua, aþerikuri ba'arika imabeyu þotooka yija kësirabarijayu.

⁶ Ritaja i'suþaka ima yija rakajeþäärijayua ïawa'ri, "Rita sime Tuþaräte yaþaika uþakaja Pablöräkare baarijayu", þo'imajare yijareka ãñu. I'suþaka simamaka, jiiþuparä imarï, jiirokaþi yija imarijayu. I'suþakajaoka jia Tuþarärika bojariroka õñurä yija ime. Suþabatirä yija yaþabeyua þo'imajare yijare baako'omakaja sayija rakajeþäärijayu. Tuþaräte yaþaika uþakaja baairä imarï, jia þo'imajare wayuñawa'ri, nare yija jeyobaayu. Espíritu Santore yijareka ña'rïjäika imarï, kirikaþi jia yijare kijeyobaarijayu. I'suþakajaoka þakirimarïa, þo'imajare wayuñairä imarï, jia nare yija baarijayu.

⁷ Tuþaräte yijare jeyobaaikaþi kimajaroka bojaika uþakaja sayija wärörijayu kiyapaika uþakaja simaokaro'si. I'suþaka kirika bojariroka yija wärörijayu þoto, jia yija imamaka ïawa'ri "Jipupairä imarï, rita yijare nabojayu", narïrãñu.

⁸ Í'rärimarä imarä yijare jiyiþupayeeirä, aþerimarä þuri jëno'o. I'suþakajaoka í'rärimarä "Jia baarijayurä nime", ãñurä imariþotojo, aþerä þuri i'suþaka árlbeyurä. Tuþaräte þüataekarä yija imako'omakaja "Waþuju þakirimaja nime", í'rärimaräre yijareka árlkopeyu.

⁹ Ríkimaräjaoka nime yijare õrïriþotojo, "Ba'iratarä nime", yijareka ãñurä. "Reyarükiräja nime", yijareka narïko'omakaja, õñia yija ime ruþu. I'suþakajaoka jimarïa ba'iaja yijare nabaaika simako'omakaja reyabeyukajirä yija ime ruþu.

¹⁰ I'suþaka simamaka aþerikuri jimarïa ba'iaja þupariþotojo Maiþamakire jia yijare baarijayua þupajoawa'ri jijimaka yija imarijayu. I'suþakajaoka wayuoka baairä imariþotojo Tuþarärika bojariroka yija wäröikaþi árlwa'ri ríkimarä jia Tuþaräte nare baarükiakaka natõþoyu. Maekaka dakomarïrä yija imako'omakaja Jesúrirä yija imamaka, ritaja jia oyiaja kirika Tuþaräte yijare ja'atayu.

¹¹ Mija ã'mitiþe yija jeyomarä, Corintowejeakarä. Ritaja yija þupajoaika ya'erimarijaja mijare yija bojayu, mijare wayuñatiyairä imarï.

¹² I'suþaka mijaka yija imako'omakaja mijaka þuri rakajerimakiji yijaka imarä.

¹³ Í'rïka kimakaräte wätawa'ri naka kijaika uþaka mijare yija boarijayu. Suþa imarï ba'iaja imabekaja mijare yija wayuñiaika uþakaja yijare mijaka wayuñabe mijaro'sioka.

¹⁴ Cristore yi'ribeyuräka rírkibiritiirä mijaka ima'si. Tuþaräte yaþaika uþaka baairä, ba'iaja baarijayuräþitityika í'rätji þupajoabaraka imawärüberijirä. Mia je'e i'siroka moriwärüokaro'si sime neirõ'õ boirõ'õka rukubaka imaberijika ãñiu.

¹⁵ I'suþakajaoka, Cristo majamaki imarï, kika í'rätji þupajoawärübeyuka kime Satanás. I'suþakajaoka

Cristore yi'yurā kire yi'ribeyurāka ū'rātiji pūpajoabaraka imawārūbeyurā.

¹⁶ Naþpaka nare ãñu upakaja pūpajoatirā waþuju imaja jērāka nabaaeka jiyipupaka noñua Tuparāte jiyipupaka ñrīriwi'iarā imaberiri imakopeika. I'supakajaoka sime maro'si. Tuparā ñōnia imajipaki maþupakarā ña'rijāitikarā imarī, i'supaka waþuju ima jiyipupayeerāka jeyoaritiyabekaja maimaye'e. Mia, Tuparāja ikuþaka bojaekaki kimajaroþūñurā:

"Yire yi'yurā pūpakkareka ñimajiparāñu. Nimarō'õpiji naka ñimarijarirāñu. Suþa imarī najiyipupayeerükika ñimarāñu. I'supakajaoka yirirā nimarāñu naro'si", ñrīwa'ri sabojayu kimajaroþūñurā.

¹⁷ Ikuþaka kēñu apea:

"Yirika yi'ribeyurāka ū'rātiji pūpakkirā mijā ima'si. Suþabatirā nare mijā jeyoaritiya'si, yiþabeyu upaka naka mijā baakoreka. Ñañu upakaja mijā baarākareka, yirirā mijā imamaka, jijimaka mijaka ñimarāñu", mare kēñu.

¹⁸ "I'supaka mijare yibaarāñu Mijaþaki upaka imawa'ri. I'supaka mijare yibaamaka yimakarā mijā imarāñu", ñrīwa'ri kibojayu Maiþamaki ritaja tērīwa'ribaji imatiyaiki.

7

¹ Mija ã'mitiþe yija jeyomarā. I'supaka Tuparāte mare bojaeka maro'siji ima. Suþa imarī Tuparāte ñaika wājítāji ba'iaya baariyapaberiw'a'ri kiþabeyua, suþabatirā maþupajoaika upakaja baabekaja maimaye'e. Ritaja i'supaka imarijayua ja'atatirā, Tuparāte oyiaja jiyipupayeewa'ri, kiþapaika upakaja baabaraka maimaye'e.

Kire nayi'þakā'ã, jijimaka Corintowejeakarāka Pablote imaeaka

² Yija jeyomarā, yijare mijā wayuñabe. "Ba'iaya baairā nime", ū'rārimarāre yijareka ñrīko'omakaja, nirāreoka yija yaþaika upaka ba'iaya baaberaþparā yija. I'supakajaoka aþerāte ba'iaya baarūjekoribeyurā yija ime. Suþabatirāoka yijaro'si niñerū tōþorika yaþawa'riji po'imajare waþuju þakiberaþparā yija.

³ "I'supaka yijareka jairā mijā ime", ñrīwa'rimarā mijare sayibojayu. Kopakaja jimariña mijare yija wātatiyayu bikija mijare ñarītirape. I'supaka simamaka, mijaka yija imarijayua, yija reyarāñu rō'õjirārāja mijare yija wayuñarija'atabesarāñu.

⁴ I'supaka simamaka, "Nare yibojaika upakaja yire nayi'rīrāñu", mijareka ñarīþupajoayu. "Jia Tuparāte yaþaika upakaja baairā nime Corintowejeakarā", ñrīþupajoawa'ri

jījimaka mijaka ñime. Suþa imarī ba'iaja yija jūarijayua simako'omakaja jiitakaja yiþupayu.

⁵ Tróaderō'öpi Macedonia ka'iarā yija etaraþaka be'erō'ö ï'rakurioka jīlpañaka jēritakoribeyukajirā yija imaraþe. I'suþakajaoka yija eyairō'ö rakakaja ba'iaja oka yijare imarijariroyiraþaka. I'suþaka simamaka, Jimaria tokarāre yijaka okabojiroyiraþe. Ba'iaja þuþaririka yijaro'si simarijariroyiraþe apea.

⁶ I'suþaka yijaro'si simarijariroyiraþaka simako'omakaja Titore yija þö'irā etamaka jia yija þuþarape. Ba'iaja þuþarijajurāte okajājia imarūjeiki imarī, Tuþarāte yijare jeyobaaraþe.

⁷ Titore ö'örā etaraþakapi takaja ãrīwa'rimarīa jījimaka yija ime. Mija þö'irā kimaraþaka poto, jia mijā imamaka kīraþaka imarī jījimakapi ö'örā ketaraþe. Saþi ãrīwa'ri jījimaka yija ime yijaro'sioka. Ikuþaka Titore yijare bojaetaraþe: “‘Ba'iaja yija ima ã'mitiritirā Pablote ba'iaja þuþayu’, ãrīwa'ri i'suþakajaoka Corintokarāre ime naro'si. Suþa imarī Jimaria mire niariyaþayu. Suþabatirāoka mire wātawa'ri miyapaika upakaja nabaarijayu”, ãrīwa'ri kibojaetaraþe. Sā'mitiritirā, tērīwa'ribaji jījimaka ñime mae.

⁸ Suþabatirā bikija þaperā mijare yiþuþatarapaka ïatirā ba'iaja mijā þuþarapakakaka ña'mitirape. I'suþaka simako'omakaja “I'sia þaperā yiþuþataberiri imakoperape”, ãrīþuþajoabeyuka yi'i. Þaperā mijare yiþuþatarapaka poto “Sïatirā ba'iaja naþuþarirāñu je'e”, ñaþuþuþajoakoperape. I'suþaka simako'omakaja, ba'iaja mijā þuþarapaka ñojimarīji mijareka so'raþe.

⁹ Suþa imarī sïatirā ba'iaja mijā þuþayuaþi ãrīwa'rimarīa jījimaka ñime. Ikuþaka sime ã'mitirkörí je'e: “Ba'iaja baarika ja'atatirā Tuþarāte yaþaika upaka oyiaja nabaarijayu mae”, kēr̄letarapaka ã'mitiriwa'ri jījimaka ñime. I'suþaka simarika Tuþarāte yaþamaka i'suþaka mijaro'si simaraþe. Suþa imarī jiaro'si imaraþakaja ba'iaja mijā þuþarika simamaka, “Yija þaperapi ba'iaja nare yija baaberaþe”, yija ãrīþuþajoayu.

¹⁰ Ba'iaja mabaaika ïatirā ba'iaja Tuþarāte mare þuþarirūjeyu. I'suþaka kibaamaka, saja'atatirā kiyapaika upaka oyiaja mabaaoðaro'si i'suþaka mare kibaayu. I'suþaka simamaka ba'iaja mabaaika ye'kariatirā, tīmarīji mare kibaarükia imareka mare sakitāäyu. Saþi ãrīwa'ri ba'iaja þuþarijariþeyurā maime. Topi Tuþarāte yi'ribeyurā þuri, ba'iaja nabaaiureka ba'iaja þuþariþotojo “Sayija ja'ataerā yijare miwayuñabe”, Tuþarāte ãrīþeyurā. Suþa imarī kiþö'irā a'rirükimarīrā ñime.

¹¹ Æ'mitirkörí je'e. Tuþarāte yaþaika upaka mijaro'si

yo'oraþaka ñatirā, ba'iaya mijā þuparaþe. I'suþaka imariþotojo jia yijaka imariyapawa'ri ñojimarīji ikuþaka mijā jaraþe: "I'toþirāja, ba'iaya mibaarijaya mijā'atabe", mijā watopekareka imakite mijā ãrāþe. Suþabatirā "¿Dako baaerā ñoaitakaja 'Sareka kimaparū', ãrīrūjeirā uþaka mabaaraþe jee?", ãþaraka i'yopiyurā mijā jaraþe. "Ñojimarīji oka yija jiebeririþpareaja, tīmarīji Tuþparāte yijare baarāñu je'e", mijā ãrīþupajoarape. I'suþaka imarā imarī yire jiyipuþaka õrīwa'ri jimarīa yire mijā ñariyapayu. Suþa imarī mijā watopekarā ba'iaya baaraþakite tīmarīji mijā baaraþe ki'yopiyaoakaro'si. Suþa jia baaraþarā mijā imamaka dakoa oka imabeyua mijaro'si mae.

¹² I'suþaka mijā baarūkiakaka mijaro'si yo'oraþaka simako'omakaja ba'iaya baaraþakite, suþabatirāoka sajūarimajire takaja þupajoawa'rimarīa sayo'orape. Tuþparāte ñaika wājitāji "Rita, jia Pablotē majiyipuþayeeyu", ãñurā mijā jayaokaro'si mijaro'si sayo'oþirape.

¹³ Suþa imarī yipaperā ñatirā jia yire mijā yi'yua ã'mitiritirā okajājia yija jayu. Suþabatirā, jaibaraka mijaka Titore imaraþaka simamaka, jia þupayuka kime mae. Jijimaka kimamaka ñawa'ri, tērīwa'ribaji jijimaka yija jayu mae.

¹⁴ Mija pō'irā ke'rirā baaraþaka þoto "Jia mire e'etoritirā, Corintokarāre mire yi'rirāñu", Titore ñarītirape. Kire ñarīþaka uþakaja mijā baaraþe. Suþa imarī dikapi ãrīwa'ri kirokapí i'yopí'ribeyuka yi'i mae. "Jia mire nabaarāñu", ãrīwa'ri Titore yija bojaraþaka rita kire yija ãrāþe mirākiyu. I'suþakajaoka ñ'rākuri uþakaja mijare yija bojaraþaka rita simaraþe.

¹⁵ Jia kika imarika yaþawa'ri jiyipuþakaþi kire mijā e'etorape. Suþabatirā jiajaka kire mijā yi'raþe. Ritaja i'suþaka kire mijā baaeka mirāka þupajoabaraka jiiþaji mijare kiwayuñarijaya mae.

¹⁶ Suþa imarī "Tuþparāte yaþaika uþaka oyiaja baabaraka nimarāñu", ãþaraka jijimaka mijaka ñime mae.

8

Wayuoka baairāte jijimakaþi majeyobaaye'e

¹ Mija ã'mitiþe yija jeyomarā. Ritaja Macedonia karā* Jesúre yi'yurā majaroka mijare yija bojaerā baayu. Nare wayuñawa'ri jia Tuþparāte nare jeyobaaika uþakajaoka aþerāte jia oyiaja nabaarijaya naro'si.

² Rikimakaja ba'iaya aþerāte nare ka'wisijūarñejeko'omakaja jijimaka nime. Suþabatirā wayuokatakaja baairā imariþotojo aþerāte jeyobaarika þupajoawa'ri rikimarāja niñerū narēaraþe.

* **8:1** Corinto se encontró en la provincia de Acaya. Macedonia era una provincia al norte de Acaya. Véase el mapa.

³ I'supaka j̄jimakaipi narēaraþaka yiñakoapi ñiarapaka simamaka, "Rita sime", ñañu. Nijirükia imarō'ðjírāja ïjiriþotojo wayuoka baairāte wayuñawa'ri, narikataka tuikoþeikakaka pariþi nare nijirape. Nare sayijéñeberiko'omakaja wayuoka baairāte jeyobaawa'ri niñerū yire nijirape naþo'irā saye'ewa'yaokaro'si.

⁴ "Jesúre yi'yurā wayuoka baairā Jerusalénreka imarāte yija jeyobaayu. Suþa imarī ika niñerū naro'si mijā e'ewa'pe", ãparaka yijare sanaja'atarape, nare jeyobaatiyawa'ri. "I'supaka nare jeyobaatirā j̄jimaka yija imarāñu", ãrīwa'ri i'supaka nabaaraþe.

⁵ "Ö'ðjírāja najeyobaakopejika marā imabeyua", yija ãrīþupajoarape sanarēaerā baaraþaka rupu. I'supaka yija þupajoarape simako'omakaja satērīwa'ribaji jia nabaaraþe. Sanarēaerā baaeka ikupaka narāpe mamarī: "Jesús, yija ïþamaki, miyapaika upakaja yija baarāñu." Suþabatirāoka Tuþarāte yaþaika upakaja baairā imarī, "Yijare mijā bojarāka upakaja yija yi'rīrāñu", narāpe yijareoka.

⁶ Suþa imarī mijaro'sioka j̄jimakaipi niñerū rēabaraka mijā ima e'ebaraka Titore imaeerā torā kire yija þūatarape. Ikijioka imaki mamarītaka niñerū rēarikakaka mijare jaiñ'muraþaki. I'supakajaoka j̄jimakaipi samija rēaweaerā "Nare kijeyobaarū", ãrīwa'ri mijā pō'irā kire yija þūatarape.

⁷ Suþa imarī tērīwa'ribaji Tuþarārikakaka jia ðñurā imarī, i'supaka jia tokarāre mijā jeyobaabe. I'supakajaoka "Rita ãñuka kime", ãrīwa'ri, Jesucristore oyajia jia mijā yi'rīrijayu. Suþabatirā kirika bojariroka ðñurā imarī, jia samija bojawārūyu. I'supaka baabaraka jimarīa þo'imajare jeyobaairā mijā ime. Suþabatirāoka yijare jia wātatiyairā mijā ime. Suþa imarī wayuoka baairāte tērīrikaja wayuñawa'ri jia nare mijā jeyobaabe.

⁸ Mijare jā'merimarīa sime, bojarika simamaka i'supaka ñañu. "Jerusalénreka imarāte yija jeyobaarāñu", ãrīwa'ri Macedoniakarāre yijare ãrāþaka mijā ðrīrika yaþawa'ri mijare sayibojayu. Sā'mitiritirā "Maro'sioka nare majeyobaaerā", mijā ãrīrika yaþawa'ri i'supaka mijare yibojayu. I'supaka nare mijā jeyobaamaka ñatirā, "Ritaoka aþerāte wayuñairā nime", mijareka ñarīwārūrāñu.

⁹ "Jia mare baaiki kime maiþamaki Jesucristo", ãrīwārūrāñu imarī, wayuoka baairāte jeyobaarika þupajoairā mijā imabe. Tuþarāte imarō'ðrā tērīwa'ribaji imatiyaiki imariþotojo mijare wayuñawa'ri saja'atatirā þo'imaji kiþo'ijirika. Ika ka'iarā kimariþareaja wayuoka baaiki upaka kimaeka. I'supaka kimaeka, jia Tuþarāka dakoa jariwa'ririmarīa mijā imaokaro'si.

¹⁰ Jia mijā imarika yaþawa'ri mijare yokajääerä baayu. Bikija o'raþajë'rärä mijā baaü'murapakarä ate mijā þupajoarika yiþaþayu. "Wayuoka baairäte majeyobaaerä", ãriwa'ri aþerä ruþubajirä jijimakaþi niñerü mijā rëaü'murape.

¹¹ Mamarä jijimakaþi samija baaü'mutirapaka upakajaoka mijā rikaikarö'õjiräja ïjibaraka jijimakaþiji samija rëawearika yiþaþayu.

¹² Marikaika ko'aþitoräja maijjïka jia sime. Jeyobaarika yaþawa'ri sakijika simamaka ï'rätiji oyaja sime Tuþaräro'si. Marikaika têriwa'ribaji mare jëñeþeyuka kime Tuþarä.

¹³ Mija rikaika þemawa'ribajirä aþeräte jeyobaatirä wayuoka mijā baaerämarña i'suþaka mijare ñaÑu. ï'rätiji miþimaþokaro'si i'suþaka mijare ñaÑu.

¹⁴ Mija þuri maekaka wayuoka nabaaika þoto rikimakaja mijā rikayu. I'suþaka simamaka nare mijā jeyobaabe. Ñamajï wayuoka mijā baaräka þoto ï'rä ate rikimakaja rikaränurä je'e aþeyari. I'suþaka simajikareka mijare najeyobaaräÑu. Suþa baawa'ri ï'rätiji rikaokaro'si jia mijā jeyobaabu'aräÑu.

¹⁵ I'suþakajaoka Tuþarä majaropüñura Moisés imaroyikakite bojaeka ikuþaka ãÑua: "Rikimakaja maná ayeekarä, kúþají ayeekaräte sanapibaeka. Suþa imarí kúþají ayekopekaräro'si nayaþaeka upakaja simaeka, suþabatirä rikimaka ayeekaräro'sioka sapiyia tuiberika", ãriwa'ri sabojayu.

"Titoräkare jia mijā e'etope", Pablotë ãrika

¹⁶ Mijare yijeyobaariyaþaika upakajaoka Titore mijare jeyobaariyaþayu kiro'si. Tuþaräte i'suþaka kire þupajoarüjeka simamaka "Jia mibaayu Tuþarä", kire ñaÑu.

¹⁷ "Nare jeyobaaokaro'si naþö'irä me'þe ate", kire ñapakä'ã, jia jijimakaþi Titore yire yi'raþe. I'suþaka kire ñaribeyukajikä'ãja, jimariä mijā þö'irä a'ririyaþatikiji kimaraþe. Suþa imarí kiyaþaika upakaja mijare ïarí ke'rirä baayu mae.

¹⁸ Titoka ï'rika majeyomakite mijā þö'irä yija þüatayu. Mija õñuka imarí, Jesucristorika bojariroka jia bojawaþu'atawärüki kimamaka ritaja Jesucristore ã'mitiripëairä jia jiyipuþaka kire noñuka kime.

¹⁹ Ñamajï Corintoþi niñerü yija e'ewa'riräka þoto, Jerusalénrä yijaka ke'rirä kire naþüatarape. Torä eyatirä wayuoka baairäte jeyobaawa'ri niñerü yija ïjiräÑu. I'suþaka yija baa-maka ïatirä, "Ritaoka wayuoka baairäte jeyobaairä nime Jesûre yi'yurä", yijareka po'imajare ãriþupajoaräÑu. I'suþaka imawa'ri maiþamaki Jesucristore najiyipuþayeräÑu.

20 "R̄ikimakaja niñerū narēarapaka jia naba'iaribeyu", ārīwa'ri yijareka nakērājairika yaþabeyurā yija. I'suþaka simakoreka ī'rīka yijaka a'rirūkika imatiiki.

21 Ba'iaja yijare nakērājairika yaþaberiwa'ri jia oyiaja Tuparāte īaika wājitāji yijabaarānu. Suþabatirā þo'imajare īaika wājitāji i'suþakajaoka yijabaarānu.

22 Suþabatirā imaki aþika majeyomaki mijā þō'irā naka yiþüataerā baaiki ate. Kire õñurā imarī, "Jia ba'irabeiki kime", yija ãñu. ī'rākurimarāna jia jeyobaatiki kimamaka i'suþaka yija ãñu. "Jia yi'yurā nime Corintowejeakarā", Titore āþakā'ā ã'mitiritirā mijare jeyobaarī ke'ririyaþatiyyayu mae.

23 Suþa imarī Titore, aþerā ī'þarā majeyomarāþitiyika mijā þō'irā yiþüatarānu. Jia Titore õñurā mijā ime. Yijeyomaki imarī, yuþakaja mijare kiwārōrijayu. Kika ī'þarā nime aþerā majeyomarā jia Jesúre yi'yurā. "Jia Jesucristore nayi'yu", ārīwa'ri Macedoniakarāre kika þūataekarā nime. I'suþaka nimamaka īatirā jia Cristore jiyiþupaka noñu nimauþatiji.

24 Mija þō'irā neyarāka poto jia nare mijā e'etorika yiþapayu. I'suþaka mijā baamaka, "Ritaoka nare yaþairā nime", Macedoniakarāre ārīþupajoarānu. I'suþaka simamaka "Corintokarāre jia nare e'etorirānu", Pablotē yijare ārāþaka rita sime", narīþupajoarānu.

9

1-2 "Jesucristore yi'yurā wayuoka baairāte jeyobaaokaro'si jiaþi niñerū narēayu", mijareka ãñuka imariþotojo mijaro'si sakaka yo'oerā baayu ruþu. Acayaka'iareka Corintorā imarāte bikija o'raþajē'rā wayuoka baairāte mijā jeyobaarika þupajoau'muraþakakaka jījimakapi ð'ōrā Macedoniaka'iakarāre yibojarijayu. I'suþaka yibojaika ã'mitiritirā jījimaka jariwa'ri "Maro'sioka i'suþakaja wayuoka baairāte majeyobaaye'e", āþaraka rīkimarāja Macedoniaka'iakarāoka jījimakapi niñerū iþiriyapairā.

3-4 I'suþaka mijare ārīriþotojo yiruþurō'ō Titorākare mijā þō'irā yiþüataweiyu niñerū rēaweirika mijare najeyobaaokaro'si. ī'rārimarā Macedoniakarāre yika jeyoariwa'rirānu je'e aþeyari. I'suþaka simamaka Titorākare mijare jeyobaarānu "Rita sime wayuoka baairāte jeyobaaokaro'si niñerū rēaweatikarā nimatiyu", yijare merāþaka simako'omakaja, niñerū narēaweabeyu ruþu", Macedoniakarāre yija eyarāka poto yijare ārīkoreka. "Jia wayuoka baairāte jeyobaarika yaþairā nime", aþerāte yija ãñua simako'omakaja i'suþaka mijā baabesarākareka nawājítāji i'yoa yija jūarānu. Suþabatirā i'suþakajaoka mijā jūarānu je'e mijaro'sioka.

⁵ I'supaka simakoreka "Yirupu a'riweitirā nare mijā jeyobaaweiape", ārīwa'ri majeyomarā Titorākare mijā pō'irā yipūtaweweiyu. Niñerū mijā rēaū'murapaka mijā rēaweaokaro'si mijare najeyobaarāñu. Supa imarī torā yeyarāka poto, sarēaweatika mijā imarāñu. Supabatirāoka "Ñojimarīji samañjirika Pablotē pākatayu", ārīrika imabesarāka. Jia wayuoka baairāte jeyobaariyapawa'ri jijimakapi mijā ījirijarirākareka jia simarāñu.

⁶ Nare ījirā baaeka ikupaka mijā pūpajoabe: Rīkimaka ba'arika ūtebeyuka kūpajīji ba'arika rikaiki. Rīkimaka ba'arika ūteripupaiki pūri rīkimakaja ba'arika rikaiki. Ikuupaka ārīrika sime samarījikareka: Rita jia wayuoka baairāte jeyobaarika yaþawa'ri ījirijayukate jia Tuparāte jeyobaarāñu. Kirikaika wātaripotojo kūpajī ījikite pūri kūpajī sawapa Tuparāte ījirāñu.

⁷ Supa imarī "Ó'ōjīrāja yija ījirāñu", mijā ārīpupajoairō'ōjīrāja mijā ījirijape. Wātaripotojo mijā ījijikareka pūri jiamarīa simajīñu. Supabatirā mijā ījiriyapaberiko'omakaja apikate mijare pākataþakā'ā ā'mitiritirā, mijā ījijīkaoka jiamarīa sime. Mija pūpakarāja ījirika yaþawa'ri mijā ījijīka pūri jia sime. Jijimakapi aperāte jeyobaarijajurāka jijimaka Tuparāte ime.

⁸ I'supaka simamaka mijā yapaika pēmawa'ribaji mijare kija'atarāñu jia aperāte mijā jeyobaarijayaokaro'si. Jia nare mijā baamaka īatirā mijare kija'ataika ī'rākuri upakaja dakoa jariwa'ribeserāka mijaro'si.

⁹ Mija īabe. Ikuupaka sāñu Tuparā majaroþūñurā o'oeka:

"Tuparāte jiyipupayeeiki imaki kirikaika wātarimarijaja wayuoka baairāte jeyobaarijayuka. Supa imarī jia kibaaeka mirāka ye'karirimarijaja jia Tuparāte kire baajiþparāñu", ārīwa'ri sabojayu.

¹⁰ Tuparā imaki ūterikiyapea moterūkia maro'si imarūjerijayuka. Ikijioka imaki ūterikiyapeapi ba'arika po'imajare imaokaro'si baarijayuka. I'supaka baaiki imarī, ritaja jia mijare kija'atarijayu, sapi aperāte jia mijā jeyobaarijayaokaro'si. I'supaka mijā jeyobaarijayuapi ārīwa'ri rīkimarāja aperāte jia imarūjeiki kime Tuparā.

¹¹ Supabatirā dakoa jariwa'ririmarijaja rikatirā jia aperāte ī'rākuri upakaja mijā jeyobaarūkia mijare kija'atarāñu. Supa imarī torā eyatirā mijā jeyobaaika nare yija ja'atarāka poto, "Jia mibaayu Tuparā", āþaraka kire najiyipupayeerāñu.

¹² Ika mijā ījikapi jia majeyomarā Jerusalénrā wayuoka baairāte mijā imarūjerūkitakajamarīa simarāñu. Supabatirāoka i'supaka mijā baaikapi ārīwa'ri, "Jia mibaayu Tuparā", āþaraka jiibaji kire najiyipupayeerāñu.

¹³ I'suþaka mijā baamaka, "Waþuju þakibekaja ritaitaka Jesúrika bojariroka yi'yrā nime", mijareka narþupajoarāñu. Suþabatirā nare jeyobaatirā, i'suþakajaoka aþerāte mijā jeyobaarāka simamaka, jia Tuþarāte najiyiþupajoerāñu.

¹⁴ Suþabatirāoka "Mare najeyobaaerā Tuþarāte nare jeyobaaraþakaþi, ãrīwa'ri jia mare nabaayu", narñrāñu. I'suþaka simamaka "Jia yijare nabaayu", ãrīwa'ri jia jjimaitakapiji Tuþarāte mijaro'si najēñeþirijariñu.

¹⁵ Jia nare baarükirā mijā ima þupajoatirā jjimaka ñime. I'sia tērīwa'ribaji jia mare baawa'ri Kimakire Tuþarāte maro'si þuataeka. Sõñurā imarī, dika aþea marākā'ã ãrīrika imabeyua maro'si. Suþa imarī maimauþatiji "Jiitaka mibaayu Tuþarā", kire marñrijariye'e.

10

"Tuþarāte yire jā'meka uþakaja kirika bojariroka yiwārōrijayu", Pablote ãrīka

¹ Yi'i Pablo, oka mijaka jierika yaþaiki imarī, ika mijare yibojaerā baaika mijā ã'mitiririka yiyaþayu. Po'imajare wayuñarimaji imarī, jiaþiji Jesúre nare jairoyika uþakaja mijaka yijairiyaþayu yiro'si. Tokarā ï'rārimarā ikuþaka yireka ãñurā: "Maka kima þoto kikirimakiji maka Pablote jairijayu. Aþerō'õrā imatirā þaperapi maro'si kio'oika þoto þuri okajājiaþi maro'si sakio'oyu", ãþaraka yireka najaiyuyerijayu.

² I'suþaka simamaka waþuju ba'iaja yireka jairāte mijā ã'mitiritiya'si. Yire mijā yi'ritiyabe, sapi ãrīwa'ri mijā þõ'irā eyatirā okajājia mijare yijaikoreka. I'suþaka mijare yiþaiberikoperākaoka, "Jesucristore yi'ribeyurā uþaka Pablote ime", ãñurāte þuri okajājiaþi jairika yiþupajoayu.

³ Rita sime, mijā uþakajaoka þo'imaja yija ime yijaro'sioka. Jesucristore yi'ribeyurāka yija imarijayua simako'omakaja nimarijayu uþakataka baarijariþbeyurā yija ime. I'suþaka simamaka, noñu uþakaja þupajoatirā þo'imajare okabojirijayu uþakamarā þakirimiji majaroka yija jaita'ruijajayu.

⁴ Tuþarāte yi'ribeyurāte jia jaikopeika uþakamarāja tērīwa'ribaji Tuþarārikapi þo'imajare yija wārōrijayu. I'suþaka nare yija wārōmaka, "Waþuju þakirimiji majaroka yija yi'rikopeyu rukuya", þo'imajare ãrīwārūrijayu. I'suþakajaoka ritaja þakirimiji majaroka yi'yurāte yijare okae'emakaoka nare yija okatērīrijayu sanaja'ataokaro'si.

⁵ "Tuþarārika jia wājia imamiji ã'mitirirā jia kire norñrū", ãñurā imarī, jia naþupajoakopeikapi wārōrimajare yija okatērīwārūju Tuþarāte jeyobaaiþaki. Suþabatirā "Aþerā jjibaji þupajoairā yija ime", ãrīþupajoawa'ri, naþupajoaimiji

Tuþarâte nare õrîrûjebeyua sime. Suþa imarî yija wârõika yi'riwa'ri, naþupape'yu. Suþabatirâ Tuþarâte yijare jeyobaamaka, Cristore yaþaika uþaka oyiaja þo'imajare yija þuþajoarûjerijayu.

⁶ Mija þo'irâ yija eyarâka þoto Jesucristore yaþaika uþakaja mijâ yi'rîrâka jia simarâñu. Kire yi'ribesârâñurâte þuri sawaþa yija yaþarâka uþakaja yija baarâñu.

⁷ Mija þo'irâ ima mijâ īawârûbe: "I'rârimarâ mijâ watopekarâ "Jesucristore þuþataekarâ yija ime", âñurâ. I'suþaka âñurâ imarî, "Pablôrâka Jesucristore þuþataekarâjaoka imarâ naro'si", narîrû.

⁸ "Maiþamaki Jesucristore þuþataekarâ imarî, mijare okajâabaraka yija wârõyu", ñañu. I'suþaka mijare ñapakâ'â "Yire na'mitiriþeârû", ârîwa'ri i'suþaka mare këñu", yireka mijâ ârîþuþajoayu je'e. "Cristore mijâ yi'yua bitatarikoþakaja ji-ibaji Cristore mijâ yi'rîrijayaokaro'si mijare yija jeyobaaerâ, maiþamaki Jesucristore yijare þuþatarape", ñañu. I'suþaka simamaka "Cristore þuþataekakimârîka Pablote ime", waþuju yireka âñuaþi maki yire i'yoþi'rîrûjewârûbesarâki.

⁹ "Makîkirika yaþawa'ri þaperapi okajâjia mare kijaiþuarijayu", mijâ ârîþuþajoajîkareka i'suþakamarâa sime.

¹⁰ Mija īabe. I'rârimarâ mijâ watopekareka imarâ yire jaiyuyebaraka, ikuþaka âñurâ: "Papera mare kio'oikaþi okajâjia jairipotojo maka kima þoto þuri wayuoka Pablote baaroyi", nañu. "Suþabatirâoka yijare kiwârõroyika þoto, â'mitirijiyubeyua uþaka kijaikoþeroyi", âþarakâa yire najaiyuyerijayu.

¹¹ I'suþaka yireka jairijayurâ: "Maka kimabeyu þoto þaperapi okajâjia mare kijaika uþakajaoka maka kimarâka þoto mare kibaarâñu je'e", narîrû.

¹² I'suþaka simako'omakaja mijâ þo'irâ I'rârimarâ "Têrîrirâ marâkâ'â mabaaberijîka yija ime", naþuparð'ðþi âñurâ. Suþabatirâ "Aperâte têrîwa'ribaji Tuþarâro'si jairimaja yija ime", âñurâ nime, i'suþakataka ârîrika þe'yoiki yi'i þuri. Natiyiaja nima īajiyutîrâ, i'suþaka narîrijayu. I'suþaka naþupaka imarâ imarî, rukubaka naþupajoayu.

¹³ I'suþakajaoka "Ritaja I'râweje jariwa'rîrimarâja þo'imajare yija wârõerâ Tuþarâte yijare þuþataeka", ârîbeyurâ yija. Ikuþaka sime: Jesucristorika wârõrimajamatorâ Tuþarâte yijare þuþataeka imarð'ð watopekareka sime Corintowejea. Suþa imarî "Kijâ'meikaþi mijare yija wârõyu", mijare yija ârîrijayua rita ima.

¹⁴ Mijare yija wârõmaka, "¿Dako baaerâ Pablôrâkare mijâ â'mitiyu?", mijare narîko'omakaja, nare ruþubajirâ Jesúrika bojariroka mijare yija wârõu'muraþe. Mija þo'irâ Tuþarâte yijare

þūataberirkareka þuri, "Mijare wārōirā yija ime", mijare yija ārīberijāāeka. I'supakamarīa sime. Mijare wārōrimaja yija imaeṛā Tuparāte mijā pō'irā yijare þūataeka.

¹⁵ Supabatirāoka ī'rārimarāre jaikopeika upakamarīa yija jaiyu. Aperāte nare wārōmaka Jesucristore po'imajare yi'yua īatirā "Nare yija wārōmaka i'supaka nime", āriþakirijaribeyurā yija. Ikuþaka yija yaþayu: Jia Jesucristore yi'yurā mijā jarirāka rīkimabaji po'imajare Jesúrika bojariroka yija bojarāñu.

¹⁶ Supa imarī i'supaka simarāka poto mijā a'riwa'ribajirā imarāte Jesucristorika bojariroka bojarī a'rrika yija yaþayu. Wārōrimajamatorā yija eyarāka, Jesúrika bojariroka ā'mitirikoribeyurāte sayija wārōrāka poto "Ikuþaka jia nare yija wārōraþe", yija ārījīka jia sime.

¹⁷ I'supaka jījimakaþi nabaarijauakaka ī'rārimarāre jaikopeko'omakaja, ikuþaka sabojayu Tuparā majaroþūñurā o'oeaka: "Maþupayariji mabaaiakakaka jījimaka bojabekaja Tuparāte maro'si baarijauakaka takaja jījimakaþi mabojarijariye'e", ārīwa'ri sabojayu.

¹⁸ Supa imarī ī'rīka "Jia wārōiki ñime", kērīkopejīka, dakowaþamarīa sime. "Ī' kime jia wārōiki", Tuparāte ārīrijayukate þuri, "Jiitaki kime", marīwārūyu maro'sioka.

11

"Pakirimiji majaroka wārōrimaja Tuparāte þūataekamarīrā nime", Pablotē ārīka

¹ "Imatiyaiki ñime", āþaraka aperāte bojabaraka ūrīþūabeyurāte āñu upaka yijaiko'omakaja yire mijā ā'mitiripēarika yiþayu ruþu. I'supaka mijā pō'irā þakirimiji majaroka wārōirāte ā'mitiparaka mijā rakajeþāäika upakaja yireoka mijā rakajeþāäbe ruþu.

² Jesucristore takaja mijā ā'mitiripēarijaririka yiþayayu. Ā'mitirikōrī je'e: ī'rāko rōmo aþikaka baakoribeyuko kotīmi imarukikaka takaja koþupajoayu. I'supaka koima upakajaoka Cristore oyiaja ā'mitiripēairā mijā ime. Yi'i imaki i'supaka mijā imaeṛā mamarī mijare wārōū'muraþaki. Supa imarī Tuparāte þupajoaika upakajaoka mijare yiþupajoayu yiro'si. "Jesúre na'mitiripēarija'ata'si", ārīwa'ri i'supaka ñimarijau.

³ Mia. Bikija Satanāre āñakarā ña'rījāitirā Eva imaroyikakote jia kijaiþakika. "I'supakajaoka nare kibaarāñu je'e aþeyari", mijareka ñarīþupajoayu. "Jia Jesucristore õñurā imariþotojo þakirimiji majaroka ā'mitirirā Cristore jia nayi'ribesarāñu je'e", āþaraka ba'iaja mijareka yiþupayo.

⁴ Ikuþaka sime: Aþerä waþuju kotorö'ðþiji wäröri netamaka, "Ikuþaka Jesüre ime", ñarïka upakamarïa nawäröko'omakaja jïjimakapi nare mijä ã'mitiyu. I'suþakajaoka yija wäröika ã'mitiripëawa'ri Espíritu Santore mijare ña'rijäkarä imariþotojo, kima upakamarïakaka mijare nabojaþakä'ä "Rita, i'suþaka kimekä'ä", mijä ãnu. Suþabatiräoka "Ikuþaka ba'iaja mabaaika waþa Jesucristore maro'si wapañjika", ñarïka upakamarïa nawäröko'omakaja nare mijä ã'mitiririjayu. ¿Dako baaerä jïjimakapi naþakimajaroka mijä ã'mitiyu je'e?

⁵ "Tuþaräte þuataekarä aþeräte têrïwa'ribaji ñurä yija ime", ãparaka nawärörijarikopeyu. I'suþakaja ãñurä imariþotojo "Yibo'ibajirä imabeyurä nime", ñarïþuþajoayu.

⁶ Jia jaiwärütiyairäte jaika upaka jaibeririþotojo Tuþarärika bojariroka jia wäjia ñuka ñime. I'suþaka simamaka kimajaroka jia mijare yibojawaþu'atawärürape. Í'räkurimarïa yire ã'mitirika mirärä imarï, "Jia Tuþarärika ñuka Pablote ime", yireka ãriwärüirä mijä ime.

⁷ Tuþarärika bojariroka mijare yiwärörapaka þoto sawapa mijare jëñeberapaki yi'i. I'suþaka yibaamaka, "Imatiyairäte baaika upakamarïa baaiki kime", ãparaka yireka mijä jaiuyuyeyu je'e. "Tuþaräka jia nimarü", ãriw'a'ri waþamarïaja jia mijare yijeyobaaraþe. ¿Yaje jiamarïtakaja sime je'e i'suþaka mijare yibaaraþaka? Jëno'o, jia baawa'ri i'suþaka mijare yibaaraþe.

⁸ Aþerä Jesüre ã'mitiripëairäte niñerü yire þuatarapaka e'etoritirä mijare wäröbaraka ñimaraþe. Mijare jëñeþeyuka ñimako'omakaja, aþetata Cristore yi'yurä yire saþuatarapara.

⁹ Mija þö'irä ñimaraþaka þoto wayuoka yibaaraþe. I'suþaka imariþotojo mijä þö'irä jia ñimaerä, "Yire mijä jeyobaabe", mijare ãriberapaki yi'i. Macedonia ka'iakarä Cristore yi'yurä mijä þö'irä eyatirä jia ñimawärüerä wayuoka yibaaika yire nijiraþe. Í'räkurioka niñerü mijare jëñekoriberapaki yi'i. Maekakaoka i'suþakaja ñime ruþu.

¹⁰ Jesüre wäjia yipuþaka jarirüjkaki imarï, wäjia kibogaeka upakaja mijare yibojayu yiro'sioka. "Mijare sawapa jëñeþekaja yiwärörijayu", ñaÑu. I'suþaka ñaÑuaþi jïjimaka ñime. I'suþaka ñimamaka Í'rärimarä Acayaka'iakarä Corintorä imaräte yire jaiuyukeþika marä imabeyua.

¹¹ Mijare jëñeþeyuka imarï, ¿mijare wayuabeyuka ñime bai je'e? Jëno'o i'suþakamarïa sime. Jimariä mijare wayuñaiki imarï, i'suþaka yibaayu. Tuþaräoka jia sõñuka i'suþaka mijaka ñima.

¹² Suþa imarï mijare waþa jëñerimarïaja yiwärörijariräñu. Waþuju þakirika wärörimaja þuri sawapa mijare jëñerijayurä. "Tuþaräro'si Pablöräkare ba'irabejika upakaja yija

ba'iraberijayu", narīpakiaka mijā ārīwārūokaro'si, waþamarīja mijare yija wārōrijayu.

¹³ Tuþarāte apóstolrākamarīrā nime i'supaka baairā. Pakirimaja imarī, "Jesúrika bojariroka yija wārōerā kipūataekarāoka yija ime yijaro'si", narīpakirijayu.

¹⁴ I'supaka narīrūkia ðrītikaja ñimaraþe. Satanásoka ángelrāka jia baairā uþaka þemakotowiyuka aþerikuri, þo'imajare þakiokaro'si.

¹⁵ I'supaka kimarijayua simamaka, "Kire yi'yurā puri kopakaja kiupaka jayurā", mijare ñañu. Suþa imarī "Tuþarāro'si yija jā'meika simamaka ikupaka mijā baabe jia kika mijā imaokaro'si", nañu Satanáro'si ba'irabeñirimaja þo'imajare þakibaraka. I'supaka nabaaikaþi "Jia Tuþarāro'si ba'irabeñirā nime", þo'imajare ãrīþupajoarika nayaþayu. Ba'iaja nabaaika waþa tērīrikaja ï'rārīmi ba'iaja jūarūkirā nime.

"Jesúro'si ba'irabeñirimaji imarī, ba'iajayijūarape", Pablotē ãrīka

¹⁶ Ikuþaka jairimaji marīka imariþotojo ï'rīka "Ikuþaka jia baaiki ñime", ãrīwa'ri bojataþarimaji uþaka yijairā baayu. I'supaka yijaikoþeko'omakaja, "Jia ðrīþubeyuka kime Pablo", yireka mijā ãrīþupajoa'si. I'supaka simaberikoþerākaoka "Jia ðrīþubeyuka uþaka Pablotē jaiyu", yireka mijā ãrīkoþeko'omakaja, i'supaka yijairāñu. Koþakaja þakirimajaroka wārōrimajare ã'mitiyurā mijā ime. Suþa imarī nare mijā ã'mitiririjayu uþakaja yire mijā ã'mitiþe ruþu.

¹⁷ Ika mijare yijaika uþakamarīja mijare jaijíki maiþamaki Jesucristo puri. Kiupaka jaibekaja ðrīþubeyurāte jairijayu uþaka yijaiyu.

¹⁸ Ritaja wejeareka imarā uþaka "Ikuþaka jia baairā yija ime", ãñurā mijā watopekarā ima simamaka nuþakaja mijare yijairā baayu yiro'sioka.

¹⁹ "Jia ñurā yija ime", ãñurā imakoperiþotojo "Tuþarāte þuþataekarā yija ime", ãþaraka ðrīþubeyurāte jaikaja mijā ã'mitiripéarijayu. Suþa imarī yireoka mijā ã'mitirirāñu je'e.

²⁰ Naþoyerā uþaka mijare naba'iariko'omakaja nare mijā e'etoririjayu. "Mijare yija wārōika waþa yijare mijā waþaþibe", mijare narīrijayua akata'abekaja nañu uþakaja nare samija ïjirijayu. Suþabatirā jia nimarijarirūkitakaja þupajoatirā nayaþaika uþakaja mijare nabaarūjerijayu. Suþabatirāoka mijā ïparimarātarā uþaka mijare naba'iaririjayu. I'supakajaoka jia nare mijā yi'ribeyu þareareka mijare naþemaþaarijayu. Ritaja i'supaka mijare nabaako'omakaja sarūþekaja nawārōika mijā ã'mitiripéarijayu.

21 "Okajājimarīrā nime", yijareka mijā āñurā imarī, mijare nabaarijau uþakaja yija baawārūbeyu. ɿ'suþaka mijare yija baabeyua, jiamaria ruku sime je'e mijaro'si? Mae ate ū'rārimarā "Ikuþaka jia baairā yija ime",  paraka bojataþarimaja uþaka mijare yijairā baayu. I'yorimarīja i'suþaka nañua simamaka, i'suþakajaoka yijaiye'e yiro'sioka.

22 Hebreotatarā imarī, "Aþerâte t r wa'ribaji imatiyair  yija ime", nañu. I'suþaka nar kopeika mar  imabeyua, hebreotatakijioka nime yiro'si. Aþea "Israelka'iakar  imar , Tuþar r r  yija ime", nañu. Yi'ioka Israel ka'iakakiji nime yiro'si. Suþabatir  "Abraham riþar mer  yija ime", nañu. Abraham r þar mijioka nime yiro'sioka.

23 Suþabatir oka "Jia Jes ro'si ba'irabe jir  yija ime", nañu. (I'suþakaja  r þ abeyuka uþaka yijairijau yiro'si). Nare þemawa'ribaji Jes ro'si ba'irabe jirimaji nime. Mija  abe. "Cristoro'si yija ba'irabe jiyu", waþuju nañua simako'omakaja yi'i þuri jimar takaja kiro'si ba'irabe jirijayuka. Suþabatir  nare þemawa'ribaji w komaka imariwi'iar  po'imajare yire tarijayu, Tuþar rika yiw r riþarea. I'suþakajaoka nare t r wa'ribaji yire naþajeroyiraþe. Suþabatir oka ū'r kurimaria yire j  rika nari'kakoperape.

24 ū'r pitarakakuri yire nañi'araþe. Yire nañi'aroyiraþaka rakakaja treinta y nueve rakakuri ajeaþi yire naþajeroyiraþe.

25 Suþabatir  maekarakakuri t mar takaja yaþuapi yire naþajerape. Suþabatir  yire j  er  ū'r kuri  taþi yire naj  barekoperape. Saþi ya'raþaka waþuru maekarakakuri n a'mirapaka. ū'r kuri yi  a'mirapaka þoto ū'r r mi suþabatir  ū'r  n ami riaþakiakareka yaþuar  n i'aj  ikaki n imaraþe.

26 I'suþakajaoka jimar takaja Tuþar rika bojariroka w r taþabaraka yituriroyiraþe. I'suþaka turitaþabaraka t r rikaja werika yij  arijau.   mitirik  r  je'e. Riaka werikir  o, kareba'arimajare werika imar  o yituritaþaroyiraþe. Suþabatir  yit  omaja imariþotojo werika imar  p  ir , suþabatir oka aþetatar te werika imar  r  yituritaþaroyiraþe. I'suþakajaoka wejea jo'baka werika imar  r , wejemato, riaþakiaka werika imar  r oka yituritaþarape. Suþabatir  waþuju "Jes re   mitirip  air  yija ime",   r riþotojo werika imar  watopekar  yituritaþarape.

27 Ni  er  yiba'ariwaþa t  poer  ka'wisika ba'irabebaraka ū'r kurimaria k  r rimaria yiw r royiraþe. I'suþakajaoka ū'r kurimaria ba'arika, okoa jia yiro'si imaberiroyiraþaka imamaka, aþerikuri þuri k  sitakaja n imaroyiraþe. I'suþakajaoka r kimaka jariromaria n imaroyiraþaka simamaka jimar  jijia yij  aroyiraþe.

28 I'suþaka n imakaka takajamar  ba'iaja yipuþarape.

“¿Marākā'ā nime ruku aƿewejeakarā Jesúre ā'mitiripēairā? ¿Yaje rita jia kire nayi'ririjayu ruku?”, ārīpuƿajoabaraka jimarīa ba'iaja yipuƿarijau.

²⁹ Jesucristore jia ā'mitiripēatiyabeyurā imarī, ba'iaja baabaraka, ba'iaja naƿupayua ñiaika ƿoto, nuƿakaja ba'iaja puƿayuka ñime yiro'sioka. Suƿabatirā Jesúre ā'mitiripēaikite ba'iaja baarūjeirāka ƿuri boebaka ñime.

³⁰ Yibaaikakaka jairika yiro'si simajīkareka ritaja ka'wisika yire so'rapakakaka ā'mitiritirā “Okajājimarīki kime”, ī'rārimarāre āñuakaka yijairā baayu.

³¹ Ika mijare yibojaika, “Rita Pablote āñu”, Tuƿarāte yireka ārīwārūyu. Maiƿamaki Jesús Paki majiyiƿupayeejiƿarūkika kimamaka, kīaika wājītāji ritaitaka mijare yibojau.

³² Ikupaka yijūarape: Damasco wāmeika wejeearā ñimaraƿaka ƿoto, “Pablote ñi'atirā wēkomaka nabaarū”, ārīwa'ri, wejeta'irō'orā ima koƿerekarā surararākare kiƿūatarape, tokaki īpi Aretas rokajīte jā'merimaji.

³³ Yire wēkomaka nabaarika yaƿariƿotojo yire nare kiñi'arūjewārūberape. I'sia wejea ta'tekarā kūƿajīka koƿereka imaraƿarō'ō pi'iupakapi yire jāătatirā aƿepē'rōtorā yijeyomarāre yire ruetaraƿe. Okajājimarīka imariƿotojo i'suƿaka Tuƿarāte yire jeyobaaraƿaka simamaka topi yiru'raƿe.

12

Makārārūñuroka upakapi Tuƿarāte imarō'ō Pablote kīarūjeraƿe

¹ Naƿupayariji ƿupajoatirā ƿakirimajaroka wārōrimajare mijare bojarika yiyapabeyu. I'suƿaka simako'omakaja “Tuƿarāte ƿūataekaki Pablote ime”, yireka āñurā mijajariberiko'omakaja makārārūñuroka upakapi Maiƿamakire yire beaeka mirākakaka mijare yibojaerā baayu mae.

²⁻³ Bikija mabo'ikakuri ƿiyikuku kimarō'orā Tuƿarāte yire e'eeyaraƿaka be'erō'ō botarakaoū'ƿuarā'earirakakuri wejejē'rāka seyawā'yu mae. Torā yire ke'eeyaeka, “I'suƿaka baatirā yire ke'eeyaeka”, ārīwārūbeyuka yi'i. ¿Yaje rita ritikataka yire ke'ewa'raƿe jee, yipuƿakatakaja ke'ewa'raƿe je'e aƿeyari? Tuƿarā ī'rīkaja sōñuka. Rita sime, “I'suƿaka baatirā yire ke'eeyaeka”, ārīwārūbeririƿotojo “Jiirō'orā Tuƿarāte yire e'eeyaeka”, ñañu ate.

⁴ Torā yeyaraƿaka ƿoto ƿo'imaja okapi mabojawārūbeyua ña'mitirape. Torā ña'mitirika mirāka yire bojarūjebeyuka Tuƿarā.

⁵ I'suƿaka yiro'si simaraƿakapi “Órīƿūatiyaiki ñime”, ārījīka upaki imakoƿeripotojo suƿa ñarībeyu. Yipuƿayariji ƿo'imajare yijaika ƿoto tērīrimarīka ñima nare yijairijayu.

⁶ “Ikuþaka yiro'si simaraþe”, äþaraka jíjimakapí þo'imajare yibojataþarakareka, þakirimaji upakamarĩa ñimajãäeka þakirimajaromaria bojaiki imawa'ri. I'suþaka simako'omakaja, “Ikuþaka yiro'si simaraþe”, ãrïwa'ri têrîritaki upaka jíjimakapí þo'imajare sabojataþabeyuka yi'i, “Aþerä þemawa'ribaji õrþüatiyaiki Pablote ime”, yireka narïrika yaþabereriwa'ri. I'suþaka ñimaberiko'omakaja jia yibaarijayua ïatirã, i'suþakajaoka yiwärõrijayua ã'mitiritirã, yire norïrika þuri yiþaþayu.

⁷ Makärärñuroka upakaþi Tuparäte yire bearapaka têrîrikaja imatiyaikakaka imaraþaka. I'suþaka bearipotojo, “Aþeräte têrîwa'ribaji imatiyaiki ñime”, ñarïrika yaþabereriwa'ri Satanárikakaka ya'rarika yire rïkarapakareka Tuparäte yire ïarîrberape. Suþa imarí þota mare þaaika be'erõ'õ maka'wisijüarijayu upaka yire simarijayu.

⁸ “Yiya'raika yire mibayabe”, ãrïwa'ri maekarakakuri Maipamakire yijëñekoperape.

⁹ I'suþaka kire ñapakã'ä, ikuþaka yire kiyi'rapé: “Jëno'o, mire yibayaberiko'omakaja, mire yiwayuñaikapí ãrïwa'ri yiþeyobaaika takaja miyaþayu. Mia, marákã'ä baaberijika mima þoto jiibaji mika imawa'ri mire jeyobaarimajiro'siji ñime”, këräpe. Suþa imarí i'suþaka ñimakaka jíjimakapí yijairijayu. I'suþaka simako'omakaja, “Cristorika kire ja'ataikaþi jia kiro'si Pablote ba'iraberijayu”, þo'imajare yireka ãrïwärüyu mae.

¹⁰ I'suþaka simamaka Cristoriki imarí, marákã'ä baaberijika imariþotojo yiþupaka þuri jia ima. ï'râkurimarĩa ba'iaja þo'imajare yire jaiwã'imarãþe “Ki'yopí'rirü”, äþaraka. Suþabatiräoka yiþaþaika imaberiroyiraþaka yiro'si. I'suþakajaoka ï'râkurimarĩa jajua þo'imajare yire baata'rapé. Suþabatirä Jesúrika bojariroka yiwärõmaka, ï'râkurimarĩa ka'wisika yijüaraþe. I'suþaka simako'omakaja jíjimaka ñime ãrïþupajoabaraka, “Marákã'ä baawärüberiwa'ri iamaria imaräka Cristore jeyoariyaþatiyyayu.” I'suþaka simamaka rikitubamarĩa ñimakopeikareka jia Cristore yire jeyobaayu.

Corintowejeakaräre þuþajoabaraka, ba'iaja Pablote þuþarika

¹¹ Kopakaja õrþüabeyuka upaka yimajärobojaweayu. “Yija þo'irã Tuparäte þüataekaki imarí, mare wärõrimaji Pablote ime”, mijia ãrïbeyua simamaka ñoñu upakaja i'suþaka mijare ñañu. “Wapamarïki Pablote ime”, Tuparärika wärökopeiräte yireka ãñu upakaja ñimajãäeka Tuparäte yire jeyobaaberirikareka. I'suþaka simako'omakaja “Jiitaka wärõrimaja nime”, mijia ãrïkopeirä yire þemawa'ribajimarãñ nime. Suþa imarí “Tuparäte kire jeyobaamaka jia Pablote mare wäröyu”, mijia ãrïri imakoperape.

¹² Mia, mijā pō'irā ñimaraþaka poto aþóstol imarī maikoribeyu upaka ima mijare yibearijarape. Í'rákurimariña samija ñaeka simamaka "Rita oka, Tuþarâte þüataekaki Pablotē ime", yireka mijā áriri imakoþeraþe.

¹³ "Aþerā Jesucristore ã'mitiripëairâte jiyipupayeeriþotojo, mare þuri Pablotē jiyipupayeebeyu", mijā ãñua ¿rita sime bai je'e? "Yire mijā jeyobaabe jia ñimaerâ", aþerâte ñarâþaka upaka mijare áriberapaki imariþotojo Í'râtiji oyiaja jiyipupaka mijare ñoñu. I'supaka simako'omakaja "Aþerâte kijëñeraþaka upakaja, yijare kijëñeri imakoþeraþe", árïwa'ri yireka mijā jairijayu. ¿Yaje rita ba'aja mijare yibaaraþe je'e? Ba'aja mijare baaberaþaki imarī, marâkâ'ã baatirâ "Jiamariña yibaaraþakareka yire mijā wayuñabe", mijare ñarïwärübeyu.

¹⁴ Í'þakuri mijā pō'irā yituritika. Suþa imarī maekarakakurireka mijā pō'irā turirî a'yaokaro'si mae þuritaka yipupajoau'muyu ate. Æ'mitirkörîje'e: Makarâirâ þuri namakarâte yapaika tõpoerâ niñerû jierijayurâ. Me'rârïjaka þuri naþakiarâro'si i'supaka baabeyurâ. Topi árïwa'ri yimakarâ upaka yireka mijā imamaka, mijā pō'irâ ñimaraþaka poto niñerû mijare jëñebesarâki yi'i. Mijare þuri jia yika mijā imarika yiyaþarânu, jia mijare yiwärörimirírkawa'yaokaro'si.

¹⁵ Mijare wayuñawa'ri mijare yijeyobaariyapayu. "Jesûre na'mitiripëarû", árïwa'ri ritaja yibaawârûika upakaja rürïtiyaika rô'ðjîrâ mijare yijeyobaarijarirânu. Jia mijare wayuñaiki ñimamaka yire mijā wayuñabesârkareka, ba'aja yipuparirânu.

¹⁶ Mijaka ñimaraþaka poto dakoa mijare yijëñeberapaka ñurâ mijā ime. I'supaka simako'omakaja, "Ritaja þakirika jia ðñuka imarī, Pablotē mijare þakiyu niñerû mijare kare'eokaro'si", Í'rârimarâre yireka ãnu je'e.

¹⁷ "Mapô'irâ kiþüataraparâþioka Pablotē mare þakika", ¿mija árîþupajoayu bai je'e? Jêno'o mijare þakiberaþaki yi'i.

¹⁸ Titore aþika Jesûre ã'mitiripëaikiþityika mijā pō'irâ yipüatarape niñerû mijā rëawearika najeyobaaokaro'si. ¿Yaje Titore mijare þakiraþe je'e? Jêno'o mijare þakikoriberaþaki kime. Yuþakaja jia þupajoaiki imarī, mijare jeyobaariyapawa'ri jia Tuþarârika bojariroka mijare kiwärðeka, niñerû mijare jëñebekaja.

¹⁹ "Ba'aja baabeyurâ nime", yijareka árïwa'ri jijimaka yijaka mijā imaokaro'si takajamarâ, i'supaka mijare ñañu. Ikuþaka simatiyayu, ïakörî je'e: Jesûrirâ imarī, kiyaþaika upakaja mijare yija jairijayu Tuþarâte ñaika wâjítâji. Mija ã'mitiþe yija jeyomarâ. Ritaja mijare yija bojarijayua, "Jiibaji Jesûre na'mitiripëarijarirû", árïwa'ri mijare sayija bojayu.

²⁰ Mijareka püpajoabaraka ba'aja yipuparijau. "Mija pō'irā yeyarāka poto ba'aja baabaraka mijā imarāka ūiaeyarāñu je'e aþeyari", mijareka ūariþpüpajoarijau. Waþabu'abaraka, supabatirā aþerāte oakiparaka mijā imarāka ūiaeyarāñu je'e. I'supakajaoka boebaparaka, supabatirā rakakaja naþpupojaika upakaja baawa'ri jia jeyoaribekaja mijā imarijayaoka ūiarāñu je'e. I'supakajaoka okabaapakibu'abaraka, supabatirā waþuju jajairika baabaraka mijā imarāka ūiarāñu je'e. Aþerāte tēriwa'ribaji püpajoairā upaka baabaraka, supabatirā rakakaja püpajoawa'ri rukubaka mijā rēñua ūiaeyarāñu je'e aþeyari. Supabatirā, "Jesúre yapaika upakaja baabekaja nimañuju je'e", ūariþpupojaika upaka mijā imamaka ūatirā mijaka yiboebarirāñu. I'supakajaoka jijimaka yika mijā imabesarāñu mijaro'sioka.

²¹ Ate mijā pō'irā yeyarāka poto ba'aja baabaraka mijā ima ūiaeyarākareka "Nare yiwārōrapaka upakaja yi'ribeyurā nime", āriwa'ri Tuparā wājitāji yi'yopi'rīrāñu. Supabatirā "Bikija rīkumarāja ba'aja nabaaeka saja'atabekaja dajaka nabaarijau je'e aþeyari. Supabatirāoka ba'aja rōmijāte nabaariwā'imarīrijau. I'supakajaoka naþpupojarajau upakaja wāärō'ō ba'aja nabaarijau ruþu", āparaka ūiaeyarāka, ba'itakaja yipuparirāñu.

13

Ika þaperapi piyia jia Pablote nare okajāäeka

¹ Ika ya'rīrā baaikapi maekarakakuri mijā pō'irā yeyarāñu. Torā eyatirā Tuparā majaropūñu o'oekarā ãñu upakaja yibaarāñu. Mia je'e: "Tīrīkate ba'aja baamaka ūekarā jaijeyobaabaraka ūparā, maekarakamarā 'Rita sime. I'supakatakaoka kibaaraþe', ãñurāte imajikareka, okajierika sime kika", āriwa'ri sabojayu.

² Bikija ūpaki miða pō'irā yituraþakareka, ba'aja baairāte jia yokajāäraþe "Ba'aja nabaaika naja'atarū", āriwa'ri. Mae mijā pō'irā imabeririþotojo þaperapi, "Ba'aja mijā baaika mijā ja'atabe", ñañu ba'aja baarijayurāte. Aþerāþitiyika ba'aja baabaraka nimamaka ūiaeyarākareka, ba'aja nabaaika waþa tīmarīji nare yibaarāñu.

³ "Rita Cristore õñuaþi mibojarijau", yija āriwārūokaro'si, kirika yijare mibeabe", mijā ãñua sime. I'supaka simamaka, kirikapi tīmarīji nare yibaamaka ūawa'ri "Cristore jā'meika upakaja kirikapi jairijayuka Pablote ime", yireka mijā āriwārūrāñu je'e. Okajājimarīa imabeyuka Cristo mijaka. Ba'aja baairāte jiamarīa jūokaro'si kirika baabearimaji kime.

⁴ Muþaka þo'iki imariþotojo, yaþua tetaekarã kire naþatakiæka simamaka, okajãjimarãki uþaka Cristore reyaeka mijia õñu. I'suþaka kire nabaako'omakaja, Tuþarãrikapi ãriwa'ri õñia kime mae. Cristorirã imarã, kiuþakaja okajãjimarãrã yija ime þo'imajare yijare ïamaka. I'suþaka simako'omakaja kirirã imarã, Tuþarãrikapi ãriwa'ri kiyapaika uþakaja yija baarijayu. I'suþaka imarã imarã, saþi ãriwa'ri mijia þo'irã ba'iaja baairâte tîmariji yija baarãnu, jia nayi'riru ãriwa'ri.

⁵⁻⁶ Mija ïabe. Cristore mijia yi'yua þuþajoatirã "¿Yaje rita Jesucristore yi'yurã maime?", mijia ãriþuþajoabe. "¿Mija þuþakareka Cristore ña'rïjäikarã mijia ima õrïbeyurã mijia bai je'e?" Topi þuri "Jesûre maþuþakarã ña'rïjäiberikarã maime", ãñurã þuri kire yi'ribeyurã nime. I'suþaka simakoþeko'omakaja "Jia kire yi'yurã yija ime", ãñurã mijia ime", mijareka ñarïþuþajoayu. Suþa imarã mamaritaka kirika bojariroka mijare yija bojaraþaka ã'mitiritirã jia kire mijia yi'raþaka simamaka, "Rita, Cristore nare õrïrûjeikaþi Pabloraðkare yijare bojarijayu", ãriwärürã mijia ime.

⁷ Ba'iaja baabaraka mijia ima yija ïaeyarâkareka, Cristore yijare sajã'metika simamaka, jiamarã mijare yija jüarûjerãnu. I'suþaka mijare yija baarâkareka "Cristore nare jã'meikapi i'suþaka Pabloraðkare mare baayu", mijia ãriwärürãnu. I'suþaka mijare baariyaþaberiwa'ri ba'ia mijia baakoreka Tuþarâte mijaro'si yija jéñeijirijayu. Suþa imarã Tuþarâte yaþaika uþakaja mijia baarâkareka þuri, ba'iaja mijare yija baabesarãnu. Suþa mijare yija baabeþakã'â ïatirã "Yaje rukuya Cristore jã'meikapi tîmariji yijare nabaatiyajíñu", yijareka mijia ãrikoþejikaoka, marã imabeyua yijaro'si. I'suþaka simako'omakaja kiyapaika uþaka oyiaja mijia baaritakaja yija yaþayu.

⁸ Suþa imarã mijia þo'irã yija eyaruki ruþu kiyapaika uþakaja baatikarã mijia imarâkareka þuri kijã'meikapi ba'iaja mijare yija jüarûjebesarãnu. Kiyapaika uþakaja Cristore yijare jã'metikarã imarã, mijare jeyobaarimaja yija ime, ba'ia uþakaja mijare baabekaja.

⁹ Suþa imarã mijia þo'irã eyatirã, jia Cristore yi'yurã mijia ima ïawärütirã okajãjiaþi mijare yijaibesarãnu. "Okajãjimarãrã imarã, Cristorikapi Pabloraðkare beabeyu", yijareka mijia ãrikoþejika, marã imabeyua yijaro'si. Jia mijia yi'þakã'â ïawa'riji, jia jijimaka imarükirãja yija ime. Suþabatirã "Mire ã'mitiriþëawa'ri miyapaika uþaka oyiaja nabaaru", ãriwa'ri, Tuþarâte mijaro'si yija jéñerijayu.

¹⁰ I'suþaka simamaka mijia þo'irã eyatirã, okajãjiaþi mijare yijairiyaþabeyu. Suþa imarã ya'rirã baaika ruþu, ika þaþera mijare yiþüatayu jiibaji Jesûre yi'þarakaja mijia imaoakaro'si. I'suþaka mijare baarimaji ñimaokaro'si Maiþamakite yijare

jā'meka. Suþa imarī kire mijā yi'yua bitatarikopakaja jiibaji kire mijā yi'ririjayaokaro'si mijare yija jeyobaarijau.

11 Õ'õjīrāja mijaro'si yo'oyu yijeyomarā. Jia mijā imabe, Jesúre yapaika uþaka oyiaja baabaraka. Ritaja ika þaperapi mijare yibojaika jia ã'mitiriþēabaraka mijā imabe. Í'rīka uþakaja þupajoabaraka, oka imarijarirākaoka jiapi sajiebaraka mijā imabe. I'suþaka mijā baamaka, Tuþarā, mare wayuñaarimajire, mijaka imajiparāñu. Suþabatirā jījimaka mare imarūjeiki kime.

12 Jesúre ã'mitiriþēairā imarī, mijā rērīrijayu þoto jia jījimakaþi jēñebu'abaraka mijā imarijaþe.

13 Õ'õkarā Jesúre ã'mitiriþēairā, "Jia nimarū", ãrīwa'ri oka mijaro'si naþñatayu.

14 "Jia nare mibaabe", ãrīwa'ri maiþamaki Jesucristore mijaro'si yijēñeyu. "Suþabatirā Tuþarāte mijare wayuñaika jia õñurā mijā imaokaro'si, suþabatirāoka Espíritu Santo jia mijaka imajiparijayuka kimarū", ãrīwa'ri ritaja mijaro'si yi-jēñejirijayu yijeyomarā.

I'tojīrāja sime ruþu.

Carta de San Pablo a los Filipenses

Pablo, kijeyomaki Timoteoƿitifyika Filipoƿwejeakarāro'si ƿapera naƿūataeka

¹ Yijeyomarā Filipoƿskarā, Jesucristore jia baaikaƿi kirirā imarijajurā, suƿabatirā kire yi'jurāte imaruƿutarimaja, i'suƿakajaoka nare jeyobaarimaja "Jia mijā imabe", ārīwa'ri oka mijaro'si yija ƿūatayu. Yi'i Pablo, yijeyomaki Timoteoƿitifyika mijaro'si sayija ƿūatayu Jesucristoro'si ba'irabejjirimaja imarī.

² Suƿa imarī, Maƿaki Tuƿarā, suƿabatirā maiƿamaki Jesucristoreoka "Jia dako okamirāmarīaja nimarū", ārīwa'ri jia nare mijā jeyobaabe", āƿarakaka mijaro'si nare yija jēñerijayu.

"Filipoƿwejeakarā Jesucristore ð'mitiriƿēairāte jia mibaayu Tuƿarā", Pablote ārīka

³ Mijareka yipuƿajoarijayu rakakaja "Jia mibaayu", Tuƿarāte narīrijayu.

⁴⁻⁵ Suƿabatirā Tuƿarāte mijaro'si yijēñeika rakakaja jijimakapi kire yijairijayu. Tuƿarāte mijā yi'riū'muekarō'ðjitepi, maekakaoka aƿerāte Jesúrika bojariroka bojataƿabaraka yire mijā jeyobaarijayua simamaka i'suƿaka yibaarijayu.

⁶ Rita sime, jia Tuƿarāte mijā ƿupaka baaũ'mutika simamaka, kiyaƿaika uƿakaja mijā imamirīkawa'yaokaro'si mijare kijeyobaarijarirāñu, Jesucristore etarāñurīmi rō'ðjirārāja.

⁷ Mijare wātaiki imarī, i'suƿaka mijareka yipuƿajoayu. Yire jeyobaariƿupakirā imarī, ī'rākurimarīa yiyapoika yire mijā ƿūatarijayu. Mia je'e, wēkomaka imariwi'iarā imariƿotojo Jesúrika bojarirokakaka yaƿabeyurā wājītāji "Ikuƿaka sime", ārīwa'ri nare okae'ebaarakaka, yibojajiirijayu. I'suƿaka yibaayu po'imajare yibojawārōrūkia Tuƿarāte yire ja'ataeka simamaka. I'suƿaka ñimarijayua simamaka jia ñimaokaro'si yire mijā ƿūatarijayua jia sime.

⁸ Jesucristore wātaka mijare ðñuaapi ārīwa'ri i'suƿakajaoka mijaka ñima Tuƿarāte ðñua. I'suƿaka imaki imarī jimariā mijare ñiariƿakatayu ate.

⁹⁻¹¹ I'suƿaka imawa'ri, ikuƿaka Tuƿarāte mijaro'si yijaijjirijayu. "Jia mire őrīrijaparaka miyapoika uƿakaja imamirīkawa'yurā imarī jiibaji wayuñabu'airā nimarū. I'suƿaka imawa'ri miyapoika ƿupaka imarika najērāko'arū", ārīwa'ri Tuƿarāte mijaro'si yijaijjirijayu. I'suƿaka yiyaƿayu "Jia baarijaririka ja'atabekaja nimarū", ārīwa'ri. Suƿa mijā imamaka ñatirā "Dakoa okamirāmarīaja jia yika nima

nareka ñoñu”, Cristore pe'rietarāñurīmi mijareka kēñrika yiyaþayu. Supabatirāoka Jesucristore mijare jeyobaaikaþi “Tuþarāte yaþaika upakaja baarijayurā nimarū mae”, mijareka ñañu. Supa imarī mijare kijeyobaamaka īatirā, “Tēriwa'ribaji jia baaiki Tuþarāte ime”, ãþarako aþerāte kire jiyipuþayeeokaro'si naro'sioka kire yijaïjirijayu.

*“Rīkimarāja Jesucristorika bojariroka ã'mitiriþēairāte ime”,
Pablote ãrīka*

¹² Yijeyomarā, Jesúrika bojariroka yiwārōriþareareka baliaja yijūaika simako'omakaja, þo'imajare yibojarija'atabeyua sime. I'supaka yiro'si simako'omakaja rīkimarāja aþerā yibojaika ã'mitiriwārūtirā kire nayi'ririjayuakaka jia mijā õrīwārūbe.

¹³ Mia je'e, “Cristore kiyi'yu þi'iwa'ri wēkomaka imariwi'iarā kime”, ika wejea ðpamaki wi'ia ñarīrīrimaja surararākare yireka ãrīrījayu. Supabatirā þo'imaja ritaja ika wejeareka imarāoka i'supaka yireka þupajoarijayurā.

¹⁴ Supa imarī, Cristore yi'ririja'ataberiwa'ri wēkomaka imariwi'iarā ñima õrīwa'ri, rīkimarāja ika wejeearā Maiþamakire yi'yurā jiibaji kirika bojarijayurā ba'iaja jūarika kikibekaja.

¹⁵ I'supaka simako'omakaja, ï'rārimarā þuri, “Wēkomaka imariwi'iarā Pablole ima marā imabeyua”, ãñurā. I'supaka ãñurā imarī, “Pablote bojaikakaka ã'mitiriberiwa'ri rīkimabaji yijare ã'mitiriþēairāte imarāñu je'e”, nañu yibaarijayuakaka oakiyurā. Aþerā þuri jia yika imawa'ri jiapi Cristorika bojariroka bojarijayurā.

¹⁶ I'supaka yire wayuñairā imarī, “Tuþarāpi ãrīwa'ri wēkomaka imariwi'iarā Pablole ime. Supa imarī Romawejeakarā ðparimarā Cristorika bojariroka bojarika nayaþabeyua simako'omakaja Pablole sanajērīamaka, nawājítaji jia yi'riwārūki kime”, ãñurā nime.

¹⁷ Aþerā imarā yire þemawa'ribaji imarika yaþakopewa'ri “Cristorika bojariroka yija wārōmaka yijare takaja ã'mitiriþēairāte imarāñu je'e. I'supaka simamaka sā'mitiritirā yijare oakiriwa'ri, wēkomaka imariwi'iarā kimaro'þpi ba'iaja Pablole þuparirāñu”, narīkoþeyu.

¹⁸⁻¹⁹ I'supaka nabaarijayua marā imabeyua yiro'si. Ritaja Cristorika bojariroka nawārōrijayuapí ãrīwa'ri jijimaka ñime. I'supaka imarijayuka imarī, “Tuþarāte yiro'si mijā jēñeijimaka, supabatirā Espíritu Santore yire jeyobaamaka þariji ritaja yijūaika jia oyiaja yiro'si sawaþu'rirāñu”, ñarīþupajoayu.

²⁰ I'supaka þupajoaike imarī, ðparimarā wājítaji naka yijairāka þoto, “Dakoa i'ymarīaja jaiki ñimarijarirāñu”, ãñuka ñime. Supa imawa'ri Cristorika bojariroka jia wājia

yibojarijariroyika upakaja nare sayibojariyaþayu. Suþa imar  yire naj  awear ka þoto, yire naj  kopej ka, yire naþoataj kaoka, mar  imabeyua yiro'si. Ritaja yibaarijayua Cristore jiyipuþayeer kiakaka simarika yiþaþayu.

21-22 Suþa imar  yire naj  besar kareka ritaja yibaarijayuaþi jia Cristore jiyipuþayebaraka þo'imajare imarika yiþaþayu. Yire naj  koper kaoka jiibaji yiro'si simar  nu Cristoka jia imar kika  ima simamaka. I'suþaka simako'omakaja yire naþoatar karekaoka, Cristorika bojariroka yibojamaka r kimar ja s 'mitirip  ar  nur . Suþa imar , "¿Dika jiitaka imatiyaika je'e?",  ar w r ubeyuka  ime.

23 I'suþaka simamaka "Ika  paba'iw 'taja jia yiro'si ima",  ar w r ubeyu. I'suþaka simako'omakaja reyatir  mabo'ikakur  jiibaji kika imarika simar  nu je'e yiro'si  ar p uþajoarijayu.

24 I'suþaka yiþuþaka imako'omakaja mijare jeyobaabaraka  nia imarika yiþaþayu jiibaji mijaro'si simaer .

25 Suþa imar  "Jiibaji Tuþar te yi'þaraka j jimaka kika nimaokaro'si nare w r baraka, naka  imar  nu ate",  r p uþajoaiki  ime.

26 Toþi w komaka imariwi'iar   ima be'er 'o mij  p 'ir  yeyar ka þoto, "W komaka imariwi'iar  kimaraþar ' pi Pablote miþoaeka jiitaka kire mibaayu", Jesucristore  paraka jia j jimaka mij  imar  nu.

27-28 I'suþaka simako'omakaja, w komaka imariwi'iar  yiro'si simar ka upakaja simakoper ka mar  imabeyua. Jia Cristorika bojariroka yi'yur  imar , sabojaika upakaja jia baabaraka mij  imarijaþe. I'suþaka mij  baabe mij  p 'ir  yeyar ka upar ka, yeyabesar karekaoka jia  r tiji þuþajoair  imawa'ri, Cristore yi'ririþa'atabeyur  mij  ima  oñaokaro'si. I'siapi  r wa'ri, aþer te mijare okabaako'omakaja  r ka ta'iar ja imar  imar , Jes rika bojariroka mijare yiw r or p ka upakaja mij  imarijayua  or r  nu. I'suþaka imar  imawa'ri ba'iaja mijare baarijayur  ruþu wayuþi'ribekaja mij  imabe. I'siareka mij  ima  atir  "Rita, Tuþar ka  nia imaj par kir  nime. Yija þuri ba'iaja nare jaiw 'ima ur  yija imariþareareka, ba'iaja imarika tiyibeyur 'or  a'riri kir  imar ", nar p uþajoar  nu. Mijare yibojaika upatiji Tuþar takiji imaki ritaja sabaarimaji.

29 I'suþaka imaki imar , jia mijare baawa'ri kirir ro'si Tuþar te mijare w 'maeka, "Yimakire yi'þaraka nimar , supabatir oka jia kire yi'riwa'ri ba'iaja j ubaraka nimar ",  r wa'ri. Suþa imar  kire mij  yi'yua ja'atabekaja mij  imamaka  atir  aþer oka Cristore yi'riri  ur .

30 Suþa imar  mij  p 'ir   imaraþaka þoto ba'iaja yire

nabaaraþaka mijā īaraþaka uþakaja jūairā mijā ime mi-jaro'sioka mae. I'suþakajaoka ð'ð Romawejeearā aþerāte ba'iaya yire baaika majaroka mijā ã'mitiyu ate.

2

"Tērīriki imariþotojo 'Imatiyaiki ñime', ãrīberikaki Cristo", Pablotē ãrīka

¹⁻² Kirirā mijā imamaka, jia þuþaparaka mijā imaokaro'si Cristore mijare jeyobaayu. I'suþakajaoka mijare kiwātayu iamarīja mijā imakoreka. Suþabatirāoka rīrākibiparaka Espíritu Santore mijaka imarijau. Topi jia Cristore mare wayuñaika simamaka jījimaka ñimaokaro'si ikuþaka mijā imarika yiþapayu: Mija jeyomarāka ï'rātiji þuþakirā mijā imabe. I'suþakajaoka ritaja mijā imauþatiji, jia wayuñaabu'abaraka ï'rīka ta'iarāja imawa'ri, Cristore yaþaika uþakaja ï'rārokarekaja ña'rīyaarīji þuþajoairā mijā imabe.

³ Aþerāte þemawa'ribaji imarika yaþabekaja mijā imarījaþe. I'suþakajaoka "Po'imajare yijare jiyiþuþayerū", ãrīwa'ri mijā baaikakaka mijā jaia'si. I'siroka þuþajoaberiwa'ri "Yijare tērīwa'ribaji imatiyairā nime je'e aþeyari aþerā", ãrīwa'ri jiyiþuþaka nare mijā õrīrijape.

⁴ Mijaro'si takaja jia mijā imarūkia þuþajoabekaja aþerāte jia imarūkiakakaoka mijā þuþajoarijaþe.

⁵ I'suþaka mijare ñañu Jesucristore imaeckarokaþiji õrītirā kiuþaka mijā imarijayaokaro'si. Íakōrī je'e, ikuþaka sime:

⁶ Tuþarāka ï'rātiji imariþotojo, "Tērīriki Tuþarāte ima uþakaja ñima yija'atabesarāñu", ãrībeyuka Cristore imaeaka.

⁷ I'suþaka ãrībekaja, tērīwa'ribaji kima ja'atatirā, po'imaji kipo'ijirika. Suþabatirā ba'irabeñjirimaji imatiyabeyuka uþaka kijarika.

⁸ Suþa imarī ika ka'iarā kimaeka þoto, "Yire þemawa'ribajika mime", ãñuka uþaka Kipakire kiyi'ririþarika. I'suþaka imaeckaki imarī, ba'iaya baarimajare najāäroyika uþaka yaþua tetakarā kire naþatakñaeka, sarā kireyaokaro'si þariji Tuþarāte kiyi'rika.

⁹ Suþabatirā kireyaeka be'erð'ð õñia kire jariþe'rirūjetirā, ikuþaka Tuþarāte kire ãrīka: "Ritaja ima þemawa'ribajirā jiyiþuþaka õrīrūkika mimabe. Suþa imarī ritaja imarā þemawa'ribaji ïþi mimarāñu", kire kērīka.

¹⁰ I'suþaka Tuþarāte kire ãrīka seyarāka þoto nimauþatiji kipoij'iækarakā: Mabo'ikakurirā imarā, ð'ðrā imarāoka, ka'irokareka imarā þariji Jesúre najiyiþuþayerāñu.

¹¹ Nawājtāji kimarāka þoto "Ritaja imarā ïþamaki Jesucristore ima", wāärð'ðrāja ritaja imarāte kire

ārīrāñu. I'suþaka baawa'ri Kiþaki Tuþarâteoka jiyiþuþaka norírâñu.

Jesucristore imae karokapi õrítirâ saþiji mijamarijaþe kire yi'ribeyurâ wâjitaþi

¹² Yijeyomarâ, i'suþaka Cristore baaeka þuþajoawa'ri i'suþakajaoka Tuþarâte mijamarija'ri yijeyomarâ. Mija þo'irâ ñimaraþaka poto jia kire yi'urâ mijamarija'ri ñimabeyua simamaka torâ ñimaraþaka poto jia kire mijamarija'ri yijeyomarâ. Suþa imarî ba'aja mijamarija'ri ñimabeyua simamaka kire kikibaraka, kiyapaika uþakaja mijamarija'ri.

¹³ I'suþaka mijare ñañu "Yiyaþaika takaja baariþuþakirâ nimirû", ãrîwa'ri Tuþarâte mijare jeyobaarijayua simamaka.

¹⁴ ã'mitirkõri je'e: Mija baaika uþakaja, ba'aja jaibu'abekaja, jijimakapi mijamarija'ri.

¹⁵⁻¹⁶ I'suþaka mijare ñañu, oka baabekaja, jia wâjiroka oyiaja baarijayurâ mijamarija'ri imakaro'si. Suþa imarî ika wejeareka ba'aja baarimaja watopekarâ imariþotojo, "Tuþarâte yaþaika uþaka baairâ nime. Dakoa oka imabeyua nareka", mijareka narîrâñu. I'suþaka jia baairâ mijamarija'ri, Tuþarâte yaþaika nare mijamarija'ri. Suþa imarî Cristore pe'rietaryurâ "Nare yibojaeka uþakaja baarijayurâ nime", aþparaka jijimakapi kire sayibojarâñu.

¹⁷⁻¹⁸ Tuþarâte yaþaika uþakaja Jesúrika bojariroka yibojariþpareaja, yire najâärûjerâñu je'e aþeyari.* I'suþakajaoka sayi'urâ imawa'ri, ba'aja mijamarija'ri ñimabeyua simako'omakaja mijaka jijimaka nime. I'suþaka imaki imarî i'suþakajaoka yika mijamarija'ri yijeyomarâ.

Timoteo, Eþafroditopityika ðparâte Filipo swejearâ Pablotenare þuþataripuþajoaeka

¹⁹ Maiþamaki Jesúre yaþarâka uþakaja, ñojimarîji mijamarija'ri Timoteore yipuþatarâñu je'e, yimajaroka mijare kibojamaka jia mijamarija'ri imakaro'si. I'suþaka simarâkareka ð'orâ ate kiþe'rietaryurâ poto mijamarija'ri kibojamaka ã'mitirâñu jia yipuþatarâñu yiro'sioka.

²⁰ Jia mijamarija'ri imakaro'sioka kibojamaka, mijamarija'ri kire yipuþatarâñu yijeyomarâ. Maki aþika kiuþaka uþakaja imabeyuka ð'orâ.

²¹ Aþerâ puri narîmijitakaja nimarûkiakaka þuþajoabaraka imarâ. I'suþaka imawa'ri Jesucristore yaþaika uþaka baarijariroka þuþajoabeyurâ nime.

* **2:17-18** Pablo compara su posible muerte con una ofrenda a Dios. También considera la fe de los filipenses como un ofrenda a Dios.

²² I'suþaka þuþajoairâte ima simako'omakaja, "Timoteo þuri Jesucristore yaþaika uþakaja baarijayuka", ãrïwa'ri mijä õñuka kime. I'suþaka kireka mijä õñua imarî, "Kimaki uþakaja jia Pablotë kijeyobaarijau, rïkimabaji Cristorika bojariroka yi'jurâte imarika yaþawa'ri", kireka ãñurâ mijä ime.

²³ Suþa imarî, "Ikuþaka ïþarimarâre yirebaarâñu", ñarïwârûrâka þoto, Timoteore mijä þð'irâ yipüatarâñu yimajaroka mijare kibojaerâ.

²⁴ Suþabatirâ "Yi'ioka ñamajî naþð'irâ ya'rirâñu je'e aþeyari", ñarïþuþajoayu. I'suþaka yibaajîka, ñiþamakire yire jeyobaarâkapi ãrïwa'ri suþa simarâñu.

²⁵ Majeyomaki Eþafroditore yire jeyobaaerâ mijä þuþatarapaka jia sime. Yijüaika uþakaja ba'iaja jüaiki kime kiro'si Cristorika bojariroka wârõrimaji imarî. Suþabatirâ "Cristorika bojariroka mijä boja'si", sâ'mitiriþe'yoirâte ãñua imako'omakaja, yire jeyobaarimaji kime Eþafrodit. Jia yire jeyobaarimaji kimako'omakaja mijä þð'irâ kire yipe'ataerâ baayu.

²⁶ Ikuþaka sime: "Wâmarîa yijaraþaka majaroka ã'mitiritirâ, ba'iaja Filipoþkarâre þuþayu je'e", ãrïwa'ri ba'iaja þuþayuka imarî, mijare ðarika kiyaþayu.

²⁷ Rita simaraþe, kûþajîkaro'siji kireyarûkia jariwa'rikopeko'omakaja Tuparâte kire wayuñamaka kitârâþe. Yire þariji wayuñawa'ri, "Wêkomaka imariwi'iarâ kima þoto ba'iaja kipuþayua þemawa'ribaji Eþafroditore reyamaka ba'iaja Pablotë þuparia'si", ãrïwa'ri, Tuparâte kire tâaþape.

²⁸ I'suþaka simamaka ñojimarîji mijä þð'irâ kire yipe'ataerâ baayu. Suþa imarî jia dakoa risirika ba'ijüaberikaki uþakaja mijä þð'irâ keyamaka ðatirâ jijimaka mijä imarâñu. I'suþaka kire yipe'atarâka be'erð'ðpi þuri, ba'iaja þuþarituyabekaja ñimarâñu yi'ioka.

²⁹⁻³⁰ Ñoakurirâ mijä ima simamaka marâkâ'ã baatirâ Cristorika bojariroka yiwârõika yire mijä jeyobaawârûbeyu. "Kire kijeyobaarû", ãrïwa'ri mijä þuþatarapaki þuri jia yire jeyobaaiki. I'suþaka imaki imariþotojo koiteje kireyakoperapaka simamaka jia jiyiþuþaka kire mijä ðþe. Jia jâjika mijä þð'irâ keyamaka jijimakapi kire mijä e'etoþe mijä uþakaja Maiþamakiriki kima simamaka. Suþabatirâ, i'suþakajaoka jia jiyiþuþaka mijä ðþe kiuþaka imarâte.

3

Maiþamaki Jesucristore ðrîrika sime ritaja ima þemawa'ribaji imatiyaika

¹ Yijeyomarâ, jia jijimaka mijä imabe "Jesucristorirâ yija ime", ãrïwa'ri. Bikija mijaro'si yo'oraþakakaka,

maekakaoka jiaipi so'otirā mijare yiþūatayu ate, sīatirā waþuju þakirimajaroka bojarimajare mijā yi'rikoreka.

² Werika yaiwēko^{*} upaka ba'iaja baairā nime. Suþa imarī þakirikapi sawārōrimajare rakajekaja mijā imabe. Suþabatirā "Tuparārirā imaokaro'si circuncisión baarika sime", narīþakirijayu.

³ "Circuncisión baaekarā imarī Tuparārirā yija ime", narīkopeika. Maa þuri Tuparārirā maime. Cristore yi'yurā þuri Espíritu Santore mare jeyobaamaka Tuparāte jia jiyiþupaka morīrijayu. Suþabatirā Jesucristore majiyiþupayeeyu "Maro'si kireyaekapi Tuparāte mare wayuñarijayu", ãrīwa'ri jījimaka maimarijayu. "Maþo'ia mabaaikaþi ãrīwa'ri Tuparārirā majorirāñu", ãrībeyurā maime.

⁴⁻⁵ Karemariña yiñekiarāte þupajoaekaroka yiþupajoarikareka "Moisére jāmekakaka aþerāte yi'yua þemawa'ribajirā jia sayi'yuka ñime", ãñuka ñimajíñu. Íakōri je'e, ikuþaka ñimaeka bikija: "Tuparāriki kimarū", ãrīwa'ri Íþotēñarirakarīmi yiþo'ijirika be'erō'õ circuncisión yire nabaaeka. Benjamín imaekakaki riþarāmi ñime judiotataki imarī. Suþabatirā aþika yiñekijioka kimaeka Abraham. Í'rātomajaja nimaeka yiñekiarā. I'suþaka imaekarā imarī, judiotatarā tiyiaja tīmiribu'atirā namakarārikaki imarī, judiotataki takiji ñime. Suþa imarī fariseokaka þupajoaiki ñimaeka. I'suþakajaoka Moisés imaroyikakite Tuparāte jāmekakaka jia jiyiþupaka sōþaraka sayi'yuka ñimakoþeka rupu.

⁶ I'suþaka sayi'ritiyawa'ri, "Cristore yi'yurā þuri Moiséte jāmekakaka riatarika þakatayurā imarā", ãrīþupajoakoþebaraka jimaria ba'iaja nare baawā'imañuka ñimaroyika. I'suþaka ñimamaka, "Moiséte jāmeka yi'ribeyuka Pablotime", marā yireka ãrīberiroyrekarā.

⁷⁻⁸ I'suþaka ñimaeka simako'omakaja "Sapi ãrīwa'ri, jījimaka Tuparāte yika ime", ãrībeyuka ñime mae. Maekaka þuri Cristore yi'yuka ñimamaka bikija ñimakoþeroyiraþaka waþamarīa ima. Suþabatirāoka maiþamaki Jesucristore ðiríka ritaja tēriwa'ribaji ima simamaka ritaja imakoþeika waþamarīa ima yiro'si. Jiiabají kire ðiríriyapawa'ri, "Ritaja yibaaroyirapaka mirāka jia Tuparāka ñimarūkiro'simarijaja sime mirākiyu", ãrīwārūiki ñime mae. Suþa imarī ritaja yiro'si jiitaka imaeka mirāka ja'ataekaki ñime, Cristorikitakaja jayaokaro'si.

⁹ Kiriki imarī, "Moiséte jāmeka yi'riwa'ri Tuparāka jia ñime",

---

* **3:2** Los judíos llamaban a los no judíos perros. Pero Pablo dice que estos maestros judíos realmente son los perros por tratar de imponer la circuncisión y otros ritos a los cristianos.

ñaribeyu. Cristore yi'riwa'ri takaja þuri jia Tuparāka ñime. Saþi ãrīwa'ri Tuparā ñakoreka ba'iaja baabeyuka ñime mae.

¹⁰ Suþa imarī, ikupaka simamaka jiibaji Cristore ñoríriyapayu: Reyariþotojo Tuparāte õnia kire jarirüjekapi ãrīwa'ri kiyaþaika upakaja ñimariyapayu. Supabatiråoka kika rîrakibiyuka imarī, ba'iaja Cristore jüaeka upakaja Tuparāte yi'riwa'ri ba'iaja yijüaräkareka, marä imabeyua. I'suþaka imawa'ri Cristore reyaeka upakaja jia Tuparāte yiyi'ririþapayu yireyaråka rô'õjirâ.

¹¹ I'suþaka ñime, "Yireyaråka be'erô'õpi õnia Tuparāte yire jarirüjerâñu", ãrīwa'ri.

"Tuparāte yaþaika upaka oyiaja baabaraka maimaye'e", Pablote ãrïka

¹² Ritaja mijaro'si yo'oika "Yi'i þuri kopakaja sayi'riþatirâ Tuparāte yaþaika upakaja jaritiki mae", ãrīwa'rimarña ñañu. I'suþaka simamaka, Cristore ima upakaja imarika yaþawa'ri kiyaþairokaþi ñimarijalu, saja'atabekaja. I'suþaka yibaarijalu kiupakaja jia baaiki ñimaerâ yire kiwâ'maeka simamaka.

¹³ Mija ã'mitiþe yijeyomarâ. "Cristore ima upaka takaja jaritiki ñime", ãrîbeyuka yi'i. Ikuþaka sime: Jia sareka baabaraka ñimaroyirapaka þuri þupajoarija'atarijayuka ñime. Sapupajoabekaja yirupurô'õ Cristore yaþaika upaka oyiaja yiþupajoarijalu. Kiyaþaika upakaja yibaaoðaråka rô'õjirâja yibaarâñu.

¹⁴ Cristore imarokaþi imaki jaririka yaþawa'ri, õnia ñimatiyikuriji i'suþaka baarika ja'atabeyuka ñime. I'suþaka baawa'ri, sawaþa yitõporâñu Tuparâ þô'irâ yeyarâka þoto. Suþa imarî Jesucristore yiro'si reyaeka simamaka mabo'ikakurirâ Tuparâte yire imarüjerâñu õnia Jesúka ñimajipaoðaro'si.

¹⁵ Suþa imarî, yiþupajoaika upaka oyiaja mijia þupajoabe ritaja jia Cristore yi'yurâ upatiji. I'suþaka imariþotojo aþerô'ðþañakarâ mijia þupajoaika waarîkjikareka jia samija õñaokaro'si Tuparâte mijare jeyobaarâñu.

¹⁶ Mia je'e: Tuparâte yaþaika morîwaþu'atatika rô'õjirâraja kiyaþaika upakaja maimaye'e.

¹⁷ Yijeyomarâ, suþa imarî, Tuparâte yaþaika upaka ñimara'aeka upakaja mijia imarijaþe mijaro'si. Mija wâjítâji yija baaraþaka upakaja torâ imarâte baarijaþakâ'ã nareka ïaji'abaraka mijia imabe.

¹⁸⁻¹⁹ Ì'rârimarâ þuri "Cristore yi'yurâ yija ime", ãrîriþotojo, ba'iaja imarijaturâ. Supabatiråoka ba'iaja baarika majâ'ataoðaro'si yaþua tetekarâ Cristore reyaekakaka waþamarña upakaja naro'si sime. Tuparâte yaþaika upaka baabekaja, naþupakapi nabaarijitoika upakaja

baarijayurā nime. Supabatirāoka, i'yorimariāja jījimakaipi najeyomarāre sanabojarijayu. I'supaka nabaarijayu Cristore yi'ribeyurāte baaika takaja pūpajoairā imari. I'simijiipi ārīwa'ri ba'iaja imarika tiyibeyurō'ōrā a'rirūkirā nime. I'supaka nimarijayuakaka ū'rākurimariā mijare yibojatika upakaja, mijare sayibojaþe'ayu ate ba'iaja nareka pūpariwa'ri.

²⁰ Jesucristore yi'yurā maimamaka, maro'si pūri i'supakamarā sime, mabo'ikakuri maimajiparūkirō'ō maro'si ima simamaka. Supabatirāoka "Mabo'ikakurirō'ōpioka maiþamaki Jesucristore i'tarāñu ba'iaja majūarūkia imakeareka mare tāārī", ārīþupajoawa'ri jījimaka maime.

²¹ Suþa imarið maþo'ia reyarūkia imakoþeika kio'arāñu jiika kima upakaka simaokaro'si. I'supaka mare kibaarāñu ritaja baawārūþataiki imari.

4

¹ Suþa imarið, yijeyomarā, jia mijā ã'mitiþe. Mijare wātaka õnuka imarið, jimarā mijare ñiariyapayu. Jījimakaipi mijareka ñarīþupajoarijayu. I'supaka mijare yo'oika upakaja jia maiþamakire Jesucristore jia yi'þparaka mijā imarijaþe.

"Mijare yiwārðrapaka upakaja jia Cristore yi'þparaka mijā imarijaþe", Pablote ārīka

² Jiama mijare ñañu Evodia, Síntiqueþitiyika ū'þakorāwā'taja ū'rāko upakaja mijā pūpajoabe, Maiþamakire yi'riwa'ri kirirā mijā ima simamaka.

³ Suþa imarið tokaki, jia yire jeyobaaraþaki, jia Evodia, Síntiqueþitiyika ū'þakorāre mijeyobaabe oka najiebu'arū ārīwa'ri. I'supaka ñañu Cristorika bojariroka bojabaraka torā ñimaraþaka þoto jia yire jeyobaaraþarā nimamaka. I'supaka yika nimaraþaka þoto imaraþakioka Clemente, supabatirā ritaja aþerā yire jeyobaarimaja. Yire jeyobaaraþarā, "Ikarakamarā nime yika imajiparūkirā", ārīwa'ri nawāmea kiþō'irā Tuþarāte o'ojí'aekarā.

⁴ Mija ñabe. Maiþamakirirā mijā ima pūpajoawa'ri mijā jījimaþe. Supabatirā i'sirokaoka ate mijare ñarīþe'ayu jījimaitakaja mijā imarijaþe ārīwa'ri.

⁵⁻⁶ Supabatirāoka jia oyiaja aþerāte mijā baarijaþe "Jiipuparā nime", ritaja mijareka nañaokaro'si. Ikuþaka mijā ðþe: No'ojírāmarīaja sajariwa'yu õ'ōrā Maiþamakire etarūkia.

Sapi ārīwa'ri wayupiribekaja mijā imabe. Ba'iaja pūpäríkopakaja mijā yaþaikareka Tuþarāte jēñebaraka mijā imarijaþe. Mañu upakaja ã'mitiyuka kimamaka, "Jiitaka oyiaja yire mibaayu Tuþarā", kire ãþparaka mijā imarijaþe.

⁷ Ka'wisika jūariþotojo ba'iaja þupapækaja mijā imaeřā, Tuparāte mijare jeyobaarijarirāňu Jesucristorirā mijā imamaka. Suþa imarī ka'wisika jūariþotojo "¿Marākā'ā simamaka ba'iaja þupapækaja sareka maime?", āñurā mijā imarāňu.

⁸ Yijeyomarā, ikuþaka sime: Wājimijkaka oyiaja þupajoabaraka mijā imarijaþe. I'suþakajaoka þo'imajare jiyipupaka ðrīrikakaka, jiiroka takapi oyiaja imarikakakaoka mijā þupajoabe. Suþabatirā jiitakaja ima simamaka j̄jimaka þo'imajare ā'mitiyu oyiaja þupajoabaraka mijā imabe.

⁹ Suþabatirāoka, mijare yiwārōraþaka uþakaja baabaraka mijā imabe. Ritaja yibaaraþaka, mijare yijairapakaoka kopakaja ññurā mijā ime. I'suþaka baabaraka mijā imarākareka okamirāmarīja mijare imarūjebaraka Tuparāte mijakaja imajiparijarirāňu.

Filiþoskarāre kire jeyobaamaka j̄jimaka Pablotē imaeka

¹⁰ Jia yire mijā baayu, yire wayuňawa'ri yiþapaika yire mijā þuataika. Suþa imarī, j̄jimakapí "Jiitaka yire mibaayu", Tuparāte ñaňu. Ñoaka yire sapuataerā mijā ba'eraþaka simako'omakaja "Marākā'ā sapuataberiwa'ri suþa nabaaraþe je'e", mijareka ñaripupajoayu.

¹¹ "Jimarītakaja sayiyaþakoperaþe", ãrīwa'rimarīa i'suþaka ñaňu, r̄kimaka yirikajíka, dakomarīa ñimakopeikaoka yiþapaika uþakaja j̄jimakapí oyiaja imawārūtikaki ñime.

¹² I'suþaka simamaka yiba'arükia ima þoto, simabeyu þotooka Cristore yire jeyobaaika simamaka okamirāmarīja ñimarijaju. Suþabatirāoka wayuoka baaiki ñima þoto, yiþapaika yireka ima þotooka j̄jimaka oyiaja ñime.

¹³ Cristore yire jeyobaamaka, ritaja ka'wisika, ka'wisimarīaoka i'suþaka imawārūtikaki ñime.

¹⁴ I'suþaka ñimako'omakaja yire jeyobaawa'ri niñerū yire mijā þuatarapaka jiitakaja yire mijā baaraþe.

¹⁵⁻¹⁶ Filipoþkarā, yire mijā jeyobaaraþakapí ãrīwa'ri mijā ka'ia Macedoniaþi ya'raþe aþerō'õrā wārōtaþaokaro'si. Mamarītaka Cristorika bojariroka yi'yurā mijā jaraþaka be'erō'õ i'suþaka yire mijā jeyobaaraþe. Aþerō'õkarā þuri nare yiwārōmaka Cristore ā'mitiripéearaparā imariþotojo, i'suþaka yire jeyobaaberaþparā. Mija þuri, Tesalónicawejejarā ñimaraþaka þoto ï'rākurimarīa niñerū yire þuataraparā.

¹⁷ "Ate i'suþakajaoka niñerū yire mijā þuatajiparika yiþapayu", ãrīwa'rimarīa i'suþaka mijare ñaňu. Jia yire mijā baamaka sawaþa jia Tuparāte mijare ja'atarika þuri yiþapayu.

¹⁸ Yire mijā þuatarapaka þuri simaja Eþafroditore yire ñjirapē. Yire sakjirapaka þoto sañiamaka yipupajoaraþaka þemawa'ribajirā yiro'si mijā þuataeka mirākirape. I'suþaka mijā baaraþakapí ãrīwa'ri jia j̄jimaka Tuparāte mijaka ime.

¹⁹ Suþabatirã ritaja jia oyiaja ima ïþamaki kime Tuþarã. I'suþaka imaki imarõ Jesucristorirã mijamaka ritaja mijamaka yapaika uþakaja mijare ïjirimaji kime.

²⁰ I'suþaka simamaka Maþaki Tuþarate jijimakaþi majiyiþuþayeejiþaye'e. I'suþaka oyiaja simarijarirã.

“Jia þo'imatjare imarã”, Pablotë ãrïka

²¹ Mae torã imarã, Cristore ã'mitiriþeairãro'si “Jia mijamaka imabe”, ãrïwa'ri oka yiþüatayu. Suþabatirã yika Jesûre yi'þaraka imarãoka i'suþakajaoka mijaro'si þüatairã.

²² I'suþakajaoka ritaja Cristore yi'yurã ð'õrã imarate mijareka ãñu. Suþabatirã Romakaki ïþiro'si ba'iraberimaja Cristore yi'yurã i'suþakajaoka ãñurã.

²³ Jia maiþamaki Jesucristore mijare baarijarirãkirãro'siji mijamaka imarã mijareka ñañu.

I'tojirãja sime ruþu.

Primera carta de San Pablo a los Tesalonicenses

Tesalónicawejeakarāro'si Pablotē pāpera pūataeka

¹ ¿Yaje mijia ime Tesalónicawejeakarā? Yi'i Pablo, supabatirā majeyomarā Silvano, Timoteopitiyika ika pāpera mijaro'si yija pūatayu. I'supaka mijaro'si sayija pūatayu Maþaki Tuparārirā, supabatirā maiþamaki Jesucristorirāoka mijia imamaka. I'supaka simamaka Maþaki Tuparāte jia mijare baarū, jia mijia imaokaro'si.

Tesalónicakarā Jesúrika bojariroka jia ã'mitiriþēaekarā

²⁻³ I'supakajaoka mijaka jījimaka imawa'ri, "Jia mibaayu Tuþarā", mijaro'si kire yija ãrīrijayu. I'supaka mijaro'si yija baarijayu, mijaka yija imaroyirapaka poto, Jesucristore yi'yurā imarī, jia kiro'si mijia baaroyirapaka yija õñua simamaka. Æ'mitirikōrī je'e: Wayuñabu'airā imarī, jia mijia jeyobaabu'aroyirape. I'supakajaoka "Rita sime maiþamaki Jesucristore ate þe'rietaryükia", ãñurā imarī, ba'iaja jūarika mijia rakajeþārijariroyirape. I'supaka mijia imamaka, ï'rākurimaria Maþaki Tuparāte mijaro'si yija jēñeijirijayu.

⁴ Mija ã'mitipe yijeyomarā, Tuparāte mijare wayuñarijayu. I'supakajaoka "Tuparāte nare wā'maeka", yija ãrīþupajoayu mijareka.

⁵ Jesucristorika bojariroka mijare yija wārō'u'muraþaka poto okatakapimarā mijare sayija wārōrapē. Espíritu Santore yijare jeyobaaraþakapi ãrīwa'ri jia mijare sayija wārōrapē. I'supaka yija baaraþaka simamaka "Rita sime ika majaroka", ãrīþupajoawārūraparā imarī, samija ã'mitiriþēatiyaraþe. Supabatirāoka mijia þō'irā yija imaraþaka poto jia yija baaroyirapaka ñaraparā imarī, "Jia maimaokaro'si maþō'irā netaraþe. Ritaitaka oka namajaroka ma'mitiriroyi mirākiyu", ãrīwārūraparā mijia ime. I'supaka þupajoaraþparā mijia imamaka, "Tuparāte wā'maekarā nime", mijareka yija ãrīþupajoayu.

⁶ Tuparārika bojariroka mijia yi'þakā'ã ñawa'ri, aþerāte ba'iaja mijare baako'omakaja, Espíritu Santore jeyobaaraþakapi ãrīwa'ri jījimakapi samija ã'mitirape. "Pablórākaro'si, Jesúro'sioka i'supakaja simaeka", ãrīwārūwa'ri, jījimakapi sā'mitiritirā samija yi'raþe mijaro'sioka.

⁷ I'suþaka mijaro'si simaraþaka simamaka Macedonia* ka'iareka imarā suþabatirā Acaya ka'iarāoka jia mijā imaroyirapaka īaji'araparā imarī, mijā uþakajaoka tokarā Jesucristore ã'mitiripéarijajurāte baaroyirape naro'si.

⁸ Suþa imarī Maiþamakirika bojariroka Macedonia ka'iakarā, Acaya ka'iakarā takajamarā imaraþparā sā'mitiraparā. Suþabatirā "Jesúrika bojariroka jia yi'yurā nime", mijareka narþuþajoarijayu. I'suþaka simamaka, aþerāte dirokapi ãrīwa'ri ríkimaitakaja yija bojaberijíka sime, kopakaja ritaja sana'mitiriwārūtiika simamaka.

⁹⁻¹⁰ I'suþaka simamaka, "Jesucristorika bojariroka nare mijā wārōeka jia Tesalónicakarāre yi'yu", ãrīwa'ri yijare nabojayu. "Waþuju imaja jērāka jiyipuþaka norikoperoyirapaka ja'ataraparā nime, Tuþarā ðñia imakite takaja jiyipuþayeewa'ri. Suþabatirāoka Tuþarā Maki, Jesús mabo'ikakurirā maekaka imaki ð'ørā etarükika kime. Ikiji imaki po'imajare kire jääeka simakopeko'omakaja ðñia Tuþarāte kire jarirüjeka. Suþa imarī ba'aja wëkomakareka maimarükia imakoþeikareka Jesúre mare tääeka. I'suþaka simamaka jia Tuþarāka imarā imarī, Jesúre etarükia jíjimakapi ta'abaraka maimaerā', ãþaraka po'imajare bojabaraka nimarijayu", ãrīwa'ri yijare nabojayu.

2

Tesalónicawejearā Pablote ba'irabeka

¹⁻² Mija ã'mitiþe yija jeyomarā. Mija þð'irā eyarī yija a'rapaka poto Filíposwejearā mamarī yija eyaú'muraþe. Torā yija imaraþaka poto yijare jiyipuþayeebekaja jimarāba'aja yijare nabaaraþe. Mija wejearā yija eyaraþaka poto ríkimarāja yijare jo'ata'airāte imako'omakaja okajājia yija imaokaro'si Tuþarāte yijare jeyobaaraþe. Suþa imarī, "Ika majaroka mijā bojaþibarika yija yaþabeyu", mijā wejeakarāre yijare ãrīkopeko'omakaja, kirika bojarirokakakaþi kíkirimarāja mijare yija bojaraþe. Suþa yija baaraþaka ðriñtiirā imarī, "Jia maimaerā Pabloraþkare mare wārōraþe. Maþð'irā nimaraþaka poto ríkimarāja po'imaja Jesucristorika bojariroka yi'raparā", yijareka ãñurā mijā ime.

³ I'suþaka simamaka waþuju jairimirákamarā mijare yija majaroboþaroyirape. Rita imaroka mijare yija wārōraþe. Suþabatirā mijare yija þakiberaþe. Jíá yija tõþookaro'si ba'aja þuþarirokapi marā mijare yija bojaraþe.

⁴ Yijare ðriñwārūki imarī, "Yiyaþaika uþakaja baairā nime", yijareka ãrīþuþajoaekaki Tuþarā. Suþa imarī yijare kiþuataeka

---

* **1:7** Provincia (o departamento) romana en Grecia. Tesalónica se encontró en Macedonia en el norte de Grecia. Acaya fue el departamento al sur de Macedonia.

kirika bojariroka yija wārōokaro'si. I'suþaka simamaka kiyaþaika uþakaja yija baarijayu. Æ'mitirikōrī je'e: ikuþaka sime: Tuþarāte jijimaka yijaka imarika takaja yaþarijayurā yija ime. Jijimaka po'imaja yijaka imarū ãrīwa'rimaria nare yija wārōyu.

⁵ Yija wārōraþaka mijā ã'mitirijiyuokaro'si waþuju jia mijaka jaiberaþarā yija. I'suþakajaoka niñerū sawaþa tōþokaro'simaria mijare sayija wārōraþe. Tuþarāte yijare ūaika wājitatāji rita mijare ãñurā yija ime.

⁶ Suþa imari "Jiitarā mijā ime", po'imajare yijareka ãñaokaro'simaria mijare sayija wārōraþe.

⁷ Apóstolrāka yija imako'omakaja, mijare jā'merükirā uþarā yija imakoþeraþe. I'suþaka baarimaria rōmo komakarāte wayuñaiko imari nare kowātaika uþakaja mijare yija baaraþe.

⁸ Mijare wayuña'ri jijimakaþi Tuþarārika bojariroka mijare yija wārōriyapatiyaraþe. I'siatakajaro'simaria, ritaja yija baawārūikarō'ojīrāja mijare yija jeyobaariyaparaþe, mijare wayuña'airā imari.

⁹ Mija ã'mitiþe yijeyomarā. Mija þō'irā yija imarapaka poto jājia yija ba'iraberaþaka mijā õñu. Yija ba'iraberiwatopekarekaja Tuþarārika bojariroka mijare yija wārōraþe waþamarāja. Ñami, ñimi þariji i'suþaka yija baaraþe yija yaþaraþaka mijare jēñekoreka.

¹⁰ Mija þō'irā yija imarapaka poto jia oyiaja mijaka yija imaroyiraþe. I'suþaka imaroyiraþarā imari, Tuþarāte yaþaika uþakatakaja yija baarijariroyiraþe. I'suþaka yija imamaka ñawa'ri, "Jia oyiaja baarijayurā nime", yijareka ãñurā mijā ime. I'suþaka simamaka yijare mijā ūaika uþakajaoka Tuþarāte yijare ūayu kiro'si.

¹¹ Suþa simamaka "Jiitakaja yijare nawārōraþe", yijareka ãñurā mijā ime. Suþa simamaka ñ'rīka kimakire wayuñaika uþakaja jia mijare yija baamaka mijā õñu.

¹² I'suþaka baaraþarā imari, jia þuþaparaka okajājia mijā imaeř "Tuþarāte yaþaika uþaka oyiaja mijā baarijaþe jijimaka mijaka kimaokaro'si", ãparaka mijare yija bojaroyiraþe. I'suþaka mijare yija bojaroyiraþe jiitakaþi mijare kiwā'mayu kijā'merükirā mijā imaokaro'si. Suþabatirā mijare kiakayu tērīwa'ribaji kima mijā õñaokaro'si.

¹³ Suþa imari, Tuþarārika bojariroka mijare yija bojaraþaka poto, "Naþuþaka nare ãñua þuþajoapakitirāmarā yijare nawārōraþe. Rita Tuþarārika bojariroka sime", ãrīþuþajoairā mijā imaraþe. Rita mijā þuþajoayu, Tuþarārika bojariroka sime. Sayi'yurā mijā imamaka, kiyaþaika uþaka oyiaja mijā baawārūerā mijare kijeyobaarijayu. I'suþaka simamaka, mijare þuþajoawa'ri, "Jia mibaayu Tuþarā", kire yija ãrīrijayu.

¹⁴ Yijeyomarā, Judeaka'iakarā, Jesucristore jiyipupaka ūñaokaro'si rērīrijayurā upaka mijā jayu mae. Mija wejeakarāre ba'iaja mijare baata'amaka ba'iaja mijā jūarijau upakajaoka najūarijau Judeaka'iarā Jesucristorirā naro'si.

15 Ä'mitirikōrī je'e: Judíorāka kire yi'riberikatata nimaeka mai'pamaki Jesucristore jääekarā. Nañekiarāoka i'supakaja baarijarikarā Tuparāro'si bojañjirimaja imaroyirekarāte. I'supaka baara'aekarā upaka imarā maekakaoka ï'rākurimaria navejeaipi yijare poatarijayurā. I'supaka imarā imarī, ritaja po'imajare majamarā nime. Suña imarī ba'iaja Tuparāte nakaime.

¹⁶ Ritaja po'imaja majamarā imarī, "Judíotatamarīrāteoka Jesúre tāāriyapayu", ārīwa'ri nare yija bojamaka judíotatarāre yijare sabojarūjebeyu. Rīkimakaja ba'iaja nabaarijaya imatika imako'omakaja ī'rārīmi upakaja ba'iaja nabaarijaya. Bikijarāja i'supaka nabaarijarika īara'aekaki imarī, "Ba'iaja nabaarijaya waşa ba'iaja nare yijūarūjerūkirīmi no'ojīrāmarīnajariwa'yu sarā seyarūkia", Tuparāte ārīpupajoayu.

Tesalónica wejeakarā pō'irā turipe'arī Pabloté a'ririya paeka

¹⁷ Mija ã'mitiþe yijeyomarã. Mijare yija þe'ritaþaraþaka be'erõ'ðpi no'oþirãmariajä mijareka yija þuþajoaraþe ate. Mija þõ'irã imabeririþotojo yija þuþakaþi þuri mijä þõ'irã imarã uþakaja yija imaraþe. Suþa imari, ate jimariä mijä þõ'irã a'rirã yija rutukoþeraþe.

¹⁸ Yi'i Pablo Í'rākurimaria mijá pō'irā a'ririka yirutukoperape. I'suþaka ñimako'omakaja, Satanáre yiro'si satá'teroyirape.

¹⁹ I'supaka mijareka pupajoairā imarī, maiþamaki Jesúre etarāka þoto, ikupaka kire yija ãrīrāñu: "Tosalónicakarā mirika bojariroka nare yija wārōrapaka þoto, jia sayi'raparā. Supa imarī, ja'atarimariñaja jia sayi'rimirīrkawa'yurā nime", ãrīwa'ri jijimakaþi kire yija bojarāñu. I'supaka kire bojarūkirā imarī, mijaka yija imariyaþayu ate. Aþerā tērīwa'ribaji mijareka pupajoawa'ri, jijimaka yija ime.

²⁰Rita sime, jia mijareka þuparitirā jijimaka yija õñurā mijame.

3

1-2 I'supaka simamaka mijā majaroka ã'mitiririka yapairā imarī, sarakajeþääwärüberiwa'ri yija jeyomaki Timoteore mijā þö'irā yija þūatarape. Yüpakajaoka Tuparäte ba'irabejirimaji imarī, Jesucristorika bojariroka bojataþarimaji kima õñurā mijā ime. I'supaka imaki kimamaka, jiibaji Jesucristore mijā yi'yaokaro'si, supabatirā ba'iaja jüariþotojo, sarakajeþääkaja mijā imaoakaro'si mijā

þõ'irā kire yija þūatarape. Yija ī'parā puri Atenas wāmeika wejearā tuiraparā.

³ Ba'iaja jūawa'ri, ba'iaja naþuparia'si ãrīwa'ri Jesucristorika bojariroka mijā ja'atakoreka mijā þõ'irā kire yija þūatarape. Ä'mitirkōri je'e: Jesúre yi'yurā maimamaka, aþerāte ba'iaja mare baayu. "I'supakaja yire yi'yurāo'si simarāñu", Tuparāte ãritika simamaka, kire yi'þaraka sarakajeþāärükirā maime.

⁴ I'supakajaoka mijaka yija imaraþaka þoto "Jesúre yi'yurā mijā imamaka, ba'iaja aþerāte mijare baarāñu", ãrīwa'ri mijare yija bojatirape. Mijare yija bojaraþaka uþakaja mijaro'si simaraþaka simamaka, jia sõrīwārūtikarā mijā ime mae.

⁵ I'supaka simamaka "Jesucristore naja'ataokaro'si Satanāre koþakaja nare þakitirape je'e apeyari", ãrīwa'ri ba'iaja mijareka yipuþaraþe. I'supakajaoka "Nare kitērīrākareka waþuju waþamarā nare yija wārōkoperape jarirāka je'e apeyari", mijareka ñarþuþajoarape. I'supaka jūairā mijā imamaka, mijā majaroka ðrīrika rakajeþāwārūberiwa'ri Timoteore mijā þõ'irā yipuþatarape.

⁶ Mae mijā þõ'irā turapaki Timoteore ð'ðrā pe'reietayu. Suþa imarī ð'ðrā etatirā mijamajaroka yijare kibojayu. Ikuþaka kēñu: "Jesucristore jia yi'ririþayurā nime ruþu, ãrīwa'ri. Suþabatirā i'supakajaoka wayuñabu'airā nime. 'Mijareka jia yija þuþajoayu', nañu", ãrīwa'ri yijare kiboaetayu. Suþabatirāoka "Yijare mijā ñariyaparijayu uþakajaoka mijare ñarika yija yaþakoperoyi", nañu", ãrīwa'ri kibojayu.

⁷ I'supaka mijareka kēñua ä'mitiritirā "Jesúre nayi'ririþa'atabeyu mirākiyu", ãrīwa'ri ba'iaja jūarijayurā imariþotojo jijimaka yija ime.

⁸ "Cristore jiaþi yi'riñujurā nime ruþu", kēþakā'ä ä'mitiritirā jia yija þuþayu mae.

⁹ I'supaka mijā imamaka, mijareka þuþajoabaraka, "Jia mibaayu Tuparā", yija ñariyaparijayu. I'supakajaoka Tuparāka yija jaika þoto, "Jesucristore jia yi'yurā nimamaka jia mibaayu", ñarþuþajoawārūtirā jia jijimaka mijare yija öñu.

¹⁰ Ímiareka, ñamiareka þariji Tuparāte yija jēñerijayu, mijā þõ'irā yija eyaokaro'si yijare kijeyobaaerā. Mija þõ'irā yija a'ririþayu, jiibaji Jesucristore mijā ä'mitiriþeakaro'si mijā ðrībeyua mijare yija wārōerā.

¹¹ Mija þõ'irā ñari yija a'riri Maþaki Tuparā, suþabatirā maiþamaki Jesucristore jia yijare jeyobaarū.

¹² Jiibaji wayuñabu'abaraka mijā imarijarirā Maiþamakire mijare jeyobaarū, i'supakaja mijaro'sioka aþerāte mijā wayuñerā kijeyobaarū. I'supaka mijare kibaarū, mijare yija wayuñamirīrkawa'yu uþakaja mijā imaokaro'si.

¹³ I'suþaka maiþamaki Jesúre yija jẽñeyu, jia oyiaja mijā baaerā kijeyobaaoðaro'si. I'suþaka mijare kijeyobaamaka, wājia þuþajoairā mijā imarāñu. Suþa imarī, maiþamaki Jesúre, kirirāka þe'rietarāñurīmi, Maþaki Tuþarāte ñarāka wājítāji, dakoa okamirāmarīaja mijā imarāñu. Ikuþaka oyiaja simarijarirū.

4

Tuþarāte jia ñajiyuikakaka

¹ Mae ate yija jeyomarā, aþea mijaro'si yo'oerā baayu. "Ikuþaka mijā imarākareka, jíjimaka Tuþarāte mijaka imarāñu", ãrīwa'ri mijare yija wārōrape. "I'suþakaja imarijayurā nime ruþu", mijareka yija ãñu. Kiyapaika uþaka oyiaja jiibaji mijā baarijaririka yija yaþayu. I'suþaka mijare yija okajāñrijayu mijare yija wārōokaro'si Maiþamakire yijare jā'meka simamaka.

² Maiþamaki Jesúre yijare jā'meka uþakaja yija wārōrapaka ðritikarā mijā ime.

³ Suþa imarī rōmimarīka, tīmiamarīko, suþabatirā rōmiki, tīmiaiko, ba'iaja baabu'arika imabeyua. Kirirā mijā ima simamaka, kiyapaika uþaka oyiaja mijā baarika Tuþarāte yaþayu.

⁴⁻⁵ Mija rōmimarīrā, tīmiamarīrāka waþuju baabekaja mijā imabe. Tuþarāte yi'ribeyurā puri, ba'iupakaja baariwā'imarīrijayurā. Nabaaika uþaka baabekaja mijā imabe mijā puri. I'suþaka baabekaja, rakajeþāñrikakaka ðrīwārūrīrā mijā imabe. I'suþaka imarā imarī Tuþarāte yaþaika uþakaja baabaraka þo'imajare jiyiþuþaka ññurā mijā imarāñu.

⁶ Suþa imarī, i'suþaka ba'iaja mijā baawā'imarīa'si, rīrākibiparaka mijaka imarāte ba'iaja mijā baakoreka. "I'suþaka baairāte ba'iaja Tuþarāte baarāñu", ãrīwa'ri mijare yija bojatiraþe.

⁷ Ba'iaja mabaaerāmarīa Tuþarāte mare wā'meka. Kirirā imarī, kiyapaika uþaka oyiaja baabaraka maimarika kiyapayu.

⁸ Tuþarāte yi'yurā imariþotojo, ika yija wārōika yaþabeyurā, yijare takajamarīa ñariþe'yoirā. I'suþaka imawa'ri Tuþarāteoka yi'ribeyurā nime. Espíritu Santore Tuþarāte mijareka ña'ajāñeka, ba'iaja nabaaika naja'atarū ãrīwa'ri.

⁹ Mija ã'mitiþe, wayuñabu'ariþakaka mijare yibojaerā baayu. Mija wayuñabu'aokaro'si Tuþarāte mijare wārōtika simamaka yija puri, dakoa ãrīwa'ri sakaka mijaro'si o'obeyurā.

¹⁰ Rita, jia wayuñabu'airā mijā ime. I'suþaka imarā imarī, ritaja Macedonia ka'iareka Jesúre yi'yurāte jia mijā wayuñayu. I'suþaka simamaka, jiibaji nare mijā wayuñamirīñkawa'ririþa yija yaþayu.

¹¹ I'supaka oyaja dakoa okamirāmarīja, mijā pūpawayariji jia mijā imabe. Supabatirāoka ba'irabebaraka imarāte ba'iaya baata'abekaja mijā imabe. I'supaka baabekaja jia imaeñā mijā pūpawayarijikaja ba'irabebaraka mijā imabe mijare yija bojaeka upakaja.

¹² I'supaka mijā baarāka dakoa wayuoka baaberiwāri aperāte ba'iaya baata'abekaja mijā imarāñu. I'supaka mijā baamaka īatirā Jesúre yi'ribeyurā pāriji jia jiyipūpaka mijare norīrāñu.

Ikupaka sime Maiþamakire pe'rietaryukia

¹³ Mija ā'mitipe yija jeyomarā. Jesucristore yi'rika mirārāte reyaekakaka mijare yija bojaerā baayu, ba'iaya mijā pūparikoreka. "Reyakoperipotojo ūñia najaribesarāñu ate", ārīwa'ri narupurō ñijimakaipi pūpajoabekaja nime Tuparāte yi'ribeyurā pūri. Supa imarī wayupi'ritiyairāja nime. Nimaupaka mijā imarika yija yaþabeyu. Mija pūri "Jesúre yi'rika mirārā imarī reyaekarā ūñia jaritirā Tuparā pō'irā a'rīrāñurā", ārīþupajoairā.

¹⁴ "Jesúre reyariþotojo ūñia Tuparāte kire jariþe'rīrūjeka", ārīþupajoawārūirā imarī, "Jesúre ā'mitiripēaeka mirārāteoka ūñia Tuparāte jariþe'rīrūjerāñu. Supabatirā mabo'ikakuriþi Jesúre pe'rietaryuka poto, kika nare ke'ewa'rīrāñu", ārīwārūirā maime.

¹⁵ Maiþamakite yire ūrīrūjekakaka sime ika mijare yibojaika. Maiþamakire pe'rietaryukimā kire yi'rika mirārā reyariþotojo ūñia jariþe'ritirā, kiþo'irā a'rīrāñurā. Ū'orā ūñia imaujurāoka naka ī'rātiji oyaja kiþo'irā a'rīrāñurā.

¹⁶ Ikupaka simarāñu: Maiþamakire jā'memaka mabo'ikakuri jājia okaarirāka. Supabatirā ángelrāka ðamakite jājirokapi jairāñu, i'supakajaoka Tuparā trompeta okaarirāka. I'supaka sokaarirāka watoþekaipi maiþamaki Jesucristojo ruira'arāki mabo'ikakuriþi. Oko ūmakakarā kimarāka poto kire ā'mitiripēaeka mirārā reyaekarāte ūñia jariþe'rīrāñu.

¹⁷ Supabatirā Jesúre ā'mitiripēairā ūñia imarāteoka ūñia kijarirūjeirāþitiyika oko ūmakaka imarō'orā Tuparāte mare akamiarāñu. Torā a'ritirā Maiþamakika mako'apirirāñu, kika imajipāokaro'si.

¹⁸ I'supaka imarūkia ūñurā imarī, jia rikitubakaipi sakaka jaibu'abbaraka mijā imabe. "I'sia poto reyaeka mirārā maka ūñiaja nimarāñu ate mirākiyu", āñurā imarī ba'iaya pūparitiyabekaja mijā imabe.

¹ Yijeyomarā, “I'sirīmi ketarāñu Maiþamaki. I'sijē'rā rō'ōjīte simarāñu”, ārīwa'ri mijaro'si ārīo'obeyuka yi'i.

² I'supaka ñañu “ ‘T'sirīmi Jesucristore etarāñu je'e’, ārīwārūberirika sime”, ārīrika ñīurā mijā imamaka. “I'tojīte mawi'iarā kareba'arimajire etarāñu”, marīwārūbeyu uþaka sime Maiþamakire etarūkiā.

³ I'sia poto, “Kopakaja dakoa jūarūkimarīrā maime”, ārīwa'ri þupajoabaraka po'imajare imatirāka poto, ikuparō'ōpiji ba'itakaja naro'si simarāñu. I'supaka najūarāka poto, marākā'ā baatirā īrīkaoka nakaki ru'riwārūbesarāki. Ā'mitirkōrī je'e: Ikuþarō'ōpiji rōmore makarārirā þakatayu uþaka simarāñu. Makioka satá'tebesarāki.

⁴⁻⁵ Yijeyomarā mijā þuri, ketarūkiā õrītikarā imarī, ikuparō'ōpiji ketarāka poto þupatabesarāñurā. Jesúre yi'ribeyurāro'si þuri morībeyu poto, ñami kareba'arimajire etaika uþakaja simarāñu. Nima uþakamarīa imarā imarī, ketarūkiā ta'airā mijā.

⁶ I'supaka simamaka, kārītikarā uþakamarīa, Maiþamakire etarūkiā ta'atikaja maimaye'e. Supabatirāoka Tuparāte yaþabeyuakaka rakajekaja maimaye'e. Tuparāte õrībeyurā þuri kārītikarā uþakaja imarā ketarūkiā õrībeyurā imarī.

⁷ Ā'mitirkōrī je'e: Tuparāte yi'ribeyurā, ñami makāñu poto morībeyu uþaka, Jesúre pe'reietarūkiā õrībeyurā nime. I'supakajaoka ñami ukuwejabiyurāte rakajebekaja ima uþakaja nime.

⁸ Tuparāte yi'yurā þuri, boirō'ō simamaka jia ritaja ñairā uþaka imarā maime. I'supaka maima simamaka, kiyaþabeyua rakajekaja, jia oyiaja baabaraka maimaye'e. “Kēñu uþakaja baaiki kime Jesú”, ārīwa'ri jia kire mayi'riye'e. Supabatirāoka jia mawayuþabu'aye'e. “Jesúre yi'yurā maimamaka ba'iaja mabaaika waþa Tuparāte ba'iaja mare baabesarāñu”, ārīwa'ri þupajoawetikaja maimarāñu. I'supaka oyiaja þupajoabaraka maimarijariye'e Satanāre ba'iaja mare baata'akoþeka mayi'rikoreka.

⁹ “Ba'iaja nabaaika waþa ba'iaja nare yibaarāñu”, ārīwa'rimarīa Tuparāte mare wā'maeka. Maiþamaki Jesucristore reyaekapi ārīwa'ri mare sawaþa kijēñebesarāñu.

¹⁰ Jia mare baawa'ri maro'si kireyaeka kika maimajipaoþakaro'si. Supa imarī, kiþe'reietarāñurīmi ñīia imarāte, reyaekarāteoka mare ke'ewa'rīrāñu kika maimajipaoþakaro'si.

¹¹ I'siakaka õrītirā imarī, jaibu'abara, jeyobaabu'abara, jíjimakapi rikitubaka mijā imarijaþe.

12-13 Mija ã'mitiþe yijeyomarã. Mija þõ'irã imarã imaruþutarimaja, "Jesucristore yaþaika uþaka mabaari-jariye'e", ãrïwa'ri mijare okajäärijayurã. I'suþaka jia mijare nimaruþutaika simamaka jiyiþuþaka nare mijä õrifika yiþayu. Nare mijä wayuñarijaþe. I'suþakajaoka ritajaka jia mijä imabe.

14 Yijeyomarã, mijä þõ'irã ba'irabebekaja imaräte, "Puþape'ritirã, mijä ba'irabebbe", ãrïwa'ri okajääjiaþi mijä bojabe. Mija þõ'irã imarã ba'iaja þuþaribaraka imaräte, jia okajääjia naþuþajoakaro'si nare mijä jeyobaabe. I'suþakajaoka Tuþaräte yaþabeyuakaka rakajebeyurã, suþabatirã jia Tuþaräte yi'ribeyukajiräteoka mijä jeyobaabe. Jajumaräja jia jijimakäpi ritajaka mijä imabe. I'suþaka mijä imarijaririka yiþa yaþayu.

15 Jia mijä þuþajoabe. Aþeräte ba'iaja mijare baakopeko'omakaja nare mijä ruþuþapae'ea'si. I'suþaka baabekaja jia oyiaja mijä imabu'abe. Suþabatirã ritaja wejeareka imabayurãkaoka i'suþakaja mijä imarijaþe.

16-18 Tuþaräte þuþajoabaraka jijimaka mijä imarijaþe. I'suþakajaoka kika mijä jairijayua mijä ja'ata'asi. I'suþakajaoka jia, jiamaräoka mijaro'si simaräka, "Jia mibaayu Tuþarã", kire mijä ãrïrijaþe. Jesucristorirã mijä imamaka, i'suþaka mijä baarika Tuþaräte yaþayu.

19 Mija watopekareka Espíritu Santore mijare jeyobaaräka þoto kire mijä ã'mitiriþe'yoa'si. Íakõrõ je'e: i'suþaka mijä baajïka okoaoþi þekað'toa yataika uþaka mijä baajïñu.

20 I'suþakajaoka, "Ikupaka Espíritu Santore yire õrïrûjeika", ãrïwa'ri Tuþaräro'si bojañirimajare bojaikakaka ã'mitiriþe'yobekaja mijä imabe.

21 Sâ'mitiriþe'yobekaja "¿Yaje rita Tuþarärikataka najaiyu? Noñu uþakaja þuþajoatirã najaiyu je'e aþeyari", ãrïwa'ri jia mijä ã'mitiþe ruþu. "Rita Tuþarärika najaiyu", mijä ãrïwärürärõ'ðjîrã þuri nare mijä yi'þe.

22 Ritaja Tuþaräte yaþabeyua mijä ã'mitiriþe'a'si.

23 Tuþarã imaki jia ña'rîyañji maimaokaro'si mare jeyobaarimaji. I'suþaka simamaka ikupaka mijaro'si kire yiþa jëñerijayu: " 'Ba'iaja baabekaja jia oyiaja baabaraka nimarû', ãrïwa'ri nare mijeyobaabe. Suþa imarî, mire takaja ã'mitiriþeabaraka nare mimarûjebe", ãrïwa'ri kire yiþa ãrïrijayu. I'suþakajaoka, "Jia oyiaja baabaraka Jesûre na'mitiriþearû, kiyaþaika uþakaja þuþajoabaraka nimarû", ãrïwa'ri Tuþaräte yiþa jëñeñirijayu. Suþa imarî, maiþamaki Jesucristore þe'rietañurîmi dikaoka ba'iaja baabeyurã mijä imarika yiþa yaþayu.

²⁴ I'supaka maimaokaro'si, "Yire takaja mijā ã'mitiripẽabe", Tuparãte ãrïka. I'supaka mare jã'meiki imarî, kiyapaika upakaja mabaawärürä jia mare jeyobaarijarirükika kime.

"*Õ'õjiräja sime, jia nimarû*", Pablote ãrïka

²⁵ Yijeyomarã, yijaro'sioka Tuparãte mijā jẽñejibe.

²⁶ Mija rẽrîrâka poto jijimakapî mijā jẽñabu'abe, Jesúrirã imarî.

²⁷ Tokarã Jesúre ã'mitiripẽairã imarã uþatikaja rẽrîtirã, ika þapera nare mijā jaibojabe. Ritaja sã'mitirika Maiþamakire yaþamaka i'supaka mijare yijã'meyu.

²⁸ "Maiþamaki Jesucristore jia mijare baarû", ãrïwa'ri kire yijẽñerijayu.

I'tojiräja sime ruþu.

Segunda carta de San Pablo a los Tesalonicenses

Jesucristore yi'yurā Tesalónicakarāro'si Pablotē pāpera pūataeka ate

¹ Jesucristore yi'yurā Tesalónicawejeakarā, ¿yaje mijā ime? Yi'i Pablo, supabatirā majeyomarā Silvano, Timoteo pītiyika ika pāpera mijaro'si yija pūatayu, Maþaki Tuparārirā, maiþamaki Jesucristorirāoka mijā imamaka.

² "Jia Tesalónicakarāre mijā baabe", ãrīwa'ri Maþaki Tuparāte, supabatirā maiþamaki Jesucristoreoka mijaro'si yija jēñerijayu. I'supakajaoka yija baayu jia dako okamirāmarīja mijare nimirūjeokaro'si.

³ Mijā ã'mitiþe yijeyomarā, jiibaji Jesucristore yi'riwa'ri, ï'rārīmi upakaja jiibaji mijā wayuþabu'arijayua simamaka "Jia mibaayu Tuparā", kire yija ãrīrijayu mijareka yija þupajoaika rakakaja. Suþa imarī, i'supaka Tuparāte yija ãrīrijayu jia sime.

⁴ I'supakajaoka, yija eyarijarylō'ðrā, aþerā Jesúre yi'yurāte i'supaka mijā imakaka jījimakaþi yija bojarijayu. "Tosalónicawejeakarā jia Tuparāte yi'yurā imarī, kire yi'ririþa'atabeyurā. I'supakajaoka wayuþi'ribekaja, okajājia þupajoaíra nime, aþerāte ba'iaja nare baako'omakaja, sanarakajeþārīrijayu", ãrīwa'ri nare yija bojayu.

⁵ Tuparāte yi'yurā mijā imamaka, aþerāte ba'iaja mijare baayu. I'supaka simako'omakaja "Tuparāte ãñu upakaja kibaarāñu", ãñurā imarī kire mijā yi'ririþa'atabeyu. Suþa imarī "Ba'iaja nare imabeyua", mijareka ãrīwa'ri ritajare kijā'merāka þoto kika mijare kimarūjerāñu. I'supaka Tuparāte baarükia ðrīwa'ri, "Rita, jia oyiaja baaiki kime", ãrīwārūirā maime.

⁶ Jia wājioyiaja baaiki imarī, ba'iaja mijare baairāte ba'iaja kibaarāñu.

⁷ Maekaka ba'iaja jūairā imariþotojo i'supaka oyiaja imajiparükimarīra mijā ime, ï'rārīmi sakityetarāka simamaka. I'supakajaoka yijaro'si ba'iaja yija jūakopeika kitiyetarāñu. Maiþamaki Jesú, kiángelrāka tērītaka baawārūirāpītiyika ki'tarāka þoto i'supaka kibaarāñu. Mabo'ikakuriþi ki'tarāñu, þeka jū'reika upaka jājia yaaboaika watopekaþi.

⁸ Torajíte Tuparāte ðrīriþaþabeyurā imarī, Jesúrika bojarirokaoka ã'mitiriþe'yoirāte ba'iaja kibaarāñu.

⁹ Ba'iaja jūajiparükirā nimamaka, Maiþamakire imarō'ðtā'teka oyiaja naro'si imajiparāka. Tērīwa'ribaji kirikaþi jiitaka kiyaaboaika ñarükimarīra'o'si nimirāñu.

¹⁰ I'supaka kibaarāñu Jesúre ate etarāñurīmi. Supa imarī jijimakapi kirirāte kire e'etorirāñu. Kire īatirā "Jiitaki kime. Tērīwa'ribaji jia mare baaiki kime", ārīwa'ri kire najiyipupayeerāñu. Mijare yija wārōrapaka yi'yurā imarī, naka mijā imarāñu mijāoka.

¹¹ Ika püpajoawa'ri Tuparāte mijaro'si yija jēñejiparijayu. Kiyaþaika upakaja baairā mijā imaokaro'si mijare kiakaeka. Supa imarī, kiyaþaika upaka mijā baamaka īawa'ri "Nare yakaikapi ārīwa'ri yirirā najayua jia sime mae", kēñaokaro'si, kire yija jēñerijayu. Supabatirā "Simaupatiji jia baarika nayaþaika nabaawārūokaro'si nare mijeyobaabe. Supabatirā mire yi'riwa'ri nabaarijayua jia saweiokaro'si mirikaþi nare mijeyobaabe", āþaraka kire yija jēñerijayu.

¹² I'supaka po'imajare īarāka wājitāji jia mijā baamaka īawa'ri maiþamaki Jesucristore najiyipupayeerāñu. Kirirā mijā ima simamaka, i'supakajaoka mijare kibaarāñu. Tuparā, maiþamaki Jesucristoþitiyika jia mijare nabaamaka i'supaka mijaro'si simarāñu.

2

Ikuþaka simarāñu Jesucristore etaerā baarāka rupu

¹ Mija ã'mitipe yija jeyomarā. Maiþamaki Jesucristore etarāñu ate kika maimaokaro'si mare rēarī. I'supaka simarāka simamaka ketarūkirīmikaka mijare yiwārōerā baayu mae.

² Ikuþarō'þipiji, "Kopakaja Jesúre etarijē'raka seyatihu", ārīwa'ri īrārimarāre mijare bojaþakimaka ã'mitiritirā, ðrīþubayurā upakataka rukubaka mijā püpajoa'si. Supabatirā "Rita mijare ñañu. Espíritu Santo yijare sōrīrūjeraþaki", narþakikopemakaoka nare mijā yi'ria'si. I'supakajaoka "Páperapi Pabloté yijare sabojayu", naþakā'ā nare mijā ã'mitiriþea'si.

³ I'supaka mijare ārīkopeirāte mijā bojaþakirüjea'si. Ketaerā baarūki rupu ikupaka simarāñu: Tuparāte ja'atatirā "Kimajamarā yija ime", ārīwa'ri po'imajare kire yi'ribesarāñu. I'tojite Ba'iaja baarimijkaka jā'meikite etarāñu. Ikiji kime "Ba'iaja imarika tiybeyurō'õrā yipüatarūkika", bikijarāja Tuparāte ārīkaki.

⁴ Ikuþaka Ba'iaja baarimijkaka jā'meikite baarāñu: Ritaja jiyipupaka po'imajare õrīrijayua imakopeika nareka kijājibaarāñu. Tuparā majamaki kima imarī, "Tērīrikiji ñime, yire takaja mijā ã'mitiriþeabe", po'imajare kērīrāñu. I'supaka kiþupaka ima simamaka Tuparāte jiyipupaka õrīriwi'iarā kākatirā imatiyairō'õrā eyaruþaritirā, "Tuparāja yi'i", kērīþakirāñu.

⁵ Mijaka ñimaraþaka poto i'suþaka imarükiakaka mijare yibojawärötirape. "Ye'kariribeyurä nimarijyu", mijareka ñaríþuþajoayu.

⁶ Ba'iaja baarimijkaka jã'meiki i'tawärübeyukajika maekaka. "Ikupaka simamaka ki'tawärübeyu rupu. Keturükirimi ruþubajiräja ketakoreka kire satá'teyu rupu", ãrïwa'ri mijare yibojarapaka õñurä mijahime.

⁷⁻⁸ Suþa simako'omakaja, po'imajare õrïwärübeyuaþi, ba'iaja wejeareka Satanáre baaú'mutiyu. I'suþaka baariþotojo, wääðrõ'ðräja etarükikate etawärübeyu rupu. Kire tá'teikite kire ïapëabesäräka poto þuri ritaja po'imaja wäjitäji Ba'iaja baarimijkaka jã'meikite etaränu. I'suþaka kima imako'omakaja maiþamaki Jesúre kire têrïrãñu. Keturänurimi têrïwa'ribaji kibaawärüika beawa'ri, kiþuritaräkapiji kire kiriataränu.

⁹ Ika yibojaike ruþubajirä, ikupaka simaränu: Satanárikaþi ãrïwa'ri Ba'iaja baarimijkaka jã'meiki ritaja maikoribeyua po'imajare beþakirí etaräki.

¹⁰ Ritaja ba'iaja baawärüiki imarí, ba'iaja imarika tiyibeyurö'ðrä a'rirükiräte sapi kiþakiränu. Tuþarärika bojariroka yi'ririyaþaberiw'a'ri, ba'iaja imarika tiyibeyurö'ðrä na'riränu. Kirika bojariroka nayi'rirkareka þuri sapi natärïrükia simajääeka.

¹¹ Sanayi'riberika simamaka, Tuþaräte rukubaka nare þuþajoarüjeränu Ba'iaja baarimijkaka jã'meiki þakirimajaroka nayi'yaokaro'si.

¹² Tuþarärika bojariroka ã'mitiripëabekaja, jíjimakaþi ba'iaja baarijayuräte ba'iaja imarika tiyibeyurö'ðrä a'yaokaro'si i'suþaka kibaaränu.

Ikupaka Jesucristore yi'yuräte ime

¹³ Mija ã'mitiþe yija jeyomarä, jia Maiþamakire wayuñairä. Wejea kiþo'ijiaeka potoräja kitäärükirä mijahimaokaro'si Tuþaräte wä'matikarä mijahime. Suþa imarí, Espíritu Santore mijare jeyobaaikaþi ba'iaja baarika ja'atatirä, kirika bojariroka yi'riwa'ri õnia mijahima imajipaokaro'si i'suþaka Tuþaräte baaeka. I'suþaka mijaro'si simaeka þuþajoawa'ri "Jia mibaayu Tuþarä", mijaro'si yija ãrïja'atabesaränu.

¹⁴ Jesucristorika bojariroka mijare yija wäröekapi ãrïwa'ri Tuþaräte mijare wä'maeka. I'suþaka simamaka, mabo'ikakurirä maeyeräka poto ritaja imahima têrïwa'ribaji kirika maiþamaki Jesucristore bearänu. I'suþakajaoka simaränu mijaro'sioka kika.

¹⁵ Yijeyomarä, i'suþaka imarükirä imarí, Jesucristore mijahima yi'yua ja'atarimarijaja mijahimabe. Ritaja wäjirokakaka

mijare yija wārōrapaka, supabatirā pāperapi mijare yija o'orapakaoka mijā ā'mitiripēarijape.

¹⁶⁻¹⁷ Jia Mařaki Tuparā mare baaiki, supabatirā mare wayuīaiki imarī, jījimaka pūpajoabaraka maimaerā mare kijeyobaaeka. "Kika ūñia maimajíparāñu", āřiwa'ri sata'abaraka jia jījimaka mare pūparirūjeiki kime. Supa imarī, jia oyiaja baabaraka, ba'aja jairimarāja mijā imaokaro'si mijare kijeyobaarū maiřamaki Jesucristořitilyka.

3

"Yijaro'si Tuparāte mijā jēñejirijape mijaro'sioka", Pablotē āřiňka

¹ Mae piyia mijare yibogaerā baayu yijeyomara. Nojimarīji Maiřamakirika bojariroka aperō'řrā yija bojařibaokaro'si Tuparāte mijā jēñebe. Supabatirāoka kirika bojariroka ā'mitiriwa'ri jia jījimaka samija yi'rapaka upakaja aperāte sayi'yaokaro'si.

² I'supakajaoka, ba'aja baairāte ba'aja yijare baakoreka, Tuparāte nare tá'terā yijaro'si kire mijā jēñebe. I'supaka mijā baabe ríkimarāja aperā Jesucristore ā'mitiripēariyapabeyurāte ima simamaka.

³ I'supaka imarijayurāte ima simako'omakaja mare ja'atabeyuka kime Maiřamaki. I'supaka imaki imarī kire mijā yi'ririjs'atakoreka mijare kijeyobaarāñu. Supabatirā Satanáre ba'aja mijare baakoreka, mijaro'si kire kitá'terāñu.

⁴ "Kěňu upakaja baaiki kime Maiřamaki. Supa imarī, kire yi'yurā nimamaka, jia oyiaja Tesalónicakarāre baawārūokaro'si nare kijeyobaarāñu. I'supaka simamaka nare yija āřiňka upakaja nayi'ririjs'arirāñu", mijareka yija āřirijayu.

⁵ Supabatirā "Tuparāte nare wayuīaika norīwārūř. Supabatirāoka ba'aja jūariřotojo mirakajeřpāěeka upakaja sanarakajeřpāěawārūokaro'si nare mijeyobaabe", āřiwa'ri maiřamaki Jesúre mijaro'si yija jēñejirijayu.

Maimauřatiji ba'irabebaraka oyiaja maimajíkareka jia sime

⁶ Mija ā'mitiře yijeyomara. Maiřamaki Jesucristore mare jā'memaka, ikuřaka mijare yija jā'meyu: Īřiňka Jesúre yi'yuka imariřotojo ba'iraberiyapabeyukaka mijā jeyoaria'si. Yija wārōeka upaka baabeyuki kime.

⁷ Mija pō'irā yija imarařaka poto ba'irabebekaja imaberařparā yija. I'supaka yija baarařaka mijā ūrařaka simamaka, i'supakajaoka mijā baabe mijaro'si.

⁸ Supabatirā mijaba'rika wařamarāja yija ba'aberaře. Mijare takaja jēñebekaja, ūmiareka, ūamiarekaoka, jājia yija ba'iraberaře yija yařparařaka yijare mijā ūjikoreka.

⁹ Mijare wārōrimaja yija imamaka, yijare mijā jeyobaarūkirā imariþotojo mijare sayija jēñeberape. Yijare ūatirā “Nupakaja mabaaye'e maro'sioka”, mijā ãñaokaro'si supa yija baaraþe.

¹⁰ Mijaka yija imaraþaka þoto, “Ba'iraberiyapabeyuka þuri ba'abekaja kimarū”, mijare yija ãrāþe.

¹¹ I'supaka yija ãrāþaka simako'omakaja “Maekaka ï'rārimarā nawatopekarā ba'irabebekaja imarā. Supabatirāoka aþerā jia ba'iraberijayurāte najo'ayu're”, ãrīwa'ri yijare nabojayu.

¹² “Jia imaokaro'si, aþerāte jo'arimarāja mijā ba'irabebe mijaro'siji, mijā ba'iraberiwapapiji mijā yapaika mijā wapañiokaro'si”, ãrīwa'ri nare yija jā'mepūayu, maiþamaki Jesucristore jā'meka upakaja.

¹³ Mija ã'mitiþe yijeyomarā. Jia mijā baarijayua mijā rūrīa'si.

¹⁴ ï'rārimarā ika þapera yo'oeka yi'ribeyurā imarā je'e aþeyari. I'supaka nimamaka “ï'rā imarā Pablote jā'meika yi'ririyaþabeyurā”, ãrīwārūtirā naka mijā jeyoaria'si. I'supaka nare mijā baarākareka ni'yop'i'rīrāñu. I'supaka mijā baabe napupape'rīrū ãrīwa'ri.

¹⁵ I'supaka nare baariþotojo nare mijā majamarāria'si. Jesúre yi'yurā nimamaka, nare mijā okajāâbe ba'iaja nabaar-ijarikoreka.

“Jia mijā imabe”, ãþaraka Pablote naro'si o'otiyika

¹⁶ Jia maimaokaro'si mare jeyobaaiki kime Maiþamaki. I'supaka simamaka, ï'rākuri upakaja jījimakapi jia mijā imaokaro'si mijare kijeyobaarū. Supabatirā ritaja mijaka kimajiparū.

¹⁷ “Jia nimarū”, ãþaraka yi'i Pablo yipitakapi ika mijaro'si yo'oyu. I'supakaja satiyiyu þapera yo'oika. I'supaka o'oiki ñime. Sīawa'ri “Rita oka Pablote þūataeka sime”, mijā ãrīwārūokaro'si.

¹⁸ Ritaja mijā imauþatireje jia maiþamaki Jesucristore baajiparū.

I'tojīrāja sime ruþu.

Carta de Santiago

Judíorāka Jesucristore yi'yurāro'si pāpera o'otirā Santagore pūataeka

¹ Yaje mijā ime yijeyomarā. Tuþarā, supabatirā maiþamaki Jesucristore yaþaika uþakaja baarijayuka Santiago ñime ika pāpera mijaro'si pūataiki. Ba'iaja jūawa'ri þibikarā, aþetomaja watopekarā ð'poñ'þuarē'earirakatata judíorāka imarāro'si ika yo'oyu.

Kire majēñemaka ðrīwārūrika Tuþarāte mare ja'atayu

² Mija ã'mitiþe yijeyomarā. Ba'iaja jūarijayurā imariþotojo "Jia oyiaja yijaro'si simarāñu", jījimaka ðrīþupajoaïrā mijā imabe.

³⁻⁴ Supa imarī ba'iaja mijaro'si simarijariko'omakaja jiibaji Tuþarāte ã'mitiriþeairā mijā jaririjayu. I'supakajaoka "Kire mayi'rija'ataberiye'e", ðrīwārūirā mijā ime. Supa imarī ba'iaja mijaro'si simarijariko'omakaja, wayuþi'ribekaja kire yi'riwa'ri samija rakajeþpāärāñu. I'supaka imawa'ri jiibaji Tuþarāte yaþaika uþakaja imarā mijā jaþakā'ã dakoa mijaro'si jariwa'ribesarāka.

⁵ Supa imarī "Ba'iaja yijūaika þoto, ikuþaka ñimarika Tuþarāte yaþayu", mijā ðrīwārūberiye'e, kire samija jēñebe. I'supaka mijā baamaka jiaþi mijare sakiðrīrūjerāñu, ritaja nayaþaika uþaka þo'imajare jeyobaarimaji imarī.

⁶⁻⁸ Toþi þuri kire jēñebaraka, "Yijare sakiðrīrūjebesarāñu je'e aþeyari", mijā ðrīþupajoa'si. ðrīkōrī je'e: Rukubaka þupajaoabaraka imarijayurā ð'rārokapiji ña'rīyaarīji imawārūbeyurā. Saþi ðrīwa'ri, "Tuþarāte yija jēñeika uþakaja yijare sakija'atabesarāñu je'e", ãñurā nimamaka, dakoa nare kiðrīrūjebesarāñu.

⁹ Mija ã'mitiþe aþeroka: "Wayuoka baairā imariþotojo, Jesucristore yija ã'mitiriþeai simamaka, Tuþarā ñakoareka imatiyairā yija ime", ãñurā þuri jījimaka imarijayurā.

¹⁰ Mia, ba'irījia rīkimakaja rikairāoka, ñoaka nare imarūjerūkimarīa simamaka, Jesucristore yi'yurā jariwa'ri "Imatiyarimajamarīrā yija imaroyikā'ã", ãñurā þuri jījimaka imarijayurā.

¹¹ ðrīkōrī je'e: Ñoaka ijia yaamaka taya jīñua. I'supakajaoka sō'ðrika jīrīwa'ri jūjika saro'si. Supa imarī jiyurika sōibeyu. Maeje mijare yibojaweaika uþaka nime rīkimaka ba'irījia rikairā. "Rīkimabaji mayaþarijayua matðþoerā", ãþaraka sawaþa niñerū mo'arīji reyarūkirā nime.

“Ka'wisika jūariþotojo yire yi'riwa'ri sarakajeþäärijayuräte jia yibaaräñu”, Tuþaräte äñu

¹² Ka'wisika jūariþotojo okajäjirä imarï, samarakajeþäärijayua īatirä “Jia yire nayi'yu”, Tuþaräte mareka äriñänu. Suþa imarï “Yika rīrākibiriwa'ri yire yi'ririþayuräte öñia imajiparika yija'ataräñu”, Tuþaräte ärika simamaka jia mare kibaaräñu.

¹³ Suþa imarï ba'iaja mijä baarijitoika, “Tuþarä yire sajä'meiki”, äþekaja mijä imabe. Tuþarä imaki, ba'iaja baarijitetobeyuka, suþabatirä, ba'iaja mare baarüþebeyuka.

¹⁴⁻¹⁵ I'suþaka simako'omakaja, maþupþakaräja ba'iaja baariika þupajoatirä, “Jia simapajïñu je'e yiro'si”, marïrijayu. I'suþaka maþupþaoiaikaþi äriwa'ri ba'iaja mabaarijayu. Suþabatiräoka ba'ioyaaja baarijayurä maimarijariräka, ba'iaja imarika tiybeyurö'ðrä a'rirükirä maimaräñu.

Tuþarätki þuri ba'iaja mare baarüþebeyuka

¹⁶ I'suþaka simamaka, “Tuþaräja yijare sajä'meiki ba'iaja yija baaokaro'si”, äriwa'ri þakirika mijä þupajoa'si yijeyomarä.

¹⁷ I'suþaka mare imarüþebeyuka imarï, jia Maþaki Tuþaräte mare baayu, kiyaþaika uþakaja maimamiririkawa'yaokaro'si. I'suþaka baarimaji Tuþaräjaoka kime, aiyaka, tâ'þia ritaja po'ijiaekaki. Kiþo'ijiaeka þuri sarâ'rârika, sayaaboaikaoka o'arijayua simako'omakaja Tuþarä þuri kimarijayuareka o'abeyuka imarï, jia ima oyaja mare ja'atajiparimaji kime.

¹⁸ Suþa imarï kiyaþairokaþi kirika rita bojariroka mayi'þakä'ä öñia kika maimajiparükia Tuþaräte mare ja'atatiika. Suþa imarï “Yirirä nimarü”, mareka këriñika simamaka ritaja kiþo'ijiaekareka mamarïjiji kire yi'riü'muekarä maime.

Tuþarärika bojariroka ä'mitiritirä sima uþakaja mayi'ririjariye'e

¹⁹ Yijeyomarä, ika mijare yibojaerä baaika mijä ye'kariritya'si. Tuþarärika rita bojariroka mijare jaibojaräñuräte jiaþi mijä ä'mitiriþeabe. I'suþakajaoka mijä þupakareka ima ñojimaritaka nare bojabekaja mijä imabe. Suþabatirä ñojimarïji nare mijä boebaria'si.

²⁰ Toþi þuri waþuju boebayurä maimaräkareka, jiirokaþi maimarika Tuþaräte yaþaika uþaka majaribesaräñu.

²¹ I'suþakajaoka ritaja ba'iaja baariika imakaka mijä ja'atabe. Suþabatiräoka “Tëriki ñime”, ärikoþeikite þupþaoiaika uþaka þupajoabekaja mijä imabe. I'suþaka imawa'ri, Tuþarärika bojariroka mijare kiõrñüjeikakaka takaja jiaþi mijä yi'ririþaþe. I'suþaka mijä imaräkareka þuri

ba'iaja imarika tiybeyurō'orā mijā a'rirūkia imakoþeikareka Tuparāte mijare tāārāñu.

22-24 Ōrīwārūkōrī je'e: Ūperiaþi ūrīkate kiþema yaeriþotojo jiamariña ima rū'rēbekaja ke'rīrāka i'suþakaja satuirāñu. Ñojimariñ i'suþakaja ima kiyē'karirirāñu. I'suþaka mijā imajīñu Tuparārika bojariroka ã'mitiririþotojo samija yi'ribetijikareka. Tuparārika bojariroka ã'mitiriritrā sāñu uþakaja yi'rīrūkia sime. Suþa mabaabesarākareka þuri, "Tuparāte yi'yurā yija ime", mañua, moñu uþakaja maþakiyu.

25 Tuparārika bojariroka jia wārūbaraka sayi'rīrijayukate þuri, ba'iaja baarika kire saja'atarūjerijayu. Rita sime Tuparārika bojariroka. Suþa imariñ saye'kariribekaja, sajā'meika uþakaja baarijayukate, ritajareka jia kire sakijeyobaarijarirāñu.

26 Aþerimarā þuri "Tuparā ñakoareka, kire jiyiþuþaka õñurā imariñ, kiyaþaika uþakaja baarijayurā yija ime", ãñurā. I'suþaka ãñurā imariþotojo ba'iaja najairijayua ja'atabeyurā imariñ, noñu uþakaja þakirimaja nime. I'suþaka imarā nimamaka "Tuparāte jiyiþuþaka õñurā yija ime", narīkopeika waþamarīn sajayu.

27 Maþaki Tuparāreka ikuþaka nime kire jiyiþuþaka õñurā: Pakiamarīñ jarikarā wayuoka baairāte, suþabatirā natīmiaka reyataþaekarāteoka jia jeyobaairā, i'suþakajaoka ba'iaja baarimajare ima uþaka jaribeyurā nime.

2

Îrātiji oyajajia jia jiyiþuþaka morîbu'aye'e

1 Mija ã'mitiþe yijeyomarā. Ritaja ima þemawa'ribajirā imatiyaiki maiþamaki Jesucristore ima simamaka, jiyiþuþaka kire morîrijayu. "Jia kire yi'yurā yija ime", ãñurā imariþotojo, wayuoka baairāte wayuñabekaja, ba'irijia rīkimaka rikairāte takaja jia jiyiþuþaka õrîrijayurā mijā ime.

2 Mia je'e: Karemariña mijā rērîrijayurō'orā ūrīka waþajā'rīkakaka jariroaka jāātirā, sajeyoa* i'suþakajaoka kiþitawâjoarā takajratatirā etaiki. Aþika imaki wayuoka baaiki imariñ, jaricomajaka jāātirā etaiki.

3-4 Jia jariroaka jāātirā etaikite jiyiþuþaka õrîwa'ri, "Ikarā miruþabe", mijā ãñu. Wayuoka baaikite þuri, "Torāja mirîkamape, merîberiye'e torâja miruþapabe", mijā ãrîrijayu. I'suþaka wayuoka baairāte ãñurā imariþotojo, "Imatiyairā nime", ãrîwa'ri jia rīkimakaja ba'irijia rikairāte mijā baairokaþi þuri ba'iaja mijā baayu. I'suþaka simamaka ūrātiji jiyiþuþaka õrîbu'aberîwa'ri, ūrīka ta'iarâja imarijaribeyurā mijā ime.

---

* 2:2 Anillo

⁵ Ate jia mijā ā'mitiþe yijeyomarā. "Yire mijā ā'mitiripēabe", Tuparāte ārīkaroka yi'yurā rīkimarāja nime wayuoka baariþotojo sayi'yurā. "Wayuoka baairā ba'iratarā nime", Tuparāte yi'ribeyurāte nareka ārīrijayua imariþotojo, Jesucristore yi'yurā nimamaka, "Jiibaji kire yi'yurā najarirū", ārīwa'ri jia Tuparāte nare jeyobaarijarirāñu. Suþa imarī kērīka upakaja kika rīrākibiriwa'ri kire yi'rīrijayurā kijā'merūkirō'ðrā eyarūkirā imarā.

⁶⁻⁷ I'suþaka kērīka simako'omakaja wayuoka baairāte jiyipuþaka ðrībeyurā mijā ime. Wayuoka baairāreka i'suþaka ðrīriþotojo, rīkimaka ba'irījia rikairāte takaja jiyipuþaka ðrīrijayurā mijā ime. "¿Naþareareka ba'iaja majūarijayu", mijā ārīwārūbeyu bai je'e? Mia: Ba'iaja mijare baawa'ri ðparimarā þō'irā mijare okabaarī ne'ewa'rīrijayu. Suþabatirā jiitakiji Jesúre imako'omakaja kirika bojariroka ā'mitiripiþe'yowa'ri ba'iaja kireka jaiyuyeirā nime. Jesúrirā imariþotojo ¿dikapí ārīwa'ri jia nareka mijā þupajoayu je'e?

⁸ Ikuþaka maiþamaki Jesúre mare jā'meka: "Miþo'ia miwātaika upakaja aþerāteoka miwayuñabe", ārīwa'ri sabojayu Tuparā majaroþūñureka. I'suþaka sareka ãñua mijā yi'rīrākareka jia baairā mijā imarijarirāñu.

⁹ Ika mijare ñañua ðñurā imariþotojo, jia mijare eyairāte takaja mijā wayuñamaka, "Mija ðñu upakaja ba'iaja baairā mijā jayu, yijā'meika yi'ribeyurā imarī", Tuparāte mijare ãñu.

¹⁰ Mare kijā'meika simaja yi'yurā imariþotojo, ū'rāb'a'i mayi'ribeyua imarākareka, "Ba'iaja baairā nime yijā'meika yi'ribeyurā imarī", mareka kērīñu.

¹¹ Ikuþaka sime aþeba'i Tuparāte bojaeka: "Rōmikirā, i'suþakajaoka tīmiakirā, aþerāka ba'iaja baawā'imaþekaja mijā imabe. Suþabatirāoka þo'imajare jāãbekaja mijā imabe", mare kērīka. Rōmikirā þuri i'suþaka kērīka yi'þarakā imarā, aþerāka ba'iaja baawā'imaribeyurā imariþotojo þo'imajare mijā jāãrākareka kijā'meika yi'ribeyurā mijā imarāñu.

¹²⁻¹³ Ba'iaja baarika maja'ataokaro'si kirika bojariroka Tuparāte mare ðrīrūjeyu. I'suþaka simamaka samayi'rika, mayi'riberaikaoka ñatirā simauþakaja sawaþa mare kibaarāñu. Suþa imarī mokapí, maimabaayu upakaja aþerāte mijā wayuñabe. Íakōrī je'e: Aþerimarāre wayuñabekaja imarā, nare wayuñabekaja sawaþa Tuparāte nare jēñerāñu. Aþerāte wayuñabaraka imarā þuri "Wayuñarikapí Tuparāte yijare ñarāñu", ārīwa'ri jíjimaka imarā.

Jia baarijayurā maima ñatirā, "Rita jia yire yi'yurā nime", Tuparāte mareka ārīñu

¹⁴ Mija ā'mitiþe yijeyomarā. Í'rīka "Cristore yi'yuka ñime", ārīriþotojo, Tuparāte yaþaika upaka aþerāte

kijeyobaabesrāka, dakowaþamarīa kijaikopeika jarirāka. I'suþaka simamaka "Cristore yi'yuka ñime", këñutakapiji Tuþarāte täärukimarīka kime.

15-16 Ä'mitirkörí je'e: Í'rārimarā muþaka Tuþarāte yi'yurāte kësia baajíka, suþabatirā jariroakaoka wayuoka nabaajíka ïariþotojo, "Ba'arika, jariroakaoka jia mijā tõþoerā Tuþarāte jia mijare baarū", äriþimfräkaja mijā äñua jiamaþīa sime. I'suþaka äriþipotojo nare jeyobaariþupamarīrā mijā imajíka waþamarīaja simajíñu nare mijā jaikopeika.

17 I'suþakajaoka sime Tuþarāte yi'ririþakaka. "Tuþarāte yi'yurā yija ime", äñurā imariþotojo aþerāte jeyobaariþupamarīrā nimajíka, kire yi'riþeriwa'ri suþa nabaajíñu.

18 Yijaika yi'riþeriwa'ri ikupaka Í'rārimarāre yire äriþjíñu je'e aþeyari: "¿Yaje Tuþarāte miyi'ritiyayu je'e mi'ioka?", yire naríjíñu. I'suþaka naþakā'ã, "Ã'ã, Tuþarāro'si jia yibaari-jayuapí kire yi'yuka ñima mijare yibeayu", nare ñarírāñu. I'suþaka imaki imarī, jia nabaarijayua yire nabeabeþakā'ã, "Jia Tuþarāte yi'yurā nime", nareka äriwärübeyuka yi'i. Yire þuri ritaja jia yibaarijayua ïatirā, "Rita, jia Tuþarāte yi'yuka kime", naríwärürāñu.

19 Naþupajoaiþapí þuri "Í'ríkaja kime Tuþarā", äriþupajoairā nime. Rita sime. I'suþaka rita ima najaika simako'omakaja aþerāte wayuïabeyurā nimamaka, "Tuþarāte yi'yurā nime", nareka maríwärübeyu. Íakörí je'e: "Í'ríkaja kime Tuþarā", äriþupajoairā nime Satanárika ima naro'si. Sõñurā imariþotojo tararikapí kire nakikirijayu nare kiwékomabaarúkirā imarī.

20-21 Jia mijā ä'mitiþe õriþüariþupamarīrā. Aþerāte jeyobaabeyurā mijā imamaka, dako waþamarīa sime Tuþarāte yi'yu upaka mijā imakopeika. Sõñurā mijā imaerā mañeki Abraham imaroyikaki majarokakaka mijare yibojaerā baayu mae. Jia Tuþarāte yi'yuka imawa'ri kimakireje kiro'si kijoejirā baakopeka. I'suþaka kibaamaka ïawa'ri, "Jiitakaja yi'yuka kime Abraham", Tuþarāte kireka äriþa.

22-23 Tuþarāte jiitakarāja yi'ritiyaiki imarī kiyapeaka upakaja Abrahamre baaeka. I'suþaka kibaapeka "Jiitakaja Tuþarāte yi'rimiríkawa'yuki kijarika", kireka äriwärürā mijā ime. Bikijarā ikupaka Tuþarā majaroka bojañirimajire o'oeka: "Jia Tuþarāte yi'yuka Abrahamre imaeka. Suþa imarī 'Dako okamirāmarīaja jia yika kima ñoñu', Tuþarāte äriþa", sãñu. I'suþaka kireka kéríka be'erö'õ Tuþarāte yi'ritiyawa'ri kimakireje kiro'si kijäærā baakopeka simamaka Tuþarā majaropñurā o'oeka rita ima.† Suþabatirāoka "Yijeyomaki

† 2:22-23 Véase Génesis 15.1-6; 22.10-12.

mime', Abrahamre kērīka", sāñu.

²⁴ I'suþaka Abrahamre baaeka õñurā imarī, "Tuparāte yija yi'yu', mañujkatakapimariña jia kika majayu", āriwārūirā maime. Kire yi'riwa'ri, kiyapaika uþakaja baabaraka maimarākareka "Dakoa okamirāmarīrāja jia yika nima ñoñu", Tuparāte mareka āriñu.

²⁵ Ikuþaka sime aþea: Niñerū e'eokaro'si ïmirijaka ba'iaya wā'imarīrirōmo imariþotojo ikuþaka Rahab imaroyikakote baaeka Tuparāte yi'riwa'ri. Judiorāka ïpamarāre pūataekarāre etamaka īatirā, "Mija majamarāre mijare jāa'si, yiwi'iarā mijra ru'rikākabe. Suþabatirā ma'a mijra ru'riwa'rīkīrō'õ mijare yibojarāñu", nare kōrīka jia nare baawa'ri.‡ I'suþaka kobaa-maka īatirā, "Jiitaka baaiko koime", Tuparāte koreka ārīka.

²⁶ Ōrīkōrī je'e: Maþo'ia õñimakimarā simajīka dakoapi āriwa'ri õnia imaberijīka. I'suþaka imarika uþakajaoka sime, Tuparāte yaþaika uþakaja baaberikoþeriþotojo, "Kire yi'yurā yija ime", marīkoþejīka.

3

Ba'iaya jairikaþi āriwa'ri rīkimakaja ba'iaya mabaarijayu

¹ Yijeyomarā, īrīka uþakaja Tuparārika bojariroka wārōrimaja oyiaja imarika mijra þupajoa'si. īrārimarāja sawārōrimaja mijra imajīkareka jia simajīnu. Ikuþaka mijra õñu: Tuparārika nare nawārōika uþakaja nayi'ribetijīkareka, aperā pemawa'ribaji sawaþa nare Tuparāte jēñerāñu.

² Rīkimakaja sime ba'iaya mabaaika. I'suþaka simako'omakaja, sarakajeþpāätirā jia jaibaraka imarā tarāja nime ritaja Tuparāte yaþaika uþakaja baawārūrijayurā.

³ Kūþajīka marērōkaka imako'omakaja, sapi jaibaraka rīkimaka ba'iaya maþoajiyeyu. Ā'mitirikōrī je'e: ikuþaka sime ba'iaya majaika: Jo'baki kawarute imakoþeko'omakaja kūþajīka perumijia kirijokopearā maþi'þeikapī āriwa'ri kire mabaarūjeika uþakaja yi'yuka kime.

⁴ I'suþakajaoka sime jo'baka kūmua saro'si. Wīrōa jājia baeko'omakaja kūþajīka wērūþāiaþi samatemarīkawārūyu, ma'ririyaþairō'õrā sa'ririha yaþawa'ri.

⁵ I'suþakajaoka sime marērōkaka. Kūþajīka simako'omakaja sapi āriwa'ri aperāreka ba'iaya majaiyu, "Imatiyairā imarī, aperāte pemawa'ribajirā yija ime", āriþupajoawa'ri. Mia, i'suþakajaoka sime þeka saro'si. Kūþajītakajīkaþi mawāäika imariþotojo jo'baka rioþakiaka sajoeuyu.

⁶ I'suþaka sime marērōkaka. Sapi ba'iaya jaibaraka rīkimarā aperāte ba'iaya majūarūjeyu. Majaika ā'mitiritirā "Ritaoka ba'iaya baairā nime", aperāte mareka āriwārūrijayu.

‡ 2:25 Véase Josué 2.1-21.

Ba'iaja jaiwa'ri maimarika mabitatarijayu. Supabatirā aperāte ba'iaja baairā majorirūjeyu. Satanāre ba'iaja mare jairūjemaka, i'supaka maro'si simarijayu.

⁷ Mia. Ritaja ba'irījia ima, wīñaka, ãñaka, supabatirā riakakakaoka po'imajarūjewārūirā maime.

⁸ I'supaka simako'omakaja ba'iaja majaika poto, "I'supaka jaibekaja maimaye'e", ãrīwārūbeyurā maime, sarakajeþāwārūberiwa'ri. I'supakajaoka ãñaka mare kukuika poto sayi'aika upaka majaikaþi ba'iaja aperāte maimarūjeyu.

⁹⁻¹⁰ I'supaka simamaka "Jia yijare mibaayu", Maþaki Tuparāte ãñurā imariþotojo, "Ba'iaja najūarū", ãrīwa'ri aperāreka majairijayu. Yijeyomarā, i'supaka jaiuyuebu'abekaja maimaye'e, "Ñima upakaja nimarū", ãrīwa'ri Tuparāte po'ijiaekarā maimamaka.

¹¹ Õrīkōrī je'e: ¿Okokopea jia waria okoa poataika, jū'akapitiyika rukubaka porijīka rukuya mijareka?

¹² I'supakajaoka higuerajūki imariþotojo olivo wāmeika õterikirika upaka ruiberijīka. I'supakajaoka iyaka, higuerarika upaka rikariberijīka. Supa imarī okoa rukubaka imabeyu upaka aperāreka ba'iaja jaibekaja maimaye'e yijeyomarā.

Tuparāte mare jeyobaamaka õrīþupairā maimarāñu

¹³ Í'rīka mijā pō'irā "Tuparāte yapaikakaka õrīþupaiki ñime", ãñukate imajīkareka jia oyiaja kibaajīñu. I'supakajaoka aperāte þemawa'ribaji imabekaja, jia nare kijeyobaarijarijīñu. I'supaka kibaamaka ïatirā, "Jia õrīþupaiki imawa'ri, jia baawārūki kime", aperāte kireka ãrīrāñu.

¹⁴ Aperāte oakiriwa'ri nare mijā ã'mijīlarāka, supabatirā aperāte þemawa'ribaji imarika mijaro'si takajīkaja þupajoariþotojo, "Jia õrīþupairā yija ime", äþaraka jījimakaþi aperāte mijā jaikoþeyu. I'supaka imawa'ri jia wājia imakopeikakaka mijā ã'mitiriþe'yorijayu.

¹⁵ I'supaka imarā Tuparāte yapaika upakamarā ðupajoawa'ri, õrīþupakirāmarīrā nime. Wejeareka imarāte ðupajoairokaþi nimarijayu. Supabatirāoka Espíritu Santore ã'mitiriþe'bekaja, ba'iaja naþupaka nare ãñua Satanárikaþi i'taika sime.

¹⁶ I'supakajaoka nare oakiþaraka aperāte na'mijīlarāka, supabatirā "Nare þemawa'ribaji õñurā yija ime", narīrāka rukubaka þupajoairā jariwa'ri, i'supakajaoka ritaja nayaþaika upakaja ba'iaja baairā najarirāñu.

¹⁷ I'supaka mare simakoreka, ikuþaka sime Tuparāte yapaika upaka imarikakaka: Jia oyiaja baabaraka, supabatirāoka jia aperāka imariyaþawa'ri oka naka jiebaraka maimarijarirāñu. I'supaka simamaka aperāte ãñua ã'mitiritirā, mayaþaikatakaja þupajoabekaja, jia nare

mawayuñarāñu. Suþabatirāoka wayuñabu'awa'ri jia ñ'rātiji jeyobaabu'abaraka maimarijariye'e. I'suþakajaoka waþuju þakibu'abekaja, mañu uþakaja baabaraka maimaye'e.

¹⁸ Suþabatirā aþerāka jia imarijariwa'ri, oka jiebaraka jia natiyiaja nimaerā aþerāte jeyobaarimaja þuri jiitakaja baairā imarā. I'suþaka imarā nimamaka, najeyobaairāoka jia imarā jarirāñurā naro'si.

4

Ba'iaþuþakirāre ima uþaka imarika yaþaberiwa'ri Tuþarāte yaþaika uþaka maimaye'e

¹ I'suþaka yi'ribu'abeyurā imarī mijā tiyiaja jājirokaþi ba'iaja jaibu'arika imarijayua mijaro'si. Íakōrī je'e: Mija þuþaka mijare ãñu uþakaja baariyaþawa'ri Tuþarāte yaþaika uþaka mijā baabeyu.

² I'suþaka imarā imarī mijā yaþaika uþaka mijare imarūjeþeyurāte mijā ri'kakopeyu. Nayayaþaika uþaka ima tōþowārūirāte ñatirā nare mijā oakiririjayu nuþaka satōþowārūbeyurā imarī. Marākā'ā baatirā satōþowārūbeyurā imarī, boebariwa'ri okajājiaþi mijā þipebu'arijayu. I'suþaka mijaro'si sime mijā yaþaika Tuþarāte mijā jēñerijaribeyua simamaka.

³ Kire mijā jēñekopeika poto ba'iapiji kire mijā jēñeika simamaka mijare sakija'atabeyu. Mia je'e: Mijaro'sitakaja þuþajoabaraka Tuþarāte mijā jēñekopeyu, jījimaka mijā imarūkitakaja þuþajoarijayurā imarī.

⁴ I'suþaka imawa'ri Tuþarāte yaþabeyurāte ima uþaka mijā ime mijaro'si. Tuþarāte yi'ribeyurā þuri, ñña nimatiyikuriji nayaþaika takaja þuþajoawa'ri ba'iaja baarijayurā nime. Nuþaka þuþajoawa'ri ba'iupakaja Tuþarāte baawā'imarīrimaja uþaka mijā jayu.

⁵ Rita sime, Íakōrī je'e. Ikuþaka sabojayu Tuþarā ma-jaropūñurā kire bojañirimajire o'oeka: Mare kipo'ijjaeka simamaka, "Yire oyiaja ã'mitiriþēatiyairā nimarū", ãrīwa'ri Tuþarāte mare wayuñayu.

⁶ I'suþaka simamaka "Jia þo'imajare yire ã'mitiriþēarū", ãrīwa'ri nare jeyobaarika þuþajoarijayuka kime Tuþarā. Rita ñaÑu Íakōrī je'e: "Naþuþaka nare þakimakaja 'Óriñtiyairā yija ime', ãñurāte jeyobaabeyuka kime Tuþarā. 'Aþerāte þemawa'ribaji imabeyurā yija ime', ãñurāte þuri jia kijeyobaayu", ãrīwa'ri sabojayu kimajaropūñurā.

⁷ I'suþaka ima þuþajoawa'ri "Tuþarā, ñipamaki mime", ãrīwa'ri kiyaþaika uþaka oyiaja baabaraka mijā imabe. Saþi mijā imarākareka Satanáre mijā þe'yomaka mijare ba'iaja baarūjewärüberiwa'ri mijareka kiru'rirāñu.

⁸ Tuþaräka jiibaji rïräkibiparaka mijä imaräkareka jiibaji mijare kiwayuñaräñu. Mija ä'mitiþe ba'iaja baairä. I'suþaka mijare baaiki kimamaka ba'iaja mijä baaika ja'atatirä, jia oyiaja mijä imarijape. I'suþakajaoka ba'iaja þuþajoabekaja "Tuþaräte yaþaika takaja yija baaräñu", äriwa'ri ï'rärokapiji ña'rïyaarïji mijä imabe.

⁹ Mia je'e: Ba'iaja baariþotojo jijimaka mijä imarijayu. I'suþaka imabekaja, "Ba'itakaja baairä yija ime", äparaka rïomarïtirä mijä þuþape'pe.

¹⁰ Topi mae kireka þemawa'ribaji mijä þuþaka baabeyurä mijä ima ïatirä "Imatiyairä nimajiparü", Tuþaräte mijareka äriñräñu.

Majeyomaräre ba'iaja jaiwä'imarïbekaja maimaye'e

¹¹ Mija ä'mitiþe yijeyomarä. Ba'iaja jaiwä'imarïbu'abekaja mijä imabe. Suþabatirä "Ba'iaja imawa'ri ba'iaja jüarükirä nime", nareka mijä äriñjaria'si. Ika mijare ñañua yi'þekaja ba'iaja mijä jeyomaräreka jaiwä'imañurä mijä imaräkareka þuri, "Mija þo'ia mijä wätaika upakaja aþeräte mijä wätabe", äriwa'ri Tuþaräte jã'meika yi'ribeyurä mijä imaräñu. "Tuþaräte jã'meika yi'ririñkimarña sime", äñurä upaka "Ba'iaja jüarükirä nime", mijä äriñkopeyu.

¹² I'suþaka simako'omakaja Tuþarä ï'rïkaja imaki "Ikuþaka jia mijä baabe", äriwa'ri mare jã'mewärüiki. Suþa imari Tuþaräjaoka imaki ritaja þo'imajare baaika ïawärütirä, ba'iaja imarika tiybeyurö'õrä na'ririñkia imakareka nare jeyobaaiki. I'suþakajaoka, ikijioka imaki ba'iaja imarika tiybeyurö'õrä þo'imajare þuþatarimaji. ¿Tuþarä ï'rïkaja i'suþaka baarimajire imako'omakaja mijä jeyomaräreka "Ba'iaja baarimaja nime", äriñwärüirä mijä ime bai je'e?

Tuþaräte jêrïbekaja kibo'ibajirä upaka maþupayariji majë'räko'aberijñu

¹³ Mia je'e. "Ireje ma'riberiye'e, waeroka aþea we-jeearä a'ritirä ï'räkuri wejejë'räkareka mawaruaka ïjipatatirä rïkimakaja niñerü matõþoari", äparaka jijimaka mijä imarijayu ï'rärimarä. I'suþaka äñuräte yokajääerä baayu mae.

¹⁴ "Waeroka i'suþaka yijaro'si simaräñu", mijä äriñwärübeyua sime. Ñoaka õñia imarükimarñrä maime. ïakörí je'e: Bikitojo namasika ruika ñojimarñji ririþataika upaka maime.

¹⁵ "Tuþaräte yaþajikareka, õñia yija imatiyikuri ikuþaka yija baaräñu, isiaoka yija baajñu", mijä äriñräka jia simaräñu mi-jaro'si.

¹⁶ I'suþaka simako'omakaja Tuþaräte yaþaika þuþajoabekaja mijä þuþayariji mijä baarükitakaja bojarijaparaka jijimaka mijä ime. I'suþaka mijä bojakopeika yaþabeyuka Tuþarä.

¹⁷ Suþa imarĩ ika mijaro'si yo'orijayua ñatirã, "Ikuþaka maimarika Tuparâte yaþayu're", ãriwärürüþotojo samija baabesarakareka, ba'iaja baairã mijia imarãñu.

5

"Aþerâte ba'iaja baawa'ri, wayuoka baabeyurã ba'iaja jûarãñurã", Santiago ãrïka

¹ Dakoa wayuoka baabeyurã imariþotojo Tuparâte yi'ribeyurã, yire mijia ã'mitirityabe. Ñamajõ ba'iaja jûarükirã imarã ba'itakaja þuparibaraka mijia imabe.

² Mia je'e, ritaja mijia rikaika rabaika upaka sime. Supabatirã, jía jariroaka mijia rikakoþeikaoka butu ba'arikaro'siji sime.

³ Supabatirã mijia oro, i'supakajaoka mijia niñerã ríkimakaja tõþotirã samija jietaruþamaka bitamarõka upaka sajayu. I'supaka simamaka ñawa'ri "Wayuoka baairâte saþi najeyobaari imakoþeyu", aþerâte mijareka ãriñrãñu. No'oþirãmarãja wejetiyia seyarükia jariwa'riko'omakaja ríkimabaji niñerã mijia mo'arijayu. Sapi ãriwa'ri ba'iaja baarika tiybeyurð'õrã a'rîrükirãja mijia ime.

⁴ Aþea, mijia ðteriki riao ba'iraberimajare waþaþibeyurã mijia ime. I'supaka mijia baaika ñaiki kime Tuparã. Supabatirã "Jia naro'si yija ba'irabeko'omakaja, yijare nawapaljibeyu", mijareka nañua ã'mitiyuka kime.

⁵⁻⁶ Supabatirã ba'iaja baabeyurâteje mijia okabaarijayu ðparimarã wâjtäji. I'supaka nare mijia baariþareareka ð'rârimarã wayuoka baairâteje najääroyika. I'supaka ba'iaja nare mijia baamaka, marãkã'ã mabaaberijõka naro'si simamaka ba'iaja nare mijia baaeka narakajeþpääeka. Dika jariwa'ririmarãja rikairã imarã õñia mijia imatikurijikaja mijia baariyapaika upakaja baarijayurã mijia ime. Ikuþaka sime ã'mitirkõrõ je'e: Wa'ibikirâwëko najääerã baaika ruþu ríkimakaja sanaji'ayu jia ükirika sajarirãka þoto sajääokaro'si. I'suparã mijia imamaka "Õñia nimarõ'ðjitejõka takaja jia nimakoþeyu, ba'iaja jûarükirã imariþotojo", Tuparâte mijareka ãñiu.

Ba'iaja jûarîþotojo Tuparâte yi'riwa'ri samarakajeþpääye'e

⁷ Yijeyomarã wâtaka ñoñurã, mae aþea ate mijare yibojaerã baayu. Æ'mitirkõrõ je'e: Aþerâte ba'iaja mijare baariwã'imarõko'omakaja Maiþamakire i'tarükia þupajoabaraka kiyapaika upakaja baabaraka mijia imarijaþe. Mia aþea, ikuþaka ðterikia ðterimajire ime: Sakiðteräka be'erõ'õ þu'erõ'õ seyarãka þoto "Jäjia yiro'si jariwa'ri jia saruirãñu je'e", ãriwa'ri jajumarãja sakita'ayu.

⁸ I'suþakajaoka mijā imarijaþe mijāoka, Maiþamakire þe'rietarükia ta'abaraka kiyapaika uþaka baarija'atabekaja. "No'oþiramarïaja sajariwa'yu þo'imajare baaika miräka þarï ketarükia", ãrïwa'ri i'suþaka mijā imabe.

⁹ Yijeyomarä, "Ba'iaja baarimajarata nime", ãþaraka Tuparäte yi'yuräreka jaibu'abekaja mijā imabe, sawapa Maiþamakite ba'iaja mijare jüarüjekoreka. "No'oþiramarïaja sajariwa'yu kiþe'rietarükia", ãrïwa'ri i'suþaka mijare ñañu.

¹⁰ Yijeyomarä, ã'mitirikörí je'e. Ikuþaka nimaeka Tuparäro'si bojaþirimaja: Ba'iaja þo'imajare nare baako'omakaja, sarakajeþþabaraka Tuparäro'si bojaþirijaparaka nimaeka. I'suþaka nimaeka simamaka nimaeka uþakaja mijā imabe mijaro'si.

¹¹ Örikörí je'e: Ba'iaja jüariþotojo Tuparäte yi'riwa'ri sarakajeþþabaraka "Jiirä nime Tuparä ñakoareka", ãñurä maime. I'suþaka kimaeka Job imaroyikaki kiro'si. Þ'räba'imariä ba'iaja jüariþotojo Tuparäte yi'ririya'atabeyuka kimaeka. Suþa imarí ba'iaja kijüaeka be'erö'þpi þuri jia imarika kitöpoeka õñurä mijā ime. Suþa simamaka "Mare wayuñatiyaiki imarí, jia Tuparäte marebaarükirä maime", ãñurä mijā ime.

¹² Yijeyomarä ikuþaka sime aþea imatiyaikakaka: "Ikuþaka yija baaräñu", mijā ãñu be'erö'þ simauþakaja mijā baarijaþe. Rita mijā ãñua, "Tuparä þariji õñuka yija ãñua", mijā ãrïa'si. Suþa imarí rita ãrïrijayurä mijā imamaka, "Jee", mijā ãrïräka, "Jëno'o", mijā ãrïräkaoka, mijare nayi'riräñu. I'suþaka imarä mijā imamaka, sawapa Tuparäte mijare jëñebesaräñu.

Ikuþaka sime Tuparäte yi'riwa'ri kire jëñerika

¹³ Aþea mia. Ka'wisika mijā jüaika þoto, "Tuparä, yire mijeyobaabe", kire mijā ãrïrijaþe. I'suþakajaoka jijimaka mijā imaräka þoto Tuparäte jiyipuþayeebaraka mijā bayakoyabe.

¹⁴⁻¹⁵ I'suþakajaoka ð'rïkate wämarïa jariräka þoto Cristorika yi'yuräte imaruþutrimajare mijā akabe. Nare mijā akamaka wämarïa imaki þö'irä etatirä küpají iyebaka kiþo'iarä nabu'aräñu. Suþabatirä "Maräkä'ä baawärüberiwa'ri Tuparä þuri kire täääräki", ãrïwa'ri kire najëñemaka, wämarïa imakite jäjiräñu. Suþabatirä ba'iaja kibaaeka kireka imaþikarekaoka sareka kire kiwayuñaräñu.

¹⁶ I'suþaka wayuñatiyaiki Tuparäte imamaka ba'iaja mijā baaika mijā bojabu'abe. Samija bojabu'aräka be'erö'þpi mijā tiyijaya Tuparäte mijā jëñebe sareka mijare kijieokaro'si. Tuparäte yaþaika uþakaja jiipuþarä maimaräkareka, kire majëñeika uþakaja jiapi mare ã'mitiritirä têrïwa'ribaji mare jeyobaarükika kime.

17 Tuþarãro'si bojañjirimaji, Elías imaroyirekaki, muþaka þo'imajiji imaekaki kiro'si. I'suþaka imariþotojo, Israel ka'iarã okoa jaririka yaþaberewa'ri Tuþarâte kijëñeka uþakaja, maekarakakuri wejejë'rã aþejë'rã ñe'metâjirõ'ðjirã okoa jariberika.

18 I'suþaka simaeka be'erõ'ð, torã okoa jaririka yaþawa'ri Tuþarâte kijëñemaka okoa jarika ate. I'suþaka sabaaeka be'erõ'ðpi jia ðterikia ruika mae.

19-20 Mija ã'mitiþe yijeyomarã. Mija watopekarã ð'rïka Tuþarâte yapaika uþaka imarika ðrïriþotojo saja'atawa'ri ba'iaja baarimaji jarijkite, mijá jeyobaabe. Jia Jesucristore yi'yuka kijariþe'aokaro'si kire jeyobaaiki þuri jia kire baaräki. Ika jia mijá ðpe: I'suþaka jia kire kijeyobaamaka, rïkimaka ba'iaja kibaaikeureka Tuþarâte kire saye'kariarãñu. I'suþaka simamaka kireyaråka poto ba'iaja jüarika tiybeyurõ'ðrã ke'rirükia imakoþeikareka kire kitääärãñu.

I'tojðrâja sime ruþu.

Primera carta de San Juan

Jesucristore yi'yurāro'si Juanre o'oe ka

¹ Yijeyomarā, “Ikuþaka Jesucristore ime”, ārīwa'ri mijaro'si yo'oerā baayu mae. Ā'mitirikōři je'e: Tuparāte ãñu uþakaja mare baabeaiki imarī, imajiparūkirā mare imarūjerimaji kime. Supabatirāoka wejea þo'ijirirā baaeka ruþubajirā imatikaki kime. Yija õñu uþakaja kire yija ā'mitirika, kire yija ūaeka, supabatirā kire raberoyikarā imarī, i'supaka mijare sayibojayu.

² Kika yija imaroyika þoto kire yija ūaeka simamaka, “Rita sime”, ārīwa'ri mijare sayiboaerā baayu. Ā'mitirikōři je'e: Iki Jesucristojo imaki mareyarāka þoto õñia kika mare imajiparūjerūkika. Supabatirāoka, Kipaki Tuparāka imajiparoyikaki kimaeka. I'supaka simamaka, Tuparāte yija þo'irā kire þūataeka kire yija ūaokaro'si.

³ I'supaka simamaka yija ūaeka, yija ā'mitirika mirākaoka mijare yibojayu yijaka ī'rīka uþakaja mijā þupajoaokaro'si. Maþaki Tuparāte, Kimaki Jesucristopityika ī'rīka uþakaja naþupaka ima uþakaja þupajoairā yija ime yijaro'si. Supa imarī, i'supakajaoka mijā imarika yaþawa'ri ikuþaka mijaro'si yo'oyu.

⁴ Ikuþaka mijare sayibojayu ī'rīka uþaka oyiaja þupajoatirā jījimaka maimaerā.

Jia Tuparāka maimarijarirā, ba'iaja baabekaja maimaye'e

⁵⁻⁶ Mija ā'mitiþe. “Ba'iaja baariroka imabeyua Tuparāreka”, þaparaka Jesúre yijare bojaraþe. Ikuþaka sime: Ba'iaja baarijayurā imariþotojo “Tuparāte þupajoaika uþakajaoka þupakirā yija ime yijaro'si”, ãñurā þuri jairimirākatakaja sajairiwā'imañurā. I'supaka imawa'ri, wājiroka ima yi'ribeyurā nime.

⁷ I'supaka baabekaja Tuparāte þupajoaika uþaka jia oyiaja baabaraka maimarāka þuri, ī'rīka uþakaja maimarijarirāñu. I'supaka simamaka Kimaki Jesucristore maro'si ri-wejurubaraka reyaþikapi ārīwa'ri ritaja ba'iaja mabaarijayua mareka kiye'kariarijayu.

⁸ “Ba'iaja baabeyurā yija ime”, ãñurā þuri, waþuju imaja yi'yurā imariþotojo noñu uþakaja naþo'iaja þarebaarijayurā. ī'rājaoka imarā wājiroka þupajoarika yaþaberirijayurā.

⁹ I'supaka baabekaja “Ikuþaka ba'iaja yibaayu”, þaparaka wāärō'õrāja Tuparāte samabojarākareka,

sakiye'kariarijarirāñu. I'suþaka mare baatirā "Oka nare imabeyua mae", mare kērīrāñu. I'suþaka jia mare kibaarāñu wājirokapí kēñu uþaka oyiaja baaiki imarī.

¹⁰ "Ba'iaja baairā oyiaja þo'imajare ime", Tuþarāte ãritika sime. I'suþaka simako'omakaja "Ba'iaja baakoribeyurā yija ime", ãñurā þuri "Tuþarāte ãñua þakirika sime", ãñurā uþaka nome.

2

Tuþarāka maro'si maimakaka jaiñjirimaji kime Jesucristo

¹ Ä'mitirkōrī je'e. Yimakarā uþakaja wātaka ñoñurā mijā ime. Suþa imarī, ba'iaja mijā baakoreka, ikuþaka mijaro'si yo'oyu. Aþerikuri ba'iaja mabaarijayua simako'omakaja, Jesucristore maro'si Maþaki Tuþarāka jaiñjirimaju. Tuþarāte ñarijiyuika oyiaja baaiki imarī, i'suþaka maro'si baawārūiki kime.

² I'suþaka baaiki imarī, ba'iaja mabaaika waþa maro'si kireyaeka, saþi ãrīwa'ri ba'iaja mabaaika Tuþarāte mare ye'kariarükia simamaka. Maro'si takajamarī, ritaja þo'imajaro'si þariji i'suþaka simaokaro'si suþa kibaaeka.

³ Ikuþaka sime: Tuþarāte jā'meika uþakaja yi'riwa'ri, "Kire ñurā maime", marīwārūyu.

⁴ "Tuþarāte ñurā yija ime", ãrīriþotojo, kijā'meika yi'ribeyurā þuri, waþuju þakirimaja nome. I'suþaka nabaarijayu Tuþarārikakaka wājia ima uþaka imarijaribeyurā.

⁵ Tuþarāte jā'meika uþakaja baarijayuka þuri, kire yaþatiyarīji yaþaiki. I'suþaka imawa'ri, "Tuþarāka ï'rātiji þupaika maime", marīwārūrāñu.

⁶ Suþa imarī, "Tuþarāka ï'rātiji þupakirā maime", mañaokaro'si Jesucristore imaroyika uþakaja imarijaririka sime.

Bikijkakaka jā'merika simako'omakaja mamaka uþakaja jā'meika

⁷ Yijeyomarā, ika þaperapi maekaka jā'merikakaka þo'iiyumarīa mijare yibojayu. Bikijarāja mawayuñabu'arükia mijā ã'mitiriñ'mura'atikaja sime.

⁸ Maejekakamarīa simako'omakaja, þo'imajare wayuñabaraka Jesucristore imaroyika þupaþoatirā "Mamamiji yi'rimiririkawa'rirükario'si sime", marīwārūyu mae. Mijaoka sā'mitiriþeairā imawa'ri aþerāte wayuñairā mijā imarijayu mae. Suþa imarī, "Ba'iaja baarika ja'atatirā, mamaka jia imarükia yijare beairā nome", þo'imajare mijareka ãñu.

⁹ ï'rīka, "Ba'iaja baabekaja Tuþarāka ï'rātiji þupaþoabaraka ñime", ãrīriþotojo, Cristore yi'yukate ñariþe'yoiki Tuþarāka jia imabeyuka ruþu.

10 Cristore yi'ririjayurāte wayuñaiki puri, Tuparāte puþajoika upaka jia oyiaja baarijayuka kime. I'suþaka imaki imarī, ba'ia puþajoaberīwa'ri jia oyiaja Tuparāka kimarijau.

11 Suþabatirā Cristore yi'yurāte īariþe'yoiki puri Tuparāka ī'rātiji puþajoabeyuka kime. I'suþaka baarijari, Tuparārikakaka yi'ririyaþabeyuka imarī, ba'iaja kibaarijariðñu. Órikōrī je'e: Neirō'ðrā mawejaþayu upaka imaki kime.

12 Yimakarā upakaja wātaka ñoñurā, "Jesucristore reyaekaþi ãrīwa'riji ba'iaja mabaaika Tuþarāte mare saye'kariaeka", ãñurā mijā imamaka, ika þapera mijaro'si yo'oyu.

13 Pakiarimarā, jia Cristore yi'yurā imarī, mijā ã'mitiþe mijaro'sioka. Wejea þo'ijirirā baaeka ruþubajirā imaü'muekakite õñurā mijā imamaka, ika þapera mijaro'si yo'opūayu. Mija ã'mitiþe bikirimaja, kire yi'rimiririkawa'yurā. Satanás, ba'iaja baarimajite ī'rāþe'rōtorāja taairā mijā ime. I'suþaka imarā mijā imamaka, ika þapera mijaro'si yo'oyu.

14 Yimakarā upaka wātaka ñoñurāo'si sayo'oyu ika, Maþaki Tuparāte õñurā mijā imamaka. Mija þakiarimarā, wejea þo'ijirirā baaeka ruþubajirā imaü'muekakite õñurā mijā imamaka, ika þapera mijaro'si yo'opūayu. Mija bikirimaja, okajājirā imawa'ri, Tuparārika bojariroka jia yi'ririjayurā mijā ime. Suþa imarī, Satanás, ba'iaja baarimajite ī'rāþe'rōtorāja taairā mijā ime. I'suþaka mijā imamaka, ika þapera mijare yiþñatayu.

15 Ika wejeareka ba'iaja baarimajare baarijayuakaka baarika puþapekaja mijā imabe. Suþabatirāoka ba'irījia mijā yaþaikareka takaja mijā puþaria'si. Wejeareka ba'iaja imakoþeika yaþatiyaiki puri, Maþaki Tuparāte yaþabeyuka kime.

16 Ika wejeareka ba'iaja baarimajare puþajoairokapi mijā puþajoa'si. Æ'mitirkōrī, ikuþaka puþajoairā nime: Ba'iaja baaritakaja yaþawa'ri, naþupaka nare ãñu upaka ba'iaja nabaarijau. Suþabatirā ritaja ima jiyurika īawa'ri, ritaja rikarika nayaþayu. I'suþakajaoka "Mia. Dakoareka wayuoka baabeyuka ñime", ãrīwa'ri jijimaka nare simaþakirūjeyu. I'suþaka ba'iaja nabaarijaua ika wejeakarā þo'imajapiji þo'ijiyua imarī, Maþakirikamarā sime.

17 Ika wejeareka Tuparāte yi'ribeyurā, suþabatirā ba'iaja nabaarijitoikaoka purirāka. Tuparāte yaþaika upaka oyiaja baairā puri õñia imajiþparāñurā.

Rikimarāja Cristore yaþabeyurā imarā

¹⁸ Mija ã'mitiþe yijeyomarã. Kûþajiji sajariwa'yu wejetiyiarã seyarükia. I'suþaka simaerã baarãka ruþu "Cristore Jo'ata'aikite*" i'tarãñu", ãrïwärütikarã mijä ime. I'suþaka simarãka simako'omakaja, aþerã rïkimarãja Cristore jo'ata'airã imatirijayurã maekakaoka. I'suþaka simamaka, "Koyiaja sajariwa'yu wejetiyiarã maeyerükia", marïþupajoawärürrijayu.

¹⁹ Ikuþaka nime, ã'mitirkörí je'e: "Maka imakoperaþparã Jesucristore mayi'yurokamarã yi'rikopeirã nimaraþe", nareka ãrïwärürirã maime. I'suþaka imawa'ri mare nakörþaparaþe. I'suþaka Jesucristore mayi'yu uþakaja nimarikareka þuri mare nakörþapaberijääeka. Suþa nabaamaka, "Jesucristorirãmarirã nime", marïwärürrijayu.

²⁰ Mija þuri jia rita wâjimijkaka Tuþarärika ãñurã imarã. I'suþaka mijä ime Espíritu Santore mijareka Jesúre ña'ajääeka simamaka. I'suþaka mijare kibaaeka simamaka, "Ika nawäröika rita sime, ika þuri þakirika ima", ãrïwärürirã mijä ime.

²¹ Rita ima ðrïbeyurã mijä imamakamarã ikuþaka mijaro'si yo'oyu. Rita ima mijä ðrïwärüy. I'suþakajaoka rita wâjimijkakamarã ï'rârimarãre wârõrapaka ã'mitiritirã, "Pakirimaja nime", ãrïwärürirã mijä imamaka, ika þaperapi mijare sayibojayu.

²² Ikuþaka nañu þakirimaja: "Jä'merükika Tuþaräte wâ'maeckimärka kime Jesú." I'suþaka þakirimaja Cristore jo'ata'airã nime. Suþa imawa'ri "Jesús Pakimärka Tuþaräte ime, suþabatirã Kimakimärka kime Jesú", ãñurã nime þakirimaja.

²³ "Tuþarämakimärka kime Jesú", ãñuka þuri, Tuþarärikimärka kime. "Tuþarä Makitaki Jesúre ime", ãñuka þuri Jesús Pakika ï'râtijiji þupaiki kime.

²⁴ Cristorika bojariroka ã'mitiþaraka mijä imara'aeka ã'mitiripëabaraka mijä imabe. I'suþaka mijä baarijariräkareka Jesú, Kiþakika ï'râtiji þupaparaka rïrâkibiritiirã mijä imarijarirãñu.

²⁵ I'suþaka simarãñu, "Yire ã'mitiripëairã ãñia imajiparãñurã", Jesucristore mare ãrïtika simamaka.

²⁶ Æ'mitirkörí je'e: ï'rârimarã naþupajoaika uþakaja waþuju þakirika mijare wârõriyapairã. I'suþaka ãñurã imarí, raka-jekaja mijä imaokaro'si ika þaperapi mijaro'si yo'opüayu.

²⁷ Jesucristore mijareka Espíritu Santo ña'ajääekarã imarã mijä þuri. Mijaka imaki imarí, mijare wârõrimaji Espíritu Santore imarijayu. I'suþaka imarã imarí, aþeräte mijare wârõrika yaþabeyurã mijä ime. Dika jariwa'ririmarã, þakirimarãja

* **2:18** El Anticristo

Espíritu Santore mijare wārōrijayurā imarī, rita imatiyaika mijare kiwārōrijayu upakaja mijā imarijaþe. I'supaka imawa'ri Jesucristoka ī'rātiji þupaparaka jia mijā imarijaþe.

²⁸ Yimakarā upakaja wātaka ñoñurā, ika jia mijā ã'mitiþe. Jesúka ī'rātijiji þupaparaka, kiyaþaika upakaja jia mijā imarijaþe. I'supaka mijā baarijarirākareka, ate ketarāñurīmi kiñakoareka i'yop'iribekaja mijā imarāñu.

²⁹ "Tuparāte ūarijyuika oyajā baaiki kime Jesú", mijā ãrīwārūika simamaka, "Jia oyajā baarijayurā nime Tuparā makarā", ãrīwārūirā mijā ime.

3

Tuparārirā maimakaka

¹ Mija ã'mitiþe. Maþaki Tuparā imaki mare wayuñatiyaiki. I'supaka maka imawa'ri, "Yimakarā mijā ime", mare kēñu. Rita sime i'supaka mare kēñua, kimakarā tarājaoka maime. I'supaka simako'omakaja, rīkimarāja nime po'imaja i'supaka maima ūawārūbeyurā. Tuparāte õrbeyurā imarī, kimakarā maima niawārūbeyu.

² Mija ã'mitiþe yijeyomarā. Tuparā makarā maime mae. I'supaka simako'omakaja kimakarā maimamaka, ñamajī apeupaka mare kimarūjerūkia puri, mare kiõrõrūjebeyua sime. Maekaka sõrbeyurā imariþotojo "Jesúre etarāñurīmi puri, kire ūawa'ri kima upakaja maimarāñu", ãrīwārūirā maime.

³ "Rita, kima yija ūarāñu", ãñurā ba'iaja baabekaja nimarijayu, "Cristore ba'iaja baakoribeyu upaka yija imariyaþayu", ãrīwa'ri.

⁴ Ba'iaja baarijayurā puri Tuparāte jā'meika yi'ribeyurā imarā. Mia, kijā'meika yi'ribeyirika sime ba'iaja baarika.

⁵ I'supaka simamaka, ba'iaja baakoribeyuka Jesucristore ima õñurā mijā ime. I'supaka imaki imawa'ri, " 'Ba'iaja nabaaika yiwaþakoyimaka, ba'iaja baaþe'abekaja nimarū', ãrīwa'ri, ika ka'iarā ketaeka", ãrīwārūirā mijā ime.

⁶ Jesúka rīrākibiritiirā imarā, ba'iaja baarijaribekaja nime. Ba'iaja baarijayurā puri Jesucristore jéräkoaberwa'ri kika ī'rātiji þuparibeyurā imarā.

⁷ Yimakarā upakaja wātaka ñoñurā, "Ba'iaja mabaajíka marā imabeyua", mijare bojayurāte mijā ã'mitiriþea'si. Tuparāte yaþaika upakaja baarijayurā mijā imajíkareka, Cristo jia oyajā baaiki upaka mijā ime.

⁸ Ba'ioyajā baarijayuka puri Satanáre kire jā'meika upakaja baarijayuka imaki. I'supaka ñañu, wejea po'ijirirā baaeka ruþubajirā ba'iaja baarimajiji imara'aekaki Satanáre imatika simamaka. I'supaka imara'aekaki imarī ba'iaja po'imajare kibaarūjerijayua riataokaro'si õ'õrā Tuparā Makire etaeka.

⁹ Ba'iaja baabeyuka Tuþarâte imamaka, i'suþakajaoka nime kimakarã naro'si. Jia oyiaja imarûkirã Tuþarâte nare jarirûjeika simamaka ba'iajabaarûkimarîrã nime.

¹⁰ Ikuþaka nime Tuþarârirã, suþabatirã Satanârirã. Mia je'e: "Jesucristore yi'yurã yija ime", ãrîriþotojo, Tuþarâte ñajiyubeyua baairã kirirâmarîrã nime. Suþabatirã Tuþarâte yi'yurâte ba'iupakaja ñurâoka kirirâmarîrâoka imarã.

Î'râtiji wayuñabu'abaraka maimarijariye'e

¹¹ Bikijarâja Cristore mijâ yi'riü'muekarõ'õjîtepî "Matiyiaja jia mawayuñabu'arijariye'e", ãñua õrítirã mijâ ime.

¹² Caín imaekakite baaeka uþaka mabaaberijñu. Satanâre yi'riwa'ri jiþupakî kibe'erõ'õkaki imaekakite kijâäeka. Ikuþaka ãrîwa'ri kire kijâäeka. ã'mitirkõrî je'e: Ba'ika imarî, "Jiika kime yirîñ", ãþaraka kire ã'mijâawa'ri i'suþaka kire kibaaeka.

¹³ Mija ã'mitiþe yijeyomarã. Ika wejareka ba'iaja baari-maja imarâte mijare ã'mijâamaka, "Aya, ¿dako baaerã yijare na'mijâayu?", ãrîþuþajoabekaja mijâ imabe.

¹⁴ Cristore yi'ribeyukajirã maimaroyika þoto reyatikarã uþakaja maimaeka ruþu Tuþarâte ñakoareka. Maekaka þuri ñânia imajiparûkirã imarî, apeuþaka maþupaka mare o'aezarâ maime. I'suþaka maima ñurâ maime aþerâ kire yi'yurâte mawayuñarijayua simamaka. Nare wayuñabeyurã þuri reyatika uþakaja imarã.

¹⁵ I'suþaka simamaka Cristore yi'yukate ã'mijâiki þuri kire jâärimaji uþakaja kime, Tuþarâte ñamaka. Suþabatirã "Po'imajare jâärimaji ñânia imajiparûkimarîkaja kime", ãrîwârûrîrã mijâ ime.

¹⁶ Ikuþaka sime: Jesucristore maro'si reyaekakaka ñurâ imarî, "Mare wayuñai kime", ãrîwârûrîrã maime. Sôñurâ imarî, i'suþakajaoka aþerâ kire yi'yurâte wayuñawa'ri mayerâka rõ'õjîrã jêrâika nare jeyobaabaraka maimarijariye'e.

¹⁷ Aþeroka, kikoyiaja ba'irîjia rikaiki, "Tuþarâka rîrâkibiritiki ñime", ãrîriþotojo Jesúre yi'yurã wayuoka baairâte jeyobaabeyuka kima simamaka i'suþaka kërikopeika þakirika oyiaja kiro'si jayua.

¹⁸ Wâtaka ñoñurâ, rita jia aþerâte wayuñariþupakirã imawa'ri nare majeyobaarijariye'e. Moka mirâkapî takaja nare mawayuñakopejîka þuri jiamariña sime.

Jesúre yi'yurã imarî Tuþarâte kîkibekaja imarika

¹⁹ I'suþaka nare wayuñariþupakirã imarî, nare jeyobaarijayurâ nime. Suþa imarî "Tuþarâte rita wâjia bojaika yi'rîrijayurâ maime", marîwârûrîjau. I'suþaka simamaka Tuþarâte ñaika wâjîtâji kîkirimarîaja maimarijayu.

20 “Tuþaräika bojariroka jia yi'ribeyurä yija ime je'e”, maþupaka ãñua ja ba'aja maþupariräkareka, “Jia Tuþaräka maimabesaräñu je'e”, mariþupajoarijau. Ba'aja maþupayua simako'omakaja, saþemawa'ribaji mare wayuïaiki Tuþaräte ime. Suþabatiräoka maimarijauakaka ritaja õñuka kime. I'suþaka imaki imarï, ba'aja maþupayuareka mare jeyobaawärüiki kime.

21 Yijeyomarä, mijä ã'mitiþe. Moñu uþakaja ba'aja maþuparibesaräkareka, kïkibekaja maimarijariräñu Tuþaräte ñaika wäjítäji.

22 Suþabatiräoka Tuþaräte ãñua yi'riwa'ri kiyapaika uþakaja baairä maimamaka, kire majëñeika þoto mayapaika uþakaja mare kiyi'riräñu.

23 Mija ã'mitiþe, ikuþaka Tuþaräte mare jã'meka: “Yimaki Jesucristore yi'þaraka mijä imarijaþe. Suþabatirä mijare kijä'meka uþakaja wayuñabu'abaraka mijä imabe.”

24 I'suþaka kërika jiyipuþaka õrïrijayurä puri Tuþaräte yapaika uþakaja kika ï'rätiji þupajoairä imarï rïräkibiritiirä imarä. Espíritu Santore mare kiña'ajääeka simamaka, i'suþaka maima moñu.

4

“¿Yaje rita Espíritu Santore jeyobaaikapitaka nawärötiyayu je'e?”, ãrïwa'ri jia mijä ã'mitiririjaþe

1 Mija ã'mitiþe yijeyomarä. “Tuþarä oka bojañirimaja yija ime Espíritu Santore yijare jeyobaamaka”, ãñuräte mijä þö'irä etaräñu. I'suþaka napakä'lä “¿Yaje rita oka Espíritu Santore nare jeyobaaikapi nawärötiyayu je'e?”, ãrïwa'ri jia nare mijä ã'mitiþe. “Pakirimaja nimaräkareka nare mayi'riberiye'e”, ãrïwa'ri i'suþaka mijare ñaÑu. Ika wejea sareka maima ritatojoreka rïkimaräja þakiriwärörimajare ime.

2 “Maþo'ia uþaka kipo'ijirirä ika wejeareka Tuþaräte þüataekaki kime Jesucristo”, ãñua wäröräñuräte puri “Rita oka, Espíritu Santore jeyobaaikapitaka jairä nime”, nareka mijä ãrïwärüräñu.

3 Aþerimarä puri i'sirokaþi wäröbeyurä imarï, Espíritu Santore jeyobaaikapimariña wäröirä nime. I'suþaka nabaayu, Cristore Jo'ata'aikirikakaka wärörimaja imarï. I'suþaka simamaka “I'suþaka ima wärörimajare imaräñu”, ãñua õrïtikarä mijä ime. Maekakaoka “Ika wejea ritatorekaja nimatiyu i'suþaka ima wärörimaja”, ãrïwa'ri mijare yibojayu.

4 Mija ã'mitiþe wätaka ñoñurä. Tuþaräirä mijä ime. Suþabatirä þakimajaroka nawäröika mijä ã'mitiriþe'yoþu. Satanáre þakirika wärörimajare jeyobaako'omakaja

Í'răpë'rōtorāja nare mijā baayu Satanáre tērīwa'ribaji õñuka kimamaka Tuþarā.

⁵ Tuþarāte yaþabeyumiji wārōrimaja þuri þo'imajare waþuju þupþajoairokaþiji wārōirā. I'supaka nawārōmaka, ika ritatojo wejeareka imarāte nare ã'mitiripēayu Tuþarāte õrīberiwa'ri.

⁶ Maa þuri, Tuþarārirā maime. I'supaka simamaka mawārōrijayua ã'mitiripēairā nime Tuþarāte yi'yurā þuri. Tuþarāte yi'ribeyurā þuri, mawārōrijayua ã'mitiripē'yoirā. Supa imarī nawārōika ã'mitiritirā, "Ika rita bojariroka sime. I'sia þuri waþuju þakirimajaroka sime", ãrīwārūirā maime.

Mare wayuñarimaji Tuþarāte ime

⁷ Mija ã'mitiþe yijeyomarā, mawayuñabu'arijariye'e, aþerāte mare wayuñarūjerijayuki Tuþarāte ima simamaka. Supa imarī wayuñabu'arijayurā nime Tuþarā makarā, supabatirā jia kire õñurā nime.

⁸ Po'imajare wayuñarimaji Tuþarāte imamaka, wayuñabu'abeyurā þuri kire õrībeyurā nime.

⁹ Ikuþaka Tuþarāte maro'si baaeka mare wayuñawa'ri: Kimaki Í'rīkaja imakiteje maro'si kiþūataeka õnia maimajiþarū ãrīwa'ri.

¹⁰ Ikuþaka sime aþerāte wayuñarika: Tuþarāte mayapaika upakamarā sime. Ikuþaka sime, ïakörí je'e: Tērīrikaja mare wayuñawa'ri Kimakire maro'si Tuþarāte þūataeka kireyaekaþi ãrīwa'ri ba'iaja mabaaika ye'kariaokaro'si.

¹¹ Mija ã'mitiþe yijeyomarā, i'supaka Tuþarāte jimarāna mare wayuñatiyaeka simamaka, mawayuñabu'ajññu maaoka.

¹² Maki imabeyuka Tuþarāte ïaiki. I'supaka simako'omakaja mawayuñabu'ajñkareka kika Í'rātiji þupþakirā maime. Supabatirā kiupakaja mare kijarirūjeyu. Supa imarī kire yaþatiyarīji yaþairā majayu.

¹³ Tuþarāte Espíritu Santore mare ña'ajāñeka simamaka, "Kika Í'rātiji þupþakirā maime, supabatirā kiupakaja mare kijarirūjeyu", ãrīwārūirā maime.

¹⁴ Supabatirā yija ïaeka mirāka mijare yija bojaerā baayu. Ritatojo wejeareka imarāte tāñrimaji imarükikaro'si Kimakire maro'si þūataekaki Maþaki.

¹⁵ "Tuþarā Maki kime Jesú", ãñurā þuri, Tuþarāka Í'rātiji þupþakirā nime. I'supakajaoka naka kime kiro'si.

¹⁶ Tuþarāte mare wātaika koritiirā imarī, mare kiwayuñaiakakaka yí'rīrijayurā maime.

Mija ïabe: Po'imajare wayuñarijayuka kime Tuþarā. Supa imarī, kiupakaja aþerāte wayuñarijayurā þuri, Tuþarāka Í'rātiji þupþakirā nime, supabatirā kiupakaja nare kijarirūjeyu.

¹⁷ I'supaka imarā imarī, Tuþarāte yaþaika upakaja þo'imajare wayuñairā majayu. Supa simamaka þo'imajare

kiwā'marāñurīmi seyarāka poto "Ba'iaja mare kibaarāñu je'e", ārīwa'ri kīkibekaja maimarāñu, Jesucristore imarijarika upakaja õ'orā maimarijayua simamaka.

18 Tuþarāte yaþatiyarīji yaþairā imarī kire makīkibesarāñu. I'supaka imawa'ri kire makīkirūkia imakopeika ñ'rāþē'rōtorāja mataayu. "Ba'iaja yibaaika waþa ba'iaja Tuþarāte yire baarāñu je'e", ārīþupajoairā þuri sarupu kīkibaraka ba'iaja þupayurā. "I'supaka nimamaka jia kire yaþatiyarīji yaþabeyukajirā nime rupu", nareka marīwārūyu.

19 Mamarīji Tuþarāte mare wayuñañ'mutika simamaka, kire, supabatirā þo'imajareoka yaþatiyarīji yaþarijayurā maime maaoka.

20 "Tuþarāka rīrākibiritiiki ñime", ārīriþotojo, apika kire yi'yukate ñariþe'yoiki þuri þakirimaji kime. Wāärō'ðrā imarāte wayuñaþeyuka þuri, wāärō'ðrāja imabeyuka Tuþarāteoka yaþawārūþeyuka kime.

21 Ikupaka Tuþarāte mare jā'meka: "Yire mijá yaþarākareka Jesúre yi'yurāteoka mijá wayuñaþabe."

5

Tuþarā makarā imarī, kiyaþaika upakaja baarijarirūkirā maime

1 "Mare kitāærā Tuþarāte wā'maekaki kime Jesú", ārīwa'ri sayi'yurā þuri Tuþarā makarā nime. Supabatirā Maþaki Tuþarāte yaþatiyarīji yaþairā imarī, kire yi'yurāteoka nawayuñaþayu.

2 I'supaka simamaka Tuþarāte yaþawa'ri i'supakajaoka kijā'meika ãñu upakaja yi'riwa'ri "Kire yi'yurāte wayuñaþirūkirā maime", marīwārūrijayu.

3 Tuþarāte jā'meika yi'yurā imarī, "Tuþarāte yaþatiyarīji yaþarijayurā maime", marīwārūyu. Supabatirāoka "Kijā'meika ka'wisisitakamarīja sime", marīwārūyu.

4 I'supaka mañu Tuþarā makarā imawa'ri, wejearitatorāja ima ba'iaja baarimijkaka ñ'rāþē'rōtorāja mataarijayu. I'supaka ba'iaja baarimijkaka nabaaika upakaja mabaabeyu Jesucristore yi'riwa'ri.

5 Supabatirā "Tuþarā Maki kime Jesú", ārīrijayurā imarā, wejeareka ima ba'iaja baabeyurā.

"Yimaki Jesúre ime", Tuþarāte ñrīka

6-8 Õ'ðrā kimaeka poto maekarakaba'ikaka kireka ñrīwa'ri "Tuþarāte þūataekaki kime Jesucristo", mañu. Mamarī, okoapī Jesucristore kirupuko'a jūjerūjeka. Supabatirāoka sab'e'erō'ðpi yaþua tetakareka riwejurubaraka kireyaeka. I'supakajaoka rita ãñuka imarī, "Tuþarā Maki kime Jesucristo", Espíritu Santore mare ñrīrijayu. Ika maekarakaba'i õñurā imawa'ri,

"Tuþarã Maki kime Jesucristo", maríwãrûyu. Jesúre kiruþuko'a jüjerûjeka, suþabatirã yaþua tetakareka kiriwejurueka, Espíritu Santore mare bojarijayua maekarakawãme imariþotojo ð'râtiji oyajia sabojayu.

⁹ Po'imagare mare ãñua yi'rirükia oyajia sime. I'suþaka simako'omakaja "Yimaki kime ð'î", Tuþarâte ãrikaroka takaja ima saþemawa'ribajirâ mayi'rirükia.

¹⁰ Tuþarã Makire yi'yurã þuri, "Kimakireka Tuþarâte bojaeka rita sime", ãrïwa'ri naþuþakarã sõñurã nime. "Tuþarã Makimarika Jesúre ime", ãñurã þuri Tuþarâte kireka bojaeka yi'ribeyurã nime. I'suþaka ãñurã imarî, "Waþuju þakirika sime 'Yimaki Jesúre ime', Tuþarâte ãñua", narïrijayu.

¹¹ Mija ã'mitiþe, ikuþaka sime Tuþarâte kireka bojaekakaka: Kimakiþi ãrïwa'ri õnia mare kimajiparûjeka.

¹² Tuþarã Makika ð'râtiji þuþakirâ, õnia kika imajipatiirâ imarâ. Kika ð'râtiji þuþamarîrâ þuri kika õnia imajipabeyurâ.

Bojajibaraka þiyia Juanre naro'si o'oeka

¹³ Tuþarã Makire yi'yurã imarî, kika õnia imajiparâ mijâime. I'sia jia mijâ ðñaokaro'si ika þaperâ o'otirâ mijaro'si yiþülatayu.

¹⁴ I'suþaka simamaka jia kika ð'râtiji þuþakirâ imarî "Tuþarâte yaþairokaþi kire majëñerâkareka, mare kiâ'mitiripéearâñu", ãñurã maime.

¹⁵ "Mare ã'mitiripéaiki kime Tuþarã", ãñurã imarî, "Kire majëñeika uþakaja mare ja'ataikî kime", ãrîþuþajoairâoka maime.

¹⁶ Ikuþaka sime aþea: ð'rîka Jesúre yi'yuka, mijâ watopekakaki imariþotojo ba'iaja kibaaika mijâ ðarâkareka, Tuþarâte kiro'si mijâ jêñeijibe. Ba'iaja jûarûkiwapa imakopeikareka Tuþarâte ye'karîriba'ikaka simaye'e i'suþaka kiro'si mijâ baarâka. I'suþaka kiro'si mijâ baamaka ba'iaja kibaakareka Tuþarâte kire wayuñarâñu ate jia kika kimaokaro'si. Aþeba'i ba'iaja baarika ima, sawaþa ba'iaja imarika tiyibeyurð'orâ a'rirükia. I'suþaka ð'rîkate baarâkareka, "Kiro'si Tuþarâte mijâ jêñebe", mijare ãrîbeyuka yi'i.

¹⁷ Ritaja ba'iaja mabaaika jiamarîa oyajia ima Tuþarâte ðaika wâjitâji. I'suþaka simako'omakaja, ba'iaja mabaaika simauþatimarîa sime Maiþamakire imarð'ô mare tá'terûkia.

¹⁸ Ikuþaka moñu: Tuþarâmakarâ imarî ba'iaja baarijaribeyurâ maime, Tuþarâ Makire mare ðarîñua simamaka. Suþa imarî Satanâre ba'iaja mare baarûjewârûbeyu.

¹⁹ "Tuþarã makarâ maime", ãrîwãrûirâ maime. Kire yi'ribeyurâ ika wejearitatojoreka imarâte þuri ba'iaja Satanâre baarûjerijayu.

²⁰ Mia je'e, ikupakaoka moñua sime: Ika maima ka'iarā Tuþarā Makire þo'ijirika. Suþabatirā Tuþarā imatiyaikite moñaokaro'si mare kiõrŵärûrûjeka. Suþabatirā Kimaki Jesucristoka û'râtiji upakaja þupakirâ imarijayurâ imarî, Tuþarârîrâoka maime. Ikiji Tuþarâ kime, suþabatirâ ikijioka kime mare õñia imajiparûjeiki.

²¹ Yijeyomarâ, i'suþaka kima õñurâ imarî, waþuju þo'imajare baapo'ijiaeka mijâ yi'ririaria'si.*
I'tojîrâja sime ruþu.

---

* **5:21** Juan quería que los creyentes rechazén las enseñanzas falsas que no dicen la verdad de como es Jesucristo. Lo mismo como los ídolos de dioses falsos no muestran la verdad de como es Dios.

Apocalipsis

Makārārūñuroka uþakaþi Jesucristore Juanre bojaeka

¹ Ika þaþerareka o'oeaka bojaika ikuþarō'ðþiji imarúkiakaka. I'suþaka imarúkia kiyaþaika uþaka baarijayuráte sõñaokaro'si Kimaki Jesucristore sakija'ataeka Tuþarā, nare sakibojaokaro'si. Suþa imarī ángelte yipð'irā kiþüataeka yire sakiðrīwārūrūjeokaro'si. Juan, kiyaþaika uþaka baarijayuka ñime.

² Yi'i Juan, yire þemakotowiritirā ángelte ritaja yire bearapakarō'ðjírāja yibojayu, saþemawa'ribaji þaÑakarāja þeawa'ri þakibekaja. I'suþaka yiro'si simaraþe Tuþarārika bojariroka Jesucristore yire ðrīrūjemaka.

³ I'suþaka ima ikuþarō'ðþiji etararirāka simamaka ikuþaka mijare ñaÑu mae. Suþa imarī ika ñaÑua bojirimaja, suþabatirā sayi'rirāñurāoka jia jíjimaka imarijarirāñurā.

Íþotēñarirakaweye Jesúre yi'yurā imaekarāro'si Juanre o'oeaka

⁴⁻⁵ Mae, Asia ka'iarā í'þotēñarirakaweyeareka Jesúre yi'ririþaþaraka imarāro'si ika yo'oyu yi'i Juan. Suþa imarī Tuþarā, Jesucristo, Espíritu Santopitíyika maekarakamarā jia mijare najeyobaarū, jia naka mijare imarújewa'ri. Bikija imara'aekaki imariþotojo maekakaoka imarijayuka Tuþarāte ime. I'suþakajaoka ñamají imajíþarāki kime. I'suþakajaoka Tuþarāte jā'meruþa wājtāji imarijayurā í'þotēñarirakamarā imarā*. Espíritu Santo ritaja ðrīþataiki kime ãrīrikopakaja i'suþaka kiwājtāji nimarijayu. Suþabatirā Jesucristo imaki Kipakire ãñua uþakatakaja bojirimaji. I'suþaka imaki imarī, reyariþotojo õñia kijariþe'rika ate. I'suþaka kibaaú'muekaþi ãrīwa'ri ríkumarāja reyariþotojo sabe'erō'ð õñia jariþearāñurā ate. Suþa imarī ritatojo wejareka íþamarāre jā'meiki kime. I'suþakajaoka mare wātawa'ri maro'si riwejurubaraka kireyaekapi ba'iaja mabaika kiwaþakoyika.

⁶ I'suþaka mare kibaaeka simamaka, kijā'merükirāro'siji maimarāñu. Suþabatirā kurarāka uþakajaoka Kipaki Tuþarāte yaþaika uþakaja bairimaja maime. Suþa imarī, "Ritaja íþamaki imarī dika jariwa'ririmarāja jā'mewārūþataiki kime. I'suþaka kimamaka aþea ima þemawa'ribaji jiitakaja jiyiþuþaka morðrukika kime", ãþaraka jíjimaka kika maimarijarirāñu. I'suþaka oyiaja imarijarirðkikaro'si simarū.

⁷ Ikuþaka imarúkiaoka jia mijā ðrīrījaþe, ðakðrī je'e:

---

* 1:4-5 Siete espíritus

Oko ūmaka watopekaipi Cristore i'tarāñu. Ritatojo wejareka imarā, supabatirā kire jāāekarā pārijioka īapatarāñurā i'supaka imarāka. "Ba'iaja yijare kijūarūjerāñu", ārīwa'ri orirāñurā. I'supaka simarū.

⁸ Ikuþaka kibojayu: "Alfa,[†] Omega uþaka imaki ñime. Alfa ñime ñaÑu ritaja po'ijiae kaki imarī. Supabatirā Omega ñaÑua 'Ñamajī wejea tiyirüjerükika ñime', ārīka sime. Ritaja ima tērīwa'ribaji imaki ñime. Bikija imara'aekaki imariþotojo maekakaoka imarijayuka ñime. Supabatirā yi'ijioka imaki imajiparijarirükika", ārīwa'ri Tuparāte bojayu.

Juan, makārārūñuroka uþakapi Cristore kĩaeka

⁹ Yi'i Juan, Jesucristore yi'yuka ñime mijā jeyomaki imarī. Mija uþakaja Tuparāte yire jā'mērükikaoka ñime yiro'si. I'supaka imaki imarī, mijā uþakajaoka po'imajare yire ba'iaja jūarūjerijayu, Maiþamakirirā upatiji i'supaka oyijaya jūarūkirā maima simamaka. I'supaka jūariþotojo Jesucristore ã'mitiripēaiki imarī, sayirakajeþāäyu. Suþa imarī Patmos wāmeirō'ō jūmurikarā yire nataaraþe Tuparārika bojariroka yibojaraþaka þareaja wēkomakareka ñimaokaro'si.

¹⁰ Domingorīmi Tuparāte jiypuþayeebaraka ñimaraþaka poto, Espíritu Santorikapi yire ña'ajāäekaki. Ikuþarō'õpiji makārārūñuroka uþakapi yire kīarūjerape. I'supaka ñimaraþaka poto yiþeterō'õpi tromþeta naþuþuika jājia okaayurō'õjīrā jājirokaipi i'rīkate jaimaka ña'mitirape.

¹¹ Topi mae ikuþaka yire kērīkorape:

—Maekaka mire yibeaika þaperarā samio'obe. Supabatirā Asiaka'iarā Jesúre yi'yurā i'þotēñarirakawejareka imarāro'si samipūatabe. Ikuþaka wāmeika sime wejea samipūatarükirō'ō: Éfeso, Esmirna, Pérgamo, Tiatira, Sardes, Filadelfia, supabatirā Laodiceakarā nime,— kērīkorape.

¹² Torājīrā mae "¿Maki torā yire jaiki?", ãparaka jorowa'ri yiyoirape kire ūraka yaþawa'ri. Yoirā baakōrī i'þotēñarirakabi þeritērīa yaaboaika orokaka baaeka imamaka ñiarape.

¹³ Supabatirā sawatopekarā i'rīka po'imaji uþaka ūikite imaraþe. Kijariroaka saya uþaka ima kiþusikarō'õjīrā ñoaka jāäiki kimaraþe. I'supakajaoka orokaka baaeka kikārīmaki wājitāji jāäþiaekaki kimaraþe.

¹⁴ Supabatirā kiruþuko'a kiruþua boitaka sōirape. Kiñakoa þuri þeka jū'rēika uþaka ðirape.

¹⁵ I'supakajaoka kiþ'puá bronce najoeika poto ya'taika uþaka sōirape. Kijaika ãta jājia we'rīrīkaika uþaka okaaraþaka.

[†] **1:8** En el alfabeto griego, alfa es la primera letra y omega es la última.

¹⁶ Supabatirā kipitaka ritapē'rōtopi ū'potēñarirakamaki tā'pia kirikarape. Kirijokopeapi ū'papē'rōtowā'taja opijieka sara wararapaka. Kipema jiitakaja aiyate yaaika upaka ū'irapaka.

¹⁷ Torājrā mae kire ūakopekaja kiwājtāji ū'a'ritirā, jaiberijika, rī'meberijika yijarape. I'supaka yibaamaka kipitaka ritapē'rōtopi yire rabetirā, ikupaka yire kērāpe:

—Mikīkia'si. Ritaja po'iijaekaki imarī, supabatirā ūnamajī wejea tiyirūjerūkika ūime.[‡]

¹⁸ Ūnia imajiparūkika ūime, reyaripotojo ūnia yijaripe'rika be'erō'o apekurioka reyarūkimarīka ūima simamaka. I'supaka imaki imarī, nareyaikareka po'imajare e'etorirūkika ūime ūnia nimajipaokaro'si. Supabatirāoka topi nare ja'ajiyerūkimarīka ūime. Supa imarī reyaeka mirrārāte imarō'o kopereka wierimajiji ūime,— yire kērāpe makārārūnuōroka upakapi yipō'irā pemakotowiritirā.

¹⁹ I'supaka yire ūrīweatirā ikupaka yire kērāpe ate:

—Maekaka, ūnamajī imarūkiaro'si samiaika simamaka ika miaika upakaja samio'obe.

²⁰ Mia, ritapē'rōto ū'potēñarirakamaki tā'pia yirikaika ūaripotojo, "I'supakaro'si simekā'a", ūrīwārūbeyuka mime. Ikupaka imarūkiaro'si i'supaka sime: ū'potēñarirakamarā tā'pia miaika ima ū'potēñarirakawejekarā yire a'mitiripearimajare imaruputarimaja ūrīrikopakaja. I'supakajaoka sime peritēra yaaboika miaika. ū'potēñarirakawejerā yire yi'yurāte ime ūrīrikopakaja sime,— yire kērāpe.

2

Éfeso wāmeika wejeareka imaekarāro'si papera o'otirā Juanre pūataeka

¹ I'tojirā, yire pemakotowirapakire ikupaka yire ūrāpe ate:

—Éfesoreka imaki yire a'mitiripearimajare imaruputarimajiro'si ikupaka mio'obe: "ū'potēñarirakamarā tā'pia rikaiki, i'siarakatērioka peritēri watopekarā turitapaki imarī ikupaka yibojayu:

² A'mitirikōri je'e. Ritaja mijia baarijayua ūñuka ūime. I'supaka simamaka, po'imajare yire yi'ririya'atabeyua jia ūnoñua sime. I'supakajaoka 'Cristorika bojariroka bojirimaja yija ime', ū'rārimarāre ūrīpakiko'omakaja, '¿Yaje rita nañu?', añurā mijia ime. Supa imarī nabaarijayua jia ūawārūtirā, i'supakajaoka

[‡] **1:17** La traducción en español dice: "Yo soy el primero y el último." También en Apocalipsis 2.8 y 22.13, y Isaías 41.4; 44.6; 48.12

nawārōika ã'mitiritirā, 'Waþuju þakibaraka ba'iaja baairā nime', mijā ãñua ñorþataika sime.

³ I'supaka imarijaturā imarī, aperāte ba'iaja mijare baako'omakaja yire ã'mitiripēarija'atabeyurā mijā ime. Ka'wisika imarijayuareka wayupi'pekaja sarakajeþārijayurā imarī, yire mijā yi'yua ja'atabeyurā mijā ime.

⁴ I'suþaka simako'omakaja mamaritaka yire yi'riü'mubaraka yika mijā rřrakibiraþaka uþakamaria imarā mijā jayu mae. I'suþaka simamaka mijaka jia jijimaka imabeyukajika ruþu yi'i.

⁵ Supa imarī, yika rīrākibiriwa'ri jia yire mijā yi'riū'muraparō'ō pūpāpē'ritirā, 'Jia mika yija imaraþaka uþakamarīa yija jayua ba'itaka sime', ãñurā mijā jaþe. Supa ãþarakama mamarī yika jia imatiyawa'ri jia mijā baaraþaka uþakaja mijā baabe ate. I'supaka mijā baabesrāka no'oþirāmarīaja mijā þeritēria yaaboabaraka imakopeika mijareka se'marī yetarāñu. I'supaka yibaarākareka yire jiyipuþayerimajare rērīrijaribesarāñu torā mae.

⁶ Mae mijare ñañu, jia yika mijá imaraþaka upakamaría
jayurā imariþotojo ˜rāba'i jia mijá baayu ñiamaka.
Nicolaítas tatarāte ba'ija baaika mijá ˜ariþe'yoika jia sime.
I'suþakajaoka sime viro'si.

⁷ Mija ã'mitipe ritaja wejareka yire yi'paraka imarijayurã. Jia samija õrïpüariyapaye'e, Espíritu Santore yire jeyobaikapi yibojaika jia mijia ã'mitipe. Ba'iaja nabaakopeka naja'atayu Satanáre ï'râpë'rôtorâja baairã. I'suþaka baarãñurâte Tuþparârioñe'metâji õñiyoþpurika nare yiji'arâñu", ãrïwa'ri mio'obe,— yire kërâpe makärärûñuroka upakaþi yire þemakotowirapaki.

*Esmirna wāmeika wejareka imaekarāro'si pāpera o'otirā
Juanre pūataeka*

⁸ Saŋemajirā ikuŋaka yire kērāpe ate:

—Esmirna wejearā yire ā'mitiripēarimajare imarūputarimajiro'si ikuþaka mio'obe: "Ritaja po'ijiaekaki imarī, supabatirā ñamajī wejea tiyirüjerükika ñime. Yi'ijiokak imaki reyariþotojo ðnia jariþe'rikaki. I'supaka jarikaki imarī ikuþaka mire ñañu:

⁹ Mia je'e. Ba'iaja mijare nabaamaka, jiamarĩa mijarĩa jūarijaya ñuka ñime. Suþabatirã wayuoka baairã mijarã imaoka ñoríþataika sime. I'suþaka mijarã ima simako'omakaja Tuparãte mijare saja'ataekapi ãrïwa'ri, imatiyaika rikairã mijarã ime. I'suþakajaoka 'Judiorãka imarã, Tuparãrirãtakaja yija' ime, ãþarakaka, 'Ba'iaja baarimaja nime', ãþarakaka mijarekaka kẽ'rãjairimajareoka ñuka ñime. I'suþaka nabaayu Tuparãte yi'ribertiwa'ri Satanáre yaþaika uþaka baarijayurã imarã.

¹⁰ Wēkomaka imariwi'iarā ba'iaja mijā jūarijarāka kīkibekaja mijā imabe. I'suþaka Satanāre nare þuþajoarūjemaka ī'rārimarāre torā natarāñu. Yire mijā ã'mitiripēaika mijā ja'atarika yaþakopewa'ri i'suþaka mijare kibaata'arāñu ī'þapitarakarīmirō'ōjīrā. I'suþaka jūariþotojo mijare najāärākarō'ōjīrāoka, yire mijā ã'mitiripēarija'ata'si. I'suþaka samija rakajepāäräkareka, 'Öñia imajiparükirā nimarū', mijareka ñarīrāñu.

¹¹ Mija ã'mitiþe ritaja wejeareka yire yi'þaraka imarijayurā. Jia samija öriþüariyaþaye'e, Espíritu Santore yire jeyobaaikaþi yibojaika jia mijā ã'mitiþe. Ba'iaja jūariþotojo yire ã'mitiripēabaraka imarijayurā þuri, ba'iaja jūrika tiyibeyurō'ōrā yipüatarāñurāka a'rirükimarīrā nime", äriwa'ri mio'obe,— yire þemakotowiraþakire mijare bojayu.

Pérgamo wāmeika wejeareka imaekarāro'si þaperā o'otirā Juanre þuataeka

¹² Torājīrā ate yire þemakotowiraþakire ikuþaka yire ärāþe:
—Pérgamo wejeareka yire ã'mitiripēarimajare imaruþtarimajiro'si ikuþaka mio'obe: "Mia je'e ikuþaka ñaÑu ī'þapē'rōto oþika sara rikaiki imarī.

¹³ Ritaja mijā imarijayua ñiaika simamaka, Satanāre jā'meirō'ōrā mijā imaoka ñorīpatayu. Torā imariþotojo yire yi'riwa'ri Satanāre ã'mitiripēabeyurā mijā ime. Mia je'e, torā jia yire yi'riwa'ri Antipas wāmeikite yirika bojariroka bojaja'atabeyuka kimamaka, kire najāäeka. I'suþaka tokarāre kire baako'omakaja yire mijā yi'yua ja'atabeyurā mijā imaraþe.

¹⁴⁻¹⁵ I'suþaka simako'omakaja Balaam imaroyirekaki, Balac imaroyikate kiwārðekamijkaka yi'yurāte ã'mitiripēarijayurā nime ī'rārimarā mijā pō'irā. Suþa imarī jijimaka mijaka imabeyukajika yi'i. Mia je'e, ikuþaka sime Balaamre wārðekamijkaka: 'Israelkarāre ikuþaka mibojabe ba'iaja nabaaokaro'si: "Jērāka jiyeka jiyipuþaka öriwa'ri, wa'iro'si ri'ia yija þāðrijayua mijā ba'arāka marā imabeyua. I'suþakajaoka yija tā'omaja rōmitikaka mijā yaþaika uþakaja mijā wā'imarīkoþebe", äriwa'ri Balaamre kire wārðeka. Bikija Israelkarāre Balaamre wārðeka yi'riwa'ri ba'iaja nabaaeka. I'suþakajaoka ī'rārimarāre mijā watopekarā ba'iaja baarijayu Nicolaítas tatarāte wārðika yi'riwa'ri.

¹⁶ I'suþaka simamaka 'Pakirimajaroka ã'mitiripēawa'ri ba'iaja mijā baa'si', nare äriþbeyurā mijā imarākareka no'oþrāmarījaja mijā pō'irā yeyarāka þoto yirijokopearā sara imapi ba'iaja nare yibaarāñu sana'mitiripēarija'atabeþakā'ā.

¹⁷ Mija ã'mitiþe ritaja wejeareka yire yi'þaraka imarijayurā. Jia samija öriþüariyaþaye'e, Espíritu Santore yire jeyobaaikaþi

yibojaika jia mijā ã'mitiþe. Ba'iaja nabaaiaka ja'ataeka imarâte þuri ba'arika maikoribeyua maná wãmeika yiji'arãñu. Supabatirã ãta boia mamaka wãmea sarã o'oeka ima nare ñijirãñu, so'oeka maräoka ïawãrûbeyua simarãñu. I'supaka simako'omakaja se'etorirâki ï'rïkaja sãwãrûrâki", ãrïwa'ri mio'obe,— makärärûñuroka upakaþi yire þemakotowiraþakire bojaraþe.

Tiatira wãmeika wejeareka imae karâro'si þaperâ o'otirâ Juanre þuataeka

18 Topi ikuþaka makärärûñuroka upakaþi þemakotowiraþakire yire ãrâpe ate:

—Tiatirarã yire ã'mitiriþe arimajare imaruþtarimajiro'si ikuþaka o'otirâ miþûatabe: “'Peka jürëika upaka yiñakoa ya'taiki ñime. I'supakajaoka, bronce najoemaka saya'taika upaka saya'tayu ñu'þua', yi'i Tuþarâ Makiji mijare yibojayu.

19 Ritaja mijā baaika õriþataiki ñime. Suþa imarî 'Po'imajare wayuñarimaja, supabatirã yire ã'mitiriþe airâ nime', mijareka ñarïrijayu. I'supakajaoka ritaja aþerâte mijā jeyobaika õriþataiki ñime. Yire ã'mitiriþe airâ mijā imamaka, ba'iaja aþerâte mijare baarijayu. I'supaka mijare nabaako'omakaja yire mijā ã'mitiriþe aka ja'atabeyurâ mijā ime. I'supaka simamaka 'Mamarî yire nayi'riû' murapaka þemawa'ribaji jia baairâ nime', mijareka ñaÑu.

20 I'supaka simako'omakaja ikuþaka mijā baarijayu: 'I'râko rômo Jezabel wãmeikote ba'iaja jaiko'omakaja 'Kopakaja, mijaitiyibe mae', kore ãþekaja wiriwirikâ'âja kore mijā ã'mitirikopeyu. Suþa imarî mijaka jiitakaja jijimaka ñimabeyukaji rupu. Mia je'e ikuþaka kõrïrijayu: 'Tuþarâro'si jaïjirirõmojo ñime.' I'supaka imako imarî 'Aþerâka mijā yaþaika upakaja mijā wâ'imarîkopebe. I'supakajaoka jêrâka jiyipuþayeewa'ri sapõ'irâ wa'iro'si ri'ia naþâïka mijā ba'akoþejïka', ãþarakaka kobojaþakirijayu. I'supaka kõþakâ'â ã'mitiritirâ, rukubaka þuþajoairâ jariwa'ri, yire yi'yurâte ba'iaja baayu.

21 I'supaka simamaka ba'iaja kobaaiaka ja'atarika yaþawa'ri, yita'akoþeraþe rupu. I'supaka simako'omakaja, ba'iaja kowâ'imarîrijayua ja'atariyaþabeyuko koime.

22 Mia, i'supaka koima simamaka, 'Jimarîa wãmarîa jaritirâ, kokâriþeyurûkiareka ba'iaja kojûaþeyurâñu', koreka ñaÑu. Supabatirã koka wâ'imarîrijayurâ upatireje i'supakajaoka yibaarâñu i'supaka ima ja'atbekaja nimarâkareka.

23 Supabatirã kowârõika ã'mitiriþe awa'ri i'sirokaþi imari-jayurâteoka yiriataþatarâñu. I'supaka yibaarâka ïatirâ, 'Ritaja maþuþajoika õriþataiki kime', yireka narîwârûrâñu

ika wejareka yire yi'yurā upatiji. Suþabatirāoka 'Maimarijayu upakaja, tērīrika ima, þemakaþañakaja imaoka mare sakiwaþajaiyu', mijā ārīwārūrāñu.

24-25 Tiatirareka imarā ð'rārimarā þuri kowārōika ã'mitiripéabeyurā. 'Ikuþaka sime imatiyaika bojariroka makioka ðrībeyua', ārīwa'ri þakirirõmore wārōika ã'mitiripéairmajare mijare bojako'omakaja samija ã'mitiripé'yoju. 'Imatiyaika bojariroka sime', nariþakiyu Satanárika simako'omakaja. I'suþaka ima ã'mitiripé'yoirā mijā imamaka aþea mijare jā'mebesarāki yi'i. Mae mijare ñarīrā baaika upakatakaja mijā imarijaþe. Mia je'e: Yipé'rietarūkia ta'abaraka jia yire ã'mitiripéarija'atabekaja mijā imarijaþe.

26-28 Yire ã'mitiripéarija'atabekaja, suþabatirā ðnia nimatiyikuri yiyaþaika upaka baarija'atabeyurāte ikuþaka ñarīrāñu: 'Ritaja wejeakarāre mijā'mebe', Yipakire yire ārīka upakaja, 'Ritaja wejeakarāre jā'meirā mijā imarāñu', nare ñarīrāñu. I'suþaka simamaka Tuþarāte yi'ririyaþabeyurā ritatojo ika wejareka imarāte wā'imakaja mijā riatarāñu. Suþabatirā yire ã'mitiripéarija'atabeyurā mijā imamaka, wārīrika ru'ara'aerā baaika þoto tā'þia ðaika mijare yija'atarāñu 'Ba'iaja baarika tēñurā nime', ārīwa'ri.

29 Mija ã'mitiþe ritaja wejareka yire yi'paraka imarijayurā. Jia samija ðrīþūriyapaye'e, Espíritu Santore yire jeyobaaikaþi yibojaika jia mijā ã'mitiþe", ārīwa'ri mio'obe,— yire kibojaraþe.

3

Sardes wāmeika wejareka imaekarāro'si þapera o'otirā Juanre þūataeka

¹ I'sia þemajrā ikuþaka yire kērāþe ate:

—Sardes wejareka yire ã'mitiripéairāte imaruþutarimajiro'si ikuþaka mio'oñjibe: "Í'þotēñarirakamarā upaka tērīwa'ribaji imatiyaiki Espíritu Santo þupakaþi baarijayuka ñime. Suþabatirā ð'þotēñarirakamarā tā'þia* rikaiki ñime. Mia je'e: Ritaja mijā baaika ðrīþataiki ñime. Mijare ðatirā 'Cristore jia yi'yurā nime', po'imajare mijareka ārīko'omakaja yireka þuri yiyaþaika upaka baabeyurā imarī, yire ã'mitiripéabeyurā upakaja mijā ime.

² Jia mijā þupajoabe! Yire yi'ribeyurā upakaja mijā jayua simamaka, jia þupapé'ritirā yire mijā ã'mitiripéabe ate, yire mijā yi'yua mijā ja'atakoreka. Tuþarā ñakoarekaoka kiyaþaika upakatakbaabeyurā mijā ime ruþu.

* **3:1** Véase versículo 1.20. Los siete líderes de las siete iglesias

³ Suþabatirā mamarī yirika bojariroka mijā wārūñ'murapakakaka jia mijā þupajoaþe'abe. I'suþaka jia sōriwaþu'ape'atirā, ba'iaja mijā baaika mijā ja'atabe. I'suþaka mijā baabesarākareka, ikuþarō'þipi kare'erimajire etaika upakaja mijā ðr̄ibeyurō'þipi mijā þō'irā etatirā mijare sayiwaþajairāñu.

⁴ I'suþaka simako'omakaja, ð'rārimarā takaja imarā Sardereka ba'iaja baabeyurā. I'suþaka imarā þuri jariroaka ka'imariā jāñirā upaka imarā. Suþa imarī 'Ba'iaja baariþe'yoirā imarī, jia boia jariroaka jāñirā yika nimarāñu', ñañua jia sime.

⁵ I'suþaka simamaka imarāreje Satanāre ð'rāþē'rōtorāja baairāte jariroaka jia boia yijāñrūjerāñu. Suþa imarī 'Ikarakamarā nime yika imajiparūkirā', þaperā þūñurā ñañua yirū'rēbesarāñu. I'suþakajaoka, Yipakire ðarāka wājítāji, suþabatirāoka kiángelrākare ðarāka wājítāji 'Yire yi'yurā nime', nareka ñarñrāñu.

⁶ Mija ã'mitiþe ritaja wejeareka yire yi'þaraka imarijayurā. Jia samija ðr̄ipūriyapaye'e, Espíritu Santore yire jeyobaaikaþi yibojaika jia mijā ã'mitiþe", ðr̄iwa'ri mio'obe,— yire kibojaraþe.

Filadelfia wāmeika wejeareka imaekarāro'si þaperā o'otirā Juanre þūataeka

⁷ —Topi ate Filadelfia wejeareka yire ã'mitiriþeairāte imaruþutarimajiro'si ikuþaka mio'oþjibe: "Tuparāþi imarijayuka imarī ñañu upakaja baarijayuka ñime. Suþabatirā ðpi David imaroyikaki riþparāmi imarī, kiupakajaoka Tuparārirāre jā'merimaji ñime. I'suþaka simamaka ð'rīkate yijā'merūkirō'ðrā kākaokaro'si koþereka yiwiérāka, maki satatēwāruberijíki. Suþabatirāoka ð'rīkate sarā kākakoreka koþereka yitáterāka maki wieberijíki.

⁸ Ritaja mijā baarijayua ðñuka ñime. Po'imajare mijare ðaikareka þuri 'Imatiyarimaja nime', mijareka ðr̄ibeyurā. I'suþaka mijareka nañua simako'omakaja yiþrōeka jia yi'ririþayurā mijā ime. Suþabatirāoka aþerāte kikiwa'ri 'Jesucristore yi'ribeyurā yija', ðr̄ibeyurā mijā ime. Mija ðabe, maki mijare jājibaakoreka, koþereka mijaro'si yiþieyu, yibojariroka mijā wārðrijayaokaro'si.

⁹ Mija ã'mitiþe. Torā imarā þakirika jaibaraka 'Tuparārirā yija ime', ðr̄iþipotojo Satanāre yaþaika upaka baarijayurā. I'suþaka imarā nimamaka ñamajī mijā wājítāji nare yiñukuruþarūjerāñu mijare najiyiþupayeeokaro'si. I'suþaka nare yibaarāñu 'Jesucristore wātairā nime', mijareka nañaokaro'si.

¹⁰ 'Ba'iaja aþerāte mijare baako'omakaja, yire ã'mitiriþebaraka mijā imabe', mijare ñarāþaka upakaja

yi'yurā mijā ime. Suþa imarī ritaja þo'imajare ba'iaja jūarijē'rāka seyarāka þoto mijare īarīþaraka ñimarijariðñu. I'toj̄ite ritatojo wejeareka imarāte īatirā 'Irā imarā ba'iaja jūawa'ri þuþape'ritirā yire ã'mitiriþēairā, aþerimarā þuri jēno'o bajijayurā', ñarīwārūrāñu.

¹¹ Mia, no'oþirāmarīa ikuþarōðþipi eyarūkika ñime. I'suþaka simamaka yire mijā ã'mitiriþēarijayua ja'atabekaja mijā imabe. I'suþaka mijā imamaka, ñamajī jiibaji Tuparāte mijare baarāñu. Suþa imarī ba'iaja baairāte mijā ã'mitiriþēa'si.

¹² Yire ã'mitiriþēaria'atabesarāñurāte, Yipaki þō'irā yejarūjerāñu. Suþa imarī Yipaki Tuparāte jiyipuþaka ðrīwi'iarā bota ima uþaka torā imajiparūkirāro'si nimarāñu, topi þorirūkimarīrā. I'suþaka nimamaka, maekarakawāme nare yiwāmejī'arāñu. Ikuþaka sime i'sia: Yipaki Tuparā wāmea, mamaka Jerusalén wāmea, suþabatirā mamaka yiwāmea nareka yo'oekarā nimarāñu. Ikuþaka sime: Ímiþi Yipakire wejea mamaka ruetarāñu.

¹³ Mija ã'mitiþe ritaja wejeareka yire yi'þaraka imarijayurā. Jia samija ðrīþūariyapaye'e, Espíritu Santore yire jeyobaaikaþi yibojaika jia mijā ã'mitiþe", ãrīwa'ri mio'obe.—

Laodicea wāmeika wejeareka imaekarāro'si þapera o'otirā Juanre þūataeka

¹⁴ Torājīrā yire þemakotowiraþakire ikuþaka yire jairape ate:

—Laodiceawejeareka yire ã'mitiriþēairāte imaruþtarimajiro'si ikuþaka mio'oþibe: “ ‘Yi'ipi ãrīwa'ri Tuparāte þuþajoika uþakaja simaokaro'si baarimaji ñime. Ritaja ñarīka uþakaja baawa'ri, wājiroka Tuparāte ima bojarijayuka ñime. Suþabatirā yi'ipi ãrīwa'rijioka ritatojo ika wejeareka ima Tuparāte þo'ijiaeka. I'suþaka imaki kime, ika mijare bojaiki', ãrīwa'ri naro'si mio'obe.

¹⁵ Ritaja mijā baaika ðrīþataiki ñime. Yire yi'ririþa'atabeyurā mijā imako'omakaja, ‘Jiibaji kika marīrākibipakā'ā jia sime', yireka ãrībeyurā mijā ime. I'suþaka imarā imarī, ukurūkia ijitakamaría, suþabatirā jijitakamarīa uþaka mijā ime. I'suþaka mijā imarika yaþabeyuka yi'i.

¹⁶ I'suþaka yika imarā mijā imamaka, jiamarīa imawa'ri, kopakaja mijare yija'ataerā baayu mae.

¹⁷ Mia, ‘Ritaja Tuparārikakaka ðrīwārūirā maime. Suþa imarī rīkimakaja ba'irījia rikairā uþaka imawa'ri, dakoa mare jariwa'ribeyua', mijā ãñu. I'suþaka mijā ãrīko'omakaja, yiñakoareka imatiyaika ðrīþūabeyurā mijā ime jia yire ã'mitiriþēabeyurā imarī. Ba'irījimarīa, suþabatirā jariromarīrā, yoibeyurā uþaka mijā ime mijare ñiaikareka.

¹⁸ I'suþaka mijā imamaka, ikuþaka mijare yibojaerā baayu mae. Mija ã'mitiþe, yire yi'riþēawa'ri jia okajājia mijā imariyaþaye'e, ba'iaja mijā þuþaka ima ja'atatirā, yire mijā jēñebe. I'suþaka mijā baamaka 'Tuþarāte yaþaika uþakaja maimaye'e', ãñurā mijare ñimarūjerāñu. Íakōrī je'e: I'suþaka mijā imamaka, oro rukuberika yireka waruayurā uþaka yirika imatiyaikakaka mijā ðriþapu'arāñu. Jariromarīrā imarī i'yoa jūrikopakaja jariroaka boia yire jēñetirā sajāaírā uþaka mijā imabe yiñakoareka ba'iaja baabeyurā mijā imaokaro'si. I'suþakajaoka jia ïaokaro'si ñakoþko yaþairā uþaka kïkirimarā yire mijā jēñebe yiþupajoaika ðñurā mijā imaokaro'si.

¹⁹ Mija ã'mitiþe. Wātaka ñoñurā upatata yokajāãmaka, ba'iaja mijā baaika mijā ja'atabe. Saja'atatirā yire takaja ã'mitiriþeairā mijā imabe.

²⁰ Mija ïabe, 'Naka rîrâkibiparaka ñimarū', ãrīwa'ri mijare yakayu. I'suþaka simamaka yoka ã'mitiriþeairā, 'A'ã, i'suþakaja mikā yija imarū', yire ãñurāka jia ñimarāñu.

²¹ Suþa imarī ba'iaja jūriþotojo yire ã'mitiriþeairija'atabekaja imarijayurāte, mabo'ikakurirō'ðrā yire jā'mejeyobaarimaja ñimarūjerāñu. Yiþakire yi'ririþa'atabeyuka imarī, kire jā'mejeyobaarimaji ñima uþakaja nimarāñu yika naro'si.

²² Mija ã'mitiþe ritaja wejeareka yire yi'þparaka imarijayurā. Jia samija ðriþüariyaþaye'e, Espíritu Santore yire jeyobaaikaþi yibojaika jia mijā ã'mitiþe", ãrīwa'ri mio'obe,— yire kibojaraþe.

4

Ikuþaka mabo'ikakurirā Tuþarāte jiþuþayeebaraka nimamaka Juanre ïaeka

¹ I'suþaka simaraþaka be'erð'ð ikuþaka simaraþe ate: Mabo'ikakurirā koþereka wieka imamaka ñiarape. Sañiarapaka þoto tromþeta jājia okaayu uþakapi yire jaiú'murapakite ikuþaka yire ãrāþe ate:

— Ó'ðrā mi'tabe, ñamajī imarūkiakaka mire yibeokaro'si,— yire kërikorape.

² Toþi mae makārārñuroka uþakapi ñimaraþaka þoto mabo'ikakurirā Espíritu Santore yire eyarüjerape. Torā eyatirā ðpi ruþarikñmuareka * ðrīkate ruþamaka ñiarape.

³ Æta jasþe, supabatirā cornalina ya'tarika ima uþaka ya'taiki kimaraþe torā ruþarapaki. Torā ruþarapaki wā'tarā ne'þurea, esmeralda wāmeika Æta uþaka ya'taika imaraþaka.

⁴ Suþabatirā kiruþaraparð'ðrā ðrīka þo'imaji baatirā botarakamaki þakiarimarā saya boia jāätiirā kiwā'tarā

* **4:2** En la Biblia el trono de un rey es un symbolo de autoridad y poder.

narākuruparaþe ruparikūmuapitityika. Íparimarāro'si simaraþe ruparikūmu. Supabatirā orokaka baaeka bu'ya tuaekarā nimaraþe.

⁵ Supabatirā nañe'metāji niþamakire ruparaþakūmuþi wíþoa yaajiyeika uþaka sabaaraþe. I'supaka baawa'ri jājitaka wíþoa jaika uþaka sokaaraþe. Kiruparaþaka wājítāji Í'potēñarirakabi þeka jū'rēika imarapaka. I'supaka þeka jū'rēraþaka Espíritu Santo koþakaja ima simaraþe.

⁶ I'supakajaoka Tuparā ruparikūmuwājítāji riapakiaka jia waria okoika imaraþaka.

Supabatirā, botarakamarā maikoribeyu uþaka ïoirā watopekarā kiruparaþe. Napemape'rorþopi, napēterō'ðpioka ríkimakaja ñakokirā nimaraþe.

⁷ Mamarī ðiú'muraþaki yaia león uþaka ïoika imaraþaki. Apika imaraþaki wa'ibikirawēko uþaka ïoiki. Kibe'erō'ðjite kimaraþe þo'imaja þema uþakaja þemaiki. Piyika imaraþaki awaþakiaka wiyu uþaka imaki.

⁸ Maikoribeyurā uþaka ïoirā nimaraþaka imari, Í'rōtēñarirakato kajekirā nimaraþe. Napo'iareka ríkimakaja ñakoirā nimaraþe, nakajerokarō'ðpioka. Ími, ñami þariji Tuparāte jiyipuþayeebaraka ikupaka nabayakoyarijayu:

—Ba'iaja baakoribeyuka mime. Ba'iaja baakoribeyuka mime. Ba'iaja baakoribeyuka mime. I'supakajaoka ritaja ima tērīwa'ribaji imaki mime. I'supakajaoka bikija imara'aekaki imariþotojo, maekakaoka imarijayuka mime. Supabatirā mi'ijioka imaki imajiparijarirükika, — ãþaraka nabayakoyaraþe.

⁹ Ípire kiruparikūmuarā rupamaka ïatirā kire jiyipuþayeebaraka ikupaka narírijayu:

—Ritaja ima þemawa'ribajirā jiitakiji mime. Suþa imari mi'i Í'ríkaja tērírikaja jiyipuþaka ðrírükika mimarijayu. Jitaka mibaayu,— ãþaraka reyariba'imarīka imakite naiyipuþayeeyu.

¹⁰ Í'rākurimariña i'supaka baabaraka nima þoto veinticuatro rakamarā þakiarimarað kiwājítāji mo'ipañawa'yurā reyariba'imarīka imakite jiyipuþayeebaraka. Supabatirā nabu'ya orokaka baaeka e'etatirā kiwā'tarā þājijetirā ikupaka kire narírijayu ate:

¹¹ —Yija Íþamaki Tuparā, mi'i Í'ríkaja imaki jiyipuþaka yija ðrírükika. Supabatirā mi'ijioka imaki ritaja þo'ijiaekaki, miyaþaeka uþakaja miþo'ijiaeka ritaja imañujuarupu. I'supaka simamaka ikupaka þo'imajare mire ãrírijarirükika mime: “Ritaja ima þemawa'ribajirā jiitakiji imari, mi'i Í'ríkaja tērírikaja jiyipuþaka ðrírükika

mime. I'suþakajaoka ritaja jā'merimaji mime",— kire narāþe.

5

Papera buþeka wierimaji

1 I'suþaka simaraþaka be'erō'õ ðpire kiruþarikũmuarã ruparaþaki þitaka ritapẽ'rõtopi þapera buþeka kirikamaka ñiarape. Saþemarã, sarokaþioka o'oeka, suþabatirã ð'potẽñarirakaba'i þapatâteka simaraþe sareka.

2 Topi mae ángel têrïwa'ribaji imatiyaiki þemakotowiritirã ikuþaka ãrãþaki:

—¿Maki imaki Tuparã ñakoareka, ika þapera buþeka þapatâteka bebetirã sawierükika? — ãrïwa'ri jääjirokapí kijërïkoperape.

3-4 I'suþaka këřiko'omakaja ni'ioka, ðimirã imaki, ika wejeareka imakioka, suþabatirã marokakakurikakioka sawierükika Tuparã ñakoareka imaberaþaki. ð'rïka sñatirã jairimajire imabeþakã'ã ñawa'ri jimaria yorape.

5 I'suþaka ñimamaka ðatirã, ð'rïka þakiaki ikuþaka yire bojarapaki:

—I'tojiräja mioritiyibe. ð'õrã miyoibe mae. ð'õrã ð'rïkate ime Satanáre têrïkaki. León jääjika uþaka ðpi marákã'ã mabaaberijïki Judátataräkaki, suþabatirã David ðpi imaroyirekaki riþarãmi imari, ð'potẽñarirakakuku þapera þapatâteka wierükika kime,— ãrïwa'ri yire kibojaraþe.

6 I'suþaka simaraþaka poto, þakiarimarã watopeka, suþabatirã botarakamarã maikoribeyu uþaka imaraþparã watopekarã, ðpi ruþarikũmu imaraþarõ'õrã ð'rïka Oveja weiwa'yua uþaka ðoikite* imaraþe. Po'imajare kire jääeka kämia kire imako'omakaja õnia imakite ñiarape. Suþabatirã ð'potẽñarirakabi wakaiki kimaraþe okajäjiki imari. Topi i'sirakaojoka ñakoika kimaraþe. Espíritu Santo, têrïritakire ika ka'ia ð'räkõ'rîmatomaria Tuparäte þüatayu ãrïrikoperape simaraþe kiñakoa.

7 Topi mae Tuparã ruþarikũmurõ'õrã ke'raþe þapera buþeka e'erí. Sarã keyaraþaka poto kiþitaka ritapẽ'rõtopi Tuparäte kire sñjirape.

8 I'suþakajaoka botarakamarã maikoribeyu uþaka imaraþparã, suþabatirã veinticuatro rakamarã þakiarimarã, kiwâjítäji namo'ipäñawa'raþe kire jiyiþuþayeewa'ri. Nimarakamaräja bayá koyabaraka nabirerijayua arþa rikatirã, i'suþakajaoka orokaka seroa narikaraþe. Sareka sajäitarape samajoemaka jia jilijsia ooika. Sanajoeika ûmakaka

* 5:6 El cordero representa a Jesucristo.

mirīwa'yua, Tuþarāte yi'jurā kire najēñerijayu uþakaja imaraþaka.

⁹⁻¹⁰ Suþabatirā kiwājtāji mo'iþāñawa'raparā ikuþaka maroka ma'mitirikoribeyua bayakoyaraþarā:

—Po'imajare mire jääeka. I'suþaka mire nabaako'omakaja ritaja wejearaka imarā po'imajaro'si, i'suþakajaoka ritaja po'imajatatarāte imabayu uþakaja, suþabatirā noka ima uþakaja jaibaraka imarāte mireyaeka riweaþi ãrīwa'ri ba'iaja nabaaika miwaþakoyika, Tuþarārirā nimaokaro'si. I'suþaka mibaaka simamaka kurarāka uþakaja, Miþaki Tuþarāte yapai ka uþakaja baairā nime naro'si. Suþabatirāoka mi'iþi ãrīwa'ri ritatojo wejearaka imarāte jää'mewārūrkirā nime. I'suþaka simamaka mi'ijioka imaki þapera buþeka wierükika,— ãþaraka nabayakoyaraþe.

¹¹ Torājīrā ate, Tuþarā ruparikūmu wā'tarā botarakamarā maikoribeyu uþaka imaraþarā, suþabatirā veinticuatro rakamarā þakiarimarāre ima þēterō'þpi, narupurō'þpioka rīkumarāja ángelrāka imaraþarāre bayakoyaraþe. Rīkumarāja majoaþataberijīñurā nimamaka ñiarape.

¹² Topi mae jääirokapi ikuþaka nabayakoyaraþe:

—Po'imajare ba'iaja baaikareka nare tääwa'ri, Oveja weiwa'yua uþaka imakite reyaeka. I'suþaka baaekaki imarī tērīki, suþabatirāoka jia wājia õñuka kime. I'suþakajaoka dika jariwa'ririmarīa jää'mewārūiki kimamaka, ritaja kirika oyiaja sime. I'suþakaja imaki imarī kire oyiaja jiyipuþayeerükika kime. Suþabatirā "Ritaja ima tērīwa'ribaji jiitakiji kime", po'imajare ãrīrūkika Oveja weiwa'yua uþaka imakite ime,— ãþaraka jiyipuþakapi ángelrākare kireka bayakoyaraþe.

¹³ Suþabatirā ritaja õñirā Tuþarāte po'ijiaekarā mabo'ikakurirā imarā, õ'ðrā imarāoka jaimaka ña'mitirape. I'suþakajaoka ka'ia watoþekarā imarā, okowatopekareka ima þariji jaimaka ña'mitirape. Suþabatirāoka Tuþarā, Oveja weiwa'yua uþaka imakite þariji jiyipuþayeebaraka ikuþakā'ã nabayakoyaraþe:

—Ípi kiruþparikūmuareka ruþakite, kiwā'tarā Oveja weiwa'yua uþaka imakiteoka majiyipuþayeerükirā nime. Jiyipuþaka mijare õñrijariwa'ri, "Jiitarāa mija ime", ritaja mijare narñrijarirū. Ritaja ima þemawa'ribajirā jiitarāja, suþabatirā ritaja jää'merimaja imarijayurā mija ime. I'suþaka oyiaja simarijarirū, — nareka najaikopakā'ã ña'mitirape.

¹⁴ Topi mae,

—I'suþaka oyiaja baarijarirükia simarū,— botarakamarā maikoribeyu uþaka imaraþarāte ãrïkorape.

Suþa imarī i'tojïteje, ïpiruþarikñumarā ruþaraþakite, suþabatirā Oveja weiwa'yua uþaka imakite jiyipuþayeewa'ri veinticuatro rakamarā þakiarimarāre nawājitāji mo'ipañawa'rape.

6

I'rõtëñarirakaba'i sapapatäteka ima þapera buþeka

¹ I'suþaka simaraþaka be'erō'õ Oveja weiwa'yua uþaka imakite, mamarikakuku þapera buþeka þapatäteka kiwiemaka ñiarape. Torãjírã mae, botarakamarā maikoribeyu uþaka imaraþaråkaki wîpoa jãjitaka jã'mitaika uþaka jaibaraka ikuþaka ãrâþaki:

—Mi'tabe.—

² I'suþaka këþakâ'ã ïapüataerâ baakõrî, ï'rîka kawaru boikate i'tarijaþakâ'ã ñiarape. Kiþemarâ tuyuraþaki têmuþâia rikatirâ, kiruþuko'arâ bu'ya Tuparâte kire tuaekaki kimamaka ñiarape. Sapî ãrîwa'ri têrîrimaji imarî, aþeka'iarâ imarâte têrîrijari ke'rape mae.

³ Suþabatirâ Oveja weiwa'yua uþaka imaki ate aþekuku þapera buþeka þapatäteka kiwieraþaka þoto ikuþaka aþika maikoribeyu uþaka imaraþakite ãrïkorape:

—Mi'tabe.—

⁴ I'suþaka këþakâ'ã kawaru jû'akite i'tarijaþakâ'ã ñiarape. Kiþemarâ tuyuraþakite sara þo'imajare jääärükia Tuparâte ïjikakite imamaka ñiarape. Po'imajare jääbu'abaraka imaokaro'si Tuparâte jã'mekaki kimarape.

⁵ I'kire a'ritaþaraþaka be'erô'õ Oveja weiwa'yua uþaka imaki aþekuku þapera buþeka þapatäteka kiwieraþape. I'tojite ate aþika maikoribeyu uþaka imaraþakite ãrïkorape,

—Mi'tabe.—

Torãjírã yoirâ baakõrî kawaru neikate ñiarape. Kiþemarâ tuyuraþaki no'oþirâ rîkia jérâbaarükia rikaiki kimarape.

⁶ Suþabatirâ maikoribeyurâ uþaka imaraþarâ watopekaþi ikuþaka sârïkorape kawaru þemarâ tuyuraþakite:

—Trigo, suþabatirâ cebada ïjitirâ kûþajîrîti niñerû sawapa e'erûkia samijarirûjebé. I'suþaka simamaka ï'rârîmi ba'iraberiwapa ï'râwajojîkaja trigo tõþorika simarâñu. I'suþakajaoka simarâñu ï'rârîmi ba'iraberiwapa maekarakawajojîka cebada tõþorika simarâñu. I'suþaka simako'omakaja, olivoþitiyika, iyaka ï'þaba'i ðterikia miruetarirûjebesâñu. Iyaokoa, olivo iyebaka yo'arûkiaoka waþajâ'rîmarâ mijarirûjerâñu,— ãþaraka sajaikorape kawaru þemarâ tuyuraþakite.

⁷ I'kire a'rapaka be'erō'ō, apekuku pāpera bupeka pāpatāteka Oveja weiwa'yua upaka imakite wieraþe. I'supaka kibaarapaka be'erō'ōjīte ikupaka piyika maikoribeyu upaka imaraþaki ãrikorapaki:

—Mi'tabe.—

⁸ Supa kērāpaka be'erō'ōjīte, po'ibosirika jūaiki upaka ūika poyaiki kawarute ñiarape. Kipemareka tuyurapaki reyarika jā'merimaji wāmeiki kimaraþe. Kibe'erō'ō imaraþaki, "Reyaeka mirārāte imarō'ō", wāmeiki kimaraþe. I'supaka nimaraþaka poto ikupaka Tuparāte nare ãrikorape:

—Ika wejeareka imarā po'imaja pitā'muapi, kēsiapi, risirikapi, makapoyamajakapioka mijā jāðpatabe. I'supaka baawa'ri ritaja po'imajare botarakario'ro pibatirā ū'rāo'ro purirāñu,— kērikorape.

⁹ Torājīrā ate apekuku pāpera bupeka pāpatāteka Oveja weiwa'yua upaka imakite wieraþe. Supa kibaarapaka poto joejjiritērī wā'tarā najāðekarāte imamaka ñiarape. I'supaka torā nimamaka ñiaraparā õnia nimaeka poto Tuparā majaroka wārōbaraka "Jesúre yi'yurā yija ime", nañua ja'atabeyurā nimamaka Tuparāte ã'mitiripēabeyurāre jāðekarā nimaraþe.

¹⁰ ū'rā mae jājirokapi ikupaka ãrāparā:

—Ritaja jā'merimaji, ū'rākuri ba'iaja baakoribeyuka mime, supabatirā wājia bojarijayuka imarī, meñu upakaja baaiki mime. I'supaka simamaka, yijare jāðraparāte ba'iaja baa-maka ūlatirā, "Ba'iaja imarika tiyibesarāka mijaro'si", nare merīrūkia, ¿no'ojīrā yaje sarā seyarūkia jariwa'yua?— kire narāþe.

¹¹ I'supaka napakā'ā saya upaka jariroaka jia boia nare kijirape. Nare sijitirā,

—Jajua baabekaja mijā imabe. Aþerā imañujurā ruþu mijā upakaja yimajaroka bojirimaja. Sap'i'wa'ri ba'iaja baarimajare nare jāðrūkirā nime,— Tuparāte ãrāþe.

¹² Torājīrā ate, apekuku pāpera bupeka pāpatāteka Oveja weiwa'yua upaka imakite wieraþe. I'supaka kibaarapakarō'ōjīte jājia ka'ia iyirapaka. I'supaka sabaarapaka poto ūmikaki aiyate ta'sikā'āja ririwa'raþe. Supabatirā ñamikaki jū'aitakaja riwerō'ōjīrā jarapaki kiro'si.

¹³ Supabatirā tā'þia ka'iarā jūjirapaka, rīkimaka higuerarika wīrōa baeþatemaka jūjika upaka.

¹⁴ Torājīrā mae wejeþema ñe'metājirā ta'ritatirā sariraþe. I'tojíteje þusia, jūmurika imakoþeikaoka aþerō'ōrā oyiaja Tuparāte wiataþatarape.

¹⁵ I'supaka simamaka ãta wi'iarā, þusiareka ãta watopekarā po'imajare ru'raþe. ūparimarā, supabatirā jā'merimaja,

imatiyarimaja, imatiyabeyurāoka, supabatirā aperāro'si ba'iraberimaja, aperāro'si ba'irabeñibeyurāoka, sareka naru'rikākarape. I'supakajaoka rīkimaka niñerū rikairā, wayuoka baairāpitiyika ritaja po'imajare sarā ru'rāpe.

16-17 Supabatirā ikupaka pusia narāpe mae:

—Yijare mik'a ratātebe īpi ruparikūmuarā ruparapakite yijare īatōpokoreka. Supabatirāoka Oveja weiwa'yua upaka imakite ba'iaja yijare jūarūjekoreka. Koþakaja i'supaka po'imajaro'si imarūkirīmi yijare seyayu mae. I'supaka simamaka ni'ioka sareka ru'riwārūbesarāki,— āparaka pusia najairaþe.

7

144,000 rakamarā Israel ka'ikarāre Tuþarāte ñarñirñāñu

1 Torājīrā mae botarakamarā ángelrākare ñiarape. Īrīka jā'ātipē'rōtopi rīkamarapaki. Apika wayerupitikapi, apika rīkamarapaki wejerīrīkapı. Supabatirā apika aþepē'rōto wejerīrīkapı rīkamarapaki. I'supaka rīkamaritirā wīrōa riabo'i, yaþubo'irā, ka'iarā baekopeikaoka nabaetiyirūjeraþe.

2 Torājīrā apika ángel jā'ātikapi i'tamaka ñiarape, Tuþarā, ñnia imajiparimaji wāmea kio'oþi'arūkia * rikatirā. Supabatirā aperā ángelrāka riapakiaka, ka'ia Tuþarāte ba'iajabaarūjekarā þo'irā etatirā jājirokapı ikupaka nare kērāpe:

3 —Yaþua, riaka, ka'ia mijā bitata'si, Tuþarāte yaþaika upakaja baarimaja kū'arā kiwāmea yija o'oþi'arāñu rupu. I'supaka nare yijabaarāka be'erō'ðipi þuri, samija bitataþuarāñu,— nare kērāpe.

4-8 Torājīrā mae,

—Nimaupatiji þuri 144,000 rakamarā nime Israelkarā Tuþarā wāmea yija o'oþi'arūkirā,— sārīkorapaka ña'mitirape.

Ā'mitirikōrī je'e: ikupaka wāmeirā nimaraþe ī'þoñ'þuarāe'earirakatata imaraþarā: Judá imaroyirekaki tatakarā doce mil rakamarā imaraþarā. Topi aperā i'siarakamarā oyiaja nimaraþe ikupaka wāmeirā:

Rubén,

Gad,

Aser,

Neftalí,

Manasés,

Simeón,

Leví,

Isacar,

Zabulón,

José,

Benjamín

---

* 7:2 El sello de Dios

Í'poū'puarāe'earirakatata nimaraþe. Í'rātata uþakaja doce mil rakamarā nimaraþe.

Rikimarāja saya boia jāāirā Tuparāte jiypuþayeebaraka imaraþarā

⁹ I'sia be'erō'õ Tuparā ruþarikūmu wājītāji, suþabatirā Oveja weiwa'yua uþaka imaki wājītāji rikimarāja po'imajare rikamaþakā'ã ñiarape. Í'rāka'ikarāmarīrā, Í'rāwejekarāmarīrā, ritaja po'imaja oka jairā, suþabatirāoka ritaja po'imajatata uþatikarā nimaraþe. Suþa imarī marākā'ã baatirā maþoþuaberijīñurā nimaraþe. Nimaþpatiji saya boia jāātirā ne'ejjoa ðoika rikabaraka nimaraþe.

¹⁰⁻¹¹ Topi mae jíjimaka imawa'ri jājirokapí ikuþaka narāþe:
—Tuparāte jā'mebaraka ruþarijayurō'ðrā ruþaki, suþabatirā

Oveja weiwa'yua uþaka imakiþitityika Í'parawā'taja jia-marīareka mare tāārimaja nime,— naþakā'ã ña'mitirape. I'suþaka po'imajare ãñukā'ãja, Tuparā ruþarikūmu wā'tarā botarakamarā maikoribeyu uþaka imarāte imaraþe. Suþabatirā veinticuatro rakamarā þakiarimarāre ima þēterō'ðpi, naruþurō'ðpioka ritaja ángelrākare rikajiyerape. Topi nimaþpatiji kiruþarikūmu wājītāji Tuparāte jiypuþayeebaraka namo'ipāñawa'rapē.

¹² Suþabatirā kire jiypuþaka ðrīwa'ri, ikuþaka jaibaraka ni-marāþe:

—Rita sime. "Jiitakiji mime", mire po'imajare ãrīrijarirūkika mime. I'suþakajaoka ritaja þemawa'ribajirā jiitakiji mime, ritaja õñuka, "Jiitaka yijare mibaarijayu", mire po'imajare ãrīrijarirūkika mime. Ritaja po'imaja jiypuþaka mire õñurā, tērīritakiji mimamaka, maki aþika mire þemawa'ribaji tērīriki imabeyuka. Tuparā, i'suþaka oyiaja miro'si simajiparijarirū,— ãþaraka ni-marāþe.

¹³ I'suþaka narāþaka be'erō'õ, Í'rīka þakiakite ikuþaka yire ãrāþe:

—¿Marā nime saya uþaka ima jariroaka boia jāātirā imarā?
¿No'okarā nime?— yire kērāþe.

¹⁴ Suþa kēþakā'ã ikuþaka kire yiyi'rapē:

—Órībeyuka yi'i. Mi'i þañaka õñuka je'e, yire samibojabe,— kire ñarāþe.

I'suþaka kire ñapakā'ã ikuþaka yire kibojaraþe:

—Jimarī jūarūkijē'rāka seyamaka sareka aþerāte nare ba'iaja baamaka rakajeþäwa'ri nareyarijarika simako'omakaja Jesúre yi'ririya'ataberikarā nime. I'suþaka imarā imarī, ba'iaja baakoribeyurā nime Tuparāte ðamaka. Suþa imarī Oveja weiwa'yua uþaka imaki riweaþi nasaya uþaka ima jariroaka jūjetirā, jia boioyiaja jāātirā uþaka nime.

- 15 I'supaka simamaka īpire kirupearikūmuarā rupearapaki wājitāji kire jiyipupayeebaraka nime. Supabatirā kiwi'iarā, īmi, ñamioka kiyaapaika upakaja baarijayurā imarī, dakoa jūarūkimarīrā nime, Tuparāte nare īarīrīrijarirāñurā imarī.
- 16 Supabatirā kēsirababeyurā, okoa ukurijitobeyurā, supabatirā aiyapekareka ijia jūarūkimarīrā nimarāñu.
- 17 I'supaka nimaerā Tuparā ruparikūmuwājítaji imaki imarī, jia oveja tuerimaji upaka Oveja weiwa'yua upaka imakite nare īarīrīñu kiro'si. Supabatirā õnio okoa imarō'õrā nare sasīarī kiruputawa'rīrāñu. Supa imarī "Apekurioka ba'aja jūarūkimarīrā, i'supakajaoka oripe'arūkimarīrā nimarū", āparaka jia Tuparāte nare baarāñu,— āñwa'ri yire kibojarape.

8

Piyikuku papeera bupeka papatāteka imaraþaka kiwieraþarō'õ

¹ Torājirā mae Oveja weiwa'yua upaka imaki ï'potēñarirakakuku papeera bupeka papatāteka ima kiwieraþe. Sakiwieraþakarō'õjite treinta minuto rō'õjirā mabo'ikakurirō'õ ña'kikā'āja jarape.

² I'supaka simaraþaka be'erō'õ ï'potēñarirakamarā ángelrākare Tuparā wājitāji naríkamapakā'ā ñiarape. Supabatirā ï'potēñarirakao tromþeta Tuparāte nare ïjikarā nimaraþe.

³ I'tojirā ate apika ángel orokaka baaeka õnioka þearūkia rikatirā etaraþaki. Tuparāte jiyipupayeeewa'ri joeñjiritēria orokaka baaeka wājitāji þemaari keyaríkarape. Torā kimaraþaka poto, ríkimakaja õnioka ima īpi ruparikūmuarā ruparapakite kire ïjirape joeñjiritēlarā kijoeokaro'si. Tuparāro'si sajoeñjibaraka kirirāre kire jēñeraþaka kiþo'irā eyaraþaka ūmakakaka ï'rātiji.

⁴ Õnioka kijoeika ūmakajijisía þitiyika kire najēñerijayua Tuparā þo'irā eyaraþaka.

⁵ Torājirā õnioka þearūkia kirikaraþakarā Tuparāte jiyipupayeebaraka joeñjiritērakaka þeka ya'tarika sarā kijāþorotarape. I'supaka sabaatirā ika wejearitatorāja sakiwe'aña'tarape. Supa kibaaraþakarō'õjite jimariā jājia wípoa yaaraþaka. Jājia jaitirā yoepi apea jā'mijiyerokabayurape. Torājite ka'ia iyirapeka mae.

Tromþeta ángelrākare þupueka

⁶ Torājirā mae, tromþeta þupuokaro'si sarikatikaja ï'potēñarirakamarā ángelrākare imaraþe.

⁷ Mamarítaka sapupuraþakite þupuraþakaka, ï'rātiji riwerukubaka okoa jiyikaþitiyika þeka ya'tarika jūjirapeka.

I'suþaka sabaaraþaka be'erõ'õpi ka'ia wejeareka ima ñe'metäji rokajirã* ru'arõ ojibakarãja ooraþaka. I'suþakajaoka yaþua, taya ñõnia ñe'metäji rokajirã ooraþaka.

⁸ Kirokajïte imaraþakite þupurapaka poto þusia rïkamaka uþaka jû'rëtitrã riaþakiakarã saña'raþe. Suþabatirã riaþakiaka ñe'metäji rokajirã sokoa riwearo'si jarapaka.

⁹ I'suþaka simamaka riaþakiakareka imakoþeika ñe'metäji rokajirã jiripatarapaka. I'tojirã rô'õjirãjaoka kümupakiaka sareka imaraþaka ña'mipatarapaka.

¹⁰ I'tojirã aþika ángel þupurapaki ate. I'kire þupurapakarõ'õjïte, ïmipi tâ'þipakiaka þeka jû'rëika uþaka jû'rëñarãþaka ñiarape. Riaka, suþabatirã okoa koþeaþi juruika nukuroyika imaoka ñe'metäji rokajirã ru'ajl'ari saña'raþe.

¹¹ I'suþaka baaraþaki Jîmia wâmeiki tâ'þire imaraþe. Ikiþi ãriwa'ri ñe'metäji rokajirã ru'ajl'ari jîmia okoa jarapaka. I'suþaka simamaka sukutirã rïkimarãja po'imajare reyaraþe.

¹² I'tojïte kirokajikaki ángelte þupurape. Sakiþupurapaka poto aiyaka, ñamikakioka, ñe'metäji rokajirã sayaaboaika ruirikarapaka. Rïkamakaja tâ'þiaoka imaraþaka ñe'metäji rokajirã ririþatarijarapaka. I'suþaka imawa'ri botarakakuri aiyajérã rô'õjirã ï'rärõmi uþakaja aiyate neiñamita'raþe. Ñamikaki i'tojirãjaoka ñoaka ï'râñami uþakaja neiñamita'ririþapaki.

¹³ Toþi mae yu'awa'ri ñaerã baakõrã awaka wiraþaka ñiarape. Iki mae jâjirokapi ikupaka ãrikorapaki:

—Aya, ba'itakaja ritatojo wejeareka imarâte jüaerã baayu. Maekarakamarã ángelrãka tromþeta þupubeyukajirã imarâte sapuþurãnu poto i'suþaka simarânu,— kërikorapaka ña'mitirape.

9

Koþea tiybeyuakaka

¹ Torajirã aþika sapuþurapaki. I'kire sapuþurapakarõ'õjïte tâ'þi uþaka ñoika ña'rãþaka ate. I'ki imaraþaki koþea tiybeyua wierükia Tuparã kire ïjikaki.

² Suþa imarî, sapi mae koþea kiwieraþe. Sakiwieraþaka poto, þeka jâjia jû'rëwa'ri ûmakapuyu uþaka sapi þoraþaka. I'sia ritatojo wejeþemarã koyimaka aiyate neiñamita'raþe.

³ I'suþakajaoka ûmaka watopekapõ rïkimakaja ñimia kârþoraþaka no'ojariwa'ririmarã ritatojo wejeareka simaraþe. Ñimia imako'omakaja kûþparãka uþaka tuteika Tuparâte nare imarûjerape.

* **8:7** La tercera parte de la tierra

⁴ Suþa imarí “Taya, yaþua, ðterikia þuri mijá bitata'si”, ãrïwa'ri Tuþarâte okajâæeka simaraþe. “Tuþarâriki kime ï'í, ãñua wâmea nakû'areka o'oþi'abeyurâte oyiaja ba'iaja mijá baabe”, Tuþarâte ãrîtikarâ simaraþe.

⁵ “Ba'iaja þo'imajare mijá jûarûjebé”, Tuþarâte ãrîtikarâ nimako'omakaja, “Po'imajare mijá jââbe”, kërîberikarâ nimaraþe. Suþa imarí ï'râpitarakamarâ aiyarô'ðjîrâ þo'imajare tutebaraka nare kimarûjeraþe. I'suþaka kijâ'merapakaþi ãrïwa'ri nare satuteka kûaparâka tuteika yi'aika uþaka nare sayi'amaka jimarâba'iaja najûarâpe.

⁶ I'suþaka simarâka þoto jimarâ þo'imajare reyariþakata'rikoperâñu. I'sia yaþariþotojo reyawârûbeyurâ nimarâñu.

⁷⁻⁸ Ñiarapakareka ñimi uþaka imakoperaþarâ kawarurâka jînaokaro'si imatikarâ uþakaja nimaraþe. Suþabatirâ þo'imaþema uþaka þemakirâ, orokaka baaeka bu'ya naruþuko'arâ tuaekarâ, suþabatirâ rômitirupua uþaka ruþukirâ nimaraþe. Noþia þuri yaiopia uþaka ïoika imaraþaka.

⁹ I'suþaka imaraþarâ imarí þeruakaka baaeka wa'ifîtia ïoika jââirâ nimaraþe. Nawiraþaka þoto jimarâ sokaarikoraþe, ka'iaþi tûrûrûkia yiewa'þaraka rîkimaka kawaru rîñua okaayu uþaka.

¹⁰ Í'râjaoka ñimia imariþotojo kûaparâka uþaka þîkokirâ imaraþarâ. I'suþaka imaraþarâ imarí ï'râpitarakamarâ aiþarô'ðjîrâ þo'imajare tutebaraka nimaraþe.

¹¹ Suþabatirâ niþamaki ángel mirâki imaroyikaki, kopea tiybeyua niþamaki kimaraþe. Hebreo okaþi kiwâmea imaraþaka Abadón. Suþabatirâ griego okaþi þuri Apolión wâmeiki kimaraþe. Riatarimaji ãrîrika simaraþe i'suþaka kiwâmea imaraþaka.

¹² I'suþaka simaraþe mamarîtaka ba'iaja jûaú'murûkia. Mija ñabe, i'sia be'erô'ðþi ï'þakurikaka jariwa'riñujurapaka ruþu.

¹³ I'suþaka simaraþaka be'erô'ð apika tromþeta þupuraþaki. Kiþupuraþakarô'ðjîte Tuþarâ wâjîtâji kire joeñjiritêria orokaka baaeka botarakaba'i wakaika imaraþaka watopekaþi sa-jaiþorape.

¹⁴ Suþabatirâ torâ tromþeta þupuraþaki ángelte ikuþaka sârâþaka ña'mitirape:

—Riaþakiaka Éufrates wâmeiriarijerâ botarakamarâ ángelrâka ji'apairâte mikototabe,— sâþakâ'ã ña'mitirape.

¹⁵ I'suþaka sârîkorapaka þoto botarakamarâ ángelrâkate kikototaraþe. Ritatojo wejeareka imarâ þo'imajare ñe'metâji rokajîrâ* najââþuaokaro'si, “I'siwejejë'râreka, i'ki aiyareka,

* **9:15** La tercera parte de la humanidad

i'sirīmireka, i'tojīrā aiyajēraka imarāka poto nare mijā jāābe", ārīwa'ri kijā'metikarā nimaraape.

¹⁶ Nare kikototaraapeka be'erō'ō rīkimarāja surararāka kawaru pemerā tuyumaka ñiarape. I'supaka nimaraapeka poto, "Doscientos millones rakamarā nime", sārīkoraapeka ña'mitirape.

¹⁷ Supa imari makārārūñuroka upakapi naro'si oyiaja peruaakaka baaeka jāāirā nimamaka ñiarape. Jū'añañaka ya'tarika, supabatirā neipañakarāja jī'mia, supabatirā apea azufre upaka jū'sipoa simaraape najīrīriko'a. I'supakajaoka kawaru imariptotojo yaia león ruþuko'a upaka ruþuko'akirā nimaraape. Narijokopeapi peka, ûmakaka porapaka, supabatirā dajaka jīsia azufre sapijioka porapaka.

¹⁸ I'siarakaba'i kawaru rijokopeareka porapakaapi ārīwa'ri, ritatojo wejeareka imarā po'imajare ñe'metāji rokajīrā puajiyeraapeka.

¹⁹ Supabatirā ãñiaruþuko'a upaka pīkoika imatiirā, narijokopeapi, naþkorō'ðpioka po'imajare jāārika õñurā nimaraape.

²⁰ Rīkimarāja po'imajare najāārapaka ïariptotojo, ba'iaja nabaarijayua ja'ataberaparā aperimarā ruþu. Supabatirāoka Satanárika ima jiyipupayeerimaja imari, waþuju imaja jērāka oro, plata, bronce, ãtakaka, yaþuakakaoka baabaraka nimaroyiraape jiyipupaka noñaokaro'si. Nabaaraapeka yoibeyua, turibeyua, ã'mitiribeyua simako'omakaja jiyipupaka sōrīrijaparaka nimarijaraape ruþu.

²¹ Supabatirā po'imajare jāārika, ye'oapi aperāte nabitarijayua, rōmitika nawā'imañua, nakaree'erijayuaoka ja'atabeyurā nimaraape.

10

Ángel papeera buþeka rikaekakite imae karō'ō

¹⁻² I'supaka simamaka ñiarapeka be'erō'ō, ï'rīka ángel jājika ûmakakapi butekaki, mabo'ikakuriþi ruira'amaka ñiarape. Mae mia, kiruþuko'a bo'i ne'epurea imaraapeka. Kipema aiyaka upaka yaarīkaiki imatirā kiñika peka jū'reika upaka kimaraape. Ikijioka papeera buþekajīka wietikaja rikarapeka. Kiú'þua ritape'e'rōto riapakiakarā rī'kariptotojo, apeþe'e'rōtopi þuri bo'irā kirī'karape.

³ Supabatirā yaia león akaika upaka jājirokapi kiakasere-maka, ï'potēñarirakakuri wíþoa kire yi'rrikorapeka.

⁴ Wíþoa jaikorapeka upaka yo'oerā baamaka, mabo'ikakurirō'ðpi ikupaka yire sārīkoraape:

—Wíþoa jairaapeka aperāte miboja'si. Supabatirā samio'oa'si,— yire sārīkoraape.

5-7 Torājīrā ate ū'rāpē'rōto kiū'pua riaþakiakarā rīkamarītirā aþepē'rōto ka'iarā rīkamañukate ritapē'rōto kiþitaka ūmirā mi'matatirā, ikuþaka kērāþe:

—Tuþarā õñia imajipaki wejeþema, ka'ia, riaþakiaka supabatirā ritaja sareka ima þo'ijiaekaki. I'suþaka simamaka, rita sime kīika wājtāji ikuþaka ñañua: Koþakaja i'tojīrāja sime mae, dakoa mata'arükia imabeyua aþea. Piyika ángelte þupurāka þoto "Ikuþaka yibaarāñu", kērīka uþakaja Tuþarāte baarāñu. Bikija þuri ritaja þo'imajare kibojaberika ruþu. I'suþaka simako'omakaja kiro'si bojañjirimajare takaja sakiboaeka. I'suþaka simamaka nare kiboaeka uþakaja simarāñu þiyikate sapupurāka þoto,— kērāþe.

8 Toþi ate ūmipi ikuþaka yire sārīkoraþe:

—Ángel, ū'rāpē'rōto kiū'pua riaþakiakarā rīkamarītirā, aþepē'rōto bo'irā rīkamañuka þo'irā me'þe. Kiþo'irā a'ritirā þápera buþeka kirikaika me'ebe,— yire sārīkoraþaka ña'mitirape.

9 I'suþaka sārīkoraþaka ã'mitiritirā kiþo'irā ya'raþe. Kiþo'irā eyatirā þápera buþeka kireka yijéñeraþe. Toþi ikuþaka yire kērāþe:

—Ája'a, samiba'abe. Samiba'arāka þoto mumioko uþaka mirijokopearā sajariko'omakaja mise'kurarirāñu, — yire kērāþe.

10 I'suþaka kēþakā'ã, se'etirā, yiba'araþe. Sayiba'araþaka be'erō'õ mumiokoa mukuika uþaka yirijokopearā sajaraþe. I'suþaka simako'omakaja sayiba'araþaka be'erō'õ yiñe'meã yire yi'araþaka.

11 Toþi ikuþaka yire kērāþe ate:

—Po'imata imaupatiji, naka'iareka noka jaibaraka imarā upatiro'si, supabatirā ritaja ūparimarāre, "Ikuþaka mijare simaerā baayu", Tuþarāro'si bojañjirika ima mire ate,— ángelte yire ãrāþe.

11

Iþparā rita ima jaiwaphu'atañjirimaja

1 I'sia be'erō'õ jérabaarükia ángelte yire ūjirape. Sijitirā ikuþaka Tuþarāte ãñua ángelte yire ãrāþe:

—Ikaþi yire jiyipupaka õrñiwi'ia mijérabaþe, supabatirāoka sareka joeñjirerīa mijérâbaabe. I'suþakajaoka yiwi'iarā dikarakamarā yire jiyipupayeerimajare imarika mioabe.

2 Yiwi'ipéete ū'rākõ'rîmato þuri mijérâbaa'si, yire yi'ribeyurâte imarükirō'õ simarū ãriwa'ri nare ñijikarō'õ simamaka. ūrā imarā maekarakakuri wejejë'râka aþejë'râ ñe'metâjirâ Jerusalénwejeakarâre ba'iaja baataþarijarirâñurâ.

³ Suþa simako'omakaja ï'þarã yire jaiwaþu'atajirimajare yiþüatarâñu. Jariomajaka kïkeka najâamaka ïatirâ "Ba'iaja yija baaikareka yija þupaþe'riri imakoþeyu", þo'imajare ârîrû ârîwa'ri. Maekarakakuri wejejë'râka aþejë'râ ñe'metâjirõ'ðjirâ nare ñorîrûjeika þo'imajare bojabaraka imarâñurâ, — Tuþarâro'si ángelte yire ârâþe.

⁴ Ika ï'þaba'i upaka imarâ nime Tuþarâte jaiwaþu'atajirimaja, ïakõrî je'e: Wejeþamaki Tuþarâ wâjitâji olivo ï'þajuki, supabatirâ i'siarakabijioka þeritërâ yaaboaika upaka nime.*

⁵ Suþa imarî namajamarâre ba'iaja nare baakoþemaka, narijokoþeapi jû'rêþoyua. I'supaka ima simamaka sapi nare najoeriatapayu.

⁶ Supabatirâ okoa najarirûjebepakâ'â, jaribesarâka. Suþa imarî "Tuþarâro'si jaibaraka yija imarâka wejejë'rârõ'ðjirâ okoa jaribesarâka", nañu. I'supakajaoka okoa riwearo'si jarirâka, supabatirâ ika wejearaka imarâteoka ba'iaja najüaerâ nayaþaika upakaja† baarimaja nime.

⁷ Torâjirâ, Tuþarâte jaiwaþu'atajibaraka nima þuyarirâka þoto werikapakiaki koþea tiybeyurõ'okakite naka jîrî mirîleyarañu. I'supaka baawa'ri, nare kijâârâñu.

⁸ I'supaka nare baatirâ ma'a ñe'metâjirâ nare kiþââjiyerâñu, wejearaka bikija yaþua tetaekarâ niþamakire napatakâekarõ'ðrâ. Torâ imatiyaika wejearaka imarâ ba'iaja baairâ imarî, Sodoma, supabatirâ Egiþtoka'iakarâre ba'iaja baaroyika upaka baairâ nime.

⁹ Maekarakarîmi imaeka aþerîmi wâjitâji aiyarõ'ðjirâ namajaka torâ imarâka. Torâjirâ ritaja þo'imatastarâte namajaka ïarâñu. Namajaka ïariþotojo nare â'mijâekarâ imarî, nare nayayerûjebesarâñu.

¹⁰ Torâjirâ mae, jaiwaþu'atarimajare reyamaka, rîkimarâja þo'imajare jîjimaka jarirâñu. I'supaka imawa'ri "Maekaka kopakaja ï'þarã ba'iaja mare baata'arimajare riyu", âþarakaka rërîtirâ jîjimakapi ba'irîjia þibabu'abaraka nimarâñu.

¹¹ Suþa nimaraþaka þoto maekarakarîmi be'erõ'ð aþerîmi ïmi ñe'metâjirõ'ðjirâ simaraþaka þoto, ðñia Tuþarâte nare jarirûjeraþe ate. I'supaka nare kibaamaka, nami'mirîkarâka ïatirâ, jimarîa þo'imajare nare kïkirape.

¹² Topiji mabo'ikakuriþi,

— Ó'ðrâ mijâ i'tabe, — jâjirokaþi nare sârîkorape.

Sâ'mitiritirâ, nare â'mijârimaja ñakoarekaja, oko ûmaka watopekaþi na'raþe.

* **11:4** Véase el libro de Zacarías 4.1-4, 11-14 † **11:6** Hacerles sufrir con toda clase de plagas.

¹³ Mabo'ikakurirā na'rapakarō'ōjīte jimarī jājia ka'ia iyirapaka. I'supaka sabaamaka rīkimaitakaja wi'ia imaraapakakaka kūpajī sakuyupaterape‡. I'supaka baawa'ri siete mil rakamarā po'imajare sariatarape. Ōnia jariwa'raparā puri sīatirā pūpatawa'ri "Tērīritakaji mabo'ikakurirā imakite ime", narāpe Tuparāreka.

¹⁴ Mamarīrokajitekaka ba'iaja jūarūkia ima kopakaja yibojaweayu. Sabe'erō'ōjīte no'ojīrāmarāja ba'iaja najūarika jariwa'rapaka.

Piyika ángelte trompeteta pūpueka

¹⁵ Ka'ia jimarī jājia iyirapaka be'erō'ō, piyika ángelte trompeteta pūpuraape. Sakipūpuraapeka poto mabo'ikakurirō'ōpi rīkimarāja jājirokapi ikuapaka narīkorape:

—Ritatojo wejareka imarāte najā'meika kopakaja Tuparāte tiyetayu mae. Maīpamaki Tuparā, supabatirā Cristopitiyika, po'imaja īparimarā najayu. Sūpa imarī ritatojo wejareka imarāte jā'mejiparimaji kimarāñu,—narīkorape.

¹⁶⁻¹⁷ I'supaka simekā'āja veinticuatro rakamarā pakiarimara Tuparā wājītāji īparimarāre ruparūkiareka naruparaape. Sāpi mi'mitirā ka'iareka namo'ipāñawa'rape, Tuparāte jiyipūpawayewa'ri. Tōpi ikuapaka narāpe:

—Yija īpamaki Tuparā, ritaja ima p̄emawa'ribaji imaki mime. Sūpa imarī bikija imara'aekaki imariptojo, maekakaoka imaki mime. Jia mibaayu yija īpamaki, tērīriki imarī, maekaka ritatojo wejareka imarā po'imajare jā'merimaji mijayu.

¹⁸ Mia je'e, nimaupatiyi po'imatata mire yi'ribeyurā jimarīa mire nāpe'yorijarika. I'supaka īatirā, nare miboebaritiyaeka. Sūpa imarī reyaeka mirārā ba'iaja nabaaeka p̄areareka nare ba'iaja mibaarūkirīmi kopakaja seyayu mae. Simako'omakaja mire yi'yurāte ikuapaka mibaarāñu: Miro'si bojawaþu'atarimaja, īparimarā, supabatirā imatiyabeyurāoka, mire yi'riwa'ri jia nabaaeka mirāka simamaka sawapa jia nare mibaarāñu mae. Ika wejareka po'imajare riatarijayurā puri, nare miriatarāñurīmi seyayu mae,—narāpe.

¹⁹ I'sia be'erō'ō mabo'ikakurirā Tuparāte jiyipūpaka ūrīwi'ia wieka ñiarape. Satōsiarā imatiyaiyakoto imaraapaka. I'sikoto tōsiarā "Ikuapaka yire yi'yurāro'si yibaarāñu", āñua o'oeka imaraapaka. Sañiarapaka poto ikuaparō'ōpiji jājia wīpoa paaraapakarō'ōjīte ka'iaoka iyirapaka. Supabatirā okojiyia werikitaka jūjirapaka.

‡ 11:13 Se derrumbó la décima parte

12

Rōmo pō'irā kajuyaīpakiaka ūpaka ūika eyaeka
 1-2 *Sabe'erō'ō mabo'ikakurirā imatiyaika*
 p̄emakotowīpakā'ā ñiarape. Mia, aiyate yaika ūpaka
 saya jāāekako koimarape. Ñamikakirā rīkamañukoreka
 ī'poū'puarāe'earirakamaki tā'pia kobo'yareka imaraþaka.
 Yataarikako imawa'ri sarikarika þakataþaraka ba'iaja
 kojūaraþe.

³ Be'erō'ōjite ate ñiarape: Kowā'tarā kajuyaīpakiaka ūpaka
 ūika jū'apakiaka, ī'potēñiarirakao ïparimarā bu'yakaka tuaeka
 ruþuko'aika simaraþe. Supabatirāoka ī'þapitarakabi sawaka
 imaraþaka.

⁴ Tā'pia ñe'metāji rokajirā* kipikoapi kiþaña'ruirape.
 Supabatirā rōmo wā'tarā keyaríkaraþe, komakarāka
 po'ijipakā'ā ba'aokaro'si.

⁵ I'supaka kimekā'āja ritaja po'imaja ïpamaki imarūkikate
 korikaraþe. Tuparāte pūataekaki imarī, jia jā'mewārūrūkika
 kimaraþe. Kajuyaīpakiaka ūpaka ūika kire ba'ariyapamaka
 kire korikaraþaka be'erō'ō Tuparāte ruþarō'ōrā kire
 kija'apearaþe, kika jā'merimaji kimaokaro'si.

⁶ I'supaka kibaaraþaka þotojo po'imajamatorā kiþako
 mirākote ru'rape. "Ó'ōrā jia kore ñiarirīrāñu", Tuparāte
 ãritikarō'ōrā ko'rape. Torā koimaraþaka þoto maekarakakuri
 wejejē'rā apejē'rā ñe'metājirō'ōjirā kore ñaríþaraka Tuparāte
 imaraþe.

⁷ I'supaka kore kibaaraþaka be'erō'ō mabo'ikakurirō'ōrā
 pítā'muareka imarāte ñiarape. Miguelrirā ángelrāka,
 kajuyaīpakiaka ūpaka ūikirirāka najirāþe.

⁸ I'supaka simako'omakaja Miguelrākare natēñwārūberape.
 Supa imarī mabo'ikakuri Tuparāte imarō'ōrā imarūkimarīrā
 najaraþe.

⁹ I'supaka nare baatirā kajuyaīpakiaka ūpaka ūikire
 kirirāpitiyika Tuparāte þoatarape ika ka'iarā takaja
 nimaokaro'si. Tuparāte þoatarapakiji kime Satanás wāmeiki.
 Ikijioka imaki bikija ãñakarā ña'rījäiroiyikaki. Supabatirā
 ritatojo wejeareka imarāte þakirimaji kime. I'supakajaoka
 Diablo wāmeika kime ba'iaja jaita'arimaji ãrīrirokapi.

¹⁰ Torājirā mae jājirokapi ikuþaka sãríkorape:
 —Kopakaja Tuparāte yi'ririþaparaka imarā po'imajare
 tāärūkirīmi seyayu. Supabatirā ritaja ima
 tērīwa'ribaji imaki imarī, ritaja wejeareka po'imajare
 kijā'meñ'muyu. Supabatirā "Yiro'si ritaja wejeareka
 imarāte mijā'mebe", Tuparāte kire ãñua simamaka,

---

* **12:4** La tercera parte de las estrellas

nare jā'merimaji Cristore ime kiro'si. I'suþaka kime Tuþarā, Satanáre þoataekaki imarī. Kipoataekaki imaki Jesúre yi'yurāte ba'iaja baata'arimaji. Ími, ñami þariji Tuþarāte ñaika wājitāji muþaka Cristore yi'yurāte jaita'rubaraka, "Ba'irā nime", Tuþarāte ãrïrijarakopeiki.

- 11 I'suþaka nare kijaiþakiko'omakaja, Oveja weiwa'yua upaka imakite reyaeka riweaþi ba'iaja nabaarijaya kijüjemaka, Satanáre tērïkarā majeyomarā. "Jesúrika bojariroka mawārōmaka õrïwārûbeyurāte mare jāärāñu je'e', mariko'omakaja okajājiapí rakajebekaja maimaye'e. Suþa imarī samabojarija'ata'si", naríþuþajoaka. I'suþaka imawa'ri ba'ikate natêrïka.
- 12 Satanáre ð'õrā imawārûþeþakā'ã, jia jijimaka maime mae. Mija ka'iareka imarā þuri, suþabatirā waþuruþi riaþakiakareka imarijayaþteoka ba'iaja sabaarāñu. I'suþaka mijaro'si simarāñu mijia þõ'irā Satanáre ruiwa'yua simamaka. "Ñojimarïji Tuþarāte wëkomaka yirebaarükia jariwa'yua", ãrïwa'ri jimariña kiboebayu mae. Suþa imarī ba'iaja mijare jūarûþebaraka kimarijaya,—sârïkorape.

13 "Mabo'ikakurireka ñimaþi koþakaja ka'iarā Tuþarāte yire þoatayu", ãrïwa'ri makarâaþapako mirâko rômore sarîrâpe kajuaiþakiaka upaka ñoika.

14 Kore kirîrîko'omakaja awaþakikajea ï'þato jo'barito Tuþarāte kore ïjirape kowiyakarao'si. Suþa imarī þo'imajamatorâ eyaerâ kajuyaiþakiaka upaka ñoika kowiritaþawa'rapé. Torâ maekarakakuri wejejë'râka aþejë'râ ñe'metâjirâ ba'arika kore ji'abaraka Tuþarāte kore ñarîrâpe.

15 Koru'þakâ'ã ñatirâ, kore jäärika kiri'kakopeeraþe. Suþa imarî kirijokopeaþi rîkimakaja okoa kipoatarape kore ña'metarika yaþakopewa'ri.

16 I'suþaka kibaako'omakaja Tuþarāte kore jeyobaamaka, ka'ia ru'ritaraþarõ'õrâ okoa kipoatakoþeraþaka ririwa'rapaka.

17 I'suþaka simamaka ñatirâ, jimariña rômore kiboebarape. Kore jääwârûberiwa'ri koriparâmerâka jîrîrî ke'rapé. ï'râ nimarape, Tuþarâte jâ'meika yi'yurâ, suþabatirâ ritaja Jesucristore nare bojaekakaka ja'atabeyurâ.

18 Topi mae riaþakirijerâ kajuyaiþakiaka upaka ñoikite tuirîkarape.

13

Írîka werika maikoribeyu upaka ñoiki riaþakiakakaki

¹⁻² I'sia be'erō'ō ū'rīka werikaþakiaki maikoribeyukate riaþakiakaþi marīra'araþe. ū'potēñarirakao ruþuko'a, ūþabatirā ū'þapitarakabi bu'ya tuaeka wakaiki kimaraþe.* ūþabatirā jiamarīa Tuparāreka jaika kiruþuko'a uþatikaja o'oþi'aea kimaþare. Yaiuþaka ūoiki imariþotojo oso wāmeika uþaka jo'baka ū'þuiki kimaraþe. ūþabatirā león rijkokoþe uþaka simaraþe kirijokoþea. Kajuyaiþakiaka uþaka ūoiki kiõnua kire ja'ataekaki kimaraþe. Suþa imarī, "Yiruþarikūmuarā ūpi uþaka miruþabe. Tērītaka ñima uþaka mire ñimaruþjeyu. ūþabatirā ritajo wejeareka imarā po'imajare yijā'meika uþaka nare mijā'mebe", kajuyaiþakiaka uþaka ūoikite kire ãrãþe.

³ ū'rō kiruþuko'arā matārīberijíkarō'ōjīrā jo'baka kāmimirāka yayaeka sareka imaraþaka. I'suþaka imariþotojo "¿Dako baaerā kireyatiyaberika jee?", ãþaraka ríkimarāja ritatojo wejeareka imarā kire yi'ririþayurāte imaraþe.

⁴ ūþabatirāoka, kajuyaiþakiaka uþaka ūoikite jiyipuþayeebaraka po'imajare imaraþe, werikaþakiakite kijā'merükia kija'atamaka. I'suþakajaoka werikaþakiakite jiyipuþayeebaraka ikupaka narãþe:

—Maki aþika ū'i ū'rīkaja imaki tērīwa'ribaji imatiyaiki. Maki aþika ñima uþaka imabeyuka", werikaþakiakite ãrãþe. I'suþaka ãþaraka, "Tuparāte ima uþaka imaki yi'i", ba'iaja ãþaraka kimaraþe, "I'suþaka jaibekaja mimabe", Tuparāte kire ãrīþepakā'ā. Suþa imarī maekarakakuri wejejē'rāka aþejē'rā ñe'metājirō'ōjīrā "Tuparā, kika imarā, kimarō'ō oka waþamarīa ima", ãþaraka ba'iaja po'imajare jairuþutabaraka kimaraþe.

⁵⁻⁶ "Yi'i ū'rīkaja imaki tērīwa'ribaji imatiyaiki. Maki aþika ñima uþaka imabeyuka", werikaþakiakite ãrãþe. I'suþaka ãþaraka, "Tuparāte ima uþaka imaki yi'i", ba'iaja ãþaraka kimaraþe, "I'suþaka jaibekaja mimabe", Tuparāte kire ãrīþepakā'ā. Suþa imarī maekarakakuri wejejē'rāka aþejē'rā ñe'metājirō'ōjīrā "Tuparā, kika imarā, kimarō'ō oka waþamarīa ima", ãþaraka ba'iaja po'imajare jairuþutabaraka kimaraþe.

⁷ I'suþakajaoka Tuparāte ã'mitiriþeairāte tērāþaki kimaraþe. ūþabatirā ritatojo wejeareka imabayurāte jā'merimaji kijaraþe, "Jēno'o, ba'iaja nare mibaa'si", Tuparāte kire ãrīþeyukaji simamaka ruþu.

⁸ Ritatojo wejeareka imaraþarā ima uþatiþaþakaja kire jiyipuþayeeirā oyiaja jaraparā. Oveja weiwa'yua uþaka imaki, najāäekakite rikarapapūñurā nawāmea o'oberikarā nimaraþe. Ika wejea Tuparāte po'ijiaerā baaeka ruþubajirā "Irā nimarāñu yire yi'riwa'ri õñia imajiparükirā", ãrīwa'ri nawāmea kiþapera þūñurā Jesúre o'otikarā nime.

⁹ Tuparāte bojaika mijā õrīwaþu'atariyaþaye'e jia samija ã'mitiþe:

¹⁰ "Yirirā imawa'ri Cristore na'mitiriþeamaka wēkomaka imariwi'iarā ū'rārimarāre ne'ewa'rirañu", Tuparāte ãñua

---

* **13:1-2** Los diez cuernos coronados representan diez reyes.

upakaja naro'si simarāñu. I'suþakajaoka "Aþerimarā najārūkirā nime", kēñu upakaja naro'si simarāñu.

Suþa simamaka yirirā imari, i'suþaka jūariþotojo, rakajeþääka mijā imabe. Suþabatirā, yire mijā yi'yua ja'atabekaja mijā imabe.

Aþika weriki maikoribeyu upaka ūiki ka'iakaki

¹¹ I'sia be'erō'õ aþika weriki waþuju ko'torō'õþiji ka'iaþi ki-wararikamaka ñiarape. Þ'þabi waka yabirjaka oveja weiwa'yua waka upaka wakaiki imariþotojo, kajuyaiþakiaka jairaþaka upaka kijairape kiro'si.

¹² Mamarikaki werikaþakiaka kāmimiräka yayaekakite jā'merapaka upakaja kibaarape. Suþa imarī jiyipuþaka ritaja þo'imajare kire yi'yaokaro'si kibe'erō'õjī etaraþakite kiro'si ba'iraberaþe.

¹³ I'suþaka mamarikakiro'si ba'irabewa'ri maikoribeyua upaka kibaaroyirape. Ä'mitirkōrī je'e, ikupaka þariji kibaaroyirape: Po'imajare ūika wājítāji þeka jū'rēika ðipi kiňa'aroyirape.

¹⁴ I'suþaka mamarikakite jeyobaairokaþi ba'irabewa'ri ritatojo wejeareka imarā þo'imajare kipakirape. I'suþaka nare kiþakimaka, "Tuþarā upakaja imaki kime", mamarikakireka äriþuþajoairā najarape. Mamarikaki matärberijika upaka kāmia yayaeka miräki jērāka þo'imajare kibaap'o'ijiarüjerape. I'suþaka kibaarape "Ba'itakaja þo'imajare þakibekaja mimabe", Tuþarāte kire äriþeþakā'ā.

¹⁵ I'suþaka Tuþarāte kire äriþerapaka simamaka, mamarikaki jērāka kiyitarüjerape. Po'imaja upaka jaika sakijarirüjerape. I'suþaka imawa'ri, "Yire jiyipuþaka ðibeyurā, jārūkirā oyiaja imarāñurā", äriwa'ri sajairape.

¹⁶ Topi imaraþparā upatireje mamarikaki wāmea kio'oþi'arüjerape. Þ'rārimarā naþitaka ritapë'rōtorā, aþerimarā nakū'arā kiwāmea o'oþi'ae karā nimarape. Imatiyarimaja, imatiyabeyurāoka, rikimakaja niñerū rikairā, wayuoka baairā, jia naþupayariji imarāteoka, aþerāte naþoyerā upakaja ba'irabeijirimajareoka ni'ioka jariwa'ririmarāja mamarikaki werikaþakiaki wāmea kio'oþi'arüjerape.

¹⁷ Sawapa waþaþirika nari'kako'omakaja kiwāmea o'oþi'aberikarāte nayaþakoperapaka ðirika kijājibaarape. I'suþakajaoka simaraþe kiwāmea o'oþi'abeyurā niñerū tōþoerā ba'irijia ðirika imaberaþaka. Kire ūawārūrūkia kopakaja kiwāmea, suþabatirā kinúmero simaraþe.

¹⁸ Kiwāme kopakaja simaraþe 666. Po'imaja wāmea äriþika simaraþe samarijikareka. "I'suþaka äriþikopakaja sime", äriwārūokaro'si jia samija ūawārûbe.

14

Oveja weiwa'yua uþaka imaki, kirirã ciento cuarenta y cuatro mil rakamarãþitiyika imaraþaki

¹ I'suþaka simaraþaka be'erõ'õ Sión wãmeika þusiþemarã Oveja weiwa'yua uþaka imakite rïkamapakã'ã ñiarape. Ciento cuarenta y cuatro mil rakamarã po'imajare kika imaraþe. Nakû'arã kiwãmea, Kiþaki wãmeaoka nareka o'oþ'amo'mekarã nimaraþe.

² Sabe'erõ'õjite mabo'ikakurirõ'õpi ikuþaka sokaarikorape ate. Æta jãjia okaayu uþaka, wïþoa jãjia þaaika uþaka, suþabatirã rïkimarãja arþa birebaraka nimarõ'õ uþaka sokarïkamarãþe.

³ Botarakamarã maikoribeyu uþarã, suþabatirã veinticuatro rakamarã þakiarimarã ïþire ruþaraþaka wãjitãji imaraþparã. Nawãjitãji ciento cuarenta y cuatro mil rakamarã mamaka bayo koyabaraka imaraþparã. Nirã aþerã imaberaþparã nabayakoyaraþaka õñurã. Ritatojo wejeareka imarãte Satanáre jã'merûkiareka waþu'rikarã nimaraþe.

⁴ Waþuju rõmitika baariwã'imaribeyurã uþaka imarika þuþajoairã, waþuju ima jiyipuþayeebeyurã imarã, Tuþarâte takaja jiyipuþayeeirã nimaraþe. Suþabatirãoka Oveja weiwa'yua uþaka imakite a'yu uþakaja, kika a'ririþayurã. Ritatojo wejeareka imaraþparãre ïatirã kirirã, Tuþarârîrãoka nimaerã ba'irokareka mamarã kitãækarã nimaraþe.

⁵ Suþa imarã ï'rïkaoka þakirimaji imaberaþaki naka, Tuþarâte ïaika wãjitãji þaremarirã nimaraþe.

Maekarakamarã ángelrãka Tuþarâte bojawaþu'ataþirimaja

⁶ Sabe'erõ'õ ï'rïka ángelte mabo'ikakurirõ'õrã wiþakã'ã ñiarape. Iki imaraþaki, "Kimakiþi ãrïwa'ri po'imajare õnia imajiparükia Tuþarã ja'ataikaki", majaroka o'ariba'imariã ãñua bojarimaji. Ritaja ka'iareka dikaoka jariwa'ririmariã, suþabatirã po'imajatata jariwa'ririmariã, noka imabayu uþakaja jairã, suþabatirã ritaja wejeareka imarãte sabojarimaji kimaraþe.

⁷ Suþa imarã ikuþaka jãjirokapi kijaikorape:

—Ritaja ima têrïwa'ribaji imaki Tuþarâte imamaka, sapi ãrïwa'ri kire mijia jiyipuþayeebe. I'suþaka ñaÑu po'imajare ba'iaja baaika waþa jêñerûkirîmi seyaika simamaka. Tuþarã imaki wejeþema, ka'ia, riaka, okoa jurupoajyeikaoka baaekaki. I'suþaka baaekaki kimamaka jiyipuþaka kire õrïrûkirã mijia ime,— ángelte ãrïkorape.

⁸ Sabe'erõ'õ aþika ángelte wirapaka ñiarape. Ikuþaka kijaikorape:

—Babiloniawejea, supabatirā sareka imarāte ba'iaja baaripareareka Tuparāte sariatarape. Babiloniakarā ba'iaja ritatojo wejearaka imarā Tuparāte naja'ataokaro'si baata'airā imaraparā,— ángelte árkorape.

9-10 I'sia be'erō'ō apika ángelte ñiarape. I'kioka ikuþaka jājirokapi jaikorapaki:

—Werikapakiakite jiyipupayeeirā, supabatirā kijérāka nabaapo'ijiaraþakite jiyipupayeeirāoka, kiwāmea naþitakarā, nakū'arā o'oþ'arújekarāte boebariwa'ri Tuparāte ba'iaja nare jūarújerāñu. Mia je'e, i'supaka simamaka sawapa azufre þeka jū'rēirō'orā ba'iaja jūarī na'rirāñu. Tuparārirā ángelrākare ðarāka wājitāji, supabatirā Oveja weiwa'yua upaka imakite ðarāka wājitājoka, ba'iaja najūarāñu.

11 Ba'iaja nabaaeka þareaja nare joerāka ūmakaka puri tiyirükimarā imarāka. I'supaka werikapakiaki upaka imarapakite jiyipupaka õñurā, supabatirā kijérāka baaekaoka jiyipupayeewa'ri kiwāmea o'oþ'aekarā ba'iaja jūajiparāñurā,— kéríkorape.

12 I'supaka simamaka, Tuparārirā, kijā'meika yi'paraka Jesúreoka yi'ririþayurā imarī, kire yi'ririþa'atarimariā sime naro'si.*

13 I'sia be'erō'ō mabo'ikakuriþi ikuþaka yire sáríkorape:

—Mire yibojaika mio'obe. Maiþamaki Jesúre yi'ririþa'atabekaja reyaekarā, jijimaka mijā imabe,— yire sáríkorape.

I'supaka sáríkorapaka ã'mitiritirā, ikuþaka Espíritu Santore árkorape:

—Rita sime, i'supakatakajaoka simarū. Ka'wisi be'erō'ō naba'iraberijayua ja'atatirā, najérítarāñu. Mabo'ikakurirā neyarāka þoto, ba'iaja jūaekarā imariþotojo kiyapaika upakaja jia nabaaeka õñuka imarī, jia sawapa Tuparāte nare baarāñu, — Espíritu Santore árkorape.

“Ritatojo wejearaka imarāte ba'iaja baaeka ðatirā, wēkomaka nare mibaabe”, ángelte árkorape

14 I'tojírā oko ūmakaka boia ima þemarā þo'imaji upaka imakite ruþamaka ñiarape. Orokaka baaeka bu'ya tuaekaki sara opika rikaiki kimarape.

15 Torájírā mae, apika ángel Tuparāte jiyipupaka õríriwi'iaþi kiþopakā'ã ñiarape. Oko ūmakapeþemarā ruþaraþakite jājirokapi ikuþaka árkorape:

—Kopakaja ka'iareka ima õterikia rabaerā baaika mae, supa imarī sata'tepätetirā same'epatabe,— kire kéríkorape.†

* 14:12 Posiblemente este versículo es un comentario de Juan al oír lo que dijo el ángel. † 14:15 La primera cosecha puede ser la recogida de la gente rebelde para castigarla, o posiblemente es la recogida de los creyentes para rescatarlos.

¹⁶ I'suþaka kẽþakã'ã ã'mitiritirã, ta'tepatetirã oko ūmakaka þemarã ruparaþakite se'eraþe.

¹⁷ I'sia be'erõ'õ, ñimirã Tuparãte jiyipuþaka õrïriwi'iapi aþika ángelte porape ate. I'kioka sara oþika rikaraþaki kiro'si.

¹⁸ I'sia be'erõ'õ, aþika ángel, joeñjiritëria ñarñrimaji, aþika põ'irã ke'þakã'ã ñiarape. Toþi mae oþika sara rikaraþakite jajirokapi ikupaka kẽrïkorape:

—Ka'iareka ima iyaka rẽnua mae. Suþa imarã misara oþikapi sata'tetirã same'ebe,— kire kẽrïkopakã'ãja ña'mitirape. (Kire na'mitiriþeberika wapa Jesúre nare jẽñerãnu ãrñrikopakaja simaraþe i'suþaka baarika).‡

¹⁹ I'suþaka kẽþakã'ã ã'mitiritirã, kisarapi ka'iareka imaraþaka õterikia ta'tepatetirã ke'eraþe. Se'etirã, sokoa bikerûkirõ'õrã sakitaaraþe. “Po'imajare ba'iaja baaika ñatirã jimarãba'iaja Tuparãte nare jūarüjerãnu”, ãrñrika upaka sime i'sia.

²⁰ Suþa imarã weje a'riwa'rirã iyaka narñ'kap'a'seraþe. Sanarñ'kap'a'semaka riaka upaka sajururaþe riwea. Suþabatirã trescientos kilómetro rõ'õjirã yoerã sajuruwa'raþe. I'suþaka baawa'ri kawaru wãmujã'ärõ'õjirã ñikria saaraþe.

15

I'þotëñarirakamarã ángelrãka ba'iaja po'imajare jūarükia rikarimaja

¹ I'sia be'erõ'õ mabo'ikakurirõ'õrã aþea maikoribeyua imatiyaikakaka ñiarape. Ángelrãka i'þotëñarirakamarã narakakaja ba'iaja po'imajare jūarükia kaka narikaraþe. Jimarãba'iaja nabaarijayua naja'ataru, ãrñwa'ri.

² Suþabatirã riaþakiaka jia waria okoika peka jû'rëika upaka ima rukubaka imaria simamaka ñiarape. Isiriarijerã ríkimakaja po'imajare ríkajiyeraþe. Werikaþakiaki upaka imaki, suþabatirã kijérãka po'imajare baaeka jiyipuþayeebeyurã, suþabatirãoka kinúmero jî'ítabeyurã imarã werikaþakiakite têrïkarã nimaraþe. Suþabatirãoka arpa Tuparãte nare ñjika þariji naríkajiyeraþe.

³ Sapi Tuparãro'si kiþo'imajare imaruþutarimaji imaroyirekaki, Moiséte bayakoyeroyireka mirãka bayakoyerabaraka nimaraþe. I'suþakajaoka Oveja weiwa'yua upaka imakte jiyipuþayeokaro'si ikupaka nabayakoyerape: —Tuparã, ritaja ima têrïwa'ribaji imaki imarã, ritaja ima

þemawa'ribaji jiitaka mibaaika ime. Jia wãjirokapi meñu upakaja jia oyajaa baaiki mime. Í'râkõ'rîmato

‡ **14:18** Esta frase es información añadida para ayudar los lectores entender la figura.

ka'iareka jariwa'ririmarña po'imaja ritaja ñepamaki imajiparijayuka mime.

⁴ Yija ñepamaki, marã mire kikibekaja, supabatirãoka mire jiyipupayeebekaja imabesarãñurã. Mi'i ñ'rakaja ñ'rakurioka ba'iaja baakoribeyuka mimamaka, i'supaka nimarãñu. Ritatojo wejeareka mire yi'ribeyurâte jiaipi miwëkomabaarãka poto ritaja po'imaja ima upatataja miþ'irã rẽrñurã mire jiyipupayeeokaro'si,— bayakoyabaraka narape.

⁵ I'supaka bayakoyabaraka nimaraþaka be'erõ'õ mabo'ikakurirõ'õrã Tuþarâte jiyipupaka õrïriwi'iarã kima kuraraka wiritamaka ñiarape.

⁶ Torã Tuþarâte jiyipupaka õrïriwi'iapí ñ'potëñarirakamarã ángelrãka ba'iaja po'imajare jüarükia rikairâte popakã'ã ñiarape. Jariroaka jia boia ka'imarña jäätirã, wa'eyoka orokaka õñimaki wäjitâjirõ'õjirã jéräyua naji'araþe.

⁷ Toräjirã mae ñ'potëñarirakato seroa orokaka baaeka botarakamarã maikoribeyu upaka imaraþparãkakite rikaraþe. Supa imarí ñ'potëñarirakamarã ángelrãkare nimarakamakireje sakijimaka ñiarape. Kire yi'ribeyurã rikimarâja po'imajare imamaka, Tuþarã, õnia imajiparimajire boebayuakaka õñijírika pururaþaka sareka.

⁸ Seroa nare kijirapaka poto Tuþarâte jiyipupaka õrïriwi'iarã ûmakaka pururaþaka. I'supaka sabaaraþe ritaja ima þemawa'ribajirã jiitakiji Tuþarâte ima beawa'ri. Tëritakiji imakite torã imaraþaka simamaka, i'supaka simaraþe. ñ'potëñarirakamarã ángelrãkare ba'iaja po'imajare jüarükia rikairâte saba'rabetiyibeyukaji ûmakaka torã purumaka, makioka kãkaberijirõ'õ simaraþe.

16

Tuþarâte boebayuakaka õñijírika pururika seroareka ima

¹ Sabe'erõ'õ Tuþarâte jiyipupaka õrïriwi'iapí ikuþaka ñ'potëñarirakamarã jääjirokapi ángelrãkare säríkorapaka ña'mitirape ate:

—Tuþarâte ñariþe'yoirã po'imajare ba'iaja jüaerã, seroareka mijia rikaika õñijírika ka'iarã mijia we'aña'tabe. I'supaka samija baabe, Tuþarâte boebayuakaka sarã ima simamaka,—säríkorape.

² Topi mae mamaríkaki ángelte seroareka kirikaraþaka ka'iarã kiwe'aña'tarape. I'supaka kibaaraþaka poto werikapakiaki jéräka nabaaekakite jiyipupayeeirã, supabatirã kiwâmea o'oþ'ækârâte naþo'iarã dajaka ã'mika kâmia nare po'ijirapaka.

³ Kibe'erō'ōjī imaraapaki ángelte seroapi kirikaraapaka riapakiakarā kiwe'aña'tarape. Sakiwe'aña'tarapeaka poto, reyaekarā riweupakaja okoa jararaapaka mae. I'supaka sabaamaka, riapakiakareka ima, ba'irijiaka ritaja jīrīpatarapaka.

⁴ Ī'parā be'erō'ōjīkaki ángel seroapi kirikaraapaka riakarā, supabatirā okokopeapi poyurō'ōrā sakiwe'aña'tarape. I'supaka kibaaraapaka poto riwearo'si okoa jarapaka saro'si maē.

⁵ Ángel okoa īarīrimajire ikupaka jaikorape:

—Tuparā, jia wājirokapi meñu upakaja jia oyiaja baaiki mime. I'supakajaoka bikija imara'aekaki imariptojo, maekakaoka imarijayuka mime. I'supaka simamaka po'imajare ba'iaja baaika īakoþeka boebariwa'ri, ikupaka nare mibaayu:

⁶ Miyi'yurāte najāāmaka, jimarīa nariwea jururaapaka. Supabatirā miro'si bojañjirimajare i'supakajaoka nabaarape. I'supaka baaraaparā nimamaka okoa naro'si imabeþakā'ā, "Riwearo'si jayuaja nukurū", meñua jia sime,— kērīkorape ángel okoa īarīrimaji.

⁷ I'supaka kērīkorapaka be'erō'ō joeñjiritērīa imarō'ōpi ikupaka kire sayi'rikorape:

—Rita sime Tuparā, i'supakatakaoka sime. Yija īpamaki, ritaja ima tērīwa'ribaji imatiyaikiji mime. Ritaja īawārūki imarī, po'imajare ba'iaja baaeka imarō'ōjīrāja jirokapi nare sawapa jēñeiki mime,— sārīkorape topi.

⁸ Maekarakamarā be'erō'ōjīkaki ángel seroapi kirikaraapaka aiyakarā sakiwe'aña'tarape. I'supaka kibaaraapaka poto aiyapeka jājia po'imajare joeraapaka.

⁹ I'supaka kibaaraapakapi oobaraka ba'itakaja po'imajare jūarape. I'supaka nare sabaako'omakaja, ba'iaja nabaaika ja'atabekaja nimarape. Supabatirā kijā'merapakapi ritaja ba'iaja jūawa'ri Tuparāte jiyipupayeerika po'imajare yaþaberaape. I'supaka imawa'ri kire jiyipupayeerikopakaja ba'iaja Tuparāreka jaibaraka nimarape.

¹⁰⁻¹¹ Botarakamarā be'erō'ōjī imaraapaki ángelte, ikupaka baaraape: Werikapakiaki jā'meruparikūmu pemarā seroareka kirikaraapaka kiwe'aña'tarape. I'supaka kibaaraapaka poto jā'mebaraka kimaraaparō'ō neiñamita'rapaka. I'supaka imawa'ri ritaja nare sayi'amaka marā baaberiwari narērōkaka þariji nakukurijaraape. I'supaka imariptojo ba'iaja nabaaika ja'atabekaja, Tuparā, mabo'ikakurirō'ōrā jā'merimajireka ba'iaja jaibaraka nimarape.

¹² Ī'rāpitarakamarā be'erō'ōjīte imaraapaki ángelte seroapi kirikaraapaka riaþakiaka Éufrates wāmeiriārā

sakiwe'aña'taraþe. I'suþaka kibaamaka riaka sarekaja þõþorapaka. I'suþaka sajarape jã'äтика þë'rõtopi i'taraþparã ïþparimarãre nasurararãkaþitiyika nawaata'yaokaro'si.

13 I'suþaka simaraþaka be'erõ'õ Satanárika ima maekarakamarã ïþparuka uþaka ïoika ñiarape. Í'rïka imaraþaki kajuyaiþakiaka uþaka ïoiki rijokopeapi þorapaki. Aþika ïþparuka þorapaki werikaþakiaki rijokopeapi. Aþika ïþparuka imaraþaki weriki waþuju þakibaraka, "Tuparâro'si bojaþirimaji ñime", ãrãþaki rijokopeapi þorapaki.

14 Í'râ maekarakamarã Satanárika ima ïþparuka uþaka ïoirã imaraþparã maikoribeyua baabearimaja. I'suþaka simamaka ritatojo wejearaka imarã ïþparimarâte, nasurararãkaþitiyika Í'rïka jariwa'ririmarã narêrûjerape. Tuparâ, ritaja ima têrwa'ribaji imaki, piyia þo'imajare ba'iaja baaika waþa kijëñerârîmi seyarâka þoto þitâ'mua þo'ijiataokaro'si torã na'raþe.

15 "Yire mijâ ã'mitiþe", Jesucristore ãrîkorape: " 'Itojite mawi'iarâ kareba'arimajire etarâñu', mijâ ãrîwârûbeyu mijaro'si ima uþaka sime yetarûkia saro'si. Yetarûkia ta'abaraka yiþapaika uþakaja baabaraka imatikaja imarâñurâ þuri jijimaka imarâñurâ. I'suþaka imarã imarî, rakajetikaja najarioaka jäätkarâja imarã uþaka nimarâñu. I'suþaka imarâñurâ þuri jariomarã imawa'ri aþerâ wâjítaji i'yoþi'ribeyurâ uþaka nimarâñu", kêrîkorape.

16 Suþa imarî Satanárika ima ka'iareka imarã ïþparimarãre narêrûjerârõ'õ Harmagedón wâmeika sime boarikarõ'õ Hebreo okapi.

17 Piyika ángel seroapi kirikaraþaka waþuko'torõ'õrâ sakiwe'aña'taraþe. I'suþaka kibaaraþaka þoto Tuparâte jiyipuþaka õrîwi'iarâ kiruþarikumua imarõ'õpi ikuþaka jääjirokapi sajaikorape:

—Kopakaja satiyiyu mae,— sârîriokaabayuraþe.

18 I'suþaka sârîkorapaka tiyiwa'raþarõ'õjite wîþoa yaataira'katirâ, þaaraþaka. Suþabatirâ werika okaaribaraka ka'ia jääjia iyiraþaka, sareka þo'imajare imaeka þoto siyika þemawa'ribajirâ.

19 Siyiraþakaka Í'râtiji Babiloniawejea imakoþeraþaka maekarakaweje uþaka sajarirîkarape. I'suþakajaoka ritaja wejearaka imakoþeika wejea ririþatarapaka. Babiloniakarâ ba'iaja nabaaika ye'kariribeyuka imarî, nare boebariwa'ri ba'itakaja naþareareka Tuparâte nare jüarûjerape.

20 I'suþakajaoka ka'ia iyimaka jümurika, suþabatirâ þusia ririþatarapaka.

²¹ Supabatirā īmiipi okojiyia cuarenta y cinco kilos rō'ōjīrā ima jūjirapaka. I'supaka jūjirapaka nare pa'semaka jimarā ba'iaja Tuparāreka jaibaraka po'imajare imaraþe.

17

Werikapakiakite, rōmoka imaeka

¹ Supabatirā ī'potēñarikamarā ángelrāka seroa rikaraparākakite yipō'irā etaraþe. Topi mae ikupaka yire kērāþe:

—Ó'ōrā mi'tabe, rīkimaka riamakairō'ōrā ima ba'iaja baari-wejea, sakaka mire yibojaerā baayu. Mia je'e: Ritaja īmirījaka wā'imarītiyaiko upaka sareka imarā nimamaka, Tuparāte ba'iaja nare jūarūjerāñu.

² I'supaka i'sia wejeakarāre ba'iaja nare baaruþutamaka, ritatojo wejeareka imarā īparimarāre ba'iaja naka baaraþe. īmirījaka wā'imarīrirōmote ba'iaja nare baaruþutaeka imarī, ikupaka nimaraþe i'sia wejeakarā: Waþuju imaja jiyipupaka ññurā imarī, ritatojo wejeareka imarāte jiyipupaka sanoñaokaro'si maerumajaka upaka nare nimarūjerāþe,—ángelte yire ārāþe.

³ I'supaka yire kērāþaka þoto Espíritu Santore jeyobaaikaþi ãrīwa'ri ikupaka yire sabaaraþe: ī'rīka ángel po'imajamatorā yire e'ewa'rapaki. Torā eyatirā werikapakiaki jū'aka imaraþaki þemarā rōmore ropamaka ñiarape. Tuparāte jaiyuyerikakaka wāmea o'oeka kireka jī'ījiyerapaka. Supabatirā ī'potēñarirakao rupuko'a, ī'paþitarakabi wakaiki kimaraþe.

⁴ Kosaya iyayaþea upaka ūika, supabatirā jū'aka imaraþaka. Supabatirā rīkimakaja, orokaka, supabatirā ãta waþajā'rīkakaka, þerlas wameikakaka baaekaoka kojiioka kopo'iareka imaraþaka. Supabatirāoka ikupaka seroa orokaka baaeka þururika: Noñu upakaja þuþajoatirā dajaitakaja nabaaeka waþuju imaja kojiyipupayeerijayua, supabatirāoka ba'itakaja kowā'imañua korikaraþe.

⁵ Ikuþaka ãrīrikopakaja kokū'arā majērāko'abeyua wāmea o'oñ'aea imaraþaka. ã'mitirikōrī je'e: "Babiloniawejea", ãñua simaraþe kowāmea. "Ritajaka ba'iaja baawā'imarīrimajare wārōrimajo imarī, naþako upaka koime. Supabatirā ritaja ba'ia Tuparāte yaþabeyuakaka po'imajare wārōrimaja Babiloniawejakarāre ime", ãrīrika simaraþe kokū'arā o'oñ'aea.

⁶ Kore ñiawārūmaka, ikupaka koimaraþe: Iyaokoa ukutirā wejabiyuko upaka koimaraþe. Tuparārirā, supabatirā kirika bojariroka yi'riwa'ri bojirimajare najāðarapaka riwea kopakaja simaraþe i'sia iyaokoa. I'supaka koimamaka marākā'ã ãrīberijīka yijaraþe.

7 I'suþaka ñimamaka, ikuþaka ángelte yire bojaraþe:

—¿Dako baaerā i'suþaka mime? Rõmo miako'oko, "Ikuþakaro'si simekã'ã", meriþwärüokaro'si mire sayibojawaþu'ataerā baayu. Suþabatirã werikaþakiaki ï'potëñarirakao ruþuko'aiki, ï'þapitarakabi wakaiki kore e'ewa'þakã'ã miako'oki, "Ikuþakaro'si simekã'ã", jia meriþwärüerā ï'þaba'iwã'taja mire sayibojawaþu'ataerā baayu.

8 Werikaþakiaki miako'oka bikija õnia kimaraþe ruþu. Imariþotojo maekaka þuri kimabeyu. I'suþaka simako'omakaja torã kime moribeyu þoto koþea tiybeyurõ'ðpi þorira'atirã kimarãnu. I'suþaka kibaamaka ïatirã, jimarã ritatojo wejeareka imarâte þupatarãnu. I'suþaka imariþotojo sabe'erõ'ðpi þuri Tuþparâte kire riatarükirõ'ðrã ke'rirãnu. Kiþaperä þüñurã Tuþparâte nawãmea o'oberikarã nime werikaþakiaki uþaka imakite ïatirã þupatarükirã. Ika wejea kiþo'ijiaerã baaeka ruþubajirã kiþaperä þüñurã Tuþparâte o'oeka, "Ikarakamarã nime õnia imajiparükirã", ãriwa'ri sakio'oeka.

9 Sarekaja ã'mitiriwärüikiro'si þuri ðrïrükia sime. Ï'potëñarirakao ruþuko'aiki miako'a ï'potëñarirakabi þusi uþaka sime. I'suþakajaoka koime rõmo saþemarã roþako'oko. Aþeroka ï'potëñarirakamarã ïþarimarã uþaka sime kiruþuko'a.

10 I'suþaka simako'omakaja ï'rãþitarakamarã nime ïþarimarã bikija reyaekarã. Nabe'erõ'ð tuikaki imaki maekaka þo'imajare jã'merijayuka. Kibe'erõ'ðjí imarükika þuri õibeyukajika ruþu. Ñamají þuri matikurijikaja þo'imajare kijá'mekoperãnu. I'suþaka imariþotojo Tuþparâte ãriþaka uþakaja kiro'si simarãnu.

11 Werikaþakiaki imaroyirekaki, maekaka þuri õnia imabeririþotojo ñamají þuri nabe'erõ'ð piyia jã'merimaji kimarãnu. Ï'potëñarirakamarã jã'meka mirârâte jã'meka uþakaja jã'merimaji kimarãnu. I'suþaka ba'iaja kibaarâka be'erõ'ðpi þuri Tuþparâte riatarükikaro'siji kime.

12 ï'þapitarakabi waka miako'a, ï'þapitarakamaki ïþarimarã uþaka ima. I'suþaka simako'omakaja, þo'imajare jã'meñ'mubeyukajirã nime ruþu. Ñamají werikaþakiakika jã'merükiräro'si nime. I'suþaka baarimaja imariþotojo ñoaka jã'mebaraka nimabesarãnu.

13 ï'þapitarakamarã imariþotojo ï'rïka ta'iarâja þupajoairã nimarãnu. I'suþaka imarã imarí, "Miyaþaika uþakaja mibaarika yaþawa'ri mikaja mire jeyobaabaraka yiþa imarãnu", werikaþakiakite narîrãnu.

14 I'suþaka imawa'ri Oveja weiwa'yua uþaka imakika najîrîrãnu. Suþa simako'omakaja nare kitêrîrãnu. Suþa imarí aþerã imatiyarimaja têrîwa'ribaji imaki imarí suþa

kibaarāñu. Suþabatirā ïþarimaraðtarā imarā ïþamaki kime. Oveja weiwa'yua uþaka imakika imarā Tuparâte wã'mae karâ imarî, kire ye'kariribekaja kiyaþaika uþakaja baarijayurâ nime,— ángelte yire ãrâpe.

¹⁵ Ikuþaka apea ángelte yire bojaraþe:

—Rõmore rupairõ'orâ, rïkimakaja ima riamaka miako'a, po'imaja kopakaja riamaka ime. Suþa imarî ï'râ wejekarâ jariwa'ririmaria, ï'râtata po'imaja pââwa'rimaria, suþabatirâ naka'iareka imabayurâ uþatatajá sime miako'a.

¹⁶ ïþapitarakamaki ïþarimarað werikapakiaki uþaka imakika miako'orâ, rõmore ïariþe'yorimaja nime. Suþa imarî ba'iaja kore baawa'ri, ritaja koba'irijia ë'matirâ jariromarîko kore naja'atarâñu. Suþa imarî kore jäätirâ, kori'ia ba'aþuatirâ, kou'a þuri þekarâ najoeriatarâka. Iko rõmore ima uþaka ima weje simamaka i'suþaka sanariatarâñu.*

¹⁷ I'suþaka i'sia wejeakarâre nabaarâñu kiþuþajoika uþakaja Tuparâte nare baaruþemaka. Suþabatirâ ï'rîka ta'iarâja þuþajoawa'ri werikapakiakite niþamaki nimarûjerâñu. Suþa imarî kiyaþaika uþakaja kire najeyobaarâñu, "Kopakaja sajë'râka ñarîkarâ seyayu mae", Tuparâte ãrîrâñu rõ'õjite.

¹⁸ I'ko rõmo miako'oko ba'itaka wejea kopakaja koime. I'suþaka simamaka tokarâ ïþarimarað apea wejeakarâ ïþarimaraðte jâ'merimaja imarâ,— ángelte yire ãrâpe.

18

Babiloniareka imae karâte ba'iaja jüaeka

¹ I'suþaka simaraþaka be'erõ'õ mabo'ikakurirõ'õpi ángel jâ'merimajite ruira'amaka ñiarâpe. Jâjia ya'tariki imarî, ka'ia ritatojo kiyaaboarape.

² I'toþrâ mae, jâjirokaþi ikuþaka kërikorape:

—Babiloniawejea ririrûkiaro'si sime. I'suþakajaoka sareka imakopeirâte þurirâñu. I'suþaka baawa'ri Satanârika ima wejea, suþabatirâ ritaja wiriba'ia, ba'iriji dajaka wejearo'si sajarirâñu.

³ Mia, ikuþaka baarijayurâ nimaraþe: Babiloniakarâ ba'iaja baarirõmo uþaka imarî, ritatojo wejeareka imarâte waþuju imaja jiyipuþaka õñurâ najayaokaro'si nare sñaþejabiarijayuko koime. Suþa imarî ritatojo wejeareka imarâ ïþarimarað ba'iaja koka nabaaraþe. I'suþakajaoka aþerõ'õkarâreka ba'irijia waþajâ'rïkaja yapatiyawa'ri, sanawaþaþijirape. Suþa imarî ritatojo wejeareka waruomarâre rïkimakaja niñerû tõþoirâ najarape,— ángelte ãrâpe.

* **17:16** Esta frase es información añadida para ayudar los lectores entender la figura.

⁴ I'suþaka k  r  paka be'er  'o mabo'ikakurir  '  pi ikuþaka Tupar  ro'si s  r  korape:

—Yire   'mitiriþ  arijajur  , i'sia wejee  a mij   ima'si. I'suþakajaoka ba'iaja nabaaraþaka uþaka baabekaja mij   imabe, ba'iaja naj  uþaka uþaka mij   j  ukoreka.

⁵ Tokar  re ba'itakaja baarijaparaka ima koþakaja   iar  n  ayu, — kiro'si s  r  korape.

⁶ I'suþaka simamaka boebariwa'ri ba'iaja baarimajare riatar  kir  te ikuþaka s  r  korape:

—Aþer  te ba'iaja nabaaraþaka simamaka, saþemawa'ribaji ba'iaja nare mij   baar  n  .

⁷⁻⁸ Mia je'e, r  kimakaja dakoa jariwa'ririmari  ja rikair   nime. "Imatiyair   maime",   r  puþajoair   imar  , nayaþaika uþakaja nabaarijaju. I'suþaka nabaarijaju ko'apitor  'oj  r  ja ba'iaja nare mij   j  uar  jebe. "J  'merimaja r  mij   maime. Nat  miar   nare reyat  pamaka ba'iaja þuþayur   uþakamar   maime",   r  puþajoair   nimako'omakaja,   r  r  mi tokar  re ba'iaja j  uar  n  u. Suþa imar   reyair  , k  esia j  uar  kir  , suþabatir   aþer   ba'iaja þuþaririkarekaja imar  n  ur   riomaka imawa'ri. Suþabatir   nawejea oor  ka. Ika   a  nu ritaja i'sia wejeeareka imar  te yijoeriatar  ka simamaka. I'suþaka   a  nu ritaja ima t  riwa'ribaji yirik  pi sayibaar  ka simamaka,— Tupar  ro'si s  r  kopak  '   ña'mitirape.

⁹ —I'sia wejea ooriþak  '     atir  , jimar   aþea ka'iareka imar     parimara  re ba'iaja þuþarir  n  u, "Nimamaka dako jariwa'ririmari  ja yija yaþaika uþakaja naka yija baakoperooyirape",   paraka. I'suþaka   parimara  re   r  r  n  u Babiloniakar  ka ba'iaja baarijeyoarika mir  r  .

¹⁰ I'suþaka simako'omakaja Babiloniakar  ka ba'iaja j  arika yaþabereriwa'ri   oakurir  ja natuir  n  u. Toþi oþaraka ikuþaka nar  r  n  u:

"Aya! Jimar   jo'baka wejeþakiaka imariþotojo sooriyu. Ritaja ima aþeriweje bo'ibajir   imatiyair  'o simakoþeraþe. I'suþaka simako'omakaja tokar  re ba'iaja baariþpareareka ikuþar  '  pi i'suþaka Tupar  te sabaaayu", nawejeareka imabayur     parimara  re   r  r  n  u.

¹¹⁻¹⁴ I'suþakajaoka oro, þlata,   ta waþaj  'r  a, þeras, sayap  ia waþaj  'r  akaka*, suþabatir   jia jiij  sia j  aikakaka yaþua waþaj  'r  a ima, marfilkaka nabaaeka, þeuakaka, suþabatir   broncekakaoka nabaaekakaka, ayabaka, suþabatir   jiij  sia naþo'ia imaer   iyebaka naþuker  kia,

* 18:11-14 Telas de lino fino, seda, de color púrpura y rojo

supabatirā canela, ba'irījia ba'arika rukerūkia jibaji jīsika, iyaokoa, iyebaka yo'aba'arūkia, trigo, trigo jīa oyeka, naþoyerā, wa'ibikirāwēko, oveja, kawaru, supabatirāoka kawaruþi tūrūrūki upaka na'ririmayaoka, ritaja ð'orā yija bojaekarakaba'i Babiloniakarāre e'etoparaka imakoþeroyirape. I'supaka simamaka īakopeka ritaja waruaka nare ījirimaja mirārā oribaraka nimarāñu. I'supaka nimarāñu ritaja narikakopeika þupajoawa'ri,

"No'orā aþekurioka sayija ījibesarāñu mae. Jíakaka nayaþakoperoyirapaka, supabatirā ritaja ba'irījia waþajā'rīa narikakoperoyirapaka þitiyika naririwa'yu mae, aþekurioka sanarikaerāmarīa", narīrāñu.

¹⁵ Supa imarī Babiloniari ba'irījia ījitimā rīkimakaja niñerū tōþokopeka mirārā, soorāñurīmi yoepi oribaraka nimarāñu, "Naka ī'rātiji ba'iaja torā yija jūaa'si", ārīwa'ri.

¹⁶ Topi imatirā ikupaka ba'iaja þuparibaraka narīrāñu: "¡Aya! Ba'itakaja sabaayu Babiloniawejea. Rōmo jiyuritaka imakote ima upaka imaweje simakoperoyirape. Supabatirā sayapāia waþajā'rīa iyayaþea īoika supabatirā jū'aka jātirā, rīkimakaja kojioka kopo'ireka imaraþaka, orokaka baaeka, supabatirā ãta waþajā'rīakaka baaeka, þerlas wameikakaka baaeka upaka imaweje simakoperoyirape.

¹⁷ Supabatirāoka ritaja narikakoperoyirapaka ñojimarīji oopataika", ba'irījia torā ījikoperoyikarāte ārīrāñu.

Waþuru īparimari, naro'si ba'iraberimaja, supabatirā waþurupi waruaka e'ewa'ritirā ījirimaja ñoakuriþi i'supaka imarāka īañumarāñurā.

¹⁸ I'supakajaoka ate, Babilonia oobaraka jimari ñumakapupakā'ā īawa'ri þañebaabaraka ikupaka nakasererāñu: "I'siweje imaroyiraparō'ðjirā ima weje imabeyua mae", narīrāñu.

¹⁹ Tērīkaja ba'iaja þupariwa'ri narupuko'areka ka'ia naþearāñu. I'supaka baatirā þañebaabaraka ikupaka narīrāñu: "¡Aya! Ba'itakaja sabaayu Babiloniawejea

imakoperoyirapaka. Waþuru jo'baka rikairā sapi waruaka torā e'ewa'paraka nare ījitimā, rīkimakaja niñerū tōþokoperoyiraparā. Ñojimarīji soopatayu mae", narīrāñu waþurureka imarā, — mabo'ikakurirō'ðpi Tuparāro'si sārīkorape.

²⁰ Torājirā ikupaka sajaiþakā'ā ña'mitirape ate:

—T'sia wejea oopatamaka īlatirā, jījimaka mijā imabe mabo'ikakurirō'ðreka imarā. Kirika bojariroka mijā bojaerā Cristore þūataekarā, Tuparāte nare ãñua bojaðjirimajaoka, supabatirā Tuparāte yi'yurā upatiji jījimaka mijā jaþe. I'supaka mijā imabe torā

imaroyiraparāte ba'iaja mijare baawā'imarīka waþa ba'iaja najūaika simamaka,— sārīkorape.

21 Torājīrā ate aþika ángel jājikate ñiarape. Suþa imarī, jo'baka ãta trigo mukerükia uþaka ima e'etirā riakarā kiyitarape. I'suþaka sabaatirā, ikuþaka kērāpe:

—Ãta yiysiataika uþakaja, Babilonia Tuþarāte riataþatarāñu. Suþa imarī aþekurioka po'imajare ñape'arūkimarīa simarāñu.

22 I'suþaka simamaka torā arþa birebaraka nabayako-yarijayua, suþabatirā ma'saka naþupurijayua, tromþeta naþupurijayua, aþekurioka ã'mitirirükimarīa sajarirāñu. Suþa imarī i'sia wejeareka jia oyiaja ba'irjia baarika õñurā aþekurioka sarā ba'irabebaraka imabesarāñurā. I'suþakajaoka simarāñu trigo oyerimajaro'sioka.

23 I'suþakajaoka jia yaaboabaraka torā ima aþekurioka yaaboabaraka imabesarāka. Suþabatirā jíjimaka þitañi'awa'ri nimarijayua imabesarāka mae. Mija ã'mitiþe Babiloniawejeakarā. Ritatojo wejeareka imabayurā bo'ibajirā waruamarā mijakarā imakoperaþe. Mija ye'oapi ritatojo wejeareka imarāte mijia þakirape mijia waruaka takaja nayaþatiyaokaro'si. Suþa imarī Tuþarāte jiyipuþayeebeyurā najarape.

24 Tuþarāte nare ãñua bojaljirimajare, suþabatirā kire yi'yurāte, i'suþakajaoka ritaja po'imajatatakarāre jāãbaraka mijia imaroyirape. I'suþaka mijia baaroyirapaka waþa ba'itakaja mijia jūayu mae,— ãta jo'baka riakarā yiatarapakite ãrāpe.

19

¹ I'suþaka simaraþaka be'erō'õ ríkimarā mabo'ikakuriþi na-jaimaka ña'mitirape. Ikuþaka jājirokapi narīkorape:

—“Aleluya. Tērīrikaja jiika maiþamaki Tuþarāte ime”, kireka marīrijariye'e. I'ki Tuþarāja imaki ba'iaja imarika tiyibeyurō'õrā ma'rirükia imakopekareka mare tāãekaki. Ritaja ima bo'ibajirā imaki kime, suþabatirā ritaja ima pemawa'ribajirā jiitakiji kime.

² “Ba'iaja ritajaka wā'imarītiyaikote yiwēkomabaarāñu”, rita ãñuka imarī, waþujumarīa ba'iaja kore kibaayu. Ba'iaja kobaækapi ritatojo wejeareka imaekarāte ba'iaja koimaruputaeka. I'suþaka simamaka Tuþarāte yaþaika baaroyiraparāte jāãekakote, i'suþaka kobaaroyirapaka ñarapaki imarī, kore kiriatarape mae,— narīriokabayurape mabo'ikakurirō'õpi.

Ba'aja ritajaka wā'imarītiyaiko ūpaka po'imajare Babiloni-awejeakarā ba'aja imarūputairā imamaka i'sūpaka narāpe.

³ Sūpabatirā ikūpaka narīriokabayurape ī'rājaoka ate:

—“Tērīrikaja jiika maīpamaki Tūparāte ime”, kireka marīrijariye'e, Babiloniawejea ooeka ūmakapuritiyirūkimarā ima simamaka,— narīkorape.

⁴ I'sūpaka narīkorapaka poto, Tūparā rūparikūmu wājītāji veinticuatro rakamarā p̄akiarimarā, sūpabatirā botaraka-marā maikoribeyu ūpaka imarāparāte mo'īpāñawa'rapē. Tōpi imatirā ikūpaka narāpe:

—I'sūpaka nañua rita sime. Tērīrikaja jiika maīpamaki Tūparāte ime,— narāpe kire jiyipūpayeewa'ri.

⁵ I'sūpaka simarāpaka be'erō'ō Tūparā rūparikūmu imarō'ōpi ikūpaka sajaikorape:

—“Tērīrikaja jiika mime”, āparaka jījimaka Tūparāka maimaye'e. Po'imajare īaika wājītāji imatiyarimaja, imatiyabeyurā ūpaka imakōpeirāoka, ritaja kiyapaika ūpaka kiro'si baarijayurā kire jiyipūpayeebaraka jījimaka maimarijariye'e,— sārīkorape.

Jesús, Oveja weiwa'yua ūpaka imakiro'si nabayakoyaeka

⁶ I'sūpaka simarāpaka be'erō'ō, rīkimarāja jairiokabayurā, sūpabatirā āta okaayu ūpaka, sūpabatirā wīpoa jaika ūpaka baatirā ikūpaka narīkorape:

—Aleluya. I'sūpaka imaki imarī, ritajare kijā'merijayu. Sūpa imarī “Ritaja imabo'ibajirā tērīrikiji imaki kime”, āparaka kire majiyipūpayeerijariye'e.

⁷ Oveja weiwa'yua ūpaka imakite p̄itañi'aírā ūpaka mijā imarīmi seyayu mae. I'sūpaka simamaka Tūparāte jījimakapi jiyipūpaka īparaka maimaye'e, kika maimajiparāka imarī. Oveja weiwa'yua ūpaka imaki jeyomakore* ketarūkia jījimakapi ta'atikaja koima ūpaka kirūpu nimarijayu.

⁸ Jíakaka boia ka'imarā jariroaka najāärūkia Tūparāte nare ījirape,— sārīkorape.

Najāäika ka'imarā ima, “Ba'aja baabekaja Tūparāte yi'yrā”, ārīrikopakaja simarāpe.

⁹ Sarokajīte ikūpaka ángelte yire ārāpe ate:

—Mae mire ñarīrā baaika jia samio'obe: “Oveja weiwa'yua ūpaka imakite p̄itañi'aika ūpakabaarāka baya niaerā kioyibojaekarāre jījimaka jarirāñu jiitaka Tūparāte nare baamaka”, ãñua mio'obe,— ángelte yire ārāpe.

Sūpabatirā,

---

* **19:7** La esposa del Cordero representa los creyentes en Jesucristo.

—Rita sime ika mire yibojaika, Tuþarärika bojariroka imatiyaika simamaka,—yire këräpe.

¹⁰ I'suþaka këþakä'ã, jiyipuþaka kire õrïwa'ri kiwâjitäji yimo'ipäñarape.

—Mimo'ipäñ'a'si yiwâjitäji. Mima upakaja, suþabatirä mijeyomarä Jesûre yi'yurä upakajaoka Tuþaräte yaþaika baaiki ñime yiro'si. Suþabatirä "Ikuþaka kime Tuþarä", ãrïwa'ri Jesûre wäröekakaka bojarijayurä maime. I'suþaka ï'rätiji bojarijayurä maimamaka, Tuþaräte takaja mijiyipuþayeetiyabe,—ångelte yire ãräpe.

Kawaru boika þemarä tuyuki têrîritakaja imarimaji

¹¹ I'suþaka këräþaka be'erö'õ, mabo'ikakurirä koþereka upaka wiritamaka ñiarape. Sawiritaraþaka þoto kawaru boika torä rïkamarapaki þemarä, ï'rïka po'imajire tuyuraþe. "Kërîrijayu upakaja baaiki, wâjimiji bojirimaji", wâmeiki kimaraþe kireka tuyuraþaki. Wâjia po'imajare jâ'meiki, suþabatirä kimajamaräre ba'iaja baaeka pi'iwa'ri þitâ'mua po'ijiaiki kimaraþe.

¹² Kiñakoa þeka jürëika upaka yaaboaraþaka. Kiruþuko'areka rïkimakaja niþarimarä mirärä bu'ya tuaekaki kimaraþe. Wâmea kireka o'oþi'aea, i'ki ï'rïkaja kiõñua simaraþe.

¹³ Riwearä ñu'aea saya upaka jariroaka jâäiki kimaraþe. "Tuþaräte nare ãñu upakaja po'imajare baabeaiki ñime", ãñua wâmeiki kimaraþe.

¹⁴ Suþa imarî kisurraräka mabo'ikakurirä jariro boia ka'imarîa jâäekarä imaraþarä. Suþabatirä kawaru boirä þemarä tuyutirä kibe'erö'õ na'ririþaraþe.

¹⁵ Naruþurö'õ a'ririþaraþaki rijokopeareka sara opika imaraþaka. Sara koþakaja kioka imarâñu. I'suþaka kiokaþi kimajamaräre ï'räþe'rötöräja kibaaräka simamaka. I'suþaka imawa'ri ritaja jâ'mewârûiki imarî, ba'iaja baarimajare baaika ïariþe'yowa'ri nare kiwëkomabaarâñu. Ritaja ima têrïwa'ribaji imaki Tuþaräte nare boebaþakä'ã ba'itakaja nare baarimaji kimarâñu kiro'si.

¹⁶ Kijariroakarä suþabatirä kirijoaräoka ikuþaka ãñua o'oeka jî'itarapaka: "I'i kime ritaja ïþarimarä ïþamaki, suþabatiräoka ritaja imatiyarimajare jâ'merimaji", ãñua simaraþe.

¹⁷⁻¹⁸ I'suþaka simaraþaka be'erö'õ ï'rïka ångelte aiyakareka rïkamaþakä'ã ñiarape. Wejeþemareka wiþua wayurika rabarika ba'arimajaka simamaka ikuþaka jâjirokapi nare këräpe:

—Tuþaräte mijaro'si baaweiräka mijä ïara'abe. Kawaru boiareka tuyukate jâäþateräkakaka rërîra'atirä po'imaja

rabarika mijā ba'araþe. Íþarimarā, suþabatirā jājirā, kawarurāka, naþemapi a'ririjayurāteoka suþabatirā surararāka Íþarimarā, naþuþayariji imarijayurā, topi i'suþakajaoka aþerāte ba'irabeijirimaja, imatiyarimaja, imatiyarimajamarīrāoka nari'ia mijā ba'araþe,— ángelte nare ãrāþe.

19-20 I'suþaka simaraþaka be'erð'ō werikapakiaki upaka imaraþaki ritaja Íþarimarā nasurararākaþitiyika nare kirëamaka ñiarape. Suþabatirā torā imaraþaki kijeyomakioka "Yi'i imaki Tuþarāro'si bojaþirimaji", ãrïkopebaraka werikapakiaki te ïaika wājitāji maikoribeyua baabeawa'ri, werikapakiaki jéräka jiyipuþaka ðrāþparā po'imajare, suþabatirā kiwāmea o'ojí'araþarāre kiþakiraþe. I'suþaka imaraþarāte rērāþe, kawaru þemarā tuyuraþaki, suþabatirā kisurararākaþitiyika þitā'mua ko'api'yaokaro'si. Kawaru boika þemarā tuyuraþaki naka jíþaraka Íþarā ba'iaja baarimajare kiñi'araþe. Suþa imarí werikapakiaki, suþabatirā, "Tuþarāro'si bojaþirimaji ñime", ãrïroyirapakiteoka ðñirāja þeka azufrepi jū'rēiritarā nare kitaaraþe.

21 Suþabatirā Íþarimarā, nasurararākaþitiyika etaraþarāte þuri kawaru boika þemarā tuyuraþaki kirijokopearā sara imaraþakaþi ba'iupakaja nare jääþateraþaki. I'suþaka simamaka dajaka ima ba'aika wayurika koþakaja ña'þiraþaka kijääþateraþparā ri'ia ba'abara.

20

Mil rakakuri wejejë'räka jā'mebaraka Jesúre imarūkia

¹ I'sia be'erð'ō, mabo'ikakurirð'ōpi þerumijia jo'baka, kajuyaiþakiaka upaka ïoikite kiþi'þerükia rikatirā ángelte ruira'amaka ñiarape. Suþabatirā koþea tiybeyua ima kiwierükiaoka kirikaraþe.

²⁻³ Ruietatirā kajuyaiþakiaka upaka ïoikite kiñi'araþe. Mia je'e mae, i'suþaka kibaaraþaki kime Satanás, bikija ãñaka upaka ïoiki po'ijiritirā þakiroyirekaki. Kire ñi'atirā þerumijiaþi ángelte kire pi'þeraþe, ñoaka mil rakakuri wejejë'rā rō'ðjírā koþea tiybeyurð'õrā kimaokaro'si. Suþabatirā sareka kire kitäterape ñoaka po'imajare þakibekaja kimaokaro'si. I'sia be'erð'ōpi þuri matikuriji kimaerā kire kija'ataerā baaraþe.

⁴ Topi mae jā'mebaraka narupairð'õrā rupajiyeraþarāte ñiarape. Mia je'e mae, Jesúre ye'kaririberiwa'ri, kimajaroka ja'atabeyurā, werikapakiakire kijéräkaþitiyika jiyipuþayeeberiwa'ri kiwāmea nakü'arā, suþabatirā naþitakarā o'ojí'aberika mirärā nimaraþe. Suþa imarí wāmua natoata'ruekarā imariþotojo, õñia jariþe'ritirā mil rakakuri wejejë'räka Cristoka jā'merimaja nimaraþe.

5 Aperā reyaekarā þuri mil rakakuri wejejē'rāka kijā'merāka be'erō'ðrā ðñia jariþe'rirūkirā imaraþarā.

6 Suþa imarī wāmua natoata'ruekarāte mamarīji ðñia Tuparāte jariþe'rirūjemaka jījimaka nimarāñu. Kire ã'mitiriþeairā imarī, aþekurioka nareyabesarāñu. Suþa imarī Tuparāte yaþaika kurarākare baaika upaka baarimaja nimarāñu. I'supakaja Cristoro'sioka baarimaja imarī, mil rakakuri wejejē'rāka kika najā'merāñu.

Piyia Satanáre nakutekopeka

7 Mil rakakuri wejejē'rāka o'rirāka be'erō'ð ja'atarūkika kime Satanás.

8-9 Topi þoritirā Gog wāmeirā, supabatirā Magog wāmeirāte kiyaþaika upakaja baarūjebaraka kimarāñu ate. Gog, supabatirā Magog koþakaja ritatojo wejeareka Tuparāte yaþabeyutatarā nimarāñu.

I'sirokapí nare kiþakirāka ã'mitiritirā ritaja ka'iapi narērīrāñu, þitā'mua Tuparārirāka ko'api'yaokaro'si. Tērīrikaja rīkimarā nimarāñu ritaja tatakarā þo'imaja. Suþa imarī, Tuparāte wātaka ðñurāre imaweje namoraþe. I'supaka nabaako'omakaja ðimiþi þeka Tuparāte kimajamarāre ña'atarāñu, nimaupatiji nooriyaokaro'si.

10 I'supakajaoka þeka azufreþi jū'rēiritarā Satanáre, þo'imajare þakirimajire, kitaarāñu. I'sia ruþubaji sarekajaoka werikapakiaki, supabatirā "Tuparāte bojaþirimaji ñime", ãrīþakiroyikakite kitaaekarō'ðrā simaraþe. I'supaka nare kibaamaka ðimareka, ñamiarekaoka ba'iaja jūarīji torā nimarāñu.

Po'imajare imaeka mirāka upakaja ðatirā þiyitaka sawaþa Tuparāte nare jēñerūkia

11 I'supaka simaraþaka be'erō'ð jo'baka tērīriku ruþarikūmu boitaka imaraþakarā ðrīkate rupamaka ñiarape. Ritaja ima bo'ibajirā tērīrikiji kimamaka, kílarapaka wājitāji ritatojo wejea rirapaka. I'supaka baawa'ri aþekurioka maiberijika sajarape.

12-13 Riaþakiakarā ña'miririkarā þupamirāka supabatirā reyaekarā þupamirāka tuikarō'ðrā ima þoatirā ðñia kijariþe'rirūjerape ate. Reyaeka mirārā ðñia jariþe'ritirā, torā ruþarapaki wājitāji naríkajiyemaka ñiarape. Imatiyarimaja, imatiyabeyurāoka nimaraþe. Torā naríkajiyerapaka þoto þaperā þüñu Tuparāte wieraþe. I'sipüñurā ritaja þo'imajare baaeka mirāka o'oeka imaraþaka. I'supaka simamaka sareka ðatirā, "Ikuþaka baaeka mirārā mijā ime", torā ruþarapakite nare ãrāþe. Supabatirā "Ikarakamarā nime yika imarūkirā", ãrīwa'ri kio'oeka þüñuoka kiwieraþe.

14-15 I'sia be'erō'ō reyaeka mirārāte imaeka mirārō'ō rērārī e'etirā peka azufrepi jū'rēiritarā Tuparāte sataaraape. Supabatirā pāpera pūnurā "Ikarakamarā nime yika imajiparūkirā", āñua kirikaraþapūnurā nawāmea o'oñi'aberikarāte īatirā peka jū'rēiritarā nare kitaaraape. I'supaka baawa'ri aþekurioka nare kīabesarāñu.

21

Wejea mamaka, wejeþema mamaka imarūkia

¹ Ritatajo ka'ia, riaþakiaka, wejeþema riraþaka be'erō'ō, mamaka ate Tuparāte ka'ia, wejeþema þo'ijiamaka ñiarape.

² I'supaka simamaka jia oyiaja baabaraka nimarūkirō'ō mamaka Jerusalén Tuparā þō'iþi ruira'atirā saña'rīþaþamaka ñiarape. īakōrī je'e: Rōmo þitañi'aerā baaeka kotimite kore īajiyukaro'si saya jia jāñweitirā koima upaka jiyurika imarō'ō simaraape.

³ I'supaka sabaaraþaka be'erō'ōjite, Tuparā ruþarikūmu imarō'ōþi ikupaka jājirokapi sārīkorape:

—Mija īabe. jPo'imajaka Tuparāte ime mae! I'supaka simamaka, "Mabo'ikakurireka Tuparāte ime", ārīrika imabeyua. Po'imajaka Tuparāte ima simamaka, i'supakajaoka nime naro'si, "Yija þamaki mime", kire āparaka.

⁴ Tuparāka imarimaja nimamaka reyarika, ba'iaja þuparirika, oririka, ā'mika najūakoþekaoka imabesrāka mae. Supabatirā nare kijiyiþuþayerāñu ate norikoreka. I'supaka simarāñu bikija ba'iaja jūarika imakoþeka imabepakā'ā, — sārīkorape mabo'ikakurirō'ōþi.

⁵ Torājīrā kiruþarikūmuarā ruþatiirā ikupaka Tuparāte yire ārīkorape:

—Miabe, ritaja bikija imakoþeroyireka, mamaka oyiaja sō'toarā yo'ayu mae,— kērīkorape:

I'supakajaoka,

—Ika mire yibojaika upakaja samio'obe. Mire þakibeyuka yi'i. Mire yibojaika upakaja ñamajī simarāñu, — yire kērīkorape.

⁶ I'supaka yire ārīweatirā, ikupaka yire kibojakorape ate:

—Kopakaja ritaja yijieyu mae. I'supaka simamaka Alfa, Omega upaka imaki ñime. Alfa ñime ñañu ritaja þo'ijiaekaki imari. I'supakajaoka Omega ñañua "Ñamajī wejea tiyirüjerükika ñime", ārīrika sime. Okoa ukurika mare jitotiyaika upaka yire þupajoatirā, yire jēñeirāte ba'iaja najūaeka be'erō'ō yipō'irā netarāka þoto oñio okoa waþamarīaja nare yislarāñu nimajiphaokaro'si.

⁷I'suþakajaoka yibaarāñu yire ã'mitiripëearija'atabesarāñurāte. Yire takaja jiyipuþaka ðrðrāñurā þuri, yimakarā uþakaja yika imarāñurā.

⁸Jesúre ã'mitiripëabeyurā þuri ikuþaka baarijayurā: "Po'imajare mare ã'mijla'si", ãrðwa'ri kire ã'mitiripëabeyurā, i'suþakajaoka yiþapabeyua baairā, þo'imaja jäärimaja, nayaþaika uþakaja römitikaka wä'imarðrijayurā, suþabatirā þo'imajare bitarijayurāteoka wëkomaka yibaarāñu. I'suþakajaoka waþuju imaja jéräka jiyipuþayeeirā, suþabatirā þakirimajareoka þeka jü'rëiritarā nare yitaarāñu aþekurioka nare īakoreka,— yire kërikorape.

Mamaka Jerusalén wãmeika

⁹I'suþaka simaraþaka be'erõ'õ ð'rïka ángelte yiþõ'irä etaraþe. Iki imaraþaki ð'potëñarirakamaräkaki ba'aja þo'imajare jüarükia seroarä rikaeka miräki. Mae, ikuþaka yire këräpe:

—Dajoa, Oveja weiwa'yua uþaka imaki rümu'si imarükikote mire yibeaerä,— yire këräpe.

¹⁰I'suþaka yire këräþaka be'erõ'õ, Espíritu Santore yire jeyobaamaka ikuþaka yire sabearape: Pusia jo'baka ïmitakaräja ima ruþututuarä yire ke'ewa'rape. Torä kika yeyaraþaka þoto ba'aja baarükimoto, mamaka Jerusalénwejea Tuparä þö'ipi ruira'atirä saña'rïpañarapaka yire kibearape.

¹¹Mia je'e, i'siwejea þuri Tuparäte yaaboaikaþiji yaaboaïweje imaraþaka. I'suþaka imawa'ri ãta jasþe wãmeika jia waria mayoiwaþu'ataika uþaka ðirõ'õ simaraþe.

¹²⁻¹³I'sia wejerijerä jia ïmirä jaaräkueka simaraþe. Suþabatirä ð'þoü'þuaräe'earirakao koþerekaika simaraþe. Jä'åtipë'rötopi maekaraka koþereka, wayerupitipë'rötopi i'siaraka koþerekajaoka. Suþabatirä wejeriðika þë'rötopioka i'siraka koþereka, ma'karoka þë'rötopi i'tojírâjaoka koþerekaika simaraþe. Israelkarä ð'þoü'þuaräe'earirakatatarä imarä wãmea ð'râba'iji koþereka rakakaja o'ojí'aea imaraþaka. I'suþakajaoka koþereka rakakaja ð'rârimaki ángelrâkare sareka rîkarape.

¹⁴I'suþaka simamaka, ãta þäätateka ðrða'si ãrðwa'ri ð'þoü'þuaräe'earirakao sajä'ärä ãta jo'bari'okaþi turiruþamo'meka simaraþe. ð'þawâjoü'þuaräe'earirakamaki Oveja weiwa'yua uþaka imakte püataekarä, aþóstolräka wãmea jí'ítarapaka, nimaraþaka uþatiji ãta imaraþaka simamaka.

¹⁵Ángel yika jairapaki wejea kijérâbaarükia orokaka baaeka rikarapaki, koþereka, suþabatirä ãta þäätateka jérâbaarükia'ro'si.

16 Supa imarī sakijérābaamaka, dos mil doscientorakakuri kilómetro rō'ōjirā oyajia sajérāka simaraþe, sajo'baka, sañoakaoka.

17 Āta päättateka po'imajare jérābaikaþi sakijérābaamaka, sesenta y cinco metros rō'ōjirā mo'rñ simaraþe.

18 Jaspe wãmeika ātakaka baaeka simaraþe wejea āta päättateka. Supabatirā apeapi rukebekaja orotakakaka baaekaweje simaraþe.

19 Supabatirā āta päättateka rokarā ï'poõ'puaræ'earirakao āta ima, jia jiyurika āta waþajā'rñakaka baaeka simaraþe. Mamäríkao, jaspe, jia waria ya'tarikakaka imaraþaka. Rokajíkao zafiro wejeþema jí'mia uþaka imaraþaka. ï'porokajíkao wãmea ágata püñua upaka jí'mia imaraþaka. Maekarakaorokajíkao esmeralda imaraþaka.

20 Supabatirā botarakaorokajíkao āta ónice jū'aka boiapitiyika yariraka imaraþaka. ï'rãpitarakaorokajíkao jia jū'aka cornalina imaraþaka. ï'rõtëñarirakaorokajíkao jū'sipoa crisolito imaraþaka. ï'potëñarirakaorokajíkao jí'mia berilo imaraþaka. Maekarakaotëñarirokajíkao jū'sipoa topacio imaraþaka. Botarakaotëñarirokajíkao crisoprasa jí'miajaoa imaraþaka. Piyio bo'io wejeþema uþaka jí'mia āta jacinto imaraþaka. Piyio imaraþaka amatista arebosiakaka.

21 ï'poõ'puaræ'earirakato koþereka ñiarape. Sarakakaja ï'rõ perlakaka baaeka simaraþe. Supabatiråoka wejeñe'metäji imaraþaka ma'a apeapitiyika rukubekaja orotakakaka baaeka imaraþaka.

22 I'sia wejareka Tuparâte jiyipupaka õrïriwi'ia ïatðþoberapaki yi'i. Maiþamaki Tuparâ ritaja ima bo'ibajirâ têrïrikaja imaki, supabatirâ Oveja weiwa'yua uþaka imakiteoka naþo'irâja nimamaka nayaþairô'ðrâja po'imajare nare jiyipupayeeraþe. I'supaka simamaka nare jiyipupayeeruki wi'ia imabeyurô'ð simaraþe.

23 I'supakajaoka ritaja ima þemawa'ribajirâ jiitakiji Tuparâte imaraþparô'ð imarî, ikiji torâ yaaboaraþaki. Supabatirâ Oveja weiwa'yua uþaka imakioka i'supakajaoka kiyaaboaraþe. Supa imarî aiyate yaaika, ñamikakite yaaboaiakaoka yaþabeyurô'ð simaraþe.

24 I'sia wejea yaaboaiakaþi ritatojo wejareka imarâte jia imarijarirâñu. Niþarimarâ narikarijayua waþajâ'rñ imatiyaikakaka e'era'atirâ Tuparâte nijirâñu kire jiyipupaka õrïwa'ri.

25 I'supaka nabaarûkirô'ð imarî, wiekaja koþereka imajiparijarirûkirô'ð simarâñu. I'supaka simarâñu ñamia imabesarâñurô'ð imarî.

²⁶ Torā ritaja waþajā'rīa imatiyaikakaka ritatojo wejareka imarāoka narikaika e'era'atirā Tuþarāte nijirāñu kire jiyiþupayeewa'ri.

²⁷ I'suþaka simamaka Tuþarāte yaþabeyua imarūkimarīrō'õ imarī ba'iaja baarimaja, þakirimajareoka sakākabesarāñu. Oveja weiwa'yua uþaka imaki uþera þūñurā, "Ikarakamarā nime yika imarūkirā", ãrīwa'ri nawāmea sareka o'oþl'aekarā takaja kākarūkirō'õ simarāñu.

22

¹ I'suþaka yire kibearaþaka be'erō'õ, jia waria ima riaka õnio okoraka imajíþarūkirkia ángelte yire bearape. Tuþarā ruparikūmu, suþabatirā Oveja weiwa'yua uþaka imaki ruparikūmuarā saruþaka imaria simarape.

² Wejeñe'metäji ma'a imaraþakarā sañe'metäjite juruteþparia simarape. Suþabatirā i'siriarijereka ñ'þapē'rōto wā'tarāja õnio yapua ríkajiyerapaka. Írīka aiya o'atarimarīja ruirijayua simamaka, ñ'rākuri wejejē'rākareka ñ'þoú'þuarā'eearirakakuri ruirijayua simarape. Ritatojo wejareka imarāte jiiokaro'si õnioka simarape saþúñua.

³ Suþabatirā Tuþarāte ñariþe'yoika imabeyurō'õ simamaka, "Ba'iaja simarū", këriþukimato simarāñu. Torā Tuþarārika, suþabatirā Oveja weiwa'yua uþaka imaki ruparikūmu imarāka. I'suþaka simamaka ritaja torā imarāñurā Tuþarāte yaþaika uþaka oyiaja baabaraka kire najiyiþupayeerijarirāñu.

⁴ Maekaka maki Tuþarāte ñabeyua simako'omakaja, wejea mamaka kipo'ijiarāñurō'õrā þuri kire ñarika imarāka. Suþabatirā kiwāmea nakū'areka kio'oþl'arāñu.

⁵ Suþabatirā maiþamaki Tuþarāja nare kiyaaboarāñurō'õ imarī, aiyaka, yaaboaika yaþabeyurō'õ simarāñu. Suþabatirāoka ñamia imabeyurō'õ simarāñu. I'suþakajaoka torā kika jā'mebaraka nimajíþarāñu.

Jesucristore etarūkia koyiaya jariwa'yua

⁶ I'sia be'erō'õ ikuþaka ángelte yire ãrāpe ate:

—Ritaja makärärūñuroka uþakaþi Tuþarāte mire ñarüjeika, mire kiä'mitirirüjeikaoka rita ima. I'suþaka simamaka ritaja mire yibojaika uþakaja simarāñu. Maiþamaki Tuþarā imaki kiro'si bojañjirimajare jia jaiwārðerā nare jeyobaarijayuka. I'suþaka imaki imarī, ikijioka imaki ika ritaja mire yibojaerā yire þūatarapaki,— yire kërāpe.

⁷ Suþabatirā ikuþaka yire kërāpe ate:

—Ikuþaka Jesúre ãñu: "Mija ã'mitiþe. Ñojimarīji mijā þō'irā ya'rirāñu ate. I'suþaka simamaka, ika majaroka 'Ikuþaka simarāñu', ãrīwa'ri Tuþarāte bojaekakaka o'oeka

þūñurā yi'yurā jījimakaþi imarāñurā", kērībojayu,— ángelte yire ãrãþe.

⁸ Juan ñime ika ritaja ïatirā, sā'mitiritirāoka so'oiki. Ángelte yire sabearaþaka þoto jiyipupaka kire õrīwa'ri kiwājtāji yimo'ipāñarape.

⁹ Ikuþaka þuri yire kērãþe:

—Mimo'ipāñ'a'si. Miupakaja Tuþarāte yaþaika upakaja baaiki ñime yiro'sioka. Tuþarāro'si bojaþirrimaja, supabatirā ika þapera þūñu o'oeka yi'yurā upakaja imaki ñime. I'supaka simamaka, Tuþarāte takaja mijiyipupayeebe,— ángelte yire ãrãþe.

¹⁰ Torājirā ate ikuþaka yire kērãþe:

—Ika majaroka mio'oika, po'imajare miõrõrûjebe, samio'oika upakaja simarükia koyiaja jariwa'yua simamaka.

¹¹ Koyiaja sajariwa'þakā'ã, ba'iaja baarimaja þuri nima upakaja nabaarijaririyapaye'e nayaþaika upakaja nimaparū. I'supakajaoka ba'iaja þupajoairā naþupaka nare ãñu upakaja naþupajoaparū. Supabatirā "Jia baairā nime", Tuþarāte nare ãñurā þuri jījimaka kiyaþaika baabaraka nimarū. I'supakajaoka Tuþarāte jiyipupaka õrīwa'ri ba'iaja baarika ja'atarika yaþairāja sanaja'atarijarirū,— ángelte yire ãrãþe.

¹² Ikuþaka Jesúre ãrãþe:

—Mija ïabe. Ñojimaríji mija þō'irā ya'rirāñu ate. Mija þō'irā eyatirā po'imajare baaeka upakaja jia baaekarāte, i'supakajaoka ba'iaja baaekarāte simauþakaja sawaþa nare yibaarāñu.

¹³ I'supaka yibaarāñu Alfa, Omega upaka imaki imarī. Yi'ipi ãrīwa'riji ritaja simaü'mueka. Supabatirā yi'ipi ãrīwa'rijioka ritaja ima tiyirāka.

¹⁴ Ba'iaja nabaaika jūjerüjekarā saya upaka ima jariroaka ka'imarīa jääirā upaka imarā. Í'rātarāja imarā wejea mamaka Tuþarāte po'ijiarāñurō'ðrā kākarükirā. Supabatirāoka torā eyatirā õñio yaþurika ba'arükirā. I'supaka imarāñurā imawa'ri, jījimaka torā nimarijarirāñu.

¹⁵ Mia je'e: Aþerāte bitarijayurā, nare sajitoika upakaja aþerāka wā'imarīrijayurā, po'imajare jäärijayurā, waþuju imaja jéräka jiyipupayeeirā, supabatirā þakirkapiji imarijayurā, Tuþarāte yaþabeyua baawa'ri, kiþō'irā aþekurioka eyabesarāñurā.

¹⁶ I'supaka simamaka yi'i, Jesús, i'sia majaroka mijare ángelte bojaerā kire yiþüataeka, yire yi'riwa'ri rērīrijaparaka jījimakaþi sõrīwärürrijayurā mija imamaka. David imaroyikaki riþparāmi miräki ñime. Yireka þupajoawoitirā "Wärīrika ru'ara'aerā baaika ruþujite warara'aiki tā'þia jo'baki upaka

Tuþarâte þüatarâki kimarâñu", Moisés imækakite o'oeke,— Jesúre ãrâþe.

¹⁷ Espíritu Santo, suþabatirâ Oveja weiwa'yua uþaka imaki jeyomako* ð'râtiji oyiaja jairâ.

—Mija i'tabe Cristore yi'yurâ mijâ jayaokaro'si,— þo'imajare nañu.

I'suþakajaoka aþerâte narîrû sâ'mitiyurâ naro'si.

—Õnio okoa ukurika mijare jitomaka, waþamarâja sukuri mijâ i'tabe,— nañu.

¹⁸ —Ika þapera jaiika ð'mitiririjarirâñurâte, yi'i, Jesús ikupaka nare sabojarijayuka: Ika þapera þüñurâ o'oeke ima þemawa'ribaji noñu uþakaja þupajoatirâ o'orâñurâte ba'iaja Tuþarâte baarâñu ika þapera þüñurâ ãñu uþakaja.

¹⁹ Suþabatirâ ika ñañua waþuju þakibaraka ð'râriba'i e'etairâ õnio yaþurika ba'arûkimarîrâ nimarâñu. I'suþaka imarâñurâ imarî, wejea mamaka Tuþarâte þo'ijiarâñurð'ðrâ eyarûkimarîrâ nime. Iþüñurâ ñañu uþakaja simarâñu ba'iaja baarimajaro'si.

²⁰ "Rita iþüñurâ sâñu", ãñuka imarî, "Ñojimarîji mijâ þo'irâ ya'rîrâñu ate",— Jesúre ãñu.

—Meñu uþakaja simarû. Mi'tabe Ñiþamaki Jesús,— mire ñañu.

²¹ Maiþamaki Jesús ritaja jia oyiaja Tuþarârirâte kibaarû. I'suþaka oyiaja simarijarîrû.

I'tojîrâja sime ruþu.

---

* **22:17** La esposa del Cordero representa los creyentes en Jesucristo.